DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

YEDİTEPE

Öncesi ve Sonrası ile Lozan

Hüseyin Avni ÇAVDAROĞLU

Lozan Antlaşması'nın Osmanlıca ve Günümüz Türkçesiyle Tam Metni

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÖNCESİ VE SONRASI İLE

LOZAN

Notlandırarak Hazırlayan
Hüseyin Avni Çavdaroğlu

Genel Yayın Yönetmeni
Mustafa Karagüllüoğlu

© Yeditepe Yayınevi
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 16427

ISBN: 978-605-4052-51-6
Yeditepe Yayınevi: 134
Araştırma-İnceleme Dizisi: 112

1. Baskı: Ocak 2011

Sayfa Düzeni
İrfan Güngörür

Kapak Tasarım
Sercan Arslan

Baskı-Cilt
Şenyıldız Yay. Hed. Eşya ve Teks. San. Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika No: 11964)
Gümüşsuyu Cad. No:3/2 - Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 483 47 91-92

kitapadresi.com
İnternetteki kitap adresiniz

YEDİTEPE YAYINEVİ
Çatalçeşme Sk. No: 27/15 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78
www.yeditepeyayinevi.com | bilgi@yeditepeyayinevi.com

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

ÖNCESİ VE SONRASI İLE
LOZAN

Notlandırarak Hazırlayan:
Hüseyin Avni Çavdaroğlu

YEDİTEPE
İstanbul 2011

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

HÜSEYİN AVNİ ÇAVDAROĞLU

1940 yılında Denizli iline bağlı Acıpayam ilçesinin Yazır köyünde doğdu. İlk öğrenimini bu köyde tamamladı. Orta öğrenim aşamasında Isparta İmam-Hatip Okulunu, Elazığ Öğretmen Okulunu, Manisa Lisesini bitirdi. Yüsek öğrenimini İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesinde tamamladı. Diyanet İşleri Başkanlığında müftülük, vaizlik, imamlık, Milli Eğitim Bakanlığında öğretmenlik, Vakıflar Genel Müdürlüğünde kurum avukatlığı ve müşavirlik yaptı. Bu görevden emekli oldu. Halen serbest çalışmakta, Osmanlıca, Arapça, Farça ve Fransızca bilmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

GİRİŞ 11

- İzmirin İşgali ve Kuva-yı Milliye Birliklerinin Kurulması 35
- Lozan'a Giden Süreçteki Diğer Olaylar 43
- Lozan Konferansı 65
- Osmanlı Ülkesinde Verilmiş Ayrıcalıklara İlişkin Protokol Beyanname 135
- Musul Meselesi 143
- Lozan ve Laiklik 149

LOZAN BARIŞ ANLAŞMASI
SÖZLEŞMELER VE DİĞER SENETLER (Sadeleştirilmiş Metin) 151

- Barış Anlaşması 153
- Lozan ve Sonrası 267

EK-1: FOTOĞRAFLAR 269

EK-2: LOZAN BARIŞ ANLAŞMASI (Osmanlıca Metin) 287

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÖNSÖZ

Ulusların tarihlerinde bir takım dönüm noktaları vardır. Bu dönüm noktalarında uluslar ya yaşamlarını tamamlayıp tarihin mezarlığındaki yerlerini alırlar, ya da yeni bir silkiniş, yeni bir enerji ile tehlikeleri bertaraf ederek tarih sahnesindeki varlıklarını devam ettirirler.

Silkinişin ve yenilenmenin vazgeçilmez iki ögesi vardır:

1- Yetkin bir lider,

2- Bu lidere inanmış, tutsak yaşamaktansa ölmeyi yeğleyen bir ulus.

Türk Ulusu tarih boyunca ne lidersiz, ne de devletsiz kalmıştır. Tutsaklığı hiçbir zaman yazgı olarak kabul etmemiştir. Dara düştüğü, tutsak edilmeye yeltenildiği zamanlarda, yeni bir lider çıkarmış, onun önderliğinde devletini kurmuştur.

Kaşgarlı Mahmut 1074'te yazıp bitirdiği Divan-ı Lügatü't-Türk'te, Türk Ulusunun bu özelliğini belirterek şöyle diyor: «...Ben ki Türk Ulusunun dağıldığı dağları, ovaları, çölleri gezdim. Onların unuttukları ve kullandıkları sözcükleri yazdım. Onların devletlerini gördüm. Tanrı sanki devlet işini Türklere vermişti...»

Türk Ulusu kaynağından çıkarak eski dünyanın dört bir yanına dağılmıştır. Gittiği her yerde hem kendini tanıtmış, hem de yeni uluslar ve yeni kültürler tanımıştır. Türk Ulusu tarihe ve coğrafyaya hareket getirmiştir.

Şurası bir gerçektir ki:

Türkler olmasaydı tarih okumak bu kadar zevkli olmazdı!

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bugün ulus olarak üzerinde yaşadığımız topraklar bir Türk yurdudur. Bu topraklara inançlarımız ve kültürümüz karışmıştır. İbadethaneler bu toprakların tapusuna vurulmuş ilahi mühürlerdir. Yurdu ve özgürlüğü için ölmeye hazır olmayan ulus, tutsak yaşamaya mahkumdur. İnsanlık tarihi boyunca edinilmiş bunca deneyimlerden sonra ortaya şöyle evrensel bir kural çıkmıştır:

Koruyamadığın toprak senin değildir!

Üzerinde yaşadığımız topraklarda, Selçuklular, Beylikler, Osmanlılar zinciri ile uzun bir devlet geleneğimiz vardır. Ayrıca Ulusumuz Türk-İslam öncesi kültür ve inançlara her zaman saygılı olmuştur. Cumhuriyetten bir önceki devletimiz Osmanlı İmparatorluğu, çok uluslu ve çok kültürlü bir devletti. Sömürgecilik ve ayırımcılık yapmamıştır. Özellikle dinsel inançlar konusunda, dönemindeki batının pek tanımadığı bir hoşgörü ortamı oluşturmuştur. Bu ortamda çeşitli uluslar uzun bir barış dönemi geçirmişlerdir. Özellikle Hıristiyan tebaa, serbest ibadet, serbest ticaret, serbest eğitimle hem zengin olmuşlar, hem de örgütlenmişlerdir.

Bu güç ve görkem içinde Osmanlı, çevresinde oluşan değişiklerin ayırdına varamamıştır. Bu değişiklik **endüstri devrimi** idi. Batı ekonominin her dalında makineleşiyordu. Makineleşen batı ekonomisi karşısında, kara sabana dayanan tarımı, el tezgahlarına dayanan endüstrisi ile Osmanlı ekonomisi çok çabuk çöktü. Çöken ekonomi ile birlikte klasik Osmanlı yönetiminden yakınmalar da hızla arttı. Osmanlının koruyucu şemsiyesi altında serpilip güçlenmiş Hıristiyan uluslar birer birer baş kaldırmaya başladılar.

Osmanlının çatırdamakta olduğunu gören batılı devletler, deniz aşırı topraklar yerine, Akdeniz havzasındaki Osmanlı topraklarından yeni sömürgeler edinmek için fırsat kolluyorlardı. Bu fırsat Osmanlının içinden çıktı. Fırsatın adı **İttihat ve Terakki** idi.

İttihat ve Terakki, devleti içinde bulunduğu durumdan kurtarma iddiasında idi. Osmanlıya baş kaldıran bütün unsurları birleştirip Osmanlılık ruhuyla devleti yeniden güçlendirecekti. Bunun için; Adalet, hürriyet, uhuvvet, müsavat (Adalet, özgürlük, kardeşlik, eşitlik) sloganı ile ortaya çıktılar. Kötü gidişin tek nedeni olarak gördükleri İkinci Abdülhamid'i tahttan indirdiler. Bu olay sonun başlangıcı oldu.

İttihat ve Terakki önderleri yurtsever kişilerdi. Ancak onların yurt sevgisi, bir çocuğun yuvasından alıp avucunda büyütmeye çalıştığı kuş yavrusuna gösterdiği sevgiye benziyordu... Ve kuş yavrusu öldü...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Üç İttihat ve Terakki lideri bir gecede Osmanlı Devletini Birinci Dünya Savaşına soktular.

Arkasından, Çanakkale, Galiçya, Yemen, Sina Çölü-Filistin, Allahüekber Dağları...

Yüzbinlerce şehit, yaralı, sakat, hasta ve korkunç bir yenilgi...

Sevr Anlaşması ve Anadolu'nun işgali...

İşte her şey bitti sanıldığı bu noktada Türk Ulusunun lider ve devlet töresi devreye girdi. Bir silkiniş, bir çırpınışla bir Kurtuluş Savaşı verildi. Arkasından **Lozan Anlaşması** imzalanıyor.

Türkiye Cumhuriyeti'nin *Baba Yasası* Lozan Anlaşması üzerine, imzalandığı günden beri, okul kitaplarındaki övgüler bir yana bırakılırsa pek fazla bir şey söylenmemiştir. Yıl dönümlerinde, Anlaşmayı içine sindiremeyenlerin eleştiri yazıları dışında bir şey görülmez. Hukukçu, yönetici, eğitimci gibi kişilerin dahi anlaşmanın tümü hakkındaki bilgileri yok denecek kadar azdır.

Kitabımızın en önemli özelliği, Lozan Barış Anlaşması'nı bütün olarak Türk kamuoyuna sunulmasındadır. Bu nedenle sadece yüz sayfadan ibaret inceleme ve görüşler bölümü eklenmiştir. Kitap üç bölümden oluşmaktadır:

1- Lozan Barış Anlaşması üzerine görüş ve düşünceler,

2- Lozan Anlaşması'nın günümüz Türkçesine çevrilmiş (sadeleştirilmiş) metni,

3- Orijinal eski yazı Osmanlıca metin.

Lozan Anlaşmasının elimizdeki Osmanlıca metni, son dönem Osmanlı diplomasi dilinin özgün bir örneğidir. Bu nedenle kitabın Osmanlıca öğrenen kişiler için de iyi bir yardımcı kitap olacağı kanısındayım.

Lozan Anlaşması hiç yapılmasa daha mı iyi olurdu?

Kesinlikle hayır! Unutmayalım ki:

En Kötü Devlet, Olmayan Devlettir.

Saygılarımla...

24 Temmuz 2008 - AYDIN
Hüseyin Avni ÇAVDAROĞLU

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

GİRİŞ

Yirminci yüzyılın başları tarihimizin en bunalımlı, en karmaşık dönemlerinden biridir. Osmanlının tarih sahnesinden çekilmesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulma sancıları birbirine karışmıştır. Bugün yakın tarihimizin bu kısmı hâlâ kalın bir sis tabakası ile örtülü bulunmakta dır. Çünkü Osmanlı'nın İstanbul merkezli çekirdek toprakları üzerindeki mücadeleler yalnızca, işgalcilerle yurdunu savunanlar arasında geçmemiştir. Aynı zamanda bu toprakları savunma durumunda olan kişiler de kendi aralarında bir savaşımın içinde bulunuyorlardı. Bir yanda Avrupa ve kültür uzantılarında gelişmekte olan kapitalizm, liberalizm, nasyonalizm-milliyetçilik, diğer yanda dünyayı sarmakta olan Marksist sosyalizm. Doğal olarak bütün bu sistemlerin birer uzantısı Osmanlının son kalan toprakları üzerinde de bulunuyordu.

Yine bu yüzyılın başlarından itibaren meydana gelen askeri ve siyasi olaylar, var olan grupların dünya görüşlerine göre yorumlanmıştır. Bunun sonucu olarak kimi zaman bir olay ve olayın aktörü abartılı bir şekilde göklere çıkarılmış, kimi zaman da bunun tam tersi abartılı bir şekilde yerin dibine batırılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın öncesinde ve sonrasında ortaya çıkan olaylar da, siyasi gruplar tarafından, kendi dünya görüşlerine göre yorumlanıyordu. Bu olayların aktörleri de yorumlayan kişinin dünya görüşüne göre kahraman veya hain oluyordu.

Biz kitabımızda olayları ayrıntılı olarak anlatmayacağız. Asıl amacımız Lozan Anlaşması'nı anlaşılır bir biçimde Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının bilgisine sunmaktır. Bu nedenle olaylar ve kişiler bu anlaşma ile ilgili oldukları ölçüde kitapta yer alacaklardır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Osmanlı-Türk toplumundaki görüş ayrılıklarından Lozan Anlaşması da payını almıştır. Ancak kabul etmek gerekir ki iyiliğinde, kötülüğünde yapılan yayınlar, bu anlaşmanın önemine göre yok denecek kadar azdır. Yapılan az miktardaki yayınlarda da övmek veya yermek çemberi kırılamamıştır. Lozan Anlaşması'nın incelenmesinde ve bir yargıya varılmasında insan ve temsil faktöründeki eksiklikler her zaman dile getirilebilir. Ben de bu konuda söylenecek hayli söz olduğu kanısındayım. Ancak tarihimizin keskin bir dönüm noktası olan Lozan Anlaşması üzerinde kesin bir kanıya ulaşabilmek için, anlaşma arifesindeki siyasi, askeri, ekonomik, toplumsal ve hatta ruhsal durumun gözden kaçırılmaması gerekir.

2008 yılı itibariyle Birinci Dünya Savaşı'na girişimizin üzerinden 94 yıl geçmiştir. Bu savaş ülkemiz için tam bir yıkım olmuştur. İnsan kaynakları kurumuş, ekonomi tükenmiş, topluma tam bir ruhsal çöküntü egemen olmuştur. Bu savaşta bütün olanaklar ortaya dökülmüş, devletin ve ulusun adeta damarları boşalmıştır.

Türkiye bu savaşta 2.900.000 kişiyi silah altına almıştır. Osmanlı Devleti İttihat ve Terakkinin önderi üç maceracının oldu-bittisi ile Almanya safında savaşa sokulmuştur. İttifak Devletleri adı verilen bu gruba dâhil devletler şunlardı: Almanya, Avusturya, Türkiye, Bulgaristan.

Bu devletlerin toplam nüfusu 1915 yılında 168.300.000'dir.

Bu devletlerin toplam asker sayısı, 22.900.000'dir.

Karşı tarafı oluşturan İtilaf Devletleri ise şunlardır: Rusya, İngiltere, Fransa, İtalya, ABD, Sırbistan, Japonya, Romanya, Belçika, Yunanistan, Portekiz ve Karadağ...

Bu devletlerin 1915 yılındaki toplam nüfusu 1.050.000.000'dir.

Bu devletlerin toplam asker sayısı 42.700.000'dir.

İtilaf devletleri sadece nüfus, asker sayısı bakımından değil, savaş teknolojisi, savaş araç ve gereçleri bakımından da çok üstün durumda idi.

Savaş sonunda resmi verilere göre Osmanlı Devletinin de içinde bulunduğu İttifak Devletleri grubundan 15.620.000, İtilaf Devletleri grubundan 22.681.000 olmak üzere, toplam 38.481.000 asker ölmüştür. Sivil kayıplar bu sayıya dâhil değildir.

Osmanlı Devleti'nin bu savaşta yitirdiği asker sayısı ise 1.050.000'dir. Osmanlı Devleti savaş süresince Çanakkale, Galiçya, Kafkasya, Yemen, Hicaz, Irak,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Filistin cephelerinde savaşmıştır. Bu savaşın Türkiye üzerinde ne denli yıkıcı olduğunu görmek için Çanakkale Savaşı'ndan bir örnek vermek yeterlidir.

İngiliz filosunun 3 Kasım 1914 tarihinde Çanakkale'nin dış istihkamlarını bombalaması ile Çanakkale Savaşı fiilen başlamış oldu. Bu savaş 9 Ocak 1916 tarihine kadar sürdü. Türk ordusunun en seçkin birlikleri, en deneyimli subayları bu cephede savaşmışladır. Beşinci Ordu ve Çanakkale Cephesi Komutanı Liman von Sanders Paşa, Üçüncü Kolordu ve Kuzey Cephesi komutanı Esat Paşa, Güney Cephesi komutanı Vehip Paşa, Çanakkale Müstahkem Mevki (topçu birlikleri) komutanı Cevat Paşa ve Selahaddin Adil Bey savaşın kazanılmasında etkin rol oynamışlardır. Ayrıca genç bir kurmay subay olan Üçüncü Kolordu'ya bağlı 19. Fırka Komutanı Kaymakam (Yarbay) Mustafa Kemal Bey bu savaşta üstün bir başarı göstermiştir.

En güvenilir kaynakların verdiği rakamlara göre Çanakkale Savaşında yitirdiğimiz asker sayısı 252.300'dür. Bu sayının 55.000'i şehittir. Yüksek öğrenimdeki öğrencilerin tamamı silah altına alınmış, büyük bir bölümü Çanakkale cephesine gönderilmiştir. Türkiye'deki liseler 1915-1916 döneminde mezun vermemiştir. Son sınıflardaki öğrencilerin tamamı kısa bir askerlik eğitiminden sonra Çanakkale Cephesi'ne gönderilmişlerdir. Bu gençlerin çok büyük bir bölümü şehit olmuştur.

Şu kısa örnekten anlaşılacağı gibi, Birinci Dünya Savaşı, Türk toplumunu her açıdan tüketmiş, kurutmuş adeta damarlarını boşaltmıştır. Diğer cephelerde durum Çanakkale'den daha farklı değildir.

Birinci Dünya Savaşı 30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı Devleti için sona ermiştir. Bu tarihte Limni Adası'nda bulunan Mondros Limanı'nda, Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmada Osmanlı Devletini Rauf Bey (Orbay) temsil etmiştir. Bu anlaşma bir ateşkes anlaşması olarak kayıtlara geçmişse de, aslında tek yanlı bir işgal beyannamesidir.

MONDROS ATEŞKES ANLAŞMASI

1- Çanakkale ve Karadeniz Boğazı ile Marmara Denizi'nin doğuya doğru Darıca Körfezi'ne kadar ola kısmı müttefik devletler tarafından işgal edilecektir. Barış ve savaş zamanında geçiş tamamen serbest olacaktır.

2- Türk Donanması ve Ordusu Türk Kara Sularındaki mayınların temizlenmesi için müttefik askerleri ile birlikte çalışacaktır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

3- Karadeniz'deki torpiller Tük makamları tarafından temizlenecektir.

4- Ermeni esirler dâhil, Osmanlı Devletinin elindeki esirler İstanbul'da müttefik devletlere teslim edilecektir. Müttefik devletlerin elinde bulunan Osmanlı esirleri ise mütareke şartları uygulanıncaya kadar müttefiklerin elinde kalacaktır.

5- Sınırların korunması ve iç güvenliği sağlayacak kadar jandarma gücü dışında bütün askerler terhis edilecektir.

6- Donanmadaki bütün gemiler silahları ile birlikte müttefikleri teslim edilecektir.

7- Müttefikler kendi güvenliklerini tehlikede gördükleri takdirde istedikleri yerleri işgal edebileceklerdir.

8- Demiryolları tamamen müttefikler tarafından denetim altında tutulacaktır.

9- Türk topraklarında bulunan liman ve fabrikalar müttefiklerin denetiminde olacaktır.

10- Toros tünelleri müttefikler tarafından işgal edilecektir.

11- İran'ın kuzeyinde ve Kafkasya'da bulunan Türk kuvvetleri derhal terhis edilecektir.

12- Telli ve telsiz telefon ve telgraf işletmeleri müttefiklerin denetiminde olacaktır.

13- Donanmaya, kara kuvvetlerine ve sanayie ait hiçbir madde tahrip edilmeyecektir

14- Müttefiklerin kömür, mazot, yağ, deniz malzemeleri gibi ihtiyaçları olan maddeler Türk Hükümeti tarafından başka ülkelere ihraç edilmeyecektir.

15- Müttefikler Batum ve Bakü'yü işgal edecekler, Türk hükümeti buraların işgaline itiraz etmeyecektir.

16- Hicaz, Suriye, Filistin, Yemen ve Irak'taki askerlerin terhisi, müttefik kumandanların gözetimi altında yapılacaktır. İç güvenlikten fazla olan güçler Klikya-Adana ve çevresine çekileceklerdir.

17- Bingazi ve Trablusgarb'da savaşan Türk subayları en yakın İtalyan birliğine teslim olacaklardır. Türkiye buraya gıda ve savaş araç-gereçleri göndermeyecektir. Teslim emrine uymayan subaylar ordudan ihraç edileceklerdir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

18- Trablusgarb ve Bingazi'de bulunan limanlar, Mısraha dâhil olmak üzere en yakın müttefik garnizona teslim edileceklerdir.

19- Asker, sivil bütün Alman ve Avusturya vatandaşları en kısa sürede Türk topraklarını terk edeceklerdir.

20- Terhis edilecek Türk Ordusuna ait silah, malzeme ve nakil araçları müttefik makamlarına teslim edileceklerdir.

21- Bir müttefik devletler temsilci kurulu, Türk gıda ve beslenme işlerine bakan bakanlıkta devamlı bulundurulacaktır. Bu kurul müttefik devletlerin çıkarlarını koruyacak, uygun gördüğü emirleri verecektir.

22- Türk esirleri müttefiklerin emrinde kalacak, ancak sivillerle yaşı askerlik çağını geçmiş olanların bırakılması düşünülecektir.

23- Türkiye eski müttefikleri ile bütün ilişkisini kesecektir.

24- Ermenistan vilayetlerinde (Doğu Anadolu) karışıklık çıktığı takdirde, müttefik devletler buraları işgal edebilecektir.

25- Müttefik devletler ile Türkiye arasındaki savaş durumu, 31 Ekim 1918 Perşembe günü sabahından itibaren sona ermiş bulunacaktır.

Yukarıda yazılı maddeler Mondros Anlaşması'nın özetini oluşturmaktadır. Resmi kayıtlarda ve ders kitaplarında bir ateşkes anlaşması olarak adlandırılmıştır.

Açıkça görüleceği gibi bu metin tek yanlı bir işgal bildirisinden ibarettir.

Ulusumuz tarih boyunca pek çok sıkıntılı dönemler geçirmiştir. Bu sıkıntıların kaynağı kimi zaman içerde, kimi zaman da dışarıda olmuştur.

Bu kez devleti ve ulusu tarih boyunca karşılaştığı sıkıntıların en büyüğü ile karşı karşıya getiren kaynak içerden çıkmıştır. Kaynağın adı İttihat ve Terakki'dir. İttihat ve Terakki'yi kuran, devlet yönetimine egemen kılan kişiler, günün gerçeklerini, devletin yapısını, politika sanatını bilmeyen hayalperest kişilerdi.

Bunlar ihanete eş değer bir gafletin içinde bulunuyorlardı.

İttihat ve Terakki'nin ileri gelenleri başlangıçta, Ermeni ve Yahudi azınlık mensupları ile birlikte hareket ederek Sultan İkinci Abdülhamid'i tahttan indirmişlerdir. Ancak Birinci Dünya Savaşı yıllarında Ermenilere uyguladıkları zorunlu göç (tehcir) ve bu göçler sırasında ölen Ermenilerin ölümünden sorumlu tutulmuşlardır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bunlardan Enver Paşa korkunç bir yenilgi sonucu Anadolu'yu düşmana teslim ettikten sonra Orta Asya'da umutsuz bir savaşa girişmiş ve Ruslar tarafından öldürülmüştür. Aynı şekilde Talat Paşa Berlin'de, Cemal Paşa Tiflis'te Ermeniler tarafından öldürülmüştür.

Mondros Anlaşması ile Osmanlı toprakları, özellikle Anadolu tam bir kurtlar sofrası haline gelmiştir. Bu sofrada en büyük parçayı kapmak için kurtlar askeri mücadelenin yanında diplomatik mücadeleye de girişmişlerdir. Cephelerde birlikte hareket eden İngiliz, Fransız ve İtalyanlar, Osmanlı topraklarının paylaşımı konusunda anlaşmazlıklara düştüler.

Özellikle Fransızlar Türklerle anlaşmaya istekli görünüyorlardı. Maraş ve Antep çevrelerini önce İngilizler işgal etmişlerdi. Ancak bir Türk-Fransız çatışmasına zemin hazırlamak için İngilizler buraları Fransızlara devrettiler. İngiliz casuslarının provokasyonu ile yer yer çatışmalar başladı. Sonunda ünlü **Sütçü İmam** olayı ile Fransızlarla Türkler arasındaki çatışmalar ileri bir boyuta ulaştı. Olayın ayrıntıları kurtuluş savaşını anlatan bütün kaynaklarda nakledilmiştir. Bunlara göre:

Adı İmam olan bir Maraşlı, camilerden birinde fahri müezzinlik yapıyordu. İmam aynı zamanda sabahları çarşı meydanında sıcak süt satıyordu. Bu nedenle Sütçü İmam olarak tanınıyordu. Olay günü çarşı hamamından çıkmış bazı Türk kadınları evlerine gidiyorlardı. Oradan geçmekte olan iki tane sarhoş Fransız askeri; *"Burası Fransız sömürgesidir. Burada hiç bir kadın başörtüsü takamaz"* diyerek kadınlara saldırdılar. Bu sırada çarşıda süt satmakta olan fahri müezzin İmam, kuşağının arasından çıkardığı toplu tabanca ile iki Fransız askerini öldürür.

Fransızlar olaylardaki İngiliz parmağını çabuk fark ettiler. Türklerle anlaşma çabası içine girdiler. Bu çabanın etkenlerinden biri de düzenli Tür ordusunun batıda kazanmış olduğu başarılardı. Fransızlar bir anlaşma ortamı hazırlamak için yazar ve siyaset adamı Franklin Boillion'u Ankara'ya gönderdiler. Başlangıçta Fransızların birinci derecede ilgilendikleri kapitülasyonlar yüzünden fazla bir ilerleme sağlanamadı. Sakarya'da kazanılan zaferden sonra, 20 Ekim 1921'de Fransızlarla Ankara Anlaşması imzalandı. Bu anlaşma, Lozan'da kurtarılamayan Hatay dışında bugünkü Suriye sınırını aynen belirliyordu.

Bu sıralarda bütün batıda, özellikle İngiltere'de aşırı bir Yunan hayranlığı vardı. Bazı İngilizler, Aristo ve Eflatun'un Atina sokaklarında kol kola gezdiğini sanacak kadar tarih ve akıl dışı bir romantizmin içinde bulunuyorlardı. Aynı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

zamanda Anadolu'daki ulusal kalkışmanın başarılı olacağı konusunda kuşkuları vardı. Büyük taarruzdan önce Ali Fethi Bey, Temmuz ayı içinde İngiltere'ye gitmiş, başbakan Lord Curzon'la görüşmek istemişti. Bu İngiliz Ali Fethi Bey'le görüşmeyi kabul etmediği gibi, Reuter Ajansı aracılığı ile, TBMM'nin temsilcisini kabul etmediğini, gazetelerde ilan ettirmişti. Aynı zamanda Lord Curzon 10 Ağustos'ta; *"Barış anlaşması imzalanmadıkça Yunanlıların Anadolu'yu terk etmeyeceklerine"* dair bir beyanat vermişti.

Fransızlar ve İtalyanlar Sakarya zaferinden sonra Yunanlıların Anadolu'da tutunamayacaklarını anlamışlardı. Bu nedenle Londra dönüşünde Paris ve Roma'ya uğrayan Ali Fethi Bey iyi bir şekilde karşılandı. İngilizlerin inatçı tutumları karşısında, Ali Fethi Bey bir büyük taarruzun yapılması gerektiğini Ankara'ya bildirdi.

İSTANBUL'DA DURUM

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti bir çok cephede savaşmıştı. Kuşkusuz bu cephelerin en önemlisi Çanakkale Cephesi idi. Çünkü Çanakkale'nin arkasında Osmanlı başkenti, saltanat ve hilafet merkezi İstanbul vardı. Çanakkale Savaşı'nın birinci derecedeki nedeni, bir taraf için İstanbul'u işgal etmek, bir taraf için de İstanbul'u işgalden korumaktır. İngilizler ve ortaklarının diğer amacının da Boğazlardan geçerek Ruslara yardım ulaştırmak olduğu bilinmektedir.

Savaş hukuku açısından incelendiğinde, Çanakkale Savaşı, Osmanlının zaferi, müttefiklerin yenilgisi ile sonuçlanmıştır. Ancak Çanakkale Zaferi tam bir **Pirus Zaferi**'dir. Askeri ve siyasi açıdan hiçbir getirisi olmamıştır. 253.300 vatan evladı Gelibolu Yarımadası'na gömülmüştür. İttihat ve Terakki maceracılarının katlettiği vatan evlatları bulardan ibaret değildir. Arap topraklarını Araplara karşı savunmaya kalkışan bu maceracılar, bunun iki katı kadar Türk evladını Yemen ve Hicaz'da kumlara gömmüşlerdir. Enver Paşa kış ortasında Yemen'den aldığı askeri birliği, aynı elbise ve aynı donanımla Doğu Cephesine sürdü. 95 bin Mehmetçik tek bir kurşun atmadan Allahü Ekber Dağlarında soğuktan donarak ölmüştür. Bu olayın duyulmaması için İstanbul'da yayın yasağı konulmuştur. Ne yazık ki bu yasak uzun yıllar devam etmiştir. 1916 yılı başında Çanakkale Savaşı sona ermiştir. 31 Ekim 1918 tarihinde Mondros Anlaşması'nın imzalanması ile Osmanlı Devleti açısından Birinci Dünya Savaşı sona ermiştir. Çanakkale Savaşı'nı, Boğazları ve devletin başkenti İstanbul'u

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

işgalden korumak için yapmıştık. 8 Şubat 1919 tarihinde işgalciler boğazlara ve İstanbul'a yerleştiler.

Bu sırada Filistin Cephesi'nde üç ordumuz bulunuyordu. Bunlar Dördüncü, Yedinci ve Sekizinci Ordulardı. Bu üç orduya Yıldırım Orduları Grubu adı verilmişti. Bu grubun komutanı Liman Von Sanders Paşa idi. Grubu oluşturan ordulardan Dördüncü Ordunun Komutanı Mersinli Cemal Paşa, Yedinci Ordunun Komutanı Mustafa Kemal Paşa, Sekizinci Ordunun Komutanı ise Arapgirli Cevat Paşa idi. Sekizinci Ordu'ya bağlı Üçüncü Kolordu Kumandanı ise Mustafa İsmet Bey idi.

Yıldırım Orduları Grubu'nu oluşturan üç ordunun merkezinde Mustafa Kemal Paşa'nın kumanda ettiği Yedinci Ordu bulunuyordu. Bu cephedeki kıtalarda bir ruhsal çöküntü başlamıştı. Komuta kademesiyle birlikler arasındaki bağ kopmuş gibiydi. 31 Ağustos 1918 tarihinde bu cephede ani bir çöküş başladı. Cepheden epeyce gerilerde bulunan ordu kumandanları dahi tutsak olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldılar. Bu düzensiz çekiliş sırasında üç yüzden fazla top düşman eline geçti. Ayrıca dördüncü, yedinci ve sekizinci ordudan yetmiş binden fazla asker esir düştü Bu olaydan sonra Yıdırım Orduları Komutanı Liman von Sanders görevden alındı, yerine Yedinci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa getirildi. Mustafa Kemal Paşa sağlam bir savunma hattı kurabilmek için karargahını Adana'ya çekti. Çünkü daha güneyde tutunma olanağı yoktu. Güney Cephesi'nde ortaya çıkan bu çöküş üzerine Osmanlı Devleti Mondros Anlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı. Çünkü Güney Cephesindeki üç ordu Anadolu'nun savunmasında temel güç olarak görülüyordu.

Bu çekilme sırasında Mustafa Kemal Paşa Halep'ten Padişaha bir telgraf çekti. Bu telgrafta; *"İzzet Paşa'nın başkanlığında bir hükümet kurulmasını, kendisinin Harbiye Nazırlığına getirilmesini, Mustafa İsmet ve Fevzi Paşalarla Rauf Beyin kabinede yer almasını"* istiyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın bu telgrafı üzerine, İzzet Paşa başkanlığında bir hükümet kurulmuştur. Mustafa Kemal'e yakın Fethi Bey, Rauf Bey, Fevzi Paşa kabineye alındı. İsmet Bey ise Harbiye Nezareti Müsteşarlığına tayin edildi. Güney cephesinin çöküşü ve İstanbul'un işgali üzerine İzzet Paşa hükümeti de istifa etti. Mustafa Kemal Paşa'nın kumanda ettiği 7. Ordu kaldırıldı. İzzet Paşa istifa etmeden önce Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul'a çağırdı. Mustafa Kemal Paşa bir Kasım sabahı İstanbul'a vardı. Boğaziçi'nde işgalci müttefik donanmasının gemileri yatıyordu. Bu sırada İzzet Paşa Kabinesi istifa etmiş,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yerine Tevfik Paşa kabinesi kurulmuştu. Mustafa Kemal Paşa Tevfik Paşa'nın sadrazamlığını istemiyordu. Ancak Tevfik Paşa kabinesi meclisten güven oyu aldı. Hükümet güven oyu alınca Mustafa Kemal Paşa Padişahla görüşme girişiminde bulundu. Cuma selamlığından sonra padişah tarafından kabul edildi. Bu görüşme Mustafa Kemal Paşa'nın ağzından şu şekilde nakledilmiştir:

"Cuma günü selamlığa gittim. Dışarıda bekleyenlerce hayli tefsire uğrayan bir mülakatta bulundum. Konuşma uzun sürdü. Ancak konuştuklarımız kısa idi. Ben sözüme başlangıç ararken padişah bunu önledi. Dedi ki:

— Bilirim ki Ordunun zabitleri sizi severler. Bana teminat verebilir misiniz ki onlardan bana bir fenalık gelmeyecektir.

Böyle bir sualin sebebinin ne olduğunu hemen kavrayamadım.

— Orduya ait bazı malumat mı var Efendim diye sordum.

Gözlerini kapadı. Ne evet, ne hayır dedi. Sadece sualini bir daha tekrar etti. Ben cevabımda:

— Gerçi ben İstanbul'a geleli birkaç gün oldu. Buradaki vaziyete tamamıyla vakıf değilim. Yalnız Ordu kumandan ve zabitlerinde Zat-ı Şahanelerine karşı bir cereyan olması için sebep görmüyorum; dedim.

Müteredditbir tavırla ilave etti.

— Yalnız bu günden bahsetmiyorum. Bu günden ve yarından...

Padişah gözlerini açarken yerinden kalktı. Mülakatı şu sözlerle son verdi:

— Siz akıllı bir kumandansınız. Tecrübesiz arkadaşlarınıza tenvir edeceğinizden eminim.

30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Anlaşması ile yeni işgaller başladı. İngilizler Musul'u 3 Kasım 1918'de işgal ettiler. Daha sonra işgal alanını Urfa, Maraş, Antep'i içine alacak şekilde genişlettiler.

Fransızlar Adana ve çevresini işgal ettiler.

İtalyanlar Antalya'ya çıkarma yaparak Konya'ya kadar işgal ettiler.

İngilizler petrol bölgelerine egemen olmak istiyorlardı. Bunun için güneydeki petrol bölgeleri ile Karadeniz'de zengin petrol yataklarına sahip Batum yine İngilizler tarafından işgal edilmişti.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

PARİS KONFERANSI

Osmanlı topraklarını paylaşım koşullarını saptamak üzere müttefik devletler tarafından 18 Ocak 1919 tarihinde Paris'te bir konferans düzenlenmiştir. Bu konferansa 32 devlet katılmıştır. Burada alınan kararlara göre:

1- Dünya barışını korumak üzere bir Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) kurulacaktır.

2- İngiltere, Urfa, Antep ve Maraş'ı Fransa'ya devredecektir.

3- Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermeni devleti kurulacaktır.

4- Arabistan, Suriye ve Filistin manda sistemi ile yönetilecektir.

5- İzmir ve çevresi ile Batı Trakya Yunanistan'a bırakılacaktır.

Konferansta Yunanistan, Ege ve Batı Trakya nüfus çoğunluğunun Rumlarda olduğuna dair sahte belgeler gösterdi. Bu durum İtalya'nın İngiltere ve Fransa ile ilişkilerinin bozulmasına neden oldu.

Birinci Dünya Savaşı'ndan büyük bir güç kaybı ile çıkan Osmanlı Devleti, Mondros Anlaşması'ndan sonraki süreçte müttefik devletlerin denetimi altına girmiş, işgaller karşısında etkisiz kalmıştır. Mondros Anlaşması'nı bahane ederek müttefik devletler, sınırı belli olmayan bir işgal harekatına giriştiler. Bu durum karşısında bir yanda bağımsızlığını korumak isteyen Türk halkı, diğer yanda durumdan yararlanmak isteyen azınlıklar çeşitli cemiyetler kurdular.

AZINLIKLARIN KURDUĞU CEMİYETLER

1- MAVRİ MİRA (KARA GÜN) CEMİYETİ

1919 tarihinde İstanbul'daki Rum Patrikhanesinde kurulmuştur. Doğrudan Yunanistan'a bağlı bulunmakta idi. Amacı Bizans İmparatorluğunu yeniden kurmaktı. Yunanistan lehinde propaganda yapıyor, Ege bölgesinde ilerleyen Yunanlılara destekte bulunuyordu. Yunan kızıl haçı, göçmenler komisyonu, Rum okulları ve kiliseler bu cemiyetin birer şubesi idi.

2- ETNİKİ ETERYA CEMİYETİ

Bu cemiyet 1814 yılında kurulmuştur. İlk kurulduğunda Yunanistan'ın bağımsızlığı için çalışmıştır. Osmanlı coğrafyasının çeşitli bölgelerinde isyanlar çıkarmıştır. Yunan hayranı batılıların büyük desteğini alıyordu. Bu cemi-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yetin çıkarmış olduğu isyanlar Avrupa basınında *"Türkler Rumları kesiyorlar"* şeklinde bildiriliyordu.

Yeniden canlandırılan bu cemiyet Mavri Mira ile birlikte çalışmaya başladı. Batı ülkelerinde oldukça büyük bir taraftar kitlesi olan bu cemiyet, özellikle Karadeniz'de bir Pontus devleti kurmak için çalışıyordu.

3- RUM PONTUS CEMİYETİ

Bu cemiyet 1904 yılında Merzifon'da kurulmuştur. Batum'dan Sinop'a kadar uzanan Karadeniz sahilinde bir Pontus devleti kurma amacında idi. İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında etkin olan cemiyet, Mondros Anlaşması'ndan sonra Yunanistan'ın ve müttefiklerin desteği ile çalışmalarını hızlandırmıştır. Silahlı çeteler oluşturarak Türk köylerine saldıran cemiyet, diğer yandan Doğu Karadeniz'de çoğunluğu oluşturabilmek için Rusya'dan ve Kafkaslardan 250.000 Rum'u bölgeye taşımıştır.

4- KORDOS CEMİYETİ

Daha çok Karadeniz bölgesinde faaliyet göstermiştir. Bu bölgede örgütlediği Rum ve Ermeni çetelerini çeşitli bölgelere göndererek buralarda isyanlar çıkartmış, Türk köylerine baskınlar yaptırmıştır.

5- TAŞNAK VE HINÇAK CEMİYETLERİ

Hınçak cemiyeti Ermeni patriği Zaven tarafından 1887 yılında Cenevre'de kurulmuştur. Taşnak cemiyeti ise 1890 yılında Tiflis'te kurulmuştur. Bu cemiyetler Wilson ilkelerini kendilerine dayanak yaparak, İtilaf Devletlerinden aldığı destekle Erzurum, Bitlis, Van, El-Aziz, Diyarbekir ve Çukurova'da bir Ermeni devleti kurmaya çalışıyorlardı. Adana ve çevresinde kurulan Ermeni intikam alayları, Fransızlardan da destek alarak bu cemiyete yardımcı olmuşlardır.

6- MUSEVİ ALYANS CEMİYETİ

İstanbul Yahudileri tarafından gençlik örgütü olarak kurulmuştur. Daha çok Yahudilerin uluslararası bir örgütü olan Makabi cemiyetine destek çalışmaları yapmıştır. Bu cemiyet Filistin merkezli, Ortadoğu'nun büyük bir kısmını içine alan bir Yahudi devletinin kurulması için çalışıyordu. Musevi Alyans Cemiyeti'nin İzmir örgütü, İzmir'in işgali sırasında Yunanlıları desteklemiştir.

Yukarıda sayılan cemiyetler, Osmanlı Devleti ile birlikte Anadolu ve Balkanlarda Türk varlığının sona ereceği varsayımına dayanılarak kurulmuşlardı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İşgalci İtilaf Devletleri tarafından destekleniyorlardı. Onlar da bu desteğe karşılık, başta istihbarat ve casusluk olmak üzere İtilaf Devletlerine her türlü desteği sağlıyorlardı.

Bu cemiyetler:

Çıkardıkları isyanlar, baskınlar ve çatışmalarla iç güvenliği büyük ölçüde bozmuşlardır. Bozulan iç güvenliği kendi çıkarlarına kullanmışlar, böylece işgali kolaylaştırmışlardır. İç barışı bozmuşlar, etnik ve dinsel topluluklar arasında düşmanlığı körüklemişlerdir. İşgale karşı savaşan milli güçlerin bölünmesine, böylece savaşın uzamasına yol açmışlardır.

Yukarıda sayılan azınlık cemiyetlerinin yanında, Türkler tarafından da örgütler kurulmaya başlanmıştır. Ayrıca Osmanlı topraklarında yaşayan Kürtlerin de bazı cemiyetler kurduğunu görüyoruz.

Türkler tarafından kurulan cemiyetlerin tümü yurt topraklarının işgalden kurtarılması amacı ile kurulmuştur. Ancak bunlar arasında yurdun kurtarılmasında izlenecek yöntem bakımından farklı anlayışların bulunduğu görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan, özellikle Mondros Anlaşması'ndan sonra kurulan milli cemiyetler şunlardır:

1- İSLAM TEALİ CEMİYETİ

1919'da İstanbul'da kurulmuştur. Padişah ve halife çevresinde birleşerek kurtuluşun sağlanabileceğini savunuyordu. Bu nedenle padişaha ve halifeye karşı olduğunu kabul ettiği eylemlere karşı çıkmıştır.

2- SULH VE SELAMET-İ OSMANİYE FIRKASI

Meşrutiyete ve demokrasiye bağlı olduğu tüzüğünde yazılı idi. Damat Ferit Paşa Hükümetini desteklemiştir. Devletin kurtuluşunun padişah ve halifenin emirlerine uymakla sağlanabileceğini savunuyordu.

3- HÜRRİYET VE İTİLAF FIRKASI

1911 yılında İttihat ve Terakki fırkasına muhalif olarak kurulmuştur. Mondros Anlaşmasından sonra Anadolu'daki milli kalkışma aleyhinde çalışmalarda bulunmuştur.

4- İNGİLİZ MUHİPLERİ CEMİYETİ

Bu cemiyet 20 Mayıs 1919 tarihinde İstanbul'da kurulmuştur. Cemiyetin İngilizce adı, «Association Of The Friends Of England İn Turkey»dir. İzmir'in

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

işgalinden bir gün sonra kurulmuştur. Kurucu başkanı, Şura-yı Devlet (Danıştay) üyelerinden Sait Molla'dır. Cemiyet İngilizlerden destek görüyordu. Kâzım Karabekir Paşa *İstiklal Harbimiz* adlı eserinin 156. sayfasında bu cemiyet için şöyle diyor:

"İngiliz Muhipleri Cemiyeti, beyanname ve programını da hatıratıma yazıyorum. Yeni nesil görsün ki millet Erzurum'da kongrede istiklali için kararlar verirken, İstanbul'daki padişah ve hükümet ve bunlar gibi millet kanını emmeye çalışan tufeyliler nelerle meşgul olmuşlardır. Yeni nesle ibret olsun ki, emre ram olan menfaatperest mahluklarla, milletin yolu uçuruma doğru gitmektedir. Kendi bağrında ve kendi hür evlatları ile kendi hükümetini kurmadıkça, her millete olduğu gibi Türk milletine de istikbal yoktur."

1 Haziran 1919 tarihinde Miralay İsmet Bey tarafından Kâzım Karabekir Paşa'ya gönderilen mektupta bu kuruluşla ilgili olarak şöyle deniyordu:

"...Zamanın yaldızlı hapı manda meselesi ya, İstanbul'da bir müddetten beri hangi mandayı arzu etmeliyiz diye fa'alane cereyanlar var. Alemdar ve Türkçe İstanbul gazeteleri, İngiliz mürevvici (yanlısı) *"İstanbul İngiliz Muhipleri Cemiyeti"* diye bir cemiyet teşkil ettiler. İmza topluyorlarmış. Galiba İngilizleri isteriz diye."

Bu cemiyetin üyeleri arasında asker ve sivil kesimden etkili kişiler vardı. Bunlardan bazıları şunlardır: Beşinci Ordu Kumandanı Kiraz Hamdi Paşa, Müşir (Mareşal) Ahmet Paşa, emekli Kurmay Albay Enver Bey, Eski Dâhiliye Nazırı Memduh Paşa, Belediye başkanı Cemil Paşa, Temyiz Mahkemesi Başkanı Ali Rüştü Bey, Eski Ticaret ve Ziraat Nazırı Abdullah Bey, Bahriye Feriki (Amiral) Ahmet Paşa...

Bu cemiyete her sınıftan insanlar girmiştir. Örneğin 586 numaralı üyelik kartı, Sirkeci'de hamallar kahyası Raşit Ağa'ya aittir.

İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin kadın üyelerinin de bulunduğunu görüyoruz. Bunlar; Belkıs Ömer, Seher Nüzhet, Ayşe Celile (Nazım Hikmet'in annesi), Fatma Cevdet (Tarihçi, Hukukçu Cevdet Paşa'nın kızı), Nadire Cemal, Naime Cemal, Nesibe Ziya ve Melek Hanımlar...

Doğal olarak bu cemiyet İngilizler tarafından destekleniyordu. İngiliz elçiliği baş tercümanı, askeri ataşe Deedes, bu derneğe dâhildi. Doğu halkları konusunda uzman olduğu kabul edilen, daha önce Hindistan'da çalışmış olan papaz Frew, cemiyetin eş başkanı idi. Cemiyetin İstanbul'un belli başlı yerlerinde 22 tane şubesi vardı. Ayrıca Edirne, Giresun, başta olmak üzere Anadolu'nun bazı merkezlerinde de cemiyetin şubeleri açılmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu cemiyetle ilgili bilgileri biraz geniş tuttuk. Çünkü bu dönemde Milli Birlik ruhunun önemli oranda zedelendiğini gösteren çarpıcı bir örnektir.

5- KÜRT TEALİ CEMİYETİ

İngilizler tarafından korunan bu cemiyet Wilson prensiplerine göre, Erzurum, Diyarbakır, Van, Bitlis ve Harput illerini kapsayan bir Kürdistan devleti kurmak amacında idi. Ancak bu illerde yaşayan halk tarafından destek görmemiştir.

İstanbul İtilaf Devletleri tarafından işgal edildikten sonra, Anadolu ile İstanbul arasındaki iletişim büyük ölçüde kopmuştur. Bu nedenle işgalden ve esaretten kurtulmak için belli başlı merkezlerde örgütler kurulmaya başlamıştır. Bu örgütlerin adına genel olarak **Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti** denilmiştir.

Burada bir konuya açıklık getirmek gerekir. Bu dönemde yeni bir devlet, yeni hükümet düşüncesi yoktur. En azından sivil halkın ve cephede savaşan askerin kafasında böyle bir düşünce yoktur. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin amacı, Misak-ı Milli sınırları içindeki toprakları işgalden, Osmanlı padişahını ve İslam halifesini tutsaklıktan kurtarmaktır.

Bu cemiyetlerin başlıcaları şunlardır:

1- TRAKYA VE PAŞAELİ MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ

Birinci Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey'in öncülüğünde 2 Kasım 1918 tarihinde Edirne'de kurulmuştur. Türk halkının işgallere karşı örgütlenmesini, güçlü bir direniş için güçlerin birleştirilmesini amaçlıyordu. Bu cemiyet Trakya'nın Yunanistan'a verilme tehlikesine karşı, bölgenin din, tarih ve kültür açısından Türklüğünü kanıtlamak için yayınlar yapmıştır. Edirne ve Lüleburgaz kongrelerini toplamıştır.

2- İZMİR MÜDAFAA-İ HUKUK-I OSMANİYE CEMİYETİ

İzmir ve çevresinin Yunanistan'a verileceği söylentileri üzerine, 1 Aralık 1918 tarihinde İzmir'de kurulmuştur. Basın ve yayın araçlarını kullanarak İzmir'in Türk vatanı olduğunu dünya kamuoyuna duyurmak için çalışmıştır. Bu cemiyet Milli Mücadele'ye yardımcı olan gizli örgütlerle iş birliği yaparak, Anadolu'ya silah ve cephane gönderilmesine katkıda bulunmuştur.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

3- İZMİR REDD-İ İLHAK CEMİYETİ

İzmir'de Müdafaa-i Vatan adıyla kurulan bu cemiyet, işgalden sonra Redd-i İlhak adını almıştır. İzmir'in haksız işgaline karşı milis teşkilatı kurarak silahla karşı koymuştur. Ayrıca Balıkesir ve Alaşehir kongrelerinin toplanmasında öncülük etmiştir.

4- DOĞU ANADOLU MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ

4 Aralık 1918'de İstanbul'da kurulan bu cemiyet, Erzurum ve Elazığ'da şubeler açmıştır. Cemiyetin temel amacı Doğu Anadolu'nun Ermenilere verilmesini engellemektir. Türklerin Doğu Anadolu'daki varlığını güçlü tutabilmek için, bölgeden göç etmeyi yasaklamış, din, bilim ve ekonomik alanlarda örgütlenme çalışmalarını başlatmıştır. Doğu illerinin herhangi bir saldırıya karşı birleşerek savunulması için kararlar almıştır.

Doğu illerinde Türklerin sayı bakımından Ermenilerden üstün olduğu kadar tarih, kültür ve uygarlık yapıtları açısından da üstün olduklarını göstermek için basın-yayın yoluyla tanıtım yapmaya çalışmıştır. Erzurum Kongresi'nin toplanmasında önemli rol oynamıştır.

5- KLİKYALILAR MÜDAFAA-İ HUKUK-I OSMANİYE CEMİYETİ

1918'de İstanbul'da kurulmuştur. Çukurova ve çevresinin Fransızlara verilmesini önlemek için etkin çalışmalarda bulunmuştur.

6- MİLLİ KONGRE CEMİYETİ

1918'de İstanbul'da kurulmuştur. Cemiyet çeşitli parti, dernek, fakülte ve hayır kurumlarını içine alan bir yapıda idi. Bu cemiyet Türkler aleyhinde dünyada yapılan propagandalara karşı, basın yoluyla cevap vermeyi ve Türk ulusunun haklarını dünya uluslarına duyurmayı amaçlıyordu. 28 Ocak 1920'de Mebuslar Meclisinde Misak-ı Milli'nin kabul edilmesinde etkili olmuştur.

7- TRABZON MUHAFAZA-İ HUKUK-I MİLLİYE CEMİYETİ

12 Şubat 1918'de Trabzon'da kurulmuştur. Bu cemiyet Trabzon ve Karadeniz'in diğer yerlerinde etkinlik gösteren Rum Pontusçularla mücadele etmiştir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Diğer yandan henüz çalışmalarına devam eden Mebuslar Meclisi de işgallere karşı bazı çalışmalarda bulunuyordu. Kuşkusuz bunların en önemlisi, daha sonraki zamanlarda iç ve dış politikada temel kabul edilen **Misak-ı Milli** idi. Misak-ı Milli ile devletin bundan sonraki toprak ve nüfus yapısı saptanmış oluyor, saptanan sınırlardan ödün verilmeyeceği, ayrıca belirtiliyordu.

MİSAK-I MİLLİ

Aşağıda imzaları bulunan Osmanlı Mebuslar Meclisi azaları, devlet ve milletin geleceğinin haklı ve devamlı bir barışa kavuşabilmesi için kabul edebileceği fedakarlığın en ileri sınırını gösteren şu esaslara tamamen uyulmasının sağlanması ile mümkün olabileceği ve bu esaslar dışında sağlam bir Osmanlı saltanatı ve devletinin varlığının mümkün olmadığını kabul ve tasdik etmişlerdir.

MADDE 1: Osmanlı Devleti'nin sadece Arap çoğunluğun oturduğu ve 30 Ekim 1918 tarihli mütarekenin imzası sırasında düşman ordularının işgali altında kalan kısımların kaderi, halkının serbestçe verecekleri oya uygun olarak tayin edilmek lâzım geldiğinden, adı geçen sınırlar içinde din, ırk ve soyca birlik olan, birbirine saygı duyguları ile dolu olan, kardeşane ve toplumsal açıdan birbiri ile uyuşan Osmanlı-İslam çoğunluğunun oturduğu yerlerin hepsi, kesinlikle ayrılık kabul etmez bir bütündür.

MADDE 2: Ahalisi ilk serbest kaldıkları zamanda, halkının oyu ile Anavatana katılmış olan Kars, Ardahan ve Batum için gerektiği takdirde tekrar ve serbestçe oya baş vurulmasını kabul ederiz.

MADDE 3: Türkiye ile yapılacak barışa bırakılan Batı Trakya'nın yasal durumunun belirlenmesi de özgürce verecekleri oya göre yapılmalıdır.

MADDE 4: İslam Hilafetinin merkezi ve devletin başkenti İstanbul ile Marmara Denizi'nin güvenliği her türlü saldırıdan korunmuş olmalıdır. Bu esas saklı kalmak şartıyla Akdeniz ve Karadeniz Boğazlarının ticaret ve taşımaya açılması konusunda ilgili devletlerle anlaşmalar yapılabilir.

MADDE 5: Müttefik Devletlerle düşmanları ve bazı danışmanları arasında kararlaştırılan anlaşma esasları içinde azınlıkların hakları, diğer ülkelerdeki Müslümanların aynı haklardan yararlanmaları şartıyla tarafımızdan güvence verilecektir.

MADDE 6: Milli ve ekonomik gelişmemizle birlikte daha çağdaş, daha düzenli bir yönetimle işlerin yürütülmesinde başarılı olabilmek için her dev-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

let gibi gelişmemizin sağlanmasından, bağımsızlık ve tam özgürlüğe sahip olmamız, geleceğimizin temel esaslarıdır.

Bu nedenle devlet ve millet hayatında gelişmemizi önleyen her türlü kısıtlamalara karşıyız. Gerçekleşecek borçlarımızın ödenme şartları bu esaslara aykırı olmayacaktır.

Misak-ı Milli ile Türk Yurdunun sınırları çizilmiş, bağımsızlık ve ülke bütünlüğünün korunması konusundaki karar dünyaya ilan edilmiştir. Kapitülasyonlar, boğazlar, dış borçlar ve azınlık hakları ile ilgili sorunlar gündeme getirilmiş, bu sorunların çözümünde bağımsızlık ilkesinin benimsendiği açıklanmıştır. Erzurum ve Sivas Kongreleri tarafından alınan kararlar Osmanlı Mebuslar Meclisi tarafından kabul edilmiştir. Lozan barış anlaşmasında ve diğer siyasi ilişkilerde Misak-ı Milli'nin maddeleri temel olarak alınmıştır. Misak-ı Milli'nin kabul edilmesi İtilaf Devletlerinin İstanbul'u 16 Mart 1920 tarihinde tamamen işgal etme nedenlerinden biri olarak gösterilmiştir.

Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin Misak-ı Milli kararlarını alması, Türk yurdunun parçalanmasına razı olmadığını göstermektedir. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışından sonra Misak-ı Milli esasları bu meclis tarafından da aynen kabul edilmiştir.

İSTANBUL'UN RESMEN İŞGALİ VE MEBUSAN MECLİSİNİN DAĞITILMASI

İtilaf Devletleri, Mebusan Meclisinin toplanması ile Anadolu'da milli kalkışmanın ortadan kalkacağını, yada çok zayıflayacağını düşünüyorlardı. Ayrıca hazırlayacakları barış anlaşmasını bu meclise kabul ettirerek uygulamayı kolaylaştırmayı amaçlıyorlardı. Ancak Meclis'in Misak-ı Milli'yi kabul etmesi işgalcilerin beklentilerini boşa çıkardı. Bunun üzerine İstanbul Hükümetine baskı yapmaya başladılar. Bu baskılara dayanamayan Ali Rıza Paşa Hükümeti istifa etti. 3 Mart 1920.

Ali Rıza Paşa'nın yerine Salih Paşa sadrazamlığa getirildi. Padişah Vahdettin işgalci devletlerin baskısı ile hükümet üyelerinin tamamının meclis dışından seçilmesini sağladı. Buna rağmen bu hükümetin de Milli Mücadeleye destek olacağını düşünen işgalciler baskılarını devam ettirdiler. 13 Kasım 1918'den itibaren İstanbul'a yerleşmiş olan işgal güçleri, 9 Mart 1920 İstanbul'da Türk Ocağı'nı bastılar. 15 Mart'ta 150 Türk aydınını tutukladılar. 16 Mart 1920 de İs-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tanbul resmen işgal edildi. 20 Mart 1920'de Mebuslar Meclisi işgalcilerin askerleri tarafından basıldı. Mebuslar tutuklanarak Malta'ya sürgüne gönderildi.

MİLLİ MÜCADELE VE MUSTAFA KEMAL PAŞA

Mustafa Kemal Paşa Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı tarihte, Adana'da Yıldırım Orduları Grup Kumandanı idi. Yıldırım Orduları Grup Kumandanlığını Liman von Sanders Paşa'dan devralmıştı. İstanbul'da ise İngilizlerin baskısı ile İzzet Paşa hükümeti istifa etmiş, yerine Tevfik Paşa hükümeti kurulmuştu.

Osmanlı Devleti'nin son sadrazamı olan Tevfik Paşa, İngiliz yanlısı idi. Kendisine İngiliz devletinin en büyük madalyası olan «Diz Bağı Nişanı» verilmişti. Bu madalya halen Tevfik Paşa'nın mirasçılarının elinde bulunmaktadır. Tevfik Paşa sonraki zamanlarda kurtuluş için yapılan çalışmalara olumlu davranış göstermiştir.

İzzet Paşa Hükümeti istifa etmezden önce bir telgraf çekerek Mustafa Kemal Paşa'yı Adana'dan İstanbul'a çağırdı. Mustafa Kemal Paşa 13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'a geldi. Bu tarih aynı zamanda Tevfik Paşa hükümetinin kurulma aşamasına rastlıyordu. O, Tevfik Paşa hükümetinin güven oyu almasını istemiyordu. Ancak bu konuda etkili olamadı. Yukarıda belirtildiği gibi Cuma selamlığından sonra Padişah Vahdeddin ile görüştü. Falih Rıfkı Atay'ın yazdığı gibi görüşme samimi bir hava içinde geçmiştir.

Mustafa Kemal Paşa 13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'a gelmiştir. Samsun'a hareket tarihi olan 15 Mayıs 1919 tarihine kadar altı aylık bir süre geçmiştir. Bu altı ay, yurdun içinde bulunduğu durum düşünülürse çok uzun bir süredir.

Bu süre içinde Mustafa Kemal Paşa, padişah ve sadrazam dâhil bir çok kişi ile görüşmüştür. İşgal altındaki İstanbul'da Mustafa Kemal gibi birinin işgalcilerin takibi altında olmaması mümkün değildir.

Mustafa Kemal Paşa ne yapmak istiyordu?

Ders kitaplarına geçmiş temel görüşe göre bu altı aylık süre içinde Anadolu'da başlatacağı kurtuluş savaşının planlarını yapmıştır. Bu doğrudur. Mustafa Kemal Paşa'nın yurdun düşman işgalinden kurtarılmasını düşünmemesi söz konusu olamaz. Ancak O'nun başlangıçta biraz daha değişik bir planı bulunuyordu. Öncelikle Erkan-ı Harbiye Reisi (Genel Kurmay Başkanı) olmak istiyordu. Böylece elde kalmış silahlı kuvvetlerin başına geçmek istiyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Padişah Vahideddin ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki ilişki oldukça eskilere dayanır. Vahideddin'in veliahtlığı sırasında Almanya'ya yaptığı gezide yaver olarak kendisine refakat etmişti. Bu görüşmeler sonraki yıllarda da devam etmiştir. Bu görüşmelerde Mustafa Kemal Paşa ile Vahideddin'in kızı Sabiha Sultan arasında bir gönül bağı oluşmuştur. Kısaca O, Vahideddin'in kızı Sabiha Sultan'la evlenmek istiyordu. Her iki talep (Erkan-ı Harbiye Reisliği ve Sabiha Sultan'la evlenme talebi) de aşağıda belirtilecek nedenlerle padişah tarafından kabul edilmemiştir.

Sultan Vahideddin Mustafa Kemal Paşa'nın yetenekli bir subay olduğunu biliyordu. Bu nedenle Anadolu'ya geçip yer yer başlamış olan Kurtuluş kalkışmasının başına geçmesini istiyordu.

Var olan koşullar bir saray düğünü ve buna bağlı olarak yapılacak törenler için hiç uygun değildi. Değerli araştırmacı yazar Ali Haydar Öztürk'ün bizzat Sabiha Sultan'ın ağzından naklettiğine göre, Mustafa Kemal Paşa'nın kendisi ile evlenme talebi tamamen reddedilmemiş, barıştan sonraya ertelenmiştir.

O günlerde hem sarayın, hem de İngilizlerin Mustafa Kemal Paşa'dan beklentileri vardı. Öncelikle Mustafa Kemal vatanına ve devletine bağlı bir kişi idi. Anadolu'ya geçtiği takdirde halk ve askeri birlikler arasında örgütlenmeyi sağlayabilir, bir güç oluşturabilirdi. Kötü bir barış yapılması durumunda Padişah bu güce dayanarak saltanatını devam ettirebilirdi.

Aynı şekilde İngilizler de doğrudan olmasa bile ellerinde bulunan Padişah aracılığı ile Mustafa Kemal'den yararlanabileceklerini düşünüyorlardı. Bu nedenle hem İngilizler, hem padişah bir an önce Anadolu'ya gitmesini istiyorlardı.

Bu durum bizzat Mustafa Kemal'in ağzından açıklığa kavuşturulmaktadır:

"...O tarihlerde General Allenby İstanbul'a gelmişti. Bir gün Harbiye Nazırını ve Erkanı Harbiye İkinci Reisini çağırtır. Cebinden çıkardığı not defterinden onlara bazı şeyler yazdırmak ister. Gelenlerin konuşma isteği üzerine onlara şu cevabı verir:

— Sizi buraya konuşmak için çağırmadım. Ancak bazı emirlerimi dikte ettirmek için çağırdım demiştir.

İşte bu konuşması sırasında Allenby benim Altıncı Ordu kumandanlığına tayin olunmaklığımı da tavsiye etmiştir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ancak Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya geçtikten sonra hem Saray, hem de İngilizler yanıldıklarını anlamışlardır.

Bu düşüncelerle Mustafa Kemal Paşa'nın Dokuzuncu Ordu Müfettişi olarak Anadolu'ya gitmesi kararlaştırıldı. Bu tarihlerde kendisi İttihat ve Terakki karşıtı olarak görülüyordu. Bu yönden de padişahın güvenini kazanmıştı. Hatta padişah tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya görev ve yetkilerini belirten talimatnameyi bizzat yazma olanağı verilmiştir. Ayrıca kendisine başka bir ferman-ı hümayun verilmişti. Buna göre Anadolu'da padişaha ait bütün yetkileri kullanabilecek, padişah vekili gibi davranabilecekti. Bu ferman bizzat Bahriye Nazırı Avni Paşa tarafından yazılmıştı. Mustafa Kemal Paşa'ya tanınan ayrıcalıklar bunlardan ibaret değildi. Maiyetinde bulundurmak istediği personeli seçme yetkisi de kendisine verilmiştir. Müfettişlik karargahında çalışacak personel sayısı yirmi beş kişiyi buluyordu. Bunlar yaver, emir subayı, katip, şifre uzmanı, doktor, ahçı, bunlardan bazılarının yardımcıları ve muhafızlardan oluşuyordu.

Mustafa Kemal Paşa kendisinin ve karargah görevlilerinin gereksinimi için Harbiye Nezaretinden ödenek çıkartılması isteğinde bulunmuştur. Kendisine epey yüklü miktarda para verilmiştir. Bazı kesimlerce bu paranın kaynağı tartışma konusu yapılmıştır. Onlara göre para bizzat padişah Vahideddin tarafından verilmiştir. Hatta Padişah bu parayı sağlayabilmek için has ahırında bulunan 16 Arap atını sattırmıştır. Bu iddia resmi tarihi yazanlar tarafından şiddetle reddedilmiştir.

Bize göre Mustafa Kemal Paşa'ya kendisi ve maiyeti için verilen paranın, o günün koşullarında Harbiye Nezareti'nden çıkartılması oldukça güçtür. Paranın kaynağı, doğrudan veya dolaylı olarak padişah olabilir.

Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine ve maiyetindeki görevlilere ödenek çıkartılması için Harbiye Nezareti'ne göndermiş yazının sureti kısmen sadeleştirilerek aşağıya çıkartılmıştır.

Numara 14	Vesika No 11	13. 5. 1335
Aceledir	Muhasebat 1121	Bütçe 335/2667

Harbiye Nezaret-i Celilesine,

1) 7.5.1335 tarih ve 7 numaralı tezkeremle karargah mensuplarının üç aylık tahsisatlarının şimdiden burada ödenmesi lüzumunu arz etmiş idim. İlgili dairece henüz neticelendirilmemiştir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

2) Üst giderler Müfettişlikçe onaylandıktan sonra kabul edilmesi istirham edildiği halde henüz bir karar verilmemiştir. Bu kararın verilmesi ile beraber hesap üzere bir miktar paranın verilmesi lüzumu vardır.

3) En az iki binek otomobili lazımdır. Bu da henüz temin edilememiştir.

4) Kendime ait hesaplarımla, karargahın seferi karargah kabul edilmesi hakkındaki 12.5.335 tarih ve 12 numaralı acizane tezkerem de henüz muamele halinde bulunuyor.

5) Yukarıda arz edilen maddelerin neticeleri alındıktan, bunun üzerine emrimdeki memurların ve subayların hazırlıklarını yapmak ve ailelerinin ihtiyaçlarını temin etmek gibi hususların gerektirdiği parayı vermek imkanı doğduktan sonra hareket olunacağı muhakkaktır.

6) Bu işler için bir haftadan beri karargahımın memurları ve subayları bizzat takip ile meşgul oldukları cihetle bir an evvel taleplerimin kat'i olarak neticelendirilmesini ehemmiyetle arz ve istirham eylerim.

Dokuzuncu Ordu Kıtaları Müfettişi
Padişah Hazretlerinin Fahri Yaveri
Mirliva Mustafa Kemal
13 Mayıs 1335

Mustafa Kemal Paşa gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra İstanbul'da veda ziyaretlerine başladı. Veda ziyaretinde bulunduğu kişiler arasında Sadrazam, Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey, doğal olarak Padişah da bulunuyordu. Bunlarla çok içten konuşmalar yaptığını kendisi ifade etmiştir.

Aynı eserde Padişah Vahideddin'e yaptığı veda ziyareti şöyle anlatılmaktadır:

"Yıldız Sarayı'nın ufak bir salonunda Vahideddin ile adeta diz dize denecek kadar yakın oturduk. Sağında dirseğini dayamış olduğu bir masa ve üstünde bir kitap var. Salonun Boğaziçi'ne bakan penceresinden gördüğümüz manzara şu: Birbirlerine paralel hatlar üzerinde düşman zırhlıları, bordolarındaki toplar sanki Yıldız Sarayı'na çevrilmiş... Manzarayı görmek için oturduğumuz yerlerden başlarımızı sağa sola çevirmek kafi idi. Vahideddin şu sözlerle konuşmaya başladı:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

— Paşa, Paşa! Şimdiye kadar bu devlete çok hizmet ettin. Bunların hepsi kitaba girmiştir, dedi. Demin bahsettiğim kitabın üstüne elini bastı ve ilave etti, Tarihe geçmiştir.

O zaman onun bir tarih kitabı olduğunu anladım. Dikkatle ve sükunla dinliyordum.

— Bunların hepsini unutun. Asıl şimdi yapacağınız hizmet hepsinden mühimdir. Paşa, Paşa! Devleti kurtarabilirsin!.. dedi.

İSTANBULDAN HAREKET

Mustafa Kemal Paşa 16 Mayıs 1919 günü saat 5.55'de (17.55) İstanbul'dan hareket etti. Şimdi Mustafa Kemal Paşa'nın karargah personeli arasında bulunan, o zaman mülazım-ı sani (teğmen) rütbesinde olan Hikmet Gerçeker Paşa'nın yolculukla ilgili anılarını dinleyelim:

«Ben hastalığım nedeni ile idari göreve ayrılmıştım... Bir buçuk sene kadar Kuleli'de sınıf zabitliği yaptım. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret ediyordum. Lütfedip beni kabul buyuruyorlardı... Ata'nın sofrasında birlikte yemek yeme şerefine erdim. Sofradaki diğer kişileri söyleyeyim. Bunlar Ali Fuat Paşa, Kâzım Karabekir Paşa, Refet Bey, Fethi Bey, Rauf Bey ve Adnan Bey'di...

Anadolu İşgal edilmişti. Her gün yeni bir acı haber İstanbul üzerine karabulut gibi çökmektedir. Bir sabah Kuleli'deki işime geldiğimde masamın üzerinde bir tamim (genelge) buldum. Tamimde bundan böyle Türk subaylarının rastladıkları işgal güçleri subaylarına selam vermesi gerektiği yazılı idi.

Mustafa Kemal Paşa'ya bir ziyaretim esnasında:

— İstanbul'da zelilane yaşamaktansa vatan uğruna ölmeyi tercih ederim Paşam. Bu uğurda seve seve can vermeye hazırım, dedim.

Simalarından mütehassis oldukları belli oluyordu. Cevat Abbas'ı çağırdılar. Benim Ordu Müfettişliği karargahına tayinim hususunda gerekli işlemin yapılmasını emir buyurdular. Şevk ve gururla Şişli'deki evden ayrıldım. İki gün sonra; *"Ordu Müfettişliği Karargahına tayin edildin, acele gel"* mealinde bir telgraf aldım. Hemen Şişli'ye koştum. Orada vapurun 16 Mayıs'ta hareket edeceğini öğrendim.

16 Mayıs 1919. Evdekilerle vedalaşıp ayrıldım. Kız Kulesi açığında İngilizler bindiğim sandalı kontrol ettiler. Kimliğimi, mesleğimi, nereye gittiğimi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sordular. Sonra Bandırma Vapuruna bindim. Saat 5.55'de hareket ettik. Bandırma Vapuru açıkta demirlemişti. İngilizlerin kontrolünden sonra gemiye vasıl oldum. Yabancı yoktu. İçerdekilerin hepsini tanıyordum. Yalnız kibar tavırlı, dik bıyıklı bir albay vardı. Onu tanımıyordum. Cevat Abbas Bey onun Refet Bey (Paşa) olduğunu söyledi.

Vapur hemen hareket etmedi. Biz de merak edip sorduk. Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey teşyie (uğurlamaya) gelecek dediler. Neden sonra bir jandarma yüzbaşısı geldi. Mehmet Ali Bey adına özür beyan etti. İyi yolculuklar diledi. Bizde hareket ettik. (Bu Yüzbaşı Mustafa Kemal Paşa ve maiyetinin, İstanbul'dan ayrılabileceklerine dair işgal komutanlığınca düzenlenmiş izin belgesini de getirmiştir.)

Bandırma Vapurunda Mustafa Kemal Paşa ve Refet Bey bir odada oturuyordu. Yolculuk pek sakin olmayan bir denizde geçiyordu. Çoğu denize alışık olmayan yolcular sıkıntılı ve heyecanlı dakikalar geçiriyorlardı. Kimse renk vermiyordu. İngilizlerin bir torpido yollayıp gemiyi batıracakları söylentisi epeyce heyecan uyandırdı. İsmail Hakkı Kaptan'a; "*Daima sahile yakın bir rota takip et!*" emri bu heyecanın bir göstergesi idi. Maksat kötü niyetli bir gemi ile karşılaşılırsa hemen sahile yanaşıp yolcuları karaya çıkarmak.

Nereden bakarsanız bakın garip bir yolculuktu. Heyecanlı idik. Ümitliydik, neşeli ve endişeli idik. Nihayet 19 Mayıs sabahı Samsun'a geldik. Samsun'da o zamanlar iskele falan yok. Gemiler açıkta demirliyorlardı. Sandallar gemiye geliyor. Dalgayı hesap edip atlıyorsunuz. Dalga geldi mi sandal yükseliyor, yolcular cup sandala...O gün Samsun'da deniz kıyısı bayram yerine dönmüştü. Açıkta demirleyen geminin etrafında mavnalar, sandallar kaynaşıyordu. Sahil boyunca dizilen halkın tezahüratını görünce hepimiz ağlamaya başladık."

Rahmetli Hikmet Gerçeker'in anılarında yer almayan veya kısmen yer alan birkaç noktayı ekleyelim: Bandırma Vapuru ancak işgal komutanlığından izin alındıktan sonra hareket edebilmiştir. Gerek gemiye yanaşan sandallar, gerek Bandırma Vapuru, İngilizler tarafından iyice aranmıştır. Vapur kalkıştan önce arandığı gibi, Boğaz çıkışında tekrar aranmıştır. Çünkü bu sıralarda İstanbul'dan Anadolu'ya silah kaçırılıyordu. İşgal güçleri Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının nereye ve ne amaçla gittiğini biliyorlardı. Bandırma Vapuru'nun batırılabileceği varsayımına gelince, böyle bir şey yapılsaydı, Türkiye bunun hesabını sorabilecek durumda değildi. Trakya kıyılarından Batum'a kadar bütün Karadeniz kıyıları karadan ve denizden işgalcilerin denetimi al-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tında idi. Bandırma Vapuru batırılabilirdi. Ancak işgalciler böyle bir davranışı beklenti ve politikalarına uygun bulmamışlardır.

İngilizlerin Bahr-i Sefid (Akdeniz) Kumandanı General Milne imzası ile Harbiye Nezareti'ne (Savunma Bakanlığı) bir yazı gönderildi. Yazıda Mustafa Kemal Paşa ve maiyetinin Anadolu'ya gönderiliş amaçlarına uygun hareket etmedikleri belirtiliyor, bunun nedeni soruluyordu. Verilen cevapta; Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Mondros Mütarekesi hükümlerinin süratle uygulanmasının sağlanması için gittiği belirtiliyordu.

Ancak İngilizler bu cevabı inandırıcı bulmadılar. 6 Haziran 1919 tarihli yazı ile Mustafa Kemal Paşa ve maiyetinin İstanbul'a çağrılmasını istediler. Harbiye Nezareti Mustafa Kemal'in Mondros Anlaşması'na aykırı bir hareketinin olmadığına ilişkin Akdeniz Komutanlığına ikinci bir yazı gönderdi. Ancak İngilizler isteklerinde direndiler. Arkasından Harbiye Nezareti'ne on kişilik bir askeri birlik gönderdiler. Bundan sonra Mustafa Kemal Paşa'ya askerlik görevinde alındığına ilişkin bir telgraf çekildi. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa; *"Silk-i askeriden istifa ile sine-i millete rücu ettiğini"* sonraki yıllarda beyan etmiştir.

KURTULUŞ SAVAŞINA HAZIRLIK

Bir daha özetleyelim. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması, Osmanlı topraklarında gözü olan İtilaf Devletlerine bekledikleri ortamı hazırladı. Osmanlı Devleti dört yıl süren Savaşta, 2.850.000 kişiyi silah altına almış, bunlardan 2.290.000'ini savaş ortamının değişik nedenlerinden kaybetmişti. İtilaf Devletleri Mondros Anlaşması'nın 7. maddesine dayanarak Osmanlı topraklarını işgal etmeye başladılar. Diğer yandan siyasi, askeri ve idari alanda, işgalcilerin Osmanlı Devleti üzerindeki baskısı giderek artmakta idi.

İtilaf Devletlerinin ilk işgallerle birlikte devlet yönetimine karışmaları, sosyal ve ekonomik alanda çok olumsuz sonuçlar ortaya çıkardı. Güneyde Fransızların, batıda Yunanlıların işgal alanlarını genişletmeleri, çoğu bölgesel amaçlı Milli direniş hareketlerinin hızlanmasına ve yoğunlaşmasına yol açtı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İZMİRİN İŞGALİ VE KUVA-YI MİLLİYE BİRLİKLERİNİN KURULMASI

15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanılar İzmir'e asker çıkardı. Daha sonra işgal hareketini genişleterek Manisa, Aydın yörelerini de işgal ettiler. Bunun üzerine Ege bölgesi başta olmak üzere yurdun dört bir yanında işgallere karşı kongre ve örgütlenme çalışmaları başladı. Genel olarak bu örgütlenmelerin adına Kuva-yı Milliye (Milli Kuvvetler) adı verildi.

Özellikle Batı Anadolu'daki Yunan ilerlemesini durdurmak için Ayvalık sahillerinden başlayarak Soma, Akhisar, Salihli, Nazilli kasabalarının batısından geçen bir çizgi üzerinde Kuva-yı Milliye birlikleri tarafından bir cephe oluşturuldu. Bu cephenin adına Batı Cephesi adı verildi. İşgaller karşısında farklı bölgelerde faaliyet gösteren Kuva-yı Milliye birlikleri arasında fikir ve hareket birliği kurmak amacı ile kongreler toplanmıştır. İlk toplanan kongreler, Balıkesir ve Alaşehir Kongreleridir. Bunlardan Balıkesir Kongresi 26-30 Ağustos 1919 tarihleri arasında, Alaşehir Kongresi ise, 16-25 Ağustos 1919 tarihlerinde düzenlenmiştir.

Balıkesir ve Alaşehir Kongrelerinde varılan ortak görüşe göre birliklerin malzeme ve cephane bakımından desteklenmesine, düşmana karşı ortak bir cephenin kurulmasına karar verilmiştir. Bu kongrelerin toplanmasında, mevcut yönetimden kopup ayrı bir devlet kurma isteği etkili olmamıştır. Mondros Anlaşması'ndan sonra Balıkesir ve Alaşehir'de olduğu gibi yurdun diğer taraflarında da büyük kaynaşma başlamıştır. Afyon, Nazilli, Muğla, Pozantı, Edirne ve Lüleburgaz'da kongreler düzenlenmiştir.

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Havza ve Amasya'da birer genelge kaleme aldılar. Bu genelgelerde özetle:

1- Vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı tehlikededir.

2- İstanbul Hükümeti işgalcilerin denetim ve baskısı altındadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

3- 10 Temmuz 1919 tarihinde doğu illeri adına Erzurum'da bir kongre toplanacaktır.

4- Daha sonra belirlenecek bir tarihte bütün ülke adına Sivas'ta bir kongre toplanacaktır.

5- Askeri birlikler ve milli örgütler kesinlikle dağıtılmayacaktır.

6- Bu genelge hükümleri gizli tutulacaktır.

Yunanlıların İzmir'e çıkışı ile birlikte yurdun dört bir yanında mitingler düzenlenmeye başlandı. Doğal olarak en büyük telaş ve heyecan Ege bölgesindeydi. Aydın, Denizli, Afyon, Isparta, Manisa, Balıkesir illerinde Yunan işgaline karşı protestolar ve örgütlenme çalışmaları yapılıyordu.

İLK KARAR... İLK CEPHE... İLK FETVA ve ŞAHLANAN İMAN SELİ

Yunanın İzmir'e ayak basması, Türk ulusunun kapanması mümkün olmayan bir hicran yarasıdır. Gelenler bir savaş sonucu bir ülkeyi fetheden düzenli bir ordu değildi. Kafası haksız kin ve düşmanlıkla dolu bir haydut sürüsü idi. İşgal acıklı bir şekilde başladı, öyle sürdü. Olup bitenler aynı acı geleceğin eşiğindeki yurt köşelerine her türlü iletişim aracı ile yayılıyordu. Benzer sonucun eşiğindeki beldeler arasında Denizli de vardı.

Yurtseverliklerini işlerinin her aşamasında eksiksiz kanıtlamış olan telgrafçılarımız, Yunanın İzmir'e çıkışını, yurdun dört bir yanına duyurmuşlardı.

Denizli komşu illerden daha farklı bir hazırlıkla karşıladı elemli haberi. Mart 1919'da o zaman İzmir Kumandan ve Valisi olan Nureddin Paşa, İngiltere, Fransa, İtalya ve ABD'nin almış olduğu dörtlü bir karar gereği, İzmir'e Yunan çıkarmasının yapılacağını haber almış, vilayetine dâhil sancaklarla, kazalardan delegeler seçilmesini, İzmir'e gönderilmesini istemişti.

Bazı sancak ve kazaların bu davet karşısında duraksama gösterdiklerini tanık oluyoruz. Çünkü merkezi hükümet, işgalcilerin baskı ve tehditleri ile Mondros Anlaşması'nın uygulanması konusunda emirler veriyordu. Denizli merkezi ile, Acıpayam, Buldan, Çal, Tavas ve Sarayköy kazaları heyetlerini göndermişlerdi. Heyet-i Milliye adını taşıyan kurulun başında Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi bulunuyordu.

Milli Mücadele tarihimizin Redd-i İlhak, yani bin yıllık Türk yurdunun bir başkasına peşkeş çekilmesinin reddi olarak adlandırılan bu harekete, bizzat katılanların verdiği addır. Kuşkusuz Türk ulusunun en büyük şansı, kara günlerinde umutlarını diri, cesaretini ayakta tutabilecek manevi önderler bulmuş olması-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dır. Bu önderliğin en güzel örneğini Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin kişiliğinde görüyoruz. Denizli merkez ve kazalarından, olası bir Yunan işgaline karşı alınacak önlemleri saptamak üzere, Nureddin Paşa'nın davetine uyarak İzmir'e giden heyet arasında şu kişiler vardı:

Denizli Merkez: Müftü Ahmet Hulusi Efendi, Belediye Reisi Tevfik Bey.

Acıpayam Kazası: Müftü Ali Efendi,

Buldan Kazası: Müftü Ahmed Efendi, Hacı Mollazade Necip Efendi, Kara Yusuf oğlu Hacı Ahmet Efendi,

Sarayköy Kazası: Müftü Ahmet Şükrü Efendi, Hacı Halilzade İsmail Efendi,

Çal Kazası: Müftü Ahmet İzzet Efendi.

AHMET HULUSİ EFENDİ ve NUREDDİN PAŞA

Yunan çıkarma planı 14 Mart 1919'da İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika tarafından kabul edildi. İzmir valisi ve 17. Kolordu kumandanı Nureddin Paşa, sancak ve kazalardan davet ettiği heyetlerle 23-26 Mart tarihleri arasında bir kongre yaptı. Sonra heyetleri teker teker kabul ederek bulundukları yerlerde almaları gereken önlemleri konuştu. Ahmet Hulusi Efendi ve diğer sancaklardan gelen heyetlerle Nureddin Paşa, bir Yunan işgali halinde sonuna kadar silahlı mücadele yapmak için görüş birliğine vardılar. Nureddin Paşa bu konuda Ahmet Hulusi Efendi'ye şunları söyledi:

— Efendi Hazretleri... Ben burada kumandan olarak bulunduğum müddetçe, sahile ayak basacak düşmanla sonuna kadar mücadele ederim. Bundan emin olunuz. Kalp huzuru ile yerlerinize dönünüz. Müdafaa hazırlıklarını tamamlayınız.

Ahmet Hulusi Efendi, Paşaya şu cevabı vermiştir:

— Paşa Hazretleri... Sizin, diğer kumandan ve zabitlerimizin vatanseverliğinden kimsenin şüphesi yoktur. Fakat ben zannediyorum ki İstanbul Hükümeti Müttefiklerin arzularının haricine çıkamaz. Sizin buradaki faaliyetiniz ise müttefikleri rahatsız edecektir. Sizi başka yere nakledecekler, hatta terfi ettireceklerdir. Bu takdirde istirham ederim İstanbul'a gitmeyeniz. Denizli'ye geliniz. Bizler her şeyi hazırlamaya amadeyiz. Yeter ki başımızda sizin gibi tecrübeli, güvenilir yüksek bir kumandan bulunsun.

Kısa bir zaman sonra Ahmet Hulusi Efendi'nin tahminleri aynen gerçekleşti. İşgalden bir buçuk ay önce, İzmir valiliğine Kanbur lakabı ile tanınan İzzet Bey tayin edildi. Kolordu kumandanlığına ise Ali Nadir Paşa atandı. Her ikisinin de silahlı mücadele için tutumları olumsuzdu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

AHMET HULUSİ EFENDİ DENİZLİ'DE SAVUNMA TEŞKİLATI KURUYOR

Bu sıralarda Denizli'de Mutasarrıf Faik Bey'dir. Faik Öztrak anılarında şunları anlatıyor:

"Mart 1919 sonunda, yani işgalden elli gün kadar evvel İzmir'de toplanan kongreye Denizli Sancağı adına iştirak eden Heyet-i Milliye reisi olan Ahmet Hulusi efendi, benimle bir çok gizli görüşmeler yaptı. Denizli sancağının kazaları olan Acıpayam, Buldan, Tavas, Sarayköy ve Çal'da, özellikle müftülerin ve müderrislerin önderlik ettiği heyetlerin oluşmasını sağladı. Artık kesin olan Yunan işgali karşısında neler yapılması gerektiğinin düşünülüp gerekli önlemlerin alınmasını teklif ve tavsiye etti. Bugün daha iyi anlıyorum ki Müftü Efendinin sözlerinde hiçbir koşulun gerçekleşmesi istenmiyordu. Tamamen var olan koşullar üzerine kurulmuş bir savunma planı idi. O, ilmi ve ahlakı ile çevrenin çok sevilen saygın bir kişisi idi. Her taraftan olumlu haberler geliyordu. Ahmet Hulusi Efendi çok zor koşullar altında göreve çağırdığı kimselerin niteliklerini çok iyi saptamıştı. Çok güç koşullar altında girişilecek savaşa hazırlık için uygun önderler bulur, onların telkinleri ile umut izleri yeşertilebilirse, ulaşılamayacak sanılan sonuçlar ufukta görünmüş demektir. Ben Ahmet Hulusi Efendi'nin saygın ve müjdeleyici varlığında bu sonsuz gerçeğin en muhteşem örneğini görmüşümdür."

Yunanlıların İzmir'e çıkışlarından dört saat sonra ilk cihat fetvasını Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi vermiştir. 1919'da 58 yaşında olmasına rağmen sadece bir destekçi olarak değil, cephelerin kurulmasında fiilen önderlik etmiştir. Denizli merkez ve kazalarındaki örgütlenmeyi yapmış, merkezde 11 kişilik bir Heyet-i İcraiye, yani bir hükümet kurmuştur. Bu hükümet Ankara'da BMM hükümeti kuruluncaya kadar göreve devam etmiştir.

İzmir, 15 Mayıs 1919 Perşembe sabahı işgal edilmiştir. Acı haber Denizli'ye ulaştığı zaman irkilmeyen, soğukkanlılığını yitirmeyen tek kişi Ahmet Hulusi Efendi idi. Çünkü O, bu sonucu biliyor ve bekliyordu. Çünkü O, dövünmeyi değil, "Vatanın selameti, Milletin şeref ve haysiyeti" için yapılması gerekenleri düşünüyordu.

Düşündüklerini yerine getirdi.

Birinci Dünya Savaşı'nda diğer Türk illeri gibi bir çok cephede, çok sayıda şehit ve yaralı veren Denizlili gençler bir sancak hazırlayıp Denizli Unpazarı Camii'ne koymuşlardı. Bu sancağın bir yüzünde **"Yaşasın Vatan"**, diğer yüzünde ise, **"Bismillahirrahmanirrahim Lailahe İllallah Muhammedürrasulullah İnna Fetahna Leke Fethan Mübina Nasrun Minallah ve Fethun Garib ve Beşşiril Mu'minine Ya Muhammed"** yazıyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Müftü Ahmet Hulusi Efendi cami-i şeriften yukarıda adı geçen sancağı çıkarttı. Kurtuluş Savaşı'nı ateşleyen kıvılcımlardan biri olan tarihi konuşmasını yaptı:

"Muhterem Denizlililer...

Bugün sabahın erken saatlerinde İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Bu tecavüze karşı hareketsiz kalmak Din ve Devlete ihanettir. Vatana karşı irtikab edilebilecek cürümlerin en büyüğüdür. Hem Allah, hem de tarih huzurunda affı imkansız bir günahtır. Cihad, tam manası ile teşekkül etmiş dini bir fariza (emir) olarak karşımızdadır.

Hemşehrilerim...

Karşımıza çıkarılan dünkü tebaamız Yunana biz yenilmedik. Onlar öteki düşmanlarımızın bir maşasıdır. Yunanın bir Türk beldesini eline geçirmesinin ne manaya geldiğini, İzmir'de şu birkaç saat içinde irtikab edilen cinayetler gösteriyor. Silahımız olmayabilir. Topumuz, tüfeğimiz olmayabilir. Sapan taşları ile düşmanın karşısına çıkacağız. Vatan aşkı, istiklal aşkı, haysiyet ve gururumuz ile kalbimizdeki iman ile mücadelemizin sonunda zafere ulaşacağız. Bu uğurda canını verenler şehit, kalanlar gazidirler. Bu mutlak **Cihad-ı Mukaddes**dir. Sizlere, vatanı düşmana teslim etmekten başka çare olmadığını söyleyenler, düşman esareti altında bulunanlardır. Onlar irade ve kararlarına sahip değildirler. Bu vaziyette onların emir ve fetvası, aklen ve şer'an caiz, makbul ve muteber değildir. Meşru olan münhasıran vatan müdafaası ve istiklal uğruna cihaddır. Korkmayınız... Meyus olmayınız... Bu Liva-yı Hamdin (Peygamber Sancağının) altında toplanınız. Müftünüz olarak mukaddes cihad fetvasını tebliğ ve ilan ediyorum.»

KURTULUŞ ŞAVAŞI'NIN İLK CEPHESİ

Denizli Belediye Dairesinde Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin başkanlığında yapılan toplantıda, çevre il ve ilçelerle temasa geçilerek ortak cephe kurulması kararlaştırıldı. O zamanki yönetim örgütlenmesine göre sancak (kaza ile vilayet arasında bir yönetim birimi) olan Denizli, kedisine bağlı olan kazalarla tam bir işbirliği durumunda idi.

En yakın ve düşman ilerleyişinin ilk hedefi olan Aydın, 15 Mayıs 1919 günü derin bir üzüntü ve şaşkınlık içindedir. Daha sonra Aydın Mebusu ve BMM Başkan Vekili olan olan Dr. Mazhar Bey şunları anatıyor:

«Halka, her ne kadar işgalci Yunanlılar gibi görünse de, aslında İngiltere, Fransa ve İtalya'nın müşterek kararı olduğu, ABD'nin de bunu desteklediği, bu bakımdan Yunanlılara karşı koymanın bütün bu devletlere karşı koymak ma-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

nasına geldiği ısrarlı bir şekilde telkin edilmişti. Bu bakımdan halk gerçek düşmanın kim olduğunu dahi bilmiyordu...

İşte Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin önderlik ettiği açık hava toplantısı ve arkasından Müftü Efendinin imzasını taşıyan telgraf bu saatlerde Aydın'a geldi. Heyet-i Milliye sözünü ilk defa bu telgrafta gördüm. Hükümet doktoru idim. Mutasarrıf (sancağın yöneticisi) olmadığı için onun yerine de vekalet eden 57. Fırka Kumandanı Miralay (Albay) Şefik Bey'in davet ettiği kişiler arasında bulunuyordum. Kumandan, Müftü Efendinin telgrafını okudu ve şöyle dedi:

— Denizli Müftüsü tutulacak en sağlam ve vatanseverce yolu bize göstermektedir. Ben asker olarak elimdeki bütün imkanlarla vatanımı müdafaa etmek hususunda namus ve şerefle verilmiş bir sözün mesuliyeti altındayım. Fakat bunu Denizli'deki misaline uygun olarak yapmak akıl ve mantık icabıdır. Burada da böyle düşünen ve hareket eden şahsiyetler çıkmasını niyaz ederim.»

Daha sonra Miralay Şefik Bey'in Denizli ile olan teması devam etti. Aydın'ın işgalinden sonra bu cephede bulunanlar Denizli'ye geçerek savaşa devam ettiler.

Denizli ve çevresindeki askeri birlikler 23. Fırka'ya mensup idiler. Düşman Eskişehir, Afyon, Konya gibi büyük merkezleri işgal edecekti. Mondros Anlaşması'ndaki hükümler gereğince ordu birliklerinin elinde bulunan silah ve mühimmatın denetim komisyonlarına teslim edilmesi gerekiyordu. Bu nedenle bunların demiryollarından uzak, küçük merkezlere götürülmesi gerekiyordu. Bu arada 23. Fırka'nın birer taburunun bulunduğu Sarayköy ve Dinar'da depolar vardı.

Ahmet Hulusi Efendi özellikle silahların teslim edilmemesini, birliklerin terhis edilmemesini, verilecek bir kurtuluş savaşını yönetecek deneyime sahip subayların elde tutulmasını istiyordu. Kendisi 57. Fırka Kumandanı Miralay Şefik Bey'le devamlı görüşme durumunda idi.

Denizli'de Ahmet Hulusi Efendi'nin önderliğini yaptığı karşı koyma hazırlığı çevrede bulunan yerli Rumlar tarafından dikkatle takip ediliyordu. Bir süre sonra kendisine; *"Eğer karşı koyma hazırlığından vazgeçmezse, Denizli Yunan kuvvetleri tarafından işgal edildiği zaman, sarığını başına dolayıp Denizli sokaklarında sürükleyeceğiz"* tehdidini göndermişlerdi.

Bu sırada Jandarma Umum Kumandanı Ali Kemal Paşa İstanbul Hükümeti'nin emriyle Denizli'ye geldi. Denizli'de başlatılan Milli Direniş Hareketinin liderinin Müftü Efendi olduğunu anladı. Bu nedenle doğrudan kendisine ziyaret etmek istedi. Şimdi bu ziyaretin nasıl gerçekleştiğini Doktor Lütfü Müftüler'den dinleyelim:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Kumandan babama Padişahın selamını tebliğ etti. Memleketin selametinin Mütareke hükümlerinin harfiyen tatbikinde olduğunu, bu hakikatin halka din adamları tarafından anlatılmasının halifenin emrine riayet olacağını anlattı. Denizli'de başlamış olan hareketin diğer merkezlere yayılmasının hükümeti çok müşkül mevkide bırakacağını, bunun Allah korusun memleketin daha büyük felaketlere maruz kalması ile neticeleneceğinin düşünülmesi icap ettiğini söyledi. O ana kadar sükunetini muhafaza eden pederim, Ali Kemal Paşa'nın şu son sözleri üzerine doğruldu. Kendisini dinlemiş olanların kolay unutamayacakları bir sesle:

— Paşa hazretleri... Bir memleket için düşman işgaline duçar olmak ve istiklalini kaybetmiş olmaktan daha büyük bir felaket olur mu? Zat-ı Şahane aynı zamanda makam-ı hilafetin de sahip ve varisidirler. Bu sahabet ve verasetin makbul, meşru ve muteber olması da, ancak vatanın istiklal ve hürriyeti ile mümkün olabilir. Biz de bunu yapmaya ahdetmiş bulunuyoruz. Emin olunsun ki başkaca bir muradımız yoktur. Şimdilik tek dava vatanı düşman işgalinden kurtarmaktır. Halifemiz aynı maksat ve gayeye bağlı iseler müsterih olsunlar... dedi.

Ali Kemal Paşa vaziyet hakkında uzun boylu izahat vermek istedi. Bu izahatın gayesi bir karşı koymanın mümkün olmadığı noktasında toplanıyordu. Sükunetle söylenenleri dinledi. Nihayet dedi ki:

— İnsan hayatı fanidir. Ebet müebbet olması icap ve temenni edilen millet ve devletin varlığıdır. Devletimizin tarifindeki cümlelerden biri de Devlet-i Ebet Müebbet'tir. Yunan dünkü tebaamız idi. Bugün onu başımıza musallat eden hata ve hadisatı (olayları) milletimiz istikbalde tetkik edecek, daima intibah (uyanma) unsuru olarak hafızasına nakşedecektir. Haysiyetine sahip bir millet, istiklal ve hükümranlığına müteveccih taarruzlar nereden gelirse gelsin, fark gözetmeksizin hakimiyet-i milliyesini müdafaa ve muhafaza etmeye mecburdur.

Mukadderatını teslim ettiği şahsiyet ve idarelerin vazifelerini ifa edip etmedikleri kanaatimce ayrı bir meseledir. Şimdi siz memleketi bu harbe sokmuş ve onu fena idare etmekle itham edilenleri tecrimle (suçlamakla) iktifa ederek, vatan harimine saldıranlara karşı müdafaasız ve çaresiz, ellerimizi kollarımızı bağlı addedersek bu itham ettiklerimizden daha feci bir akıbete düşmüş oluruz.

Paşa Hazretleri... Şimdi el ele ve gönül gönüle vererek, yek vücut, azimkâr bir kitle halinde, düşmanımızın karşısına çıkalım. Eğer onu def edebilirsek, müspeti menfiyi ondan sonra ayıralım. Bu meşru gayemize vasıl olamazsak, bu uğurda fedayı can etmek, elbette zillet ve esaret altında yaşamaktan daha güzeldir. Zat-ı Şahane milleti içinde böyle düşünenlerin ekseriyeti teşkil ettiğini bilsinler ve müsterih olsunlar...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Jandarma Umum Kumandanı Ali Kemal Paşa, bu son cümleleri dinledikten sonra veda etti ve ayrıldı...."

Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi, İzmir'in işgalinden sadece dört saat sonra başladığı kurtuluş mücadelesine, bu savaşın sonuna kadar devam etmiştir. Aydın, Afyon gibi komşu illerde örgütlenme hareketlerine yardımcı olmuştur. Bu üstün kişilik sahibi eşsiz insan 22 Kasım 1931 tarihinde ahrete göç etmiştir. Gösterişsiz ve basit mezar taşında şu metin yazılı bulunmaktadır:

"Milli mücadelenin ilk alemdarı, Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi burada medfundur. Doğumu hicri Receb 1287, ölümü hicri Recep 1348."

Bu bölüme Denizli'nin ulaşabildiğimiz diğer Kurtuluş Savaşı kahramanlarından kısaca söz ederek son verelim.

KENDİSİNE İKİ İSTİKLAL MADALYASI VERİLEN TEK KAHRAMAN

Aynı kişiye iki istiklal madalyası, Milli Kurtuluş tarihimizde tek kalmış bir olaydır.

Kahramanın adı, **Ahmet İzzet Efendi**.

Kendisi zamanın Çal İlçesi Müftüsü idi. Ahmet İzzet Efendi, dağdaki eşkıyaları teker teker gezerek onların Kurtuluş Savaşı'na katılmalarını sağlamıştır.

Ayrıca yine Çal ilçesinde Osman Uysal, Veli Yıldırım, Mustafa Ertuğrul, Süleyman Pir Kurtuluş Savaşı'nda büyük yararlık gösteren kahramanlardandır. Kendilerine istiklal madalyası verilmiştir.

Burada Kurtuluş Savaşında bütün varlığını ortaya koyarak çalışmış, bağımsızlığı için hiçbir özveriden kaçınmamış insanlar arasından küçük bir örnek sunduk. Neden Denizli'yi örnek olarak aldık? Çünkü Yunan işgaline karşı ilk tepki ve ilk örgütlenme Denizli'de başlamıştır. Denizli'deki örgütlenme çevre illere örnek olmuştur. Ahmet Hulusi Efendi kişiliği, imanı ve insanları etkileme ve örgütleme yeteneği ile çevresi için tam bir umut ışığı olmuştur.

Diğer illerde, küçük büyük bütün yerleşim yerlerinde, Kurtuluş Savaşı'nın öncüleri o yerlerin din önderleri olmuştur. Düşman işgali altındaki İstanbul'dan gelen fetva ve fermanları karşı fetvalarla etkisiz hale getirmişlerdir. Halkın kurtuluşa olan inancını diri tutmuşlardır. Ancak bu gerçek, kamusal söylemde biraz üstün körü geçilmiştir. Unutulmamalıdır ki din önderlerinin destek ve çabası olmasaydı, Kurtuluş Savaşı asla başarıya ulaşamazdı. Mustafa Kemal Paşa'nın da Kurtuluş Savaşı'na destek olmuş din önderlerine gönderilmiş, tebrik ve teşekkür mektupları bulunmaktadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

LOZAN'A GİDEN SÜREÇTEKİ DİĞER OLAYLAR

Lozan Anlaşması'nın önem ve niteliğini kavrayabilmek için, hangi koşullar altında Lozan'a gidildiğini iyi bilmek gerekir. Bu nedenle, bu bölümde anlaşma öncesi, siyasi, askeri ve toplumsal olaylara kısaca göz atacağız.

Birinci Dünya Savaşı'ndan ekonomi çökmüş, insan kaynakları kurumuş, devlet ve toplum olarak adeta damarları boşalmış olarak çıkılmıştı. Birinci Dünya Savaşı ile Kurtuluş Savaşı arasında önemli bir fark vardı. Birinci Dünya Savaşı'na, devleti güçlendirmek, kaybedilmiş toprakları yeniden kazanmak, hayali ile girilmişti. Kurtuluş Savaşı ise bir varlık-yokluk mücadelesi olacaktı. Bunu halka anlatmak gerekiyordu. Bu nedenle din önderleri, yurtsever şair ve aydınlar, camilerde ve halka ulaşabildikleri her yerde, aydınlatıcı, maneviyatlarını güçlendirici konuşmalar yapıyorlardı. Diğer yandan ülkenin çeşitli yerlerinde kongreler veya toplantılar yapılıyordu. Kuşkusuz bu kongrelerin en önemlileri Erzurum ve Sivas Kongreleridir.

ERZURUM KONGRESİ

3 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum'a gelen Mustafa Kemal Paşa, Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına bir heyet tarafından karşılandı. Kâzım Karabekir Paşa ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri ile bir toplantı yaparak daha önce başlamış olan kongre hazırlıklarına katıldı. Mustafa Kemal Paşa 7-8 Temmuz gecesi İstanbul'dan bir telgraf aldı. Bu telgrafta İstanbul'a dönmesi isteniyordu. Bu isteği reddetmesi üzerine, kendisinin askerlik ve diğer resmi görevlerden alındığı bildirildi. Erzurum Kongresi'ne katılan bazı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kişiler padişah tarafından görevden alınmış bir kimsenin Kongre Başkanlığına seçilmesi konusunda tereddüt gösterdiler. Bunun üzerene bölgede saygınlığı bulunan Kâzım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa'yı kongreye takdim etti. *"Ben ve kolordum emrinizdedir paşam"* diyerek ona ilk desteği verdi.

10 Temmuz'da toplanması gereken kongre, bazı delegelerin katılmak istememeleri üzerine 23 Temmuz 1919 günü Erzurum Lisesinin bir salonunda başladı. Doğu Anadolu'dan 57 delegenin katıldığı kongrede Mustafa Kemal Paşa başkanlığa seçildi.

ERZURUM KONGRESİ KARARLARI

1- Misak-ı Milli sınırları içinde vatan bir bütündür bölünemez,

2- Her türlü yabancı işgaline karşı millet birleşerek karşı koyacaktır.

3- Osmanlı Hükümeti milletin istiklalini ve hürriyetini temin edemezse geçici bir hükümet kurulacaktır. Bu hükümet Milli Kongre tarafından seçilecektir.

4- Milli kuvvetler müessir, milli irade hâkim kılınacaktır.

5- Hıristiyan ahaliye birliğimizi bozacak imtiyazlar verilemez. Ancak bütün vatandaşlarımızın can, mal, ırz ve namusları teminat altına alınacaktır.

6- Manda ve himaye kabul edilemez.

7- Mebuslar Meclisinin derhal toplanmasına ve hükümetin yaptığı işlerin kontrolüne çalışılacaktır.

8- Suistimal olunmamak şartıyla dış yardım alınabilir.

9- Milli irade ve toplanan milli kuvvetler padişahlık ve halifelik makamını kurtaracaktır.

Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar memleketin her tarafına, İstanbul'daki işgal güçleri temsilcilerine, yabancı devlet temsilcilerine ve ABD Başkanı Wilson'a gönderildi. Doğudaki altı ilin Osmanlı Devleti'nin ayrılmaz bir parçası olduğu bu bildirilerde belirtildi. Erzurum Kongresi kararları işgalciler tarafından iyi karşılanmadı. Ayrıca Harbiye Nazırı, hükümet kararlarına aykırı hareketlerinden dolayı Mustafa Kemal'in kolordunun yardımları ile yakalanarak İstanbul'a gönderilmesini istemiştir. Ancak Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'nın destekleri ile bu çabalar boşa çıkarılmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

SİVAS KONGRESİ

Erzurum Kongresi'ne katılanlar doğu illeri temsilcileri ile sınırlı kalmıştı. Sivas'ta bir kongre toplanacağı Amasya Genelgesi'nde belirtilmişti. Bu arada Sivas Ermenilerin tehdidi altında güvenli bir yer olmaktan çıkmıştı. Mustafa Kemal Paşa 2 Eylül 1919 günü Sivas'a geldi. İstanbul Hükümeti, Kongrenin yapılmasını engellemek için El-Aziz Valisi Ali Galip'i görevlendirmişse de bunda başarılı olamadı. Şehre gelen Fransız subaylar aracılığı ile Mustafa Kemal'in tutuklanacağı, Kongrenin basılacağı söylentileri yayıldı. Buna rağmen 4 Eylül 1919 da 38 delegenin katılımı ile Sivas Lisesinde kongre toplandı. Kongreye işgal güçlerinin ve İstanbul Hükümetinin ve bazı valilerin engellemeleri ile beklenen katılım sağlanamadı.

Kongre Başkanlığına Mustafa Kemal Paşa seçildi. İlk günü memleketin içinde bulunduğu durumu belirten bir konuşma yaptı. Bu konuşmadan sonra kongre çalışmalarına devam etti. Erzurum Kongresi kararları görüşülerek yeni koşullara göre değerlendirildi. 25 delegenin kongreye sunduğu Manda teklifi görüşüldü.

SİVAS KONGRESİ KARARLARI

1- Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin tüzüğü bütün ülkeyi kapsayacak şekilde yeniden düzenlendi.

2- Milli direnişi gerçekleştirmek için kurulan cemiyetler **Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti** adı altında birleştirildi.

3- *«Temsil Heyeti doğu illerinin tamamını temsil eder»* ibaresi, *«Temsil Heyeti bütün yurdu temsil eder»* şeklinde değiştirildi.

4- Manda ve himaye teklifi reddedildi.

5- Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin acele toplanması istendi.

6- Azınlıklara, egemenliği ve toplumsal dengeyi bozacak ayrıcalıklar verilemeyeceği belirtildi.

7- İşgal amacı taşımayan devletlerden ekonomik ve askeri yardımların kabul edileceği beyan edildi.

Sivas Kongresi'nden sonra işgalci güçlerin İstanbul Hükümeti üzerindeki baskıları arttı. Bu baskılara daha fazla dayanamayan Damat Ferit Paşa Hükümeti istifa etti. Yerine Milli Mücadele'ye karşı daha olumlu yaklaşan Ali Rıza Paşa Hükümeti kuruldu. (30 Eylül 1919) Yeni Hükümetin kurulması ile bir-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

likte Sivas Kongresi'nin kararlarını ve Mustafa Kemal'i öven yazılar İstanbul gazetelerinde çıkmaya başladı.

TEMSİL HEYETİ ANKARA'DA

Mustafa Kemal ve arkadaşları 27 Aralık 1919 tarihinde Ankara'ya geldiler. Böylece Ankara, Erzurum ve Sivas'tan sonra Milli Mücadele'nin üçüncü merkezi oldu. Ankara, İstanbul'a yakın olması, ulaşım kolaylığı, düşman tehlikesinden uzak olması, Milli Mücadele yanlısı Ali Fuat Paşa'nın denetiminde olması bakımlarından yerinde bir seçimdi. olması, ulaşım kolaylığı, düşman tehlikesinden uzak olması, Milli Mücadele yanlısı Ali Fuat Paşa'nın denetimi altında bulunması bakımından yerinde bir seçimdi.

OSMANLI MEBUSLAR MECLİSİ'NİN TOPLANMASI

Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin yeniden toplanması için 7 Kasım 1919 tarihinde seçimler yapıldı. İşgal güçleri İstanbul'da toplanacak bir meclisin işlerini kolaylaştıracağını düşünerek seçimlere karışmadılar. Seçimleri her yerde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin adayları kazandı. Mustafa Kemal de Erzurum milletvekili seçildi. Mustafa Kemal tutuklanacağını bildiği için İstanbul'a gitmedi. İstanbul'a giden mebuslarla görüşerek inançlarını kaybetmemelerini, milli gayeler etrafında hareket etmelerini istedi. Son Osmanlı Mebuslar Meclisi 12 Ocak 1920 tarihinde toplandı. Mustafa Kemal Mebuslar Meclisinde bir Müdafaa-i Hukuk grubu kurulmasını istiyordu. Ancak bunun yerine Felah-ı Vatan grubu kuruldu. Meclis çalışmaya başladıktan sonra yukarıda belirtildiği gibi Misak-ı Milli kararını aldı. İtilaf Devletleri 13 Kasım 1918 tarihinden itibaren İstanbul'a yerleşmişlerdi. Ancak buna bir işgal havası vermemek için doğrudan yönetime el koymak yerine dolaylı baskılarla yetiniyorlardı. Meclisin Misak-ı Milli kararlarını kabul etmesi, işgalcilerin beklentilerini boşa çıkardı. Bunun üzerine İstanbul hükümetine baskıyı artırdılar. Baskılara dayanamayan Ali Rıza Paşa hükümeti istifa etti (3 Mart l920). Ali Rıza Paşa'nın yerine Salih Paşa sadrazamlığa getirildi. İşgalciler 9 Mart'ta Türk Ocağı'nı bastılar. l5 Mart'ta l50 aydın tutuklandı. 20 Mart'ta Mebuslar Meclisi işgalciler tarafından basıldı ve dağıtıldı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILMASI

İtilaf Devletleri 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'u resmen işgal ettiler. Osmanlı Meclisini basarak dağıttılar. Milletin iradesini temsil edecek bir yasama, hatta yürütme organı kalmadı. Bir meclisin toplanması gerekiyordu. Ancak bunun artık İstanbul'da toplanma olanağı yoktu. Bunun üzerine Temsil Heyeti Başkanı olarak Mustafa Kemal, 19 Mart 1920 tarihinde valilere ve kolordu komutanlarına birer genelge gönderdi. Buna göre:

1- Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip bir meclis toplanacaktı,

2- On beş gün içinde seçimler yapılacak ve her sancaktan beş aza Ankara'ya gönderilecekti.

Ayrıca Mustafa Kemal Paşa 22 Nisan 1920 tarihinde Perşembe günü Heyet-i Temsiliye Reisi sıfatıyla **"Bütün Millete"** başlığını taşıyan bir genelge yayınladı.

Büyük Millet Meclisi açılış beyannamesinin günümüz Türkçesine çevrilmiş şekli şöyledir:

"Bütün Millete

Kerim olan Allah'ın yardımı ile,

Nisanın 23. günü Cuma namazından sonra Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılacaktır. Yurdun bağımsızlığı, Yüce Halifelik ve Padişahlık makamının kurtuluşu gibi en önemli ve yaşamsal görevleri yerine getirecek olan Büyük Millet Meclisinin açılışını Cumaya tesadüf ettirmekle adı geçen günün kutsallığından ve bütün saygıdeğer millet vekilleri ile Hacı Bayram Camii'nde Cuma Namazı kılınırken Kur'an ve salavat-ı Şerifenin bereketinden yararlanılacaktır. Namazdan sonra Peygamberimizin Kutsal Sancağı alınarak Meclis binasına gidilecektir. Binaya girilmeden önce dua okunacak ve kurbanlar kesilecektir. Bu merasimde Ulu Camiden itibaren Meclis Binasına kadar kolordu komutanlığına bağlı askeri birlikler tarafından güvenlik önlemleri alınacaktır.

Adı geçen günün kutsallığından yararlanmak için bu günden başlayarak il merkezlerinde valilerin tertibi ile hatim ve Peygamberimizin kutsal sözlerinin okunmasına başlanacak ve hatimlerin son kısımları Cuma günü namazdan sonra meclis binası önüne tamamlanacaktır.

Kutsal ve yaralı vatanımızın her köşesinde bu günden itibaren Buhari ve hatimlerin okunmasına başlanacak, Cuma günü ezandan evvel minarelerde Peygamberimize salat ve selam okunacak, hutbe okunurken Halifelik Ma-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kamının da sahibi yüce Padişahımız Efendimiz Hazretlerinin yüce adları ile O'nun bütün topraklarında yaşayanların biran önce kurtuluşa ermeleri duası ile zikirler okunacak, cuma namazının kılınmasından sonra da hatimler tamamlanacak Yüce Halifelik ve Saltanat makamının ve bütün vatan topraklarının kurtuluşu amacıyla yapılan kutsal çalışmaların önemi, ulusun her bireyinin kendi vekillerin den oluşan bu Büyük Millet Meclisine vereceği kutsal görevlerin derin bir özveri ile yerine getirileceği hakkında konuşmalar yapılacaktır. Sonra Halife ve Padişahımızın, din ve devletimizin, vatan ve milletimizin kurtuluşu, özgürlüğü ve bağımsızlığı için dua edilecektir. Bu dini ve vatani merasimin yerine getirilmesinden ve camilerden çıkıldıktan sonra Osmanlı ülkesinin her tarafında, hükümet makamlarına gidilerek Meclisin açılması nedeni ile kutlamalar yapılacaktır. Her tarafta Cuma namazından önce mevlidi şerif okunacaktır.

Heyet-i Temsiliye Reisi

Mustafa Kemal

23 Nisan 1920 Cuma günü yukarıda yazılı bütün dualar, hatimler, mevlitler, kurbanlar ve diğer dini merasimler yerine getirildikten sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı. l6 Mart 1920 tarihinde İstanbul resmen işgal edilmiş, Osmanlı Meclisi dağıtılmıştı. Büyük Millet Meclisi Osmanlı Meclisinin devamı olarak kurulmuştu. Meclisin açılış beyannamesi bunu açıkça gösteriyordu. Günün koşullarına göre ivedilikle seçimler yapıldı. Açılışta 115 milletvekili hazır bulundu. Mustafa Kemal 110 oyla Meclis reisliğine seçildi. Erzurum Mebusu Celaleddin Arif Bey ikinci reisliğe, Konya Mebusu Abdülhalim Çelebi birinci reis vekilliğine seçildi.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılış günlerinde ülkenin çeşitli yerlerinde önemli olaylar meydana geliyordu. Ermeniler ve Rumlar işgalcilerin desteği ile Karadeniz Bölgesinde, Doğu Anadolu ve Güney Anadolu bölgesinde isyanlar çıkarıyorlar, işkence ve katliamlarda bulunuyorlardı. Bu arada işgal güçlerinin silahları ile donatılmış, kuva-yı inzibatiye adı verilen bir askeri birlik, Adapazarı-Geyve civarına kadar geldi. Bunlar Milli Mücadele harekatını ortadan kaldırmak istiyorlardı. Süleyman Şefik Paşa komutasındaki bu askeri birlik, Ali Fuat Paşa komutasındaki askeri birlik tarafından karşılandı. Bir süre sonra kuva-yı inzibatiye birlikleri içinde bulunan askerler, Ali Fuat Paşa komutasındaki kolorduya katıldılar. Bunların dışında Bolu-Düzce taraflarında

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

alaylı bir jandarma binbaşısı olan Anzavur Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne karşı ayaklandı. Bolu'da, Yozgat'ta, Afyon'da ve Konya'da benzer ayaklanmalar ortaya çıktı.

İşgalci devletler Osmanlı Devleti ile yapacakları barış anlaşmasının taslağını hazırlamak amacıyla 18-26 Nisan 1920 tarihinde San-Remo şehrinde bir konferans topladılar. Bu konferansta alınan kararlar Tevfik Paşa başkanlığındaki Osmanlı heyetine gösterildi. Ancak Anadolu'yu paylaşmayı, büyük Yunanistan'ın kurulmasını amaçlayan bu proje Osmanlı Hükümeti tarafından kabul edilmedi. İtilaf Devletleri bunun üzerine Yunanlıları harekete geçirdiler. 22 Haziran 1920'den itibaren Yunan güçleri büyük bir saldırı başlattılar. Böylece Yunanistan Batı Anadolu'da büyük topraklar kazanacak, Türk tarafı barışa razı olacaktı. Yunanlılar Batı Trakya, Bursa ve Balıkesir'i ele geçirdi. Diğer yandan Aydın ve Afyon istikametinde ilerliyordu. Bunun üzerine Osmanlı Saltanat Şurası barış görüşmelerine katılmak üzere Sevr'e bir heyet gönderilmesine karar verdi.

SEVR ANLAŞMASI

Sevr Anlaşması daha önce imzalanmış olan Mondros Anlaşması'nın ayrıntıya girilerek tekrarından ibaretti. İşgalci devletler Osmanlı topraklarını sınırlar belirtilmek suretiyle paylaşmaya karar vermişlerdi. Anlaşmanın önemli maddeleri şunlardır:

1- Doğu Trakya ve Batı Anadolu Yunanistan'a bırakılacak,

2- Suriye, Urfa, Mardin, Antep Fransa'ya bırakılacak,

3- Giresun, Ordu, Samsun, Tokat, Amasya, Sinop, Çorum, Kayseri'nin doğusu, Çankırı, Ankara, Eskişehir, Bolu, Zonguldak, Bilecik Osmanlı Devleti'nin elinde kalacak.

4- Rodos ve Oniki Ada İtalya'ya, Ege'deki diğer adalar Yunanistan'a verilecek,

5- İstanbul Osmanlı Devleti'nin başkenti olarak kalacak,

6- Boğazlardan savaş ve barış zamanında geçiş serbest olacak, yönetimi Boğazlar Komisyonu adını taşıyacak bir komisyona verilecek,

7- Azınlıklara geniş haklar verilecek, her derecede okullar açabilecekler, kendi dilleri ile eğitim yapabilecekler,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

8- Hicaz bağımsız bir devlet olacak, Osmanlı Devleti Mısır üzerindeki haklarından vazgeçecektir.

9- Van, Erzurum, Bitlis, Trabzon illerinde bağımsız bir Ermenistan devleti kurulacak, Kürtler Anadolu'da bağımsız bir teşkilat kurmak isterlerse kabul edilecek.

Sevr'in hükümleri her ne kadar kamusal söylemde bir anlaşma olarak adlandırılmakta ise de, siyasal açıdan bir anlaşma niteliği kazanamamıştır. Bu metin Tevfik Paşa başkanlığındaki Osmanlı heyeti tarafından imzalanmıştır. Bu sırada Osmanlı Meclisi işgalci devlet güçleri tarafından dağıtılmış bulunuyordu. Dağıtılan meclisin görevlerini yerine getiren bir Saltanat Şurası vardı. Bu şuranın başkanı doğal olarak padişahtı. Sevr'de heyetler tarafından imzalanan metnin anlaşma niteliği kazanabilmesi için devlet başkanı, yani padişah tarafından imzalanması gerekiyordu. Gerek istenmediği için, gerek olayların akışı nedeni ile Sevr'de imzalanan metin padişah tarafından onaylanmamıştır. Ancak bunun pratikte pek faydası olmamıştır. Çünkü bu metin diğer taraf olan İtilaf Devletlerince bir anlaşma olarak kabul edilmiştir. İlerde kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti de bunu bir anlaşma olarak kabul edilmiştir.

TÜRK-YUNAN SAVAŞININ HAZIRLIKLARI

Mondros Anlaşması'ndan sonra Osmanlı ordusunun büyük bir kısmı terhis edilmişti. Terhis edilen birliklere ait silahların İtilaf Devletlerine teslim edilmesi hükme bağlanmıştı. Bazı yerlerde bu hükümlerin uygulanması, Osmanlı topraklarını tamamen savunmasız bırakmıştı. Birinci Dünya Savaşı'na katılan birliklerden yalnız Kâzım Karabekir Paşa komutasında Erzurum'da bulunan l5. Kolordu kalmıştı.

Diğer yandan Yunanlılar Anadolu içlerine doğru üç cepheden ilerliyorlardı. Bunlar Trakya cephesi, İzmir-Bursa cephesi ve İzmir-Afyon cepheleri idi.

Bir kurtuluş savaşına karşı olan kişi ve kurumlar, önceleri dünyanın en güçlü devletleri anlamına gelen «yedi düvelle uğraşılmaz» şeklinde propaganda yapıyorlardı. Ancak bu kez karşılarında yedi düvel değil Yunan vardı. Yunan ilerlemesine karşı halk kendi olanakları ile karşı koymaya çalıştı. Kuva-yı Milliye adı verilen silahlı birlikler halinde örgütlenmeye başladı. Bu birliklerden bazılarının başında eski subaylar, bazılarının başında ise, Demirci Mehmet Efe, Yörük Ali Efe gibi efeler bulunuyordu. Ancak bunlar Yunan güçlerine karşı fazla başarılı olamadılar. Çünkü Kuva-yı Milliye'ye dâhil kişilerden

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bir kısmı hiç askere gitmemiş, asker disiplini ve savaş teknikleri açısından zayıf kişilerdi. Bu sivil direniş örgütleri Yunan ilerleyişini durduramadı. Yunanlılar başta Bursa olmak üzere pek çok stratejik bölgeyi ele geçirdiler.

DÜZENLİ ORDUNUN KURULMASI

Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa 12 Temmuz 1920'de Meclis'te bir konuşma yaparak Kuva-yı Milliye birlikleri ile Yunanlılara karşı koymanın olanaksız olduğunu, düzenli bir ordunun kurulması gerektiğini belirtti.

Bu arada Batı Anadolu'daki Kuva-yı Milliye birliklerinin komutanlığını yürüten Ali Fuat Paşa görevinden alındı, yerine Albay Mustafa İsmet Bey getirildi. Mustafa İsmet Bey öncelikle düzenli bir ordu kurma çalışmalarına başladı. Bu çalışmalar sırasında Mustafa İsmet Bey'in bazı tutum ve davranışlarının Kuva-yı Milliye şeflerinin hoşuna gitmedi. Yeni silah altına alınanlarla birlikte 1920 yılının sonlarına doğru düzenli ordu hızla oluşmaya başladı. Çerkes Ethem, Demirci Mehmet Efe gibi Kuva-yı Milliye liderleri düzenli orduya katılmak istemediler. Batı Cephesi Komutanı Albay Mustafa İsmet Bey'in bu kişilere karşı tutumu bugün hala bazı çevrelerde eleştiri konusu yapılmaktadır.

Burada o günün koşullarına göre düzenli ordunun kurulmasındaki zorlukları, bu ordunun ortaya çıkarılmasının küçümsenmeyecek bir başarı olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Şöyle ki: Orduya katılanların bir bölümü Birinci Dünya savaşında çeşitli cephelerde savaşan kişilerdi. Bunlar savaşın zorluklarını iyi biliyorlardı. Yeni terhis olmuşlar, ailelerine yeni kavuşmuşlardı. Yeniden silah altına alınacaklar savaşın getirdiği sıkıntılar içinde büyümüşlerdi. Devlet hazinesinde orduyu donatacak para yoktu. Bu sıkıntıların üstesinden gelinmesinde İstiklal Marşı Şairimiz Mehmet Akif başta olmak olmak üzere din büyüklerinin yapmış olduğu çalışmalar etkili olmuştur.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA CEPHELER

Doğuda Ermeniler Rusların ve İngilizlerin desteği ile bir devlet kurma hayaline kapılmışlardı. 1917'de meydana gelen rejim değişikliği ile Ruslar Birinci Dünya Savaşı'ndan çekildiler. Ancak Ermenileri desteklemeye devam ettiler. Ermeniler Erzurum'a kadar doğu illerinde katliamlar yaptılar. Bir yandan da başka yerlerden göç ettirdikleri Ermenileri bu bölgeye yerleştirmeye

başladılar. Kâzım Karabekir Paşa 28 Eylül 1920'de harekete geçerek Sarıkamış ve Kars'ı kurtardı. Türk ordusunun Gümrü'ye kadar ilerlemesi üzerine Ermeniler barış istemek zorunda kaldılar. Ermenilerle 3 Aralık 1920 tarihinde Gümrü Anlaşması yapıldı.

GÜMRÜ ANLAŞMASI

1- Aras Nehri ve Çıldır Gölü Ermenistan ile Türkiye arasında sınır olacaktır.

2- Kars, Sarıkamış, Iğdır ve Kulp Türkiye'ye verilecektir.

3- Ermenistan Sevr anlaşmasını tanımayacaktır.

Düzenli ordunun kurulması ile birlikte önce, önce Yunan ilerleyişi durduruldu. Bu arada düzenli orduya katılmak istemeyen Kuva-yı Milliye şeflerinden Çerkes Ethem 27 Aralık 1920 tarihinde isyan etti. Çerkes Ethem'in çıkardığı isyan kısa sürede bastırıldı. Batı cephesi Komutanı Albay Mustafa İsmet Bey'in bu olaydaki tutumu bazı çevrelerce eleştiri konusu olmuştur.

BİRİNCİ İNÖNÜ SAVAŞI (6-10 OCAK 1921)

Ordunun Çerkes Ethem ile uğraşmasından yararlanan Yunan ordusu Ege bölgesinde rahatça ilerliyordu. Yunanistan Sevr Anlaşması'nda kendisine bırakılan yerlerle yetinmek istemiyordu. Bu yüzden Anadolu içlerine doğru harekete geçti. Amacı Ankara'yı ele geçirerek Milli Mücadele'ye son vermekti. Yunanlılar Bursa yönünden Eskişehir'e doğru saldırıya geçtiler. Yunanlıları Batı Cephesi komutanı Mustafa İsmet Bey komutasındaki birlikler karşıladı. Türk ordusunun savunması karşısında önemli kayıplar veren Yunanlılar geri çekildiler.

Düzenli ordunun Yunanlılara karşı gösterdiği başarının siyasi ve askeri sonuçları görülmeye başladı. Savaştan sonra İtilaf Devletleri tarafından Londra'da bir konferans düzenlendi. Bu konferansa İstanbul hükümeti ile birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti de çağrıldı. İstanbul hükümetini Tevfik Paşa, TBMM hükümetini Bekir Sami Bey temsil ediyordu. Tevfik Paşa söz sırası kendisine geldiğinde; *"Ben sözü Tük Milletinin gerçek temsilcisi olan TBMM temsilcisine bırakıyorum"* diyerek konferanstan çekildi.

Konferansta Sevr'de kabul edilen metin üzerinde bazı değişiklikler yapılarak kabul edilmesi istendi. Ancak bu teklif Türk delegasyonu tarafından kabul edilmedi. 12 Mart 1921

İKİNCİ İNÖNÜ SAVAŞI

Londra Konferansı'nın sonuç vermemesi üzerine Yunan kuvvetleri Bursa'dan İnönü'ye doğru ilerlemeye başladılar. Türk ordusunun yüksek azim ve gayretle savaşması sonucu, 23-31 Mart 1921 tarihleri arasında süren çarpışmalarda Yunan ordusu tekrar yenildi. 31 Mart tarihinden itibaren Bursa'ya doğru çekilmeye başladı. Bu yenilgi Yunan ordusunun moralini büyük ölçüde bozdu. Yunanlıların amacı kesin galibiyetti. Bu nedenle Yunan Başkomutanı Papulas, Bilecik Karaköy'e kadar gelmiş bütün birliklerini cepheye sürmüştü.

ESKİŞEHİR-KÜTAHYA SAVAŞLARI (10-24 Temmuz 1921)

Türk Ordusu İnönü savaşlarında hep savunmada kalmıştı. Yunanlılar yeni oluşan Türk ordusunun saldırı gücüne ulaşamadığını anladılar. Bundan yararlanmak için yeniden harekete geçtiler. 10 Temmuz'da başlayan saldırı sonucu Afyon, Kütahya ve Eskişehir'i ele geçirdiler. Bu savaşların sonucunda TBMM'de ve ulusta bir umutsuzluk ortaya çıktı. Ordunun Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmesine karar verildi.

Bu savaştan sonra TBMM toplandı. Üç aylık bir süre için yetkilerini Mustafa Kemal'e verdi. Aynı zamanda Mustafa Kemal Paşa «**Başkumandan**" olarak atandı.

Bundan sonra ilk iş olarak "Tekalif-i Milliye" yasası çıkarıldı. (7-8 Ağustos 1921)

TEKALİF-İ MİLLİYE

Mustafa Kemal Paşa başkomutan olduktan sona ilk olarak tekalif-i milliye emirlerini yayınlattı. Buna göre:

1- Her ilçede bir tekalif-i milliye komisyonu kurulacaktı.

2- Her evden bir takım çamaşır, bir çift çorap ve bir çift çarık alınacaktı.

3- Tüccarın ve halkın her türlü yiyecek ve giyecek maddesinin yüzde kırkına bedeli sonra ödenmek koşulu ile el konacaktır.

TBMM'NİN DİPLOMATİK ÇALIŞMALARI

TBMM savaş yanlısı olmadığını, ülkeyi işgalden kurtarmayı amaçladığını, bağımsızlığını tanıyan ülkelerle siyasi ilişkiler kurabileceğini ilan etmişti. Başlangıçta TBMM'ni tanımayan bazı devletler, askeri başarılar üzerine tutumlarını değiştirdiler. Bundan sonra Gürcistan, Afganistan, Fransa, İtalya, ABD ve Sovyet Rusya ile ilişkiler kurdu ve bu devletlerle anlaşmalar yaptı.

Rusya Birinci Dünya Savaşı'nda, Osmanlı Devleti'nin karşısında, İtilaf Devletlerinin yanında yer almıştı. 1917 yılı Ekim ayında yapılan bir ayaklanma ile Çarlık Rusya yıkıldı. Yerine Sovyetler Birliği adını alan Bolşevik yönetim kuruldu. Bu yönetim değişikliğinden sonra, yeni yönetim Brest-Litvosk Anlaşmasını imzalayarak savaştan çekildi. Türkiye'nin de yeni düzenin içine katılmasını istiyordu. Bu bakımdan Türkiye ile iyi ilişkiler kurmaya önem veriyordu. 16 Mart 1921'de Moskova Anlaşması imzalandı.

İtalya'nın Ege adalarının paylaşımı nedeni ile Yunanistan'la arasında anlaşmazlık vardı. İngiltere ve Fransa İtalya'ya karşı Yunanistan'ı destekliyorlardı. İtalya karşı bir atak olarak TBMM ile anlaştı; 5 Temmuz 1921'de Anadolu'yu tamamen boşalttı.

23 Şubat 1921'de Kâzım Karabekir Paşa ile Gürcistan arasında yapılan anlaşma ile Ardahan, Artvin ve Batum Türkiye'ye verilmişti. 16 Mart 1921'de yapılan Moskova Anlaşması ile zengin petrol yatakları bulunan Batum, yeniden Gürcistan'a bırakıldı.

Afganistan ile Türkiye arasında herhangi bir anlaşmazlık yoktu. İçinde önemli sayıda Türk nüfusu da bulunan Müslüman bir topluluktu. Türk-Afgan dostluk anlaşmasının maddeleri, yeni Türk devletinden beklenenleri anlatması açısından önemlidir. Bu anlaşmanın önemli maddeleri şunlardır:

1- Türkiye ve Afganistan birbirlerinin tam bağımsızlıklarını tanımışlardır.

2- İki devletten biri saldırıya uğradığında, diğeri bu saldırıyı kendisine yapılmış sayacaktır.

3- Türkiye Afganistan'a subay ve öğretmen gönderecektir. (1 Mart 1921)

Görüldüğü gibi Afganistan, kendisine yapılacak saldırılara karşı Türkiye'yi bir garanti olarak görmekte idi.

Ortadoğunun zengin petrol alanlarının paylaşılmasında, İngiltere ile Fransa arasında anlaşmazlık vardı. Fransızlar İngilizlerin tutumunu kendi çıkarlarını aykırı buluyordu. Bu nedenle İngilizlerin karşı çıkmasına rağmen TBMM ile Ankara Anlaşması'nı imzaladı. Bu anlaşma, Hatay dışında bu günkü Suriye sınırını düzenliyordu.

Lozan Anlaşması'nın başarı veya başarısızlık derecesini saptayabilmek için, anlaşma öncesi askeri ve siyasi koşulların iyi bilinmesi gerekir. Bu bakımdan Lozan Kongresinin başlangıcına kadar yapılan savaşların, anlaşmaların, diğer politik girişimlerin her aşamada değerlendirilmesi yapılacaktır.

SAKARYA MEYDAN SAVAŞI

Eskişehir-Kütahya savaşından sonra Türk ordusunun Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmesi Yunanlıları cesaretlendirmişti. Bu yüzden Ankara'yı ele geçirerek Milli Mücadele hareketine son verme düşüncesinden vazgeçmemişlerdi. Bir saldırı planı hazırladılar. İzmir'de bulunan Yunan Kralı Konstantin'in emri ile harekete geçen Yunan ordusu ile Türk ordusu arasında 23 Ağustos 1921 tarihinde çatışma başladı. Türk savunma çizgilerini bir çok noktada aşan Yunanlılar, Ankara'ya elli kilometre kadar yaklaştılar. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa yeni bir savunma stratejisi belirleyerek bütün birliklere tebliğ ettirdi. Bu yeni savunma yöntemi **"Hattı Müdafaa Yoktur, Sathı Müdafaa Vardır; O Satıh Bütün Vatandır"** şeklinde idi. Böylece Mustafa Kemal Paşa, geri çekilmenin bir yenilgi olmayıp savunma gereği planlı bir hareket olduğunu belirtmek istemişti. Türk ordusu harekete geçerek Yunan ordusunu Sakarya Nehri'nin batısına attı.

Sakarya Savaşı'nın ulus ve ordu üzerinde olumlu etkileri olmuştu. Şimdiye kadar yeni ordunun yapmış olduğu savaşlar, savunma şeklinde idi. Sakarya Savaşı Yunan güçlerinin gerilemesine neden olan başarılı bir saldırı savaşı olmuştu.

BÜYÜK TAARRUZ
(26 Ağustos-18 Eylül 1922)

Sakarya savaşından sonra TBMM tarafından ordunun saldırı gücünün yükseltilmesine yönelik hazırlıklara başlandı. Bu hazırlıkların bir yılı aşkın süreye yayılması bazı yakınmalara neden olmuştu. Yunanlılar *"Türkler saldırı sa-*

vaşı yapamazlar. Yapsalar da başarılı olamazlar" şeklinde propaganda yapıyorlardı. İçerde bazı kişiler de bu söylentilerin etkisi altında kalıyorlardı. Gizli oturumda Mustafa Kemal Paşa *"Silah ve ordu gücü olmadıkça diplomasi alanında başarı sağlamanın mümkün olmadığına inancım tamdır"* diyerek barışın ancak ordunun başarısı ile sağlanabileceğini açıklamıştır.

Türk ordusu, 26 Ağustos 1922'de Afyon üzerinden saldırıya geçti. Türk ordusunun üstünlüğü eline geçirmesi üzerine Yunan ordusu geri çekilmeye başladı. 30 Ağustos 1922'de Dumlupınar'da yapılan savaşta Yunan güçleri bozguna uğradı. Yunan birlikleri, kaçarak İzmir, Yalova, Bandırma gibi sahil şehirlerine ulaşmaya çalıştılar. Türk ordusu 6 Eylül'de Balıkesir'e, 9 Eylül'de İzmir'e ulaştı.

Kamusal söylemde, 15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'i işgali ile başlayıp 18 Eylül 1922'de Yunanlıların yenilgisi ile sona eren süreçte yapılan örgütlenme, savaş, karşı koyma ve diplomatik etkinliklerin hepsine birden **Kurtuluş Savaşı** denilmektedir. Bu süreç, Lozan Anlaşması'nın sonucu ile birlikte ele alındığı takdirde bu ad doğrudur. Ancak 18 Eylül 1922 tarihinde Yunanlıların yenilgisi ile birlikte yurdun kurtulduğunu iddia etmek gerçek duruma uygun düşmemektedir. Çünkü kurtuluş savaşının bitimi olarak kabul edilen 18 Eylül 1922'de, Çanakkale boğazının her iki yanı, Marmara Denizi, İstanbul, İstanbul Boğazı İtilaf Devletlerinin elindedir. Ayrıca Adapazarı ve İzmit Körfezi, Samsun, Merzifon, Batum İngilizlerin işgali altında bulunuyordu. İzmir Körfezinde İngiliz savaş gemileri demirlemişti. Trakya'nın önemli bir bölümü Yunan işgali altında idi. Türk-Yunan savaşının geçtiği Eskişehir, Kütahya, Afyon gibi şehirlerde İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilcilikleri ve askerleri vardı. Bunlar kendilerine ait yerlerin saldırıya uğramaması için kendi bayraklarını çekmişlerdi.

9 Eylül 1922 akşama doğru İzmir yanıyordu. Bir çok kaynakta İzmir'de bulunan Yahudi ve Ermeni azınlığın bu yangına yardım ettiği iddia edilmektedir. Yunan askerleri yazılıp söylenenlerin aksine oldukça rahat bir şekilde kendilerini bekleyen gemilere biniyorlardı. Rıhtımda demirli İngiliz savaş gemisinde bulunan donanma bandosu her akşam saat beş ile altı arasında konser verirdi. O gün de bu kuralı bozmadı. Yanan İzmir'e karşı, neşeli fokstrotlarla akşam konserini tamamladı.

Peki biz kurtuluş savaşında tam olarak ne yaptık?

Bahçeye giren köpeği kovaladık. Ancak köpeğin sahibi bahçede kaldı.

Yanıtlanamamış başka sorular da var. Örneğin Yunanlılar Anadolu'ya İtilaf Devletlerinin, özellikle İngilizlerin yardımları ve kışkırtmaları ile çıkmışlardı. Ancak Türk-Yunan savaşına lojistik destek dışında kendi birlikleri ile katılmadılar. Bu süreçte İngiliz, Fransız ve İtalyan birlikleri iki yıldan fazla bir süredir işgal ettikleri yerlerde dinleniyorlardı. Savaşa hazırlıklı ve moralli bir durumda idiler. Yunanlıların yenilmekte olduğunu gördükleri halde onlara niçin yardım etmediler? Niçin maç seyreder gibi Türk-Yunan savaşını seyretmeyi tercih ettiler?

Öncelikle yukarıda anlatılan nedenlerle İngilizlerle Fransızlar, İtalyanlarla Yunanlar arasında siyasi anlaşmazlıklar vardı. İtilaf Devletleri orduları başkomutanı İngiliz General Harrington en az iki kez Yunanlıların yanında savaşa katılmak istedi. Ancak Fransız ve İtalyan komutanlar buna yanaşmadı.

Diğer yandan İngilizler, bu savaşın bitiminde yapılacak barıştan sonra, Anadolu'da kurulacak yeni düzenin nitelikleri ile ilgili olarak bazı kişi ve kurumlarla görüşmeler yapıyordu. **Batının bütün kurumlarını benimsemiş, fonksiyonları alınmış, büyük ve koruyucu devlet olma iddiasından vazgeçmiş bir Türk Devleti, İngilizlerin çıkarlarına daha uygun düşebilirdi.** İngilizler Yunan çıkarlarından çok kendi çıkarlarını düşünüyorlardı. Bu çıkar hesaplarının ortak paydası petroldü. Bu nedenle zengin petrol yataklarının bulunduğu Kuzey Irak ve Batum İngilizler tarafından işgal edilmişti. Askeri ve siyasi eylemler petrol yataklarının elde bulundurulması amacına dayalı idi.

MUDANYA ATEŞKES ANLAŞMASI (11 Ekim 1922)

Yunanlıların Batı Anadolu'dan çıkarılmış olmaları önemli bir başarıdır. Ancak henüz Doğu Trakya Yunanlıların, Çanakkale ve İzmit İngilizlerin, İstanbul ve Boğazlar İtilaf Devletlerinin elinde bulunuyordu. Mustafa Kemal, Boğazlar ve Doğu Trakya'nın barış yoluyla alınmasını istiyordu. İngilizler ise bu bölgelerin Türklere verilmesini istemiyorlardı. Ancak bu konuda Fransızlar ve İtalyanlardan destek görmedi.

3 Ekim 1922'de Mudanya'da başlayan ateşkes görüşmelerine Türkiye, İngiltere, Fransa ve İtalya temsilcileri katıldı. Yunan temsilcisi ise Mudanya açıklarında bir gemide beklemiş, görüşlerini yazılı olarak bildirmişti.

Mudanya ateşkes anlaşmasının önemli maddeleri şunlardı:

1- Türk–Yunan savaşı 14-15 Ekim gecesi saat 24'den itibaren bitmiş olacaktır.

2- Yunan güçleri Doğu Trakya'yı 15 gün içinde boşaltacaklardır.

3- Türkiye Doğu Trakya'da ancak 8.000 kişilik bir jandarma gücü bulundurabilecektir.

4- İstanbul ve boğazların yönetim şekli yapılacak barışta saptanacaktır.

5- İtilaf Devletleri halen bulundukları yerlerden ancak barış yapıldıktan sonra çıkacaklardır.

6- Türk silahlı güçleri, barış yapılıncaya kadar İzmit'in doğusunda belirlenecek bir çizgiyi aşamayacaklardır.

Ulusun içinde bulunduğu toplumsal ve varlıksal koşullar göz önüne alındığında, Mudanya Ateşkes Anlaşması'na kadar olan süreçte elde edilen sonuç bir başarı sayılmalıdır. Ancak bu sonuca gelinmesinde dış etkenlerin etkisi unutulmamalıdır. Bu etkenler Rusya'daki yönetim değişikliği, İtilaf Devletleri arasındaki çıkar çatışmaları gibi olaylardır. Mudanya ateşkes anlaşması, Lozan sürecinin başlamasına da etkili olmuştur.

İŞGAL GÜÇLERİ BAŞKOMUTANI GENERAL HARRİNGTON'IN GİZLİ RAPORU

İşgal güçleri başkomutanı İngiliz General, İstanbul'un işgalinden boşaltılmasına kadar geçen olaylarla birlikte, Türk-Yunan savaşını da ayrıntılı biçimde anlatan bir raporu hükümetine göndermişti. Raporun tamamı küçük bir kitap halindedir. Bu rapor uzun süre gizli belge olarak saklanmış, Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminin ellinci yılında yayınlanmıştır. Bu raporda Lozan Anlaşması'nın öncesine ve sonrasına ilişkin önemli saptamalar bulunmaktadır. Biz burada raporun, 18 Eylül 1922 tarihinde Türk-Yunan savaşının bitiminden sonra, Refet Paşa'nın TBMM tarafından İstanbul'a vali olarak atanması üzerine ortaya çıkan durumu anlatan bölümünden bazı alıntılar yapacağız.

«...Refet Paşa'nın İstanbul'a tayiniyle birçok müşküller çıktı. İtilaf generalleri Refet Paşa ile temasa geçerek bu müşkülleri halletmek için talimat aldılar. Bunlar halledilmediği takdirde, örfi idare ilan edilmesine, İstanbul'da bütünüyle idareye el konulmasına karar verilmişti. İtilaf hükümetleri de bu kararı uygun buldular. Bununla beraber itilaf generalleri bazı konularda Refet Paşa'yı inandırmayı başardılar. Bence örfi idareden (sıkı yönetim) önce anlaşma yol-

larına başvurmak gerekiyordu. Çünkü herhangi bir anlaşmazlık halinde Türklere karşı koymak İngilizlere düşecekti. Bunun üzerine İtilaf Devletleri komiserlerini topladım. İstanbul'da örfi idare ilanının güçlükler doğurabileceğini, elimizde böyle bir durum için yeteri kadar memur olmadığını, İstanbul'da düzeni korumak için ayrılacak askerlerin birlikleri zayıflatacağını anlattım. Ayrıca İstanbul'da Hıristiyanları korumamız gerektiğini de göz önünde tutmak gerekiyordu. Önce de olduğu gibi Refet Paşa ile anlaşma yapmanın doğruluğu kısa zamanda kendini göstermeye başladı. Bu sırada Yunan birlikleri Doğu Trakya'yı tamamen boşalttı. TBMM jandarması buralara olaysız bir şekilde yerleşti. Yunanlıların boşaltılmasında, Türk jandarmasının yerleştirilmesinde İtilaf kuvvetleri yardımcı olmuşlardı.

...Türkler birkaç defa Yunanlıların birkaç köyü tahrip ettiklerini, iddia ve protestoda bulundular. Bunun üzerine İngiliz birlikleri yerinde inceleme yaptılar. Türklerin iddialarının asılsız olduğu ispat edildi.

..Bu devrede Padişahın korunması ortaya çıkmış, İtilaf komiserleri bu görevi bana vermişlerdi. Padişahın hayat ve emniyeti için olukça telaşa düştüm. 16 Kasım 1922'de kendisi İngiltere'nin yardımını istemişti. İki gün sonra Malaya savaş gemisi ile Malta'ya nakledildi. Bu işi yapanların hepsi böyle nazik bir durumda görevlerini hakkı ile yaptılar. Padişah, yaptığımız fedakarlıktan dolayı bize teşekkür etti.

TÜRK KUVVETLERİNİN MEVCUDU

...Lozan Konferansı'nın ilk günlerinde karşılaştığımız zor durum yavaş yavaş kaybolmaya, Kemalist devlet adamları ile anlaşma yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladı. İstanbul'a fazla miktarda Kemalist asker gelmişti. İstanbul'da ve Doğu Trakya'da teşkilat kuruyorlardı. Sanırım Lozan Anlaşması başarısızlıkla sonuçlandığı takdirde İstanbul'a saldırmayı düşünüyorlardı. Ancak ben haber alma servisimin iyi işlemesi sonucu bunların hareketlerinden günü gününe haber alabiliyordum.

...Aynı zamanda şunu da belirtmeliyim ki Türk birlikleri Mudanya Konferansı'nda kararlaştırılan tarafsız bölgeyi hiçbir zaman aşmadılar. Bu hat yerinde iki tarafın subayları tarafından çizilmişti. O vakit bir çatışma halinde savaşa girebilecek Tür kuvvetlerinin sayısı şöyle idi: Çanakkale yakınında 40.000, Kocaeli yarımadasında 50.000, İstanbul'da 20.000, Doğu Trakya'da 20.000, yedek 20.000 toplam 150.000 asker idi. Bu ordunun silah ve teçhi-

zatı zayıf idi. Nakliye vasıtaları yok denecek kadar azdı. Benim yapmış olduğum harekat planı ise şöyle idi:

1- Gelibolu mutlaka korunacak,

2- İstanbul ve Karadeniz'deki birliklerimizin güvenliği için Çanakkale elde bulundurulacak,

3- Bir saldırı olduğu takdirde Kocaeli boşaltılacak,

4- Birleşik Krallığın çıkarlarına uygun bir barış yapılıncaya kadar İstanbul'dan çıkılmayacak.

Bu planı deniz, hava birliklerinin kumandanları ile görüşerek yaptım.

İngiliz donanması en büyük güvencemizdi. Donanma Marmara'da olduğu sürece Kemalist askerlerin İstanbul'a bir saldırı düzenlemeleri söz konusu olamazdı. Askeri konularda müttefik subayları ile aynı görüşte idik. Ancak hükümetlerinden aldıkları talimatlarda zaman zaman görüş ayrılığına düşüyoruz. Onların asıl amacı İstanbul'daki kolonilerini korumaktı. Bizim asıl amacımız ise Boğazları elimizde bulundurmaktı.

İstanbul'da yaklaşık 6.000 sivil Fransız, 15.000 İtalyan, 3.000 kadar da sivil İngiliz bulunmakta idi. Benim en büyük isteğim, birliklerimle barış anlaşması yapılıncaya kadar İngiliz bayrağının İstanbul'da dalgalandığını görmektir.

YUNANLILARIN NİYETLERİ

...Şubat ayı içinde Lozan'da bir anlaşmaya ulaşılamaması üzücü idi. Lozan dönüşünde İsmet Paşa'yı İstanbul'da gördüm. Konuşmam sırasında bir anlaşma yapmak istediklerini söyledi. Bundan İngilizlerin isteklerinin kabul edileceğini anladım. Lozan'da barış anlaşmasına yaklaşılmış olması, amacımıza tehlikesizce ulaşabileceğimiz ümidini verdi. Nisan'da ikinci Lozan Konferansı başladı. Ancak başladıktan bir hafta sonra tamirat ve tazminat konusunda Türklerle Yunanlılar arasında anlaşmazlıklar çıktı.

...Yunan ordusu ciddi şekilde hazırlamakta, Meriç'i geçerek Doğu Trakya'yı tekrar ele geçirmeyi düşünmekte idi. Türklerin de bir saldırıya karşı koyabilmek için gizlice hazırlandıklarını biliyorduk. Bundan başka İstanbul'da işgal güçlerine karşı harekete geçmek için hazırlık yapan gizli teşkilatın varlığını ve yerlerini biliyorduk. Bununla birlikte Türklerin orduyu silah altında tutmak için güçlük çektiklerini, bazı tertipleri terhis ettiklerini de biliyorduk. Bu da Türklerin artık bir savaşa girmeyecekleri anlamına geliyordu. Bu sıkıntılı devre 26

Mayıs'ta sona erdi. Gerçekten Türkler İngiliz-Yunan taleplerini kabul ettiler. Eğer Yunanlılar İstanbul üzerine bir yürüyüş yapsaydılar, İtilaf kuvvetlerinin durumu kötü olurdu.

...Yunanlılarla Türklerin anlaşmaları barışın önünde başka engel kalmadığı hissini verdi. Halbuki yine hayal kırıklığına uğradık. Şirketler ve boşaltma şartları üzerinde anlaşma sağlanamamıştı. Ankara hükümeti isteklere karşı inatçı davrandığı sıralarda Türk ordusunda zayıflık belirtileri görülmeye başlamıştı. Türk ordusunun gücü azalmıştı. Asker yorulmuş terhis istiyordu. Terhisin başlamış olmasına rağmen memnuniyetsizlik artmıştı. 1923 Haziran ayı başına Türk ordusunun gücü yarıya inmiştir. Bunun üzerine İngiltere hükümeti, İtilaf Devletlerinin Türklere başka imtiyaz vermemesi gerektiğini bildirdi. İtilaf devletleri ordularının gücü Türklere, hükümetlerinin taleplerini kabul ettirebilecek durumda idi. Bende Türklerin isteklerinde ısrar etmeyecekleri, her ne pahasına olursa olsun bir barış yapacakları kanaatinde idim. Gerçekten onların hareket tarzını belirleyecek bir olay meydana geldi. Öteden beri Yunanlıların Doğu Trakya'da ilerlemelerine karşı Türklerin bir ordu hazırladıklarını, bunun için de Anadolu'dan asker, top, makineli tüfek, araç ve gereç gönderdiklerini biliyordum. Bu doğrudan doğruya Mudanya mütarekesinin hükümlerine aykırı idi. Konferansta Trakya için 8.000 jandarmanın bulundurulması kabul edilmişti. Yunan tehdidi ortadan kalkar kalkmaz, Türklerin bu sefer Trakya'dan Anadolu'ya asker, hayvan ve silah götürdüklerini tespit ettik.

...Haziran'da bu bilgileri ajanlarımız ve keşif uçakları ile kesinleştirdim. Donanma komutanına Silivri'den Anadolu'ya top götüren Ümit Vapuru'nun tutuklanmasını emrettim. Bu gemiyi tutuklayan Splendid savaş gemisi idi. Ümit Vapuru'nun içinde 500 asker, 300 at, 4 sahra topu, l4 dağ topu vardı. Tutuklama sırasında dört adet sahra topundan ikisi alınmış, ikisinin de kamaları sökülmüştü. 14 adet dağ topuna gelince, bunlar da vapurdan alınarak Ümit Vapuru serbest bırakılmıştı. Bütün bu faaliyetler sırasında Türkler hiçbir direniş göstermemişlerdi.

İSTANBUL'U BOŞALTMA ÇALIŞMALARI

...Bundan sonraki dokuz ay pek sakin geçmedi. Ankara Hükümeti işgalimizi onaylamak istemiyor, sadece varlığımızı kabul ediyordu. Nihayet Lozan'da barışın 8 Haziran'da imzalanacağını, bu anlaşma Ankara hükümetince tasdik

edildikten altı hafta sonra İstanbul'un boşaltılacağını duydum. Ancak imza günü 24 Temmuz'a bırakıldı.

...24 Temmuz arifesinde bütün birliklere bir bildiri yayınladım. O güne kadar korudukları soğukkanlılık ve disiplinlerini devam ettirmelerini istedim. İstanbul'un Türk komutanı Selahaddin Adil Paşa'yı ziyaret ettim. Kendisinden işbirliği yapmamızı istedim. Karşılıklı saygıyı zedeleyebilecek bir olay meydana gelmeden İstanbul'un boşaltılmasını istiyordum. Türk ahali tarafından itilaf birliklerine karşı bir taşkınlık yapıldığı takdirde boşaltma kararını tanımayacağımı bildirdim. Ayrıca Birleşik Krallığın sadık askerlerinden binlercesi görevlerini yaparken bu topraklarda öldüler. Bunların mezarlarının korunacağına, gerekli saygının gösterileceğine dair söz aldım. Şunu gururla bildirmek isterim ki barışın imzası dolayısıyla İstanbul'da yapılan şenliklerde itilaf askerleri aleyhinde hiçbir olay meydana gelmedi.

...Analizini sunduğum bu devrede Rusya'daki milliyetçiler konusundan ayrıca söz etmem gerekir. Bolşeviklere baş kaldıran general Vrangel'in ordusu yenilmişti. Bunun üzerine 140.000 Rus mültecisi İstanbul'a geldi. Bunları 70.000 Türk mültecisi izledi. Bunlara Ermenileri ve diğer milletleri, Anadolu'dan gelen 100.000 Rum göçmenini de eklersek mülteci meselesinin büyüklüğü ortaya çıkar. Yardım konusunda İngiliz kolonisinine İngiliz hükümetinin gösterdiği büyüklüğü anlatmaya söz bulamıyorum. İngiliz sağlık teşkilatının, Amerika Kızılhaçı'nın, Yakındoğu yardım cemiyetinin, Milletler Cemiyetinin ve Kilise misyon şeflerinin işbirliğine ve fedakarlıklarına minnettarım.

NİHAYET ÇEKİLİYORUZ

...İngiliz birliklerini her denetlememde morallerinin pek yüksek olduğunu gördüm. Fazla malzememizin büyük bir kısmını Kızılay'a satmış, düzgün bir şekilde teslim etmiştik. Korunması bize bırakılan Türk savaş malzemesi, Lozan Anlaşması gereğince iade edildi. Tarafımızdan kullanılan binalar da böylece Türklere devredilmiş oldu.

İşgal anılmaya değer bir törenle son bulmuştur. Kemalist askerlerden ve İtilaf birliklerinden yüzer kişilik bir tören birliği hazırlandı. Bu birlikler işgal kuvvetleri generallerine selam merasimini yerine getirdiler. İngiliz, Fransız ve İtalyan sancakları birlikler önünde götürülmüş, selam kıtaları ve generaller tarafından selamlanmıştır. Bu sırada devletlerin milli marşları çalınmıştır. Daha sonra Türk sancağı getirildi. Selamla direğe çekildi. Esasen törenin amacı da

buydu. İtilaf sancakları törenle indirilmişti. Türk sancağı da yine tarafımızdan törenle direğe çekilmişti. Bundan sonra işgal birliklerinin sancakları generallerin ve Türk selam birliğinin önünden geçirilerek vapurlara götürüldü.

Komiserler, elçilik heyetleri, muhtelif şirketlerin temsilcileri ve İstanbul Komutanı Selahaddin Adil Paşa ile vedalaştık. İtilaf generalleri de kendi vapurlarına bindiler. İtilaf generallerinin bindikleri vapurlar, itilaf donanmasının önünden geçerken selamlanmış, donanma da vapurları izlemek suretiyle İstanbul'dan ayrılmıştır...

General Charles H. Harrington
Türkiye'de İngiliz ve İtilaf Birlikleri Başkumandanı"

Buraya kadar yazdıklarımızdan anlaşılacağı gibi asıl amacımız, bu dönemin tarihini yazmak veya tarih bilgileri vermek değildir. Amacımız, Lozan Anlaşması'nın hangi koşullar altında imzalandığını anlatmak, arkasından da artı ve eksileri ile Lozan Anlaşması'nı halkımızın bilgisine sunmaktır.

Bazı kişilerin savunduğu gibi Lozan anlaşması halktan kaçırılmış veya gizlenmiş midir?

Bu konuda özel bir çaba gösterildiğine dair elde bir kanıt yoktur. Ancak Lozan süreci Türk tarihi için önemli bir dönüm noktası veya bir kırılma noktasıdır. Lozan anlaşması ile Türkiye'de yaşayan insanlar açısından bir çağ kapanmış, yeni bir çağ açılmıştır. Yeni düzen, yeni değer yargıları ile yeni bir devlet kurulmuştur. Eğitimden yemek sofralarına, giysilerimizden oturduğumuz evlere kadar yaşamımızın en gizli köşelerine kadar yeni biçim ve yeni kavramlar egemen olmuştur. Eskiler çağdışı, yeniler çağdaş sayılmıştır. Daha yerinde bir deyimle; **eskiye duyulacak nefret, yeniye duyulacak sevginin güvencesi gibi görülmüştür**.

Bütün bunlar ilerde görüleceği gibi Lozan anlaşmasının satır aralarında yapılması karalaştırılmış yeniliklerdi. Bu anlaşma, TBMM tarafından onanmış bir siyasal metin veya uluslararası bir anlaşmadır. Hatta anayasadan da üstün bir baba yasadır. Çünkü ulusal yasalar ile uluslararası anlaşmalar arasında bir uyuşmazlık söz konusu olursa, anlaşma hükümleri esas alınır.

Toplum yaşamımızda bu kadar önemli bir yer tutan bu anlaşma hakkında bugüne kadar pek az araştırma ve inceleme yapılmıştır. Önemli günleri pek kaçırmayan köşe yazarlarımızın da Lozan anlaşmasının yıldönümü ile pek il-

gilenmediklerini görüyoruz. Aynı şekilde, hukuk fakültelerinde, kamu yönetimi fakültelerinde, tarih eğitimi veren fakültelerde, imzalandığı tarih dışında ders konusu yapıldığı pek görülmemiştir. Kısaca bu konuda yazılan kitapların sayısı, hemen hepsi yoğun ideolojik görüşlerden meydana gelmek üzere bir kaçı geçmemektedir.

Bu kıtlık Lozan anlaşmasının başlangıcından beri süregelmektedir. Anlaşma 24 Temmuz 1923'te Lozan'da tek nüsha olarak imzalanmıştır. Bu tek nüsha korunmak üzere Fransız Devlet Arşivi'ne konulmuştur. Fransız hükümeti imza tarihinden itibaren otuz gün içinde bütün imzacı devletlere anlaşmanın onaylı ve Fransızca bir suretini göndermiştir. Her devlet bu Fransızca metinden anlaşmayı kendi diline tercüme etmiştir.

TBMM'ne gönderilen metin Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Ancak bu tercümenin dili ağır Osmanlıca diplomasi dilidir. O günün koşullarında bu tercümeden bir miktar basılmış, Cumhurbaşkanlığı başta olmak üzere önemli devlet kurumlarına dağıtılmıştır.

Bu ilk basımda anlaşmanın kaç adet basıldığını tam olarak bilmiyoruz. Ancak bu ilk basımın nüshaları bugün hayli değerli olduğuna göre sayılarının pek fazla olmadığı anlaşılmaktadır. Bu ilk basımdan sonra Lozan anlaşmasının devlet eliyle bir daha basılması kısmet olmadı.

LOZAN KONFERANSI

Kurtuluş Savaşı kazanılmıştı. Mudanya Ateşkes Anlaşması ile Doğu Trakya TBMM yönetimine devredilmişti. İtilaf Devletleri bir barış konferansının düzenlenmesine karar verdiler. İtilaf Devletlerini bir barış konferansı düzenlemeye zorlayan nedenler vardı. Bunlara kısaca göz atacak olursak:

1- Batı Anadolu'ya egemen olması istenen Yunan kuvvetleri yenilmişti.

2- İtilaf Devletlerinin halkları artık savaş istemiyorlardı. Özellikle İngiliz ve Fransız sömürgeleri yeni bir savaşta asker göndermeyeceklerini ilan etmişlerdi.

3- İtilaf Devletleri arasında çıkar çatışmaları başlamıştı.

4- TBMM'ne bağlı yeni bir ordu vardı. İtilaf Devletlerinin kendi orduları ile girişecekleri bir savaş başarıya ulaşsa bile uzun sürebilirdi.

5- Ordularla egemen olamadıkları Anadolu'yu kültür emperyalizmi ile egemen olmayı düşünüyorlar, bununla ilgili diplomatik çalışmalar yapıyorlardı.

Sonuçta tarafsız bir ülke sayılan İsviçre'nin Lozan kentinde bir barış konferansı toplanmasına karar verdiler. 13 Kasım 1922 tarihinde konferansın Lozan'da başlayacağı TBMM Hükümetine bildirildi. TBMM Hükümeti ile birlikte İstanbul hükümeti de konferansa davet edildi. Halbuki Mudanya Ateşkes Anlaşması için sadece TBMM Hükümetini davet etmişlerdi.

Burada bir konuyu gözden kaçırmamak gerekiyor. Mondros Ateşkes Anlaşmasında, Mudanya Ateşkes Anlaşmasında ve Lozan Konferansında hareketin öncülüğünü hep İtilaf Devletleri yapıyordu. Onlar karar veriyor, davet ediyor, TBBM hükümeti bu çağrıya uyuyordu.

Lozan Konferansı'na TBMM Hükümeti ile birlikte İstanbul Hükümetinin de davet edilmesi üzerine, Sadrazam Tevfik Paşa, Lozan Konferansı'na birlikte katılma ve birlikte hareket etme önerisinde bulundu. Bu öneri üzerine konu TBMM'nde görüşüldü. Tartışmalı görüşmelerden sonra Mustafa Kemal Paşa'nın önerisi ile 1 Kasım 1922 tarihinde saltanat veya padişahlık kaldırıldı. Böylece 1299 yılından beri, 623 yıl hüküm sürmüş, bütün Orta Doğuya, Batı Türklüğüne ve İslam Dünyasına egemen olmuş, dünyanın en büyük imparatorluklarından birini kurmuş, yer yüzünün en güzel coğrafyasını bizlere yurt olarak bırakmış Âl-i Osman (Osmanlı hanedanı) ulusun yazgısından bir daha dönmemek üzere çıkarılmıştır.

Padişahlığın kaldırılmasından sonra Türkiye halkını temsil edecek sadece TBMM kalmıştı. Bu nedenle Lozan Konferansı'na katılacak temsilcilerin saptanmasına geçildi.

Temsilcilerin Seçilmesi

Lozan Konferansı'na katılımcı veya gözlemci olarak 33 devlet katıldı. Bütün devletler en deneyimli, en etkili ve hepsi birkaç dil bilen diplomatlarını bu konferansta görevlendirmişti. Diplomatların hepsi başbakan, dışişleri bakanı veya büyükelçi düzeyinde idi. Asker kökenli olanlar da uzun süre siyasi görevlerde bulunmuşlardı. İngiliz dışişleri bakanı Lord Curzon gerçek bir Türk ve İslam düşmanı idi.

Bu sırada Türkiye'de Hariciye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey'di. Konferansın ana dili olan Fransızca'yı iyi biliyordu. Deneyimli bir diplomattı. Herkes murahhas-temsilci olarak Yusuf Kemal Bey'in Lozan'a gitmesini bekliyordu. Ancak Mustafa Kemal Paşa Lozan'a İsmet Paşa'nın gitmesini istedi. Mustafa İsmet Paşa başlangıçta bu görevi kabul etmek istemedi. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın ısrarı karşısında Lozan'da Ser Murahhas (Baş Temsilci) olmayı kabul etti.

Bugüne kadar hep tartışma konusu olmuş Lozan'da baş müzakerecilik görevi için Mustafa İsmet Paşa iyi bir seçim mi idi?

Kuşkusuz iyi bir seçim değildi. Esasen kendisi de herkesçe bilinen eksikliklerini içtenlikle ortaya koymuş ve görevi üstlenmek istememişti. Bu eksiklikler şöyle sıralanabilir:

1- İsmet Paşa az miktarda Fransızca'dan başka yabancı dil bilmiyordu. Bu bakımdan görüşmelere doğrudan katılma olanağı yoktu. Konuşmalar kendisine tercüme edilecekti. İlerde görüleceği gibi bu durum Türk delegasyonunun etkisini oldukça düşürmüştür.

2- İsmet Paşa topçu subayı idi. Bu nedenle erken yaşta kulaklarında işitme güçlüğü ortaya çıkmıştır. Lozan'da görüşme ve konuşmalar kendisine yüksek sesle tercüme edilmiş, bu ise konferansta olumsuz durumlara yol açmıştı.

3- İsmet Paşa İttihat ve Terakki üyesi idi. Konferansın en etkili katılımcılarından olan İngiltere, Fransa ve İtalya'nın İttihat ve Terakki mensuplarına karşı özel bir düşmanlıkları vardı. Bu da Türk delegasyonunun işlerini zorlaştırıyordu.

4- İsmet Paşa, görüşmelerde sık sık ortaya çıkan sorunların çözülmesi için devamlı Ankara ile, doğal olarak Mustafa Kemal Paşa ile görüşmeler yapıyordu. İletişimin sadece telgrafla yapılabildiği düşünülürse, bu görüşmelerin ne kadar zamana mal olduğu anlaşılır.

Bunca olumsuzluklara rağmen neden İsmet Paşa üzerinde ısrar edilmiştir?

Mustafa Kemal Paşa ile İsmet Paşa arasında emir-komuta zinciri hiçbir zaman bozulmamıştır. İsmet Paşa bir askerdi. Hem de Mustafa Kemal Paşa'nın emirlerini yorumsuz uygulayan bir asker. Mustafa Kemal Paşa Lozan'da ipleri elinden bırakmak istemiyordu. Eğer Lozan'a baş görüşmeci olarak sivil bir kişi gitmiş olsa idi söz dinlemeyebilirdi. Bu nedenle İsmet Paşa üzerinde ısrar edilmiştir.

İsmet Paşa'dan başka Lozan'a murahhas-delege sıfatını taşıyan iki kişi gidecekti. Bunlar, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Sinop Mebusu Rıza Nur ile eski vekillerden (bakan) Trabzon Mebusu Hasan (Saka) Bey idi. Hasan Bey konferans süresince görüşmelerin sağlıklı yürütülebilmesi için büyük çaba göstermiştir.

Konferansa İtalya, Yunanistan ve Romanya iki delege ile katılmışlardı. Türkiye dışındaki diğer devletler ise birer delege ile katılıyorlardı. Türkiye'nin üç delege ile katılması önceleri tartışma çıkardı. Ancak sonra kabul edildi.

İsmet Paşa Lozan'a baş görüşmeci atandıktan sonra Edirne Mebusu ve Hariciye Vekili oldu. Ancak askerlik alışkanlıklarından kurtulamamıştı. Lozan'a 105 kişilik bir danışman, yaver ve koruma ordusu ile gitti. Halbuki diğer dev-

letlerde resmen görevli danışmanların sayısı onu geçmiyordu. İsmet Paşa'nın Lozan kadrosunda iki yaver subay, yedi tane de koruma görevlisi er vardı. Bunların Lozan'da ne yaptıkları hâlâ belli değildir.

Yüz kişilik heyetten bazılarının ad ve görevleri şöyledir:

1- Mustafa İsmet Paşa: Baş murahhas, Edirne Mebusu, Hariciye Vekili.
2- Doktor Rıza Nur: Murahhas, Sinop Mebusu, Sıhhiye Vekili,
3- Hasan Hüsnü Bey (Saka): Eski Maliye Vekili, Trabzon Mebusu,
4- Münir Bey (Ertegün): Hariciye Vekaleti Hukuk Müşaviri,
5- Muhtar Bey (Çilli): Nafıa Vekaleti eski Müsteşarı,
6- Veli Bey (Saltık): Burdur Mebusu,
7- Zülfü Bey (Tiğrel): Diyarbekir Mebusu,
8- Zekai Bey (Apaydın): Adana Mebusu,
9- Mahmud Celal Bey (Bayar): Sabık (eski) İktisat Vekili, İzmir Mebusu,
10- Şefik Bey (Başman): Maliye Teftiş Heyeti Reisi,
11- Şevket Bey (Doğruer): Milli Müdafaa Vekaleti Deniz Dairesi Müdürü, Kaymakam (Yarbay),
12- Tevfik Bey (Bıyıklıoğlu): Erkan-ı Harb Kaymakam (Kurmay Yarbay)
13- Tahir Bey (Taner): Adliye Müsteşarı,
14- Nusret Bey (Metya): Adliye Müsteşarı,
15- Hikmet Bey (Bayur): Hariciye Vekaleti Siyasi İşler Müdürü,
16- Zühtü Bey (İnhan): Profesör,
17- Fuat Bey (Ağralı): Maliye Vekaleti Muhasebat-ı Umumiye Müdürü,
18- Mustafa Şeref Bey (Özkan): Eski Nazırlardan,
19- Şükrü Bey (Kaya): Mülkiye Müfettişi,
20- Hamit Bey (Hasancan): Hilal-i Ahmer İkinci Reisi,
21- Cavit Bey: Eski Maliye Nazırlarından,
22- Hayim Naum: Mühendis Mektebi Fransızca muallimi, Mısır hahambaşısı,
23- Baha Bey: Adliye Vekaleti Mezheb İşleri Müdürü,
24- Ruşen Eşref Bey (Ünaydın): Muharrir,
25- Yahya Kemal Bey (Beyatlı): Şair, Profesör,

26- Reşit Saffet Bey (Atabinen): Mülga Şura-yı Devlet Azası,

27- Hüseyin Bey (Pektaş): Mütercim, Robert Kolej Müdürü,

28- Ali Bey (Türkgeldi): Hariciye Memurlarından,

29- Mehmet Ali Bey (Balin): Hariciye Memurlarından,

30- Cevat Bey: Hariciye Memurlarından,

31- Süleyman Sırrı Bey (Kıran): Hariciye Memurlarından,

32- Celal Hazım Bey: Hariciye Memurlarından,

33- Saffet Bey (Sav): Hilal-i Ahmer Memurlarından,

34- Rifat Bey: Sabık (Eski) Hariciye Memurlarından,

35- Doktor Nihat Reşat Bey: Paris Basın Temsilcisi.

13 Kasım 1922 Konferansın başlayacağı tarih olarak saptanmıştı. Heyetimiz iki gün önce 11 Kasım'da Lozan'a indi. İngiltere'de Lloyd George hükümeti düşmüş, yapılan seçim nedeni ile konferans bir hafta ertelenmişti. İnönü, Müttefik Devletler hariciye vekillerine birer nota gönderdi. Bu notada şöyle denmekteydi:

«Sulh Konferansının içtimaı hakkında Fransa, İngiltere, İtalya hükümetleri tarafından, TBMM hükümetine resmen yapılan davet üzerine konferansın açılma tarihi 13 Kasım olarak kat'i surette kararlaştığı cihetle, Lozan'a muvasalat eden Türk Murahhas Heyetinin, müştereken takarrür eden bâlâda yazılı tarihte müzakerata girişmeğe hazır olduğunu zat-ı asilânelerine tebliği ile kesb-i şeref eylerim. Sulhun tehiri Türk Milleti için büyüklüğü takdir edilemeyecek fedakârlıkları ve zahmetleri tevali ettirecek, bertaraf edilmesi münhasıran bizim hüsnü niyetimize bağlı olmayan beklenmedik neticeler doğuracak bir mahiyette olduğunu benimle birlikte zat-ı asilâneleri de takdir edecektir. Bu cihetle cihan sulhunun menfaati namına konferansın çabuk toplanması için beslediğim en hararetli temennileri zat-ı asilânelerine tebliğe ve yüksek hürmetlerimin teminine müsaraat eylerim.»

İsmet Paşa'nın bu aceleciliği müttefiklerin gözünden kaçmadı. Onlar da Türk delegasyonunun her ne pahasına olursa olsun bir barış anlaşması imzalama düşüncesinde oluğu duygusunu uyandırdı. Konferansın gecikmesinden yararlanan İsmet Paşa birkaç arkadaşı ile Paris'e gitti. Başbakan Poincare ile görüşen İsmet Paşa, O'na da bir an önce barış anlaşmasını imzalamak istediklerini söyledi. İsmet Paşa, anılarını yayınlayan Ulus Gazetesinin 25 Ağustos 1968 tarihli sayısında bu görüşmeyi şöyle anlatıyor:

«Mösyö Poincare ile mülakatımız bir saat kadar sürmüştü. Odasından çıktığım zaman kapısının önünde bir adama rastladım. Bana memnun olup olmadığımı sordu.

— Nedir intibaın, dedi.

Ben o zamana kadar böyle suallere hiç alışmamıştım. Bir ciddi konuşmadan çıkar çıkmaz, tanımadığım bir kimseye fikir söylemek, hesap verir gibi bir vaziyet almak benim bilmediğim şeyler. Gazeteciymiş.

— Vaziyetten memnun musunuz? diye soruyordu.

— Memnunum, dedim.

Başka bir şey söylemedim. Gazeteci ayrılıp gitti. Ertesi gün gazetelerde, benim Poincare ile görüşmemden her konuda memnun kaldığım, Türklerle Fransızların her konuda anlaştıkları, şeklinde başlıklar atılmıştı.»

İsmet Paşa politikaya ısınıyordu. Bazı gazetecilere dünya kamuoyunu etkilemek amacı ile özel mülakatlar veriyordu. 17 Kasım 1922 tarihinde Muslim Standard Gazetesinin Müdürü Seyyid Abdül Kayyum Malik ile bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede bütün dünyaya duyurulması isteği ile şu beyanat da bulundu:

«Türk Milleti, İslamiyet'in kolu ve kılıcıdır. Türkiye anayasası, Hilafetin yani hür ve müstakil bir İslam Devletinin menfaatlerini yürütmeye çalışacak ellere, bütün müdafaa kudretini vereceğini söylüyor. Bu halde Hilafeti desteksiz bırakamayız.

Türkiye Hilafeti tutuyor ve tutacaktır. Hilafet Türk Milletine bir emanettir. Türk Milleti hür ve müstakildir. Bunun için Hilafet her türlü taarruzdan masundur. Hilafetin bütün mahfuz ve emindir.

Kanımızın son damlasına kadar Hilafeti tutup yaşatacağız. İşte Türk Milletinin kararı budur. Hilafet bugün dahi Müslümanlar arasında bir anlaşma ve yardımlaşma menbaıdır... Yeryüzündeki din kardeşlerimizin bu sözlerimi dikkatle okumalarını isterim. Mihnetli günlerimizde onların devamlı müzaheretlerini beklemekte olduğumuzu düşünerek bizi haklı görmelerini bekleriz...

Konferansın Tarafları

Konferansa bir yanda Türkiye, diğer yanda İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan Romanya ve Sırp-Hırvat-Sloven devletleri katılıyordu. Rusya, Türkiye'nin ısrarı üzerine Boğazlarla ilgili konular konuşulurken da-

vet edilmişti. Amerika Lozan Konferansı'nda sadece gözlemci bulundurmuştu. Bulgaristan kendisinin Ege Denizine bir çıkış verilmesi amacı ile konferansa katıldı.

Diğer devletlerin murahhasları (temsilcileri) şunlardı:

İngiltere: Lord Curzon, Sir Horas Rumbolt; Fransa: Barrer, Bompar, General Pele; İtalya: Marki Garoni, Montanya; Japonya: Baron Hayaşi, Baron Uçiyai; Yunanistan: Venizelos, Kaklamanos; Romanya: Duka, Diyamandi, Koçesku; Sırp-Hırvat-Sloven: Ninçiç, Yuvanoviç; Bulgaristan: Stambulski, Stançiyof, Konstant Todorof, Morfof; Rusya: Çiçerin, Rekefski, Medivani; Belçika: Peletzer; Portekiz: Pereyra; ABD: Amiral Bristol (Gözlemci).

Bilindiği gibi Lozan Konferansı iki dönem olarak yapılmıştır. Birinci dönemde taraflar arasında anlaşma sağlanamayınca konferans dağılmıştır. İkinci dönemde bazı devletler temsilcilerini değiştirmişlerdir. Örneğin birinci dönemde İngiltere'yi Lord Curzon temsil etmişken, ikinci dönemde Horas Rumbolt tarafından temsil edilmiştir. Yukarıda verilen listede her iki dönemdeki temsilciler birlikte verilmiştir. Aynı şekilde Fransa'yı birinci dönemde Barrer ve Bompar temsil etmişken, ikinci dönemde General Pele temsil etmiştir. Lozan Anlaşması'nın altında imzaları bulunan kişiler bu ikici dönemdeki temsilcilerdir.

Konferans 20 Kasım 1922 tarihinde Mon Benon Gazinosunda açıldı. Açılış konuşmasını İsviçre Kantonlar Başkanı Mösyö Hab yaptı. Konuşmasını; *"Yeryüzündeki bütün iyi niyetli insanlara selam olsun"* sözleri ile bitirdi.

Arkasından Lord Curzon, ondan sonra İsmet Paşa konuştular.

21 Kasım 1922 Uşi'de, Şato Otelinde konferansa devam edildi. Görüşmelerin iç tüzüğü tartışıldı. Görüşülecek konuları inceleyip bir rapor halinde genel kurula sunmak üzere üç ayrı komisyon kuruldu. Bu komisyonlar sırası ile şunlardır:

1- Toprak ve sınırlar komisyonu: Başkan, Lord Curzon, İngiltere.

2- Azınlıklar ve yabancılar komisyonu: Başkan, Garoni, İtalya.

3- Emlak ve Ticaret komisyonu: Başkan, Barrer, Fransa.

Lozan Konferansı'nda iki taraf vardı. Taraflardan biri Türkiye idi. Diğer taraf ise Türkiye'nin dışında kalan devletlerdi. Görüldüğü gibi yukarıdaki komisyonların başkanlıkları müttefikler tarafından paylaşılmıştır. Esasen bu komisyonların hiç birinden Türkiye için olumlu bir karar çıkmamıştır.

Görüşmelerin Genel Görünümü

Komisyonlarda sırası ile Türkiye'nin Avrupa sınırları, Yunanistan'ın Türkiye'ye ödeyeceği harp tazminatı, azınlıklar konusu, Boğazlar, müttefik devletler yurttaşlarının Türkiye'deki malları, ticaret serbestisi, kapitülasyonlar, Adaların statüsü konuları görüşüldü. Bu konularda ilerde Lozan anlaşmasının maddeleri irdelenirken ayrıca incelenecektir. Ancak bu birinci döneme damgasını vuran ilginç olaylar vardır. Bunlardan biri İngiliz görüşmeci Lord Curzon'un Mukaddes Emanetlerle ilgili talebidir.

Lord Curzon Mekke'den alınan Mukaddes Emanetlerin İngiltere'ye teslimini istiyordu:

«İngiltere'nin yönetiminde Türkiye'dekinden daha fazla Müslüman vardır. Suudi Arabistan dahi İngiltere'nin yönetimindedir. Esasen Halifelik hakkının da İngiltere'de bulunması gerekir. Bu nedenle haksız yere elinizde bulunan Mukaddes Emanetleri İngiltere'ye teslim ediniz» dedi.

İsmet Paşa, Lord Curzon'a şu yanıtı verdi:

«Mukaddes Emanetlerin muhafaza ve kullanma hakkı Makam-ı Hilafetindir. Peygamberimiz Efendimizin Kabri meselesine gelince, bu bahis tamamen Müslim ve müminlere aittir. Din işlerinde çok hassas olan İslam Alemi bunların burada konuşulmasına asla dayanmaz.»

Komisyonların çalışmaları sonucunda bazı konularda anlaşma sağlanmıştı. Türkiye Meis Adası'nın kendisine verilmesini istiyordu. Ancak Türkiye'nin bu talebi reddedildi. 31 Ocak 1923 tarihinde derhal imzalanması isteğiyle, barış anlaşmasının yazılı metni İsmet Paşa'ya verildi. İsmet Paşa bir haftalık süre istedi. Bu arada Azınlıklar ve Yabancılar Komisyonu ile Emlak ve Ticaret Komisyonu ortak toplantılar yapıyordu. 1 Şubat 1923'te ortak toplantıda Boğazlar konusu görüşüldü. İngiliz görüşmeci Lord Curzon'un tehdit ve dayatmaları sonucu anlaşma sağlanamadı. 4 Şubat 1923 tarihinde görüşmeler kesintiye uğradı ve konferans dağıldı.

Konferansın Dağılma Nedenleri

İngiliz temsilci Lord Curzon imparator naibi olarak uzun süre Hindistan'ı yönetmişti. Bu bakımdan doğu ve ortadoğu ile ilgili konularda uzman sayılıyordu. Görüşmeler boyunca, Anadolu'da Türk egemenliğinin tanınıp tanınmaması gibi görüşme konusu yapılamayacak sorunları gündeme getirmiş, Türk

delegasyonunun konferansı terk etmesini sağlamak için komplolara girişmişti. Barış görüşmeleri için konferansa katılacak devletler baştan beri belli idi. İngiliz görüşmeci konferansın ortasında Bulgar ve Belçika temsilcilerinin de dinlenmesini önerdi ve kabul ettirdi. Hatta devletlerin dışında, Ermeniler, Süryaniler, Keldaniler gibi azınlıklardan bazı kişileri de konferansa davet ederek dinlenmelerini sağladı.

Gerçekte konferansın dağılmasını gerektirecek bir neden yoktu. Fakat görüşmelerin başından beri başından beri devamlı tehdit ve taktiklerle olayların istediği şekilde gelişmesini isteyen Lord Curzon, çok önemsiz bazı olayları büyüterek konferansın dağılmasını sağlamıştı. Lord Curzon 13 Şubat 1923 tarihinde, yani konferansın dağıldığı dönemde Lordlar Kamarasında bir konuşma yaptı. Bu konuşmada aynen şunları söylüyordu:

«Bu ülkenin yeniden Milletler Cemiyetindeki yerini alabilmesi için yapılmasına izin verilen değişiklikleri yapması gerekiyordu. Bu nedenle ben onları Milletler Cemiyetine girmeye zorladım...»

Konferansın bu birinci döneminde Türk delegasyonu da büyük taktik hataları yaptı. Hiç gereği yokken İsmet Paşa, «Türk bağımsızlığının kabul edilmesi» gibi bir öneri ortaya attı. Bu öneri Lord Curzon'un arayıp bulamadığı bir ortam meydana getirmiştir. Türk bağımsızlığının kabulü kapitülasyonlarla birlikte görüşüldü. Doğal olarak Türk bağımsızlığı teyit ve kabul edilmiştir. Kapitülasyonlar kaldırılmıştır. Bundan sonra Lord Curzon «Türkler artık istediklerini almıştır» diyerek görüşmeleri kapattı. Böylece Türkler için yaşamsal önemi olan Doğu Trakya, Musul gibi konuların görüşülmesini engellemiştir. Halbuki kapitülasyonların kaldırılması Fransızlar tarafından daha önce kabul edilmişti. Konu İngilizleri pek ilgilendirmiyordu.

Lord Curzon azınlıklar konusu görüşülürken Müslüman olmayan azınlıkların yanında bir de Müslüman azınlıklar sorunu çıkarmaya çalıştı. Rıza Nur'un yerinde çıkışları, tarihsel gerçeklere uygun yanıtları ile bundan vazgeçilmesi sağlanmıştır.

Konferansın bu ara döneminde TBMM Başkanı olan Ali Fuat Paşa (Cebesoy), Konferansın dağılma nedenlerini incelerken şöyle diyordu:

«Bütün tecrübe ve vasıtalara sahip Lord Curzon'un karşısında bizim ne tecrübe ve ne de vasıtalarımız kafi değildi. Şu halde, evvel emirde siyasetin marifetli yollarına sapmadan, hususi muhaberata girişmeden, baş başa gelmeğe iltifat etmeden milli davamızın her kısmı üzerinde hazırladığımız prensiplerin

müdafaası çerçevesi içinde konferansın umumi toplantılarında yapılan tarizler ve tehditler ile haksız teklifleri baş murahhasımız derhal karşılamalı, muhataplarının ve cihan umumi efkarının anlayacağı bir lisan ile cevap vermeli idiler. Bu suretle kendimiz yılmadan, muhataplarımızı yıldırmağa, aleyhimize çevirmek istedikleri tarafsızlara onlardan evvel hakikati bildirmeye ve planlarını bozmaya çalışmalıydık.

Halbuki murahhaslarımız milli davamızı müdafaa etmek hususunda iktidar ve kabiliyet sahibi olmalarına rağmen beynelmilel konferanslarda ne konuşmaya alışmış ve ne de oralarda konuşulacak lisana hâkim şahsiyetlerdi. Bu evsafta murahhaslar gönderemediğimiz için onlar da ekseriyetle kolaylığı ve taalluku cihetiyle, filan baş murahhas ve murahhas ile mülakatı ve nota teatisini yukarıda izah ettiğimiz metoda tercih etmişlerdi...

Mağlup Yunanistan'ın baş murahhası Venizelos ise, beynelmilel konferanslarda pişmiş ve lisana hâkim bir zattı. Her fırsattan faydalanmasını ve haksız olan davasını yerinde ve zamanında iyi bir avukat gibi müdafaa etmesini bilmişti. Daha ileriye giderek Musul Meselesinin bir askeri müdahale ile halledilmesine çalıştı. Böylece Türk ordusu güneye kaydırılınca Yunanistan bir askeri harekatla Trakya'yı işgal edecekti..."

Komisyonlar 23 Ocak 1923 tarihinde ortak bir toplantı yaptılar. Lord Curzon, Bompar ve Marki Garoni başkanlıklarını üstlendikleri komisyonların son tekliflerini bir ültimatom halinde İsmet Paşa'ya verdiler. Barış anlaşmasının ve bütün eklerinin imzalanmaması durumunda 4 Şubat'ta Lozan'ı terk edeceklerini bildirdiler. İsmet Paşa, İngilizler başta olmak üzere müttefiklerin taktik ve tehditlerinden bıkmıştı. Japon delegesi arabuluculuk yapmak istedi. Ancak diğerleri bunu dikkate almadı.

Mustafa Kemal Paşa Misak-ı Milli'den bazı ödünler verilerek barış anlaşmasının imzalanmasını istiyordu. Ancak Başvekil Rauf Bey ve Meclisin büyük çoğunluğu buna şiddetle karşı çıkıyordu. Hemen belirtmek gerekir ki Mustafa Kemal Paşa gerçekçi davranıyordu. Halkta savaşın bitmiş olduğuna dair bir ruhsal durum ortaya çıkmıştı. Orduda huzursuzluk başlamıştı. Türk-Yunan savaşındaki ordunun yarısı terhis edilmişti. Türk ordusundaki bu değişiklik işgal güçleri komutanlarının dolayısıyla müttefik devletler hükümetlerinin gözünden kaçmıyordu. Mustafa Kemal Paşa'ya göre Türk ulusu yeni bir savaşı kaldıracak durumda değildi.

İngilizlerin Blöfü

Türkler yeni bir savaş istemiyorlardı. Bu doğru idi. Ancak savaş istemeyen sadece Türkler değildi. İngilizler de savaş istemiyorlardı. İngiliz başbakanı baş görüşmeci Lord Curzon'a yazdığı mektupta; «Petrol yataklarının işletme hakkı İngilizlere ait olmak üzere Musul'un Türklere verilebileceğini» yazmıştı. Aynı mektupta savaşa meydan verilmemesi de isteniyordu. İngiliz görüşmeci devamlı olarak savaş tehdidinde bulunuyordu. Türk tarafı İngilizlerin bu blöfünü göremedi.

Yine bu sıralarda İngiliz-Fransız tertibi ilginç bir olay meydana geldi. Kongrenin dağılmasından bir gün önce, yani 3 Şubat 1923 günü sabahleyin Lozan'ın ana caddelerinin afişlerle donatıldığı görüldü. Bu afişlerde aynen şöyle yazıyordu: **Türkler Barış İstemiyor. Savaş Yeniden Başlıyor.**

Lozan Konferansı'nın dağılma sürecinin başlangıcı olarak kabul edilen 21 Ocak 1923 tarihli ortak oturumdaki hava ile ilgili olarak ikinci murahhas Doktor Rıza Nur anılarında şunları söylemektedir:

"Lord Curzon bu oturumda uzun bir nutuk irad etti. Nutkunun sonlarında, *"Hemen burada vakit geçirmeden muahedeyi imza edin"* dedi. *"Bir daha hiçbir konuda müzakere yapmayacağız. Ben bundan sonra müzakerelere katılmayacağım. Buradan gidersem, bir daha ancak bu muahedeyi (anlaşmayı) imzalamak için gelirim"* dedi ve İsmet Paşa'yı da methetmeyi unutmadı.

Bu arada İtalyan temsilcileri Garroni ve Montanya da birer konuşma yaptılar. Bu sonuncusu mali konulardan bahsetti. Osmanlı Borçları konusunda açıklamalar yaptı ve şöyle dedi: *"1914 yılında borç 140 milyon altın Türk Lirası idi. Bu muahede ile 87 milyona düşmüştür"* dedi. Bizden Türkiye'nin işgalinin masrafı olarak 30 milyon altın lira istedi. Ayrıca İtilaf Devletleri yurttaşlarının savaş nedeni ile uğradıklarını iddia ettiği 15 milyon altın lira tazminatın derhal ödenmesini de istedi. Nihayet Türklerin ödemesi gereken borçların bir toplamını çıkardı: *"Bütün bunlar 122 milyon altın lira ediyor. Halbuki İngiltere, Fransa ve İtalya'nın borçları milyarları geçmektedir. Dolayısıyla Türkiye sonuçtan mutlu olmalıdır"* dedi.

Beş altı gündür Lozan'ın havasında politik fırtınalar kopuyor, şimşekler çakıyordu. Her ağızda Türkler Barış Anlaşmasını imzalamazlarsa savaş olacak, sözleri dolaşıyordu. Devletler ordular gönderecekler. İsmet bu sefer her seferinden daha çok telaşlanmıştı. Yine yemeden içmeden kesildi. Yine bir takım türediler Lozan'a doldu. Bunlar güya Türk dostlarıdır. Bize behemehal sulh

yapmamızı, muahedeyi imzalamamızı Türklere olan muhabbetleri namına tavsiye ve rica ediyorlar.

Lozan'da Türk delegasyonuna karşı tam bir "**Suçlu Ayağa Kalk**" tavrı takınılmıştı. Sanki Birinci Dünya Savaşı'nın bütün sorumlusu Türkiye idi. İngiliz, Fransız ve İtalyan delegeler sık sık şu sözleri tekrar ediyorlardı: *"Biz size savaş açmadık. Almanların yanında savaşa girerek yüz binlerce askerimizin ölümüne neden oldunuz. Bunun bedelini ödemelisiniz"*. Doğal olarak Türk tarafının bu sözlere karşı verilecek pek fazla yanıtı yoktu. Üstelik Baş Görüşmeci İsmet Paşa, Türkiye'yi Almanların yanında savaşa sokan İttihat ve Terakki Cemiyetinin bir üyesi idi. Hatta bu konferansta niçin bulunduğu bir çokları tarafından anlaşılamayacak olan Japonya da müttefiklerin rüzgarına kapılmıştı. Japon delegesi Hayaşi de müttefiklerin tek yanlı hazırlayıp dayattıkları anlaşma metnini Türk tarafının imzalamasını istiyordu.

Doktor Rıza Nur, Konferansın son oturumundaki manzarayı anılarında şöyle anlatıyor:

"Curzon sahneyi gayet iyi tertip etmişti. Sahne, delegelerin tavırları, sözleri insana dehşet veriyordu. Tehditler insanı korkutuyordu. Bana öyle bir durgunluk ve dalgınlık geldi. Vahim bir an...

Biz bu projeyi tetkik için bir hafta mühlet istedik. Bunun üzerine aralarında konuşmak için celseyi bir müddet tatil ettiler. Bir saat sonra tekrar celse açıldı. Bu celsede İsmet Paşa Amerikan temsilcisinin sulh hakkında gayretinden ümitvar olduğunu söyledi. Son günlerde İsmet Paşa sık sık Amerikan delegesine gidiyordu. O da geliyordu. Baş başa görüşüyorlardı. Ama İsmet bunlardan bana hiçbir şey söylemiyordu. Ben de sormuyordum. Halbuki bana söylemesi vazifesi idi. Bu görüşmelerde tercüman sıfatı ile Robert Kolej muallimlerinden Hüseyin Bey bulunuyordu. Bu zat namuslu, akıllı ve terbiyeli bir adamdır. Lozan'da benim muhabbet ve hürmetimi kazananlardan biri de odur. Amerikan delegesi Şilt ile İsmet Paşa'nın ne konuştuğunu sadece O biliyor. Bunları yazması bir vatan ve namus borcudur. Amerikan delegesi, muahedenamede lehimize tadilat yaptıracaktı. İsmet Paşa onun için Amerikan delegesinin gayretinden bahsetti. Ancak son celsede Frenklerle bir olarak projeyi imzalamamızı istedi...

Bize bu kadar bir mühlet verdiler. Lord Curzon; *"İşim var, Londra'ya dönmek mecburiyetindeyim, burada duramam"* dedi. Biz de *"Git, diğerleri ile muallakta kalan meseleleri halledelim"* teklifinde bulunduk. Curzon; *"İn-*

gilizlerin, bilhassa benim gıyabımda hiçbir şey yapılamaz" dedi. Nihayet 4 Şubat'a kadar mühlet verdiler. Curzon bu esnada *"Türklerle hususi görüşmeler yapabilirim"* dedi ve celse bitti...

Curzon iyi bir gösteri yapmıştı. Buradaki işin resmi bölümü idi. Bir de dışarıda resmi olmayan dekor ve oyun vardı. Ortalıkta türlü şayialar dolaşıyor, kıyamet kopuyor. Türkler kabul etmezse harp olacak. Curzon harpten nefret ediyoruz diyor. Mesulü Türklerdir diyor.

Curzon oyunlarını içerde ve dışarıda mükemmel sahneye koyuyordu. Şimdiye kadar bu harp oyununa bir çok defa baş vurdu. Şimdi yine aynı oyunu oynuyor."

Hayim Naum Faktörü

Lozan Konferansı'na Türkiye adına katılanların listesi incelendiğinde Hayim Naum adına rastlıyoruz. Adının karşısında «Yüksek Mühendis Mektebi Fransızca Muallimi» yazılı. Yahudi asıllı bir kişi. Türk vatandaşı mı? O belli değil. Ancak bilinen bir durum var. Bu kişinin Türk ulusuna ve Türk Devletine en küçük bir bağlılığı yok. Geleceğe ait bir takım hesaplar peşinde. Fanatik bir İsrailoğlu. Asıl mesleği hahamlık. Yedek iş olarak Yüksek Mühendis Mektebinde Fransızca muallimliği yapıyor. Sanırım ayıp olmasın diye adının karşısına asıl mesleği yerine yedek işini yazdılar. Gerçekten bu sevgili temsilcimiz Lozan'da işleri iyice karıştırıp fesada verdikten sonra Mısır'a yerleşiyor ve Mısır başhahamı oluyor. Bundan sonraki yaşamını Amerikan casusluğu yaparak ve İsrail'in kurulması için çalışarak geçirmiştir. Peki başhaham efendiyi Lozan heyetine kim koydu? Bunu pek bilmiyoruz. Ancak Lozan sürecinde yaptığımız tutarsızlıklardan biriydi.

İşte Lozan'da işlerin sarpa sardığı sırada sahneye Hahambaşı Hayim Naum Efendi çıkıyor. Paris gazetelerine bir beyanat veriyor. Bu beyanatta şu anlamda sözler vardı; *"Merak edilmesin. İsmet Paşa benim ahbabımdır. Benim sözümden dışarıya çıkmaz. Lozan'a gider işi düzeltirim"*. Ertesi günü İsmet Paşa'ya bu hahamdan bir telgraf geldi: *"Ben geliyorum. İşleri düzelttim. Size mühim haberim var sakın ben gelmeden işleri kesmeyin"*.

Bundan sonrası için ikinci Murahhas-Temsilci Doktor Rıza Nur anılarında şöyle diyor:

"Biz bu adamı daha önce Lozan'dan kovmuştuk. Utanmıyor; bunu yazıyor, bize ne diyor? Gazetelere göre karşı tarafa, telgrafa göre bize hizmet ediyor. Münir, ben ve daha birkaç kişi İsmet'in (Paşa) odasında oturuyoruz. Bir asker geldi; *"Naum Efendi gelmiş, sizi görmek istiyor"* dedi. İsmet Paşa'ya; *"Sen hiçbir şey söyleme, bu işi bana bırak"* dedim. Bu sözleri girişte bulunan haham efendi de duymuştu. Sonra askere *"getir"* dedim.

Geldi, oturdu... Niye geldiğini sordum. *"Sizi ziyarete geldim"* dedi... Gazeteyi kendisine verdim; *"Bu beyanatın nedir?"* diye sordum. Şaşırdı; hiçbir şey söylemedi.

Hayim Naum Efendi Türk usulü ne var ne yok sorusuna, *"Pek bir şey yok"* diye yanıt veriyordu ama, aslında bir şeyler vardı. Hayim Efendi İngilizlerle halifelik pazarlığı yapmıştı. Bu, bazı kaynaklardan dışarı sızmıştı. İngilizler Türkiye'den ve bütün İslam dünyasında halifeliğin kaldırılmasını istiyorlardı. Nedensiz gibi görünen işleri yokuşa sürmenin en önemli nedenlerinden biri bu idi. İngilizler bunu açıkça söylemiyorlardı. Çünkü yönetimlerinde milyonlarca Müslüman vardı. Bunlara karşı "Halifenizi ortadan kaldırmak istiyoruz" diyemiyorlardı. Hayim Naum Efendi İngilizlerden aldığı mesajı, bütün Türk delegasyonuna değil, sadece birinci görüşmeciye söylemek istiyordu.

Haham Efendi Türk heyetinin kaldığı otele yerleşti. Akşam sabah İsmet Paşa'nın yanından ayrılmıyordu. Yemek zamanlarında merdivenlerde bitiyor, salona İsmet Paşa'nın kolunda giriyordu. Herkese Türk heyetinin başkanı ile iyi dost olduğunu göstermek istiyordu. Hahambaşı resmen Türk delegasyonu ile müttefikler arasında kuryelik yapıyordu. Konu ise Halifelikti.

Türk tarafında Halifeliğin kaldırılacağına ilişkin belirti görünmüyordu. Lord Curzon İsmet Paşa'dan Mukaddes Emanetlerin İngiltere'ye teslimini istediği zaman verilen cevap çok açıktı. İsmet Paşa "Halifenin ve Mukaddes Emanetlerin kendileri tarafından korunacağını" söylemişti. Mustafa Kemal Paşa'nın Halifelik hakkındaki düşünceleri çok açıktı. Saltanat kaldırılmıştı. Ama Halifelik mutlaka muhafaza edilmeliydi. Bu düşüncelerini Balıkesir Zağanos Paşa Camii'nde okumuş olduğu hutbede açıkça dile getirmişti.

Mustafa Kemal Paşa'nın Balıkesir Zağanos Paşa Camii'nde okuduğu hutbe:

"Ey insanlar!... Allah birdir. Şanı büyüktür. Allah'ın selameti, atıfeti ve hayrı üzerinize olsun. Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri, Cenab-ı Hak ta-

rafından dini hakikatleri insanlara tebliğe memur ve Resul kılınmıştır. Cenab-ı Hakk'ın Kanun-ı Esasisi, cümlemizce malumdur ki, bu Kur'an-ı Azimüşşan'daki nusûstur (emir ve yasaklardır). İnsanlara feyz ruhu vermiş olan dinimiz son dindir. Ekmel dindir. Çünkü dinimiz akla, mantığa ve hakikate tamamen tevafuk ve tetabuk ediyor (uygun düşüyor). Eğer akla, mantığa, hakikate tevafuk etmemiş (uygun düşmemiş) olsaydı, bununla diğer kavanin-i tabiiyye (doğal yasalar) arasında uyuşmazlık olması lazım gelirdi. Çünkü kainatta bütün kanunları yapan Cenab-ı Haktır..."

Bu sıralarda meclisteki Erzurum grubu bazı konularda muhalif bulunuyordu. Onlara göre Mecliste Erzurum ve Sivas kongrelerinde saptanan temel kurallara uyulmuyordu. "Arzu-yı Milli hilafına" işler yapılıyordu. Erzurumlular gruplarının adını **"Muhafaza-i Mukaddesat"** koymuşlardı. Anlaşmazlığın özünü ise Halifeliğin kaldırılacağı konusunda ortada dolaşan bazı söylentiler oluşturuyordu. Başlarında Kadı Raif Efendi'nin bulunduğu bu grup, Erzurum'da ayrı bir yönetim kurmayı dahi düşünüyordu. Onlara göre, 1258 tarihinde Bağdad'ı işgal eden Cengiz'in torunu Hulagu Han, halifeyi öldürmüş, kütüphanelerdeki dinsel ve bilimsel yapıtları yaktırmıştı. Bu İslam dünyası için etkisi asırlarca süren çok büyük bir darbe olmuştu. Halifeliğin tümüyle kaldırılması ise ondan "daha eşed" bir darbe olurdu ve kendileri bunun "vebalini" ortak olmak istemiyorlardı. Yine bu Erzurum merkezli Muhafaza-i Mukaddesat grubunun iddiasına göre saltanat olmadan halifelik olabilirdi. Bunun geçmişte örneği vardı. 1258 yılından 1517 yılına kadar Halifelik Mısır'da saltanatsız olarak veya yönetim yetkisi olmadan varlığını sürdürmüştü. Hem, Katoliklerin Papası, Ortodoksların Patriği, Yahudilerin Başhahamı vardı. Müslümanların Halifesi niye olmasındı? Grup Kadı Raif Efendi imzası ile bir de bildiri yayınlamıştı.

Mustafa Kemal Paşa, Kadı Raif Efendi'ye tebliğ edilmek üzere Erzurum'da Onbeşinci Kolordu Kumandanı olan Kâzım Karabekir Paşa'ya bir mektup gönderdi. Bu mektupta aynen şöyle deniliyordu:

"Hilafet ve saltanat mesele-i esasiye olarak münakaşa mevzuu değildir. Türkiye'nin başında Halife-i İslam olacak ve bir hükümdar sultan bulunacaktır. Mevzubahis olan mesele hükümdarın hukuku olup tayin ve tahdidi için son birkaç asrın tecrübe ve devlet mefhumundaki millet hukukunun mana-yı hakikisi amil olmalıdır. Bu esas üzerinde henüz tespit edilmiş kati bir düsturumuz yoktur."

Yukarıdaki metinlerin benzerlerini çoğaltmak olanağı çok geniştir. Gerek Mustafa Kemal Paşa, gerek onun yakın çevresi Lozan Konferansı'nın birinci döneminin sonuna kadar halifenin ve halifeliğin aleyhinde tek bir söz söylememişlerdir. Aksine devamlı olarak hilafetin iyiliğinden, güzelliğinden söz etmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa TBMM'nin açılış beyannamesinde ve Balıkesir hutbesinde, özel söyleşilerde ve mektuplarında Halifeliğin kesin gerekli olduğundan söz etmiştir. İsmet Paşa Lozan'da Müslim Standart Gazetesi müdürü Abdül Kayyum Malik'e vermiş olduğu beyanatta "Halifeliğin Türkiye'de tam bir koruma altında olduğunu" belirtiyordu.

Lozan'da Halifeliğin kaldırılması için İngiliz tekliflerini İsmet Paşa'ya ileten Hayim Naum Efendi, ondan istediği cevabı alamadı. Çünkü İsmet Paşa'nın bu konuda tek başına karar verme olanağı yoktu. Bunun üzerine İsmet Paşa'dan önce Türkiye'ye geldi. Burada Mustafa Kemal Paşa'nın Halifeliği övücü konuşmaları devam ediyordu. Lozan Konferansı'nın dağıldığı 4 Şubat 1923 Cuma günü Balıkesir Zağanos Paşa Camii'nde ünlü hutbesini okumuştu.

Hayim Naum İzmir'de, İktisat Kongresi için buraya gelen Mustafa Kemal Paşa ile görüştü. Buradan tekrar Londra'ya gitti. Daha sonra en az bir kez daha Ankara ile Londra arasında gidip geldiği bilinmektedir.

Mustafa Kemal Paşa, Halifelik aleyhindeki ilk konuşmasını İzmir İktisat Kongresi'nde yapmıştır. Ayrıca buradaki konuşmasında şu hususları da dile getirmiştir:

"...Bulgarlar, Sırplar, Macarlar, Rumlar sabanlarına yapışmışlar toprağı işleyerek muhafaza-i mevcudiyet etmişler, kuvvetlenmişlerdir. Bizim milletimiz de böyle fatihlerin arkasında serserilik etmiş, kendi yurdunda çalışmamış olmasından nâşi, bir gün onlara karşı mağlup olmuştur..."

Bu sıralarda İngilizlerle dünya Yahudi cemaati Filistin'de bir Yahudi devleti kurmanın hesaplarını yapıyorlardı. Bu devletin kurulabilmesi için doğal olarak bu topraklardaki Müslüman nüfusun sürülmesi gerekiyordu. Bu ise Ortadoğu'da çok büyük bir toplumsal karmaşaya neden olacaktı. Bu nedenle Müslümanların karşı koyma gücünün tümüyle ortadan kaldırılması gerekiyordu. Halifelik ise Müslümanların toparlanmasında bir manevi güç olabilirdi. Buna meydan vermemek için gerek sevgili temsilcimiz Hayim Naum, gerekse İngilizler Lozan'da her türlü baskı ve tehdidi denemişlerdir.

Lozan'da Gizli Anlaşma Yapıldı mı?

Bazı araştırmacılara göre Lozan'da Türk tarafı ile İngilizler arasında 24 maddelik gizli bir anlaşma yapılmıştır. Bu gizli anlaşmada Halifeliğin kaldırılması dâhil yeni kurulacak Türk Devletinde köklü değişiklikler yapılacağı taahhüt edilmişti. Yine bu gizli anlaşmanın sanal içeriğine göre, ikinci milenyumun başında, yani 2000 yılında Türkiye'deki Türkler tümüyle Hıristiyanlaşmış olacaklardı. Bunun için önce İslam dini kamusal, toplumsal ve kişisel yaşamdan silinecek, sonra bir propaganda bombardımanı ile özellikle genç kesimin Hıristiyanlaşması sağlanacaktı.

Lozan anlaşması ile ilgili araştırma yapan Sayın Cemil Bilsel ve Sayın Kadir Mısıroğlu yapıtlarında bu konuya yer vermişlerdir. Özellikle Kadir Mısıroğlu, *Lozan Zafer mi, Hezimet mi* adlı yoğun ideolojik görüşler içeren yapıtının birinci cilt 276. sayfasında bir de adres göstermiştir. Ona göre bu gizli anlaşma Londra'da *Beaverbrook Faundation* adlı bilim araştırma vakfında, Lord Curzon'un belgeleri arasında bulunmaktadır.

Lozan anlaşmasının maddeleri arasında doğrudan Halifelikle ilgili bir düzenleme yoktur. Bu konu daha çok Hayim Naum aracılığı ile İngilizlerin Türk tarafına iletmiş olduğu isteklerinden ortaya çıkmıştır. Halifelik 3 Mart 1924'de kaldırılmıştır. Halifeliğin kaldırılması ile ilgili içeride ve dışarıda ortaya çıkan tartışmaları burada anlatma olanağı yoktur. Bir olay ve bir görüşle bu konuya son verelim.

Karaçi'de Üç Ali

Halifelik 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen 431 sayılı yasa ile kaldırıldı. Halife Abdülmecid Efendi ve bütün Osmanlı soyu takip eden 15 Mart günü trenle İsviçre'ye gönderildi.

Ancak Halifeliğin kaldırılması iyi mi oldu, kötü mü oldu? Kamusal söylemde ve okul kitaplarında bunun bir devrim olduğu yazılıdır. Konu bu güne kadar demokratik ortamda tartışılmamıştır. Kişisel olarak benim okul kitaplarında yazılanlara da pek güvenim yoktur. Çünkü bir çok konuda bana ezberletilenle, gerçeği arasında yüzde yüzlük bir uyuşmazlık olduğunu gördüm. Halifeliğin kaldırılması, o zamanki durumu ile Hindistan'ın Karaçi şehrinde yaşayan üç kişiye çok büyük bir felaket getirmiştir. Bu üç kişi, ileri gelen iş adamlarından ve ülkenin saygın kişilerindendir. Üçünün adı da Ali'dir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında, özellikle İstanbul'un işgali üzerine çok büyük bir yar-

dım kampanyası başlatırlar. "Halifelik Makamı olan İstanbul şehri işgal edilmiştir. İslam Halifesini tutsaklıktan kurtarmak için her Müslümanın Türk ordusuna yardım etmesi gerekir."

Hindistan Müslümanları bu kampanyaya büyük ölçüde katılmışlardır. Bankalardaki hesaplarda büyük miktarlarda paralar toplanmıştır. Daha sonra bu paralar Ankara'da TBMM Başkanlığına gönderilmiştir.

Ancak bir süre sonra Türkiye'de Halifelik kaldırılmıştır. Halifenin tutsaklıktan kurtarılması için yardım eden kişiler aldatıldıklarını ileri sürerek yardım kampanyasına önderlik eden üç Ali'ye karşı yüzlerce dava açmışlardır. Bu üç Ali açılan bu davalar nedeni ile bütün yaşamlarını yoksul ve perişan olarak geçirmişlerdir.

TBMM'nde Lozan Tartışmaları

İktisat Kongresi sona erdikten sonra Mustafa Kemal Paşa İzmir'den ayrıldı. Ankara'ya giderken, Lozan'dan dönen İsmet Paşa ile Eskişehir Garında buluştu. Lozan'daki durum hakkında İsmet Paşa'dan gerekli bilgileri aldı. Konferansın birinci dönemi 86 gün sürmüştü. Bu 86 gün İngiliz temsilcisinin tehditleri, meydan okumaları ile tam sinir savaşı halinde geçti. Hiç bir sonuç elde edilemeden 4 Şubat 1923 günü saat 19'da dağıldı.

Türk delegasyonunun Türkiye'ye dönüşü ile Meclis'te Lozan konusu görüşülmeye başladı. Tartışmalar çok çetin geçti. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'na ve Kurtuluş Savaşı'na katılmış veya bu savaşları yakından tanık olmuş kişiler anlaşmayı çok yetersiz ve Türkiye'nin aleyhine buluyorlardı. Misak-ı Milli sınırları içinde kalan Musul, Batum, Batı Trakya, Hatay ve bazı Ege adalarının mutlaka Türkiye'ye verilmesi gerektiğini dile getiriyorlardı. Kısaca imzalanması için Türk tarafına verilen anlaşma metninden hiç kimse memnun değildi. Mustafa Kemal Paşa gizli oturumda söz aldı. Uzunca bir açıklamadan sonra sözlerinin sonunda şunları söyledi:

"Efendiler!... Ne istiyorsunuz? Karaağaç, Musul vesaire için harp mi edelim? Millet harpten usanmıştır. Harp edemeyiz. Milleti harbe sürüklemek için, pek hayati ve son derece mühim meselelerin mevzubahs olması lâzımdır..."

Belki bu sözler bazılarımızın hamaset duygularına ters düşebilir. Ancak Mustafa Kemal Paşa yine gerçekçi düşünüyordu. Yeni bir savaş Anadolu Türklüğünün sonu olabilirdi. Fakat Lozan'da hep bu korku ile hareket edilmiş, karşı

tarafın korkularından yararlanma yoluna gidilmemiştir. Esasen bu tartışmaların daha çetini konferansın ikinci döneminden sonra yaşanmıştır.

Lozan'da İkinci Dönem

TBMM'ndeki tartışmalardan sonra Mustafa Kemal Paşa'nın ağırlığını koyması ile Türk heyetinin yeniden Lozan'a dönmesine karar verildi. Bazıları bu sırada Hayim Naum ile İngiltere Başbakanlığına bir mutabakat metni gönderildiğini ileri sürmektedir. Doğal olarak böyle bir mutabakat metninin içeriği hakkında bugüne kadar herhangi bir bilgi edinilememiştir.

8 Mart 1923 tarihinde ilgili devletlere Ankara'dan birer nota gönderildi. Bu notada özetle imzalanacak barış anlaşmasının öneminden, konferansa devam edilmek istendiğinden söz ediliyordu. 28 Mart 1923 tarihinde katılımcı devletlerden karşı notalar alındı.

23 Nisan 1923 tarihinde Lozan'da barış konferansının ikinci dönemi başladı. Bu ikinci dönemde İngiliz temsilcisi değişmişti. İngiltere, Lord Curzon yerine Horas Rumbold tarafından temsil ediliyordu. Aynı şekilde Fransa'yı General Pelle, İtalya'yı Montanya temsil ediyorlardı.

Bugüne kadar Lozan Konferansının her iki dönemine ait görüşme tutanakları hiçbir yerde yayınlanmamıştır. Görüşmelerin havası ve içeriği ancak özel günlük ve anılardan öğrenilebilmiştir. Bu anı ve günlüklerden toplantı günlerinde görüşülen konu başlıklarını izleyebiliyoruz. Birinci dönemde Türk delegasyonunun eline tutuşturularak imzalanması istenen anlaşma metninde, ikinci dönem hiçbir değişiklik yapılmamıştır.

Örneğin Boğazlarda Türk egemenliği kabul edilmemiş, Boğazların yönetimi Boğazlar Komisyonu adı ile kurulacak bir komisyona verilmiştir.

Kaş ilçemizin yanı başındaki Meis Adası'nın bize verilmesi istemi reddedilmiştir.

Musul'un Türkiye'ye bağlanması istemi reddedilmiştir.

600 bin Türkün yaşadığı Batı Trakya Yunanistan'a verilmiştir.

Kapitülasyonlar görünürde kaldırılmış, ancak Lozan anlaşmasının satır aralarında yeniden konulmuştur.

Askerden arındırılmış bölgeler, mezarlıklar, hastaneler, okullar ve azınlık hakları ile Türk Devletinin Türkiye üzerindeki egemenliği kuşa çevrilmiştir.

Bütün bunlar anlaşmanın son metnini oluşturan maddeler teker teker incelenirken ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

23 Nisan 1923 tarihinde başlayan ikinci dönem barış görüşmeleri, 24 Temmuz 1923 tarihine kadar sürmüştür. Bu 93 günlük süre ağırlıklı olarak, Türkiye'deki Hıristiyan azınlığa verilen hakların arttırılması ve sağlama alınması, müttefik devletlerin yurttaşlarına Türkiye'de verilecek haklar, üzerinde durulmuştur. Ayrıca Türk delegasyonunun görüşülerek reddedilen istekleri de epeyce bir zaman almıştır.

Anlaşma metni 24 Temmuz 1923 tarihinde toplu bir incelemeden geçirildikten sonra aynı gün imzalandı. Anlaşma Türk Hükümeti adına Mustafa İsmet, Doktor Rıza Nur, Hasan Hüsnü tarafından imzalandı.

İngiltere adına Horas Rumbold, Fransa adına General Pelle, İtalya adına Garoni, Japonya adına Uçiyai, Yunanistan adına Venizelos ve Kaklamanus, Romanya adına Kostantin Diyamandi ve Kostantin Konçesku, Rusya adına Morfof tarafından imzalanmıştır.

Lozan Anlaşması TBMM'nde

Lozan'da hazırlanan barış anlaşması metninin imza seremonisinden sonra heyet Türkiye'ye döndü. İmzalanan anlaşmadan az sayıdaki kişilerin dışında hiç kimse memnun değildi. Mecliste, imzalanan anlaşma aleyhinde güçlü bir muhalefet grubu oluştu. Bu muhalefet grubuna «**İkinci Grup**" adı verildi. Bu İkinci Gruba göre Misak-ı Milli'den verilecek en küçük bir ödün hem Lozan Heyetini, hem de TBMM'ni ulus ve tarih önünde sorumlu duruma düşürürdü. Bu anlaşma ile devletimiz ve ulusumuz sonsuza dek yoksulluğa ve güçsüzlüğe mahkum edilmişti. Şehitlerimizin kanı masa başında yok pahasına feda edilmişti. İkinci Grup Mecliste bir muhalefet partisi haline gelmişti. Gittikçe de güçleniyordu. Bu Mecliste oylandığı takdirde Lozan Anlaşması kesin olarak reddedilecekti. İkinci grubun en etkili kişisi Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey'di. Ali Şükrü Bey Deniz Harp Okulunu bitirmiş, donanmada subay olarak görev yapmış aydın bir kişi idi. Güzel konuşuyor, konuşmaları etkili oluyordu. Ali Şükrü Bey tam bu sıralarda hemşehrisi Topal Osman tarafından öldürüldü. Topal Osman Çankaya köşkünde Muhafız Birliğinin kumandanı idi.

Bundan sonra Lozan Anlaşması karşıtı bu İkinci Grubu Meclis dışı bırakmak için seçime başvuruldu. Seçim iki dereceli olarak yapılacaktı. Bu Amerikan yöntemi bir seçimdi. Bu yöntemde seçmenler iki bölüme ayrılıyordu:

Müntehib-i evveller (birinci seçmenler), müntehib-i saniler (ikinci seçmenler). Önce birinci seçmenler, ikinci seçmenleri, yani asıl seçmenleri seçiyordu. Her il nüfus oranına göre ikinci seçmen seçiyordu. Bu ikinci seçmenlerin bütün ülkedeki sayısı 2.000 kadardı. Sonuçta bu ikinci seçmenler illerde valilerin başkanlığında toplanıyor ve her ilden Meclise gidecek mebusları seçiyorlardı. Doğal olarak bu ikinci seçmenlerin valilerin başkanlığında toplanması, Amerikan yöntemine pek uymuyor, yöntemi Alaturka bir yöntem haline getiriyordu.

Sonuçta seçimler yapıldı. Muhalif grubun (İkinci Grubun) çok büyük bir bölümü Meclis dışında kaldı. Bu durum Lozan Anlaşmasının Mecliste onaylanmasını kolaylaştırdı. Ancak bu yeni Mecliste de anlaşmaya karşıt olan kişiler vardı.

Görüşmelere ve oylamaya geçmeden önce Halk Fırkası bir toplantı yaptı. Bu toplantıda anlaşmanın iyiliğinde ve kötülüğünde konuşacak olanlar ad olarak saptandı.

TBMM 21 Ağustos 1923 Salı günü görüşmelere başladı. Önce Genel Kurula Hariciye Encümeninin sevk müzekkeresi okundu. Arkasından anlaşma metni, sonrada ivedilikle onaylanmasına ilişkin Vekiller Heyeti (Bakanlar Kurulu) gerekçesi okundu. Meclis Başkanı Ali Fuat Paşa (Cebesoy) öneriyi oya koydu. Kabul edildikten sonra görüşmelere geçildi.

İlk sözü Hariciye Eski Vekili ve Hariciye Encümeni Reisi Yusuf Kemal Bey aldı. Anlaşmanın savunmasını yaptı. Osmanlı İmparatorluğunun en güçlü dönemlerinde bile böyle bir anlaşma yapılmadığını, Lozan'ın "Bütün Türk zaferlerinin üstünde bir zafer tacı olduğunu" söyledi ve konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Sulh muahedesinin heyet-i umumiyesi, Hariciye Encümenimizce milli emelleri tatmin eder mahiyette görülmüştür. Bu sebeple heyet-i celilenizden buna ait dört kanun layihasının kabul ve tasvibini istirham ediyoruz."

O sıralarda Lozan Anlaşması, Ankara'nın en önemli gündemini oluşturuyordu. Lozan'ın aleyhinde konuşmanın çok tehlikeli olduğu fısıltı halinde söyleniyordu. Esasen çıkarılan Takrir-i Sükun yasası ile Lozan'ın aleyhinde konuşmak dolaylı olarak yasaklanmıştı. Yani o sıralar Lozan'ın aleyhinde konuşmanın, kelleyi koltuğa almakla eşdeğer olduğu kabul ediliyordu. Buna rağmen aleyhte konuşanların sayısı hayli kabarık oldu. Yusuf Kemal Bey'in konuşmasından sonra Meclis Başkanı, Mersin Mebusu Niyazi Bey'e söz verdi. Niyazi Bey konuşmasında şunları söyledi:

— Efendiler, tarihi bir gün yaşıyoruz. Ben isterdim ki bugün tarihimizin bir dönüm noktasında olduğumuzu daha fazla bir suretle hissedelim. Önümüzde bir muahedename vardır. Zannediliyor mu ki bu muahedename amal-i milliyemizi tamamen tayin ediyor? Zannediliyor mu ki bu muahedename milli hudutlarımız dâhilinde bir istiklal-i tam veriyor?

Necip Bey (Mardin):

— Hayır vermiyor. Cenup (güney) topraklarımız bir hicrandır.

Niyazi Bey (devamla):

— Efendiler! Lozan Muahedenamesi şanlı bir imparatorluğun hesabının tasfiyesidir. Bu muahedenamenin ahkamı ile Mısır, Sudan, Kıbrıs, Adalar ve Trablusgarp ve bütün kıtalar üzerindeki hukukumuzdan, unvanlarımızdan, şan ve şerefimizden feragat ettik. Sade edep yeri setredilmiş biçare bir ademe döndük. (Devamla...)

— Efendiler, biz Cemiyet-i Akvam nizamnamesinin mandaya mütedair ahkamını kabul ediyor muyuz? (Hayır sesleri) Ve bizim bu işi idare eden heyet-i murahhasa reisi İsmet Paşa Hazretleri ki Birinci Lozan Konferansının 23 Kanunusani (Ocak) 1923 tarihli celsesinde buyurmamışlar mı idi ki *"Eski Osmanlı İmparatorluğunun herhangi bir kısmı üzerinde hiçbir devletin mandasını tanımıyoruz"* diye... Halbuki bakınız muahedenamenin 16. maddesine; *"Türkiye bu muahedenamede yazılı hudutlar haricinde bulunan bilcümle arazi ve adalar üzerinde her ne mahiyette olursa olsun sahip olduğu bilcümle hukuk ve müstenidatta feragat ettiğini beyan eyler"*. Bu muahedename bizden imparatorluğumuzun yalnız gayr-ı Türk olmayan ahalisinin ayrıldığını göstermiyor. Bu muahedename bilhassa kemal-i teessürle söylerim ki, aynı zamanda oldukça mühim miktarda öz be öz Türk memleketlerinin de mukadderatını tehlikeye sokuyor.

Necip Bey (Mardin):

— Beş yüzbin Türk nüfusu dışarıda kalmış.

Mersin Mebusu Niyazi Bey'in hayli uzun süren konuşması bu minval üzere devam eder. Lozan'da çizilen sınırlar dışında kalan Türk illeri, bu Türk illerinde yaşayan Türkler için adeta bir ağıt yakar. Bu ağıt bazen bravo sesleri ve alkışlara, bazen da göz yaşlarına karışır.

Bundan sonra anlaşmanın aleyhinde Yahya Kemal Bey (Beyatlı), Hamdullah Suphi Bey (Tanrıöver), Şükü Bey (Kaya), Aydın Mebusu Esat Efendi

(Bilen), Faik Bey (Öztrak) birer konuşma yaptılar. Hepsi de Lozan anlaşma projesinin Türk ulusu için felaket belgesi olduğunu beyan ettiler. Ayrıca Mustafa Necati Bey ve Kara Vasıf Bey uzun birer konuşma yaptılar. Lozan anlaşmasının, *"Türkün ve Türklüğün tarihinde kara bir leke"* olduğunu beyan ettiler.

Aynı gün yapılan oylama sonucu 227 mebustan 213 ünün oyu ile Lozan anlaşması TBMM'nde kabul edildi.

LOZAN ANLAŞMASI'NIN İRDELENMESİ

Lozan Anlaşması bir zafer tacı mı, yoksa yenilmişliğin, ezilmişliğin belgesi mi? Bunu en doğru biçimde bu kitabı okuyan kişiler belirleyecektir. Anlaşma okuyucuya sunulurken olanaklar çerçevesinde yansız davranmaya çaba gösterdik. Okuyucu, hem ulus olarak varlık-yokluk serüvenimizin kırılma noktalarından biri olan Lozan Barış Anlaşmasına ilişkin bilgi edinecek, hem de, bu anlaşmanın gerçek niteliğine ilişkin bir yargıya varacaktır. Bu bakımdan da kişisel yorumlarımızı kısıtlı tutmaya çaba gösterdik. Sanıyoruz ki değerli okuyucu bir yargıya varma konusunda güçlük çekmeyecektir. Çünkü tarihinde ilk kez bu boyutta, açık bir biçimde, okuyucu bu anlaşmaya ulaşma olanağına ermiş bulunmaktadır.

Anlaşmanın Genel Yapısı

Lozan anlaşmasının ana bölümü, bir giriş ve 143 maddeden oluşmaktadır. Bu 143 madde konu başlıkları ile 5 kısma ayrılmaktadır. Kısımlar fasıllara, fasıllar maddelere bölünmüştür. Ayrıca temel anlaşmaya ek olarak 13 adet sözleşme, protokol ve beyanname yapılmıştır. Bu ekler şu başlıkları taşımaktadır:

1- Boğazların yönetimi ilgili anlaşma,
2- Trakya sınırı ile ilgili anlaşma,
3- Oturma ve yargı yetkisine ilişkin anlaşma,
4- Serbest ticarete ilişkin anlaşma,
5- Nüfus mübadelesine-değişimine ilişkin anlaşma,
6- Sivil tutukluların ve savaş esirlerinin değişimine ilişkin anlaşma,
7- Genel affa ilişkin protokol ve beyanname,
8- Yüzelliliklere ilişkin protokol,

9- Yunanistan'da bulunan Müslüman mallarına ilişkin beyanname,

10- Genel sağlık konularına ilişkin beyanname,

11- Adalet teşkilatı ve yasaların yenileneceğine ilişkin beyanname,

12- İmparatorluk topraklarında verilmiş imtiyazlarına yenilenmesine ilişkin protokol,

13- Belçika ve Portekiz'in anlaşmaya katılmalarına ilişkin beyannameler.

Bu ek anlaşmalardan ayrı olarak beyanname ve protokoller imzalanmıştır. Beyannameler İngiltere'nin üstelemesi ile, barış görüşmelerine katılmayan bazı devletlerin barış koşullarından yararlandırılması için imzalanmıştır. Bunlar Belçika ve Portekiz'in anlaşmaya katılmalarını sağlamak için düzenlenmiştir.

Ayrıca taraflar arasında protokol adını taşıyan, açıklayıcı nitelikte sözleşmeler imzalanmıştır. Protokollerin önemlileri Türkiye'nin boşaltılması, ticaret senetleri için yapılacak işlemler başlıklarını taşımaktadır.

Giriş

Anlaşmanın giriş bölümü, tümüyle bir meydan okuma ve sinir savaşı niteliğini taşımaktadır. Devletler, devlet başkanları ve temsilciler sahip oldukları topraklar, oturdukları makamlar, siyasi başarıları ve aldıkları madalya ve nişanlarla birlikte takdim edilmişlerdir. Anlaşmanın bir tarafını oluşturan yedi devlet Türkiye'ye karşı övünmek ve üstünlük taslamak için hiçbir fırsatı kaçırmamışlardır. Bir zamanlar Osmanlı vezirlerine denk sayılan Avrupa kralları, Osmanlının mirasçılarından intikam alıyorlardı. Şimdi bu gösteriş ve üstünlük taslamanın boyutunu İngiliz, İtalyan, Yunan krallarının takdiminde görelim:

«Haşmetli Büyük Britanya ve İrlanda toprakları kralı, deniz aşırı Britanya toprakları kralı ve Hindistan imparatoru hazretleri...»

İngiliz temsilcisinin takdimi:

«İstanbul'da yüksek komiser, soylu Sir Horas Jorj Montegu Rumbold, Baronet, J. S. M. J.»

İtalya kralının takdimi:

«Haşmetli İtalya kralı hazretleri» ve İtalya temsilcileri:

«Senato üyesi, İtalya Büyükelçisi, İstanbul'da en yüksek komiser, Sen Lazar, Sen Moris, Curon d'İtali nişanlarının Grand Cruva rütbelerinin sahibi, soylu Camile Garoni...»

Yunan kralı ve temsilcilerinin takdimi:

«Haşmetli bütün Yunanlılar kralı hazretleri...»

«Yunanistan Bakanlar kurulu eski başkanı, Sovvör nişanın, Grand Cruva rütbesinin sahibi, Mösyö Elefterios, Kirye Venizelos...»

TBMM Hükümeti ve Temsilcilerinin takdimi:

«TBMM Hükümeti adına:

«Dışişleri Bakanı, Edirne Mebusu İsmet Paşa,

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Doktor Rıza Nur,

Trabzon Mebusu Hasan Bey...»

SAKINCALI BİR TABASBUS

Yukarıda belirtildiği gibi Lozan Anlaşması katılımcı devletler tarafından tek nüsha olarak imzalanmıştır. Bu tek nüsha korunmak üzere «Fransız Evrak Hazinesi»ne konulmuştur. Fransız Hükümeti bu tek Fransızca nüshanın onaylı birer suretini imzacı devletlere göndermiştir. Her devlet bu Fransızca nüshadan gereksinimi kadar kendi diline çevirmiştir. Doğal olarak biz bu Fransızca nüshayı görmedik. Sadece bu nüshadan çevrilmiş Osmanlıca çevirilerden biri elimizdedir.

Ben bir sözcük ve İslamî bir kuraldan söz etmek istiyorum. Bu «Hazret» sözcüğüdür. Arapça bir sözcüktür. Çoğulu «Hazarat» biçimindedir. Sözcük bir sıfattır, seçkin, yüce, ulu anlamını taşır. Bu sözcük ve sıfat sadece İslam büyükleri için kullanılır. Müslüman olmayan kişiler için bu sözcük kullanılmaz. (Osmanlının son dönemlerinde bir-iki resmi belgede de kullanılmıştır). Daha doğrusu bir Müslümanın hazret betimlemesini Müslüman olmayan kişi için kullanma olanağı yoktur. Eğer kullanmışsa o kişi artık dinsel duyarlılıktan vazgeçmiş sayılır.

Bütün Avrupa dillerinde krallar için «Majeste», seçimle gelmiş devlet adamları için «Ekselans» betimlemesi kullanılmaktadır. Lozan barış anlaşmasının Fransızca nüshasında da bu betimlemeler kullanılmıştır. Bu sıfatların karşılığı kesinlikle hazret değildir. Osmanlı tarihi boyunca Hıristiyan krallar ve din büyükleri için «Cenab» betimlemesi kullanılmıştır. Fatih Sultan Mehmet Rum Patriğine yazdığı fermanda «Patrik Cenapları» hitabını kullanmıştır. Acaba hazret sözcüğü Hıristiyan krallar için niye kullanılmıştır? Yeni düzende Müslüman ve Müslüman olmayan ayrımının Türkiye'de tümüyle kaldırılacağı

mesajını Avrupa'ya vermek amacıyla kullanılmıştır. Şurası bir gerçektir ki Lozan Anlaşması'yla Türkiye'nin yüklendikleri yalnız açıkça yazılanlarla sınırlı değildir. Anlaşmanın satır aralarında, varlığı konusunda ciddi bir yadsınma bulunmayan gizli anlaşmalarda pek çok yüklenimde bulunmuştur. Bu yüklenimlerden biri de Türkiye'nin bir İslam ülkesi olduğu görünümünün silinmesidir. Ülkede Müslümanların ayrıcalıklı durumunun ortadan kaldırılmasıdır.

Giriş bölümünden sonra gelen (1.) madde, tarafların barış yapmaktaki istek ve iradelerini yansıtmaktadır. Gelecekte kurulacak dostlukların, siyasi ve ticari ilişkilerin toplumlara getireceği mutluluktan söz edilmektedir.

Bundan sonra 1. fasıl gelmekte, bu fasılda 2. maddeden itibaren sınırları ve topyekûn toprak sorunlarını karara bağlayan maddeler yer almaktadır. Sıra ile Bulgaristan, Yunanistan, Suriye, Irak sınırları düzenlenmiştir. Bulgaristan ve Yunanistan sınırları Trakya topraklarımızı çevrelemektedir. Batı Trakya Misak-ı Milli sınırları içinde olduğu halde Lozan'da kurtarılamayan topraklarımızdandır. Trakya kurtuluş savaşımına Anadolu'dan daha önce başlamıştır. Hatta merkezi Edirne olan bağımsız bir yönetim kurulmuş bu yönetim 42 gün devam etmiştir. Batı Trakya Türklerinin Yunan boyunduruğundan kurtulmak için giriştikleri kanlı savaşım göz önüne alınmadan Yunanistan'ın insafına terkedilmiştir. Ancak Yunanistan Anadolu'da uğradığı yenilginin intikamını Batı Trakya Türklerinden almaya yeltenmiştir. Batı Trakya yurt sınırları dışında bırakılırken çizilen sınırlar da ciddiyetten uzaktır. 94 yıl Osmanlı İmparatorluğunun başkentliğini yapan Edirne'ye trenle giden bir kişi Yunan toprağından geçmek zorunda kalmaktadır. Edirne'ye beş kilometre uzaklıkta bulunan Karaağaç tren istasyonuna ancak Yunan toprağından geçilebilmektedir. Hiç bir ekonomik değeri olmayan Karaağaç istasyonu Yunan ordusunun Anadolu'da yaptığı yıkım karşılığı tazminat bedeli olarak verilmiştir.

Kuramsal olarak biz Lozan'a zafer kazanmış olarak gittik. Yenik bir devlet olarak Lozan'a gittiğini iddia ettiğimiz Yunanistan Türkiye'den çok daha rahattı. Konferansın sonunda Türkiye'den daha kazançlı çıkmıştır.

EGE ADALARI ve KIBRIS

Türkiye açısından en dramatik kayıplardan biri de adalardır. Yunanlılara ve İtalyanlara verilen her ada ile Anadolu'nun Ege'ye ve Akdeniz'e açılan kapılarına birer kilit vuruluyordu. 12 Adalar İtalya'ya verilmişti. Bu adalar İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar tarafından işgal edildi. Bu adalarda çok büyük bir

kıtlık hüküm sürüyordu. Almanlar adaları Türkiye'ye vermeyi teklif ettiler. Ancak «Yurtta sulh, cihanda sulh» sözünün içinin yanlış doldurulması sonucu günün yöneticileri tarafından bu teklif reddedilmiştir.

Tarihimizde 93 Savaşı olarak adlandırılan Osmanlı-Rus savaşının sıkıntılı günlerinde, Ruslarla savaşmayı ikna edebilmek için İngiltere'ye Kıbrıs'ta bir askeri üs verilmişti. Kıbrıs'ta sivil yönetim tamamen Osmanlı Devleti'ne bağlı idi. Bu durum Lozan anlaşmasına kadar kuramsal olarak da olsa bu şekilde devam etmiştir.

Lozan anlaşmasının 20 ve 21. maddeleri ile Kıbrıs'ı kayıtsız–şartsız İngiltere'ye bıraktık. Hatta bu kadarla da kalmadık; Kıbrıs'taki Türk nüfusun azalmasını sağlamak için, iki yıl içinde başvuran herkesin Türkiye'ye göçmesini kabul edeceğimize beyanda bulunduk. Bir yandan kendi elimizle Kıbrıs'taki Türk nüfusunu azaltırken, diğer yandan Rumların bölük bölük adaya gelerek yerleşmelerine seyirci kaldık. Bulduğumuz bu olağanüstü yöntem sonucu 20 bin Kıbrıs Türkü evlerini, yurtlarını bırakarak Türkiye'ye göç etmiştir. Kıbrıs Adası'nın İngiltere'ye terki, aslında Yunanistan'a devri için bir basamak oluşturuyordu. Sonraki olaylar bunu doğrulamıştır.

Anlaşmanın 22. maddesinde Türkiye, Libya üzerindeki bütün haklarından İtalya lehine vazgeçtiğini beyan ve kabul etmiştir. Ayrıca 29. maddede, Libya halkını İtalyan yurttaşı olarak kabul edeceğini beyan etmiştir. Aynı şekilde Türkiye, aynı maddede Fas, Tunus ve Cezayir halklarının da Fransız yurttaşı olduklarını, bu ülkelerde yaşayan insanlar için Fransız yurttaşlarından farklı olarak bir işlem yapmayacağını ve yapamayacağını kabul ve beyan etmiştir. Bu maddeler görünürde kaybedilen diğer Osmanlı toprakları için yapılan anlaşmalardan farksız görünmektedir. Ancak Libya, Cezayir ve Tunus halkı, sömürgeci Fransızlara ve İtalyanlara karşı bağımsızlık savaşına giriştiklerinde, sömürgeciler bu maddelerle karşılarına çıkmışlardır. «Biz bu toprakları Türklerden aldık. Uluslararası anlaşmalarla bu topraklar bize verilmiştir. Eğer bu topraklar üzerinde bir hak iddianız varsa, öncelikle bunu Türklere karşı ileri sürmelisiniz. Biz sizden toprak almadık ki size verelim» demişlerdir. Bu ülkelerin halkı Osmanlıyı, Osmanlının kişiliğinde Türk ulusunu ve Türk Devletini asla affetmemişlerdir. «Giderken bizi sömürgecilere teslim ederek gittiniz. Bizi kendi halimize bıraksaydınız» demişlerdir. Doğal olarak bu sonucun sorumluluğu, Lozan anlaşmasını imzalayan ve onaylayan kişilere ve kurumlara aittir.

2. FASIL ve YURTTAŞLIK HÜKÜMLERİ

30'dan 36'ya kadar olan maddelerde yurttaşlıkla ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Bu maddelerin özeti şu şekilde belirlenebilir:

1- Türkiye'nin, Lozan'da çizilen sınırları dışında kalan Osmanlı tebaası üzerinde yönetim, yargı, eğitim ve din görevleri açısından hiçbir hakkı olmayacaktır.

2- Türkiye'nin Lozan'da çizilen sınırları dışında kalan Türkler iki yıl içinde Türkiye'ye göç edebileceklerdir.

Bu maddeler Türkiye'nin yeni sınırları dışında kalmış Türklerin büyük topluluklar halinde Türkiye'ye göçmelerine neden olmuştur. Bu göçler yeni Türk Devletinin siyasal, toplumsal ve ekonomik durumu üzerinde çok olumsuz etkiler yapmıştır.

3. FASIL ve AZINLIKLAR

Bu fasıl 37'den 45'e kadar olan maddeleri kapsamaktadır. 37. maddede, Türkiye'nin bu fasılda yer alan hükümlere aykırı yasa yapamayacağı, bu hükümlerin etkilerini azaltıcı veya değiştirici işlem ve düzenleme yapamayacağı, anayasa dâhil hiç bir yasanın bu maddelerin önüne geçemeyeceği «kabul ve taahhüt» edilmektedir.

Lozan Konferansı'nda azınlıklar ile ilgili düzenlemeler, ince elenip sık dokunmak suretiyle saptanmıştır. Bu düzenlemelerle Müslüman olmayan azınlıklara, çoğunluğun sahip olmadığı bir takım ayrıcalıklar tanınmıştı. Bu fasıldaki maddelerin içeriğini özetleyecek olursak:

1- Türkiye Devleti din ve ırka dayalı her türlü ayırımı ortadan kaldıracaktır.

2- Milli savunma ve askerlik görevleri dâhil bütün kamu hizmetlerinde Müslüman ve Müslüman olmayan ayırımı yapılmayacak, kişilerin mensup oldukları din ve mezhepler, onların atanmalarında, yükselmelerinde engel sayılmayacaktır.

3- Müslüman olmayan azınlıklar serbestçe din kurumları, eğitim kurumları, basın yayın kurumları kurabilecek, kendi dilleri ile eğitim ve yayın yapabilecekler, mahkemelerde kendi dilleri ile ifade verebileceklerdir.

4- Müslüman olmayan azınlıklar, kişisel hukukta ve aile hukukunda Türk Devletinin hukuk kurallarına uymak zorunda olmayacaklardır.

5- Türkiye Devleti, azınlık ibadet yerlerini, mezarlıklarını, diğer kutsal yerlerini titizlikle korumayı taahhüt eder.

6- Türkiye Devleti Müslüman olmayan azınlıklara mensup kişileri, hafta tatillerinde ve diğer kutsal günlerinde mahkemeye çağıramaz; bu günlerde yapılması gereken kamusal işlemler, hafta tatilini veya kutsal günü takip eden ilk iş günü yapılır.

Gerek burada yapmış olduğumuz açıklamalar, gerek bu açıklamaların konusu olan maddeler incelendiğinde, Lozan anlaşması ile azınlıklar, devlet içinde devlet gibi olmuşlardır. Kendi hukukları, kendi kurumları olacaktı. Bu durum karşısında sonraki zamanlarda Türk Devleti «Peşimden getiremezsem, peşinden giderim» mantığıyla hareket etmiş, soruna yarısal bir çözüm yolu bulmuştur.

KISIM 2, FASIL 1, MALİ HÜKÜMLER

Bu bölümde 46'dan 57'ye kadar olan maddeler bulunmaktadır. Bu maddelerde incelenen konu özellikle Düyun-ı Umumiye (Osmanlı Borçları) dır. Osmanlı borçlarının, nasıl ve ne şekilde ödeneceği bu maddelerde açıklanmaktadır. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti bütçe açıklarını kapatmak için Avrupa devletlerine, hatta bazen zengin özel kişilere çok miktarda borçlanmıştı. Alacakların tahsili için alacaklı devletler tarafından bir kısım devlet gelirlerine ipotek konuldu. Bu gelirlerin toplanıp alacaklı devletlere ödenmesi için Osmanlı topraklarının çeşitli yerlerinde bürolar açıldı. Bu büroların merkezi İstanbul'da bulunuyordu. Gerek merkezde, gerek taşra bürolarında, alacaklı devletlerin elemanları ile Osmanlı memurları birlikte çalışıyorlardı. İşte bir kısım devlet gelirlerinin toplanarak alacaklı devletlere verilmesi için Osmanlı topraklarında kurulan bu kuruma «Düyun-ı Umumiye» adı verilmiştir. Biz kitabımızda bu kurumu «Osmanlı borçları» olarak adlandırdık.

Bu bölümde Osmanlı borçlarının nasıl ödeneceği ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. Osmanlı Devlet tahvillerini ellerinde bulunduran Avrupalıların hakları, alacakların takip ve tahsilinde yetkili olacak banka ve diğer kurumlar belirtilmiştir. Bu konuda müttefik devletler kendi alacaklarını sağlama bağlamak kaygısıyla da olsa, yerinde denilebilecek bir düzenleme yapmıştır. Osmanlı Borçları, Osmanlı devletinden ayrılan topraklar üzerinde kurulan yeni devletlerle, Türkiye arasında taksim edilmiştir. Osmanlı borçlarından sorumlu tutulan devletlerin başında Mısır gelmektedir.

Bu borçların ödenmesi, Lozan Anlaşması ile getirilen ağır faiz yükü nedeniyle, yeni Türk Devletinin ekonomisi üzerinde çok olumsuz etkiler yapmıştır.

FASIL 2
ÇEŞİTLİ HÜKÜMLER

Bu bölümde 58'den 63'e kadar olan maddeler yer almaktadır. Bu maddelere tam Deli Dumrul adaleti egemendir. Aynı zamanda Lozan'daki acizliğimizin ve diplomasideki yeteneksizliğimizin güzel bir göstergesidir. 58. madde ile müttefik devletlerin savaş süresince Türkiye de yapmış oldukları, mülke dönüştürme, kullanma, zorla el koyma, zorla göç ettirme, ortadan kaldırma gibi işlerinden dolayı Türkiye hiçbir zarar ziyan ve tazminat isteğinde bulunmayacaktır. Bu maddede bir ironi de bulunmaktadır. «Taraflar karşılıklı olarak savaşta meydana gelen zarar ziyanın giderilmesi isteğinden vazgeçmişlerdir» denilmektedir. Doğal olarak Türkiye'nin işgalcilere verdiği bir zarar olmadığına göre zarar ve ziyanın giderilmesi isteğinden vazgeçen sadece Türkiye olmuştur.

İstanbul başta olmak üzere diğer işgal bölgelerinde İngilizler bir çok taşınmaz malı kendi yurttaşlarına devretmişlerdir. Bu madde ile Türkiye bu malmülk eşkıyalığını da geçerli saymıştır. Aynı madde ile Türkiye, taraf olmadığı halde İngiltere ve ortaklarının Almanya ve Avusturya ile yapmış olduğu anlaşmaları aynen kabul ettiğini beyan etmiştir.

Anlaşmanın 58. maddesi, İngiltere devletinin yaptığı bir takım gasp olaylarının Türkiye tarafından yasallaştırıldığı bir maddedir. Osmanlı Devleti 1913 yılında Osman Gazi ve Reşadiye adlarını taşıyacak iki adet savaş gemisi yapımı için İngiltere'ye sipariş vermişti. Her iki geminin bedeli bu devlete peşin olarak ödenmişti. İşte 58. maddenin son paragrafında hiçbir yasal dayanağı olmadığı halde Türk delegasyonun başkanı olan İsmet Paşa Türkiye'nin bu paralardan feragat ettiğini beyan etmiştir.

SAVAŞ TAZMİNATI

İngiltere, Lozan konferansı boyunca Çanakkale Savaşı ve devamında uğramış olduğu can ve mal kayıplarından sürekli olarak Türkiye'yi sorumlu tutmuştur. Türk heyeti bu suçlamalara karşılık dişe dokunur bir savunma veya karşılık ortaya koyamamıştır. İngiltere Türkiye'den yüklü bir savaş tazminatı istiyordu. Önce yukarıda adları yazılı iki adet savaş gemisinin peşin öden-

miş bedellerini savaş tazminatı olarak bloke etmiştir. Daha sonra Türkiye'nin Almanya'da olan 5.000 altın Osmanlı Lirası alacağını Türkiye adına tahsil etmiştir. Anlaşmanın 58. maddesinde Türkiye Hükümetinin, Müttefik devletlerden veya bu devletlerin yurttaşlarından bu paraların tahsili hususunda hiçbir talepte bulunmayacağı belirtilmiştir.

Görüldüğü gibi Türkiye İngiltere ve ortaklarına çok ağır bir savaş tazminatı ödemiştir.

Diğer yandan Türkiye İngiltere'ye ağır bir savaş tazminatı öderken, kendisinin Yunanistan'dan alması gereken savaş tazminatını bol keseden bağışlıyordu.

Anlaşmanın 59. maddesi bu bakımdan gerçek bir komedidir. Bu maddeye göre Yunanlılar, Yunan ordusunun Anadolu'da bulunduğu süre içinde maddi ve manevi zararlar verdiğini, bu zararların karşılanması ve tazminat olarak Türkiye'ye ödenmesi gerektiğini kabul ediyorlar. Ancak Türk Heyeti ve onun başkanı olan İsmet Paşa; *"Şu anda Yunanistan'ın ekonomik durumu çok kötüdür. Türkiye'ye bir tazminat ödediği takdirde bu Yunanistan için yıkım olur. Bu nedenle biz tazminat talebimizden feragat ediyoruz"* diyor.

Kuşkusuz bir düşüncenin veya bir yapıtın değerlendirilmesi, iyiyi övmek, kötüyü sövmek biçiminde olmamalıdır. İyi ve kötü yanlar birlikte ele alınmalı, üstün olan öğenin, düşünceye veya yapıta egemen olduğu benimsenmelidir. Lozan anlaşması da bu kuralın dışında değildir.

Yukarıdaki maddelerde açıkça görüldüğü gibi Türkiye'nin alacakları hiçbir gerekçe ve karşılık gösterilmeden gasp edilmiştir. Ancak gasp edilenler bunlardan ibaret değildir.

Anlaşmanın 60. maddesinde, Türkiye'den ayrılan topraklar üzerinde bulunan Türk Devletine ait bütün malların bedelsiz olarak bu toprakların yeni sahibi devlete geçeceği belirtilmektedir. Bu mallar arasında, İttihat ve Terakki'nin padişahın özel mülkü iken alınarak devlet malı haline getirilen taşınmazlar da vardı. Bunun ne anlama geldiği belki anlaşılmayabilir. İkinci Abdülhamit ülke içinde bulunan petrol yataklarını kendi özel mülkü haline getirmiş, sonra da bu yatakların yararlanma hakkını kamuya bırakmıştı. Böylece petrol yataklarının yabancı devlet ve şirketlerin ellerine geçmesini önlemeye çalışmıştı. Bu topraklar işgale uğramış olsa dahi, işgalci devlet, devletler hukuku kurallarına göre özel mülkler için bir bedel ödemek zorundadır. Halbuki toprak kaybına uğrayan devletin hazine mallarına karşılık bir bedel ödemek zorunda değildir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan zengin olarak çıkan tek devlet İngiltere'dir. Almanya, Avusturya ve Bulgaristan ile yaptığı anlaşmalara, bu üç devletin Osmanlı Devletinde olan alacaklarının kendisine ödenmesi için maddeler koydurmuştu. Lozan'da ise Osmanlının bu üç devlette olan alacaklarının kendisine ödenmesi için anlaşmaya maddeler koydurdu. Böylece İngiltere, her iki taraftan adı olmayan, dayanağı olmayan büyük miktarda paralar aldı. Böylece Türkiye İngiltere'ye, **ek bir savaş tazminatı** ödemiş oldu. Anlaşmanın 62. maddesi de bu zaferimizi(!) düzenlemektedir.

KISIM 3, İKTİSADİ HÜKÜMLER

Bu bölümde 64'den 72'ye kadar olan maddeler yer almaktadır. 64. Maddede bir kavram belirlemesi yapılmaktadır. «Müttefik Devletler» deyimi ile Türkiye'nin dışında kalan devletlerin anlaşılacağı, «Müttefik devlet yurttaşları» deyiminden, Türkiye'nin dışında kalan devletlerin yurttaşlarının anlaşılacağı belirtilmektedir. Ayrıca bu anlaşma hükümlerine göre müttefik devletlerin yurttaşlarının yararlandığı bütün haklardan, sömürgelerin de yararlanacağı beyan edilmektedir.

65. Madde, Türkiye Devletinin sınırları içinde kalan mütttefik devletler yurttaşlarına ait mallarla, Türkiye sınırları dışında kalan Türk yurttaşlarına ait malların sahiplerine verilmesini düzenlemektedir. Ancak bu malların sahipleri belirlenirken, 29 Ekim 1914 tarihinin esas alınacağı kabul edilmiştir. Bu madde ilerdeki yıllarda Türkiye için büyük sıkıntılar doğurmuştur. Çünkü Balkan Savaşı'nda ve Birinci Dünya Savaşı'nda en çok yıkıma uğrayan devlet Türkiye olmuştur. Taşınmaz malların kayıtlarının saklandığı tapu idarelerindeki defter ve benzeri belgeler büyük ölçüde yanmış veya kaybolmuştur. Ardı arkası gelmeyen müttefik devlet yurttaşlarının isteklerinin incelenmesi dahi uzun bir zaman almıştır.

66. Madde, savaş nedeni ile zarara uğrayan gerçek ve tüzel kişilerin zararlarının karşılanmasında izlenecek yöntem ve koşulları,

67. Madde savaş nedeni ile el konulmuş taşınır malların sahiplerine iadesinde izlenecek yöntem ve koşulları düzenlemektedir.

68. Madde Yunan işgali süresince, yunan memurları ile Türk yurttaşları arasında yapılan işlemlerden doğan borçların Yunanistan tarafından ödeneceği belirtilmiştir.

69. Maddede ilginç bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme Türkiye'de yaşayan müttefik devletler yurttaşlarının Türk Devletine olan vergi borçları ile ilgilidir. Buna göre Türkiye Devleti, 1 Ağustos 1914 tarihi ile 1922 yılı başı arasında kalan vergileri müttefik devletler yurttaşlarından tahsil edemeyecektir. Bu vergiler tahsil edilmişse ilgililere geri verilecektir.

70. Madde, kendilerinden fazla vergi alınan müttefik devletler yurttaşlarının, bu vergileri Türk Devletinden nasıl geri alacakları, hangi mahkemeye baş vuracakları belirtilmiştir.

71. Madde, yine müttefik devletler yurttaşlarının Türkiye'deki haklarının korunmasına ilişkin bir maddedir. Bu maddeye göre, bu devletlerin yurttaşları tarafından 29 Ekim 1914 tarihinden önce Osmanlı Devleti aleyhinde açmış oldukları davalara, bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra aynen devam edilecektir.

72. Madde, uygar Avrupalının hak ve adalet anlayışının özgün bir örneğidir. Bu maddeye göre Türkiye devletinin yeni sınırları içinde kalan, Almanya, Avusturya, Macaristan, Bulgaristan devletlerine veya yurttaşlarına ait olan, savaş sırasında müttefik devletler tarafından el konulmuş olan mallar, müttefik devletlerin elinde kalacaktır. Bu mallarla ilgili olarak adı geçen devletlerle İngiltere veya müttefikleri arasında bir anlaşma yapıldığı takdirde, bu mallar ortak Tasfiye Komisyonuna devredilecektir. Yani anlaşma yapılsa da yapılmasa da Almanya, Avusturya ve Bulgaristan'a veya bu devletlerin yurttaşlarına ait taşınır taşınmaz bütün mallar İngiltere'ye ait olacaktır. 72. Maddenin son fıkrasında bir ayrıcalık yapılmıştır:

. Osmanlı Anonim Şirketleri içinde bulunan Alman, Avusturya, Bulgaristan mal ve paralarına bu madde hükmü uygulanmayacaktır.

ANLAŞMALAR VE ZAMAN AŞIMI

Bu bölüm 73'ten 83'e kadar olan maddeleri içermektedir. Savaştan önce yapılıp da araya savaş girdiği için yerine getirilemeyen borç senetleri, sigorta sözleşmeleri, siparişler, ihaleler ve benzeri sözleşmelerle ilgili düzenlemeler yapılmıştır.

73. Maddede sekiz bent halinde sayılan sözleşme türleri, savaştan önce imzalandığı halde, savaş nedeni hükümleri yerine getirilemeyenler, savaşın bitiminde, yani Lozan Anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihte, imza tarihin-

deki değer ve koşullar çerçevesinde yerine getirilecektir. Maddede sayılan sözleşme türleri şunlardır:

Taşınmaz mal satış sözleşmeleri, özel kişiler arasında yapılan kira sözleşmeleri, maden, orman, tarım arazisi işletme sözleşmeleri, taşınmaz malların rehini ve güvence olarak verilmesi sözleşmeleri, şirket ödemesine ilişkin sözleşmeler, konusu ne olursa olsun kişiler, şirketler ve devletler arasında yapılan benzer sözleşmeler, aile hukukuna ilişkin sözleşmeler, bağış sözleşmeleri, sigorta sözleşmeleri...

73. Maddenin açık hükmü şudur: Savaştan önce imzalanan, savaş nedeniyle yerine getirilemeyen sözleşmelere, Lozan Anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihte mevcut koşullar da göz önüne alınarak kaldığı yerden devam olunur. Bu madde Lozan Anlaşmasındaki maddelerin çoğunda olduğu gibi Türkiye'nin aleyhinde işlemiştir. Çünkü İngiltere ve ortaklarının alacaklı, Türkiye'nin borçlu olduğu sözleşmelere uygulanmıştır. Çünkü İngiltere kendisinin borçlu olduğu sözleşmeler için özel hükümler koydurmak suretiyle borçtan kurtulmuştur. Bunun en güzel örneği, 58. maddenin son paragrafında adı geçen iki adet savaş gemisi için yapılan sözleşmedir. Sözleşme hükümlerine göre İngiltere Osmanlı Devletine iki adet savaş gemisi yapacaktır. Osmanlı devleti her iki geminin bedelini peşin olarak ödemiştir. Ancak İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında Çanakkale savaşının başlaması üzerine gemiler teslim edilmemiştir. İngiltere tarafından gemilerin peşin ödenen bedelleri de Türkiye'ye iade edilmemiştir. 58. maddenin son fıkrasında Türkiye'nin bu iki adet savaş gemisinin bedellerini İngiltere'den istemeyeceğine ilişkin hüküm konulmuştur.

Savaştan önce Osmanlı Devleti tarafından özellikle İngiliz şirketlerine önemli miktarda imtiyazlar verilmiştir. Bunlar, demiryolu yapım ve işletme imtiyazı, maden, orman, tarım arazisi işletmesi gibi imtiyazlardı. İngiltere Osmanlının zayıf dönemlerinde yapmış olduğu bu imtiyaz sözleşmelerinin yeni Türk Devleti tarafından aynen kabul edilmesini istiyordu.

Hukuk tekniği açısından bütün sözleşmelerde, iki devlet ve iki ulus arasında savaşın başlaması nedeniyle karşılıklı edimlerin olanaksız duruma geldiği tarihten itibaren zaman aşımının kesildiği kabul edilmiştir.

Yine bu bölümde sigorta şirketlerinin savaş nedeni ile uğramış olduğu zararlar üzerinde durulmuştur. Belirtmeye gerek yoktur ki sigorta şirketlerinin tamamına yakını müttefik devletlerinin yurttaşlarına aittir. Merkez veya şubeleri Türkiye'de olan şirketlerin müşterileri ise Türk yurttaşlarıdır. Sigorta ve sigortacılıkla ilgili düzenlemeler de buna göre yapılmıştır. Örneğin savaş ne-

deni ile meydana gelen zararların sigorta kapsamı dışında kalacağı özellikle belirtilmiştir.

Ayrıca Türk parasının değerinde oluşabilecek düşmelere karşı şirketleri koruyucu önlemler alınmıştır. Lozan Anlaşmasının yürürlüğe girdiğe tarihten itibaren savaş nedeni ile ödenmeyen poliçe bedellerinin belirli bir süre içinde ödenmediği takdirde sigorta şirketinin sorumluluktan kurtulacağı, daha önce şirkete ödenmiş olan sigorta ücretleri için bir talepte bulunulamayacağı da belirtilmiştir.

84. Madde kişilerle kişiler, devletlerle kişiler, devletlerle devletler arasındaki borçlan sözleşmeleri düzenlemektedir. Bu borç sözleşmelerinin savaştan sonra değişen koşullar çerçevesinde serbest anlaşmalarla tasfiye edileceğini belirtmektedir.

85. Maddede, Osmanlı borçlarının 84. maddenin kapsamı dışında kaldığı önemle belirtilmiştir.

FASIL 4, SANAYİ, EDEBİYAT ve GÜZEL SANATLARA İLİŞKİN HAKLAR

Bu bölüm 86'dan 91'ekadar olan maddeleri içermektedir. Edebiyat yapıtları, resim, heykel müzik yapıtları, sanayi alanındaki yeni buluşlar, markalar ve benzeri konularla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Müttefik devletlerin toprakları ile, Türk devleti toprakları üzerinde 1 Ağustos 1914 tarihinden önce kazanılmış olan haklar, bu anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren aynen devam edecektir. (Madde 87).

Savaş sırasında sanayi işletmelerini veya marka haklarını, devretmiş olan kişiler bu devir işlemleri ile ilgili herhangi bir talepte bulunamayacaklardır. (Madde 88)

Savaştan önce bir sanayi kuruluşu için başvuruda bulunduğu halde ruhsat alamayan kişilere, başkaca bir eksiği olmadığı takdirde bu anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte ruhsat verilecektir. (Madde 89)

30 Ekim 1918 tarihinden sonra Osmanlı Devletince kabul edilen yeni buluşlar, markalar ve işletme hakları ile devirler Türkiye Hükümeti tarafından kabul edilecek ve TBMM tarafından onaylanacaktır. (Madde 9l)

Yukarıda maddelerin içerdiği yaptırımlar, basit birer hakkın yerine getirilmesi gibi görülebilir. Yukarıdaki tarihler, İstanbul'un işgal ve Osmanlı Yöneti-

minin tutsaklık yıllarını kapsamaktadır. Bu yıllarda İşgalci güçler kendi yurttaşlarının çıkarlarını korumak ve arttırmak için Osmanlı Yönetimine pek çok anlaşmalar imzalatmışlardır. İşte maddeler tutsaklık altındaki Osmanlı yönetimine zorla imzalatılmış metinlerin yeni Türk Devleti tarafından aynen kabul edileceğini belirtmektedir.

İngiltere ve ortakları savaş sonrası ortaya çıkacak yeni devlet ve yönetimlerde çıkarlarını zedeleyebilecek bir durumun ortaya çıkmamasına büyük özen gösteriyorlardı. 99 ve 100. maddeler savaştan önce yürürlükte olan birçok uluslar arası sözleşmelerin ve anlaşmaların Lozan Anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihten itibaren aynen devam edeceğini ve bu anlaşmaların tarih ve konuları sayılmaktadır.

KISIM 4: ULAŞIM YOLLARI VE SA ĞLIK SORUNLARI

FASIL 1: ULAŞIM YOLLARI

Bu bölümde 101'den 112'ye kadar olan maddeler yer almaktadır. Deniz yolları ile demir yollarının uluslar arası kullanım ve ulaşım koşulları düzenlenmiştir. Özellikle Türk liman ve boğazlarının dünya deniz ticaretini ellerinde tutan ülkelere açılması, boğazlardan gece ve gündüz, barış ve savaş zamanlarında geçiş koşulları üzerinde durulmuştur. 101. maddede Türkiye'nin 14 Haziran 1921 tarihli Barselona Konferansında alınan kararları aynen kabul ettiği, bu kararlar çerçevesinde Türk kara suları ve ulaşıma uygun su yollarından transit geçişin serbest olacağı beyan edilmektedir. 102. Madde denize kıyısı olmayan devletlerin bayrağını taşıyan gemilerin Türk limanlarında demirleyebileceğini Türkiye'nin kabul ettiğini belirtmektedir.

103. Maddede Türkiye'nin uluslararası ulaşıma açık limanlarının, Barselona Konferansında oluşturulan komisyon tarafından korunması, denetlenmesi, dünya standartlarına uygunluğunun sağlanması için alınacak önlemlerin belirlenmesinin kabul edildiği açıklanmaktadır.

104 ve 105. maddelerde, demir yollarında ulaşım güvenliği, ulaşım kalitesi, yük ve yolcu taşıma koşulları ile ilgili uluslar arası anlaşmaların Türkiye tarafından kabul edildiği, aynı şekilde Türk demiryollarının uluslararası ölçütlere uygun olup olmadığının denetlenmesinin de Türkiye tarafından kabul edildiği belirtilmektedir.

Yeni Türk Devletinin Lozan'da çizilen bütün sınırları, tarihi ve coğrafi koşullar göz önüne alınmadan, sınırlara yakın yaşayan insanların iş ve geçinme olanakları hiç düşünülmeden çizilmiştir. Örneğin Suriye sınırında bazı köylerin yerleşim alanları Türkiye sınırları içinde, tarım arazileri ise Suriye tarafında kalmıştır. Türkiye yurttaşları uzun yıllar Suriye devletinin verdiği geçiş belgeleri ile topraklarını işlemişlerdir. Daha sonraki yıllarda bu topraklar Suriye tarafından kamulaştırılmıştır.

Aynı tutarsızlık ulaşım alanında da görülmektedir. Pek çok yerde Türk topraklarında iki yerleşim alanını birbirine bağlayan demir yolu komşu devletin sınırları içinden geçmektedir. İşte Lozan Anlaşması'nın 106 dan 112'ye kadar olan maddeleri bu türden demiryollarının kullanılmasında uyulacak kuralları düzenlemektedir. Bu demiryollarının yönetim ve denetimi, Milletler Cemiyetinin atayacağı bir komiser tarafından yapılacaktır. Eğer Yunanistan ve Türkiye komiserin verdiği kararlarda anlaşamazlarsa, konuyu Milletler Cemiyeti'ne götüreceklerdir. Milletler Cemiyeti'nin vereceği kararları kesin olarak kabul edeceklerini her iki devlet taahhüt etmiştir.

Anlaşmanın 108. maddesi, yeni sınırların dışında kalmış Türk topraklarında bulunan demiryolları ile ilgili hükümler getirmiştir. Bu maddenin içeriğine göre Türk Devleti bu demiryollarını iyi ve kullanılmaya elverişli durumda bırakacaktır. Demiryollarında kullanılan çekme ve taşıma araçları Türkiye tarafından alınıp götürülmeyecektir. Çekme ve taşıma araçları ile birlikte kullanılan her türlü araç ve gereç de bunlarla birlikte eski Türk toprağının yeni sahiplerini teslim edilecektir.

109. madde komşu devletler arasında sınır oluşturan akar sulardan yararlanmada uyulacak kuralları belirlemektedir. Aynı şekilde bir devletin topraklarında doğup diğer bir devletin sınırları içinde denize dökülen akarsulardan yaralanmayı düzenlemektedir.

110 ila 113. maddeler yeni Türk Devletinin sınırları içinde kalan yabancı postahaneler, uluslararası iletişimi sağlayan telefon-telgraf kabloları ile hükümler getirmektedir.

Yerleşmiş bir görüşle Osmanlı Devletinin yükselme, duraklama ve gerileme dönemlerinden geçtiğini biliyoruz. Son dönem Osmanlının yıkılışı ile sonuçlanmıştır. Osmanlının yıkılışını hazırlayan etkenlerden biri ve en önemlisi, dünya endüstri devrimini iyi izleyememiş olmasıdır. Endüstri devriminin en önemli özelliği, makineleşme, yani üretimin her kolunda insan gücünün ye-

rine makine gücünün almasıdır. Batıdaki makineleşme ile birlikte insan gücüne dayanan Osmanlı ekonomisi çöktü. Dokuma başta olmak üzere batının fabrika üretimi malları Osmanlı pazarlarını kapladı. Batının bütün büyük üretim kuruluşları, önce Osmanlı ülkesindeki ham maddeleri kendi ülkelerine taşımak, sonra ürettiği malları Osmanlı pazarlarında satmak için bir çok yerde şubeler ve iletişim merkezleri açtılar. Doğal olarak iletişimin en önemli araçları telefon ve telgraf idi. İşte bu yabancı şirketler, Osmanlı yönetiminden aldıkları ayrıcalıklarla önce kendi ülkeleri ile iletişimi sağlamak için, sonra ticari kazanç sağlamak amacı ile posta merkezleri kurmuşlardır. Bu merkezler hem Osmanlı ülkesi içinde, hem de uluslararasında iletişim sağlıyorlardı. Doğal olarak Osmanlının kendi posta teşkilatı da bulunuyordu. Anlaşmanın 110. maddesinde Romanya'nın Köstence Limanı ile İstanbul arasında döşenmiş olan denizaltı kablolarının korunması, kabloların kara ile temas ettiği yerlerde ortaya çıkan hasarlar için imtiyaz sahiplerine ödenecek tazminat koşullarını düzenlemektedir. 113. Madde ise yeni Türkiye'nin sınırları içinde kalan ve yabancılar tarafından kurulmuş bulunan postanelerin istenildiği ölçüde kaldırılacağını belirtmektedir.

Yukarıdan beri sıralanan maddelerde Osmanlının siyasal, sosyal ve ekonomik yapısının geniş ölçüde Lozan Anlaşması'na yansıması açıkça görülmektedir. Biz bu yansımada, ekonomi, eğitim, sağlık, iletişim gibi bir çok alanlarda batının Osmanlı dokusuna yerleştiğini görüyoruz. Bu yerleşme sonucu Cumhuriyetin kurulmasından önce batının bütün değerlerini benimsemiş, kaynağı batı olan bütün kavram ve düşüncelerin, vazgeçilmez doğrular olduğunu kabul etmiş bir kuşak yetişmiştir.

İşte bu yerleşmenin başka bir türünü sağlık alanında görmekteyiz. Deniz ticaretinin ve deniz ulaşımının önemli kavşak noktalarından biri olan İstanbul'da önemli sağlık kuruluşları ortaya çıkmıştır. Batılı devletler tarafından oluşturulan kurumların görünürdeki amacı ne olursa olsun, birinci derecedeki görevi batının ekonomik, sosyal ve siyasal çıkarlarını korumaktır. Bütün bu kuruluşlarda önemli sayıda eğitimci, sosyolog ve din adamı çalıştırılır. Bu nedenle batılılar, Asya, Amerika, Afrika kıtalarındaki sömürgelerinde dillerini, dinlerini ve kültürlerini bırakarak çıkmışlardır. Sömürgeciler, sömürdükleri topraklardan çıktıklarında orada kendi çıkarlarını kendi dünya görüşlerini sürdürecek bir kuşak bırakırlar. Bu kuşaklar, genetik bakımdan yerli, dil, din, kültür ve dünya görüşü açısından sömürgeci bireylerden oluşur. Bu kişiler ge-

nellikle ülke yönetiminde etkindirler. Kendilerini yetiştiren eski sömürgeciler tarafından desteklenirler. Tüm benzer ülkelerde nüfus çoğunluğu ile bu yerli sömürgeciler çatışma durumundadırlar.

Osmanlının son dönemi bir kültürel sömürge dönemi olarak geçmiştir. Sömürgeciler bize de benzer bir miras bırakmışlardır.

Sağlık kuruluşları bir toplumu etkileyebilmenin her dönemde en etkili aracı olmuştur. İşte 114 den 118'e kadar olan maddeler İstanbul'da bulunan uluslararası sağlık kuruluşlarının tasfiyesini düzenlemektedir. 114. maddede, önemli bir uluslararası sağlık kuruluşu olan İstanbul Meclis-i Ali-i Sıhhiyesi'nin (İstanbul Yüksek Sağlık İşleri Meclisi) kaldırıldığı belirtilmektedir. 115. Maddede "bundan sonra ticaret gemilerine ve yabancı devlet yurttaşlarına sağlık hizmetleri Türkiye tarafından verilecektir" denilmektedir. İstanbul Yüksek Sağlık İşleri Meclisinin, gerek parasal, gerek kurumsal açıdan büyüklüğünü anlayabilmek için tasfiyesinde başvurulan yönteme bakmak yeterlidir.

116. Maddede İstanbul Sağlık İşleri Yüksek Meclisinin tasfiyesi düzenlenmektedir. Buna göre: Bu mecliste çalışan personele, Meclisin bütçesinden ayrılan paralarla tazminatları ödenecektir. Tasfiye işlemleri, Almanya, Avusturya ve Macaristan dışındaki Meclise katılan devletlerin göstereceği birer üyeden oluşacak bir komisyon tarafından yürütülecektir. İşte bu komisyon üyeleri arasında, Meclis bütçesindeki paraların sarf yerlerine ilişkin bir anlaşmazlık çıktığı takdirde, her bir üyenin mensup olduğu devlet anlaşmazlığın çözümü için Milletler Cemiyeti'ne baş vurma hakkına sahiptir.

Lozan Anlaşması'nda Mekke'ye, Medine'ye ve Kudüs'e gidecek Müslüman ve Hıristiyan hacıların sağlık sorunları da unutulmamıştır. Hac yollarının sağlık işlerini yürütecek komisyonun Türkiye ve Mısır'ın göstereceği üyelerden oluşacağı beyan edilmektedir. Mısır'ın İngiliz mandası altında olduğu düşünülürse bu madde ile hac yollarının da İngiliz kontrolü altına girdiği kabul edilebilir. (Madde 117) Bu bölümün son maddesini oluşturan 118. maddede, bir üst maddede adı geçen komisyonun belirli sürelerle, Uluslararası Koruyucu Sağlık Yönetimine rapor vereceği, varolan sorunlar için yine bu komisyondan yanıtlar alacağı belirtilmiştir.

SAVAŞ ESİRLERİNİN DEĞİŞİMİ

Birinci Dünya Savaşı boyunca, savaşan taraflar almış oldukları tutsakları serbest bırakacaklardı. Anlaşmanın bu bölümünden Yunanistan dışarıda tu-

tulmuştu. Çünkü Türk ve Yunan tutsakları anlaşmanın sonunda yapılacak ek anlaşma koşullarına göre serbest bırakılacaktı. Bu bölüm anlaşmanın 119 dan 123'e kadar olan maddelerini içermektedir. 119. Maddeye göre anlaşmanın yürürlüğe girmesini beklemeksizin taraflar ellerinde bulunan savaş esirlerini ve sivil tutukluları derhal serbest bırakacaklardı. Bu maddelerde savaş tutsaklarının ve sivil tutukluların serbest bırakılma koşulları oldukça geniş tutulmuştur. Güvenliğin bozulmasına ilişkin suçlardan tutuklu olanlar hangi aşamada olursa olsun serbest bırakılacaklardı. 121. Madde kaybolan savaş tutsakları ve sivil tutukluların araştırılmalarına ilişkin hüküm getirmiştir. Ayrıca kaybolanlarla ilgili bütün belge ve bilgiler taraflar arasında karşılıklı olarak verilecektir.

122. Maddede tutsak ve tutuklulara ait eşya, para ve değerli belgelerin sahiplerine iade edileceği belirtilmektedir.

123. Madde tarafların orduları tarafından alınmış olan savaş esirleri için yapılmış her türlü giderleri istemekten karşılıklı olarak feragat ettiklerini belirtmektedir.

MEZARLIKLAR KONUSU

Mezarlıklar, Lozan anlaşmasının en tartışmalı konularından biridir. Gerçekten konuyu düzenleyen maddeler incelendiğinde, bu maddelerdeki hükümlerin, Türk Devletinin yurt toprakları üzerindeki egemenlik bütünlüğünü büyük ölçüde zedelediği görülür. Çanakkale Savaşında ölen İngiliz, Fransız ve İtalyan askerleri için bu topraklarda oldukça geniş yer tutan mezarlıklar yapılmıştır. Bunlardan özellikle Arıburnu'ndaki mezarlıklar denize yakın ve stratejik bir noktadadır. Anlaşmanın 128. maddesine göre bütün mezarlıklar, mezarlık niteliğinde olmayan, bir veya birkaç mezardan oluşan gömülme yerleri, ölenlerin anısına dikilmiş anıtlar, kemik mahzenleri, üstü bina ile örtülmüş mezarlar, ayrıca anlaşmanın imzalandığı tarihte yerleri bilinmeyen, ilerde yerleri saptanacak olan mezarlıklar veya küçük gömülme yerleri, bütün bunların mülkiyeti «ebediyen» sonsuza kadar İngiltere, Fransa ve İtalya'ya verilecektir. Bütün bu yerler Türkiye tarafından titizlikle korunacaktır. Yolları yapılacak ve araç trafiğine uygun bir durumda bulundurulacaktır. Türkiye Devleti bu yerlere ziyaret edecek kişilere hiçbir zorluk çıkarmayacaktır. Ancak gruplar halinde ziyaret edeceklerin sayısı 150 kişiden çok olursa Türk yetkililerine önceden haber vermek zorunlu olacaktır. Arıburnu ve çevresindeki mezarlıklar Türk yetkililere haber vermek koşulu ile Ege Denizi kıyısından ziyaret edilebilecektir.

Britanya, Fransa ve İtalya hükümetleri mezarları kendi gelenek ve inançlarına göre yeniden yapabileceklerdir. Mezarlıkların ve diğer gömülme yerlerinin birleştirilmesi, anıtların, mahzenlerin yenilenmesi veya yeniden yapılması için gerekli görüldüğü takdirde Türkiye tarafından arazi tahsisi yapılacaktır. Bu araziler itilaf devletleri tarafından askeri amaçlarla kullanılamayacaktır. Ancak yukarıda belirtildiği gibi İtilaf Devletlerinden her biri mezarlıkları, anıtları, diğer yapıları korumak amacıyla buralara tabanca taşıyan birer bekçi koyabileceklerdir. Anlaşmanın 130. maddesine göre İngiliz, Fransız ve İtalyan devletlerinin atayacağı birer kişi ile, Türk Devletinin atayacağı bir kişiden oluşan dört kişilik bir komisyon kurulacaktır. Bu komisyon mezarlıkları, bunların koruma alanlarını, bir veya birkaç mezardan oluşan gömülme yerlerini, kemik mahzenlerini, ölenler adına dikilmiş veya dikilecek olan anıtların yerlerini saptayacak ve Türk Hükümetine bildirecektir. Türk Hükümetinin bu komisyonun kararlarına itiraz hakkı bulunmamaktadır.

Aynı türden bir komisyonun Yunanistan'da da kurulacağı aynı madde hükmünden anlaşılmaktadır. Çanakkale Savaşı'nda yaralanan veya hastalanan İngiliz, Fransız, İtalyan askerleri, adalarda ve Yunanistan'da tedavi edilmekte idiler. Açıkça anlaşılacağı gibi korkunç savaşın sürdüğü Türk topraklarına oranla, Yunanistan'da ölen askerlerin sayısı pek azdır. Üstelik ölen askerler de Yunanistan'a dost askerlerdir. Yunanistan için böyle bir komisyonun kurulması, Lozan anlaşmasında sık sık baş vurulan garip bir eşitlik anlayışından başka bir şey değildir.

135. maddede belirtildiğine Türkiye mezarlıklara, küçük gömülme yerlerine, anıtların çevrelerine dikilecek çiçek ve ağaçları sulanması için buralara su getirecektir. İngiliz Fransız ve İtalyan hükümetlerinin atadıkları bekçi, memur veya benzeri görevliler için yeteri kadar lojman diğer binaları yapabilecektir.

Bilindiği gibi Birinci Dünya Savaşında Türk askerleri bir çok cephede savaşmışlardır. En çok kayıp verdiğimiz cepheler Çanakkale, Filistin Yemen ve Kafkas cepheleridir. Bu cephelerde şehit olan askerlerin mezarları, hatta adları bilinenler yok denecek kadar azdır. Kış mevsiminde Enver Paşa tarafından Yemen'den alınarak Kafkasya'da Allahüekber dağlarına sevk edilen, orada soğuktan donarak ölen 95.000 askerin tek mezarı bulunmamaktadır.

İngiliz, Fransız ve İtalyanlar sadece bilinenlerin mezarlarını değil, bilinmeyenleri araştırmak için komisyonlar kurup Türk topraklarında uzun süre çalışmışlardır. Anlaşmanın 132. maddesinde, mezarlıklar, anıtlar, küçük gö-

mülme yerleri, kemik mahzenleri üzerinde Türk Devletinin hiçbir tasarruf hakkının bulunmadığı, bu yerlerin mülkiyetinin sonsuza kadar müttefik devletlere verildiği tekrarlanıştır.

Birinci Dünya Savaşında Türk askerlerinin savaştığı cephelerden biri de Galiçya cephesi idi. Bu cephede ölen askerlerimiz için Bükreş'te sembolik bir şehitlik yapılmıştır. İngiltere ve ortakları kendi askerlerinin mezarları için en küçük ayrıntıları Türk Devletine dayatırken, Romanya'daki şehitliğimizin düzenlenmesini Romanya ile Türkiye arasında yapılacak özel anlaşmaya bırakmıştır. Ayrıca tamamı İngiliz ve Fransız mandası altında bulunan Ortadoğu topraklarında kalan şehitlerimiz için de hiç bir hüküm konulmamıştır.

Anlaşmanın 137 den 143'e kadar olan son maddeleri "Ahkam-ı Umumiye" (Genel Hükümler) başlığını taşımaktadır. Bu maddelerle Türk Devletine son darbeler vurulmuştur. 137. Madde hükmüne göre 30 Ekim 1918 tarihinden, bu anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihe kadar geçen süre (işgal yılları) içinde, gerek işgalci komutanlar tarafından, gerek işgalci devletlerin sivil memurları tarafından verilen emirler, Türk Devleti tarafından geçerli sayılacaktır. Yine bu kişi ve kurumların vermiş olduğu emirlerden, koymuş olduğu yasaklardan zarara uğrayanlar, işgal güçlerine mensup kişiler ve işgal devletleri aleyhinde hiçbir dava açamayacaklar, hiçbir talepte bulunamayacaklardır.

Yukarıda anılan kararlar ve emirlerden dolayı zarara uğrayanlar ancak karma hakem mahkemesine başvurabilirler. Karma hakem mahkemesi bir İngiliz, bir Fransız, bir İtalyan, bir de Türk üyeden oluşmaktadır.

Anlaşmanın tarafları, bu konuda yapılacak özel düzenlemenin hükümleri saklı kalmak koşulu ile genel af çıkaracaklardır. Savaş koşulları da düşünülerek suçu her ne olursa olsun tutuklu ve hükümlüleri evlerine kavuşturmak vicdani bir görev sayılacaktır.

138. Madde 137. maddenin devamı niteliğindedir. 30 Ekim 1918 tarihinden, anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihe kadar, İstanbul'u işgal eden devletlerin hakimleri tarafından verilen kararlar, kişiler ve kurumlar aleyhinde alınan icra tedbirleri, İstanbul dışındaki işgal bölgelerinde verilmiş olan mahkeme ve icra kararları geçerli sayılacak, Türk Devleti tarafından aynen kabul edilecektir. Ancak işgal güçlerine bağlı asker mahkemesinde veya polis mahkemesinde açılmış olan davalar, anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren karma hakem mahkemesine devredilecektir.

Anlaşmanın 140. maddesi, işgalcilerin Türkiye'de gasp ettikleri Türk mallarına ilişkindir. 30 Ekim 1918'den itibaren taraflar denizle, denizcilikle veya deniz taşıtları ile ilgili el koymalara karşı taraflar hiçbir talepte bulunmayacaklardır.

İşgal devletleri tarafından, Türk limanlarında el konulan küçük veya büyük deniz taşıma araçlarını, anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihteki durumu ile hak sahiplerine teslim edilecektir. 140. Maddede "Taraflar el konulan deniz taşıtları için karşılıklı olarak hiçbir talepte bulunmayacaklardır" denilmiştir. Maddede İngiliz usulü, anlaşmanın bir çok yerlerinde tekrarlanan bir eşitlik anlayışı söz konusudur. Çünkü bütün el koyma ve gasp eylemleri İngilizler ve ortakları tarafından yapılmıştır. Türklerin bu türden bir eylemi yoktur. "Karşılıklı olarak..." sözlerinin içinde biraz ironi vardır. Sadece İngilizleri el koydukları Türk mallarına karşılık bir tazminat ödemekten kurtarmak için konulmuştur.

140. Maddenin ikinci paragrafında, sadece devletten devlete değil, mallarına el konulan Türk yurttaşları tarafından da işgalci devletlere karşı hiçbir talepte bulunulmayacağı açıkça belirtilmiştir.

Maddenin son cümlesinde, "Yunan güçleri tarafından el konulan gemilerin de Türkiye'ye iade edileceği" beyan edilmektedir.

141. Madde de ilginç bir hüküm içermektedir. Almanya ile Türkiye aynı safta savaşmaları nedeni ile Birinci Dünya Savaşı boyunca yoğun bir ekonomik ilişki içinde bulunmuşlardır. Maddenin içeriğine göre, Alman Hükümeti veya Alman yurttaşları tarafından, Osmanlı Devletine veya Osmanlı tebaasına satılan gemilerin parası Almanlara ödenmeyecektir Osmanlı Devleti ve Osmanlı tebaası bu borçlardan ibra edilmiştir (kurtarılmıştır). Türk Devleti gerekirse savaşta ortak olduğu Avusturya, Macaristan, Bulgaristan devletlerine karşı da aynı yolu tutabilecektir.

Burada anlaşmanın 58. maddesinde sözü edilen bir olayı anımsayalım. Osmanlı Devleti İngiltere'ye iki adet savaş gemisi sipariş etmiş, bu gemilerin parasını da peşin ödemişti. Bu gemiler İngiliz tersanelerinde yapılmış olmasına rağmen savaşın çıkması ile Osmanlı Devletine teslim edilmemişti. Gemiler teslim edilmediği gibi peşin ödenen bedelleri de geri verilmemiştir. Aynı maddede, gemilerin teslim edilmeyeceğini, bedellerinin geri verilmeyeceğini belirten bir cümle bulunmaktadır. Türk baş görüşmecisi İsmet Paşa da gemi-

ler veya bedelleri hakkında Türk Devleti tarafından hiçbir talepte bulunulmayacağını kabul etmiştir.

İngiltere'nin bu iki geminin bedellerini niçin gasp ettiği, Türk görüşmecinin bu gaspa karşı ne söylediği belli değildir. Çünkü bu güne kadar Lozan Barış görüşmelerinin tutanaklarını gören bir kişi yoktur. Bu tutanakların içeriği daha özel günlüklerden ve anılardan öğrenilebilmektedir.

141. Maddede İngiltere, Türkiye'yi de benzer bir davranışa itmiştir. Yani *"Ben nasıl senin iki geminin parasını ödemedimse, sen de Almanya'dan aldığın gemilerin parasını ödeme"* demiştir.

142. Madde Türkiye'deki Rumlarla, Yunanistan'daki Müslümanlar arasında yapılacak yer değiştirme için özel bir anlaşma yapılacağını beyan etmektedir.

143. Madde, anlaşmanın son maddesidir. Bu maddede anlaşmanın yetkili temsilciler tarafından tek nüsha olarak imzalandığını, bu tek nüshanın korunmak üzere Fransız evrak hazinesine konulduğunu beyan etmektedir. Yine bu son madde içeriğine göre Fransız hükümeti, bu tek nüshanın Fransızca onaylı birer suretini katılımcı devletlere gönderecektir. Bu devletler en hızlı bir biçimde yetkili kurulları tarafından anlaşmayı onaylayacaklar, onay belgelerini Fransa Hükümetine göndereceklerdir.

Bir taraftan Türkiye, diğer taraftan Britanya, Fransa, İtalya ve Japonya devletlerinden üçü onay belgelerini verir vermez teslim tutanakları düzenlenecektir. İmzacı devletlerden Japonya'ya bir ayrıcalık tanınmıştır. Japonya'nın onay belgesi vermek yerine, onaylandığını beyan etmesi yeterli olacaktır.

Anlaşma Türkiye ve Yunanistan arasında onay belgelerini verir vermez yürürlüğe girecektir. Fransa onay belgelerini imzacı devletlere gönderecektir.

Anlaşmanın son paragrafında tarih metni bulunmaktadır. Anlaşma, "Yirmidört Temmuz Bindokuzyüzyirmiüç" tarihinde imzalanmıştır.

Anlaşma İngiltere, Fransa, Japonya adlarına birer, İtalya, Yunanistan ve Romanya adlarına ikişer, Türkiye adına ise üç temsilci tarafından imzalanmıştır.

EK ANLAŞMALAR

Lozan Barış Anlaşması, 143 maddeden oluşan bir temel anlaşma ile, bu temel anlaşmanın bazı maddelerinin ayrıntılarını, uygulama içimini belirten ek anlaşmalar, ek sözleşmeler, beyannameler ve protokollerden ibarettir. Ki-

tabımızda «muahedename» karşılığı olarak «anlaşma», «mukavelename» karşılığı olarak «sözleşme», «itilafname» karşılığı olarak «uyum belgesi» sözcükleri kullanılmıştır. Beyanname ve protokol sözcükleri olduğu gibi bırakılmıştır. Bazı metinlerde «Muahedename» karşılığı olarak «Antlaşma» sözcüğü kullanılmıştır. Muahedename-anlaşma-antlaşma olarak adlandırılan uluslararası metinler, en geniş kapsamlı, en güçlü, uyulması birinci derecede gerekli siyasal belgeler olarak kabul edilir. Mukavelename-sözleşme muahedenameden sonra gelen bir siyasal belgedir. İtilafname, bir konuda karşılıklı olarak uyuşma durumunda bulunulduğunu gösteren bir metindir. Protokol daha çok bir anlaşmadaki bir veya birkaç maddenin uygulanma biçimini gösteren karşılıklı bir detaylandırma belgesidir. Beyanname ise, tek taraflı bir irade, bir kabul açıklamasıdır.

143 Maddelik temel anlaşmaya ek olarak yapılan anlaşmalardan ilki boğazlarla ilgilidir. Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve İstanbul Boğazı dünyanın en önemli su yollarından biridir. Özellikle dünya deniz ticaretini ellerinde tutan Britanya, Fransa ve İtalya Boğazların Türk egemenliğine bırakılmasını istemiyorlardı. Diğer yandan Birinci Dünya Savaşı'nın en kanlı bölümlerinden biri Çanakkale Boğazı'nın girişinde geçmişti. Lozan'da Türkiye'nin karşısından yer alan devletler, Boğazlarda Türk egemenliğine koyacakları kısıtlamalarla aynı zamanda Çanakkale yenilgisinin intikamını alacaklardı. Esas anlaşmanın 101 ve 102. maddelerinde limanlar ve ulaşıma elverişli su yolları ile ilgili olarak kısa bir düzenleme yapılmıştı. Bu maddelere ek olarak, sadece Boğazlar ve Marmara'nın bir kısmı üzerindeki egemenlik ve deniz ulaşımını düzenleyen 20 maddelik ek bir anlaşma yapılmıştır. Osmanlıca çeviride bu anlaşma **Boğazların Usulüne Dair Mukavelename** başlığını taşımaktadır. Sovyet Rusya devleti Lozan anlaşmasının o zamana kadar olan aşamasına katılmamıştır. Türkiye'nin öneri ve üstelemesi üzerine Sovyetler Birliği devleti Lozan barış konferansının Boğazlarla ilgili bölümüne katılmıştır.

BOĞAZLARIN DURUMU İLE İLGİLİ ANLAŞMA

24 Temmuz 1923 tarihinde İmzalanmıştır.

Boğazlar için Lozan'da kabul edilen durum bu günkünden biraz farklıydı. Öncelikle Boğazların yönetimi Türk Devletine değil, **Boğazlar Komisyonu** adıyla kurulacak bir komisyona veriliyordu. Bu komisyon Britanya, Fransa, İtalya tarafından seçilecek ve atanacak üç üye ile Türkiye tarafından seçilecek

bir üyeden oluşacaktı. (Madde 5). Açıkça görüldüğü gibi Lozan'da, Çanakkale zaferi ve Kurtuluş Savaşı zaferi Boğazlardaki egemenliğimiz açısından bir işe yaramamıştı.

Anlaşmada ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı gibi Boğazların sağında ve solunda ortalama 25 kilometrelik bir alanda Türkiye asker bulunduramayacaktır. Buralarda 8.000 kişiden oluşan bir jandarma asayiş gücü bulundurulabilecektir. Bu jandarma gücünde her asker bir tüfek veya bir tabanca taşıyabilecektir. Ayrıca her yüz askere bir adet olmak üzere makineli tüfek bulundurulabilecektir.

Boğazlarla ilgili anlaşmanın giriş bölümü yine Türkiye açısından tam bir demir leblebidir. Giriş bölümünün ikinci paragrafında:

Esas anlaşmanın 23. maddesi ile Türkiye'nin ebediyyen Boğazlardan serbest geçişi kabul ettiği belirtilmiştir. Bu serbestlikten, ticaret gemileri, savaş gemileri, denizaltı gemileri yararlanacaklardır. Ayrıca Boğazların üstüne rastlayan hava boşluğu da bu serbest bölgeye dâhildir. Boğazların sağ ve solundan beşer kilometrelik kara parçaları da dâhil olmak üzere boğazlar üzerinden uçaklar serbestçe geçebilecektir.

MONTRÖ ANLAŞMASI

Her ne kadar Boğazlarla ilgili anlaşmanın giriş bölümünde, anlaşma koşullarının ebediyen süreceği belirtilmiş ise de, bu sonsuzluk 20 Temmuz 1936 tarihinde sona ermiştir. Bu tarihte Montrö anlaşması ile Boğazlar rejimi yeniden düzenlenmiştir. Boğazlardaki yönetim biçiminin değiştirilmesini gerektiren etkenler şöyle sıralanabilir:

1- Boğazları en fazla kullanan devlet Türkiye'nin kuzey komşusu Sovyetler Birliği idi. 1917 yılında yapılan bir başkaldırı ile işbaşına gelen Rusya'daki komünist düzene karşı batıda bir hoşgörü ortamı bulunuyordu. 1930'lu yılların ortalarına doğru Sovyetler Birliği üstündeki kuzu postunu atmaya başladı. Kendi sistemini dünyaya egemen kılmak için çalışmaya başladı. Akdeniz havzası başta olmak üzere dünyanın her yanındaki sol ihtilalci grupları silahlandırıyordu. Bu silahlar da en çok deniz yoluyla ve boğazlardan taşınıyordu. Batının liberalist ve kapitalist devletleri Sovyet düzeninin kendileri için bir tehlike kaynağı olduğunu kavramaya başladılar. Bu nedenle boğazlardaki serbest geçişi sınırlamak suretiyle Sovyetlerin rejim ve silah ihracatını da sınırlamak istediler.

2- 1933'ten sonra İtalya, Almanya ve Rusya silahlanmaya başladılar. İtalya Habeşistan'a, Japonya Mançurya'ya saldırdı. Almanya askersiz bölge kabul edilen Ren bölgesine girdi. Türkiye 10 Nisan 1936'da Boğazlar üzerindeki sınırlamaların kaldırılması için Lozan anlaşmasının tarafı devletlere birer nota gönderdi. Bu devletler İsviçre'nin Montreux–Montrö kentinde toplandılar. Konferansa Türkiye, İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği, Japonya, Yunanistan ve Yugoslavya devletleri katıldı. İtalya anlaşmanın imzalanmasından iki yıl sonra anlaşmaya katıldığını beyan etti.

Rusya, Lozan'da Türk görüşlerini desteklemişti. Çünkü bu sıralarda Rusya yeni kurulacak Türk devletinin bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olacağından emindi. Montrö'de ise Boğazlar rejiminde yapılacak değişikliği kabul etmedi. Bu tarihten sonra Türkiye yazgısını Batıya bağladı. Rusya ile olan ilişkilerde çoğunlukla soğukluk ve kuşku egemen olmuştur. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Türk-Rus yarışması bir başka alanda sürdü. Bu da bağımsızlığına kavuşan Türk Cumhuriyetleri siyasi, askeri ve ekonomik alandaki ilişkilerdi. Montrö Anlaşmasının önemli maddeleri şunlardır:

1- Lozan Anlaşmasında kurulan Boğazlar Komisyonu kaldırılacak, bütün yetkileri Türkiye Cumhuriyeti'ne devredilecektir.

2- Lozan Anlaşması ile oluşturulan Boğazların iki yanındaki askersiz bölgeler kaldırılacaktır. Türkiye buralarda asker bulundurabilecektir.

3- Ticaret gemilerinin her iki yönde geçişi serbest olacaktır. Ticaret gemilerinin kılavuz kaptan veya kılavuz gemi alması zorunlu değildir.

4- Savaş gemilerinin geçişi zaman ve ağırlık bakımından sınırlandırılacaktır.

5- Türkiye savaşa girdiği takdirde Boğazlarda gerekli güvenlik önlemlerini alabilecektir.

Açıkça görüleceği gibi Montrö Anlaşması Türk Devletine Boğazlar üzerinde tam bir egemenlik sağlamamıştır. Özellikle son dönemlerde Boğazlarda yoğunlaşan petrol taşımacılığı, İstanbul başta olmak üzere bütün boğaz geçişi için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Türkiye Montrö anlaşması gereği bu tehdit için bir önlem alamamaktadır.

TRAKYA SINIRINA İLİŞKİN SÖZLEŞME

Lozan Barış Konferansında imzalanan ana anlaşmaya ek olarak yapılan anlaşmalardan ikincisi, Trakya sınırına ilişkindir. Osmanlıca metinde bu bö-

lüm «Trakya Hududuna Dair Mukavelename» başlığını taşımaktadır. Temel anlaşmanın giriş bölümünde olduğu gibi ek anlaşmalar da havalı bir prezantasyon (takdim) ile başlamaktadır. Tarafların devletleri, devlet başkanları, devlet başkanlarının yüceliği, temsilcileri, temsilcilerinin nişanları, almış oldukları madalyaların çeşitleri sayılıp dökülmüştür.

Boğazlarla ilgili sözleşmeye Sovyetler Birliği Devleti Devleti katılmıştı. Trakya sınırı ile ilgili anlaşmaya ise Bulgaristan Krallığı katılmıştır. Lozan Anlaşmasının ilgi çekici yönlerinden biri Japonya'nın temel anlaşmadan başka bütün ek sözleşmelere katılmış olmasıdır. Aynı şekilde Japonya Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan sınırlarını düzenleyen sözleşmeye de katılmıştır. Uluslararası sözleşmelere katılmak, bu sözleşmelerde, anlaşmalarda düşünce ve görüşlerini, devletinin çıkarlarını anlatabilmek etkin diplomasinin ve büyük devlet olmanın koşullarındandır. Yeni dönemde Türk Devleti tam anlamı ile bir «kirpi politikası» takip etmiştir. Yakın coğrafyada ortaya çıkan olaylara karşı «Türkiye Cumhuriyeti maceracı bir devlet olmayacaktır» gerekçesi ile kayıtsız kalınmıştır. Asırlarca Osmanlının koruyucu şemsiyesi altında uzun bir barış dönemi geçiren Ortadoğu ve Balkanlarda Türk Devleti yok sayılmıştır.

Yukarıda Trakya sınırındaki garabet ve haksızlıktan biraz söz etmiştik. Batı Trakya Misak-ı Milli sınırları içinde bulunuyordu. Gümülcine başta olmak üzere küçüklü büyüklü yerleşim yerlerinde nüfusun çoğunluğu Türk ve Müslüman idi. Lozan'da Gümülcine'deki Müslüman nüfus ile, İstanbul'daki Rum–Ortodoks nüfusun azınlık olarak yerlerinde bırakılmasına karar verilmiştir. Kısaca Batı Trakya Türkleri, İstanbul'daki Rumlara karşılık Yunanistan'da rehin bırakılmıştır. 1956'da ortaya çıkan 6-7 Eylül olayları bir yana bırakılırsa İstanbul'daki Rumlar özgür bir ortamda yaşamlarını sürdürmüşlerdir. İbadethanelerini, okullarını, hastanelerini, yardım kuruluşlarını serbestçe kurmuşlar ve yönetmişlerdir.

Buna karşılık Batı Trakya'daki Türkler devamlı baskı altında tutulmuşlardır. Yunan Devleti buradaki Türk Toplumuna, Türk adını kullanmalarını yasaklamıştır. Buradaki insanların Türk değil, Müslüman Yunanlılar olduğunu iddia etmiştir. Din eğitimi yasaklanmış, din görevlilerinin topluluk tarafından seçilmesi engellenmiştir. Türklere ait topraklar sudan bahanelerle kamulaştırılmıştır. Lozan Anlaşması'nda Türkiye'deki Rumlarla, Yunanistan'daki Müslüman cemaatin sosyal hakları «Azınlıkların korunması» başlığı ile ayrı bir fasılda düzenlenmiştir. Anlaşma koşullarının uygulanması aşamasında Yuna-

nistan bu koşullara uyma gereğini duymadığı gibi, Türkiye de Yunanistan'ın baskı ve ihlallerine karşı uluslararası alanda etkisiz kalmıştır.

OTURMA ve YARGI YETKİSİNE İLİŞKİN SÖZLEŞME

Lozan'da bu başlık altında yapılan sözleşme 21 maddeden oluşmaktadır. Birinci maddede sözleşmenin kapsama alanı saptanmaktadır. Buna göre sözleşme hükümleri karşılıklı olarak uygulamaya konulacaktır. Bu eşitliğin üzerinde biraz durmak gerekir. Lozan'da imzalanan temel anlaşma ve ek sözleşmelerde iki taraf vardır. Bu taraflardan biri Türkiye, diğer taraf ise Türkiye dışındaki katılımcı devletlerin tamamıdır. Ayrıca birinci maddenin son paragrafında taraf devletlerin, daha doğrusu Türkiye'nin karşısındaki, İngiliz, Fransız ve İtalyan devletlerinin sömürgeleri de bu anlaşma çerçevesinde ayrı birer devlet sayılacaktı. Bu sözleşmenin imzacı devletlere sağladığı bütün haklardan sömürgelerin halkları da yararlanacaktı. Bunun ne demek olduğunu aşağıdaki maddelerden anlayacağız.

İkinci maddeye, göre anlaşmanın imzalandığı sırada Türkiye'de bulunan, anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra Türkiye'ye yerleşecek olan, imzacı devletlerin yurttaşları, sömürge halkları, bunların taşınır taşınmaz malları, bütün sosyal hakları Türkiye'nin tam bir koruması altında olacaktır. Bu devletlerin yurttaşları ve sömürge halkları Türkiye'ye serbestçe girip çıkabilecekler, burada geçici veya kalıcı olarak oturabileceklerdir. Türkiye'ye giriş ve çıkışlar serbest olacaktır.

Üçüncü madde ile Türkiye'ye serbestçe girip çıkabilen, geçici veya kalıcı olarak istediği kadar oturabilecek olan müttefik devletler yurttaşlarının ekonomik durumları da garanti altına alınmıştır. Buna göre bu devletlerin yurttaşları ve sömürge halkları, Türkiye'de her türlü taşınır veya taşınmaz malı almaya, satmaya, kiralamaya, bağışlamaya, miras olarak bırakmaya hakları olacaktır. Türkiye Devleti bu kişilere alım-satım ve her türlü mülkiyet işlemleri için Türkiye Devleti yurttaşlarından ayrı bir yükümlülük getiremeyecektir. Sonraki yıllarda çok tartışılacak olan «Yabancıların Türkiye'de toprak alımı» konusu aslında Lozan anlaşması ile sağlam bir şekilde düzenlenmiştir.

Dördüncü maddedeki düzenleme çok ilgi çekicidir. Buna göre bu sözleşmenin hükümlerinden müttefik devletler yurttaşları Türkiye topraklarında yararlanabilecektir. Ancak mütte-fik devletlerden birinin yurttaşı, diğer bir müttefik devlet toprağında yararlanamayacaktır. Bunlar arasında bu anlaşmanın yürür-

lüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde bu konuları düzenleyen ikili özel anlaşmalar yapılacaktır. Herhangi bir anlaşma yapılmadığı takdirde 1 Ocak 1923'ten önceki durum aynen korunacaktır. Kısaca İngilizler ve ortakları, Türkiye'ye koydukları yükümlülükleri birbirlerine yüklemekten çekinmişlerdir.

Bilindiği gibi Kapitülasyonlar, Lozan anlaşması ile ilga edilmiş-kaldırılmıştır. Esasen kapitülasyonlar, Birinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü yıllarda Enver Paşa'nın yayınlattığı bir hükümet genelgesi ile kaldırılmıştı. Belki de Lozan'da Türk Temsilcilerinin başarılı oldukları ender konulardan biridir. Ancak bu başarı, «Oturma ve Yargı Yetkisi» başlığını taşıyan sözleşme ile adeta iptal edilmiştir. Şimdi sözleşmenin beşinci maddesine dikkatlice bakalım: «Diğer taraf devletlerin herhangi birinde, bu devletlerin yasalarına uygun olarak kurulan şirketler, Türkiye tarafından da tanınacaktır. Bu şirketlerin nakliye, sigorta ve dava açma konuları dâhil olmak üzere, her konuda ehliyetleri kabul edilecek, kendilerine ancak mensup oldukları devletin yasaları uygulanabilecektir.»

Maddenin anlamı çok açıktır. İngiltere veya ortağı devletlerden herhangi birinde, bu devletin yasalarına göre kurulmuş bir şirket, kuruluş belgesini Türk yetkililere gösterdiğinde, Türk yetkililer bu şirketin tüzel kişiliğini tanıyacaklardır. Maddenin ikinci paragrafında ise, bu şirketin Türkiye'de bir Türk şirketi gibi her konuda ticaret eylem ve işlemleri yapabilecektir. Birinci paragrafın son cümlesinde ise, bu şirketlere Türkiye'deki eylem ve işlemlerinden dolayı Türk yasaları uygulanamayacaktır. Ancak mensup oldukları devletin yasaları uygulanabilecektir.

Beşinci maddenin son paragrafında bu şirketler için bir tek yükümlülük getirilmiştir. Kamu düzenine uygun olarak çalışacaklardır. Bu şirketlerin gereksinim duydukları taşınır ve taşınmaz malların alımı satımı, diğer işlemleri üçüncü maddedeki hükümlere tabi olacaktır.

Türk Devleti, Türkiye'de yaşayan müttefik devlet yurttaşlarına, askerlikle yükümlü tutamayacak veya askerlik yerine geçebilecek nakit ödeme teklifinde bulunamayacaktır. Bu kişilerin malları, geçerli bir kamu yararı olmadıkça kamulaştırılamayacaktır. Kamulaştırılacağı durumlarda, Türk Devleti, sahiplerinin kabul edebileceği bir tazminat ödeyecektir. Kamulaştırma işlemi uygun bir süre önce mutlaka ilan edilecektir.

Türkiye ancak uluslar arası hukuk kurallarına göre bu kişileri sınır dışı edebilir. Sınırdışı etme kararları Uluslararası Yüksek Adalet Divanının denetimine tabidir.

Kapitülasyonlar, Kanuni Sultan Süleyman'ın, Fransızlara vermiş olduğu birkaç ticaret ayrıcalığından ibarettir. Bunlar, gümrük indirimi, Fransız gemilerinin Osmanlı limanlarına serbestçe yanaşabilmesi gibi şeylerdir. Bu ayrıcalıklara kapitülasyon adı sonraki dönemlerde verilmiştir. Bu ayrıcalıkların Fransızlara verilmesinin iki önemli amacı vardı: Bunlardan biri, Fransızları Avrupa Hıristiyan birliğinden ayırmak, ikincisi ise, yeni keşfedilmekte olan okyanus aşırı deniz yollarının etkisinden kurtararak Osmanlı deniz ticaretini ve limanlarını canlı tutmaktı.

Gerçekten ilk dönemlerde bu amaca ulaşılmıştır. Osmanlının makineleşme ve endüstri devrimini kaçırmasından sonra, gerilemeye başlayan ekonomi karşısında Avrupalılara tek yanlı çıkar sağlayan kurallara dönüşmüştür. Kapitülasyonların sonraki dönemlerdeki etkisi ile Osmanlı ülkesi batının bir açık pazarı haline gelmiştir. Pazarlara doldurulan Avrupa malları nedeni ile ülkede üretimi yeniden canlandırma olanağı bulunamamıştır.

Kapitülasyonların kaldırılması, yeni Türk Devletinin ekonomik açıdan sağlıklı gelişebilmesi için en önemli koşullardan biri idi. Ancak bir yandan kapitülasyonların kaldırıldığı anlaşmanın maddelerine geçirilirken, diğer yandan eskisini rahmet okutacak yeni hükümler konulmuştur. Yukarıda yazılı ve aşağıda gelecek maddelerden bunu açıkça görebiliyoruz. Cumhuriyetten sonra da uzun yıllar boyunca Avrupa kumaşından elbise giymek bir ayrıcalık sayılmıştır.

Oturma ve Yargı Yetkisi başlığını taşıyan sözleşmenin ikinci bölümü, «Yükümlülüklere ait Hükümler» başlığını taşımaktadır.

Sözleşmenin ikinci bölümünde yer alan sekizinci maddesinde, yine Türkiye'de yerleşmiş veya yerleşecek müttefik devletler yurttaşlarının haklarını güvence altına almak için yukarıdan beri sayılanları biraz daha yoğun bir biçimde yinelemiştir. Buna göre Türk devleti sınırları içinde yerleşmek veya ticaret yapmak için bulunan müttefik devletler yurttaşları, Türk Devleti yurttaşlarından daha fazla bir yükümlülük altına sokulmayacaktır.

Maddenin diğer iki paragrafında da, müttefik devletler yurttaşlarının, Türkiye'de, Türk yurttaşları ile her konuda eşit oldukları-olacakları yinelenmektedir.

Oturma ve Yargı Yetkisi sözleşmesinin dokuzuncu maddesinde, müttefik devletler yasalarına göre kurulmuş, Türkiye tarafından tanınmış şirketler veya Türkiye'de müttefik devletler yurttaşları tarafından kurulmuş şirketler, Türkiye'de, Türk yasalarına göre, Türk yurttaşları tarafından kurulmuş şirketlerle aynı haklara sahip olacaklar, her bakımdan eşit sayılacaklardır.

Şirketlerden bir kısmı veya tümü için vergi indirimi yapılacak olursa, indirimden müttefik devlet yurttaşlarına ait veya müttefik devletlere kayıtlı şirketler de yararlanacaklardır

Sekizinci maddeden onuncu maddeye kadar olan hükümler sadece merkezi yönetim için değil, il yönetimleri ve yerel yönetimler içinde geçerlidir. (Madde 11)

12. Maddede, gerektiğinde şirket merkezlerinin müttefik devletler toprağında bulunabileceği, bu durumun şirketin Türk topaklarında eylem ve işlemlerde bulunmasına engel olmayacağı belirtilmektedir.

13. Maddede lütfen bizim yararımıza bir hüküm konulmuştur: Kapitülasyonlar kaldırıldığı için Türkiye Devleti bundan böyle yaptığı her türlü işlemlerde yabancılara Türk yurttaşlarından daha avantajlı davranmak zorunda değildir...

Oturma ve yargı yetkisi sözleşmesinin ikinci faslı yargı yetkisi başlığını taşımaktadır. Bu fasıl 14'den 18'e kadar olan maddeleri içine almaktadır. 14. Maddeye göre taraf devletlerin yurttaşları Türkiye'de, Türkiye yurttaşları taraf devletlerin ülkelerinde serbestçe dava açabilecekler, serbestçe açılan davalara karşı savunma yapabileceklerdir.

15. Maddede yargı yetkisi konusunda bu sözleşmede bulunmayan hususlarda uluslararası hukuka baş vurulacaktır.

Yine 16. madde Türk Devletinin egemenlik hakkında büyük bir delik açmıştır. Buna göre Türkiye'deki müttefik devletler yurttaşları nikah, karı-koca mal rejimi, boşanma, ayrı yaşama, çeyiz, babalık, oğulluk, evlatlık, ehliyet, vesayet, kayyımlık konularında, taşınır malla ilgili konularda, mirasçılık, taksim, mirasın tasfiyesi konularında, bütün aile hukuku konularında yurttaşı oldukları devletin hukukuna tabi olacaklardır. Yetkili mahkeme yurttaşı olduğu devletin mahkemesi olacaktır.

Adamlar Türkiye'de yaşıyorlar, kazanıyorlar, hatta sermaye üstünlüğü nedeni ile ülkenin kaymağını yiyorlar, ancak Türk mahkemelerinde, Türk yasalarına göre yargılanamıyorlar. Bu durumun bir ayrıcası vardı. Mahkemede davanın her iki tarafı, Türk mahkemelerinde yargılanmak istediklerine ilişkin yazılı bildirimde bulundukları takdirde, Türk mahkemelerinde yargılanabiliyorlardı. Ancak bu durumda dahi Türk mahkemesi, tarafların ulusal yasalarını uygulamak zorunda olacaktır.

17. Maddede Türkiye Devleti, Türkiye sınırları içinde bulunan yabancıların kendilerini, mallarını, hak ve çıkarlarını uluslar arası ölçülere uygun bir koruma sağlayacağına güvence vermektedir.

Oturma ve Yargı Yetkisi sözleşmesinin son üç maddesi, «Son Hükümler» başlığını taşımaktadır. 19. Madde diğer devletler için konulmuş bir hüküm içermektedir. Buna göre İngiltere veya ortakları, sömürge devletlerini gerekli gördükleri takdirde anlaşma hükümlerinin dışında tutabilecekler, gerekli gördükleri takdirde tekrar anlaşma çerçevesi içine sokabileceklerdir. Şu durum dahi Lozan Anlaşmasının, İngiltere ve ortaklarının elinde nasıl ciddiyetten uzak bir duruma getirildiği açıkça görülmektedir.

20. Madde anlaşmanın feshini düzenlemektedir. Buna göre Türkiye'nin anlaşmayı fesih yetkisi yoktur. Türkiye'nin dışında herhangi bir devlet anlaşmayı feshettiğini bildirirse, önce bu bildirim Türkiye'ye yazılı olarak yapılacak bildirimden sonra geçerli olacaktır. Diğer yandan bu fesih ancak Türkiye ile, fesih bildirimini yapan devlet arasında geçerli olacaktır.

21. Madde anlaşmanın taraf devletlerin meclislerinde veya yetkili kurullarında onaylanacağı belirtilmektedir. Lozan'da imzalanan bütün anlaşma ve sözleşmeler tek nüsha olarak imzalanmıştır. Bu tek nüsha korunmak üzere Fransız devlet arşivine konulmuştur. Fransız hükümeti, bu tek nüshanın sadece Fransa Dışişleri bakanı tarafından imzalanmış veya onaylanmış birer suretini ilgili devletlere göndermiştir. Diğer bir deyişle, halen Türkiye Cumhuriyeti Devletinin elinde bulunan barış anlaşmasının metninde sadece Fransa Dışişleri bakanının imzası bulunmaktadır.

Şu durumlar göz önüne alındığında Lozan anlaşması dünyanın en gizemli barış anlaşması olma özelliğini korumakta ve buna fazlasıyla hak etmektedir.

TİCARET SÖZLEŞMESİ

Lozan'da esas barış anlaşmasına ek olarak yapılan sözleşmelerden dördüncüsü, Ticaret Sözleşmesi'dir. Sözleşme 19 maddeden oluşmaktadır. Sözleşmenin içeriği incelendiğinde, kapitülasyonlar kaldırıldı mı, kaldırılmadı mı? Yoksa kaldırılır gibimi yapıldı? Veya önce kaldırıldı, sonra daha beteri mi konuldu? Kuşkuya düşmemek elde değildir.

Sözleşmenin içeriği, Türkiye'ye satılacak mallara uygulanacak gümrük tarifesi, Türk parasının değer yitirmesi durumunda alınacak önlemler, tüketim vergisinin hangi tür mallardan alınabileceği vs. gibi konulardan oluşmaktadır.

Sözleşmenin 8. maddesinde, o günün en önemli dış alım ve dış satım malları ile, bunlara uygulanacak gümrük tarifeleri ile tüketim vergilerinin oranlarını gösteren listeler bulunmaktadır.

11. Maddede, deniz ticaretinde savaştan önceki resmi belgelerin aynen geçerli olduğu,

12. Maddede ise, Türk devletinin kendi ülkesinde Avrupa endüstri mallarını haksız rekabetten korumak için gerekli önlemleri alacağı yazılı bulunmaktadır.

13. Madde ilgi çekicidir. Bu maddeye göre Türkiye, İngiltere ve ortaklarının endüstri mallarını haksız rekabetten koruyacaktır. Ancak bu korumayı yaparken, İngiliz memurlarının veya diğer ülkeler memurlarının düzenli olarak Türkiye'ye gönderdikleri yasalar uygulanacaktır.

14. ve 15. Maddeler, edebiyat ve diğer güzel sanatlara ilişkin telif haklarının korunması ile ilgilidir. Türkiye bu sözleşme yürürlüğe girdikten itibaren bir yıl içinde, telif hakları ile ilgili 20 Mart 1883 tarihli Paris sözleşmesini, 2 Haziran 1911 tarihinde Washington'da yapılan bu sözleşme ile ilgili değişiklikleri kabul ettiğini açıklayacaktır.

16. Maddeye göre Türkiye, sözleşmenin tarafı sömürgeci devletleri göz ardı ederek, sömürgelerle ticaret yapmaya kalkışırsa, sömürgeci devlet, sömürge devletin anlaşma dışı olduğunu ilan edebilecektir.

17. Madde, öncelikle İtalya lehine, sonra da Türk Devletinin Libya ile olan psikolojik bağını koparmaya yönelik bir hüküm içermektedir. Buna Türkiye, Libya'yı İtalyan toprağı olarak kabul edecek, Libya'dan gelen ticaret malları, İtalyan malı gibi işlem görecektir.

18. ve 19. Maddeler yine usul hükümlerini içermektedir. Sözleşme bir nüsha olarak imzalanmış ve korunmak üzere Fransız evrak hazinesine konulmuştur.

MÜBADELE (DEĞİŞİM) TRAJEDİSİ

Lozan'da temel barış anlaşmasına ek olarak yapılan beşinci sözleşmedir. Bu sözleşmeye göre, Yunanistan'da oturan Müslümanlar ile, Türkiye'de oturan, Ortodoks mezhebinden olan Hıristiyanlar karşılıklı olarak yer değiştireceklerdi. Doğal olarak bu iş tanımlandığı kadar kolay değildi; ruhsal ve fiziksel bir çok güçlükleri bulunuyordu. Her iki tarafta bulunan insanların yaşadıkları topraklarda uzun bir geçmişleri vardı. Bu toprakları «yurt» olarak

benimsemişlerdi. İnsanlar tarafından bir toprak parçasının yurt olarak benimsenmesi uzun sürece bağlıdır. Bir toprak parçasının ikliminin, doğal görünümünün güzel, toprağının verimli olması, vatan-yurt olması için yeterli değildir. Yurt sevgisi ile mukaddesat-kutsallık duyguları arasında bire bir ilişki vardır. Müslüman–Türk toplumundan örnek verecek olursak: Kitabımız kutsaldır, bayrağımız kutsaldır, ibadet yerlerimiz kutsaldır, atalarımızın mezarları kutsaldır, evlerimiz kutsaldır, ailemiz kutsaldır... Bu kutsallar insanın kendi yaşamından daha değerlidir. Bu kutsalları her türlü saldırıdan korumak uğruna yaşamını yitiren kişilere şehit adı verilir. «Vatan, üzerinde mukaddes mekanların bulunduğu, mukaddes değerlerin özgürce yaşandığı toprak parçasıdır. Mukaddesatı olmayanın vatanı da olmaz.»

Lise yıllarında idik. İsmail Akdere adında bir öğretmenimiz vardı. Kendisi Bulgaristan'ın Akdere adında bir köyünden gelmişti. Tatlı bir Rumeli şivesi ile konuşurdu. Bir Ramazan Bayramı öncesi dersin konusu ile pek ilgisi olmayan bir soru sordu: *"Vatan nedir be yavrum, kim söyler?"* Biz, bize öğretilen vatan tanımını söyledik. Sınırlarla çevrili, üzerinde bağımsız yaşanılan toprak... Sözümüzü kesti; *"Yok be yavrum, vatan, ecdat mezarlarının bulunduğu yerdir"* cevabını verdi. Öğretmenimizin gözlerinin dolduğunu fark ettik. Kendisine Allah'tan rahmet diliyorum.

Mübadelenin (değişimin) amacı her iki tarafta din ayrılığından ortaya çıkan/çıkacak olan sürtüşmeleri, toplumsal rahatsızlıkları önlemektir. Burada bir tarihsel gerçeği yineleyelim. İslam toplumlarında başka dinden olan azınlıklar hiçbir zaman baskı görmemişlerdir. Baskı yoluyla İslamlaştırmaya hiçbir zaman baş vurulmamıştır. Ancak Hıristiyan toplumlar, çevrelerinde başka inançtan insan görmeye tarihin hiçbir döneminde tahammül edememişlerdir.

Yunanistan ve Türkiye arasındaki nüfus değişiminde sadece din farkı göz önüne alınmıştır. Yunanistan'dan Türkiye'ye göçecek olanlar Müslümanlardır. Müslümanlar arasında mezhep farkı göz önüne alınmamıştır. Ayrıca Müslümanların şu veya bu ırktan olmaları da söz konusu değildi. Zorunlu değişim için Müslüman olmaları yeterli idi.

Türkiye'den Yunanistan'a zorunlu göç için Hıristiyanlığın Ortodoks mezhebine mensup olmak gerekiyordu. Sözleşmenin birinci maddesinde bu durum şöyle anlatılıyor: "1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren Türkiye arazisinde mütemekkin (oturan) Rum Ortodoks dininde bulunan Türkiye tebaası ile, Müslü-

man dininde bulunan yunan tebaasının mecburi mübadelesine-değişimine ibtidar olunacaktır (başlanacaktır)."

Sözleşmenin bu çerçevesi, Müslüman Rumlar ve Hıristiyan Türkler tartışmasını yeniden gündeme getirmiştir. Hamdullah Suphi Tanrıöver'in iddiasına göre mübadele sözleşmesi ile binlerce Hıristiyan Türk Anadolu'dan Yunanistan'a sürülmüştür.

Bağımsız Türk-Ortodoks cemaati lideri Selçuk Erenerol bu konuda şunları söylemiştir: "Osmanlıdan kalan bir tutumla Rumlukla Hıristiyanlık hep birbirine karıştırılmıştır. Hem Lozan sonrası yapılan mübadele, hem 1964 Kıbrıs geriliminde 86.000 Hıristiyanın Yunanistan'a gönderilmesi büyük bir hata idi. 1964'de gidenlerden 15-20 bin kadarı Rum, geri kalanı Türk kökenli Hıristiyan idi. Lozan'dan sonraki mübadelede ve 1964 göçünde binlerce Hıristiyan Türk Yunanistan'a sürülmüştür. Her iki göçte de İsmet İnönü birinci derecede sorumludur."

Hamdullah Suphi Tanrıöver, Hıristiyan Tüklerle ilgili olarak Celal Bayar'ın kendisine şöyle söylediğini anlatmaktadır: "Bilir misin Hamdullah, Atatürk'ün son yıllardaki en büyük üzüntüsü ne idi? Anadolu'dan binlerce Hıristiyan Türkü göndermiş olması idi. Paşam yapmayın, göndermeyin, bunlar öz be öz Türktürler dedim; kendisine kitaplar gösterdim; dinlemedi. "Artık bu Yunan meselesi tamamen kapansın" dedi. Şimdi Atina civarında yerleştirilmiş olan bu göçmenlere Yunanlılar "Türko Sporos (Türk tohumu) diyorlar".

Mübadele sözleşmesinden zarar gören gruplar arasında Karaman Rumları da sayılmaktadır. Karaman Rumları Türkçe'den başka dil bilmezlerdi. Kilisede ibadetlerini Türkçe yaparlardı. Türkçe'yi Yunan alfabesi ile okurlar ve yazarlardı. Karaman Rumları Yunanlılara göre Rumcayı unutmuş Rumlardı. Türkiye ise bunların ne olduğu hususunda resmi bir görüş bildirmemiştir. "Türko-sporos" suçlaması bunlar içinde geçerli idi. Karaman Rumlarının kökeni konusunda bazı görüşler ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre Aydın'a gelen Selçuklu hakanı, buradaki Rumların tarım işlerinden çok iyi anladıklarını görür, bunlardan bir kısmını tarım yapmaları için Karamana nakleder. İşte Karamanlı Rumların kökeni bu Aydınlı Rumlardır. Diğer bir görüşe göre ise bunlar Hıristiyanlaşmış Türklerdir. Ancak Anadolu'nun Türk-İslam yerleşimine açılmasından sonra toplu Hıristiyanlaşma olayına hiç rastlanmamıştır.

Kuşkusuz Yunanistan'a göç eden Karaman Rumları arasında en tanınmış olanı eski cumhurbaşkanlarından Konstantin Karamanlis'tir.

Sözleşmenin ikinci maddesi değişim dışı tutulacak olan kişileri açıklamaktadır. Bunlar İstanbul'da oturan Rumlarla, Batı Trakya'da oturan Müslüman ahalidir.

Değişime tabi topraklarda oturdukları halde, 18 Ekim 1912 tarihinden sonra yerlerini terk eden kişilerde değişim hükümlerine uyacaklardır. (Madde 3)

Dördüncü madde parçalanmış ailelerin birleştirilmesi,

Beşinci madde, değişim yapılacak kişilerin alacakları, taşınır-taşınmaz mallarının satışı ile ilgili hükümleri içermektedir.

Altıncı maddeye göre değişimine karar verilen kişiler için hiçbir engel konulmayacaktır. Suç işleyen kişilerin soruşturmaları veya cezalarının çektirilmesi hangi aşamada olursa olsun, kaldığı yerden devam edilmek üzere gideceği ülke memurlarına teslim edilecektir.

Yedinci maddeye göre göçmenler sözleşmenin imzalanması ile gidecekleri ülkenin uyruğunu kazanmış olacaklardır.

Sekizinci maddeye göre göçmenlerin götüreceği taşınır mallar için her iki tarafta hiçbir vergi, resim ve harç alınmayacaktır. Her iki tarafın memurları bu eşyanın taşınması için gerekli her türlü kolaylığı göstereceklerdir. Ayrıca Müslüman ve Hıristiyan göçmenler din ve ibadete ilişkin araç ve gereçlerini de götürebileceklerdir.

Dokuzuncu maddede her iki cemaatin, her iki ülkede bırakmış oldukları taşınır ve taşınmaz malların tasfiyesine ilişkindir. Bu tasfiye işlemi 11. Maddede yazılı olan komisyonlar tarafından yapılacaktır.

Onuncu maddede taşınır ve taşınmaz malların tasfiye biçimi anlatılmaktadır. Buna göre 1912 yılından sonra kamulaştırılan mallara yeniden değer biçilecek. 10. Maddenin son paragrafı ilginç bir anlam taşımaktadır. Buna göre Yunanistan, ülkedeki Müslüman vakıfları için, Türkiye, Türkiye'deki benzer Rum mallarına nasıl işlem yaparsa öyle yapacaktır. Sanırım cümle biraz karışık oldu. Doğrusu ben de onuncu maddeyi anlamakta biraz zorlandım.

11. madde "Nüfus Değişimi Sözleşmesi"nin çekirdek maddesidir. Bu maddeye göre göçmenlerin Yunanistan ve Türkiye'de kalacak mal varlıklarının tasfiyesi kurulacak bir bir komisyon tarafından yapılacaktır. Komisyon şu biçimde oluşturulacaktır: Balkan Savaşı'na katılmamış ülkelerin yurttaşlarından, Milletler Cemiyeti tarafından üç üye seçilecektir. Bu üç üyeye Türkiye ve Yunanistan tarafından seçilecek birer üye katılacaktır. Böylece komisyon beş üye ta-

rafından oluşturulacaktır. Ayrıca bu merkez karma komisyon, Yunanistan ve Türkiye'de gerekli gördüğü yerlerde şubeler açabilecektir. Şubeler ikinci derecede olarak görev yapacaklardır. Bu şubeler bir Türk, bir Yunan, bir de tarafsız olmak üzere üç kişiden oluşacaktır. Merkez karma komisyon, şubelere verilecek yetkileri de belirleyecektir.

12. madde "Karma Tasfiye Komisyonu"nun görev ve yetkilerini belirlemektedir. Maddeye göre komisyonun görev ve yetkileri şunlardır:

1- Zorunlu göçün her aşamasını gözetim ve denetim altına almak,

2- Zorunlu göç uygulanan kişilerin eski ülkelerinde bıraktıkları taşınır-taşınmaz mal varlıklarını tasfiye etmek, paraya çevrildikleri durumda bedellerini sahiplerine ödemek,

3- Zorunlu göç ve tasfiye nedeni ile yapılacak her türlü yakınmayı kesin olarak sonuca bağlamak.

Tasfiye komisyonu taşınır ve taşınmaz malların değerini altına göre belirleyecektir. Olanak bulunduğu durumda mal sahibini dinleyecektir. (Madde l3)

14. maddenin birinci paragrafına göre zorunlu göç uygulanan kişilerin eline eski ülkesinde terk ettiği malların değerini gösterir bir belge verilecektir. Gittiği ülkede kendisine aynı değerde mal verilecektir.

Zorunlu göç uygulanan kişilerin terk ettiği malların değeri, devletten devlete borç olarak yazılacaktır. Her iki devletin alacakları birbirine mahsup edilecektir. Artan miktar olduğu durumda, borçlu devlet istediği takdirde, yüzde yirmisi peşin, kalanı yıllık dört taksit halinde, faizi ile birlikte ödeyebilecektir.

15. madde tasfiye komisyonun giderlerinin karşılanma yöntemine,

16. madde, tarafların her konuda Karma Tasfiye Komisyonu ile birlikte çalışmaları gerektiğini,

17. madde Komisyon giderlerinin Türk ve Yunan devletleri arasında eşit olarak karşılanacağını,

18. madde, iki devletin anlaşması durumunda sözleşmede değişiklik yapılabileceğini belirtmektedir.

19. madde bitiş ve tarih maddesidir. Lozan'da yapılan anlaşma, sözleşme, protokol ve beyannameler hep aynı seremoni ile son bulmaktadır. Tümünün imza tarihi 24 Temmuz 1923 tür.

FİRARİ EŞHAS - MÜBADİL EŞHAS

Başlıktaki sözcüklerin anlamı şöyle: Kaçak kişiler, değişim uygulanmış kişiler. 15 mayıs 1919 tarihinde, yani Yunanlıların İzmir'e asker çıkardığı tarihte, Türkiye'de en kalabalık azınlık Rumlar vardı. Rumlar daha çok şehirlerde otururlar, zanaat ve ticaretle ilgilenirlerdi. Gerek ırk olarak, gerek dil ve kültür olarak Anadolu ve İstanbul'daki Rumlarla Yunanlılar arasında bir ilgi yoktur. Anadolu ve İstanbul'daki Rumlar Doğu Roma İmparatorluğundan Osmanlıya intikal eden nüfustur. 11 Mayıs 330 tarihinde Büyük Roma İmparatorluğunun başkenti İstanbul'a taşındı. İstanbul 395 yılına kadar Roma İmparatorluğuna başkentlik yapmıştır. 395 tarihinde Roma İmparatorluğu doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrıldı. Batı İmparatorluğunun başkenti yeniden Roma'ya taşındı. İstanbul ise Doğu Roma İmparatorluğunun başkenti olarak kaldı. Doğu Roma İmparatorluğuna Bizans adı, bu devletin yıkışlından sonra batılılar tarafından verilmiştir. Doğu roma İmparatorluk sarayında devamlı olarak Latince konuşulmuştur. İstanbul'un Türkler tarafından alınmasından kısa bir süre önce Doğu Roma Devleti sarayında Yunanca konuşulmaya başlanmıştır. Fakat bu Yunanca, Yunanistan'da konuşulan dilden çok farklı idi. Latince, yunanca, Fransızca, hatta Arapça dillerinin karışımından meydana geliyordu. Böylece, bugün Rumca dediğimiz dil ortaya çıkmıştır.

Rumlarla Yunanlılar arasındaki yakınlık daha çok dinden kaynaklanmaktadır. Her iki topluluk Hıristiyanlığın Ortodoks mezhebine mensuptur. Belki de bu nedenledir ki Lozan'da imzalanan nüfus değişimi sözleşmesinde, ırk ve dil birliği değil, din birliği temel alınmıştır.

İşte Doğu Roma İmparatorluğunun kalıntısı olan Rumlar, Yunanlıların İzmir'e asker çıkarmasını, Anadolu içlerine doğru yayılmasını büyük bir sevinçle karşılamışlardır. Papazlar Yunan ordusunu kutsamış, her yerde «Zito Venizelos – Yaşasın Venizelos» diye bağırmaya başlamışlardır. Yunan ordusuna her türlü destekte bulunmuşlardır. Asırlarca birlikte yaşadıkları Türk halkına karşı baskı ve çapulculuk yapmaya başlamışlardır.

Yunan ordusunun yenilerek çekilmeye başlamasından sonra, özellikle Türk halkına karşı her türlü kötülüğü yapmış olan bu yerli Rumlar panik halinde Yunan ordusu ile birlikte kaçmaya başlamışlardır. Bunlar götürebilecekleri mal ve paralarını almışlardır. Ancak geride büyük miktarda taşınır ve taşınmaz mal bırakmışlardır. Doğal olarak bu kaçak kişilerin bırakmış olduğu mal varlığı yeni Türk Devletinin hazinesine kalıyordu.

Birinci Dünya Savaşı, arkasından Kurtuluş Savaşı gibi Türk toplumunu derinden etkilemiş olan bir savaşta bütün olayları hatasız saptama olanağı bulunmamaktadır. İşte şimdi söz konusu edeceğimiz olay Kurtuluş Savaşımızın biraz gölgede kalmış yönlerinden biridir.

Cephe Gerisinden Sakarya

Gerek kaçak kişiler, gerek değişime tabi tutulan kişiler Türk topraklarından ayrıldıktan sonra bu durumdan çıkar sağlamaya çalışan bazıları ortaya çıkmıştır. Buldukları yol gerçekten zeka ürünü idi. Ancak zeki insanların zekalarını her zaman doğru yolda kullanmadıkları da bir gerçektir.

Kaçak kişiler ve değişim uygulanmış kişiler Türk topraklarını terk ettikten sonra ortaya pek çok senet çıktı. Bu senetlerin tamamında alacaklı bir Türk yurttaşı, borçlu da bir kaçak kişi veya değişim yolu ile yurttan ayrılmış bir kişi idi. Öncelikle bu senetler üzerindeki imzanın borçluya ait olup olmadığını saptama olanağı yoktu. Çünkü borçlu ülkeyi terk etmiş, belki de ölmüştü.

Diğer yandan kaçak kişilerin ve değişim uygulanmış kişilerin malları hazineye kalmıştı. Bu kişilerden alacaklı olduğunu iddia eden kişiler, hazineye karşı dava veya icra takibi açıyorlardı. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, bu tür iddiaların en yoğun olduğu Adapazarı'na Ahmet Esat Bey adında bir adliye müfettişi gönderiyor. Önce Adliye Müfettişi Ahmet Esat Bey'in "mahremdir (gizlidir)" kaydıyla düzenlediği rapordan birkaç örnek verelim. Sonra da Adapazarı hakkında bir güzelleme ile başlayan, bir edebiyat şaheseri olan raporun tamamına göz atalım. Adliye Müfettişi Ahmet Esat Bey'i saygı ve rahmetle anıyorum.

Ahmet Esat Bey 1340 yılı haziran ayında Adapazarı'na varır. (Buradaki tarihler rumi tarihtir. Cumhuriyetin ilanına yakın dönemlerde, hicri, rumi ve miladi tarihler birlikte kullanılmıştır. Cumhuriyet rumi tarihle Teşrinievvel 1339 tarihinde ilan edilmiştir.) Kaçak kişilerden alacaklı olduğunu iddia ederek mahkemeye başvuran kişilerle ilgili davaları ve kararları inceliyor.

Bir numaralı karar: İsmail Efendi adında biri tarafından, değirmenci Panayot aleyhinde açılmış. İsmail Efendi eski hapishane müdürü imiş. Değirmenci Panayot'a bir takım eşyalar satmış. Alacak miktarı 770 lira. (Aynı tarihte İstanbul'da bir bahçeli evin değeri 250 lira.) Mahkeme Değirmenci Panayot'un yokluğunda karar vermiş. Hazine davaya katılmamış. Hazine ilamın iptali için dava açıyor. Dava reddediliyor.

İkinci dosya henüz sonuçlanmamış olan bir dava ile ilgili. Dava vekili Mustafa Asım Efendi, Vahram adındaki firari ile bir vekalet sözleşmesi yapıyor. Yapılan sözleşmeye göre Dava Vekili Mustafa Asım Efendi Vahram'ın babasından kalan taşınmaz malları tapuda Vahram'ın adına intikal ettirecek. Buna karşılık büyük miktar tutan bağ, bahçe ve binaların yüzde yirmibeşi vekalet ücreti olarak vekil Mustafa Asım Efendi'ye verilecek. Şayet müvekkil Vahram haksız olarak vekil Mustafa Asım Efendi'yi azlederse kendisine 1500 Lira vekalet ücretini seyyanen ödeyecek. Yapılacak işe göre vekalet ücreti çok fahiş. Açılan dava henüz tapuda intikal yapılmadığı için reddediliyor.

Ancak reddedilen bu dava sonradan garip bir şekilde canlanıyor. Belki buna canlanmak değil hortlamak demek daha doğru olur.

21 numaralı karar yine ilgi çekici. Davacı yine Dava Vekili Mustafa Asım Efendi. Davanın konusu yine vekalet ücreti alacağı. Davalı, babasından kalan taşınmaz malları, tapuda kendi üzerine intikal ettirmesi için vekaletname veriyor. İntikal işi yapıldığı takdirde bütün malların yüzde yirmisi ücret olarak vekile verilecek.... Davalar bu şekilde uzayıp gidiyor.

Bugüne kadar Kurtuluş Savaşı yıllarındaki ülke koşullarını inceleyen pek çok eser yazılmıştır. Ancak Lozan anlaşmasının öncesinde ve sonrasında adliye teşkilatının yapısı ve işleyişi hakkındaki bilgiler pek fazla değildir. Hem kaçak kişilere ait malların nasıl yağma edildiği, hem de Kurtuluş savaşı ve Cumhuriyetin ilk yıllarında adliye teşkilatının yapısı ve işleyişi konularında bir fikir vermesi açısından Müfettiş Ahmet Esat Bey'in raporunu aynen yayınlıyoruz.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
Adliye Vekaleti Heyet-i Teftişiyesi
İstanbul Mıntıkası Baş Müfettişliği
Adapazarı Devair-İ Adliyesi

BİR MUKADDİME:

Şimdiye kadar İstanbul'dan maada, üç vilayet merkezi ve on beş kadar kaza devair-i adliyesini teftiş etmiştim. Geçen senenin evasıtında (ortalarında) Ankara'da idim. Sonbaharda Edirne ve Kırkkilise cevalanını (yolculuğunu) yapmışdım. Adapazarı, bunların hepsinden daha vasi (geniş), daha mütekamil, daha zengindi. Kedinizi İstanbul'un deniz görmeyen bağlık, bahçelik mahal-

lelerinde farz ediniz. İşte Adapazarı... Sokaklarında Haydar Bey'in şehremanetini tegaddüm zamanların nısbi temizliği görülüyor. Dükkanlarda her zevki tatmin edebilecek eşyanın vücudu nazar-ı dikkati çarpıyordu. Kendimde muhiti sebavetinin (çocukluk çevresinin) canlı menazırına tesadüf etmiş bir mahalle çocuğu sevinci duyuyordum. Bu güzel memleketin muamelat-ı adliyesini (adalet işlerini) acaba nasıl idare etmiştik? Zihnime tebadür eden (takılan) bu sual bende pek samimi bir merak uyandırdı. Bu sualin cevabını vicdanımı tatmin edecek bir şekilde tesbit edeceğim. Bu suretle en çok sevdiğim usul-i teftişi burada da istisnaen tatbik etmek istedim. Esasen Adapazarı devair-i adliyesi hakkında cereyan dedikoduların taharri-i mahiyeti (araştırılması) için başka çare de yoktu. Bu suretle karar defterlerinin tetkikine başladım:

MUKARRARAT-I SADIRA (VERİLMİŞ KARARLAR):

HUKUK KISMI: (339 – 1923 senesi bidayetinden (başlangıcından) itibaren) Bir numerolu karar dikkatimi celbediyor. Evrakı isteyorum. Fakat mes'uliyeti müstelzim (gerektirecek) bir noktaya tesadüf mümkün değil. İsmail Efeni adında biri ki sabık hapishane müdiri imiş. Değirmenci Panayot aleyhine eşya bedelinden yediyüzyetmiş liralık bir matlubat (alacak) davası ikame ediyor. Değirmenci Panayot firaridir. İlam sadır oluyor (karar veriliyor). Firarilerin emvalı gayrı menkulesine (taşınmaz mallarına) hazinei maliye vazıülyed oluğu (el koyduğu) cihetle hüküm, Hazinei Maliye aleyhine sadır olmuş gibidir. Hazine itirazül gayr tarikı (üçüncü kişinin itirazı yoluyla) ile ilamı talil etmek (bozmak) istiyor. Bu hususda müracaat etdiği tarik itirazul gayr tarikıdır (yoludur). Mahkeme «Hazinece firarilerin emlakına vazıyed edilmeden mukaddem (önce) , ve benaberini husumeti kanuniye iktisabından evvel (taraf olmadan önce) kazıyyei muhkeme (kesin hüküm) halini almasına mebni ahiren (sonradan) iktisab etmiş olduğu husumet dahi makable rücu' edemeyeceğinden itirazul gayr davasını» reddediyor. Vakıa davanın bütün sahafatı evvelini Hakimi sabık (eski hakim) Seyyid Ahmed Efendi tarafından bakılmışdır. Ve tarafeyn, yani hazine vekili ile muterizi aleyh bulunan İsmail Efendi, bila sebep (sebpsiz olarak) bu davayı talik etmişler ve elyevm mahkemei aslye azasından bulunan Kadı Osman Nuri Efendinin takdirine arzı iktiran edildiği (sunulduğu) hissini veriyor. Dava daha ziyade tetkik edilebilir ve ess itibariyle zımnında pek çok şübhe etdiğim bu matlubatı (alacağın) varid olmadığı (var olmadığı) tebeyyün edebiliyordu (anlaşılabiliyordu).

BEŞ NUMEROLU KARAR: 39/23 Numerolu evraka aitdir. Mustafa Asım Efendi namında bir vekilin ücreti vekalet davasına mütedair olan bu işde bir garabet var. Çünkü Mustafa Asım Efendi eşhası mütegayyibeden (kayıp kişilerden) birinin (Vahram) vekaletini deruhde etmiş imiş. Vaktiyle aralarında bir de mukavelename yapılmış. Mukavele taahhüd edilen işe nazaran son derece fahiş bir ücreti mutazammın. Filhakika merkum Vahramın murislerinden lazımül intikal emvalı gayrı menkulesinin muamelei intikaliyesini ikmal taahhüdünü havi olan bu mukavele name, emvalı mezkurenin yüzde onbeşini de ücreti vekalet olarak tesbit etmişdir. Şayet bila hıyanetin (kusursuz olarak) Vahram kendisini azlederse binbeşyüz lira maktuen ücreti vekalet verecek. (Aynı tarihte İstnbulda bir bahçeli ev 750 liradır.) Mahkeme tetkikat icra ediyor. Henüz Vahram namına intikal muamelesi yapılmadığını anlıyor. Davayı reddediyor. (15 Kanunusani 1339-15 Ocak l923) Bu suretle kapanmış olan emvalı gayrımenkule yağması işinin, ne suretle tekrar canlandığını atiyen göreceğiz. ALTI NUMEROLU KARAR cidden yanlışdı. Bunun evrakını istedim. 16 Kanunusani 39 da karara iktiran eden (karar verilecek duruma gelen) bu dava Mahkemei Temyizden henüz iade edilmişdi. Karar şudur:

İcabı ba teemmül müddei Osman Efendi tüccardan Bıyıkyan Ohannes nam şahsa vediaten (emanet olarak) dokuzyüzaltmış lira para verdiğini ve mukabilinde senet aldığını ve fakat zayi eylediğini, merkumun (adı geçenin) emlakına vazıülyed olan hazinei maliye aleyhine ikamei dava ve müddeasını şuhudu şahsiye ile (şahitlerle) usulen isbat etmiş olduğundan ve bu babda istizharen (açık olarak) teklif edilen yemini dahi ifa etmiş oluğundan mecellenin l8l8. maddesine tevfikan meblağı müddea bih dokuzyüz altmış liranın merkumun emval ve emlakına vazıülyed bulunan hazinei maliyeden bil ahz, müddei Osman Efendiye itasına karar verildi.

Bu hadiseyi ve hükümde nazarı dikkate çarpan yanlışlığı Osman Nuri Efendiden istizah etdim (soruşturdum). Melfuf-ek- l-Hakim Osman Nuri.

18 NUMEROLU KARARI DA mevzuu bahs etmek mecburiyetindeyim. İzmirli Sadık Efendi namında biri Fesciyan Hacı Dikran nam firari aleyhine ikibin beşyüz liralık bir dava ve hüküm istihsal ediyor. Hazine bu davaya itirazul gayr tarikıyle itiraz etmişdir. Muterizi aleyhin ademi icabetine mebni dava sükut ediyor. Bir kaç gün sonra davası sukut etmiş (düşmüş) olan bu Sadık Efendi şifahen (sözlü olarak) mahkemeye müracaatla tecdidi dava ediyor. Hakim Muavini olan zat bu müracaatı şifahiyeyi kabul ediyorsa da birkaç celse

sonra davaya vazıyed eden Osman Nuri Efendi, bu babda bir istida verilmemiş olduğundan şifahen vaki olan işbu tecdidi davanın keen lem yekün adine karar veriyor. (l Mart 339) Buraya kadar olan meseleye bir şey denemez. Fakat Hakim, 6 Mat 39 da işbu karara zeylen (ek olarak) bir hamiş (açıklama) daha yazıyor. Cidden şayanı dikkatdır: «İcra Dairesinin 6 Mart 39 tarih ve 24 numerolu müzekkeresi üzerine evrakı lazıme badet tetkık davayı vakıanın sükutuna ve bil ahere tecdid edilen davanın keen lem yekün adine karar verildiği halde, icranın tehiri hakkınaki kararın bekasına mesağı kanuni grülemediğinden ve aslı sakıt oldukda, fer'in dahi sükutu zaruri olduğundan tehiri icra kararının refine ve bu suretle dairei icraya iş arına karar verildi. Hakim Osman Nuri. Meselenin tamamiyle anlaşılması içün biraz daha izahat vereyim.

Dava hazine aleyhine sadır olmuşdur. Bu ilam icraya konuluyor. Hazinenin itirazı üzerine tehiri icra kararı veriliyor. İtiraz davasında gelmeyen ilamı gıyabiyi istihsal eden tarafdır. Binaen aley devamı icraya imkan yokdur. Çünkü dava sükut etmişdir (düşmüştür). Böyle olduğu halde sükut eden ve binaen aleyh kabiliyeti infaziyesi kalmayan bir ilamın devamı icrasına karar vermiş oluyor. Bu hususdaki zabıt sureti «2» numerolu istizah varakasına merbutdur.

24 NUMEROLU KARARDA emvalı metruke kaçakçılığına pek güzel bir misaldi: Mehmed Salim Efendi tüccardan kantarcıoğlu Vasilin ikiyüz liradan ibaret olan borcu içün bir bab hanesini Dersaadetde (İstanbulda) , Balık Pazarında 209 numerolu mağazada yağ tacirlerinden Yorgi ve Yuvanakiye sureti kat'iyyede ferağetmiş. Fakat bu ferağ muvazaa imiş. Yani her ne vakit ikiyüzelli lira verilir ise bu hane iade edilecekmiş ve böyle de bir senet varmış. Yorgi ve Yuvanaki ikiyüzelli lira verildiği takdirde hanenin iadesine muvafakat etdiklerini de bir mektubla bildirmişler. Hakim Hüsnü Bey [ındel itiraz-itiraz halinde-muvazaa senedi zirindeki-altındaki-imzaların inkarı halinde istiktab edilmek üzere meblağı mezbur-söz konusu para- ikiyüzelli lira müddei aleyhaya verilmek üzere icra dairesine tesviyesine ve hanenin muamelei ferağıyesinin iade ve müddei namına tashih ve senedi hakanisinin –tapu senedininitasına] karar veriyor. lo Nisan 339. Bu ciheti Hakim üsnü Beyden istizah etdim. (Mel Fuf-ek- 3)

29 NUMEROLU KARAR DA nazarı dikkatı calibdi. Fil hakika balada (yukarıda) tafsil olunan onsekiz numerolu kararda Hakim Osman Nuri Bey itiraz davasının şifahen değil, tahriren vuku'u lazım geleceğine karar vermiş idi. Bu karar dairesinde vaki olan itirazıda bu 29 numerolu kararla kabul etmiyor

ve itiraz gayr davasını açan müddei aleyhe münhasıran olduğunu olduğunu söyleyor. (Melfuf-ek- 4)

32 NUMEROLU KARAR beş numerolu kararın tekrar tecdidi (yenilenmesi). Hakim muavini Ahmet Efendi davaya bakıyor ve bu defa icrayı muvakkatla hükme iktiran ediyor. Bu Ahmet Efendi, Osman Nuri Efendinin azası telakki olunan bir zatdı ve elyevm (bu gün) Magri Köy Katibi Adliliğinde (Noterliğinde) müstahdemdir. Bu dosyayı da tetkık etmek içün istedim. Mahkemei temyizde olduğunu haber verdiler. Halbuki burada şayanı tetkik bir çok cihetler vardı. Evvela mesnet olan mukavelename l Şubat 39 tarihinde birinci dosyadan alınmış, yerine Hakim Osman Nuri Efendinin aslına mutabakatını tasdik etdiği bir suret bırakılmışdı. Mahkemeye vak'ayı saniyede ibraz olunan evvelce mübrez vesikamı idi?Eğer böyle ise mukaddema (önceden) kaydiyesi (kayıt pulu) ilsak edilmiş (yapıştırılmış) olacağına

nazaran bu vesikanın tekrar mevzu bahis edilmesi Hakimin nazarı dikkatını celbetmeli idi. Saniyen evvelki davada mahkeme tapu idaresinden bazı şeyler sormuşdu. Gelen cevab ahkamı vekaletin ifa edilmediğini natıkdı. Halbuki bu defa mahkeme kararında (İntikal muamelesinin tamamiyle ifa edildiği kuyudu hakani ile -tapu kayıtları île- müsebbetdir -tesbit olunmuşdur. -) deniliyordu. Hiç süphesiz ki burada bir sui istimal vardı. Mahkemei Temyizden bu dosyayı telgrafla istedim. Baş müddei umumilik tarafından 9 Mayıs 340 tarihli bir tahriratla (melfuf 5) gönderildi. Evrakı tetkık etdim. Bu dava üç defa rü'yet edilmişdi. Birinci defasında balada arzedildiği vechile Mustafa Asım Bey taahhüdü bih olan intikal muamelesini yabdırmadığı cihetle reddediliyor. İkinci defa dava değişmedi. Muamelei intikaliyenin yapılması lüzumunun tapu memurluğuna iş'arına dair mahkemeden bir karar isteniyordu. Hakim Nuri beyin vekil Mustafa Asım Efendiye «firarinin artık vekaleti kalmadığı ve binaen aleyh muamelei intikaliyenin yapılmasında kendisinin alakadar bulunmadığını» tahtı karara almışdı. Sonra üçüncü efa ahkamı vekaletin tamamen infaz edildiği cihetle ücreti vekalete istihkak kesbetdiğini dava ediyordu ve bu seferki davası hakim muavini tarafından tahtı hükme alınmışdı. Mahkemeye ibraz edilen mukavelename aynı mukavelename idi. Ancak birinci defa ilsak olunan kaydiye pulu mukavelenameden çıkarılmışdı. Adapazarında bir baro mevcud bulunduğuna, Mustafa Asım Efendi dahi bu baroya dâhil olduğuna nazaran mumaileyhe (adı geçene) lazım gelen tahkikatın ifası lüzumunu Baro Riyasetine müzekkere ile bildirdim. Neticei tahkikatda Mustafa Asım Efendi

hakkında tahkikatı kanuniyeye lüzum görülürse Vekaleti Celileden sürati ağrazını rica etdiğim ikinci müstantıka (sorgu hakimi) tahkikat evrakının verilmesini de ayrıca tenbih etdim. Mahkmenin kararına rağmen tapu idaresindeki muamelei intikaliye nasıl yabdırılmışdı?Bu cihet biraz garibdi. Mustafa Asım Efendinin akrabasından bir zat—ki elyevm Londra Sefareti baş katibi imiş—delaletiyle Maliye Vekaletinden bu intikal muamelesinin ifası lüzumuna dair bir emir almış ve bu emirde senei sabıkada heyeti vekile (Bakanlar Kurulu) kararı ile teyit edilmiş imiş. İşte kanuni ve idari bir bir takım safahat geçirdikden sonra Mustafa Asım Efendinin binbeşyüz liralık ücreti vekalet davası şu suretle icrayı muvakkat kararı ile tahtı hükme alınıyor ve maatteessüf mühim bir kısmı da infaz olunuyor. Mahkemei temyizden celbetdiğim dosyadaki meşruhata nazaran işin garabeti mahkemei temyizin de nazarı dikkatını celbetmiş ve balada mezkur beş numerolu kararı muhtevi dosyanın celbine lüzum gösterilmiş, fakat dosya bulunamadığı cihetle ala hale (olduğu gibi) bırakılmışdı. Bu defa dosyayı iade etdiğim zaman mahkemei temyizin taleb etdiği evrakı da birlikde gönderdim.

31 NUMARALI KARAR DA şayanı dikkat şeyler vardı. Müddei (davacı) alel usul Mustafa Asım Efendi idi. Müddea aleyh (davalı) firarilerden, dava kema fissabık (geçmişte olduğu gibi) ücreti vekalete mütedairdi. Güya müddea aleyh (davalı) murislerinden intikal eyleyecek emvalı gayrı mekulenin muamelei intikaliyesini Mustafa Asım Efendi ifa etdirirse, Emvalın yüzde yirmisi nisbetindeki kıymeti ücreti vekalet olarak verecek. Evrak Mahkemei temyizde idi. Karardan anladığıma göre bu vekalet katibi adl (noter) den musaddak imiş ve 2 temmuz 36 tarihli imş. Çünkü mahkeme kararı o tarihden itibaren maa faiz ücreti vekaletin tahsilini ihtiva ediyor. Katibi adl defatirini tetkık etdim. 2 Temmuz 36 da öyle taahhüd tescil edilmemişdi. Evrakı Mahkemei Temyizden talep etmekle beraber, müstenidi iddia mukavelenin sahte olma ihtimalini Baş Müddei Umumiliğe bildirdim. Cevaben aldığım telgrafnamede (melfuf 6) taahhütname temmuzda değil, 2 Ağustosda tasdik edildiği bildiriliyordu. Fil hakika o tarihde böyle bir taahhütname vardı. Şayanı şükrandır ki Mahkemei Temyiz bu ilamı nakzetmiş ve fakat henüz ilamını vermemişdi. İşin takibi lüzumunu hazine vekiline ihtarla beraber, Mahkemei Temyizden de rica etdim. Bu kararı da veren Hakim Muavini Ahmed Bey idi. Bu zat herhalde ya hırsız bir adamdı, yahud Hakim Osman Nuri Efendinin muti bir aleti icraiyesiydi.

İşte 39 senesi hep bu mahiyetdeki kararlarla devam ediyor. Şimdi 340 senesi mukarraratına başlayorum. Üç numerolu karar yine Mustafa Asım Efendinin ücreti vakaleti işi idi. Firarilerden birine ikisine ait emvalı gayrı menkulenin muamelei intikaliyesi içün, bu arada Mustafa Asım Efendiye emvalı gayrı mekulenin yüzde yirmisini ücreti vekalet olarak vereceklerdi. Dav bir taahhüdü adiyeye müstenitdi. Zirinde (altında) Karabet ve Bedrosyan mühürleri vardı. Taahhütnamenin tarihi 20 Teşrinievvel 35 (20 Ekim 1919) idi. Bu dava mahkemede derdesti rü'yet iken tasfiye komişyonu teşkil edilmesine mebni taahhütname komisyona ibraz edilmiş ve Karabetle Bedrosun uhdelerine intikal eden emvalı gayrımenkulenin kıymeti hususu, muhamminler tarafından ONBİN LİRA olarak tesbit edilmişdi. Tasfiye Komisyonu bu vesaiki kafi görmüş olacak ki, ikibin lira ücreti vekaletin kabulüne karar vermiş ve mahkemece dahi bu mazbata tescil edilmişdi. Habuki enbasit bir tetkık neticesinde anlaşılacak garabetler vardı. Senedin tarihi 35 ve fakat zirindeki (altındaki) mühürlerin tarihi 38 idi. Adapazarında bulunan bütün hakkakları (mühür kazanları) dolaşdım. Eski tarihli mühür kazdırmak içün bil vasıta teşebbüslerde bulundum. İmkan olmadı. Sonra mühürlere hangi tarih vazettiklerini tahkik ettirdim. Alel umum rumi tarih konulduğunu ve ancak sahibi arzu ederse arabi (hicri) tarihde konulabileceğini öğrendim. Keyfiyeti bir de polis marifeti ile tahkik etdirdim. (melfuf 8). Neticede aynı şey tesbit edildi. Mühür sahiplerinin arusu olmadan fıtran arabi tarih istemelerine pek de imkan yokdu. Mühürlerin vaziyetinden anlaşılan yenilik şu suretle de teyit etmiş bulunuyordu. Mahkemeye teveccüh eden vazifei tetkık tamamen ihmal edilmişdi. Keyfiyeti Hakim Osman Nuri Efendiden istizah etdim. (melfuf 8)

22 Numerolu karar nazarı dikkatimi celbediyordu. Anbarlızade İsmail Hakkı Efendi namında birisi, firari rumlardan birine bin dolar emaneten vermişdi. Mahkemeden beheri ikiyüz kuruşdan olmak üzere tahsilini taleb ediyor ve mahkeme de bu suretle tahsiline karar veriyor. Bu işin müddeisi (davacısı) bana müracaat etdi ve ilamının infaz edilemediğinden bahsetdi. Dava şuhudu şahsiye ile isbat edilmiş olduğu içün, işinde muvazaa ihtimalinin galib bulunduğunu ihsas etdim. İsbatı müddea sadedinde bu davanın evvelce İstanbulda Ticareti Bahriye Mahkemesinde ikame edildiğini ve dava elyevm İstanbulda derdesti rü'yet bulunduğunu söyledi. Ciddi bir isticvab neticesinde tahakkuk eden şu hal evvelce mahkeme tarafından yapılmış olsaydı bittabi yine netice tebeyyün edecek ve bir dava ayrı ayrı mahkemelerde görülemeyeceğin-

den, davanın İtanbulda devamı rü'yetine karar verilecekdi. Bu kararı ittihaz eden hakim muavini Yusuf Ziya Efendidir.

Bu mahkemeye has olan garabetlerden biri de, davadan feragat halinde davanın reddine değil, sükutuna karar vermeleridir. Halbuki davanın sükutunu istilzam eden ahval usulü muhakeme ile muayyendir. Sükut eden bir dava tekrar tecdid olunabilir. Halbuki feragat olunan bir davanın imkanı tecdidi yokdur. Hadiseyi tesbit içün bu kabil kararlardan birini istizah etdim. (Mlfuf 9).

İşte bu kararlar da bu yolda devam ediyor. 1 Mayıs 340 tarihinden itibaren karar defterleri tevhid edilmiş. Yeni numero konarak bir numaradan itibaren başlamışdır. Hukuk kısmına ait karar defteri hem mevaddı asliyeyi, hem de mevaddı sulhiyeyi muhtevidir. Bu yeni mukarrarat arasında da yine emvalı metruke nehb ve garatı (yağması) görülüyordu. Mesela hüviyeti tafsilatı salife ile bir dereceye kadar tebeyyün etmiş olan meşhur Mustafa Asım Efendi bir çok tasfiye komisyonu mazbataları tescil etdirmiş. Hazine buna itiraz ediyor. Karar defterinden anladığıma göre bu itirazlar itirazul gayrdır. (Üçüncü kişinin itirazı). Mahkeme Mustafa Asım Efendiyi ilzam edecek bir karar veriyor. Ve (tasfiye kanununun beşinci maddesi, tasfiye komisyonu mazbataları kabili itiraz, iade, istinaf ve temyiz değildir) fıkrasına istinaden itirazul gayr davalarını reddediyor. Şu cihet muhakkakdır ki kanunun itirazdan maksadı bidayeti emrde alakadar olan eşhasın itirazıdır. Mahiyeti kanuniyesi itibarıyla itirazul gayr tarikını ortadan kaldıracak hiçbir kanun tasavvur olunamaz. Çünkü itirazul gayr davada alakadar olmayan ve fakat hükümden binnetice mutazarrır olan şahsın itirazıdır. Bilfarz siz birinde olan matlubatınızı (alacağınızı) hükme rabt etdirmişsiniz. Fakat bu hüküm bir sebeple benim hukukumu ihlal ediyor. Benim itirazatım mesmudur. Buna kanun itirazul gayr ünvanı vermişdir. İşte mahkeme bir kelime oyunu ile gayrı menkulei metrukenin imhasına yardım etmiş oluyor. Vakıa bu kararları ittihaz eden heyeti hakimedir. Fakat riyaset vekaletinde bulunan Hüsnü Beyin ciheti hukukiyedeki malumatı sıfırdır. Aza mülazimi Hikmet Bey de ancak o derecededir. Şu halde bu kararlar yine heyetden hakimi sabık Osman Nuri Efendinin zadei ictihadıdır. Dosya numerolları: 340/104, 340/105, 340/106. Keyfiyet (melfuf lo) istizah varakasına rabt edilmişdir.

Hukuk mukarraratının tedkikine burada nihayet verdim. Derdesti rü'yet deaviye (davalara) hiç bakmadım. Mahkemenin iktidarı ve sıfatı hakkında

icab eden intibalar bende hasıl olmuşdu. Bu sebeble ceza mesailinin tedkikine başladım.

Mübadele sözleşmesi 30 Kanunusani (Ocak) 1923 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanmıştır. Diğer anlaşma ve sözleşmelerden farklı biçimde üç nüsha olarak düzenlenmiştir. Bir nüshası Türkiye'ye, bir nüshası Yunanistan'a verilmiş, bir nüshası da saklanmak üzere Fransız hükümetine teslim edilmiştir. Ancak Fransa esas anlaşmaya imza koyan Türkiye ve Yunanistan dışındaki devletlere bu anlaşmanın onaylı birer suretini gönderecektir.

Mübadele anlaşmasının imzalanmasından sonra, Türk delegasyonu bir beyanname yayınlamıştır. Daha doğrusu bu beyanname İngilizlerin üstelemesi ile yayınlanmıştır. Beyannameye göre, Türkiye, Türkiye'den Yunanistan'a göç edecek kişiler için hiçbir zorluk çıkarmayacaktır. Tarihinden de anlaşılacağı gibi mübadele sözleşmesi, barış anlaşmasından önce imzalanmıştır. Türk Temsil Heyetinin yayınladığı bu beyannameye göre barış anlaşması imzalanır imzalanmaz Türkiye mübadele sözleşmesini yürürlüğe koyacaktır. Yunanistan'ın ise böyle bir beyanname yayınlamasına gerek görülmemiştir.

OSMANLI ÜLKESİNDE VERİLMİŞ AYRICALIKLARA İLİŞKİN PROTOKOL BEYANNAME

Temel anlaşmaya yapılmış 11 numaralı ektir. Protokol ve Beyanname Osmanlıca çeviride *"Osmanlı İmparatorluğu Memalikinde İta Edilmiş Bazı İmtiyazata Dair Protokol Ve Beyanname"* başlığını taşımaktadır. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmıştır.

Osmanlı Devletinin son bir asrında, batılı devletlere, bu devletlerin şirketlerine bir çok ekonomik ayrıcalıklar tanımıştı. Deniz taşımacılığı, kara taşımacılığı -demir yolları-, bunlara ait yönetim binası, ambar ve diğer gerekli binaların yapımı, madenlerin aranması ve işletilmesi, ormanların işletilmesi ve benzeri alanlar bu ayrıcalıkların konularını oluşturuyordu. Diğer yandan tuz yatakları, tütün üretimi gibi devlet eliyle işletilen bazı gelir kaynakları, düyun-ı umumiye (Osmanlı borçları) karşılığında yabancı devletler veya şirketler tarafından işletilmekte idi. Kısaca devletin gelir kaynakları, ekonominin önemli bir bölümü yabancıların yönetiminde idi. İşte Lozan Anlaşmasının 11. eki bu beyanname-protokol yabancı devlet ve şirketlere verilmiş bu ayrıcalıkların-imtiyazların durumunu yeniden düzenlemektedir.

Protokol iki fasıl, onüç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm, Osmanlı Devleti tarafından verildiği halde yeni dönemde aynen devam edecek olan imtiyazları belirtmektedir. Buna göre 29 Ekim 1914 tarihinden önce verilmiş olan imtiyazlar aynen devam edecektir.

İkinci bölümün birinci paragrafında bir İngiliz, bir Fransız şirketinin durumu ele alınmaktadır. Bunlar A. J. Armstrog ve Ortakları Limited şirketi ile,

Vikris Limited Şirketi'dir. Bu şirketler, denizcilikle ilgili imtiyazlar almışlardı. Tersane, doglar ve depolar yapacaklardı. Türkiye istediği takdirde bu şirketlerin çalışmalarını durdurabilecekti. Ancak adı Osmanlı, sermayesi İngiliz bir şirket vardı. Şirket-i Şahane-i Osmaniye. Diğer iki şirketin boş bıraktığı yerlerde bu şirket çalışmaya devam edecekti.

Yine bu bölümde sözleşmeleri feshedilecek şirketlere Türk Hükümetinin bilirkişilerce saptanacak bir tazminat ödemeyi kabul ettiği belirtilmektedir.

Aynı bölümde Samsun-Sivas demiryolu yapım ve işletim imtiyazını almış bulunan "Reji Jeneral de Şimedifer" şirketi konusunda da Türkiye serbest bırakılmaktadır. Ya imtiyaz aynen devam edecek, ya da bilirkişilerin saptayacağı bir tazminatı şirkete ödeyecektir.

Beşinci Maddede yeni Türk Yönetimi ile şirketler arasında yapılacak her türlü anlaşmalar bir yıl içinde bitirilecektir. Aksi durumda taraflar Milletler Cemiyeti'nin atayacağı bilirkişilerin kararlarına uyacaklardır.

Yedinci madde Osmanlı Devleti ile işgalcilerin işgal yılları sırasında yaptığı sözleşmelerden söz etmektedir.

Sekizinci maddede bu protokol hükümlerinin TBMM ile yapılan sözleşmelere uygulanmayacağı belirtilmektedir.

Dokuzuncu madde hukuksal bir durumu saptamaktadır. Buna yeni Türk Devleti, Osmanlı devletinin halefi ve devamıdır. Sermayesinin çoğu Lozan Anlaşması'nı imzalayan devletlerden birine veya bir kaçına ait olan şirketlerle olan ilişkiler yönünden Osmanlının yetkilerini aynen devralmıştır. Osmanlı devletinden ayrılmış olan topraklarda, Türkiye'nin yerine bu toprakların yeni sahibi devlet geçecektir.

Onbirinci maddede sözleşmeleri feshedilecek şirketlerin, mal varlıklarını ve tazminat haklarını başka bir şirkete devredebileceği beyan edilmektedir.

Yukarıda bazı şirketlerin adları Osmanlı olduğu halde, sermayelerinin yabancı olduğunu belirtmiştik. Bu şirketlerin en tanınmışlarından biri Türk Petrol şirketidir. İşte bu adı yerli sahibi ve sermayesi yabancı şirketler, sözleşmeleri feshedilecek yabancı şirketlere ödenmesi kararlaştırılan yüklü tazminattan yoksun kalma tehlikesi ile karşı karşıya kalmışlardır. Ancak Türk delegasyonu bir çok konuda olduğu gibi, bir beyanname ile bu tür şirketlerdeki sermayedarları rahatlatmıştır. Buna göre Osmanlı Devleti'nin imtiyaz verdiği

şirketlerin uyruğu ne olursa olsun, 1 Ağustos 1914 tarihinde sermayesinin çoğunluğu hangi ülke yurttaşlarına aitse, şirkette o ülkenin sayılacaktır. Beyanname metni şöyledir:

BEYANNAME

Kurallara uygun olarak devletlerince yetkilendirilmiş, aşağıda imzaları bulunan delegeler beyan ederler ki, Osmanlı İmparatorluğu dâhilinde verilmiş olan bazı imtiyazlara ilişkin bu günkü tarihli protokolün birinci faslı hükümlerini, adı geçen protokolü yapan diğer devletler uyruğu sermayesinin 1 Ağustos 1914 tarihi itibariyle yarıdan fazla olan Osmanlı şirketlerine de uygulamayı kabul ve taahhüt eder.

İmza: Mustafa İsmet, Doktor Rıza Nur, Hasan Hüsnü.

İngilizler ve ortakları, Lozan anlaşması ile Türk tehlikesini tümüyle ortadan kaldırmasalar bile en aza indirme amacında idiler. Bir yandan anlaşma ve eklerine koydukları hükümlerle bu amaca ulaşmaya çalışırken, bir yandan da Türkiye karşısındaki cepheyi genişletmeye çalışıyorlardı.

Belçika ve Portekiz'in anlaşmaya katılmalarına ilişkin protokol bu amaçla yapılmıştır. Bu iki devlet barış konferansının hiçbir aşamasına katılmamışlardır. Barış konferansının sonuna gelindiğinde, müttefiklerin Türkiye'den sağladıkları ekonomik ve siyasi çıkarlardan Belçika ve Portekiz'in de yararlanması için anlaşmaya müttefikler yanında katılmaları teklif ediliyor. Bir an önce anlaşmayı imzalamaktan başka bir şey düşünmeyen Türk delegasyonu bu teklifi kabul ediyor. Bir yanda İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan ve Romanya delegeleri, bir yanda Türk delegeleri olmak üzere protokol imzalanıyor. Ayrıca Belçika ve Portekiz temsilcileri de anlaşmaya katılmak istediklerine ilişkin bir beyanname yayınlıyorlar.

Genel Affa ilişkin Beyanname ve Protokol

Bu bölüm barış anlaşmasının Osmanlıca çevirisinde *"Aff-ı Umumiye Müteallik Beyanname ve Protokol"* başlığını taşımaktadır. Temel anlaşmaya yapılan eklerin yedinci sırasında yer almaktadır. Devletler arası bir siyasi belgenin hem beyanname, hem protokol adını taşıması alışılmış bir kural değildir. Bu beyanname-protokol 7 paragraftan oluşmuş-

tur. Belgenin bölümleri arsında madde düzeni yerine paragraf düzeni tercih edilmiştir.

Belge temel barış anlaşması ile birlikte, yani 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmıştır. Belgenin düzenlenmesinin asıl amacı, Yunan ordusuna yardımcı olmuş yerli Rumlarla, işgalci güçlere yardımcı olmuş veya onların emrinde çalışmış diğer kişileri Türk Devletinin takip ve cezalandırmasından kurtarmaktır. Bu durum belgenin birinci paragrafında açıkça belirtilmiştir:

Paragrafta "...Türkiye'de ikamet etmiş veya halen ikamet edenlerden hiç biri, siyasi görüşlerinden, veya başka bir devlete yardım ettiklerinden dolayı takip edilemeyecek, cezalandırılamayacaklardır..." denilmektedir.

Dördüncü paragraf daha ilgi çekicidir. Bu paragrafa göre işgalci güçlere mensup asker ve memurların Türkiye'deki haksız eylemlerinden dolayı şikayette bulunulamayacak.

Altıncı maddede, dördüncü maddedeki durum biraz daha pekiştirilmiştir. Bu maddeye göre Türkiye ve işgalci müttefikler, birbirlerinin yurttaşlarına yaptıkları haksızlıklar nedeni ile yapılacak her türlü başvuru veya şikayet hakkından karşılıklı olarak feragat ediyorlar. İşgalci devletlerin feragat edilecek bir hakları olmadığına göre, hakkından feragat edenin sadece Türkiye olduğu açıktır.

Yedinci paragraf, beyanname-protokolün son paragrafıdır. Genel affın dışında tutulacak kişilerle imza tarihini belirtmektedir.

PROTOKOL

Yukarıda kısaca değinilen protokole ek olarak tek madde ve iki paragraftan ibaret çok özel bir protokol daha yapılmıştır. Bu ünlü **Yüzellilikler** ile ilgili bir protokoldür. Yukarıdaki 7 numaralı protokolde Türkiye'nin, siyasi görüşü ne olursa olsun, Türk Devletinin ve Türk Kurtuluş Savaşı'nın aleyhinde çalışmış olsa dahi, Yunan ordusuna ve diğer işgal güçlerine yardım ve işbirliği yapmış olsa dahi, Türk Devletinin bu kişileri cezalandıramayacağı karara bağlanmıştı. Ancak bu ekin eki olan protokol ile Türk Devleti, Yüzellilikleri cezalandırma ya da sürgün etme yetkisini saklı tutmuştur. Ancak bu tarihte sürgün edilecek 150 kişinin ad ve kimlikleri belli değildi. Önce sayı saptanmış, sonra bu sayının içi doldurulmuştur.

SAĞLIK KONULARINA İLİŞKİN BEYANNAME

Beyanname temel anlaşmanın 9 numaralı ekini oluşturmaktadır. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmıştır. Bu beyanname ile Türk delegasyonu, Türk Devleti adına bir taahhütte bulunmuştur. Buna göre, Türkiye Barış Anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç yıl süre ile sınır kapılarındaki sağlık işlerini düzenlemek için üç adet Avrupalı danışman görevlendirecektir. Bu danışmanlar Milletler Cemiyeti tarafından seçilecek, kendilerine Türk Devleti tarafından müsteşar düzeyinde aylık ödenecektir. Bu danışmanların nerelerde görev yapacağı Milletler Cemiyeti tarafından belirlenecek, Türk Devletine bildirilecektir. Bu üç danışmanın çalışmaları ile Türkiye sınır ve sahillerinin sağlık işlerini düzenleyecektir. Türkiye sınır ve sahillerden giriş çıkışlarda sağlıkla ilgili olarak almış olduğu vergi ve harçları sadece sınır ve sahillerdeki sağlık kuruluşlarına harcayabilecektir. Sıhhiye Vekaleti (Sağlık Bakanlığı) sağlık kuruluşlarının yeniden düzenlenmesi ve geliştirilmesi için devlet bütçesinden ayrı olarak ek bir bütçe yapacaktır.

Yukarıda belirtildiği gibi beyannameler, bir kişi veya grubun tek yanlı olarak açıkladığı düşünce ve irade bildirimleridir. Bu beyanname de Türk delegasyonu tarafından tek yanlı olarak açıklanan bir irade bildirimidir. Daha çok bir iç sorun olarak bilinen sağlık konusunun neden bir barış anlaşmasına girdiği sorusu akla gelebilir.

Birinci Dünya savaşından önce Türkiye'de gerek tedavi kurumu olarak, gerek yönetici kurum olarak bazı yabancı veya uluslar arası sağlık kurumları bulunuyordu. Bu kurumlar Osmanlı tebaasına hizmet etmek için değil, kalıcı veya geçici olarak Türkiye'de bulunan yabancıların sağlık gereksinimlerini karşılamak için kurulmuşlardı. Lozan barış anlaşması ile bunlar kaldırılmış, yetkileri yeni Türk Devleti'ne devredilmiştir. İngiliz, Fransız ve İtalyanlar başta olmak üzere işgalci devletlerin Türkiye'de azımsanmayacak birer kolonileri bulunmaktadır. Aynı zamanda Ticaret Sözleşmesi, Adliye ve İkamet Sözleşmesi ile bir süreliğine de olsa Türkiye açık Pazar durumuna getirilmiştir. Bu durum, daha bir çok kişinin bu devletlerden Türkiye'ye gelme olasılığını ortaya çıkarmıştır. İşte İngilizler ve ortaklarının insancıl bir düşünce gibi görülen sağlık sorunlarının, barış anlaşmasında Türkiye'nin tek yanlı bildirimi ile yer almasını sağlamaları daha çok kendi yurttaşlarını düşündükleri içindir.

Yargı Kurumlarına İlişkin Beyanname

Beyanname temel anlaşmaya yapılan eklerin 10. sırasında yer almaktadır. Anlaşmanın Osmanlıca aslında *"İdare-i Adliyeye Dair Beyanname"* başlığını taşımaktadır. Bu beyannamelerin önemli özelliği tek yanlı irade bildirimi olmaları idi. Lozan'daki beyannamelerin önemli özelliği de sadece Türk delegasyonu tarafından yayınlanmış olmalarıdır. İngilizler kurulacak yeni Türk Devleti ile ilgili olarak bazı güvenceler almak istiyorlardı.

Ancak bunları tartışmak istemiyorlardı. Çünkü yeni Türk Devletinden istedikleri, sadece Türkleri değil, bütün İslam alemini ilgilendiriyordu. Türkiye'de yapılacak değişiklerden İslam aleminin zarar görmesi durumunda, sorumluluk yüklenmek istemiyorlardı. Diğer yandan bir ada devleti olan İngiltere varlık ve gücünü sömürgeciliğe dayandırmıştı. Ortadoğu coğrafyası ise sömürgecilik siyasetinin temel hedefi idi. İngilizlerin yeni Türk Devletinden istedikleri en önemli konu, İslam Coğrafyası için hami-koruyucu devlet olma iddiasından vazgeçmeleri idi. Böylece Ortadoğuyu sömürme siyasetine rakipsiz olarak devam edecekti.

Bu amaca ulaşabilmek için yeni Türk Devletini İslam coğrafyasından ayırmak gerekiyordu. Bu ayırma sadece fiziksel sınırlarla değil, hukuk sistemi, toplum düzeni, tümüyle dünya görüşü açısından olmalıydı. Bunun için de öncelikle hukuk sisteminin değişmesi gerekiyordu. İngiltere bu değişikliği güvence altına almak için temel anlaşmanın imzalanmasından önce, Türk delegasyonu tarafından bir beyanname yayınlanmasını, bu beyannamenin anlaşmaya ek olarak kabul edilmesini istemiştir. Bu istek Türk delegasyonu tarafından kabul edilmiş ve beyanname yayınlanmıştır. Buna göre:

1- Türkiye hukuk sistemini, çağdaş hukuk sistemlerine uygun olarak değiştirecektir. Bunu yapmaya gücü olduğunu ve yüklenimde bulunduğunu deklare eder.

2- Türkiye, Lahey Daimi Adalet Divanı tarafından seçilecek liste içinden yeteri kadar hukuk müşavirini gecikmeksizin hizmetine alacaktır. Bu müşavirler Adalet Bakanlığı bünyesinde çalışacaklardır. Aylıkları müsteşar düzeyinde olmak üzere Türkiye tarafından ödenecektir. Bu hukuk müşavirlerinin bir kısmının görev yeri İstanbul, bir kısmının görev yeri de İzmir olacaktır. Bu müşavirler hukuk sisteminin değiştirilmesi ile ilgili komisyonlarda görev alacaklardır. Yasaların değiştirilmesinde bunların görüşleri birinci derecede dikkate alınacaktır. Adliye Vekiline gerekli görecek-

leri raporları vereceklerdir. Mahkemelerin verecekleri bütün kararların birer nüshası bu hukuk müşavirlerine gönderilecektir.

Mahkemelerden, hakimlerden, diğer adliye personelinden yapılacak şikayetleri alma, araştırma ve karar verme yetkisine sahip olacaklardır. Hakimler gerekli gördükleri zaman bu hukuk müşavirleri ile doğrudan görüşebilecekler, onların düşünce ve görüşlerini alabileceklerdir. Ayrıca yasaların uygulanmasından doğan şikayetleri de alacaklar ve sonuçlandıracaklar, ilgili mahkemeye bildireceklerdir. (Temyiz Mahkemesi gibi. Ayrıca bu hukuk müşavirlerinin İstanbul ve İzmir'de görevlendirilmelerinin nedeni açıktır. Çünkü Avrupa devletlerinin yurttaşları daha bu iki şehirde toplanmışlardı. Verilecek mahkeme kararları ile bunların haksızlığa uğramasını önlemek istiyorlardı.)

Bu hukuk müşavirlerinin yetkileri sayılanlarla sınırlı değildi. Türk zabıta ve memurlarının evlere girmesinden, kişileri ve yasak maddeleri araştırmasından doğacak şikayetleri de dinleyecekler ve karara bağlayacaklardı. (İkinci bölüm, ikinci paragraf.)

Henüz cumhuriyet kurulmamış, henüz Osmanlı'dan intikal eden hiçbir yasa değiştirilmemiş. Ancak beyannamenin üçüncü bölümünde ceza yargılamasında değişiklik yapılacağı kabul ve ilan edilmiştir. Kamu düzenini bozucu sonuçlar doğurmadıkça, küçük suçlarda daima kefaletle serbest bırakma yolu tercih edilecektir. Tek yanlı olarak ilan edilmiş bir beyanname ile bunca yükün altına nasıl girilir? Türk'le, Türklük'le, Türk Devleti ile hiçbir bağı olmayan yabancı kişilere nasıl olup da bu kadar geniş yetkiler verilmiştir? Sanırım bu konuda yorum ve değerlendirmeyi sayın okuyuculara bırakmak en iyi yol olacaktır.

Beyannamenin dördüncü bölümünde azınlıkları koruyan ve onları Türk mahkemelerinde yargılanmaktan kurtaran çok açık bir hüküm bulunmaktadır. Bu sonuca hakem yöntemi ile varılmıştır. Buna göre aralarında anlaşmazlık bulunan kişiler, kendilerine bir hakem seçecekler, onun verdiği kararla anlaşmazlıklarını çözeceklerdir. Kamu düzenine aykırı olmadıkça Türk yargıçları bu hakem kararlarını onamak zorunda olacaklardır.

Beyannamenin beşinci ve son bölümünde, beş yıl süre ile geçerli olduğu belirtilmiştir.

Bu beyanname ile Türk Devleti:

1- Hukuk sistemini tümüyle değiştirmeyi,

2- Hukuk sisteminin değiştirilmesinde Milletler Cemiyeti'nin atadığı hukuk müşavirlerinin görüşlerine uymayı,

3- Değişiklik yapılıncaya kadar Hıristiyan azınlığı Türk mahkemelerinde yargılamamayı kabul ve taahhüt etmiştir.

Yukarıda yazılı hususlar da göz önüne alındığında, Lozan anlaşması ile Cumhuriyet Devrimleri arasında bir sebep-sonuç bağı kurulabilir mi? Doğrusu üzerinde düşünülmeye değer.

MUSUL MESELESİ

Mondros Mütarekesinin imzalandığı tarihte (30 Ekim 1918) Musul vilayetinin önemli bir kısmı Osmanlı birliklerinin denetimi altında idi. Ancak mütarekenin 7. maddesine dayanılarak İngiliz birlikleri tarafından işgal edildi. Türk Devleti bu oldu bittiyi reddetti. İstanbul'da son Osmanlı meclisinin kabul ettiği, TBMM'nin de aynen benimsediği Misak-ı Milli sınırları içine aldı. Bu dönemde Ankara Hükümeti, Musul'daki aşiretleri kendi tarafına çekmek suretiyle, İngiltere'ye karşı üstünlük sağlamak için askeri boyutları da olan bir takım girişimlerde bulundu. Fakat Musul kurtarılamadı. Mudanya ateşkes anlaşmasının imzalanması ile sorunun çözümlenmesi Lozan Barış Konferansı'na kaldı. Lozan'a giden İsmet Paşa başkanlığındaki TBMM heyetine başlangıçta verilen talimata göre Süleymaniye, Musul ve Kerkük sancakları kesin olarak istenecek İngilizleri yola getirebilmek için gerekirse petrol yataklarını işletme sözleşmeleri yapılacaktı.

Türk heyeti Lozan'da düşüncelerini ortaya koydu. Gerekirse burada halk oyuna baş vurulabileceğini söyledi. Ancak Musul petrollerine kilitlenmiş olan İngiltere Türk tekliflerinin hiç birini kabul etmedi. Her iki taraf Musul sorununun Lozan'da barış anlaşmasının imzalanmasına engel olmamasını kabul etti. Barışın imzalanmasından sonra Türkiye ile İngiltere arasında yapılacak görüşmelerle sorunun çözümlenmesi kararlaştırıldı. Anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren dokuz ay içinde Musul sorunu çözümlenemediği takdirde konunun Milletler Cemiyeti'ne götürüleceği de kabul edildi. Ayrıca her iki taraf bu süre içinde Musul'un statüsünde değişiklik yapmaya yönelik askeri ve siyasi bir girişimde bulunmayacaktı.

Lozan anlaşmasının yürürlüğe girmesinden sonra 19 Mayıs 1924 tarihinde Musul konusunda bir karara varmak üzere Türk ve İngiliz temsilcileri toplandı.

Görüşmelerde İngilizler Musul'un dışında Nesturiler için Hakkari'yi de istediler. Bunun üzerine bir anlaşma sağlanamadan görüşmelere son verildi.

24 Eylül 1924 tarihinden itibaren Musul konusu Milletler Cemiyeti'nde görüşülmeye başlandı. İngiltere temsilcisi, sorunun Musul'la ilgili olmadığını, anlaşmazlık konusunun Türk sınırının nereden geçeceğinin saptanması olduğunu, çalışmaların sadece bu yönde yapılması gerektiğini ileri sürdü. Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti) İngiltere'nin görüşü doğrultusunda üç kişilik bir komisyon seçti. Bu komisyonda Macar Kont Teleki, Belçikalı Albay Poulis, İsveçli A. Virsen bulunuyordu. Komisyon 1925 yılı başlarında çalışmalara başladı. İngiltere Komisyonu ve Milletler Cemiyeti'ni baskı atına aldı. Bölgede yaşayan aşiretlere çeşitli vaatlerde bulundu. Sonuçta komisyon 16 Temmuz 1925'te raporunu Milletler Cemiyeti başkanlığına sundu. Rapor var olan koşullar çerçevesinde Musul ve çevresinin Irak'a verilmesi ve İngiliz mandası altında bırakılması gerektiğini belirtiyordu.

Milletler Cemiyeti bu rapor doğrultusunda Musul ve çevresinin Irak'a verilmesini ve İngiliz mandası altında bırakılmasını kararlaştırdı. (16 Aralık 1925)

Sorunu kesin çözüme ulaştırmak amacı ile Türkiye, İngiltere ve Irak arasında imzalanan Ankara anlaşması ile Milletler Cemiyeti tarafından 29 Ekim 1924'te saptanan sınırda Türkiye lehine yapılan küçük bir değişiklikle Türkiye–Irak arasındaki bugünkü sınır saptandı.

Musul sorununun askeri ve diplomatik boyutu yanında kuşkusuz ekonomik boyutu ağır basıyordu. Bu coğrafya petrol yatakları yönünden çok zengindi. Devletimizin ilk dönem yöneticilerinin tutarlı bir enerji politikalarının olmadığı görülmektedir. İngiltere ise petrol bölgelerini elinde tutabilmek için var gücü ile çalışmıştır. Doğuda zengin petrol yataklarına sahip, Kars ve Artvin kadar Türk olan Batum ve çevresi de küçük çıkarlar karşılığında Ruslara (Gürcülere) bırakılmıştır. Musul 1914 yılında petrol arama ve işletme imtiyazı almak için İngiliz ve Alman şirketlerinin rekabetine sahne olmuştur.

Tarihimizin ve talihimizin dönüm noktası olan 1923 yılına geldiğimizde, Musul ve Kerkük'te hâlâ büyük bir Türk ve Türkmen nüfusu yaşamakta idi. Yukarıda belirtildiği gibi Lozan anlaşmasında Musul'un kaderi, anlaşmanın imzalanmasından sonra, Türkiye ile İngiltere arasında yapılacak özel görüşmelere bırakılmıştı. Bu özel görüşme dönemin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey (Aras) ile İngiliz temsilci arasında yapıldı. Tevfik Rüştü Bey 7 Haziran 1926 günü TBMM'de yapmış olduğu konuşmada; *"Musul'un bir jest olarak Irak'a bırakıldığını"* beyan etmiştir.

Bilindiği gibi Musul meselesi Lozan'da çözüme kavuşturulamadı. Lozan sonrasındaki dokuz ay içinde uzlaşmaya varacaklardı. Lozan anlaşmasının Mecliste oylanması sırasında gizli oturum yapıldı. Bu oturumun tutanakları aradan 50 yıl geçtikten sonra 1984 yılında açıklandı. Mecliste bu konuda çok ciddi tartışmalar yaşandı. Özellikle doğu illerinin milletvekilleri; *"Musul giderse, doğu da gider. Bunu kabul edemeyiz. Musul giderse doğuyu fakr u zarurete mahkum etmiş oluruz"* dediler. Mustafa Kemal Paşa, Musul'un önemli bir sorun olduğunu kabul ediyordu. Kürsüye gelerek şunları söyledi: *"Arkadaşlar haklısınız. Musul meselesini rayına oturtamadık. Fakat Lozan'da iyi müktesebatımız (kazanımlarımız) var. Musul için Lozan'dan vazgeçemeyiz. Musul'da diretirsek harbe girmemiz lâzım. Ama yorgunuz. Paramız yok. Dolayısıyla Lozan'ı imzalayalım. Musul'a sonra bakarız. Durumumuz müsait olduğunda kıyama geçeriz."* Böylece Musul konusundaki tepkiler önleniyor, Lozan imzalanıyor.

MUSUL KARŞILIĞINDA 500 BİN STERLİN

Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü ile İngiltere büyük elçisi arasında Musul görüşmeleri başladı. Anlaşma 5 Haziran 1926 tarihinde imzalandı. Anlaşmanın içeriği Türkiye için pek övünülecek nitelikte değildi. Türkiye İngiltere'den Musul karşılığında 500 bin sterlin (bir milyon dolar) alıyordu. Başka bir deyişle Musul'u 500 bin sterline satmış oluyordu.

İNGİLTERE MUSUL'U VERECEK MİYDİ?

Lozan'da birinci dönem İngiliz Başdelegesi olan Lord Curzon anılarında önemli bilgiler vermektedir. Lozan görüşmeleri sırasında İngiltere'de yeni bir hükümet işbaşına gelmiştir. Yeni başbakan Lozan'daki İngiliz delegelerine kızıyor. Gönderdiği mektupta şöyle diyor: *"Verin Musul'u bitsin bu iş. Yeni bir savaşa girecek takatimiz yok"*. İngiliz temsilcisi, başbakanının bu teklifini Türk delegelerinden sakladığını söylüyor; *"Ya kazanırız, ya da kaybederiz diye düşündüm ve kazandık"* diyor.

Buradan anlaşıldığı gibi Türkiye Musul'u masada kaybediyor. Lozan'da, bazı konulardaki başarısızlığın önemli kısmı diplomatik deneyimsizlikten ileri gelmektedir. Musul'la ilgili anlaşma İngiltere ile yapılmıştır. Eğer egemenliğin el değiştirmesi durumunda haklarımızın geri döneceğine ilişkin bir rezerv konulmuş olsaydı, sanırım durum daha iyi olurdu.

İngiliz başdelegesi anılarında önemli bilgiler vermeye devam ediyor: *"Lozan'da bir gün İsmet Paşa'yı odama davet ettim. Musul haritasını önüne koydum. Bir kırmızı çizgi çektim. Bak dedim; yarısı size, yarısı bize. Kerkük, Erbil gibi Türkmen bölgeleri size kalsın, güneyi bize. Hayır dedi İsmet Paşa, hepsi bizim. Kabul etmedi."*

Musul'daki durumun Mustafa Kemal Paşa'nın da yüreğine tam oturmadığı anlaşılmaktadır. 1933 yılında Amerikalı general Mc Arthur kendisine şöyle bir soru yöneltiyor:

— Sizin Türkiye'nin geleceği ile ilgili tasavvurlarınız-düşünceleriniz nelerdir?

Mustafa Kemal Paşa Mc Artur'a aynen şu cevabı veriyor:

— Allah nasip ederse, ömrüm vefa ederse Musul, Kerkük ve Adaları geri alacağım. Selanik ve Batı Trakya'yı Türkiye hudutları içine katacağım. Sulh ile olmazsa cebren...

Gerçek şudur ki, Türkiye'nin, 30 Ekim 1918'de, yani Mondros Ateşkes Anlaşmasının imzalandığı tarihte elinde bulundurduğu, ancak bugün sınırları dışında kalan topraklar, vazgeçilmesi söz konusu olmayan kırmızı çizgilerdir. Türkiye bunu bir ulusal politika olarak saptamalıdır. Gelecek nesillerin beyinlerine işlemelidir. Tarih içinde asırlar, bir saatin tik-takları kadar kısa zaman parçalarıdır.

Bu kitabın amacı bir dönemi veya o dönemin aktörlerini kötülemek değildir. Aksine bizler, seferberlik ve Yunan harbini, uzun kış gecelerinde her akşam birinci ağızdan dinleme mutluluğuna ermiş bir kuşağız. Kurtuluş Savaşı'nın ve Birinci Dünya Savaşı'nın hangi koşullar altında yapıldığını çok iyi biliyoruz. Böyle bir savaşı ancak, ekmeksiz kalmış, ama devletsiz kalmamış bir ulus yapabilir. Hataların ortaya konulması bu gerçeği tamamen inkâr etmek değildir. Esasen tartışılmayan düşünce ve olgular serada yetiştirilen bitkiler gibidir. Koruma kalkınca doğal ortamda asla yaşayamazlar. Türk ulusunun devlet kurmadaki tarihsel yetenek ve başarısı, asla bir veya birkaç kişi ile sınırlı değildir. Gereksinim duyduğu her an kendi içinden, kendine benzer bir lider çıkarabilir.

Lozan Anlaşması batı Türklüğünün önemli bir dönüm noktasıdır. Acaba Lozan Anlaşması hiç yapılmasa daha mı iyi olurdu? Kesinlikle hayır! Bu anlaşma ile dünya coğrafyası üzerinde bir devletimiz olmuştur. Bu devlet, uğrunda ölenleri, ölenlerin çocuklarını, onların manevi dinamiklerini ne kadar kucaklamıştır? Tümüyle ayrı bir tartışma konusudur. Düşüncem odur ki, Kurtuluş Sa-

vaşı 30 Ekim 1923 tarihinde bitmiştir. Bundan sonraki bütün düşünce, eylem, karar ve yasalar siyasal niteliktedir. Siyasal nitelikli her türlü eylem ve düşüncenin, konulan kuralların destekleyeni ve desteklemeyeni olacaktır.

Lozan'a gelinceye kadar her Avrupalının kafasında, Müslüman Türkleri Anadolu'dan atmak vardı. Çünkü Anadolu'da Hıristiyanlığa ait kutsal mekanlar vardı. Lozan Anlaşması ile birlikte Avrupalı, Anadolu'nun bir Türk yurdu olduğunu kabul etmiştir. Ancak Avrupalının başka bir başarısı vardır. Anadolu'dan atamadığı Müslüman Türkü Avrupalılaştırmıştır. Artık kadın-erkek Avrupalı gibi giyiniyoruz. Sabah karşılaştığımız dostlarımıza Fransızların "bonjour"una benzer günaydın diyoruz. Bir kesimde insanlar akşam konuklarına çay-kahve yerine "katresi haram olan" şarap ve likör ikram ediyorlar. Tarihimiz, takvimimiz, tatilimiz Avrupa'ya uyduruldu. Yemekte sağ eline bıçak, sol eline çatal almayanın uygarlıktan nasibi olmadığı gerçeği kafalara yerleştirildi.

Kuva-yı Milliye'nin lideri, Kurtuluş Savaşının Başkumandanı, Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa (Atatürk); *"Bir tek medeniyet vardır; o da garp medeniyetidir"* diyerek bu değişimlerin önderliğini yapmıştır.

Yukarıdaki soruyu başka bir biçimde soralım: Lozan Anlaşması daha iyi yapılabilir miydi?

Evet. Yüzde yüz daha iyi yapılabilirdi!

SİVİL TUTUKLULAR ve HARP ESİRLERİNİN DEĞİŞİMİ

Lozan'da temel anlaşmaya ek olarak yapılan sözleşmelerin altıncı sırasında yer almaktadır. Bu sözleşme Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanmış bulunmaktadır. Ancak bu sözleşmelerin tarihlerine bakıldığında temel anlaşmadan önce imzalandıkları görülür. Barış anlaşması 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalandığı halde, bu sözleşmelerin 30 Ocak 1923 tarihinde imzalandıklarını görüyoruz. Daha açık bir deyişle İngilizler kendileri ile Türkiye arasındaki anlaşmazlıkların dışındaki bütün pürüzleri konferansın birinci döneminde bitirmiş oldular. Yunanistan ve Türkiye arasındaki sivil tutuklularla savaş tutsaklarının değişimi sözleşmesi 7 maddeden oluşmaktadır.

Sözleşmenin birinci maddesinde değişim için yapılacak bürokratik hazırlıklardan söz edilmektedir. Birinci maddenin A fıkrasında Yunanistan'ın yapacağı hazırlıklardan, B fıkrasında ise Türkiye'nin yapacağı hazırlıklardan

söz edilmektedir. Bu iki fıkrada Türkiye aleyhinde korkunç bir fark yapılmıştır. Şöyle ki:

Yunanistan'ın Türkiye'ye teslim edeceği Türk tutuklu ve tutsaklar için, Yunanistan'ın vereceği liste yeterli olacaktır. Türkiye Yunanistan'ın göstereceği liste dışındaki kişiler için her hangi bir iddiada bulunamayacaktır.

Ancak Türkiye ayrıca, Yunanistan'ın talep ettiği taharrisi icap eden (araştırılması gereken) kişileri de arayıp bulmak zorunda olacaktır.

Sözleşmenin ikinci maddesinde Türkiye'den Yunanistan'a gönderilecek sivil tutuklu ve savaş tutsaklarının İzmir veya İstanbul'da toplanacakları belirtilmektedir. Birinci maddede olduğu gibi, ikinci maddede dahi Türkiye'nin bulunamayan kişileri araştırması gereğinden söz edilmektedir. Bu sözleşmede savaş ortamında şu veya bu biçimde kaybolmuş Rumların araştırılmasından söz edilirken, Yunan askerlerinin Aydın Karatepe köyünde camiye doldurarak yaktığı sivil halktan söz edilmemesi gariptir.

Üçüncü madde iade listelerinin barış anlaşmasının imzalanmasından sonra tamamlanacağı belirtilmektedir.

Dördüncü maddeye göre bu sözleşmenin imzalandığı tarihten itibaren onbeş gün içinde Yunanistan elindeki Türk savaş esirlerini İzmir'e gönderecek, Türkiye, Yunanistan'dan gelen bu gemi ile gönderilmeleri için elindeki esirleri İzmir'de hazır bulunduracak. Ancak Türkiye Yunanistan dan iade edilen her er için elindeki bir eri, her subay için de bir subayı Yunanistan'a iade edecek. Değişim listeleri barış anlaşması imzalandıktan sonra onbeş gün içinde tamamlanacaktır.

Beşinci maddede taraflar, işlediği suçun niteliği, soruşturmanın aşaması ne olursa olsun sivil tutukluların karşılıklı olarak iade edileceği belirtilmektedir.

Sözleşmenin altıncı maddesi Türkiye ile Yunanistan arasındaki sivil tutuklu ve savaş tutsaklarının değişim işlerini düzenleyecek bir komisyonun kurulacağından söz etmektedir. Bu komisyon birinci dünya savaşına katılmamış devletlerin Kızılhaç kuruluşlarından üç üye ile Türkiye ve Yunanistan'dan seçilecek birer üyeden oluşacaktı. Bu komisyon, tutsak ve tutukluların gemilere binme yerlerinde hazır bulunacak, taşıma koşullarının olanaklar ölçüsünde insan onuruna uygun olmasını denetleyecekti. Ayrıca tutsak ve tutukluların listeleri Türk ve Yunan memurları arasında birbirlerine teslim edilecekti.

Yedinci madde bitiş maddesidir. Sözleşme derhal yürürlüğe girecektir. Komisyonun giderleri ile taşıma giderleri Türk ve yunan hükümetlerince karşılanacaktır.

LOZAN ve LAİKLİK

Lozan'dan sonra kurulan Cumhuriyet yönetiminin nitelikleri, bazen satır aralarında, bazen de açık tümcelerle anlaşmada belirtilmiştir. Yeni yönetimin en önemli özelliklerinden biri kuşkusuz laikliktir. Türkiye'nin kendine özgü laikliği ile Türk halkından bir kesimin dinsel inançları sık sık kesişme noktasına gelmiştir. Görüş ve inançları *"Eskiyi unut, yeni yolu tut"* dizesiyle özetlenen laiklik savunucuları, laiklik karşıtlarına cumhuriyet düşmanı ilan ettiler. Onlara göre Kurtuluş Savaşı'nda Mehmetçikler, laik cumhuriyeti kurmak için savaşmışlardı. Bu nedenle laiklik karşıtı sayılanlar aynı zamanda kurtuluşa da karşı sayılıyorlardı.

Klasik çağlarda insanlar iki kısma ayrılıyordu. Benim dinimden olanlar, benim dinimden olmayanlar... Dinin insanları birbirinden ayıran temel ölçü olduğu dönemlerde, dinsel hoşgörüden söz etmek de olanaklı değildir. Bu hoşgörüsüzlüğün sonucu olarak ortaya çıkan din savaşları insanlığın en büyük yıkımı olmuştur. Sonuçta, gerek bireylerin birbirine karşı, gerek devletin bireylere karşı dinsel hoşgörü içinde olabilme anlamına gelen "Evrensel Laiklik" insanlığın ulaşabildiği önemli gelişim noktasıdır. Bu noktaya gelmek için doğrusu insanlık küçümsenmeyecek bir bedel ödemiştir.

Laiklik nedir? Evrensel anlamdaki laikliğin tarifi **"dinsel hoşgörü"**dür. Herhangi bir dine mensup olmak veya tümüyle inançsız olmak insanların temel hak ve tercihlerinden sayılmakta ve saygı görmektedir. Diğer yandan din-ler laik sistemde devlet yönetimine talip olmaz. Bu kural "din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması" biçiminde özetlenmiştir. Şu duruma göre laikliğin iki temel öğesi vardır:

1- Dinsel hoşgörü,

2- Din ve devlet işlerinin ayrılması.

AD ve UYGULAMA OLARAK LAİKLİĞİN KÖKENİ

Sözcüğün aslı Yunancadır. «İkus» tanrı veya tanrılarla ilgili sözler anlamına gelmektedir.

Özel anlamda tapınaklarda söylenen dinsel şarkıları anlatmaktadır. Din dışı şarkılar ise «Laikus» olarak adlandırılmıştır. Sözcük daha sonra Laik-Din dışı devlet yönetimine ad olmuştur.

Uygulama olarak kavramın kaynağı ise Fransız anayasasıdır. Anayasa hukuku açısından temel geleneklere sahip olan Batı Avrupa ülkelerinde bu kavrama rastlanmamaktadır. Bu ülkelerde din toplumun temel dinamiklerinden sayılmaktadır. Esasen Türkiye'deki uygulama Fransa'daki uygulama ile benzeşmektedir. Anglo–Sakson sisteminde din ve devlet daha bir iç-içelik göstermektedir. Türkiye'deki uygulama ise Fransa'dakinden de keskin bir görünüm sergilemektedir. Laiklik bütün dünyada dinsel özgürlük anlamına gelirken, Türkiye'de dinsel özgürlüklerin kısıtlanması olarak algılanmış ve uygulanmıştır. Buna gerekçe olarak da Türkiye'deki koşulların değişik olduğu gösterildi.

Türkiye'de laiklik, dinsel özgürlük yerine, bir yaşam biçimi olarak kabul edilmiştir. Bu biçim kişinin her davranışını içine alma gayretindedir. Kişinin dış görünüşünde mensup olduğu dini belirten bir simgenin bulunması laikliğe aykırı kabul edilmektedir.

Kısaca Türkiye'deki laiklik çok basit bir kurama dayanmaktadır: **Bu da Hıristiyan görünümlü Müslüman elde etme kuramıdır.** Tıpkı bülbül ötüşlü kanarya gibi...

Bugün Türkiye'de demokrat bir İslam toplumu oluşmuştur. Bu toplumun özel yaşamlarında inançlarını yaşamaktan başka bir amacı yoktur. İnsan ruhundaki inanç, bir yere girerken vestiyere verebileceğiniz şemsiye veya palto değildir. İnanç, açık ve kapalı her alanda sahibi ile birlikte bulunur. İnanç sahibi için, kapalı alanda ayrı, açık alanda ayrı statü tayin etmek, laiklik değil inanç düşmanlığıdır.

LOZAN
BARIŞ ANLAŞMASI

SÖZLEŞMELER VE DİĞER SENETLER

(Sadeleştirilmiş Metin)

BARIŞ ANLAŞMASÎ

Bir taraftan,

Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ve diğer taraftan Türkiye.

1914 yılından beri doğunun sükunetini ortadan kaldıran savaş durumuna kesin olarak son vermek yüce duygusu ile kendi uluslarının ortak kalkınma ve mutlulukları için, aralarında dostluk ve ticaret ilişkileri kurmak amacıyla, ilişkilerin bağımsızlık ve egemenlik haklarına saygı çerçevesinde olmasını düşünerek bir anlaşma yapılmasına karar vermişler ve temsilcileri olmak üzere:

Haşmetli Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Devletleri kralı, denizaşırı Britanya toprakları kralı ve Hindistan İmparatoru hazretleri:

İstanbul'da yüksek komiser, soylu Sir Horas Jorj Montegü Rumbold, Barone, J. S. M. J.

Fransa Cumhuriyeti reisi:

Fransa Büyükelçisi, Cumhuriyetin doğudaki en yüksek komiseri, lejyon dönor ulusal nişanının, Grand ofisiye rütbesinin sahibi, Ferik General, Mösyö Maurice Pelle.

Haşmetli İtalya Kralı Hazretleri:

Senato üyesi, İtalya Büyük Elçisi, İstanbul'da en yüksek komiser, Sen Moris, Sen Lazar ve Kuron d'İtali nişanlarının Grand Kruva rütbesinin sahibi, soylu Marki Camile Garoni; Atina'da en yüksek temsilci, orta elçi, Sen Moris ve Lazar nişanlarının, komandör, Kuron d'İtali nişanının grand ofisiye rütbesinin sahibi Mösyö Jül Sezar Montanya.

Haşmetli Japonya İmparatoru Hazretleri:

Sulay luvan nişanının birinci rütbesinin sahibi, Roma'da en yüksek temsilci, büyükelçi Mösyö Kintaro Oçiyai Juzamimi.

Haşmetli Yunanlılar Kralı Hazretleri:

Bakanlar kurulu eski başkanı, Sovvör nişanının Grand Kruva rütbesinin sahibi, Mösyö Elefterios Kirye Venizelos; Londra orta elçisi, Sovör nişanının komandör rütbesinin sahibi Mösyö Demeter Kaklamanus.

Haşmetli Romanya Kralı Hazretleri:

Orta elçi Mösyö Konstantin İ. Diyamandi,

Orta elçi Mösyö Konstantin Konçesku.

Haşmetli Sırplar-Hırvatlar-Slovenler Devleti Kralı:

Bern'de yüksek temsilci ve orta elçi Mösyö Milotin Yuvanoviç.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti:

Dışişleri Bakanı, Edirne Milletvekili İsmet Paşa; Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Sinop Milletvekili Doktor Rıza Nur; Eski Bakan Trabzon Milletvekili Hasan Hüsnü Bey.

Adlarını taşıyan sayın kişileri tayin etmişlerdir. Bu sayın kişiler uygun ve geçerli yetki belgelerini takdim ettikten sonra aşağıdaki maddeleri kararlaştırmışlardır:

BÖLÜM 1
SİYASAL HÜKÜMLER

MADDE 1

Bu Anlaşmanın yürürlüğe girmesi tarihinden itibaren bir taraftan Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Slavlar Devleti, diğer taraftan Türkiye Devleti arasında ve aynı şekilde iki taraf yurttaşları arasında barışı kesin olarak ve yeniden kuracaktır.

İki taraf arasında resmi ilişkiler kurulacak, taraf ülkeleri birbirlerinin topraklarında konsolosluklar açacak, özel anlaşmalara zarar gelmeksizin, devletler hukuku genel esasları ile işlemleri yapma hakkına sahip olacaklardır.

FASIL 1

1- TOPRAĞA İLİŞKİN HÜKÜMLER

MADDE 2

Karadeniz'den Ege Denizi'ne kadar Türkiye'nin sınırı aşağıda tespit edilmiştir. (Bir numaralı haritaya bakınız.)

BULGARİSTAN İLE:

Razvaya yakınından Türkiye'ye, Bulgaristan ve Yunanistan'a ait üç sınırın Meriç Nehri üzerinde bulunan bitişik noktasına kadar Bulgaristan'ın bugün yenilenmiş olduğu şekilde güney sınırı.

YUNANİSTAN İLE:

Oradan Arda ve Meriç Nehirlerinin birleştiği noktaya kadar, Meriç Deltası,

Oradan Arda yatağına doğru, bu nehir üzerinden ve Çevrek köyün hemen civarında olmak üzere tayin edilecek bir noktaya kadar, Arda yatağı; oradan güneydoğu doğrultusunda Bosna köyünün bir kilometre yakınında Meriç üzerinde bulunan bir noktaya kadar, Bosna köyünü Türkiye'de bırakan doğru bir çizgi. Çevrek köyü beşinci maddede anılan komisyon tarafından, halkının çoğunlukla Türk veya Rum olarak tanınmasına göre Türkiye'ye veya Yunanistan'a verilecektir.

11 Ekim 1922 tarihinden sonra bu köye yerleşen kişiler sayılmayacaktır.

Oradan Ege Denizi'ne kadar, Meriç yatağı sınır olacaktır.

MADDE 3

Akdeniz'den İran sınırına kadar Türkiye'nin sınırları aşağıda tespit edilmiştir:

SURİYE İLE:

20 Ekim 1921 tarihinde yapılan Fransa-Türkiye anlaşmasının 8. maddesinde açıkça belirtilen sınır.

IRAK İLE:

Türkiye ile Irak arasındaki sınır, dokuz ay içinde Türkiye ile İngiltere arasında barışçı bir şekilde saptanacaktır.

Belirtilen süre içinde iki hükümet arasında anlaşma olmadığı takdirde, anlaşmazlık Milletler Cemiyeti meclisine sunulacaktır. Sınır çizgisi için verilecek karar beklenirken Türkiye ve Britanya Hükümetleri, geleceği bu karara bağlı olan arazide herhangi bir değişiklik yapamayacaklarına bu konuda askeri ve siyasi bir harekette bulunmayacaklarına söz verirler.

MADDE 4

Bu anlaşmada anılan sınır, bu anlaşmaya bağlı 1/1.000.000 ölçekli haritalar üzerinde gösterilmiştir. Anlaşma metni ile harita arasında uyuşmazlık olduğu takdirde, anlaşma metni geçerli olacaktır.

MADDE 5

İkinci maddenin ikinci fıkrasında yazılı sınırı arazi üzerinde çizmeye bir komisyon görevlendirilecektir. Bu komisyon her devlet için birer temsilci olmak üzere Yunanistan ve Türkiye temsilcilerinden, adı geçen temsilcilerce bir üçüncü devlet yurttaşları arasından seçilecek bir başkandan oluşacaktır.

Adı geçen komisyon yönetim sınırlarını, yerel ekonomik çıkarları olanaklar ölçüsünde göz önüne alarak, bu anlaşmadaki tanımları yakından takip etmeye kesin olarak çaba gösterecektir. Komisyonun kararları adi çoğunlukla alınacak, bu kararlara ilgili taraflar için uyulması zorunlu olacaktır.

Komisyon giderleri ilgili taraflarca eşit olarak karşılanacaktır.

MADDE 6

Bir nehir veya ırmağın kıyıları ile saptanmayıp da, nehir yatağı ile saptanan sınıra gelince: Bu anlaşmanın tanımlarında kullanılan «cours-yatak» ve «chenal-kanal» bir taraftan gemi taşımacılığına uygun olmayan nehirlerde su yatağının veyahut başlıca kolunun, diğer taraftan taşımacılığa uygun olan nehirlerde başlıca taşıma kanalının ortası anlamını taşır. Bununla beraber sınır çizgisinin olası değişikliklerinde, adı geçen çizginin bu şekilde tayin edilen yatak veya akımı takip edeceğini, yahut bu yatak veya kanalın, bu anlaşma yürürlüğe girdiği anda sahip olduğu durumda kesin bir biçimde saptanacağını açıklamak sınır komisyonuna ait olacaktır. Bu anlaşma, aleyhine bir hüküm olmadıkça deniz sınırına üç milden aşağı mesafede bulunan ada veya adacıkları da içine alır.

MADDE 7

İlgili devletler sınır komisyonuna çalışması için lazım gelen belgeleri, bilhassa şimdiki ve geçmişteki sınırın saptanmasına yarayacak tutanakların onaylı suretlerini, büyük ölçekli bütün haritaları, yüz ölçümüne ait bilgileri, her türlü yüz ölçümü haritalarını ve sınırı teşkil eden nehirlerin yatak değiştirmesi hakkındaki bilgileri vermeye taahhüt ederler. Türkiye memurları elinde bulunan haritalar, yüzölçümüne ait bilgi, hatta yayınlanmamış haritalar, bu anlaşmanın uygulamaya konulmasından itibaren en kısa süre içinde Komisyon başkanına İstanbul'da teslim edilecektir. Bundan başka ilgili devletler, komisyona bütün belgelerin, özellikle planlar ve kadastroların, tapu defterlerinin verilmesi adı geçen komisyonun isteği üzerine, emlak ve araziye, ekonomik yapıya dair bütün bilgilerin, gerekli diğer açıklamaların verilmesi için memurlarına talimat vereceklerini taahhüt ederler.

MADDE 8

İlgili devletler sınır belirleme komisyonuna, görevinin yerine getirilmesi için gerekli taşıma, yerleşme, işçi ve malzemeye ait yardımları gerek doğrudan doğruya ve gerekse memurları aracılığı ile yerine getirmeyi taahhüt ederler.

Özellikle Türkiye Hükümeti gerektiğinde görevinin yerine getirilmesinde sınır komisyonuna yardım etmeye, işe uygun fen memurlarını görevlendirmeyi taahhüt eder.

MADDE 9

İlgili devletler, sınır komisyonu tarafından konulmuş olan sınır işaretlerini, direkleri veya diğer işaretleri güzelce korumayı taahhüt ederler.

MADDE 10

Sınır işaretleri birbirinden gözle görülebilecek aralıklarla konulacaktır. Bunlara numara verilecek, bulundukları mevkiler ve numaraları bir harita üzerinde gösterilecektir.

MADDE 11

Sınırın belirlenmesine ait kesin tutanaklar ve ekli haritalarla belgeler üç nüsha olarak düzenlenecektir. Bunlardan ikisi aynı sınırı paylaşan devletlere, üçüncü nüshanın birer sureti bu anlaşmaya imza koyan devletlere verilecektir. Üçüncü asıl nüsha ise, Fransa Cumhuriyeti devletine gönderilecektir.

MADDE 12

İmroz ve Bozcaada ile Tavşan Adalarından başka Doğu Akdeniz adaları, özellikle Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam, Nikarya adaları üzerindeki Yunan egemenliğine dair 17-30 Mayıs 1913 tarihli Londra anlaşmasının beşinci ve 1-14 Kasım 1913 tarihli Atina anlaşmasının 15. maddeleri hükümlerine uyularak, 13 Şubat 1914 tarihli Londra konferansında alınıp 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan hükümetine tebliğ edilen karar, bu anlaşmanın İtalya'nın egemenliğine konulan ve 15. maddede anılan adalara ilişkin hükümler saklı kalmak koşulu ile aynen kabul edilmiştir. Asya sahilinde üç milden aşağı mesafede bulunan adalar, bu anlaşmada aksine açıklık bulunmadıkça, Türkiye egemenliği altında kalacaklardır.

MADDE 13

Barışın korunmasını sağlamak amacıyla Yunan Hükümeti Midilli, Sisam ve Nikarya adalarında aşağıdaki önlemlere uymayı taahhüt eder:

1- Adı geçen adalarda hiçbir deniz üssü, istihkam, başkaca askeri tesis yapılmayacaktır.

2- Yunan savaş uçaklarının, diğer hava taşıma araçlarının Anadolu sahil arazisi üzerinde uçması yasaklanacaktır. Karşılıklı olarak Türkiye Hükümeti de savaş uçaklarının ve diğer hava taşıma araçlarının adı geçen adalar üzerinde uçmasını yasaklayacaktır.

3- Adı geçen adalarda Yunan silahlı kuvvetleri, silah altına alınıp eğitim yaptırılabilecek asker miktarı alışılagelmiş olan ve bütün Yunan arazisinde var olan jandarma ve polis miktarına uygun jandarma polis gücünden ibaret olacaktır.

MADDE 14

Türkiye, egemenliğinde kalan İmroz ve Bozcaada'da yerel idare ile kişilerin ve mülklerin korunması hususunda gayr-i Müslim halka her türlü güvenceyi verir. Ayrıca yerli halk özel bir idare teşkilatına sahip olabilecektir. Adı geçen adalarda güvenlik yukarıda sözü geçen yerel özel yönetim tarafından, yerli halk arasından seçilecek güvenlik elemanları eliyle sağlanacaktır. Rum ve Türk ahalinin mübadelesine dair Yunanistan ve Türkiye arasında konulacak hükümler İmroz ve Bozcaada ahalisine uygulanmayacaktır.

MADDE 15

Türkiye aşağıda sayılan adalar üzerindeki bütün hak ve dayanaklarından İtalya lehine feragat eder: Bugün İtalya'nın işgali altında bulunan İstanpalya, Rodos, Kalki, Sakarpanto, Kazos Piskovis, Misiros, Kalminos, Laros, Patmos, Lipos, Sömbeki, İstanköy adaları ile bunların eklentisi adacıklar ve Meis Adası. (2 Numaralı Haritaya bakınız).

MADDE 16

Türkiye anlaşmada açıklanan sınırlar dışında bulunan bütün arazi üzerinde, bu anlaşma ile üzerlerinde kendi egemenlik hakkı tanınmış adalardan başka adalar üzerindeki, her ne biçimde olursa olsun sahip olduğu bütün hukuk ve dayanaklarından feragat ettiğini kabul eder. Bu maddenin hükümleri komşuluk münasebetiyle, Türkiye ile ortak sınırı bulunan ülkeler arasında kararlaştırılmış veya kararlaştırılacak olan özel hükümleri ortadan kaldırmaz.

MADDE 17

Türkiye'nin Mısır ve Sudan üzerindeki bütün haklarından ve bu hakların dayanaklarından feragat etmesinin hükmü 19 Aralık 1914 tarihinden geçerlidir.

MADDE 18

Mısır vergisi ile sağlanan Osmanlı borçlanmalarına; 1855, 1891, 1894 borçlanmalarına ait bütün taahhütlerden Türkiye sorumlu olmayacaktır. Bu borçlanmaları idare etmekle görevli memurlar için Mısır tarafından yapılan ödemeler, halen Mısır borçlanma idaresi memurlarının bir bölümünü oluşturduğundan, Osmanlı Düyun-ı Umumiyesi'ne ait diğer bütün sorumluluklardan Mısır kurtulmuştur.

MADDE 19

Mısır Devleti'nin tanınmasından doğan sorunlar, ilgili devletler arasında saptanacak koşullar içinde, sonradan konulacak hükümler ile çözülecek ve Türkiye'den ayrılacak topraklara ait olan bu anlaşma hükümleri Mısır Devleti'ne uygulanmayacaktır.

MADDE 20

Türkiye, Britanya Hükümeti tarafından Kıbrıs'ın 5 Kasım 1914'de ilan edilen ilhakını tanıdığını kabul eder.

MADDE 21

5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs Adası'nda oturan Türkler, İngiliz yasalarının koşulları içinde, İngiltere yurttaşlığını kazanırlar, Türk yurttaşlığını yitirirler. Ancak, bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıl içinde Türk yurttaşlığını seçebileceklerdir. Bu durumda seçim haklarını kullandığı tarihi takip eden on iki ay içinde Kıbrıs Adası'nı terk etme zorunda olacaklardır.

Bu anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte Kıbrıs Adası'nda oturmakta olup da yerel yasaların belirttiği koşullar içinde yapılacak başvuru üzerine, yukarıda yazılı tarihte İngiltere yurttaşlığını kazanmış olan Türkler dahi Türk yurttaşlığını kaybederler.

Şurası kesindir ki Kıbrıs Hükümeti, Türkiye Hükümetinin oluru olmaksızın, Türk yurttaşlığından başka bir yurttaşlık kazanmış olan kimseleri, İngiltere yurttaşlığına kabul etmemek hakkına sahip olacaktır.

MADDE 22

Türkiye 27. madde genel hükümlerine zarar gelmemek koşuluyla, 18 Ekim 1912 tarihli Lozan anlaşması ve ona ilişkin senetler gereğince her ne biçimde olursa olsun Trablusgarp-Libya üzerinde sahip olduğu bütün hak ve imtiyazlarının kaldırıldığını kabul eder.

2- ÖZEL HÜKÜMLER

MADDE 23

Taraflar, Boğazların yönetimine ait bugünkü tarihle imzalanan özel anlaşmada belirtildiği şekilde, Çanakkale Boğazı'nda, Marmara Denizi'nde, İstanbul Boğazı'nda havayolları ile gerek barış, gerek savaş zamanlarında serbestçe geçiş haklarına sahip olduklarını kabul ve beyan ederler. Adı geçen anlaşma buradaki taraflar arasında, bu anlaşmada yazılı olduğu takdirde, sahip olacağı hüküm ve kuvvetin aynına sahip olacaktır.

MADDE 24

Bu anlaşmanın ikinci maddesinde tanımlanan sınırın yönetimine ait bu tarihle yapılan özel anlaşma, taraflar arasında bu anlaşmada yazılı olduğu takdirde sahip olacağı hüküm ve kuvvetin aynına sahip olacaktır.

MADDE 25

Türkiye, kendisi ile yan yana savaşmış devletler ile bu anlaşmanın tarafı devletler arasında yapılan barış anlaşmalarını ve bunların eklerini hiçbir istisna koymadan tanımayı, eski Alman İmparatorluğu, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan toprakları için alınmış veya alınacak kararları kabul etmeyi, böylece çizilen veya çizilecek sınırlar içindeki yeni devletleri tanımayı taahhüt eder.

MADDE 26

Türkiye şimdiden Almanya'nın, Avusturya'nın, Macaristan'ın, Bulgaristan'ın Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ile Çekoslovakya'nın sınırını, bu sınırı 25. maddede belirtilen anlaşmalar veya tamamlayıcı sözleşmelerle saptanmış olduğu biçimde onayladığını ve kabul ettiğini beyan eder.

MADDE 27

Türkiye Hükümeti veya Türkiye memurları tarafından, Türkiye toprakları dışında bu anlaşmaya imza koyan diğer devletlerin egemenliği altında veya himayesinde bulunan topraklarda yaşayanlar ile Türkiye'den ayrılan topraklarda oturanlar üzerinde siyasi, askeri, adli veya idari veya benzeri hiç bir hak kullanılamayacaktır.

Şurası kesindir ki İslam dinine ait din ve mezhep görevlilerinin görevlerine herhangi bir şekilde zarar gelmeyecektir.

MADDE 28

Her iki taraf Türkiye'de kapitülasyonların bütün noktalardan tümüyle kaldırılmasını, her birisi kendilerini ilgilendirdiği yönden kabul ettiklerini beyan ederler.

MADDE 29

Fransız tebaası Faslılar ve Tunuslular, Türkiye'de diğer Fransız tebaasının tabi oldukları kuralların tamamen aynısına tabi olacaklardır.

Trablusgarp ve Bingazi halkı, Türkiye'de diğer İtalyan tebaasının uyduğu kuralların aynısına tabi olacaklardır.

Bu maddenin hükümleri aslen Tunuslu, Libyalı ve Faslı olup da, anlaşmanın imzalandığı tarihte Türkiye'de bulunanların uyrukları konusunda bir değişiklik yapmaz.

Karşılıklı olarak Türk uyruğunda olan kişiler de, birinci ve ikinci fıkradaki hükümlerin aynısından Fransa ve İtalya'da yararlanırlar.

Birinci fıkradaki hükümlerden ahalisi yararlanan memleketlerden çıkan veya o memleketlere sevk edilen eşyanın Türkiye'de tabi olacağı usul ile, karşılıklı olarak Türkiye'den çıkan veya Türkiye'ye sevk edilen eşyanın o memleketlerde tabi olacağı usul, Fransa hükümeti ile Türkiye Hükümeti arasında anlaşma ile tayin edilecektir.

FASIL 2
YURTTAŞLIK

MADDE 30

Bu anlaşmanın hükümleri gereğince Türkiye'den ayrılan topraklar üzerinde yerleşmiş Türkler, hiçbir ayırım gözetilmeksizin bu toprakların yeni sahibi devletlerin yurttaşı olacaklardır.

MADDE 31

18 yaşını doldurmuş olup da 30. madde hükümlerine göre Türkiye yurttaşlığını yitirmiş ve yeni bir yurttaşlık kazanmış kişiler, bu anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren iki yıl içinde Türkiye yurttaşlığını seçme hakkına sahip olacaklardır.

MADDE 32

Bu anlaşmaya dayanarak Türkiye'den ayrılan bir kısım topraklarda yerleşmiş ve bu topraklarda çoğunluk olan kişilerden ırk itibariyle ayrı olan 18 yaşını doldurmuş kişiler, bu anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren iki yıl içinde ahalisinin çoğunluğu kendi ırkından olan devletlerden birinin yurttaşlığını, o devletin kabul etmesi koşuluyla seçebilecektir.

MADDE 33

13 ve 33. maddeler hükümlerine dayanarak seçim haklarını kullanan kişiler, bunu izleyen on iki ay içinde, yurttaşlığını seçtikleri devlet toprağına gitmek zorundadırlar.

Bu kişiler seçim haklarını kullanmadan önce oturmakta oldukları devletin toprağında bulunan taşınmaz mallarının mülkiyetini korumaya devam edeceklerdir.

Bu kişiler her türlü taşınır mallarını yanlarında götürebileceklerdir. Bundan dolayı kendilerinden hiç bir harç veya vergi alınmayacaktır.

MADDE 34

Bu anlaşma hükümleri gereğince Türkiye'den ayrılan bir yerin asıl halkından olup 18 yaşını doldurmuş olan, bu anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte bir yabancı ülkede yerleşik bulunan Türk uyruğu, Türkiye'den ayrılan topraklarda egemenlik kuran hükümetlerle kendilerinin yerleşmiş bulundukları ülkelerin hükümetleri arasında yapılacak anlaşmalarla, eskiden uyruğu bulundukları devletin yurttaşlığını seçmekte serbesttirler. Ancak ırkları itibarıyla bu memleketlerdeki halkın çoğunluğuna mensup olmaları gerekir. O topraklarda egemenlik sahibi olan devlet de bunu onaylamalıdır. Bu seçim hakkı bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıl içinde kullanılmalıdır.

MADDE 35

Taraf devletler, bu anlaşmada veya Almanya, Avusturya, Bulgaristan veya Macaristan ile yapılan barış anlaşmalarında veyahut Türkiye'den başka adı geçen taraf devletler ile veya onlardan biri ile Rusya arasında veya kendi aralarında imzalanmış bir anlaşmada belirtilen ilgililere, kendileri için kazanılması mümkün olan, herhangi başka bir uyruğu kazanma olanağı veren seçme hakkının kullanılmasında, hiçbir şekilde yasaklama getirmeyeceklerini taahhüt ederler.

MADDE 36

Bu fasıl hükümlerinin uygulanmasına dair olan bütün hususlarda evli kadınlar kocalarının, 18 yaşından küçük olan çocuklar da ana-babalarının uyduğu koşullara uyacaklardır.

FASIL 3
AZINLIKLARIN KORUNMASI

MADDE 37

Türkiye, 38'den 44'e olan maddelerde açıklanmış hükümlerin asli yasalar olarak tanınmasını ve hiçbir yasa, hiçbir nizam, hiçbir resmi işlemin bu maddelerin hükümlerine aykırı veya bunların etkilerini azaltıcı olamayacağını ve hiç bir resmi işlemin, bu maddeler hükümlerinin önüne geçemeyeceğini veya bunlara aykırı yasa veya başka bir düzenleme yapılamayacağını taahhüt eder.

MADDE 38

Türkiye Hükümeti doğum, milliyet, ırk veya din ayırmaksızın Türkiye topraklarında yaşayan insanların hepsine yaşama hakkı, yaşama özgürlüğü vermeyi ve bu hak ve özgürlükleri korumayı taahhüt eder.

Türkiye'nin bütün halkı kamu düzeni ve genel ahlaka aykırı olmayan her din, mezhep veya inancın gerek genel, gerek özel biçimde serbestçe yerine getirme hakkına sahip olacaklardır.

Müslüman olmayan azınlıklar, bütün Türk yurttaşlarına uygulanan ve Türkiye hükümeti Tarafından milli savunma veya kamu düzeninin korunması için ülkenin her tarafında veya bir kısmında alınan önlemler saklı kalmak koşuluyla, yolculuk yapma veya göç etme haklarına tam olarak sahip olacaklardır.

MADDE 39

Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk yurttaşları, Müslümanların yararlandıkları aynı medeni ve siyasi haklardan yararlanacaklardır.

Türkiye'nin bütün yurttaşları din ayırımı yapılmaksızın yasa önünde eşit olacaklardır.

Din, inanç ve mezhep farkı hiçbir Türk yurttaşının medeni ve siyasi haklardan yararlanmasına, devlet hizmetine kabulüne, memuriyetine ve terfiine, veya çeşitli işlere yönelmesine, sanayi ve ticaretle uğraşmasına engel olmayacaktır.

Tük yurttaşlarının özel yaşamında, ticaret yaşamında, din, basın veya her nevi yayıncılıkta gerek genel toplantılarda herhangi bir dili serbestçe kullanmasına karşı hiçbir yasak konulmayacaktır.

Resmi dil mevcut olmakla birlikte, Türkçe'den başka dil ile konuşan Türk yurttaşlarına, mahkemeler huzurunda kendi dillerini kullanabilmeleri için kolaylık gösterilecektir.

MADDE 40

Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk yurttaşları hukuken veya fiilen diğer Türk yurttaşlarına uygulanan aynı işlem ve aynı güvenceden yararlanacaklar ve özellikle giderleri kendilerine ait olmak üzere her türlü hayır kuruluşlarına, din kurumları, sosyal hizmet kurumları, her tür okul veya diğer eğitim kurumları kurmaya, yönetmeye, denetlemeye, burada kendi dillerini serbestçe kullanmaya lâyık olmak bakımından eşit haklara sahip olacaklardır.

MADDE 41

Genel öğretim konusunda, Türkiye Hükümeti Müslüman olmayan azınlıkların önemli bir oranda oturdukları şehirler ve kasabalarda bunların çocuklarının ilkokullarda kendi dilleri ile öğrenim görmeleri için gerekli kolaylık gösterilecektir. Bu hüküm Türkiye Hükümetinin bu okullarda Türk dilinin öğretilmesini zorunlu kılmasına engel değildir.

Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk yurttaşlarının önemli oranda oturdukları il ve ilçelerde devlet bütçesi, belediye ve diğer bütçeler tarafından eğitim, din ve benzeri hayır işlerine ayrılan ödeneklerden Müslüman olmayan azınlıklar eşit bir biçimde pay sahibi olurlar.

Devlet bütçesinden veya diğer bütçelerden ayrılan ödenekler, Müslüman olmayan azınlıklara ait din ve hayır kurumlarının yetkili temsilcilerine ödenecektir.

MADDE 42

Türkiye Hükümeti, Müslüman olmayan azınlıkların aile hukuku veya kişisel hukuk alanındaki işlerini, onların örf ve adetlerine göre çözmelerine, bu hususlarda yasa koymalarına izin verecektir.

Bu yasalar Türkiye Hükümeti ile ilgili azınlıklardan her birinin eşit oranda temsilcilerinden oluşan özel komisyonlar tarafından çıkarılacaktır. Anlaşmazlık durumunda Türkiye Hükümeti ile Milletler Cemiyeti birlikte Avrupa hukukçuları arasından bir üst hakem kurulu seçilecektir.

Türkiye Hükümeti adı geçen azınlıklara ait kiliselere, havralara, mezarlıklara ve diğer din kurumlarına iyi bir şekilde koruyacağını taahhüt eder. Aynı azınlıkların hal-i hazırda Türkiye'de mevcut olan vakıflarına, din ve hayır kurumlarına, buralara atanacak kişilere her türlü kolaylığı gösterir. Bu türden yeni din ve hayır kurumlarının kurulmasında hiçbir engel ortaya koymayacaktır.

MADDE 43

Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk yurttaşları, dini inançlarına aykırı, ibadetlerine ters gelen herhangi bir işlemin yerine getirilmesine zorunlu tutulmayacakları gibi, hafta tatillerinde mahkemelere çağrılmaktan veya herhangi bir kanuni işlem yapılmasından çekindikleri takdirde hiçbir haklarını yitirmeyeceklerdir. Ancak bu hüküm, adı geçen Türk yurttaşları kanu düzeninin korunması için diğer herhangi bir Türk yurttaşına yüklenen görevlerden onları kurtarmayacaktır.

MADDE 44

Türkiye, bu bölümümün yukarıdaki maddelerinin, Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlıklarına değindiği ölçüde, adı geçen maddeler hükmünün uluslararası çıkarlara sahip taahhütler teşkil etmelerini ve Milletler Cemiyeti'nin koruması altında olduklarını kabul eder. Bu hükümler Milletler Cemiyeti'nin çoğunluğunun onayı olmaksızın değiştirilemeyecektir. Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya Milletler Cemiyeti çoğunluğu tarafından, bu maddeler hakkında kurallara uygun biçimde kabul edilecek olan her türlü değişikliği reddetmemeyi bu anlaşma ile taahhüt ederler. Türkiye, Milletler Cemiyeti üyelerinden herhangi birinin, bu taahhütlerden herhangi birine karşı yapılan tecavüzü veya tecavüz tehdidini Milletler Cemiyeti meclisine sunmaya yetkili olacağı ve meclisin duruma göre uygun ve etkili kabul edilecek bir hareket şekli gösterecek ve ilgililere talimat verebileceğini kabul eder.

Bundan başka Türkiye Hükümeti ile anlaşmaya imza koyan diğer devletlerden herhangi biri veya Milletler Cemiyeti üyelerinden diğer herhangi bir devlet arasında fikir uyuşmazlığı ortaya çıktığı takdirde, bu anlaşmazlığın Milletler Cemiyeti sözleşmesinin 14. maddesine göre uluslararası niteliği olan bir anlaşmazlık gibi düşünüleceğini kabul eder. Türkiye Hükümeti bu türden herhangi bir anlaşmazlığın, diğer taraf istediği takdirde, uluslararası Adalet Divanı'na gönderilmesini kabul eder. Adalet Divanı'nın kararına itiraz edile-

mez. Milletler Cemiyeti sözleşmesinin 13. maddesine göre verilmiş kararlarla aynı hüküm ve kuvvete sahiptir.

MADDE 45

Bu bölüm hükümleri ile Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlıkları hakkında tanınan hukuk, Yunanistan tarafında dahi kendi arazisinde bulunan Müslüman azınlık hakkında da tanınmıştır.

BÖLÜM 2
FASIL 1
MALİ HÜKÜMLER

MADDE 46

Ekli cetvelde yazılı Osmanlı borçları, bu fasılda belirtilen koşullar içinde Türkiye ile 1912-1913 Balkan Savaşları sonucunda lehlerine Osmanlı imparatorluğundan toprak ayrılmış olan devletler ve bu anlaşmanın 12 ve 15. maddelerinde söz konusu olan adaların ve bu maddenin son fıkrasında adı geçen toprakların kendilerine verildiği devletler ve nihayet bu anlaşma gereğince Osmanlı Devletinden ayrılan Asya toprakları üzerinde yeniden kurulan devletler arasında taksim edilecektir. Bundan başka yukarıda anılan devletlerin hepsi 53. maddede gösterilen tarihlerden itibaren bu fasılda yazılı koşullar içinde duyunu umumiye memurlarına ait senelik ödemlere de katılacaklardır.

53. maddede saptanan tarihlerden itibaren Türkiye, diğer devletlerin yerine getirmeleri gereken ödemelerden sorumlu olmayacaktır. 1 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı egemenliği altında bulunan, Türkiye'nin bu anlaşmanın ikinci maddesinde belirtilen sınırlar dışında Trakya topraklarını, Osmanlı borçlarının taksimi konusunda, adı geçen anlaşma gereğince Osmanlı devletinden ayrılmış gibi kabul edilecektir.

MADDE 47

Osmanlı Borçları Meclisi, bu fasla bağlı cetvelin (A) kısmında yazılı borçlanma senetlerine ait, ilgili devletlerden her birine isabet eden yıllık taksitlerin miktarını bu anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay içinde 50 ve 51. maddede yazılı esaslara göre tayin edecek ve bulunan miktarı adı geçen devletlere tebliğ edecektir.

Yukarıda yazılı Osmanlı Borçları Meclisinin bu hususiaki çalışmasını izlemek üzere İstanbul'a temsilciler göndermek yetkisine sahip olacaklardır.

Osmanlı Borçları Meclisi Bulgaristan ile 27 Kasım 1919 tarihinde yapılan barış anlaşmasının 134. maddesinde yazılı görevleri yerine getirecektir.

Bu maddede yazılı esasların uygulanmasına ilişkin olarak ilgili taraflar arasında ortaya çıkabilecek bütün anlaşmazlıklar, birinci maddede yazılı tebliğin yerine getirilmesinden sonra, nihayet bir ay içinde Milletler Cemiyeti Meclisinden görüşülmesi istenecek, bir hakeme gönderilecek, bu hakem en fazla üç ay içinde kararlarını verecektir. Hakeme verilecek ücret Milletler Cemiyeti Meclisi tarafından tayin ve diğer giderler ile birlikte ilgili taraflara yüklenecektir. Hakemin kararları kesin olacaktır. Anılan hakeme başvurmak yıllık taksitlerin ödenmesini geciktirmeyecektir.

MADDE 48

Bu fasla ilişik cetvelin (A) kısmında gösterilen Osmanlı borçlarının aralarında taksim edileceği devletlerden Türkiye'den başkası 47. maddede söz konusu edilen senelik taksitlerden her birinin kendisine isabet eden hisseler hakkında, adı geçen maddenin anlamı gereğince kendisine yapılacak tebliğden itibaren üç ay içinde Osmanlı Borçları Meclisine kendi paylarının ödenmesini sağlamak için yeterli miktarda karşılık (rehin) vereceklerdir. Yukarıda yazılı süreler içinde adı geçen karşılıklar gösterilmediği veya gösterilen karşılıkların uygun olup olmadığı konusunda anlaşmazlık çıktığı takdirde, anlaşmaya imza koyan herhangi bir devlet Milletler Cemiyeti Meclisine başvurabilecektir. Milletler Cemiyeti Meclisi karşılık olarak gösterilen gelirlerin toplanmasını, Türkiye'den başka aralarında Osmanlı borçları taksim edilecek devletler mevcut Uluslararası Maliye Teşkilatı'na verebileceklerdir. Milletler Cemiyeti'nin kararları kesin olacaktır.

MADDE 49

İlgili devletlerden her birine isabet eden yıllık taksitler 47. madde hükümlerine göre kesin olarak tespitine başlandığı günden itibaren bir ay içinde bu fasla ilişik cetvelin (A) kısmında genel Osmanlı borçlarının ana parasının taksim şeklini saptamak üzere Paris'te bir komisyon toplanacaktır. Bu komisyon yıllık taksit dağıtımı için kabul edilmiş olan oranlara göre ve borçlanma anlaşmalarıyla bu faslın hükümleri göz önüne alınarak yapılacaktır.

Birinci fıkrada yazılı komisyon Türkiye Hükümeti'nin bir temsilcisi ile Osmanlı Borçları Meclisinin bir temsilcisinden ve özel borçlar ile Rumeli demiryolu tahvillerinden başka borçların bir temsilcisinden ve ilgili devletlerden her birinin atayacağı temsilcilerden oluşacaktır. Komisyon üzerinde anlaşma sağlanamayan bütün işleri 47. maddenin 4. fıkrasında yazılı hakeme gönderecektir.

Türkiye kendi payı için yeni borçlanma senetleri çıkarmaya karar verdiği takdirde Türkiye Hükümeti temsilcisi ile Osmanlı borçları temsilcisinden, özel borçlar ile Rumeli Demiryolu hisse senetlerinden başka borçlar temsilcisinden oluşan bir komite eliyle, ilk önce Türkiye'ye ait olmak üzere, borçlar anaparasının taksimi yapılacaktır. Yeniden çıkarılacak borçlanma senetleri komisyona devredilecek ve komisyon, Türkiye'nin bu borçlardan kurtarılmasını ve diğer taraftan genel Osmanlı borçlarından kendilerine birer hisse yüklenen diğer devletlere karşı, borçlanma tahvillerini ellerinde taşıyanların haklarını konulan koşullar içinde koruyacak, yeni çıkarılacak hisse senetlerinin sahiplerine verilmesini sağlayacaktır. Osmanlı borçlarından her devletin hissesini temsilen çıkarılacak yeni hisse senetlerinin çıkarılmasından doğacak diğer resim ve harçlar alınmayacaktır.

MADDE 50

47. maddede yazılı yıllık ödemenin 49. maddede yazılı olan Osmanlı borçlarının taksimleri aşağıdaki gibi olacaktır:

1) 17 Ekim 1912 tarihinden önceki borçlanmalar ile onlara ait yıllık ödeme 1912-1913 Balkan Savaşları sonucunda bulunmuş olduğu durum üzere, Osmanlı İmparatorluğu ile bu savaşlar sonucunda Osmanlı Devleti'nden kendilerine toprak verilen Balkan Hükümetleri ve bu anlaşmanın 12 ve 15. maddelerinde yazılı adaların kendilerine verildiği devletler arasında taksim edilecek, bu savaşlara son veren anlaşmaların, veya sonradan yapılmış anlaşmaların yürürlüğe konulmasından sonra meydana gelen toprak değişmeleri göz önüne alınacaktır.

2) Bu ilk taksimden sonra Osmanlı Devleti'nde kalan borçlanma senetleri ile ödenmeyen taksitlere Osmanlı Devleti tarafından 17 Ekim 1912 tarihi ile 1 Kasım 1914 tarihi arasında yapılan borçlanmalar ve bunlara ait yıllık taksitler eklenmek suretiyle ortaya çıkacak toplam, Türkiye, Asya'da yeni kurulan ve bu anlaşma gereğince Osmanlı Devleti'nden kendilerine toprak verilen

devletler, bu anlaşmanın 46. maddesinin son fıkrasındaki topraklar kendisine verilen devlet arasında taksim edilecektir. Anaparanın taksimi bu anlaşmanın yürürlüğe girme tarihinde her borçlanmanın ana parasının ulaştığı miktar üzerinden yapılacaktır.

MADDE 51

50. maddede açıklanan taksim sonucu olarak Osmanlı borçları yıllık tertibinden, ilgili her devlete düşen paylar aşağıdaki gibi belirlenecektir:

1) 50. Maddenin birinci fıkrasında belirtilen taksim için, öncelikle 12 ve 15. maddelerde yazılı adalar ile, Balkan Savaşları sonucunda Osmanlı Devleti'nden ayrılan toprakların toplamına isabet edecek olan hisse miktarının takdirine başlanacaktır. Bu hissenin miktarı 50. maddenin birinci fıkrası hükmüne göre taksim olunacak, yıllık taksitler toplamına oranla toplamı, 1908 yılında konulan kömürün ek vergi geliri de dâhil olmak üzere, 1910-1911, 1911-1912 mali yılları süresinde Osmanlı Devleti'nin genel gelir toplamı ortalaması ile yukarıda yazılı adalar ve ayrılmış toprakların, birlikte, genel gelir toplamı ortalaması arasındaki aynı oran içerisinde olacaktır.

Böylece tayin edilecek miktar, kendilerine yukarıdaki fıkrada yazılı, toprak verilen devletler, sonra taksim edilecek, bu suretle adı geçen devletlerden her birine isabet edecek hisseler, aralarında taksim edilecek genel toplama oranla toplamı, bu devletlerden her birine verilen toprak gelirleri ortalaması ile Balkan Savaşları sonucunda Osmanlı Devleti'nden ayrılan toprakların, 12 ve 15. maddelerde yazılı adaların toplamının 1910-1911 ve 1911-1912 mali yılları gelirinin ortalaması arasındaki aynı oran çerçevesinde olacaktır. Bu fıkrada söz konusu olan gelirlerin hesabında gümrük gelirleri göz önüne alınmayacaktır.

2) 46. maddenin son fıkrasında anılan topraklar dâhil olduğu halde bu anlaşma gereğince Osmanlı Devleti'nden ayrılan topraklara gelince, ilgili her devlete isabet eden hissenin, 50. maddenin ikinci fıkrası hükmüne göre taksim edilecek yıllık taksitler toplamına oranla miktarı 1910-1911, 1911-1912 mali yılları arasında (1907 yılında konulmuş ek gümrük vergisi gelirleri dâhil olduğu halde) Osmanlı Devleti'nin ortalama vergi gelirlerinden, birinci fıkrada anılan topraklar ve adalar hissesinin çıkarılmasından sonra, ayrılan toprakların gelirleri ortalaması arasında bulunacak miktara oranla aynı olacaktır.

MADDE 52

Bu fasla ekli cetvelin (B) kısmında gösterilen avanslar, Türkiye ile 46. maddede anılan diğer devletler arasında aşağıdaki koşullara göre taksim edilecektir:

1) Cetvelde açıklanmış olup 17 Ekim 1912'de mevcut olan avanslar hususunda, bu anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte ödenmeyen borç varsa, bu borç aynı şekilde 53. maddenin birinci fıkrasında anılan tarihlerden beri birikmiş faizleri ile, yine anılan tarihlerden beri yapılan ödemeler, 50. maddenin birinci ve 51. maddenin de birinci maddesinde gösterilen hükümlere göre taksim edilecektir.

2) Bu taksim sonucunda Osmanlı Devleti'ne isabet eden miktar ve cetvelde açıklanmış olup bu devlet tarafından 17 Kasım 1912 tarihi ile 1 Kasım 1914 tarihi arasında verilmiş bulunan avanslar ve bu anlaşmanın yürürlüğe girmesi tarihinde ödenmeyen borç var ise bu borç aynı şekilde 1 Mart 1920 tarihine kadar birikmiş faizleri ile bu tarihten beri yapılan ödemeler, 50. maddenin ikinci, 15. maddenin ikinci yazılı hükümlere göre taksim olunacaktır. Osmanlı Borçları Meclisi adı geçen avanslardan, ilgili devletlerden her birine isabet eden hissi miktarını bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren üç ay içinde tayin ve bu miktarı adı geçen devletlere tebliğ edecektir.

Türkiye'den başka devletlere tebliğ edilen miktarlar, adı geçen devletler tarafından Osmanlı borçları Meclisine ödenecek veya Türkiye'nin, bu devletler hesabına gerek faiz, gerek anaparadan ödemiş olduğu paralar miktarına karşılayıncaya kadar Türkiye hesabına gelir olarak yazılacaktır. Bu fıkrada anılan ödemeler, bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren yıllık beş eşit taksit ile ödenecektir. Bu ödemeden Osmanlı Devleti alacaklılarına ödenecek kısmı, avans anlaşmalarında belirtilen faizi de içine alacak, Türkiye hükümetine ait kısmı faizsiz olarak ödenecektir.

MADDE 53

Balkan Savaşları sonucunda kendilerine Osmanlı Devleti'nden toprak verilmiş olan devletlerin borçlu olup, bu fasla ilişik cetvelin (A) kısmında yazılı Osmanlı borçlarının yıllık taksitleri, söz konusu toprakların, adı geçen devlete geçmesini belirten anlaşmaların yürürlüğe girmesinden itibaren ödenmesi gerekecektir.

12. maddede yazılı adalara gelince: Bunların yıllık taksitleri 14 Kasım 1913 tarihinden itibaren ve 15. maddede yazılı adaların yıllık taksitleri 17 Kasım 1912 tarihinden itibaren ödenmesi gerekecektir.

Bu anlaşma gereğince Osmanlı Devleti'nden ayrılan, Asya'daki topraklar üzerinde yeniden kurulan devletlerin ve 46. maddenin son fıkrasında yazılı topraklardan kendisine verilen devletlerin borçlu oldukları yıllık taksitlerin 1 Mart 1920 tarihinden itibaren ödenmesi gerekecektir.

MADDE 54

Bu fasla ekli cetvelin (A) kısmında sayılan 1911, 1912 ve 1913 hazine tahvilleri, anlaşmalarda belirtilen ödeme tarihlerinden itibaren on yıl içinde kararlaştırılmış faizleri ile birlikte ödenecektir.

MADDE 55

Türkiye dâhil olduğu halde 46. maddede anılan devletler, bu fasla ekli cetvelin (A) kısmında açıklandığı şekildi Osmanlı borçlarından kendilerine isabet eden ve 53. maddede yazılı tarihlerden itibaren ödenmesi gerekecektir. Ödenmemiş olan yıllık taksitleri Osmanlı Borçlar Meclisine ödeyeceklerdir. Bu ödeme bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren yıllık eşit yirmi taksit halinde ve faizsiz olarak ödenecektir. Türkiye'den başka devletler tarafından Osmanlı Borçlar Meclisine ödenen yıllık taksitler bu meclis tarafından adı geçen devletler hesabına Türkiye tarafından ödenmiş olan paraların miktarına ulaşıncaya kadar Türkiye'nin borçlu kalabileceği taksitlere mahsup edilecektir.

MADDE 56

Bundan sonra Osmanlı Borçları Meclisi yönetiminde Almanya, Avusturya, Macar alacaklıların temsilcileri bulunmayacaktır.

MADDE 57

Osmanlı borçları, borçlanma avanslarına ve karşılığı Mısır vergisi ile sağlanmış olan 1855, 1891 ve 1894 Osmanlı borçlanmalarına ait faiz kuponlarının biraz süreleri ile yukarıda yazılı borçlanmalardan kurası çıkmış olan tahvillerin tahsil bedelleri için ibraz süreleri taraflar arasında 29 Ekim 1914 tarihinden itibaren bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra üç ayın geçmesine kadar ertelenmiş sayılacaktır.

FASIL 2
MUHTELİF HÜKÜMLER

MADDE 58

Bir taraftan Türkiye, diğer taraftan (Yunanistan hariç olmak üzere) diğer devletler, Türkiye ile adı geçen devletlerin ve aynı zamanda tüzel kişiler dâhil olmak üzere bütün yurttaşlarının, 1 Ağustos 1914 tarihi ile bu anlaşmanın yürürlüğe giriş tarihi arasında geçen zaman içinde gerek savaş durumunda, mülke dönüştürme, geçici el koyma, zorla göç ettirme gibi işlemlerden meydana gelen hasar, zarar ve ziyanlardan dolayı tazminat talebinde bulunmaktan karşılıklı olarak vazgeçmişlerdir.

Ancak yukarıdaki hüküm bu anlaşmanın üçüncü kısmında yazılı iktisadi hükümlere zarar vermeyecektir.

Almanya ile yapılan 27 Haziran 1919 tarihli barış anlaşmasının 259. maddesinin 1 ile işaretli fıkrası ve Avusturya ile yapılan 10 Eylül 1919 tarihli barış anlaşmasının 210. maddesinin A ile işaretli fıkrası gereğince Almanya ile Avusturya tarafından (İngiltere'ye) devredilmiş altın paralar üzerindeki her türlü haktan, Türkiye diğer devletler lehine feragat eder.

Birinci tertip Türk kağıt paraları hakkında gerek 3 Temmuz 1915 tarihli arlaşma ile gerek adı geçen kağıt paraların üstünde yazılı metne göre Osmanlı Borçları Meclisine yüklenen bütün ödeme yükümlülükleri kaldırılmıştır.

Aynı şekilde Türkiye, Osmanlı Devleti tarafından 1914 tarihinde sipariş edilen, Britanya Hükümeti tarafından 1914 tarihinde el konulan savaş gemileri için ödenmiş paraların geri verilmesini de İngiltere Hükümetinden istemeyecektir. Bu konuda her türlü talep ve dava hakkından feragat etmiştir.

MADDE 59

Yunanistan Anadolu'da savaş yasalarına aykırı olarak Yunan ordusunun hareketlerinden doğan zararların giderilmesini kabul eder.

Diğer taraftan Türkiye, Yunanistan'ın savaşın devamından, onun sonuçlarından doğan ekonomik durumunu göz önüne alarak her türlü zarar ziyan için, her türlü talep ve dava hakkından, kesin olarak feragat etmiştir.

MADDE 60

Gerek Balkan Savaşları sonucunda ve gerek bu anlaşma ile kendilerine Osmanlı Devleti'nden toprak verilmiş veya verilmekte olan devletler, Osmanlı İmparatorluğunun bu topraklar üzerindeki tüm varlıklarını karşılıksız olarak kazanırlar. Şurası kesindir ki 8 Eylül 1908 ve 2 Mayıs 1909 tarihli padişah emirlerinin, padişahın özel mallarından devlet hazinesine nakledilen mal ve mülkler, aynı şekilde 30 Ekim 1918'de Hazine-i Hassa tarafından, genel hizmetler yararına idare edilen mal ve mülkler, adı geçen devletler bu mal ve mülklerle ilgili konularda Osman İmparatorluğu yerine geçeceklerdir. Bu mallar üzerinde kurulan vakıfların tanınması lazım geleceği için, üst cümlede sayılan mal ve mülklere dâhildir.

Gerek Balkan Savaşları sonucunda, gerek sonradan Yunanistan'a geçmiş olan Osmanlı toprakları üzerinde bulunan padişah mallarından devlete geçmiş mal ve mülkler hakkında Türkiye Hükümeti ile Yunan Hükümeti arasında meydana gelen anlaşmazlık, yapılacak bir hakemlik anlaşması ile 1-13 Kasım 1914 tarihli Atina anlaşmasına ekli 2 numaralı özel protokol gereğince Lahey'de bir hakemlik mahkemesine gönderilecektir.

Bu maddenin hükümleri, padişah adına kayıtlı olan veya padişah hazinesi tarafından idare edilen, bu maddenin fıkralarında adı geçmeyen mal ve mülklerin hukuki durumlarını değiştirmeyecektir.

MADDE 61

Bu anlaşma ile Türkiye'den başka bir devletin tebaası arasına giren idare ve asker emeklisi, malulen emekli, yetim veya dul aylığı alanlar bu aylıkları için Türkiye'den hiçbir talepte bulunamazlar.

MADDE 62

Almanya ile yapılan 28 Haziran 1919 tarihli Versay barış anlaşmasının 261. maddesi, 3 Eylül 1919 tarihinde Avusturya ile 4 Haziran 1920 tarihinde Macaristan ile yapılan barış anlaşmalarının, aynı yıl 27 Kasım tarihinde Bulgaristan ile yapılan barış anlaşmasının benzer maddeleri gereğince, Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Macaristan'ın Türkiye'den alacaklı bulundukları bütün alacakların (İngiltere'ye) devrini Türkiye kabul etmiştir.

Diğer taraf devletler bu hususta dolayı Türkiye üzerinde bulunan borçlardan Türkiye lehine vazgeçmeyi kabul ederler. Türkiye'nin Almanya, Avus-

turya ve Macaristan'da olan alacakları dahi diğer taraf devletler lehine devr olunmuştur.

MADDE 63

Savaştan sonra Almanya'dan Türkiye'ye ihraç edilen mal bedellerine karşılık, Almanya hükümetinin Türkiye kağıt paralarını bir kambiyo fiyatıyla kabul edeceğine dair mevcut olan taahhütlerden Almanya Hükümeti lehine vazgeçtiğini, Türkiye Hükümeti diğer taraf devletlerle birlikte kabul etmiştir.

BÖLÜM 3
İKTİSADİ HÜKÜMLER

MADDE 64

bu bölümde Müttefik Devletler deyiminden amaç, Türkiye'nin dışındaki taraf devletlerdir. Müttefik Devletler tebaası deyiminden amaç, Türkiye'nin dışındaki taraf devletlerin yurttaşlarından olan veyahut bu devletlerden birinin koruması altında bulunan bir devlet veya toprak yurttaşlarından olan şirketler ve diğer tüzel kişileri kapsar. Bu bölümler müttefik devletler yurttaşlarına ait olan hükümleri, Müttefik Devletler yurttaşlığını kazanmadıkları halde, fiilen bu devletler tarafından korunmakta olduklarından Osmanlı memurları tarafından Müttefik Devletler yurttaşı gibi işlem görmüş ve bu yüzden zarara uğramış kişiler hakkında uygulanacaktır.

FASIL 1
MALLARA VE DİĞER ÇIKARLARA AİT HÜKÜMLER

MADDE 65

29 Ekim 1914 tarihinde Müttefik Devletler yurttaşı olan kişilere ait olup bu anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte Türk toprakları üzerinde halen mevcut olan ve tanınma olanağı bulunan mal, hak ve çıkarlar bulundukları durumda derhal sahiplerine verilecektir.

Buna karşılık Türk yurttaşı olup da 29 Ekim 1914 tarihinde Müttefik Devletler egemenliği veya koruması altında bulunan veyahut Balkan Savaşlarından sonra Osmanlı İmparatorluğundan ayrılarak bugün Müttefik Devletlerden birinin egemenliği altında bulunan topraklar üzerinde var olan, tanınması

ve bulunması olanağı bulunan mallar, haklar ve çıkarlar da bulundukları durumda sahiplerine derhal verilecektir. Aynı şekilde bu anlaşma ile Osmanlı Devleti'nden ayrılmış topraklar üzerinde bulunup Türk yurttaşlarına ait olan, Müttefik Devletler memurları tarafından tasfiye edilmiş veya herhangi bir şekilde, ayrıcalı bir işlem yapılmış olan mallar, haklar ve çıkarlar aynı geri verme işlemi derhal uygulanacaktır.

Bu anlaşma ile Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış bir toprakta oturan, Osmanlı Devleti tarafından savaş yasalarına tabi tutulmuş olduktan sonra bu topraklara egemen olan devletin bugün elinde bulunan ve tanınması olanağı bulunan mallar, haklar ve çıkarlar gerçek sahiplerine bulundukları durumda derhal iade edileceklerdir. Bu anlaşmaya imza koyan devlet tarafından, bu topraklar üzerinde egemenlik kurduktan sonra böyle bir işlem yapıldı ise, o devlet tarafından dahi mallar, haklar ve çıkarlar geri verilecektir. Kişiler arasına bunlardan başka bütün hak iddiaları ve talepleri yerel mahkemelere yapılacaktır.

Üzerinde hak iddia edilen malların tanınmasına veya iadesine ilişkin bütün anlaşmazlıklar, bu bölümün beşinci faslında yazılı Karma Hakem Mahkemesine sunulacaktır.

MADDE 66

65. Maddenin birinci ve ikinci fıkraları hükümlerinin yerine getirilmesi için taraflar hak sahiplerine en hızlı bir biçimde kendilerinin rızası olmaksızın hiçbir vergi ve harç almadan mallarına, haklarına ve çıkarlarına sahip kılacaklardır. Adı geçen mal hak ve çıkarları hak sahipleri, bu iadeyi yapacak olan devletten aracısız olarak alacaklar, bu iadeden zarar gören üçüncü kişilerin zararları dahi iade eden devlet tarafından karşılanacaktır. Bu zararların ödenmesinden doğabilecek anlaşmazlıkların çözümünde genel mahkemeler yetkili olacaktır.

Diğer durumlarda zararın ödenmesi için zarara neden olan kişiler aleyhinde dava açmak, zarar gören üçüncü kişilere ait olacaktır.

Bu amaçla mallar, haklar ve çıkarlar hakkında imzacı devletler tarafından yapılacak olan tasfiye ve kazandırma işlemleri, savaş nedeni ile alınacak diğer önlemler henüz bitmedi ise, bu işlemler derhal durdurulacak, mal, hak ve çıkarlar korumaya alınacaktır.

Sahiplerinin mal, hak ve çıkarlarını talepte bulunduktan sonra bunlar saptanır saptanmaz geri verilecektir. İstenen mal, hak ve çıkarlar, istek tarihinden önce bir şekilde tasfiye edilmiş ise, sahiplerine tasfiye bedeli ödenecektir. Bu takdirde ilgili devlet iade etmekten kurtulacaktır. Eğer sahibinin müracaatı üzerine 5. fasılda yazılı Karma Hakem Mahkemesi, tasfiyenin değer fiyatına bulduracak koşullarda yapılmadığına karar verirse, adı geçen Mahkeme taraflar arasında uyuşma olmadığı takdirde tasfiye bedelini arttırabilecektir. Mal sahibi ile yapılacak anlaşmadan veyahut üstte yazılı Hakem Mahkemesi kararından itibaren iki ay içinde ödenmediği takdirde mallar, haklar ve çıkarlar aynen iade edilecektir.

MADDE 67

Bir taraftan Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti, diğer taraftan Türkiye kendi orduları veya daireleri tarafından Türkiye topraklarına veya karşılıklı olarak Yunanistan, Romanya tarafından Sırp-Hırvat-Sloven Devleti topraklarına alınmış veya savaş halinde el konulmuş olup da bugün kendi toprakları içinde bulunan her nevi taşınır malların memleketlerinde araştırılması ve iadesi hususunda gerek idari önlemler yoluyla alınması, evrak ve aidiyet belgelerinin teslimi suretiyle kolaylık göstereceklerini karşılıklı olarak taahhüt ederler.

Bu araştırma ve iade durumu, aynı şekilde Alman, Avusturya, Bulgar ve Macar Orduları ve daireleri tarafından Yunan, Romanya ve Sırp-Hırvat-Sloven Devletleri toprakları üzerinde zorla el koyma şeklinde Türkiye veya yurttaşlarına devredilmiş bulunan eşya ile, Yunan, Romanya veya Sırp orduları tarafından zapt edilmiş veya zorla alınmış olarak Yunanistan, Romanya veya Sırp-Hırvat-Sloven devletlerine veya yurttaşlarına devredilmiş olan taşınır mallar için de geçerli olacaktır.

MADDE 68

Türkiye'nin Yunan ordusu tarafından işgal edilen bölgelerinde, bir taraftan Yunanistan memurları ve daireleri, diğer taraftan Türk yurttaşları arasında yapılmış anlaşmalardan doğan borçlar, bu anlaşmalarda yazılı koşullar içinde Yunanistan hükümeti tarafından ödenecektir.

MADDE 69

1 Ağustos 1914 tarihinde yararlandıkları usule göre müttefik devletler yurttaşlarının ve mallarının tabi oldukları hiç bir vergi veya harç 1922, 1923 mali yılı tahakkuklarından önceki yıllar için adı geçen kişilerden ve mallarından tahsil edilmeyecektir.

1922-1923 mali yılından önceki yıllar hesaplarına ait olmak üzere, 15 Mayıs 1923'ten sonra para alınmış ve tahsil edilmiş olursa, bu anlaşmanın yürürlüğe konulmasında alınan miktar hak sahiplerine geri verilecektir.

1923 Mayısının 15'inden önce tahsil edilen vergiler hakkında hiçbir talep ve iddia ileri sürülemeyecektir.

MADDE 70

65, 66 ve 69. maddelere dayanan talepler, bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren altı ay içinde yetkili memurlara, anlaşma sağlanamazsa yine bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren on iki ay içinde karma hakem mahkemesine başvurulabilecektir.

MADDE 71

Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Romanya ve Sırp-Hırvat-Sloven devletleri veya bunların yurttaşları, kendi mal, hak ve çıkarları hakkında 29 Ekim 1914 tarihinden evvel Osmanlı Devleti'nden talep veya dava açmış olduklarında bu kısmın hükümleri, adı geçen talep ve davalara zarar vermeyecektir. Britanya, Fransa, İtalya, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven devletleri Osmanlı tebaası tarafından yapılan talepler veya açılan davalarda da aynı işlem geçerli olacaktır. Bu talepler ve davalar Türkiye hükümetiyle, bu maddede gösterilen hükümetler katında, kapitülasyonların kaldırıldığı göz önüne alınarak aynı koşullar altında takip edilecektir.

MADDE 72

Bu anlaşma ile Türk kalan topraklar içinde, Almanya'ya, Avusturya'ya, Macaristan'a ve Bulgaristan'a veya onların yurttaşlarına ait olup da bu anlaşmanın yürürlüğe konmasından önce Müttefik Devletler tarafından haciz ve işgal edilmiş bulunan mallar, haklar ve çıkarlar, bu hükümetler ile Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan hükümetleri veya onların yurttaşları arasında yapılacak anlaşmaların tamamlanmasına kadar Müttefik Devletle-

rin ellerinde kalacaktır. Eğer bu mallar, haklar ve çıkarlar tasfiye edilmiş ise, bu madde ile bu tasfiye işlemleri kabul edilmiştir.

Bu anlaşma ile Türkiye'den ayrılmış olan topraklar üzerinde egemenlik kuran devletler, bu anlaşmanın yürürlüğe konulmasından itibaren bir yıl içinde o topraklarda bulunan Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan'a veya onların yurttaşları, bunlara ait mallar, haklar ve çıkarlar tasfiye edilecektir.

Şimdiye kadar yapılmış olsun veya olmasın tasfiyelerin gelirleri, bu mallar Alman, Avusturya, Macar ve Bulgar devletlerine ait ise, ilgili devletle yapılmış barış anlaşması ile kurulan Tamirat-Tazminat komisyonuna gönderilecektir. Eğer tasfiye edilen mallar özel kişilere ait ise bedeli doğrudan doğruya sahiplerine verilecektir. Bu maddenin hükümleri Osmanlı Anonim Şirketlerine uygulanmaz. Bu maddede gösterilen önlemlerden dolayı, Türkiye Hükümeti hiç bir şekilde sorumlu tutulmayacaktır.

FASIL 2
ANLAŞMALAR VE ZAMAN AŞIMI

MADDE 73

82. maddede tanımlandığı gibi sonradan düşman olan taraflar arasında ve adı geçen maddede yazılı tarihten önce yapılmış olan aşağıda yazılı anlaşmalar ve içine aldıkları hükümler, bu anlaşmanın hükümlerine uygun oldukları takdirde yürürlükte kalırlar.

A) Taşınmaz mallar satışına ilişkin anlaşmalar, 82. madde gereğince iki tarafın birbirlerine düşman olduğu tarihten teslim işlemleri yerine getirilmiş, fakat kişisel satış işlemleri yapılmamış olsa bile,

B) Özel kişiler arasında yapılan kira sözleşmeleri ile kira sürelerine ve kira bedellerine ilişkin sözleşmeler,

C) Özel kişiler arasında yapılmış maden, orman, tarım arazisi işletmesine ilişkin sözleşmeler,

D) Taşınmaz malların teminat olarak gösterilmesine ilişkin sözleşmeler ile taşınır malların rehin veya teminat gösterilmesine ilişkin sözleşmeler,

E) Şirket ödemesine ilişkin sözleşmeler, bu hüküm ortakları dışında tüzel kişiliği bulunmayan kolektif şirketlere uygulanmaz,

F) Konusu ne olursa olsun kişiler veya şirketlerle devlet veya vilayetler, veya beldeler veya buna benzer diğer tüzel kişiler arasında yapılan sözleşmeler,

G) Aile hukukuna ilişkin sözleşmeler,

İ) Her ne nitelikte olursa olsun bağışlara ilişkin sözleşmeler,

Bu madde sözleşmelere yapıldıkları zaman sahip oldukları değerden başka bir değer kazandırmaz.

Bu madde müttefik devletler şirketlerine verilen imtiyazlara ilişkin sözleşmelere uygulanmayacaktır.

MADDE 74

Sigorta sözleşmeleri bu faslın ekinde yazılı hükümlere tabidir.

MADDE 75

73 ve 74. maddelerde sayılan sözleşmelerle, sonradan birbirine düşman olan kişiler arasında yapılmış imtiyaz sözleşmelerinden başka sözleşmeler, iki tarafın düşman oldukları tarihten itibaren feshedilmiş sayılacaktır. Ancak sözleşme ve anlaşmalardan her biri, bu anlaşmanın yürürlüğe konmasından itibaren üç ay içinde gerekirse, diğer taraf sözleşmenin yapıldığı tarihteki koşullar ile yerine getirilmesinin istendiği tarihteki koşullar arasındaki oluşan farkı karşılayacak tazminatı ödeyerek, sözleşmenin yerine getirilmesini isteyebilecektir. Bu tazminat için iki taraf arasında anlaşma sağlanamadığı takdirde, tazminat miktarı Karma Hakem Mahkemesi tarafından saptanacaktır.

MADDE 76

Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden önce 73, 74 ve 75. maddelerde yazılı anlaşmaların, imzacı devletler yurttaşlarından olan tarafları arasında özellikle bu anlaşmanın feshine, yerine getirme şekillerine veyahut değiştirilmesine ilişkin veya ödenecek paranın cinsine yahut kambiyo değerlerine ilişkin anlaşmalar da içinde olduğu halde, diğer ödeme şekillerinin geçerli olduğu kabul edilmiştir.

MADDE 77

30 Ekim 1918'den sonra, 16 Mart 1920 tarihine kadar İstanbul Hükümeti ile usulü dairesinde yapılmış anlaşmalar da aynı şekilde geçerli ve genel hukuk kurallarına tabidir. 16 Mart 1920 tarihinden sonra İstanbul Hükümeti

ile usulü dairesinde yapılan, bu devletin egemenliği altındaki topraklara ilişkin olan anlaşmalar ile uyuşma belgeleri, Lozan Anlaşması'nın yürürlüğe konulmasından itibaren üç gün içinde, ilgililerin baş vuruları üzerine TBMM'nin onayına sunulacaktır. Bu anlaşma gereğince yapılmış olan ödemeler, ödemeyi yapmış olan taraf hesabına alacak olarak yazılacaktır.

Kabul edilmediği halde ilgili tarafın -eğer gerekirse- doğrudan doğruya uğradığı zararı karşılayacak miktarda tazminat hakkı olacak ve bu tazminat için barışçı bir anlaşma olmadığı takdirde Karma Hakem Mahkemesi tarafından saptanacaktır. Bu maddenin hükümleri ne imtiyaz anlaşmalarına, ne bu anlaşmaların devir ve satışına olanak tanımaz.

MADDE 78

Sonradan düşman olmuş iki taraf arasında, imtiyaz anlaşmalarından başka yapılmış anlaşmalara ilişkin olarak ortaya çıkmış veya aşağıda gösterilen altı aylık müddetin geçmesinden önce ortaya çıkabilecek bütün anlaşmazlıklar, Karma Hakem Mahkemesi tarafından çözülecektir. Bununla birlikte tarafsız devletlerin yasalarının uygulanması nedeniyle, adı geçen devletler milli mahkemelerinin yetkileri içinde bulunan anlaşmazlıklar bu hükmün dışındadır. Sonuncu durumda bu anlaşmazlıklar, Karma Hakem Mahkemesi tarafından değil, milli mahkemeler tarafından çözümlenecektir. Bu madde gereğince Karma Hakem Mahkemesinin yetkisinde olan anlaşmazlıklara ilişkin başvurular, adı geçen mahkemeye kurulduğu tarihten itibaren altı ay içinde sunulmuş olması gerekir. Bu sürenin geçmesinden sonra karma hakem Mahkemesine sunulacak anlaşmazlıklar, genel hukuk kurallarına göre yetkili mahkemeler tarafından çözümlenecektir. Bu maddenin hükümleri savaş sırasında ayı ülkede oturmuş, mallarını serbestçe kullanmış olan bütün taraflar arasında yapılmış sözleşmelere, iki taraf düşman olmadan önce yetkili bir mahkeme tarafından bir hakeme gönderilmiş anlaşmazlıklara uygulanmaz.

MADDE 79

İki tarafın toprakları üzerinde, düşmanlar arasındaki münasebetlerde zaman aşımına, yasal sürelerin geçmesinden doğan davaların dinlenmemesi, hak düşümüne ilişkin her türlü süreler, ister savaşın başlangıcından önce, ister ondan sonra başlamış olsun, 29 Ekim 1914 den bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden üç ay sonrasına kadar durmuş sayılacaktır.

Bu hüküm özellikle faiz ve kâr payı kuponlarının verilmesi sürelerine, yahut ödeme zamanında kurası çıkmış bulunan yahut diğer bir şekilde ödenmesi gerekli hale gelen pay senetlerinin verilme sürelerine uygulanır. Romanya'yı ilgilendiren konularda yukarıdaki yazılı süreler 27 Ağustos 1916 tarihinden itibaren durdurulmuş sayılacaktır.

MADDE 80

Düşmanlar arasındaki ilişkilerde savaştan önce düzenlenmiş olan hiçbir ticari senet, aynı şekilde kabul ve ödeme için yasal süre içinde tebliğ edildiğinde veya savaş sırasında ne keşidecilere, ne cirantalara borcun kabul edilmemesi veya ödenmemesinden dolayı ihbarda bulunulmadığından, ne protestonun ne de herhangi bir işlemin yerine getirilmemesinden dolayı geçersiz sayılmayacaktır.

Eğer bir ticari senedin ödenmesi veya kabulü hususunda, senedi gösterme zorunluluğu yahut kabul etmeme, veya ödememenin keşideci veya cirantalara zorunlu ihbar veya o senedin protestolu sayılabilmesi için geçmesi gereken süre, savaş şırasında geçmiş, senedi göstermek, ödemek veya ödememeyi ihbar etmek ile yükümlü olan taraf bunu savaş sırasında yerine getirmemiş ise, senedi ibraz, kabul etmemeyi, ödememeyi ihbar veyahut protesto düzenlenmesi için kendisine bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra üç aya süre verilecektir.

MADDE 81

Vadesi gelen borcu ödemek için savaştan önce verilmiş taşınır veya taşınmaz mal rehinleri veya teminatı paraya çevirmek için savaş sırasında yapılmış olan satışlar, borçluyu haberdar etmek için yapılması gerekli bütün işlemler yapılmadı ise bile, borçlunun her türlü zarar ve ziyan için hesap yapılması, alacaklıyı karma hakem mahkemesine davet edebilme hakkı saklı kalmak koşuluyla geçerli sayılacaktır.

Mahkeme iki taraf arasında hesapları tasfiye etmek, rehin veya teminat olarak verilen taşınmazın satış koşullarını incelemek, eğer alacaklı kötü niyetle hareket etmiş ise yahut rehini satmaktan vazgeçip satışın gerçek değerle yapılması için gerekli işlemleri yapmamış ise, borçlunun satıştan dolayı uğradığı zararı karşılama zorunluluğunu alacaklıya yükleme yetkisine sahip olacaktır. Bu hükümler ancak düşmanlar arasında uygulanabilecek ve yukarıda

yazılı işlemlerden 1 Mayıs 1923 tarihinden sonra yapılmış olanlara uygulanmayacaktır.

MADDE 82

Bu faslın hükmüne göre, bir anlaşmanın taraflarını teşkil eden kişiler, araların ticaretin fiilen olanaksız olduğu veya bu kişilerden birinin tabi olduğu yasalarca serbest ticaretin yasa dışı bir iş olduğunun kabul edildiği tarihten itibaren düşman sayılacaklardır. Anlaşmayı yapanlardan biri için düşman ülkesi sayıldığı halde, savaş sırasında orada ikamet ederek mallarını ve özgürlüğünü serbestçe kullanmış olduğu, iki taraftan birinin toprağı üzerinde şirketler de dâhil olduğu halde, düşman kişiler veya onların temsilcileri arasında yapılan anlaşmalar 23-25 ve 79-80. maddeler hükümlerinden dışarıda bırakılarak genel hükümlere tabi tutulacaklardır.

MADDE 83

Bu faslın hükümleri Japonya ile Türkiye arasında uygulanmayacak ve adı geçen hükümlerde söz konusu olan maddeler, yukarıda açıklanan iki memleketin her birinde yerel yasalara göre çözümlenecektir.

EKLER

1- HAYAT SİGORTALARI

A) Bir sigortacı ile (devletleri) sonradan düşman olmuş iki kişi arasında yapılmış olan hayat sigortaları anlaşmaları, düşmanlığın başladığı ve adı geçen kişinin düşman olması nedeni ile, düşmanlığın başladığı tarihte feshedilmiş sayılacaktır.

Yukarıdaki fıkraya göre feshedilmiş sayılmayan bir anlaşma hükümlerince, savaş sırasında ödenmesi gereken her sigorta edilmiş değer, savaştan sonra ödenecektir. Bu değere ödenmesi gereken zamandan itibaren, ödendiği tarihe kadar yüzde beş faiz uygulanacaktır. Savaş sırasında sigorta ücretlerinin ödememesinden veya anlaşma koşullarının yerine getirilmemesinden dolayı bir anlaşma hükümsüz kalmış olsa ise, sigorta olan kişi veya temsilcileri, yahut diğer hak sahipleri bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren on iki ay içinde, poliçenin hükümsüz kaldığı, veya feshedilmiş sayıldığı günkü değerini yüzde beş faizi ile birlikte sigortacıdan isteyecektir.

Hayat sigortaları sözleşmeleri 29 Ekim 1914 tarihinden önce imza edilmiş ve bu anlaşmaların hükümlerine göre ücretlerinin ödenmesinin olanaksızlığından dolayı, bu anlaşmadan önce feshedilmiş, veya indirilmiş olan Tük tebaası bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren üç ay içinde, o zaman hayatta iseler sigorta edilen sermayenin poliçelerini yeniden düzenlemeye yetkili olacaklardır.

Bunun için şirket doktorunun yapacağı ve şirketin uygun göreceği bir tıbbi muayeneden sonra birikmiş ücretleri yüzde beş faizi ile birlikte ödemek zorunda olacaklardır.

B) Halen Müttefik Devletlerden birinin yurttaşı olan şirketler ile, Türk yurttaşı arasında 1914 yılı 29 Ekim'den önce yapılmış olup Türk altınından başka bir para ile ödenmesi kabul ve ücretleri 18 Kasım 1915 tarihinden önce ve sonra veya yalnızca bu tarihten önce ödenmiş hayat sigortası sözleşmeleri aşağıdaki gibi düzeltilecektir:

1-18 Ekim 1915 tarihinden önceki zamanlar için anlaşmada yazılmış para ile, bu parayı çıkaran ülkenin rayicine göre sigorta edilen kişinin hakları poliçenin genel koşullarına göre oranlanacaktır. Örneğin frank veya altın frank yahut kağıt para olarak açıklanacaktır. Buna göre her taksit Fransız frangı ile ödenecektir.

2-18 Kasım 1915 tarihinden sonraki süre için Türk Lirasının değeri savaştan önceki değerine eşit kabul edildiğinden Türk kağıt parası ile ödenecektir. Eğer anlaşmaları Türk parasından başka bir para ile yapılmış olan Türk yurttaşı, 18 Kasım 1915'den beri ücretlerini anlaşmalarda gösterilen para ile ödeyeceklerini ispat ederler ise, bu anlaşmalar 18 Kasım 1915'den önceki zamanlar için bile, bu parayı çıkarmış olan ülkenin rayicine göre ödenecektir. Anlaşmaları bugün müttefik bir devletin tebaası olan şirketlerle 29 Ekim 1914 tarihinden önce Türk parasından başka bir para ile yapılmış, ücretlerin ödenmesi dolayısıyla halen yürürlükte kalmış Türkiye tebaası, Lozan Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi tarihinden itibaren üç ay içinde bu anlaşmalarda adı geçen para ile ve o parayı çıkaran ülkenin rayicine göre, sermayelerini tamamlamak için poliçelerini yeniden düzenleme hakkına sahip olacaklardır. Bunun için 18 Kasım 1915'den beri vadeleri dolmuş olan ücretler bu para ile ödenecektir. Buna karşılık adı geçen kişi, belirtilen tarihten itibaren Türk kağıt parası ile ödedikleri ücretler kendilerine aynı para ile iade edilecektir.

C) Türk lirası olarak yapılmış sigorta sözleşmeleri bedellerinin denkleştirilmesi de Türk parası ile yapılacaktır.

D) Sigorta şirketi ile özel bir anlaşma sonucu yapılan poliçelerinin kıymeti ve ücretlerinin ödenme şeklini önceden saptamış olan kişilere B ve C fıkralarının hükümleri uygulanmayacaktır.

E) Yukarıdaki fıkranın uygulanması konusunda iki tarafın karşılıklı taahhütlerini hesap etmek için, insan yaşamındaki ihtimalleri ve faizin miktarını göz önüne alarak yapılan sigorta anlaşmaları, hayat sigortası olarak kabul edilecektir.

2- DENİZ SİGORTALARI

İki tarafın düşman olmasından önce güçlükler başladığı takdirde sigortacının mensup olduğu devlet veya devletlerin müttefikleri tarafından yapılan savaş hareketleri sonucundaki hasarların karşılanması ve ödenmesine ilişkin olmak üzere, deniz sigortası sözleşmeleri, içine aldıkları hükümler geçerli olmak üzere, feshedilmiş sayılmayacaktır.

3- YANGIN SİGORTALARI VE DİĞER SİGORTALAR

Yukarıdaki fıkrada bahsedilen çekinceler altında yangın veya diğer sigorta sözleşmeleri feshedilmiş sayılmayacaktır.

FASIL 3
BORÇLAR

MADDE 84

Savaştan önce yapılmış sözleşmeler gereğince, savaştan önce veya savaş esnasında vadesi gelmiş ve savaş nedeni ile ödenmemiş olan borçların sözleşmelerde yazılı koşullar içinde ve sözleşmede yazılı para ile o paranın çıkarıldığı ülkede geçerli değeri üzerinden ödenmesi gerekeceğini tanımak hususunda her iki taraf anlaşmış bulunmaktadırlar. Bu bölümün 2. faslının hükümlerine zarar gelmemek koşuluyla şu konuda anlaşma sağlanmıştır ki, savaştan önceki bir sözleşme gereğince yapılması gerekli ödemeler, savaş sırasında o sözleşmede gösterilen paradan başka bir para ile kısmen veya tamamen tahsil edilmiş bulunan miktarların karşılığı olduğu takdirde, bu ödemeler, gerçekte tahsil edilmiş olan bu miktarları, tahsilatın yapıldığı para ile yerine getirilmek

suretiyle düzeltilebilecektir. Bu hüküm, bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden önce ilgililer arasında barışçı bir şekilde yapılmış olan aksine taahhütlere zarar vermeyecektir.

MADDE 85

Osmanlı borçları bu fasıldan ve bu kısmın diğer fasıllarından oybirliği ile dışarıda bırakılmıştır.

FASIL 4
SANAYİ, EDEBİYAT VE GÜZEL SANATLAR MÜLKİYETİ

MADDE 86

Bu anlaşma hükümleri saklı kalmak kaydıyla, sanayi, edebiyat ve güzel sanatlar mülkiyeti, imzacı devletlerin her birinin yasalarına göre 1 Ağustos 1914'de bulundukları durum üzerine, iki tarafın topraklarında bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren, savaşın başladığı anda yararlanmakta olan kişilerin veya hak sahiplerinin çıkarına yeniden kurulacak veya iade edilecektir. Aynı şekilde eğer savaş olmamış olsa idi bir sanayi mülkiyetinin, edebiyata, güzel sanatlara ilişkin bir eser yayınlanmasının korunması için yasa çerçevesinde yapılan başvuru üzerine, savaşın devam ettiği süre içinde kazanılabilecek haklar dahi, bu anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bu hakları kazanacak olan kişiler çıkarına kabul edilecek ve kurulacaktır.

Yukarda yazılı hükümler gereğince sonradan canlandırılacak olan haklara zarar gelmemek koşuluyla savaş sırasında, Müttefik Devletlerden birinin yasama veya yürütme organı tarafından alınmış olan özel önlemlere dayanarak Osmanlı tebaasına ait sanayiye, edebiyata, güzel sanatlara ilişkin mülkiyetler konusunda yapılan bütün işlemler (ruhsat verilmesi dâhil olmak üzere) yürürlükte kalacak hükümlere tümüyle geçerli olmakta devam edecektir. Bu hüküm herhangi bir müttefik devlet yurttaşının haklarına ilişkin, Türkiye Makamları tarafından alınmış bezer önlemler ve işlemler için de aynen geçerlidir.

MADDE 87

1 Ağustos 1914 tarihinde zaten kazanılmış olan, eğer savaş olmamış bulunsa idi, savaştan önce veya savaş sırasında yapılmış bir başvuru ile o tarih-

ten beri kazanılması mümkün olan sanayi mülkiyeti hakkını kazanma veya koruma veya bu yolda itiraz ileri sürebilmeleri için, diğer devletler topraklarında Türk yurttaşına, Türkiye'de adı geçen devletler yurttaşlarına, eklenmiş hiçbir ceza olmaksızın her başvuruyu ve her işlemi tamamlama, resim ve harçları düzeltme, genel olarak her devlet yasa ve düzenlemelerinin gerektireceği bütün işlemleri yapmak üzere, bu anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl süre verilmiştir.

Bazı işlemelerin yapılmamasından veya tamamlanmamasından dolayı iptal edilmiş sayılan sanayi mülkiyetleri veya yeni buluşlarda hak sahipliği belgeleri ile vergilere ait konularda, bunların yürürlükten kaldırılmış sayıldığı zamanlarda işleten veya kullanan üçüncü kişilerin haklarını korumak için her devletin adalete uygun olarak alacağı önlemleri, her türlü hakkın kalacağına ilişkin kayıtlarla birlikte tekrar yürürlüğe girecektir.

Bir yeni icat belgesinin yürürlüğe konulması, fabrika sembollerinin, bir ticaret işletmesinin, bir resmin kullanılması için verilen sürede, 1 Ağustos 1914 ile, bu anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarih arasındaki süre dâhil olarak hesap edilecek, bundan sonra 1 Ağustos 1914 tarihinde halen geçerli olan hiçbir yeni icat sertifikasının, ticaret işletmesi veya fabrika sembollerinin, bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıl geçmedikçe, sırf uygulamaya konulmaması veya kullanılmaması yönüyle, hakkın düşmesi veya feshedilmiş sayılması söz konusu olmayacaktır.

MADDE 88

Bir taraftan Türkiye yurttaşı ile Türkiye'de yerleşik olan veya Türkiye'de sanatlarını icra etmekte olan, diğer taraftan müttefik devletler yurttaşı ile müttefik devletlerin topraklarında yerleşik veya sanatların icra eden kişiler, aynı zamanda bu kişilerin savaş sırasında bazı haklarını devretmiş oldukları üçüncü kişiler taraflarından, savaşın başlama tarihi ile bu anlaşmanın yürürlüğe girme tarihi arasında geçen süre içinde, diğer tarafı topraklarında meydana gelmiş olup, savaş sırasında herhangi bir zamanda var olan yahut 86. maddeye dayanarak yeniden kurulması gereken sanayi mülkiyeti, edebiyat veya güzel sanatlar mülkiyetine zarar vermiş sayılabilecek durumlardan dolayı bir dava açılamayacak veya başkaca bir talepte bulunulamayacaktır. Yukarıda anılan işler arasında iki taraf hükümetleri arasında veya onlar adına veya onların onayı ile diğer kişiler tarafından sanayi, edebiyat veya güzel sanatlar mülkiyeti hakla-

rının kullanılması, aynı şekilde bu hakların uygulanabileceği ürünler, aletler, maddeler veya her türlü nesnelerin satışı veya kullanılması işleri dâhildir.

MADDE 89

Sanayi haklarından yararlanma, edebiyat, güzel sanatlara ilişkin eserleri çoğaltma hakkında, bir taraftan müttefik devletler yurttaşları, onların topraklarında oturan veya orada sanatlarını icra eden kişiler ile, diğer taraftan Osmanlı tebaası arasında savaştan önce yapılmış olan ruhsat sözleşmeleri, Türkiye ile Müttefik Devletler arasındaki savaşın başlama tarihinden itibaren feshedilmiş sayılacaktır. Ancak bu tür sözleşmelerden başlangıçta yararlanan kimse, bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren altı ay içinde aynı devletten yeni bir ruhsat isteme hakkına sahip olacaktır. Bunun koşulları iki taraf anlaşma ile kararlaştırılamazsa, bu faslın beşinci kısmında yazılı karma hakem mahkemesi tarafından kararlaştırılacaktır. O takdirde mahkeme gerekirse savaş sırasında, savaş yasalarının kullanılmasından dolayı haklı göreceği bir düzeltme –telafi- parasına karar verebilecektir.

MADDE 90

Bu anlaşma gereğince Türkiye'den ayrılan topraklar ahalisi, gerek bu ayrılmaya, gerek bunun sonucu olarak ortaya çıkan uyruk değişmesine rağmen, Osmanlı yasalarına göre bu değişme anında sahip oldukları, sanayi, edebiyat ve güzel sanatlar mülkiyeti haklarından tam olarak yararlanacaklardır.

Bu anlaşma ile Türkiye'den ayrılan topraklarda, ayrılma anında yürürlükte veya 86. madde gereğince yeniden kurulan veya olduğu gibi bırakılan sanayi, edebiyat, güzel sanatlar mülkiyeti hakları, bu toprakların yeni sahibi devletçe tanınacak ve Osmanlı yasaları gereğince devamı kabul edildiği sürece bu topraklar üzerinde yürürlükte kalacaktır.

MADDE 91

Osmanlı İmparatorluğu hükümetinin İstanbul'da veya diğer yerlerde 30 Ekim 1918 tarihinden beri vermiş olduğu yeni icat belgeleri -ihtira beratı- veya fabrika sembolleri hakkında yapmış olduğu tescil işlemlerini, bu beratlarla sembollerin satışına veya devir işlemlerine ilişkin her türlü kayıt işlemleri, ilgililerin bu anlaşmanın yürürlüğe konulmasından itibaren üç ay içinde verecekleri dilekçeler Türkiye hükümetine sunulacak ve bu hükümet tarafından tescil edilecektir. Bu tescilin hükmü ilk tescil tarihinden geçerli olacaktır.

FASIL 5
KARMA HAKEM MAHKEMESİ

MADDE 92

Bir taraftan Müttefik Devletlerden her biri, diğer taraftan Türkiye arasında bu anlaşmanın yürürlüğe konulması tarihinden itibaren üç ay içinde bir karma hakem mahkemesi kurulacaktır. Bu mahkemelerin her biri, ikisi ilgili hükümetler tarafından atanmak üzere üç üyeden oluşacaktır. Bu hükümetler birden fazla kişiyi atama hakkına sahip olacaklar, mahkemede üye sıfatıyla bulunacak kişi gerektiğinde bunlar arasından seçilecektir. Başkan ilgili iki hükümet arasında anlaşma ile atanacaktır. Bu anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren iki ay içinde, bu anlaşma yapılmadığı takdirde mahkeme başkanı, ilgili hükümetlerden birinin talebi üzerine, Lahey Uluslararası Adalet Divanı Başkanı tarafından, savaş sırasında tarafsız kalmış devlet yurttaşı hukukçular arasından seçilecektir.

Eğer bu iki ay içinde ilgili hükümetlerden biri, kendisini mahkemede temsil edecek üyeleri seçmeyecek olursa, diğer ilgili hükümetin isteği üzerine, bu üyenin atanması Milletler Cemiyeti Meclisine ait olacaktır.

Mahkeme üyelerinden birinin ölümü, istifası veya herhangi bir nedenle görevini yapamayacak duruma gelirse, atama için izlenen yola uygun olarak, bu üyenin yerine yeni üye ataması yapılacaktır. İki aylık süre ölümün, istifanın kesinleştiği tarihten başlar.

MADDE 93

Karma Hakem Mahkemeleri İstanbul'da olacaktır. Eğer işlerin sayısı ve önemi haklı gösterirse, ilgili hükümetler her mahkemede bir veya birkaç şube açma hakkına sahip olacaklardır. Şubelerden her birinin başkanı ile 92. maddenin 2 den 5 e kadar olan fıkralarında anıldığı gibi atanmış iki üyeden oluşacaktır. Her hükümet mahkeme huzurunda kendini temsil ettirmek için bir veya birkaç görevli atayacaktır. Eğer Karma Hakem Mahkemesinin veya şubelerden birinin kurulmasından itibaren üç yıl sonra, bu mahkeme veya şube işlerini tamamlamış olursa, bu mahkeme veya şubenin bulunduğu toprağın sahibi hükümet isterse, yukarıda olduğu gibi mahkeme veya şubesi başka bir ülkeye nakledilecektir.

MADDE 94

92. ve 93. maddeler gereğince kurulan karma mahkemeleri bu anlaşma gereğince kendi yetkileri içinde bulunan anlaşmazlıklar hakkında karar vereceklerdir.

Kararlar üye çoğunluğu ile verilecektir.

İki taraf karma hakem mahkemelerinin kararlarını kesin saydıklarını ve kendi yurttaşlarını da bunlara uymaya zorunlu tutacaklarını, ilamlar kendilerine tebliğ edildiğinde, hiçbir tenfiz kararına gerek olmaksızın yerine getirilmesini peşinen kabul etmişlerdir. Bundan başka taraflar özellikle tebliğlerin ulaşmasına, delillerin toplanmasına ilişkin hususlarda kendi memurlarını karma hakem mahkemelerine her türlü yardımı yapacaklarına taahhüt ederler.

MADDE 95

Karma Hakem Mahkemelerinin yol göstericisi adalet, hakkaniyet ve iyi niyet olacaktır. Her mahkeme huzurunda kullanılacak dili belirleyecek ve konuların iyi anlaşılabilmesi için gereken tercümeleri yaptıracak ve kendi huzurunda takip edilecek yargılama kurallarını ve sürelerini düzenleyecektir. Bu kuralların düzenlenmesinde şu hususlar göz önüne alınacaktır:

1- Yargılama usulü bir rapor ve buna karşılık ibraz edilecek bir cevabi rapor ile başlayacaktır ve cevabi raporun reddine dair rapor verilebilecektir. Eğer taraflardan biri sözlü açıklamada bulunmak isterse, diğer tarafa da aynı hak verilmek koşuluyla isteği kabul edilecektir.

2- Mahkeme araştırmayı, belge verilmesini, bilirkişi incelemesi yaptırmayı, keşif ve muayene yapılmasını, resmi makamlardan bilgi istemeyi, tanık dinlemeyi veya taraf devlet temsilcilerinden açıklamada bulunmayı isteyebilir.

3- Bu anlaşmada aksine yazılı hükümler ayrı olmak üzere, mahkemenin kuruluşundan itibaren altı aylık süre geçtikten sonra hiçbir talep ve iddia kabul edilmeyecektir. Meğer ki adı geçen mahkemenin bir kararı ile verilmiş, uzaklık veya diğer zorunlu nedenlerle haklı görülebilecek bir engel olsun.

4- Bir yıl içinde, toplam sekiz haftayı geçmeyecek olan tatil devreleri ayrı olmak üzere, her hafta işlerin hızlı bir biçimde görülmesini sağlamak için yeteri kadar oturum yapmak mahkemenin asli görevidir.

5- Hükümler, işin görüşmeye konulduğun anlatan, yargılamanın bitiminden itibaren en fazla iki ay içinde verilmiş olmalıdır.

6- İşin gerektirebileceği sözlü anlatımlar mutlaka açık oturumda yapılacaktır.

7- Her Karma Hakem Mahkemesi, işlerin daha sağlıklı yürüyeceğine kanaat getirdikten sonra, asıl yeri dışında bir veya birkaç oturum yapma yetkisine sahiptir.

MADDE 96

İlgili hükümetler her bir mahkeme için oybirliği ile bir baş katip atayacaklar ve her biri ona bir veya birkaç katip ayıracaklardır. Baş katip ile katipler, ilgili hükümetlerin onayı ile yardımlarına gerek görecekleri kişileri göreve alabilecek olan mahkemenin denetimi altında olacaklardır. Her mahkeme kaleminin daireleri İstanbul'da olacaktır. Başka yerlerde ek kalem daireleri açmak ilgili hükümetlere ait olacaktır.

Mahkeme kendisine verilecek işlere ait evrak, yazışma ve belgeleri kalemde koruyacak, görevi bittiğinde anlaşmanın yapılmış olduğu devletin arşivine teslim edecektir. Bu belgeler ilgili hükümetlere daima açık olacaktır.

MADDE 97

Her hükümet Karma Hakem Mahkemesi azası ile, atayacağı memur veya katiplerin ücret ve tahsisatlarını ödeyeceklerdir.

Başkan ile baş katibin ücret ve tahsisatları, ilgili hükümetler tarafından ortaklaşa saptanacak ve Adalet Dairesinde ödenecektir.

MADDE 98

Bu fasıl Japonya ile Türkiye arasında ortaya çıkıp bu anlaşma gereğince Karma Hakem Mahkemesinin yetkileri içinde bulunan işler için uygulanmayacaktır. Anılan işler iki devlet arasında anlaşma yolu ile çözümlenecektir.

FASIL 6
ANLAŞMALAR

MADDE 99

Bu anlaşmanın yürürlüğe konulmasından sonra, içine aldığı hükümlere zarar gelmeden aşağıda sayılan ekonomik ve bilimsel özellikteki anlaşmalar, sözleşmeler ve uygunluk tutanakları Türkiye ile diğer taraf devletlerden bu anlaşmalara da taraf olanlar arasında yeniden yürürlüğe gireceklerdir.

1- Denizaltı kablolarının korunmasına ilişkin 14 Mart 1881, 1 Ekim 1886, 23 Mart 1887 tarihli anlaşmalar, 7 Temmuz 1887 tarihli protokol,

2- Gümrük tarifelerinin yayınlanmasına, bu tarifelerin yayınlanması için uluslararası bir komisyon kurulmasına ilişkin 5 Temmuz 1890 tarihli sözleşme,

3- Paris'te uluslararası genel sağlığı koruma idaresi kurulmasına ilişkin 9 Aralık 1908 tarihli 14 adet uygunluk sözleşmesi,

4- Roma'da uluslararası bir tarım enstitüsü kurulması için 7 Haziran 1905 tarihli sözleşme,

5- Esko Nehri üzerinden geçiş ücretinin satışına ilişkin 6 Temmuz 1863 tarihli sözleşme,

6- Bu anlaşmanın 9. maddesindeki özel hükümler saklı kalmak üzere, Süveyş kanalının serbestçe kullanılmasını sağlayacak kuralların saptanmasına ilişkin 29 Ekim 1888 tarihli sözleşme,

7- 30 Kasım 1920 tarihinde Madrid'de imzalanan sözleşme ve uyuşma belgeleri dâhil olduğu halde, Genel Posta Birliği hakkındaki sözleşme ve uyuşma belgeleri,

8- 22 Temmuz 1875 Sen Petersburg'ta imzalanan uluslararası telgraf sözleşmeleri ve 11 Haziran 1908 tarihli Lizbon Uluslararası Telgraf Konferansında kararlaştırılan düzenlemeler ve tarifeler.

MADDE 100

Türkiye aşağıda yazılı anlaşma, sözleşme ve uyuşma belgelerine katılmayı kabul eder:

1- Otomobillerin çeşitli ulusların topraklarında yolculuk yapmasına ilişkin 11 Ekim 1908 tarihli sözleşme,

2- Gümrüğe tabi vagonların mühürlenmelerine ilişkin 15 Mayıs 1886 tarihli uygunluk belgesi ve 18 Mayıs 1908 tarihli protokol,

3- Çarpışma, yardım ve deniz kurtarma çalışmaları hakkındaki bazı kuralların birleştirilmesine dair 23 Eylül 1910 tarihli sözleşme,

4- Hastane gemilerinin limanlarda parasal sorumluluğu olmadığına ilişkin 11 Ekim 1904 tarihli sözleşme,

5- Kadın ticaretinin yasaklanması hakkında 18 Mayıs 1904, 4 Mayıs 1910, 30 Eylül 1920 tarihli sözleşmeler,

6- Müstehcen ve fuhşu teşvik edici yayınların yasaklanması için 4 Mayıs 1910 tarihli sözleşme,

7- 54, 58 ve 90. maddelerdeki ayrıcalıklar saklı kalmak koşuluyla, 17 Ocak 1912 tarihli genel sağlık sözleşmesi,

8- Flokseraya karşı alınacak önlemlere ilişkin olarak 3 Ekim 1881 ve 1 Nisan 1889 tarihli sözleşmeler,

9- Afyon hakkında 23 Ocak 1912 tarihinde Lahey'de imzalanan sözleşme ile 1914 tarihli ek protokol,

10- 5 Temmuz 1912 tarihli telsiz telgraf sözleşmesi,

11- Afrika'da kölelikle ilgili maddelerin uygulanmasına ilişkin Saint Germen–Anley'de imzalanan 1 Eylül 1919 tarihli sözleşme,

12- 26 Şubat 1885 tarihli Berlin Genel senedi ile, 2 Temmuz 1890 tarihli Brüksel beyanname ve genel senedinin yeniden incelenmesine ilişkin Saint Germen–Anley'de imzalanan 10 Eylül 1918 tarihli sözleşme,

13- 1 Mayıs 1920 tarihli protokol hükümlerini uygulayacak coğrafya durumunun gerektirdiği değişiklikleri içeren sözleşme ve hava trafiğinin düzenlenmesine dair 13 Ekim 1919 tarihli sözleşme,

14- Kibrit yapımında beyaz fosfor kullanımının yasaklanmasına ilişkin 26 Eylül 1920 tarihli Bern sözleşmesi.

Türkiye bulardan başka telli veya telsiz telgraf hakkında uluslar arası yeni anlaşmaların düzenlenmesine katılmayı kabul eder.

BÖLÜM 4
ULAŞIM YOLLARI VE SAĞLIK SORUNLARI

FASIL 1
ULAŞIM YOLLARI

MADDE 101

Türkiye transit geçişin serbest olması hakkında Barselona konferansı tarafından 14 Haziran 1921 tarihinde kabul edilmiş olan sözleşme ve yönetmelik ile, uluslararası ulaşıma elverişli su yollarına uygulanacak kurallar hakkında

aynı konferans tarafından 19 Nisan 1921 tarihinde kabul edilmiş sözleşme, nizamname ve ek protokolü kabul etmiştir.

Bununla beraber Türkiye bu sözleşmenin yürürlüğe girmesinden itibaren, adı geçen sözleşme ve protokol hükümlerinin uygulamaya başlayacağına taahhüt eder.

MADDE 102

Türkiye, denizde kıyısı olmayan devletlerin, bir deniz bayrağına sahip olma haklarının tanınmasına ilişkin 2 Haziran 1921 tarihli Barselona beyannamesini kabul etmiştir.

MADDE 103

Türkiye 20 Haziran 1921 tarihli Barselona konferansının, uluslararası limanlara ilişkin koruyuculuğunu kabul etmiştir.

Türkiye Barselona Konferansının denetimi altına vereceği limanların adlarını bildirecektir.

MADDE 104

Türkiye 20 Nisan 1921 tarihli Barselona Konferansının uluslararası demiryollarına ilişkin denetimini kabul etmiştir. Bu denetim bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren Türk Hükümeti tarafından karşılıklı olmak kaydıyla uygulamaya konulacaktır.

MADDE 105

Türkiye bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra, 14 Ekim 1890, 20 Eylül 1893, 16 Temmuz 1895, 16 Haziran 1897 ve 19 Eylül 1906 tarihlerinde Bern'de imza edilen demiryolları aracılığı ile mal nakli hakkındaki sözleşmeleri ve diğer düzenlemeleri kabul etmiştir.

MADDE 106

Yeni sınırların geçiş yerleri dolayısıyla, aynı ülkenin iki kısmını birbirine ekleyen bir hat diğer ülkeden geçtiği takdirde veya bir ülkeden başlayan bir hat diğer ülkede son bulduğu takdirde, iki ülke arasındaki ulaşıma ilişkin konularda işletme koşulları, özel kararlar saklı kalmak üzere, ilgili demiryolu işletmeleri arasında bir sözleşme yapılacaktır. Bu işletmeler bu sözleşme koşullarında uyuşamadıkları takdirde, bu koşullar hakem tarafından saptanacaktır.

Türkiye ile aynı sınırı paylaşan ülkeler arasında, yeni sınır istasyonlarının kurulması, istasyonlar arasında kalan demiryolu hatlarının işletilmesi aynı şekilde yapılacak sözleşmelerle düzenlenecektir.

MADDE 107

Başlangıç veya çıkış yerleri Türkiye veya Yunanistan olan, Yunan-Bulgar sınırı ile Kuleli Burgaz batısındaki Yunan-Türk sınırı arasında bulunan doğu demiryollarının üçte bir kısmından transit geçmek suretiyle yararlanan yolcular ve ticaret malları, harç, resim veya gümrük vergisine tabi olmayacaklardır.

Bu maddenin hükümlerinin uygulanması, Milletler Cemiyeti Meclisi tarafından seçilecek bir komiser tarafından sağlanacaktır.

Yunanistan ve Türkiye Hükümetleri bu komiserin yanına, her konuda komisere yardımcı olmak üzere birer görevli atamaya yetkilidirler. Bu temsilciler gereksinim duyulacak elemanların sayısı ve nitelikleri hakkında komiserle anlaşacaklardır. Bu hükümlerin uygulanmasına ilişkin olup da çözümlenemeyen her konuyu Milletler Cemiyeti Meclisine sunmak, bu komiserin görevlerindendir. Yunanistan ve Türkiye Hükümetleri, Milletler Cemiyeti Meclisinin çoğunlukla aldığı kararları aynen kabul edeceklerini taahhüt ederler.

Üstte anılan komiserin aylığı ve görevini yerine getirirken yapmış olduğu giderler Türkiye ve Yunanistan tarafından eşit olarak yüklenilecektir.

Türkiye sonradan Edirne'yi Kuleli Burgaz'la İstanbul arasındaki hattı birleştiren bir demiryolu yaptığı takdirde bu anlaşmanın Kuleli Boğaz ve Bosnaköy batısında bulunan Yunanistan-Türkiye sınır noktaları arasındaki transit geçişlere ait hükümleri karşılıklı olarak geçersiz olacaktır. İlgili hükümetlerin her biri bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren beş yılın sonunda, bu maddenin ikinciden beşinciye kadar olan fıkralarında açıklanan denetlemeye yer olup olmadığına dair karar verilmesi için Milletler Cemiyeti Meclisine baş vurma hakkına sahip olacaklardır. Bununla beraber Yunan-Bulgar sınırı ile Bosnaköy arasında kalan doğu demiryollarının iki kısmı üzerindeki transit geçişe ilişkin olan birinci fıkranın hükümleri yürürlükte kalacaktır.

MADDE 108

Gerek Osmanlı hükümetine, gerek özel şirketlere ait olup, bu anlaşma gereğince Osmanlı Devleti'nden ayrılan topraklarda bulunan limanlar ile demiryollarının devrine ait hükümler saklı kalmak ve aynı şekilde imzacı dev-

letler arasındaki imtiyaz sahiplerine, memurlarla ilgili işlere ait olarak önceden alınmış veya alınacak kararlar saklı kalmak üzere demiryollarının devri aşağıdaki gibi yapılacaktır:

1- Bütün demiryollarının yapı kurumları iyi bir durumda terk edilecektir.

2- Kendisine ait yürütme takımları olan bir şebeke tamamen terkedilmiş olan bir toprak üzerinde bulunduğu takdirde, bu yürütme takımları 30 Ekim 1918 tarihli son sayım defteri gereğince takımıyla terk edilecektir.

3- Bu anlaşma gereğince idaresi taksim edilecek hatların yürütme takımlarının taksimi çeşitli şubeler kendisine verilen idareler arasında uyuşma suretiyle saptanacaktır. Bu uyuşma 30 Ekim 1918 son sayım defterine göre, bu hatlar üzerinde kaydedilmiş olan takımların önemi, servis hatları da dâhil olmak üzere bütün hatların uzunluğu, ulaşımın nitelik ve önemini de göz önüne alacaklardır. Anlaşmazlık durumunda hakeme gidilecektir. Gerekirse yine hakem kararı ile her şubede bırakılması gereken lokomotifleri, yolcu ve eşya vagonlarını gösterme, bunların teslim koşullarını saptama, mevcut atölyelere nakledilen malzemenin sınırlı bir süre içinde iyi bir durumda korunmasını sağlamak için gerekli görülecek önlemler alınacaktır.

4- Malzeme, eşya, aletler, yürütme takımlarına uygulanan koşullar altında terk edilecektir.

MADDE 109

Aksine hüküm bulunmadıkça yeni bir sınırın çizilmesi yüzünden bir devletin sularla ilgili kuralları (kanal açma, sulama, taşkın, kurutma veya benzeri durumlar) diğer bir devletin topraklarında yapılacak işlere bağlı bulunduğu veya bir devletin toprakları üzerinde savaştan önceki kurallar gereğince diğer bir devletin topraklarında doğan sular ve su gücü kullanıldığı takdirde, ilgili devletler arasında her birinin yararlanma ve kazanılmış haklarını koruyacak şekilde bir anlaşma yapılması gerekir.

Anlaşmazlık durumunda konu hakem yoluyla çözülür.

MADDE 110

Romanya ve Türkiye Köstence-İstanbul kablosunun işletme koşullarını adil bir biçimde belirlemek için aralarında uyuşacaklardır. Anlaşma sağlanamadığı takdirde hakeme baş vurulacaktır.

MADDE 111

Türkiye Devleti kendi adına ve yurttaşları adına, kendi topraklarında kara ile teması olmayan kabloların cümlesini veya kısımları üzerinde hangi biçimde olursa olsun bütün haklarından vazgeçmiştir. Eğer yukarıdaki fıkra gereğince devredilmiş olanların bir bölümü özel mallardan ise sahiplerinin zarar ve ziyanlarının ödenmesi, mülkiyetin intikal ettiği devletlere ait olacaktır. Tazminat miktarında uyuşmazlık olursa, miktar hakem tarafından belirlenecektir.

MADDE 112

Türkiye kendi topaklarında az da olsa kara ile bir teması bulunan kablolar üzerinde önceden sahip olduğu mülkiyet haklarını mülkiyet haklarını koruyacaktır.

Bu kablolardan Türk toprağı olmayan yerlerde kara ile temas etmeleri, hakların kullanılması ve işletme şartları ilgili devletler tarafından barışçı biçimde düzenlenecektir. Anlaşmazlık durumunda konu hakem tarafından çözümlenecektir.

MADDE 113

Her iki taraf, kendilerini ilgilendirdiği ölçüde Türkiye'de yabancı postanelerin kaldırılmasını kabul ederler.

FASIL 2
SAĞLIK İŞLERİ

MADDE 114

İstanbul Sağlık İşleri Büyük Meclisi kaldırılmıştır. Türkiye sahilleri ve hudutlarının sağlık işleri ile Türk sağlık teşkilatı görevlidir.

MADDE 115

Türkiye'de, Türk yurttaşlarına ve Türk gemilerine uygulanan sağlıkla ilgili kurallar, aynen yabancı devlet gemilerine ve yabancı devlet yurttaşlarına d uygulanacaktır.

MADDE 116

Türkiye, açıkta kalmış olan Uluslararası Sağlık Teşkilatı eski İstanbul Büyük Meclisinin paralarından ayırarak verilmek üzere tazminat haklarına ve bu meclisin eski ve yeni memurlarının, onların mirasçılarının, diğer bütün kaza-

nılmış hak sahiplerinin haklarını ödemeyi taahhüt eder. Bu hakları eski Sağlık İşleri Büyük Meclisinin yedek paralarının tahsis yerlerine, eski Sağlık Dairesinin kesin tasfiyesine ait bütün işler ile aynı şekilde buna benzer veya diğer konular, özel olarak kurulan bir komisyon tarafından tasfiye edilecektir. Bu komisyon Almanya, Avusturya, Macaristan ayrı olmak üzere, İstanbul Sağlık İşleri Büyük Meclisine katılmış devletlerden her birinin temsilcisinden oluşacaktır. Gerek yukarıda belirtilen tasfiyeye, gerek bu tasfiyeden sonra kalan paraların sarf yerlerine ilişkin bir sorundan dolayı bu komisyon üyeleri arasında bir anlaşmazlık çıktığı takdirde, komisyonda temsil edilen devletlerden her biri, son kararı alacak olan Milletler Cemiyeti Meclisine baş vurabileceklerdir

MADDE 117

Türkiye ile Mekke haccını, Kudüs ziyaretini ve Hicaz demiryolunu kontrol altında bulunduracak ilgili devletler, uluslararası sağlık sözleşmeleri gereğince, gerekli önlemleri alacaklardır. Bu önlemlerde tam bir birlik sağlanmasında bu devletlerle Türkiye, hac ve ziyaretle ilgili sağlık işlerinin düzenli yürütülebilmesi için, bir komisyon kuracaklar ve komisyonda Türkiye sağlık daireleri ile Mısır Deniz ve Karantina Sağlık Meclisi temsil edileceklerdir. Bu komisyon topraklarında toplanacağı devletin önceden onayını alacaktır.

MADDE 118

Hac ve ziyaretler sağlık işlerinin düzenlenmesi, komisyonun çalışması hakkında gerek Milletler Cemiyeti Koruyucu Sağlık Komitesine ve Uluslararası Koruyucu Sağlık İdaresine, gerek hac ziyareti ile ilgili her ülkenin hükümetine istediği takdirde rapor verilecektir. Komisyon kendisine Milletler Cemiyetinden, Uluslararası Koruyucu Genel Sağlık idaresinden veya ilgili hükümetler tarafından bütün sorular hakkında görüşünü beyan edecektir.

BÖLÜM 5
ÇEŞİTLİ HÜKÜMLER

1- SAVAŞ ESİRLERİ

MADDE 119

Bu anlaşmaya imza koyan taraflar ellerinde kalmış olan savaş esirleri ile sivil tutukluları derhal ülkelerine göndermeyi kabul ederler. Yunanistan ve

Türkiye ellerinde bulunan savaş esirleri ve sivil tutuklularının değişimi, bu hükümetler arasında 30 Kasım 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan protokolün konusunu teşkil eder.

MADDE 120

Güvenliğe aykırı davranıştan dolayı cezaya çarptırılmış, cezası kesinleşmiş savaş esirleri ve sivil tutuklular, cezalarının tamamlanmasına veya haklarındaki yasal soruşturmanın bitmesine bakılmaksızın iade edileceklerdir. Güvenliğe ait işlerden başka suçlardan dolayı cezalandırılması uygun görülen veya mahkum olanlar, cezalarının bitmesine kadar tutulabileceklerdir.

MADDE 121

Taraf devletlerin kayıplarının araştırılması veya iade edilmelerini istemeyen savaş esirleri ve sivil tutuklularının kimliklerinin saptanması için karşılıklı olarak kendi toprakları üzerinde her türlü kolaylığı göstereceklerini beyan ederler.

MADDE 122

Taraflar bu anlaşma yürürlüğe konulur konulmaz, savaş esirlerine veya sivil tutuklulara ait olduğu veya onlara ait iken el konulmuş olan eşya, para, senet, tahvil, hisse senedi, evrak veya bunlara benzer varlıkları sahiplerine iade etmeyi kabul ederler.

MADDE 123

Tarafların ordularınca esir edilmiş olanların idare ve bakımı için yaptıkları giderleri istemekten karşılıklı olarak feragat etmişlerdir.

2- MEZARLIKLAR

MADDE 124

126. Maddedeki özel hükümlere zarar gelmeksizin, tarafların, içlerinde her birinin 29 Ekim 1914'ten beri yaralanarak, kaza ile hastalıktan ölmüş kara ve deniz askerleri ile, aynı tarihten beri ölmüş savaş esirleri ve sivil tutukluların, kendi egemenliğindeki topraklar üzerinde bulunan mezarlıklarına, gömülme yerlerine, din büyüklerinin gömülü olduğu kilise mahzenlerine, adak

yerlerine ve buralarda dikilmiş anıtlara saygı gösterecekler, korunması için her türlü önlemi alacaklardır.

Taraflar anılan yerleri belirlemeye, bulundukları yerlere uygun anıtlar dikilmesine, bu iş için görevlendirilen komisyonlara, bekçilere her türlü kolaylığı göstereceklerdir. Buralara atanacak komisyon veya bekçiler, asker nitelikli olmayacaklardır.

Taraflar yukarıda belirtilen ölülere ait ceset kalıntılarının yurtlarına gönderilmesi taleplerini kabul edecekler, genel sağlık kuralları göz önüne alınmak koşuluyla, bu hususta her türlü kolaylığı göstereceklerdir.

MADDE 125

Taraf devletler:

1- Tutsak veya sivil tutuklu iken ölenlerin kimliklerinin saptanması için cetveller düzenleyecekler, bu konuda her türlü yazılı veya sözlü bilgiyi karşı tarafa vereceklerdir.

2- Kimlikleri bilinmeden gömülenler için dahi her türlü bilgiyi diğer tarafa vereceklerdir.

MADDE 126

Romanya topraklarında 27 Ağustos 1916'dan beri ölmüş olan Türk askerlerinin ve sivil tutukluların mezar yerlerinin, mahzenlerini, anıtlarının, iyi bir şekilde korunması ile sivil tutuklulara ilişkin 124 ve 125. maddelerden doğan diğer görevler için Romanya hükümeti ile Türkiye arasında özel anlaşma yapılacaktır.

MADDE 127

124 ve 125. maddeler hükümlerini tamamlamak için bir taraftan Britanya İmparatorluğu, Fransa ve İtalya hükümetleri, diğer taraftan Türkiye ve Yunanistan hükümetleri, 128'den 136'ya kadar olan maddelerdeki özel hükümleri kararlaştırmışlardır.

MADDE 128

Türkiye Hükümeti, Britanya İmparatorluğu, Fransa ve İtalya hükümetlerine karşı kendi toprakları üzerinde bunların savaş alanında, yaralı olarak veya hastalıktan ölen kara ve deniz askerleri ile esir olduktan sona ölen asker-

lerine, sivil tutuklulara ait gömülme yerleri, mezarlıklar, üstü kapalı yerlerdeki mezarlar, ölenler anısına dikilmiş anıtlar ve bunların içinde bulunduğu bütün arsa ve araziler, ayrı ayrı veya bütün olarak ebediyen bu üç devlete terk etmiştir. Aynı şekilde 130. maddede belirtilen komisyonlar tarafından birleştirilen mezarlıkları, kemik mahzenlerini, anıtları yapmak için gelecekte gerekli görülecek olan araziyi kendilerine vermeyi kesin olarak kabul eder.

Bundan başka bu defin yerlerine, mezarlıklara, üstü örtülü yerlerdeki mezarlara, ölenlerin anısına dikilmiş anıtlara girişler serbest olacaktır. Türkiye Devleti bu yerlere gidişi-gelişi sağlayacak yolları yaptıracaktır. Gerektiği takdirde Türkiye hükümeti (bu üç devlete) gerekli ruhsatları verecektir.

Yunan hükümeti kendi toprakları ile ilgili olarak aynı hususları yerine getirecektir.

Yukarıdaki hükümler, terk edilen topraklarda Türkiye egemenliğine engel değildir.

MADDE 129

Türkiye hükümeti tarafından verilecek arazi arasında, özellikle Britanya İmparatorluğu için 3 numaralı haritada gösterilmiş olan, Anzak denilen topraklar ve Arıburnu arazisi dâhil olacaktır. Britanya İmparatorluğu kendisine verilen topraklardan aşağıdaki koşullarla yararlanacaktır:

1- Adı geçen topraklar bu barış anlaşmasında belirtilen maçlardan başka bir amaçla kullanılmayacaktır.

2- Türkiye Hükümeti mezarlıklar da dâhil olduğu halde, bu araziyi denetleme hakkına sahip olacaktır.

3- Mezarlıkların korunması için atanan sivil bekçilerin sayısı, her mezarlık için bir bekçiden fazla olmayacaktır. Mezarlıkların dışında bulunan arazi için ayrı bir bekçi olmayacaktı.

4- Bu arazide koruyuculara gerekli olanlardan başka bina yapılmayacaktır.

5- Bu toprakların denize olan kıyısı üzerine rıhtım, mendirek, iskele yapılmayacaktır.

6- Gerekli bütün işlemler boğazların iç sahilinde yapılabilecek, bu topraklara Ege Denizi'nden giriş ve çıkışa ancak işlemler yapıldıktan sonra izin verilecektir. Giriş işlemleri basit olacaktır. Bu maddenin diğer hükümlerine zarar

gelmemek koşuluyla, Türkiye'ye giden diğer yabancılardan fazla bir işlem yapılmayacak, gereksiz gecikmelere meydan verilmeyecek koşullar altında ziyaretlerin yapılması sağlanacaktır.

7- Bu toprakları ziyaret etmek isteyen kişiler silahlı olmayacaklar, Türkiye hükümeti bu yasağı denetleme hakkına sahip olacaktır.

8- 150 kişiden fazla olan ziyaretçi kafilesinin gelişinden bir hafta önce Türk Hükümetine haber verilecektir.

MADDE 130

Defin yerlerine, mezarlıklara, üstü örülü mezar yerlerine ve antlara ait işleri yerinde yürütmek için Britanya Fransa, İtalya hükümetlerinden her biri, Türkiye ve Yunan hükümetlerinin de birer temsilci tayin edecekleri birer komisyon kurulacaktır.

Bu komisyonlar özellikle:

1- Ölülerin gömüldüğü veya gömülmüş olabileceği yerleri saptamak, bilinen gömülme yerlerini, mezarlıkları, binalar içindeki mezarları, anıtları belirlemek,

2- Mezarlıkların ve gömülme yerlerinin gerekirse bir araya getirme koşullarını araştırmak, Türk topraklarında Türk temsilci ile Yunan topraklarında Yunan temsilci ile bir araya gelerek, birleştirilecek olan mezarlık, defin yerleri, bina içlerindeki mezarlar, kemik mahzenleri, anıtlar için arazi bulmak ve sınırlarını çizmek,

3- Kendi yurttaşları için kurulmuş veya kurulacak olan yerlerin planlarını devletleri adına Türkiye ve Yunan hükümetlerine vermek,

Görevleri ile yükümlü olacaklardır.

MADDE 131

130. Maddedeki amaçlarla kendilerine toprak verilen devletler, bu toprakları amaçları dışında kullanmamayı, kullanılmasına izin vermemeyi taahhüt ederler. Bu oraklar deniz kıyısında ise, bu kıyılara askeri, siyasi, ticari hiç bir yapı yapılmayacaktır. Mezarlık yapmak veya anıt dikmek için kullanılmayacak topraklar Türkiye ve Yunan hükümetlerine geri verilecektir.

MADDE 132

127'den 130'a kadar olan maddelerde belirtilen toprakların Britanya, Fransa, İtalya devletlerine sonsuza kadar, eksiksiz bir şekilde yararlanmaları için devredilecek, devirle ilgili yasalar 130. maddede belirtilen tebliğin Türk ve Yunan hükümetlerine yapıldığı tarihten itibaren altı ay içinde tamamlanacaktır. Eğer kamulaştırma gerekirse bu kamulaştırmalar Türkiye ve Yunan hükümetlerine topraklar üzerinde karşılıklı olarak giderleri kendilerine ait olmak üzere yerine getirilecektir.

MADDE 133

Britanya, Fransa, İtalya yurttaşlarına ait mezarlıkların, mezarlıklar dışında gömüldükleri yerlerin, kemiklerin korundukları mahzenlerin, anıtların yapılmasını, düzenlenmesini, ve yönetilmesini uygun görecekleri bir şekil ve sembollerle yapmakta serbest olacaklardır. Yapımda izlenecek yol, kullanılacak araçlar askeri mahiyette olmayacaktır. Mezarlıkların ve diğer gömülme yerlerinin birleştirilmesini, kemik mahzenlerinin yapımını, anıtların dikilmesini sağlamak için kendilerine toprak verilen devletler, yurtlarına gönderilmelerine karar verilen cesetler için çıkarma ve nakil işleri yapmaya yalnız bu devletler yetkili olacaktır.

MADDE 134

Britanya, Fransa ve İtalya hükümetlerinin Türkiye'de bulunan mezarlıklar dışındaki gömülme yerlerinin, kemik mahzenlerinin, anıtlarının yurttaşları arasından atanmış bekçiler tarafından korunmasını sağlamak hakları vardır. Bu bekçilerin görevleri ve görev yerleri Türkiye tarafından kabul edilecektir. Tek veya toplu mezarların, mezarlıkların, anıtların korunmasını sağlamak için Türk görevliler her türlü kolaylığı göstereceklerdir. Bu bekçiler hiç askeri sıfat taşımayacaklar, ancak kendilerini korumak için bir revolver veya bir otomatik tabanca bulundurabileceklerdir.

MADDE 135

128'den 131'e kadar olan maddelerde anılan topraklar, Türkiye ve Türk memurları, duruma göre Yunanistan ve Yunan memurları tarafından, bedele, vergiye, resim veya harca tabi tutulmayacaklardır. Britanya, Fransa, İtalya Hükümetleri temsilcileri ile mezarlıkları, gömülme yerlerini, kemik mahzenlerini, anıtları ziyaret etmek isteyen kişiler için oralara ulaşmak ve giriş her zaman

serbest olacaktır. Türkiye Hükümeti ve Yunan Hükümeti bu yerlere giden yolları sonsuza kadar ulaşıma uygun ve güvenlik içinde tutacaklarını taahhüt ederler. Türkiye Hükümeti ve Yunan Hükümeti yukarıda anılan mezarlıkların, gömülme yerlerinin, kemik mahzenlerinin, anıtların yönetilmesi ve korunması ile görevli kişilerin gereksinimleri ve çevrelerinin sulanması için gerekli miktarda suyu sağlayabilmeleri hususunda Britanya, Fransa ve İtalya Hükümetlerine her türlü kolaylığı göstereceklerdir.

MADDE 136

Britanya, Fransa, İtalya Hükümetleri, Türkiye'den ayrılan topraklarda bulunanlar dâhil olmak üzere kendi devletlerine bağlı topraklarda gömülü bulunan askerler için, mezarlıklar, kemik mahzenleri, anıtlar yapılması hususunda 128'den 135'e kadar olan maddeler hükümlerinden yararlanmak hakkını Türkiye hükümetine vermeyi taahhüt ederler.

3- GENEL HÜKÜMLER

MADDE 137

Taraflar arasında aksine kararlaştırılan hükümler ayrı olmak üzere, 30 Ekim 1918 tarihinden bu anlaşmanın yürürlüğe girmesine kadar İstanbul'u işgal eden devletler yurttaşlarının, yabancıların veya Türk tebaasının hakları, malları ve çıkarlarına, bunlardan her birinin Türkiye memurları ile olan ilişkilerine dair, anılan devletlerin memurları tarafından veya onlarla birlikte alınan kararlar veya verilen emirler geçerli sayılacak, bunlardan dolayı işgal devletleri veya memurları aleyhine hiçbir talepte bulunulmayacak, dava açılamayacaktır.

Yukarıdaki emirler ve kararlardan dolayı uğranılan zararlardan dolayı başvurular Hakem Mahkemesine yapılacaktır.

MADDE 138

Genel affa ilişkin bugünkü tarihli beyannamenin 4. ve 6. bendleri hükümlerine zarar gelmemek şartıyla, adaletle ilgili maddelerde 30 Ekim 1918 tarihinden itibaren bu anlaşmanın yürürlüğe girmesine kadar İstanbul'u işgal eden devletler hakimleri, mahkemeleri veya memurları tarafından, aynı şekilde 8 Aralık 1921 tarihinde kurulan Karma Adalet Encümeni tarafından

Türkiye'de verilen kararlar ve emirler, icra tedbirleri dâhil olmak üzere geçerli sayılacaktır.

Şu kadar ki Askeri Mahkeme veya Polis Mahkemesi kişisel haklar alanında verilen bir karardan dolayı kişilerden birinin yararına uğradığı zararın giderilmesi hususunda diğer bir kişi tarafından dava açıldığı takdirde, bu dava Karma Hakem Mahkemesine gönderilecek, o da gerekirse bir tazminat bedeli ödenmesini emredebilecektir.

MADDE 139

Yönetim, adliye veya maliye teşkilatlarına veya vakıflar idaresine ilişkin olup Osmanlı Devleti'nden ayrılan toprağın bağlı olduğu yeni devleti ilgilendiren ve halen Türkiye'de bulunan evrak, defter, senet diğer her türlü yazılı belgeler Türkiye tarafından toprağın yeni sahibi devlete verilecektir. Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nden ayrılan toprağın yeni sahibi devlete verilecektir. Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nden ayrılan toprağın yeni sahibi devlet de, Türkiye Devleti'ni ilgilendiren benzer yazılı belgeler varsa bunlar da Türkiye'ye iade edilecektir. Yukarıda belirtilen evrak, defter, plan, senet veya benzeri belgeleri elinde bulunduran devlet, bunların kendisini de ilgilendirdiğini kabul ediyorsa, onları kendisi alıkoyacak, ancak ilgili devlete istek üzerine, Türkiye'den ayrılan topraklardan götürülmüş olan evrak, defter, senet ve diğer yazılı belgelerin asılları, özellikle alındıkları araziye ait bulundukları takdirde karşılıklı olarak iade edileceklerdir.

Bu işlemlerden doğan giderler talep eden devlete ait olacaktır.

Yukarıdaki hükümler Osmanlı İmparatorluğuna ait olup 1912 yılından sonra Yunanistan'a geçen yerlerde emlaka, araziye veya Vakıflara ait defterlere de aynı koşullar altında uygulanacaktır.

MADDE 140

Türkiye ile diğer imzacı devletler arasında savaş sırasında ve 30 Ekim 1918 tarihinden önce karşılıklı olarak yapılan deniz ve denizcilikle ilgili el koymalara karşı hiçbir talep ve iddiada bulunmayacaklardır. İstanbul'u işgal eden devletler tarafından bu tarihten sonra Mondros Anlaşmasının Türkiye tarafından yapılan ihlali nedeniyle yapılmış el koymalar için de herhangi bir talepte bulunulmayacaktır.

Şurası kesindir ki İstanbul'u işgal eden devletler, Türkiye Hükümeti tarafından 29 Ekim 1914 tarihinden, 1 Ocak 1921 tarihine kadar kendi limanlarında ve işgal ettikleri limanlarda kullanılmış olan her türlü deniz taşıma araçları, küçük gemiler, yatlar, mavnalar hakkında bu devletler ve yurttaşları tarafından hiçbir talepte bulunulmayacaktır. Bununla beraber bu hüküm genel affa dair bu günkü tarihli beyannamenin 6. madde hükümlerine zarar vermediği gibi 29 Ekim 1914 tarihinden evvelki haklara dayanarak kişiler tarafından diğer kişiler aleyhine yapılacak iddia ve taleplere zarar vermeyecektir.

Yunan kuvvetleri tarafından 30 Ekim 1918 tarihinden sonra zapt olunan Türk gemileri, Türkiye'ye iade edilecektir.

MADDE 141

Bu anlaşmanın 25. maddesinin ve 28 Haziran 1918 Versay Barış anlaşmasının 155, 250 ve 440. maddelerinin, bunlarla birlikte 8. Bölümün (tamirat) üçüncü ekinin uygulama şeklinden olmak üzere, şu anda ellerinde bulunduran müttefik devletlerin rızası bulunmaksızın savaş sırasında Alman Hükümeti veya yurttaşları tarafından, Osmanlı Devleti'ne veya yurttaşlarına satılmış veya devredilmiş olan Alman gemilerinin hepsine ilişkin olarak Alman Hükümetine veya yurttaşlarına ödenmesi gereken bütün borçlardan Türkiye Hükümeti ibra edilmiştir.

Türkiye ile kendi yanında savaşmış olan diğer devletlerin ilişkilerinde de aynı hüküm geçerli olacaktır.

MADDE 142

Yunanistan ve Türkiye arasında Rum ve Türk ahalinin değişimine dair 30 Kasım 1923 tarihinde imzalanan özel anlaşma, iki taraf arasında bu anlaşmada yazılı olduğu takdirde aynı derecede geçerli olacaktır.

MADDE 143

Bu anlaşma kısa bir süre içinde bütün devletler tarafından onaylanacaktır.

Onay belgeleri Fransız Hükümeti tarafından Paris'te muhafaza edilecektir.

Japon Hükümeti anlaşmanın onaylandığını Paris'teki temsilciliği aracılığı ile Fransız hükümetine bildirmekle yetinecektir. Bu takdirde onay bel-

gesini mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde Fransa Hükümetine gönderilecektir.

İmzacı devletlerden her biri bu anlaşmayı, kendi tarafından imza edilmiş ve Lozan Konferansının bitiş senedinde anılan ve açıklanan diğer senetler ile birlikte –eğer bunların onayı gerekiyorsa- tek ve aynı belge ile onaylanacaktır.

Bir taraftan Türkiye, diğer taraftan Britanya, Fansa, İtalya, Japonya veya arlarında üçü onay belgelerini verir vermez ilk teslim tutanağı düzenlenecektir.

Bu ilk tutanağın düzenlemesinden itibaren anlaşma bu suretle onu onaylayan iki taraf arasında yürürlüğe girecektir.

Şu kadar ki Yunanistan ve Türkiye'ye ait olmak üzere, birinci ve ikinci maddelerin iki numaralı fıkraları, beşinciden on bire kadar olan maddeler hükümleri, Yunan ve Türkiye devletleri kendi onay belgelerini verdikten sonra, bu tarihte yukarıda açıklanan tutanak henüz düzenlenmemiş olsa dahi yürürlüğe girecektir.

Fransa Hükümeti onay belgelerinin teslim tutanaklarının onaylı birer suretini taraf devletlere verecektir.

Bu anlaşmada yazılı olan bütün hükümler taraf devletlerin temsilcileri tarafından okunmuş ve imzalanmıştır.

24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da yalnız bir nüsha olarak düzenlenmiş olup, bu nüsha Fransa Devleti Hükümetinin arşivinde muhafaza edilecektir. Bu devlet taraf devletlerden her birine anlaşmanın (Fransız Dışişleri Bakanı tarafından) onaylı birer suretini verecektir.

Horas Rumbold
Pelle
Garoni
J. S. Mutanya
K. Oçiyai
A. K. Venizelos
D. Kaklamanus
Konstantin Diyamandi
Konstantin Konçesku

Mustafa İsmet
Doktor Rıza Nur
Hasan Hüsnü

2

BOĞAZLARIN DURUMU İLE İLGİLİ ANLAŞMA

(24 Temmuz 1923 Tarihinde İmzalanmıştır)

Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven devleti ve Türkiye;

Bugünkü tarihli barış anlaşmasın 23. maddesi ile sonsuza kadar Boğazlarda bütün uluslara Akdeniz'den Karadeniz'e serbestçe geçişi düzenlemek için,

Bu serbestliğin devamı genel barış ve ticaretin herkes için gerekli olduğu göz önüne alınarak, bu konuda bir barış anlaşması imzalamaya karar vermişler ve temsilcileri olmak üzere;

Haşmetli Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Devletleri Kralı, Hindistan İmparatoru, deniz aşırı Büyük Britanya toprakları kralı hazretleri; İstanbul'da en yüksek komiser, soylu Sir Horas Jorj Montegü Rumbold Barone J. S. M. J.

Fransa Cumhuriyeti Başkanı; Fransa Büyükelçisi, Cumhuriyetin doğudaki en yüksek komiseri, Lejyon Donör ulusal nişanının Grand Ofisiye rütbesinin sahibi Korgeneral Mösyö Pelle.

Haşmetli İtalya Kralı Hazretleri; Senato üyesi, İtalya Büyükelçisi, İstanbul'da en yüksek komiser, Saint Moris, Saint Lazar ve Kuron d'İtali nişanlarının Grand Kruva rütbelerinin sahibi soylu Marki Camil Garoni ile Atina'da yüksek temsilci ve ortaelçi, Saint Moris ve Saint Lazar nişanlarının komandör ve Kuron d'İtali nişanının Grand Ofisiye rütbesinin sahibi, Mösyö Jül Sezar Mutanya.

Haşmetli Japonya İmparatoru hazretleri; Sulay Luvan nişanının birinci rütbesinin sahibi, Roma'da en yüksek yetkiye sahip elçi, temsilci Mösyö Kintaro Oçiyai Jüzamimi.

Haşmetli Bulgar Kralı hazretleri; Şimendifer ve Posta eski Bakanı, Mösyö Boğdan Morfof ile Londra'da en yüksek temsilci, ortaelçi, hukuk doktoru, Saint Aleksandr nişanının Grand Kruva rütbesinin sahibi, Mösyö Dimitri Stançiyof.

Haşmetli Yunanlılar Kralı hazretleri; Bakanlar kurulu eski başkanı, Sovvör nişanının Grand Kruva rütbesinin sahibi, Mösyö Elefterios Kirye Venizelos ile Londra ortaelçisi, Sovvör nişanının komandör rütbesinin sahibi, Mösyö Demeter Kaklamanus.

Haşmetli Romanya Kralı hazretleri; Ortaelçi Mösyö Konstantin İ. Diyamandi ile Ortaelçi Mösyö Konstantin Konçesku.

Rusya; Mösyö Nikola Ayanoviç Yordanski.

Haşmetli Sırp-Hırvat-Sloven Devleti Kralı; Bern'de yüksek temsilci ve ortaelçi Dr. Mösyö Milotin Yuvanoviç.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti; Dışişleri Bakanı, Edirne Millet Vekili Mustafa İsmet Paşa, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Sinop Milletvekili Doktor Rıza Nur, Eski Bakan Trabzon Milletvekili Hasan Hüsnü.

Delege olarak tayin etmişlerdir.

Adı geçen kişiler kurallara uygun ve geçerli yetki belgelerini vermişler ve aşağıdaki hükümleri kararlaştırmışlardır:

MADDE 1

Taraflar aşağıda **"Boğazlar"** deyimi ile beyan edilen, Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve İstanbul Boğazından, bu suların üstündeki havadan, deniz ve hava taşıtlarının serbestçe geçişlerini onaylamak ve ilan etmek konusunda anlaşmışlardır.

MADDE 2

Boğazlardan savaş ve barış zamanlarında ticaret gemileri ve savaş gemilerinin, sivil uçakların ve savaş uçaklarının geçişleri şu krallara gör düzenlenecektir:

EK
TİCARET GEMİLERİ VE SİVİL UÇAKLARIN, SAVAŞ GEMİSİ VE SAVAŞ UÇAKLARININ BOĞAZLARDAN GEÇİŞİ HAKKINDAKİ KURALLAR

1

Hastane Gemileri, Yatlar, Balıkçı Gemileri, Askeri Olmayan Uçaklar Dâhil Olmak Üzere, Bütün Ticaret Gemileri

A) Barış Zamanında:

Sancağı ve yükü ne olursa olsun, genel sağlık konusundaki uluslararası kurallar saklı kalmak üzere, kılavuzluk, fener, römorkör ücretleri veya aynı

nitelikteki diğer ücretler doğrudan doğruya yapılan hizmetlere karşılık ödenen ücretleri içine almak ve Türkiye Hükümeti tarafından şu anda imtiyaz verilmiş idare ve kurumlar tarafından kazanılmış haklara zarar gelmemek koşuluyla hiç bir ücret yükümlülük olmaksızın tam bir serbestlik içinde geçilebilecektir.

Yukarıda yazılı ücretlerin tahsilini kolaylaştırmak için, Boğazlardan geçen ticaret gemileri Türkiye hükümeti tarafından belirtilecek yerlere adlarını, uyruklarını, tonilatolarını, nereye gittiklerini bildireceklerdir.

Kılavuz kaptan, kılavuz gemi almak zorunlu değildir.

B) Savaş Zamanında, Türkiye Tarafsız Olduğu Takdirde:

Yukarıda yazılı koşullar içinde gündüz ve gece her türlü deniz ve hava taşıma araçları ile serbest ve tam bir geçiş hakkı vardır. Tarafsız bir devlet sıfatı ile Türkiye'nin hakları ve görevleri, savaş sırasında Türkiye tarafsız olduğu takdirde, suları ve havası barış zamanında olduğu gibi tümüyle serbest olması gereken boğazlarda denizden ve havadan gelişi gidişi engelleyecek hiçbir önlem alınmayacak, alınmasına izin verilmeyecektir.

Kılavuz gemi veya kılavuz kaptan almak zorunlu değildir.

C) Savaş Zamanında, Türkiye Taraflardan Biri Olduğu Takdirde:

Tarafsız gemiler ve tarafsız uçaklar düşman askeri, düşmana eşya, düşman yurttaşları taşımak suretiyle düşmana yardım etmiyorlarsa tam bir serbest geçiş hakkına sahiptirler. Türkiye'nin bu gemileri ve bu uçakları denetleme hakkı olacak, bunun için bahsi geçen uçaklar karada veya denizde Türkiye'nin tayin edeceği bir yere ineceklerdir. Düşman gemilerine devletler hukukunun kabul ettiği önlemleri uygulamak hususunda Türkiye'nin haklarına zarar verilmeyecektir.

Türkiye'nin düşman gemilerinin Boğazlardan yararlanmalarını yasaklamak için, gerekli göreceği önlemler, tarafsız gemilerin serbest geçiş hakkına zarar vermeyecek bir şekilde olacaktır. Bu amaçla Türkiye bu gemilere geçiş talimatı veya kılavuz vermeyi taahhüt eder.

2

Yardımcı Gemiler, Asker Nakliye Gemileri, Uçak Taşıyan Gemiler, Savaş Uçakları, Savaş Gemileri

A) Barış Zamanında:

Taşıdığı sancak ne olursa olsun hiçbir işlem, vergi veya yükümlülük olmaksızın, fakat kuvvet toplamına ilişkin aşağıdaki koşullar altında, gündüz ve gece tam bir serbest geçiş hakkı vardır.

Bir devletin Karadeniz'e doğru Boğazlardan geçirebileceği en fazla kuvvet, Karadeniz'de kıyısı olan devletlere mensup ve geçiş sırasında Karadeniz'de mevcut en güçlü donanmanın gücünü geçemeyecektir. Bununla beraber devletler Karadeniz'de her zaman on bin tonilatoyu geçmeyen üç gemilik bir deniz gücü bulundurma hakkına sahiptir. Boğazlardan geçecek gemilerin miktarı konusunda Türkiye'ye hiçbir görev ve sorumluluk yüklenmeyecektir. Bu kurala uyma olanağı sağlamak için onuncu maddede yazılı Boğazlar Komisyonu, Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin her birinden Ocak ve Temmuz ayının birinci günleri, Karadeniz'de sahip oldukları zırhlıların ve diğer savaş gemilerinin, uçak gemilerinin, torpido ve kruvazörlerin, denizaltıların ve bunlardan başka her türlü silah taşıyan gemilerin, bunlardan bakım ve onarımda bulunanların listelerini isteyecektir.

Bunun üzerine Boğazlar Komisyonu, Karadeniz'de en kuvvetli donanmanın sahip olduğu savaş gemilerinin sayı ve özelliklerinden ilgimi devletlere haberdar edecektir. Bundan başka adı geçen deniz gücüne mensup bir geminin Karadeniz'e girişinden veya çıkışından meydana gelen her türlü değişiklik derhal ilgili devletlere bildirilecektir.

Boğazlardan Karadeniz'e geçirilecek bir deniz gücünün yalnız silahlı gemilerin sayısı, tipi göz önüne alınacaktır.

B) Savaş Zamanında, Türkiye Tarafsız Olduğu Takdirde:

Taşıdığı sancak ne olursa olsun hiçbir işleme, ücrete, vergiye tabi olmadan, ikinci bendin A ile işaretli fıkrasında yazılı sınırlamaların, aynı sınırlamalar çerçevesinde gündüz ve gece tam bir geçiş serbestliği olacaktır.

Ancak bu sınırlamalar savaşan devletlere, bunların Karadeniz'deki savaş hukukuna zarar verecek şekilde uygulamayacaktır.

Türkiye tarafsız olduğu durumda şimdi olduğu gibi savaş sırasında da suları ve havası tamamen serbest kalması gereken Boğazlarda Türkiye'nin tarafsız bir devlet sıfatı ile hak ve görevleri kendisine Boğazların trafiğini düzenleme yetkisi vermeyecektir.

Savaşan devletlerin savaş gemilerine, uçaklarına Boğazlarda herhangi bir şekilde el koymaya, denetlemeye kalkışmayacak, başkaca düşmanca bir harekette bulunmayacaktır.

Savaş gemileri tamirat yapmak veya erzak almak konularında, deniz tarafsızlığına dair 1907 tarihli 13. Lahey Anlaşması hükümlerine uyacaklardır.

Uçakların tarafsızlığı hakkında kuralları belirleyecek uluslararası bir anlaşma yapılıncaya kadar savaş uçakları Boğazlarda 1907 tarihli 13. Lahey Anlaşmasının savaş gemilerine sağladığı kolaylığa benzer bir kolaylıktan yararlanacaklardır.

C) Savaş Zamanında, Türkiye Savaşta Taraf Olduğu Zaman:

Tarafsız savaş gemileri için hiç işleme, vergiye veya başkaca bir yükümlülüğe gerek olmaksızın, ikinci bendin A ile işaretle fıkrasındaki sınırlamaların aynısı sınırlamalara uyarak tam bir geçiş serbestliği olacaktır. Düşman gemilerinin ve uçaklarının Boğazlardan geçişine engel olmak üzere Türkiye tarafından alınacak önlemler, tarafsız gemi ve uçakların serbestçe geçiş hakkına zarar vermeyecektir. Bu amaçla Türkiye bu gemilere gerekli talimatı vermeyi, veya kılavuzluk hizmetinde bulunmayı taahhüt eder.

Tarafsız savaş uçakları Boğazlardan, tehlike ve zarar kendilerine ait olmak üzere geçebilecek ve bu durumlarının anlaşılabilmesi için denetleme hakkına tabi bulunacaklardır. Bunun için uçaklar Türkiye tarafından hazırlanacak yerlerde karaya veya denize inmeye zorunlu olacaklardır.

3

A) Türkiye ile barış halinde olan devletlerin denizaltıları Boğazlardan ancak suyun yüzünden geçebileceklerdir.

B) Gerek Akdeniz'den, gerek Karadeniz'den gelen yabancı bir deniz gücünün komutanı, komutası altında bulunan ve Boğazlardan geçmesi gereken gemilerin sayısını ve adlarını durmaya gerek olmaksızın Çanakkale Boğazının veya Karadeniz Boğazının girişinde –telsizle- bildirecektir. Türkiye

bu istasyonları bildirecektir. Boğazlardan geçişin sekteye uğratılmaması gerektiğinden bildirim yapmayan gemilerin dahi serbestçe geçiş hakları bulunmaktadır.

C) Sivil ve askeri uçaklarının bu koşullar altında boğazlardan geçme hakları şu şekilde belirlenmiştir:

a) Boğazların dar kısımlarında, her iki yakanın üstünde beşer kilometrelik bir kara parçası üzerinden uçma hakları vardır.

b) Zorunlu iniş gerektiğinde (pan) Türkiye'nin sahilinde karaya, karasularında denize inme hakları vardır.

4

Savaş Gemilerinin Geçiş Sürelerinin Sınırlanması

Boğazlardan transit geçen savaş gemileri, arıza veya deniz kazaları dışında yol güvenliği gerektirdiği takdirde, geceleyin demirleme süresi dâhil olmak üzere, hiçbir zaman geçişleri için yeterli zamandan fazla bekleme yapamayacaklardır.

5

Boğazlarda Ve Karadeniz'in Limanlarında Demirleme

A) Bu ekin 1, 2 ve 3. bentleri, sivil gemilerin, savaş gemilerinin, uçakların Boğazlardan ve Boğazların üstünden geçişine uygulanır ve Türk limanlarını, uçak iniş yerlerini aynı zamanda ziyaret edebilecek savaş gemileri ile savaş uçaklarının miktarı, bunların kalış süreleri hakkında Türkiye'nin gerekli göreceği düzenlemeleri yapma hakkına zarar getirmez.

B) Karadeniz'e kıyısı olan devletler kendi limanları ve uçak iniş yerleri için aynı haklara sahip olacaklardır.

C) Bugün Tuna Avrupa Komisyonunda temsil edilen devletlerin, bu nehrin uğrak yerlerinde ve yatağında, çıktığı yere kadar liman sahibi olmak üzere bulundurdukları hafif gemiler, ikinci bentte anılan gemilere dâhil edilecek, gerektiğinde diğer gemilerle değiştirilebilecektir.

Sağlık Konuları İle İlgili Özel Hükümler

İçlerinde veba, kolera tifüs hastalıkları ortaya çıkan veya yedi günden beri ortaya çıkmış bulunan savaş gemileri veya bu hastalığın bulunduğu limanı en az 24 saat önce terk etmiş olan gemiler, Boğazların bulaştırılmasına meydan vermemek için bütün önlemleri gemi aracılığı ile almaya zorunlu olacaklardır.

İçlerinde doktor bulunan, Boğazlarda durmadan veya eşya çıkarmadan doğrudan doğruya geçen ticaret gemileri de aynı kurallara uyacaklardır.

Doktoru bulunmayan ticaret gemileri Boğazlarda durmayacak olsalar dahi, Boğazlara girişten önce uluslararası ticaret kurallarına uymak zorundadırlar. Boğaz limanlarından birine uğrayacak olan savaş gemileri ile ticaret gemileri, bu limanda uyulması gereken uluslararası sağlık kurallarına uymak zorundadırlar.

MADDE 3

Boğazlardan geçişi her türlü engellerden kurtarmak için 4'ten 9'a kadar olan maddelerde yazılı bulunan önlemler, Boğazların sularına, kıyılarına Boğazlarda bulunan veya yakın olan adalara da uygulanır.

MADDE 4

Aşağıda belirtilen yerler ve adalar askersiz hale getirilecektir:

1) Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının aşağıda belirtilen noktalara kadar her iki sahili.

Çanakkale Boğazı: Kuzeybatıda; Gelibolu Yarımadası ve Saros Körfezi'nin Bakla Burnu kuzeydoğusunun dört kilometre ve sonrasına bulunan bir noktasında başlayarak, Marmara Denizi üzerinde Kumbağ'da son bulan ve Kavak'ın güneyinden geçen bir hattın güney doğusundaki topraklar;

Güneydoğuda; sahil ile Bozcaada karşısındaki eski İstanbul Burnu'ndan başlayarak Marmara Denizi üzerinde, sahilin hemen Karabiga kuzeyinde bulunan bir noktasında son bulmak üzere, sahilden 20 kilometre uzakta çizilmiş olan hat arasındaki topaklar.

Karadeniz Boğazı: (8. Maddede İstanbul için konulmuş özel hükümlere zarar gelmemek koşuluyla) Doğuda; Karadeniz Boğazı'nın doğu sahilinden 15 kilometre uzaklıkta çizilmiş bir çizgiye kadar devam eden bölge.

Batıda; Karadeniz Boğazı'nın batı sahilinden 15 kilometre mesafede çizilen bir çizgiye kadar devam eden bölge.

2) Emir Ali (İmralı) Adası ayrı olmak üzere bütün Marmara Denizi adaları,

3) Ege Denizi'nde Semadirek, Limni, İmroz, Bozcaada ve Tavşan Adaları.

MADDE 5

İngiltere, Fransa, İtalya ve Türkiye Hükümetleri tarafından seçilecek birer üye ile dört üyeden meydana gelecek olan bir komisyon, 4. maddenin 1 ile işaretli maddesinde yazılı bölgelerin sınırını yerinde saptamak için bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden on beş gün sonra toplanacaktır.

Bu komisyonda temsil edilen hükümetlerden her biri kendi temsilcilerinin ödeneğini kendisi verecektir.

Komisyon çalışmasından doğan giderler temsil edilen devletler tarafından eşit olarak karşılanacaktır.

MADDE 6

İstanbul'a dair olan 8. Madde hükümleri saklı kalmak koşuluyla asker bulundurulması yasaklanmış bölgelerde ve adalarda hiçbir siper, topçu bataryası, askeri hava alanı, savaş gemileri ve denizaltılar için liman yapılmayacak, bulundurulmayacaktır.

Buralarda güvenliğin sağlanması için gerekli görülen silahları, top dışında tüfek, revolver, kılıç ve her yüz asker için bir makineli tüfekten ibaret olacak, polis ve jandarmadan başka hiçbir silahlı güç bulundurulmayacaktır. Askersizleştirilmiş yerlerin ve Adaların karasularında denizaltı gemilerinden başka, denizaltında işleyen alet bulunmayacaktır.

Yukarıda anılan fıkralara rağmen Türkiye, Türk topraklarının askersizleştirilmiş kıyılarından ve adalarından ve Türk donanmasının demir atma hakkına sahip bulunmadığı karasularından silahlı kuvvetlerini ancak transit olarak geçirebilecektir.

Bundan başka Türkiye hükümeti boğazlarda uçaklar ve diğer hava araçları ile denizin dibini ve yüzünü gözetleme hakkına sahip olacaktır. Türk uçakları Boğazlar ve askersizleştirilmiş yerlerin üzerinden uçabilecekler, bu yerlerde karaya ve denize inebileceklerdir. Aynı şekilde Türkiye ve Yunanistan asker-

sizleştirilmiş kıyılarda, adalarda ve bunların karasularında silah altına alınacak kişileri bu yerlerden geçirebileceklerdir.

Türkiye ve Yunanistan kendi topraklarının askerden arındırılmış yerlerinde telefon, telgraf ve diğer haberleşme sistemlerini kurabileceklerdir. Yunanistan askersizleştirilmiş adaların karasularından donanmasını geçirebilecek, ancak bu suları üs veya asker toplama yeri olarak kullanamayacaktır.

MADDE 7

Denizaltı gemilerinden başka denizaltında işleyen hiçbir alet Marmara Denizi'nin dibine yerleştirilmeyecektir. Türkiye Devleti, Marmara Denizi'nin ne Avrupa sahilinde, ne de Boğazlarda askerden arındırılmış bölgenin Marmara Denizi'ne rastlayan yerlerinde, bu yerlerin Darıca'ya kadar olan kısımlarında, Boğazlardan geçişi engelleyebilecek top bataryası veya torpil ateşleme yerleri yapamayacaktır.

MADDE 8

Başkentin (İstanbul) ihtiyaçları için, İstanbul, Beyoğlu, Galata, Üsküdar ile Prens Adaları dâhil olduğu halde İstanbul'un batı yakasında en çok 12 bin kişilik bir asker birliği bulundurabilecektir. İstanbul'da bir tersane, bir adet deniz üssü bulundurabilecektir.

MADDE 9

Eğer savaş zamanına Türkiye ve Yunanistan savaşan devlet hakkını kullanarak yukarıda belirtilen askersizleştirilmiş yerlerin durumunda değişiklik yapmak isterlerse, barış yapılır yapılmaz eski durum kendiliğinden geri gelecektir.

MADDE 10

İstanbul'da 12. maddede belirtildiği gibi bir Uluslararası Boğazlar Komisyonu kurulacak ve bu komisyon «Boğazlar Komisyonu» adını alacaktır.

MADDE 11

Komisyonun görevi Boğazları yönetmek olacaktır.

MADDE 12

Komisyon bir Türk temsilcinin başkanlığında, bu anlaşmaya imza koyan devletler anlaşmayı onayladıktan sonra Britanya, Fransa, İtalya, Japonya, Bul-

garistan, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven devletleri temsilcilerinden oluşacaktır.

ABD bu anlaşmaya katılma ve komisyonda bir temsilci bulundurma hakkına sahiptir.

Aynı hak yukarıda adları yazılı olmayan ancak Karadeniz'de kıyısı bulunan devletler için de geçerlidir.

MADDE 13

Komisyonda temsilci bulunduran devletler kendi temsilcilerinin giderlerini karşılayacaklardır. Komisyonun çalışmasından ortaya çıkan giderler, komisyona katılan devletler tarafından ortaklaşa karşılanacaktır. Bu konuda Milletler Cemiyetinin ortak giderlerinin karşılanmasındaki kural esas alınacaktır.

MADDE 14

Boğazlar Komisyonu, ikinci maddedeki açıklamaların 2, 3 ve 4. bendlerinin konusunu teşkil eden savaş gemilerinin ve savaş uçaklarının ve diğer deniz ve hava taşıtlarının Boğazlardan serbest geçişle ilgili kurallara uyulup uyulmadığını denetlemekle görevli olacaktır.

MADDE 15

Boğazlar Komisyonu görevini Milletler Cemiyetinin koruması altında yerine getirecek ve her yıl bu Cemiyete görevleri ile ilgili bir rapor verecektir. Bundan başka ticaret ve boğaz trafiği hakkında gerekli bilgileri verecektir. Bu amaçla Komisyona, Türk makamları da yardımcı olacaklardır.

MADDE 16

Görevin yerine getirilmesi için her türlü düzenlemeyi yapmak Komisyona aittir.

MADDE 17

Bu anlaşma hükümleri Türkiye'nin, Türk karasularından donanmasını geçirme hakkına zarar vermez.

MADDE 18

Boğazlar ve çevresinin askersizleştirilmiş duruma getirilmesinin Türkiye için askeri açıdan haksız bir tehlike teşkil etmemesini, savaş durumunun bo-

ğazların serbestliğini, askersizleştirilmiş yerlerin güvenliğini tehlikeye atmaması için aşağıdaki hükümler kabul edilmiştir:

Serbest geçişle ilgili hükümlerde bir ihlal, bir saldırı veya savaş sayılan bir eylem veya savaş tehdidi, boğazlardan geçiş serbestliğini veya güvenliğini tehlikeye koyacak olursa, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya ile birlikte şikayetçi olan taraf, Milletler Cemiyetine baş vuracaklardır. Milletler Cemiyeti Meclisinin vereceği kararla tehlikeli durum ortaklaşa olarak ortadan kaldırılacaktır.

Yukarıdaki duruma neden olan hareket son bulur bulmaz, Boğazların bu anlaşmada yazılı olan statüsü aynen devam edecektir.

Boğazların askersizleştirilmesine ve geçiş serbestliğine ait hükümlerin tamamlayıcı kısmını teşkil eden bu hüküm, tarafların Milletler Cemiyeti sözleşmesi gereğince sahip olacakları hak ve görevlere zarar vermeyecektir.

MADDE 19

Taraflar, bu anlaşmada taraf olmayan devletlerin, anlaşmaya katılmaları için gerekli kolaylığı göstereceklerdir.

Bu katılma diplomasi yoluyla Fransa hükümetine, bu hükümet tarafından anlaşmada taraf olan devletlerin hepsine bildirilecektir. Katılma Fransa Hükümetine yapılan başvuru tarihinden itibaren geçerli olacaktır.

MADDE 20

Bu anlaşma taraf devletlerce onaylanacaktır.

Onay belgeleri en hızlı bir biçimde Fransa Cumhuriyeti Hükümetine verilecektir.

Bu anlaşma bugünkü tarihli temel barış anlaşması ile aynı koşullar altında yürürlüğe girecektir. Bu anlaşmaya taraf olmayan, bu sırada anlaşmayı henüz onaylamamış olan devletler için bu anlaşma, taraf devletlere Fransa hükümeti tarafından ihbar edilecek olan onay belgeleri verildikçe yürürlüğe girecektir.

Onaydan önce bu anlaşma yukarıda yazılı devletlerin temsilcileri tarafından imzalanmıştır.

24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da yalnız bir nüsha olarak düzenlenmiştir. Bu bir nüsha korunmak üzere Fransa Devleti Arşivi'ne teslim edilmiş-

tir. Bu devlet anlaşmaya imza koyan taraf devletlerden her anlaşmanın onaylı bir suretini gönderecektir.

Horas Rumbold
Pelle
Garoni
J. S. Mutanya
K. Oçiyai
B. Morfof
İstançiyof
E. K. Venizelos
D. Kaklamanus
Konstantin Diyamandi
Konstantin Konçesku

Mustafa İsmet
Doktor Rıza Nur
Hasan Hüsnü

3
TRAKYA SINIRI İLE İLGİLİ ANLAŞMA
(24 Temmuz 1923 Tarihinde İmzalanmıştır)

Britanya, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ve Türkiye, Trakya'da barışın kurulması ve devamı için, ve bugün imza edilen barış anlaşmasının 24. maddesinde açıklandığı gibi, bu sınırın her iki tarafında bazı özel önlemlerin alınması gereğini kabul ederek, bu konuda bir anlaşma yapılmasına karar vermişler ve temsilcileri olmak üzere:

Haşmetli Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Devletler Kralı, Denizaşırı Britanya toprakları kralı, Hindistan İmparatoru Hazretleri: İstanbul'da yüksek komiser soylu Sir Horas Jorj Montegü Rumbold Barone J. S. M. J.

Fransa Cumhurbaşkanı: Fransa büyükelçisi, Cumhuriyetin doğudaki en yüksek komiseri, Lejyon donör ulusal nişanının Grand ofisiye rütbesinin sahibi, Ferik General Mösyö Moris Pele.

Haşmetli İtalya Kralı Hazretleri: Senato azası, İtalya Büyükelçisi, İstanbul'da yüksek komiser, Saint Moris, Saint Lazar, Kuron d'İtali nişanlarının Grand kruva rütbesinin sahibi, soylu Markoni Kamil Garoni ile Atina'da yüksek temsilci ve ortaelçi, Saint Moris ve Saint Lazar nişanının komandör, Kuron d'İtali nişanının Grand ofisiye rütbesinin sahibi Mösyö Jül Sezar Montanya.

Haşmetli Japonya İmparatoru Hazretleri: Sulay Lovan nişanının birinci rütbesinin sahibi, Roma büyükelçisi ve yüksek temsilci Mösyö Kintaro Oçiyai.

Haşmetli Bulgar kralı hazretleri: Şimendifer, Posta ve Telgraf eski bakanı, Mösyö Boğdan Morfof ile Londra'da yüksek temsilci ve ortaelçi, hukuk doktoru ve Saint Aleksandr nişanının Grand kruva rübesinin sahibi Mösyö Dimitri Stançiyof.

Haşmetli Yunanlılar Kralı Hazretleri: Eski Başbakan, Sovvör nişanının komandör rütbesinin sahibi Mösyö Elefteriyos Venizelos ile Londra ortaelçisi, Sovvör nişanının komandör rütbesinin sahibi Mösyö Demeter Kalkamanus.

Haşmetli Romanya Kralı Hazretleri: Ortaelçi Mösyö Konstantin Diyamandi ile Ortaelçi Mösyö Konstantin Konçesku.

Haşmetli Sırplar-Hırvatlar-Slovenler Devleti Kralı Hazretleri: Bern'de yüksek temsilci, ortaelçi, Doktor Milotin Yuvanoviç,

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti: Dışişleri Bakanı, Edirne Milletvekili Mustafa İsmet Paşa, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Sinop Milletvekili Doktor Rıza Nur ve Eski Bakan Trabzon Milletvekili Hasan Hüsnü.

Delege olarak tayin etmişlerdir.

Bu kişiler uygun ve geçerli yetki belgelerini sunduktan sonra aşağıdaki hükümleri kararlaştırmışlardır:

MADDE 1

Ege Denizi'nden Karadeniz'e kadar, Türkiye'yi Bulgaristan ve Yunanistan'la ayıran sınırın iki tarafındaki topraklar aşağıdaki sınırlar dâhilinde, yaklaşık otuz kilometre genişliğinde askerden arındırılacaktır.

1- Türkiye topraklarında Ege Denizi'nden Karadeniz'e kadar:

Bugünkü tarihle imzalanan barış anlaşmasının ikinci maddesinin 1 ve 2 numaralı kısımlarında belirtilen, Türkiye'nin Yunanistan'la ve Bulgaristan'la olan sınırına oldukça paralel bir çizgi. Bu çizgi Kırkkilise (Kırklareli) çevresinde, Kırkkilise kazası ile bu kazanın merkezinden itibaren en az beş kilometrelik bir daireyi, asker bulundurulması yasak edilen topraklar dışta bırakılmak koşuluyla ve bu sınırdan en az otuz kilometre uzaklıktan çizilecektir. Ege Denizi'nde İbrice Burnu'ndan başlayarak Karadeniz'de Serbes Burnu'nda sona erecektir.

2- Yunanistan topraklarında Ege Denizi'nden Yunan-Bulgar sınırına kadar:

Makri Burnu'nun ucundan başlayarak kuzeye doğru Tahtalı'ya kadar Meriç Nehri'ne oldukça paralel bir yön takip ederek, sonra Meherkoz'un doğusundan, Küçük Derbent'in yaklaşık on beş kilometre batısından Yunan-Bulgar sınırında tespit edilecek bir noktaya ulaşan bir çizgi.

3- Bulgar topraklarında Yunan-Bulgar arazisinden Karadeniz'e kadar:

Yukarıda belirtilen noktadan başlayarak Papas köyün beş kilometre batısında Edirne yolunu Koşukavak'ta keserek sonra Yunan-Bulgar ve Türk-Bulgar sınırından en az otuz kilometre bir uzaklıktan geçerek Yalnız Harmanlı çevresinde, Harmanlı kasabasının merkezinden itibaren en az beş kilometrelik bir daireyi askersizleştirilmiş bölge dışında bırakarak, Karadeniz'de Anberler'in kuzeybatısında bulunan körfezin en uç noktasında son bulacak bir çizgi.

MADDE 2

Bu anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren on beş gün içinde kurulacak bir sınır komisyonu, birinci maddede yazılı sınırı arazi üzerinde çizecektir. Bu komisyon Fransa, Büyük Britanya, İtalya, Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye tarafından her devlet için bir temsilci atanmak suretiyle oluşturulacaktır. Bulgar, Yunan ve Türkiye temsilcilerinden her biri, Bulgar, Yunan ve Türkiye arazisi ile ilgili çalışmalara katılacaklardır. Ancak bu işler için yapılacak çalışmanın tamamı, komisyonun genel toplantısında tutanağa geçirilecektir.

MADDE 3

Birinci maddede yazılı bölgelerin askersizleştirilmesi şu koşullara göre devam ettirilecektir:

1- Şu anda var olan sürekli veya geçici istihkamlar toprağında bulundukları devlet tarafından silahtan arındırılacak ve yıkılacaktır. Bu türden hiçbir yeni istihkam yapılmayacak, hiçbir yeni silah veya askeri malzeme konulmayacak, saldırıya, savunmaya veya keşfe yarayacak hiçbir alet bulundurulmayacak, kara, deniz ve hava savunması ile ilgili araç-gereç konulmayacak, tesis yapılmayacaktır.

2- Jandarma, polis gücü, sınır muhafızları, gümrük memurları gibi iç güvenliğin sağlanmasına ve sınırların gözetlenmesine yarayan özel kuvvetlerden başka bir silahlı güç burada duramayacak ve hareket edemeyecektir. Hiç bir uçak veya hava taşıtı bulundurulmayacak, bulundurulacak güç aşağıda belirtilen miktarı geçmeyecektir:

A) Askerden arındırılmış Türkiye topraklarında toplam 5. 000 kişi,

B) Askerden arındırılmış Yunan topraklarında toplam 2. 500 kişi,

C) Askerden arındırılmış Bulgar topraklarında toplam 2. 500 kişi.

Bunların silahları her türlü top hariç revolver, kılıç, tüfek, her yüz askere bir makineli tüfekten ibaret olacaktır.

Bu hükümler 27 Kasım 1919 tarihli Növi anlaşması gereğince Bulgaristan'ın hak ve görevlerini ihlal etmeyecektir.

MADDE 4

Bu anlaşmada sınırları ortak olan devletlerden birisinin yukarıdaki koşullara uymama konusunda bir talebi olduğu takdirde, bu devlet talebini Milletler Cemiyeti Meclisine bildirecektir.

MADDE 5

Bu anlaşma taraf devletlerce onaylanacaktır.

Onay belgeleri en hızlı bir şekilde Paris'te verilecektir.

Bu anlaşma Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye tarafından onaylandığı anda yürürlüğe girecektir.

Onaylar özel bir tutanakla tespit edilecektir.

O zamanda bunu henüz onaylamamış olan diğer devletler hakkında bu anlaşma, Fransa Hükümeti tarafından imzacı devletlere ihbar edilecektir. Anlaşma her devlet için onay belgeleri verildikçe yürürlüğe girecektir.

Japon Hükümeti onaylarının yapılmış oluğunu Paris'teki temsilciliği aracılığı ile Fransa Hükümetine bildirmekle yetinecektir.

Onaydan önce bu anlaşma taraf devletleri temsilcilerince imzalanmıştır.

Bu anlaşma 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da bir nüsha olarak imzalanmıştır. Bu nüsha saklanma üzere Fransa Devleti Arşivi'ne konulmuştur. Fransa Hükümeti anlaşmanın onaylı birer suretini taraf devletlere gönderecektir.

Horas Rumbold

Pelle

Garoni

J. S. Mutanya

K. Oçiyai

B. Morfof

İstançiyof

E. K. Venizelos

D. Kaklamanus

Konstantin Diyamandi

Konstantin Konçesku

M. İsmet

Doktor Rıza Nur

Hasan Hüsnü

4
OTURMA VE YARGI YETKİSİ HAKKINDA ANLAŞMA
(24 Temmuz 1923 Tarihinde İmzalanmıştır)

Bir taraftan,

Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti;

Diğer taraftan,

Türkiye.

Türkiye'de diğer imzacı devletler yurttaşlarının, bu devletlerin topraklarında Türk yurttaşlarının oturma koşullarına ve yargı yetkisine ilişkin bazı konular, çağdaş devletler hukukuna uygun olarak düzenleme isteğinde bulunduklarından, bu konu ili ilgili bir sözleşme yapmaya karar vermişler, temsilcileri olmak üzere:

Haşmetli Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Devletler Kralı, Denizaşırı Britanya toprakları kralı, Hindistan İmparatoru Hazretleri: İstanbul'da yüksek komiser soylu Sir Horas Jorj Montegü Rumbold Barone J. S. M. J.

Fransa Cumhurbaşkanı: Fransa büyükelçisi, Cumhuriyetin doğudaki en yüksek komiseri, Lejyon donör ulusal nişanının Grand ofisiye rütbesinin sahibi, Ferik General Mösyö Moris Pele.

Haşmetli İtalya Kralı Hazretleri: Senato azası, İtalya Büyükelçisi, İstanbul'da yüksek komiser, Saint Moris, Saint Lazar, Kuron d'İtali nişanlarının Grand kruva rütbesinin sahibi, soylu Markoni Camil Garoni ile Atina'da yüksek temsilci ve ortaelçi, Saint Moris ve Saint Lazar nişanının komandör, Kuron d'İtali nişanının Grand ofisiye rütbesinin sahibi Mösyö Jül Sezar Montanya.

Haşmetli Japonya İmparatoru Hazretleri: Sulay Lovan nişanının birinci rütbesinin sahibi, Roma büyükelçisi ve yüksek temsilci Mösyö Kintaro Oçiyai.

Haşmetli Bulgar kralı hazretleri: Şimendifer, Posta ve Telgraf eski bakanı, Mösyö Boğdan Morfof ile Londra'da yüksek temsilci ve ortaelçi, hukuk doktoru ve Saint Aleksandr nişanının Grand kruva rübesinin sahibi Mösyö Dimitri Stançiyof.

Haşmetli Yunanlılar Kralı Hazretleri: Eski Başbakan, Sovvör nişanının komandör rütbesinin sahibi Mösyö Elefteriyos Venizelos ile Londra ortaelçisi, Sovvör nişanının komandör rütbesinin sahibi Mösyö Demeter Kalkamanus.

Haşmetli Romanya Kralı Hazretleri: Ortaelçi Mösyö Konstantin Diyamandi ile Ortaelçi Mösyö Konstantin Konçesku.

Haşmetli Sırplar-Hırvatlar-Slovenler Devleti Kralı Hazretleri: Bern'de yüksek temsilci, ortaelçi, Doktor Milotin Yuvanoviç,

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti: Dışişleri Bakanı, Edirne Milletvekili Mustafa İsmet Paşa, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Sinop Milletvekili Doktor Rıza Nur ve Eski Bakan Trabzon Milletvekili Hasan Hüsnü.

Delege olarak tayin etmişlerdir.

Bu kişiler uygun ve geçerli yetki belgelerini sunduktan sonra aşağıdaki hükümleri kararlaştırmışlardır:

FASIL 1
İKAMET ŞARTLARI

MADDE 1

Bu fasılda yazılı hükümlerden her birinin Türkiye'de diğer taraf devletlerinin yurttaş ve şirketlerine uygulanması, diğer devletlerin topraklarında Türk yurttaş ve şirketleri hakkında tam karşılıklılık koşuluna bağlıdır.

Bu devletlerden biri gerek yasaları gereğince, gerek başka bir nedenle söz konusu hükümlerden her hangi biri için karşılıklı uygulama koşulundan vazgeçecek olursa onun yurttaş ve şirketleri Türkiye'de aynı hükümlerden yararlanamayacaktır.

Bu maddelerin uygulanması taraf devletlerin dominyonları, müstemlekeleri, hükümleri ve himayesi altındaki memleketlerden her biri ayrı ayrı taraf devlet olarak kabul edilecektir.

KISIM 1
GİRİŞ VE OTURMA

MADDE 2

Türkiye topraklarında diğer taraf devletler yurttaşları, kişilikleri ve malları bakımından devletler hukukuna göre kabul ve işlem göreceklerdir. Bu devletlerin yurttaşları Türkiye'de kendileri, malları, hak ve çıkarları konusunda yasaların ve Türk görevlilerin tam bir koruması altında olacaklardır. Dışardan göçle ilgili hükümlere zarar gelmemek üzere bu kişiler, yürürlükteki yasalara ve kamu

düzenine uygun davranmak koşuluyla, Türkiye'ye giriş ve orada geçici veya devamlı oturma konusunda tam bir serbestliğe sahip olacaklardır. Türkiye'ye giriş ve çıkışlar da aynı şekilde hiçbir kayıt ve şarta bağlı olmayacaktır.

MADDE 3

Türkiye'de diğer taraf yurttaşlarının yasalar ve yerel düzenlemelere dayanarak her türlü taşınır ve taşınmaz malı almaya, satmaya, kullanmaya, bağışlamaya, rehin etmeye ve miras bırakmaya hakları vardır. Bu anlaşmaya taraf devletlerin yurttaşları satış, değiştirme, bağış vasiyet etme veya diğer bir şekilde mallarını tasarruf edebilecekleri gibi miras yoluyla, bağış yoluyla, yasalarda belirtilen diğer yollarla bu mallara malik olabileceklerdir.

MADDE 4

Türkiye'de diğer taraf devletler yurttaşlarının ve bu devletlerin topraklarında Türk yurttaşlarının ticaret, meslek ve sanatın her türlüsünde çalışabilmeleri için bu anlaşmanın yürürlük tarihinden itibaren on iki ay içinde, Türkiye ile diğer taraf devletler arasında özel bir sözleşme yapılacaktır.

Şurası kesindir ki söz konusu sözleşmelerin yapılmasına kadar 1 Ocak 1923 tarihindeki kurallar aynen devam edecek ve anılan on iki ay geçmesine kadar sözleşme yapılmadığı takdirde, kişilerin 1 Ocak 1923 tarihine kadar kazanılmış hakları korunmak koşuluyla, taraf devletlerden her birinin serbest hareket etme hakları vardır.

MADDE 5

Diğer taraf devletlerin herhangi birinde, bu devletlerin yasalarına uygun olarak kurulan şirketler, Türkiye tarafından tanınacaktır. Bu şirketler nakliye ve sigorta konuları dâhil olmak üzere, dava açma dâhil her konuda ehliyetleri kabul edilecek, kendilerine ancak mensup oldukları devletin yasaları uygulanabilecektir. Bu şirketler Türkiye topraklarında merkez ve şube açabilecek, Türkiye yurttaşları tarafından yapılabilen, bu ülkedeki ulusal şirketlere yasak olmayan her türlü ticaret ve sanatı yapabileceklerdir. Söz konusu şirketler kamu düzenine uymak koşulu ile, Türkiye'de serbestçe çalışabilecekler, bu hususta Türk şirketlerinin yararlandığı bütün haklardan yararlanacaklardır.

Bu şirketler kamu düzenine uygun hareket edecekler, her türlü taşınır malı alma, kullanma, devretme ve satış hakkına sahip olacaklardır. Şirketlerin çalışmalarını sürdürebilmeleri için gereksinim duydukları ev, dükkan, depo, am-

bar gibi taşınmaz mallarda yukarıdaki hükümlere tabidir. Ancak bu şirketler sadece taşınmaz mal ticareti yapamazlar.

MADDE 6

Türkiye'de yaşayan taraf devletlerin yurttaşları askerlik yasalarına tabi tutulmayacaklardır. Bunlar aynı zamanda askerlik hizmeti yerine tutabilecek diğer hizmetler veya nakit ödemelerle sorumlu olmayacaklardır.

Kamu yararına uygun bir neden bulunmadıkça, böyle bir nedenin varlığı halinde dahi uygun bir tazminat verilmedikçe bu anlaşmaya taraf devletlerin yurttaşlarına ait taşınmaz mallar kamulaştırılamayacaktır. Geçici olarak dahi olsa bunlar mallarını kullanmaktan men edilemeyeceklerdir. Önceden ilan edilmedikçe hiçbir kamulaştırma işlemi yapılmayacaktır.

MADDE 7

Türkiye gerek yasal haklarına dayanarak, gerek ahlak, sağlık ve dilenciliğe ait düzenlemelere dayanarak, gerek devletin iç ve dış güvenliği ile ilgili nedenlerden dolayı ilgili kişi ile sınırlı kalmak üzere sınır dışı etme hakkına sahip bulunmaktadır. Taraf devletler bunları, ailelerini kabul edeceklerini beyan ederler. Sınır dışı etme, sağlık kurallarına, insan onuruna uygun şekilde yapılacaktır.

KISIM 2
YÜKÜMLÜLÜKLERE AİT HÜKÜMLER

MADDE 8

Türkiye, toprakları üzerinde oturmak ve yerleşmek, Türkiye'de diğer taraf devletler yurttaşlarına 4. maddedeki hükümlere göre izin verilen her türlü ticaret, meslek, sanat veya mallarından yararlanmak veya her ne suretle olursa olsun faaliyette bulunmak için bu anlaşmaya imza koyan devletlerin yurttaşları, Türkiye yurttaşlarının ödedikleri vergi, resim ve harçlardan daha ağır bir yükümlülüğe tabi olmayacaklardır.

Dışarıda birleşmiş olup Türkiye'den geçerken herhangi bir şekilde ticaret yapmak isteyen taraf devletlerin yurttaşları, aynı konularda ticaret yapan Türk yurttaşları ile Türkiye topraklarında ticaret yapan diğer yabancı devlet yurttaşlarından daha ağır bir vergi resim veya harç ödemeyeceklerdir.

Yukarıda belirtilen devletler yurttaşlarının Türkiye topraklarındaki malları, hakları ve çıkarları, gerek kazanma, kazanma, kullanma ve yararlanma,

gerek satış, mirasçılık ve devir hususlarında Türkiye devleti yurttaşlarından daha ağır bir sorumluluk yüklenmeyeceklerdir.

MADDE 9

Nakliyat ve sigorta şirketleri de dâhil olmak üzere, bu anlaşmaya imza koyan diğer devletlerden birinin yasaları gereğince kurulmuş olup bu anlaşmanın beşinci maddesine dayanarak Türkiye'de faaliyette bulunan ticaret, sanayi ve maliye şirketleri, Türkiye yasalarına uygun olarak kurulan aynı özelliklere sahip şirketlere yüklenmeyen hiçbir sorumluluk bu şirketlere de yüklenmeyecektir.

Aynı hükümler bu ülkelerin firma veya şirketlerinin bu anlaşmanın beşinci maddesi hükmüne dayanarak Türkiye'de kurulu bulunan veya orada çalışmalarını sürdüren iş merkezi, şube, acente veya diğer temsilciliklerine de aynı hükümler uygulanacaktır. Şurası kesindir ki bu firma veya şirketlerin yönetim merkezi Türkiye dışında olduğu takdirde, anılan iş merkezi, şube veya temsilcilikler, ancak Türkiye'de gerçekten ödenmiş sermayeleri üzerinden vergiye tabi olacaklar, sermaye görülemediği takdirde, şirket sermayesini tayin yarayabilecek hakiki alacak ve gelirleri üzerinden vergi veya diğer yükümlülüklere tabi tutulabileceklerdir.

MADDE 10

Türkiye Hükümeti her ne adla olursa olsun vergi indirimi yapacak olursa, bu indirimler Türk şirketlerine olduğu gibi, Türkiye'de kurulu bu anlaşmanın tarafı devletlerin şirketlerine ve yurttaşlarına da aynen uygulanacaktır.

Bu hükümle devlete, ona bağlı kuruluşlara, veya kamu hizmeti gören özel kuruluşlara yapılan vergi indirimlerinden yararlanabilmek için ayrıca baş vuruya gerek yoktur.

MADDE 11

Sekizinci maddeden onuncu maddeye kadar olan konuların hepsinde, Türkiye diğer taraf devletlerin yurttaşlarına illerde veya yerel yönetimlerde istenebilecek vergi ve harçlar Türkiye devleti yurttaşlarından istenenlerden daha çok olmayacaktır.

MADDE 12

Türkiye'de kurulan veya çalışmalarda bulunan diğer taraf devletlerin yurttaşlarına veya bunların Türkiye toprakları üzerindeki malları, hakları ve

çıkarlarına ve bu devletlerden birinin yasalarına uygun olarak kurulmuş ve Türkiye'de faaliyette bulunan şirketlere, iş merkezlerine, şubelere, acentelere savaş sırasında dahi ayrıca bir yükümlülük getirilmeyecek, servetlerinden hiçbir şekilde kesinti yapılamayacaktır.

MADDE 13

Kapitülasyonların kaldırılması nedeni ile Türkiye, yabancı devletlerin yurttaşlarına, kendi yurttaşlarından daha avantajlı davranmak zorunda değildir. Bu fasılda açıklanan maddeler hakkında, kendi yurttaşlarına ve diğer anlaşmanın tarafı devletlerin yurttaşlarına eşitlik esası uygulanacaktır.

FASIL 2
YARGI YETKİSİ

MADDE 14

Türkiye'de taraf devletler yurttaşları, bu devletlerin topraklarında Türk yurttaşları, 17. madde hükümleri saklı kalmak koşulu ile, her konuda bulunulan devlet yurttaşlarının tabi oldukları aynı koşullar altında mahkemelere serbestçe dava açabilecekler, savunmada bulunabileceklerdir.

MADDE 15

16. Madde hükmü saklı kalmak koşuluyla, Türkiye ve diğer taraf devletler arasındaki ilişkilerde, yargı yetkisi devletler arası hukuk kurallarına göre çözümlenecektir.

MADDE 16

Türkiye ile diğer taraf devletler arasında kararlaştırılmıştır ki, kişilerle ilgili hükümlerde, yani nikah, karı-koca mal ortaklığı, boşanma, ayrı yaşama, çeyiz, babalık, oğulluk, evlatlık, ehliyet, vesayet, kayyımlık, kısıtlılık konularında, taşınır malla ilgili konularda, vasiyet, mirasçılık, taksim ve mirasın tasfiyesi konularında ve bütün aile hukukunda Türkiye'de oturan veya orada bulunan kişinin yurttaşı olduğu devletin yasaları, mahkemeleri veya idare makamları yetkili olacaktır.

Bu hüküm devletler arası hukuk veya yapılacak özel sözleşmelere göre, konsolosların nüfus hareketlerine dair sahip oldukları özel görevlere zarar vermediği gibi, iki tarafın milli mahkemeleri veya milli makamlarının yetki-

leri içine girdiği yukarıda onaylanan konulara ait deliller ve açıklamalar, Türkiye mahkemesinin yargı yetkisini yazılı olarak kabul ederlerse Türk mahkemelerince yargılanabilirler.

Birinci fıkra hükmünün dışında olarak, eğer davada ilgili tarafların hepsi, Türk mahkemelerinin yetkisini yazılı olarak kabul ederlerse, Türk mahkemeleri yargılamayı tarafların ulusal yasalarına göre yapar. Kararlar da tarafların ulusal yasalarına uygun olarak verilir. Ancak bu takdirde Türk mahkemeleri yukarıdaki fıkrada belirtilen konularda da yetkili olabilecektir.

MADDE 17

Türkiye yabancıların kendileri ve malları için Türk mahkemelerinde devletler hukukuna diğer ülkelerde genel olarak uygulanan düzenlemelere uygun bir koruma altına alınacakları hususunda gerekli güvenceyi vermiştir.

MADDE 18

Türkiye ile diğer taraf devletlerin ilişkilerinde, yargı giderlerine kefalet veya teminat parasına, ilamların icrasına, adliye veya diğer daireler evrakının tebliğine, talimata, yargı giderlerine ait mahkumiyetlere, karşılıksız adli yardım, borç için hapse dair bütün işlere dair sorunlar ilgili devletler arasında yapılacak özel anlaşmalarla çözümlenecektir.

FASIL 3
SON HÜKÜMLER

MADDE 19

Taraf devletler kendi egemenlik kendi egemenlik ve yönetimleri altında bulunan, özerk bir hükümete sahip sömürgelerinin, müstemlekelerinin koruma altındaki ülkelerinin veya deniz aşırı topraklarının hepsinde veya bazılarında bu anlaşma hükümlerinin uygulanmayacağını, bu anlaşma yürürlüğe girdikten sonra beyan etme hakkını saklı tutarlar. Bu takdirde Türkiye anılan topraklara veya müstemlekelere bu anlaşma ile yüklendiği yükümlülüklerden kurtulmuş olacaktır.

Şu kadar ki bu devletler bu anlaşma gereğince yapacakları açıklama ile anlaşmadan çıkarabilecekleri özerk hükümetlerden, dominyonlardan, müstemlekelerden, koruma altındaki ülke ve topraklardan her hangi biri adına sonradan anlaşmaya katılabileceklerdir.

MADDE 20

Bu sözleşme yedi yıl süre ile yapılmıştır.

Bu sürenin geçmesinden itibaren bir yıl içinde taraflardan biri feshi bildirmediği takdirde, fesih tebliğ edilinceye kadar sözleşme yürürlükte kalacak, fesih tebliğden itibaren bir yıllık sürenin geçmesi ile geçerli olacaktır.

Anlaşmanın feshi Türkiye'den başka taraf devletlerden biri tarafından beyan edilirse, bu fesih ancak beyan eden devletle Türkiye arasında geçerli olacaktır.

Türkiye sözleşmeyi -anlaşmayı- gerek diğer bütün devletlere karşı, gerek bu devletlerden birine karşı fesih yetkisine sahip olacak, ikinci durumda anlaşma diğer devletlere karşı yürürlükte kalacaktır.

MADDE 21

Bu anlaşma taraf devletlerin meclislerinde onaylanacaktır

Onay belgeleri en hızlı bir şekilde Paris'te verilecektir.

Bu anlaşma bugünkü tarihli Lozan Barış Anlaşması ile aynı şartlarda yürürlüğe girecektir.

Onaylamadan önce yukarıda adı geçen temsilciler bu anlaşmayı imzalamışlardır.

Lozan'da 24 Temmuz 1923 tarihinde yalnız bir nüsha olarak düzenlenmiştir. Bu nüsha saklanmak üzere Fransız Devlet Arşivine teslim edilmiştir. Bu hükümet imzacı devletlere anlaşmanın onaylı birer suretini gönderecektir.

Horas Rumbold

Pelle

Garoni

İ. S. Mutanya

K. Oçiyai

E. K. Venizelos

D. Kaklamanus

Konstantin Diyamandi

Konstantin Konçesku

M. İsmet

Dr. Rıza Nur

Hasan Hüsnü

5
TİCARET ANLAŞMASI
(24 Temmuz 1923 Tarihinde İmza Edilmiştir)

Bir taraftan,

Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti,

Diğer taraftan Türkiye,

Ekonomik ilişkilerini devletler hukuk temellerine oturtmak, ticareti teşvik etmek, değişimi kolaylaştıracak en uygun kuralları koymak isteği ile hareket ederek, bir anlaşma yapılmasına karar vermişler, bu anlaşmada kendilerini temsil etmek üzere,

Haşmetli Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Devletler Kralı, Denizaşırı Britanya toprakları kralı, Hindistan İmparatoru Hazretleri: İstanbul'da yüksek komiser soylu Sir Horas Jorj Montegü Rumbold Barone J. S. M. J.

Fransa Cumhurbaşkanı: Fransa büyükelçisi, Cumhuriyetin doğudaki en yüksek komiseri, Lejyon donör ulusal nişanının Grand ofisiye rütbesinin sahibi, Ferik General Mösyö Moris Pele.

Haşmetli İtalya Kralı Hazretleri: Senato azası, İtalya Büyükelçisi, İstanbul'da yüksek komiser, Saint Moris, Saint Lazar, Kuron d'İtali nişanlarının Grand kruva rütbesinin sahibi, soylu Markoni Camil Garoni ile Atina'da yüksek temsilci ve ortaelçi, Saint Moris ve Saint Lazar nişanının komandör, Kuron d'İtali nişanının Grand ofisiye rütbesinin sahibi Mösyö Jül Sezar Montanya.

Haşmetli Japonya İmparatoru Hazretleri: Sulay Lovan nişanının birinci rütbesinin sahibi, Roma büyükelçisi ve yüksek temsilci Mösyö Kintaro Oçiyai.

Haşmetli Bulgar kralı hazretleri: Şimendifer, Posta ve Telgraf eski bakanı, Mösyö Boğdan Morfof ile Londra'da yüksek temsilci ve ortaelçi, hukuk doktoru ve Saint Aleksandr nişanının Grand kruva rübesinin sahibi Mösyö Dimitri Stançiyof.

Haşmetli Yunanlılar Kralı Hazretleri: Eski Başbakan, Sovvör nişanının komandör rütbesinin sahibi Mösyö Elefteriyos Venizelos ile Londra ortaelçisi, Sovvör nişanının komandör rütbesinin sahibi Mösyö Demeter Kalkamanus.

Haşmetli Romanya Kralı Hazretleri: Ortaelçi Mösyö Konstantin Diyamandi ile Ortaelçi Mösyö Konstantin Konçesku.

Haşmetli Sırplar-Hırvatlar-Slovenler Devleti Kralı Hazretleri: Bern'de yüksek temsilci, ortaelçi, Doktor Milotin Yuvanoviç,

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti: Dışişleri Bakanı, Edirne Milletvekili Mustafa İsmet Paşa, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Sinop Milletvekili Doktor Rıza Nur ve Eski Bakan Trabzon Milletvekili Hasan Hüsnü.

Delege olarak tayin etmişlerdir.

Yukarıda sayılan değerli kişiler uygun ve geçerli görülen yetki belgelerini sunduktan sonra aşağıdaki maddeleri kararlaştırmışlardır.

FASIL 1

MADDE 1

Bu anlaşma yürürlüğe girdikten sonra, diğer taraf devletlerin topraklarından çıkan ve yetişen doğal ürünler ile sanayi ürünlerine, Türkiye'ye girişinde uygulanacak tarifeler 1 Eylül 1916 tarihinde yürürlüğe giren Osmanlı tarifelerinin aynısı olacaktır.

MADDE 2

1 Eylül 1916 tarihli Osmanlı tarifesinde yazılı Türk kağıt parası ile ödenen vergi, aşağıda belirtilen şartlar içinde kambiyo değerlerine göre zaman düzeltilebilecek, emsaline göre artırılabilecektir.

Bu emsal 1 Mart 1923 tarihinde yürürlükte bulunan emsal olacaktır. Ancak ekli bir numaralı cetvelde bulunan maddeler dokuz kat arttırılabilecektir.

Yukarıda anılan emsal kambiyo fiyatına göre, aşağıdaki kurallara göre düzenleme yapılacaktır:

Bu emsal İngiliz lirası 845 kuruş kağıt para değerinde olduğu bir zamanda saptanmış olduğundan eğer bu sözleşmenin yürürlüğe girmesinden önceki ay içinde Türk lirasında bu değere oranla %30'dan fazla bir artış ortaya çıkarsa 9 ve 12 katları aynı ayın ortalama değeri ile uygun bir indirim lazım gelecek, böylece değiştirilen ve düzeltilen kat, takip eden ay içinde uygulanmaya devam edilecektir. Bu kat üç aydan sonra gerekirse, son ayın ortalama kambiyo fiyatına göre yeniden değiştirilecektir. Aynı şekilde eğer bu sözleşmenin yürürlüğe girmesinden önceki ay içinde Türk lirası bir İngiliz lirası için 745 kuruştan ibaret başlangıç fiyatına oranla % 30'dan fazla bir düşüş gösterirse 12

ve 9 katları aynı ayın ortalama fiyatına göre arttırılabilecektir. Bu suretle değiştirilmiş ve düzeltilmiş olan kat, takip eden üç ay içinde uygulanmaya devam edilecektir. Üç ayın bitiminde gerekirse son ayın ortalama kambiyo fiyatına göre yeniden düzeltme yapılabilecektir.

Türk lirasının değer yitirmesi halinde beş misli, 12 ve 9 misli içinde, bulundukları şartlara göre arttırılabilecek, fakat Türk lirasının değer kazınması halinde yukarıdaki oranlar ancak bir İngiliz lirasının beş Türk lirasından daha aşağı olduğu takdirde indirilebilecektir.

Madeni paraların düzeltilmesi halinde, yukarıda belirtilen katlar gümrük vergilerinin miktarına zarar vermeyecek şekilde yeni ve eski madeni paralar arasındaki farka göre düzenleme yapılacaktır.

MADDE 3

Türkiye aşağıda görülen maddeler için gerekli görülebilecek olanlardan başka bütün ithalat ve ihracat yasaklarını bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden hemen sonra kaldırmayı, bu anlaşmanın devamı süresince tekrar koymamayı taahhüt etmiştir:

1- Birinci derecede önemli olan gıda maddelerinin kaynaklarını korumak, halkın üretimle ilgili çalışmalarını canlı tutmak,

2- İnsanları, hayvanları ve bitkileri bulaşıcı hastalıklardan korumak,

3- Devleti güçlendirmek,

4- Afyon ve benzeri maddelerin kullanılmasını engel olmak,

5- Türkiye'de kullanılması yasak olan bütün maddelerin ithalini yasaklamak,

6- Altın paranın veya altın madeninin ihracını yasaklamak,

7- Ekonomide devlete ait tekeller kurmak ve devam ettirmek.

Diğer imzacı devletlerden her biri tarafından, kendisine, adı geçen devletin yasaları gereğince, karşılıklı olmak koşuluyla, Türkiye bu yasakları, hiçbir fark gözetmeden uygulamayı yasak maddeler için ruhsatlar verdiği takdirde, taraf devletlerden hiç birinin ticaretinin zararına olarak, diğer bir devlete ayrıcalık tanımayacağını, bu konuda ticaret anlaşması yapmayacağını taahhüt eder.

MADDE 4

Karşılıklı olmak koşuluyla Türkiye'de tüketim vergisi, diğer taraf ülkelerde yetişen ve Türkiye'ye gelen mallara, ancak Türkiye'de üretilen aynı veya benzeri mallardan alındığı oranda alınabilecektir.

Bundan başka Türkiye 2 numaralı ekli cetvelde yazılı maddelerden, bu maddelerde yazılı tüketim vergisini, kendi yurttaşları ile diğer taraf devletlerin yurttaşları arasında aynı şartlar ve eşitlik içinde olmak üzere tahsil edilecektir.

Karşılıklılık koşuluyla gümrük vergisi veya yerel yönetimlerce alınan diğer vergiler, eğer Türkiye'de üretilen maddeler üzerine konulmuş ise, Türk ürünleri ile diğer taraf devletler ürünleri arasında bir fark yapılamayacak, bu ürünlerin geldikleri yerler neresi olursa olsun aynı veya benzeri yabancı mallara bir fark gözetmeden uygulanacaktır.

MADDE 5

Diğer imzacı devletlerden her biri tarafından, kendi yasalarına uygun olarak karşılıklılık koşuluyla, Türkiye'nin doğa veya endüstri ürünlerinden her hangi biri üzerine koyacağı her ihracat vergisi, hiçbir şekilde diğer taraf devletlerden birinin zararına olarak uygulanamayacaktır.

MADDE 6

Türkiye'nin tarife konusunda veya genel olarak diğer ticari konularda, bu günkü tarihli anlaşma gereğince, Türkiye'den ayrılan topraklardan her hangi birisinde veyahut sınır ticareti için, ortak sınır olan bir devlete uygulayabileceği özel ayrıcalıklar dışında, Türkiye bir ülkeye uygulayacağı üstün bir haktan taraf devletlere de yararlandıracaktır.

MADDE 7

Türkiye ve bu anlaşmanın tarafı diğer devletler, ithal edilen eşyanın çıkış yeri olan ülkeyi göstermek üzere, bu eşyanın adı geçen ülke üretimi olduğunu veya bu ülkede uğradığı değişiklik nedeni ile öyle kabul edilmek gerektiğini belgelemek üzere ithal eden kişiden karşılıklı olmak şartıyla bir belge isteyebilecektir.

Bu fasla ilişik üç numaralı örneğe dayanarak düzenlenecek çıkış yeri belgeleri, gerek ticaret veya ziraat bakanlığı, gerek gönderenin mensup olduğu ticaret odası, gerekse gönderilen ülkenin kabul edeceği diğer kuruluş veya kurul tarafından verilecektir. Bu belgeler gönderilen ülkenin bir temsilcisi veya konsolosu tarafından onaylanacaktır.

Posta paketleri gönderilen ülke bunların ticaret eşyası olmadığını anladığı takdirde, çıkış yeri belgesi istenmeyecektir.

MADDE 8

Şu kadar ki bu fasıl hükümlerinden yararlanma durumu, diğer her hangi bir ülkeye verdiği ayrıcalıkların aynısını Türkiye'ye vermeyen taraf devlet bu hükümlerden yararlanma talebinde bulunmayacaktır.

EK 1
9 Kata tabi maddelerin listesi

Tarife numarası	
65	Patates
69	Portakal
121	Şekerli gıdalar
130	Maden suları
178	Parlak deri
180	Domuz derisi
185, 187, 188	Ayakkabılar
192	Eldivenler
200, 201	İşlenmiş veya işlenmemiş kürkler
217, 218	Mobilya
273, 274, 275	El işlemeleri, dateller, kurdela ve şeritler,
302	Kaba ipek kırpıntısı,
305	Gaz ve benzerleri
306	İpek tül ve benzerleri
307	İpekli dokuma
311-312	İpekli çamaşır
314	İpekli elbise harçları
324	Yün kuşak ve şallar
339	Elbise
348	Yazlık-kışlık şemsiye

EK 2
Tüketim Vergisi

Çay	40 kuruş	Kiloda
Kahve	20 kuruş	Kiloda
Petrol	6 kuruş	Kiloda
Pirinç	10 kuruş	Kiloda
Margarin ve yağlar	80 kuruş	Kiloda
Sete arin mumları	30 kuruş	Kiloda
Adi sabun	5 kuruş	Kiloda
Yeni ve kullanılmış çuval	5 kuruş	Kiloda
Baharat	30 kuruş	Kiloda
Kibrit	½ kuruş	60 kibritlik her kutusu
Mum kibrit	1 kuruş	60 kibritlik her kutusu
Sigara kağıdı	1 kuruş	50 yaprak için
Çakmak	25 kuruş	Bir tanesi için
Şeker	15 kuruş	Kiloda
Bisküvi	İçerdikleri şekerin yüzdesine göre bir tüketim vergisine tabidir	
Çikolata	« « «	
Süt tozu	« « «	
Şekerleme ve Glikoz	« « «	
Gazsız İçecekler, Gazoz, Limonata	« « «	
Diğer bütün şekerli karışımlar	« « «	
Tönbeki	40 kuruş	Kiloda

EK 3

İhraç-İthal Mallarına Ait Çıkış Yeri Belgesinin Örneği

..... de mukim müstahsil veya fabrikatör ..... Efendinin

..... de mukim ..... Efendinin Vekili Tüccardan .....

kendi sorumluluğu altında olarak aşağıda yazılı malların göndericisi tarafından verilen geçerli belgelere dayanarak (Türk veyahut .....) çıkışlı veya üretiminden olduğunu huzurumuzda açıkladığını kabul ve tasdik ederiz.

Bu mallar .....a ait olarak .....da tacir veya fabrikatör ..... Efendi adına (..... vapuru veya karayolu ile) gönderilmiştir.

Denklerin sayısı ve türü	Marka ve Numaraları	Daralı-Darasız ağırlığı	Malın Cinsi

Sorumluluğum altında olarak tarafımdan onaylanmıştır. Tarih ve beyannameyi verenin imzası

Bu beyanlar tarafımızdan onaylanarak yukarıda yazılı malların satış işleminin bu ülkede yapıldığını da ayrıca tasdik ederiz.

Tarih İmza

Beyannameyi veren daire sorumlusunun imzası.

Konsoloslukla görülerek bu imza onaylamıştır.

FASIL 2

MADDE 9

Türkiye aynı konuda kendisine karşılıklı olmak koşuluyla, kendi gemilerine uygulamakta işleme eşit bir işlemi veya diğer herhangi devlete uyguladığı veya uygulayacağı daha uygun bir işlemi, bu anlaşmanın tarafı devletlere de uygulayacağını taahhüt eder.

Aynı şekilde karşılıklı olmak koşuluyla hükümet, memurlar özel kişiler, dernekler her nevi kuruluşlar adına veya yararına olarak tahsil edilen sağlık vergisi, liman, rıhtım, demirleme, kılavuzluk, karantina, fener vergisi veya ben-

zerleri gibi, gemilerin ödemesi gereken her nevi vergi, yükümlülük ve ödemeler hakkında da kesin eşitlik kuralı geçerli olacaktır.

MADDE 10

İthal veya ihraç edilen mallar üzerine konulmuş vergi ve mükellefiyetler, ancak adı geçen malların kaynak, üretim ve çıkış yelerine göre tayin edildiği, birinci faslın hükümlerine göre diğer bütün anlaşmanın tarafı devletlere eşit olarak uygulamada bulunacağı için Türkiye, karşılıklı olmak koşuluyla ithal veya ihraç edilen malları, ithalat veya ihracata aracılık eden geminin bayrağı, vardığı veya varacağı limanları, geminin gidiş-geliş veya iskelelerde duruşu üzerine, kaldırılmış vergileri yeniden koymamayı, mevcut vergileri arttırmamayı taahhüt eder.

MADDE 11

Yük ve yolcu gemilerine, bunların yüklerine ve yolcularına ilişkin savaştan önce Türkiye tarafından geçerli sayılan veya başlıca deniz ülkeleri tarafından gelecekte geçerli sayılabilecek olan her nevi belgeler, beyannameler Türkiye tarafından diğer imzacı devlete ait gemiler geçerli, Türkiye yük ve yolcu verilen kimlik belgelerine eşit sayılacaktır.

Bu hükümler Türkiye tarafından, Türk yük ve yolcu gemilerine, başlıca deniz devletleri tarafından uygulanan usule eşit şartlar altında olmak üzere, kişilere ve gemilere verilen kimlik belgeleri, imzacı devletler tarafından verilen belgelere eşit sayıldığı takdirde geçerli olacaktır.

FASIL 3

MADDE 12

Türkiye karşılıklı olmak şartıyla, diğer imzacı devletlerden herhangi birinin ülkesinden çıkan doğal veya endüstri ürünlerini ticaret işlemlerinde her türlü yasal olmayan rekabetten korumak üzere, her türlü yasal veya idari önlemleri almaya taahhüt eder.

Türkiye aynı şekilde karşılıklı olmak şartıyla, üzerlerinde, ilk ambalajlarında, son ambalajlarında cins, mahiyet veya nitelikleri konusunda doğrudan doğruya veya aracılıkla, yanıltıcı bilgi içeren marka, isim, işaret veya her türlü ayırıcı şekiller bütün ürünlerin ithali veya ihracı ile üretimini, piyasaya

çıkarılmasını, satışa sunulmasını, satışını yasaklamayı, cezalandırmayı taahhüt eder.

MADDE 13

Türkiye aynı zamanda karşılıklı olmak şartıyla, özelliklerini topraktan veya iklimden alan ürünlerin yerel bir ad taşımasının şartlarını tayin ederek veya düzenleyerek diğer imzacı ülkelerden birinde yürürlükte bulunan, yetkili memurları tarafından Türkiye'ye düzenli olarak gönderilen kanunlarına, bu kanun gereğince alınacak adliye veya idare kararlarına hareket etmeyi taahhüt eder. Bu kanunların veya kararların aksine yerel adlar taşıyan ürünlerin ithal ve ihracı ile, yapım, değişim, satış veya satışa konulması Türkiye tarafından yasaklanacak ve 12. maddede anılan önlemler ile cezalandırılacaktır.

MADDE 14

Türkiye bu Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıl içinde:

1- Sanayi mülkiyetinin korunmasına dair 2 Haziran 1911 tarihinde Washington'da değiştirilen 20 Mart 1883 tarihli uluslararası Paris sözleşmesinin işlemler ve özel kurallarına dayanarak katılmayı,

2- Aynı şekilde edebiyata ve güzel sanata ait eserlerin korunmasına ilişkin olarak 13 Kasım 1908 tarihinde Berlin'de tekrar değiştirilen 9 Eylül 1886 tarihli uluslararası Bern Sözleşmesi ile edebiyata ve güzel sanatlara dair eserlerin korunmasına ait 20 Mart 1914 tarihli Bern ek protokolüne katılmayı taahhüt eder.

Yukarda yazılı sözleşmelerle, protokolün Türkçeye tercüme hakkına dair hükümlerine ilişkin olarak Türkiye tarafından ileri sürülen bazı noktaların itirazına, bu sözleşmenin yürürlüğe girmesini takip eden bir yıl içinde, bu sözleşmelerle protokolü imza etmiş olan diğer devletler tarafından hiç itiraz edilmediği takdirde, bu anlaşmaya imza koyan diğer devletler de, yukarıda anılan bazı noktaların itirazına, bu sözleşmenin devamı süresince karşı çıkmayacaklardır.

Bu anlaşmaya imza koyan devletler Türkiye'nin tercüme hakkına ilişkin şartlarına katılmakta devam etmedikleri takdirde, Türkiye üstte anılan protokole ve sözleşmeye katılma zorunda olmayacaktır.

3- Türkiye aynı sürenin geçmesinden önce, anılan sözleşmelere dayanarak, diğer imzacı devletler yurttaşlarının sanata, edebiyat eserlerine, güzel sanatlara ait mülkiyetini etkili yasalarla korumayı kabul ve taahhüt eder.

MADDE 15

Sanayi, edebiyat, güzel sanatlar mülkiyeti ile ilgili belgeler, defterler ve planlara, bunların Türkiye topraklarından kendilerine toprak verilen devletler dairelerine, yapılabilecek devir veya tebliğe ilişkin bütün işler, ilgili devletler arasında özel sözleşmeler ile düzenlenecektir.

GENEL HÜKÜMLER

MADDE 16

Taraf devletler bu anlaşmanın yürürlüğe girmesi sırasında, kendi egemenlik ve hükümleri altında bulunan bir özerk hükümete sahip dominyonları, müstemlekelerin, koruma altında bulunan ülkelerin veya deniz aşırı topraklarının hepsinde veya bazılarında bu sözleşme ve hükümlerinin uygulanmayacağını saklı tutma hakkına sahiptir. Bu takdirde Türkiye, adı geçen dominyonlara, sömürgelere, koruma altındaki devletlere karşı, bu sözleşmeden doğan yükümlülüklerden kurtulmuş olacaktır.

Şu kadarki bu devletler, bu sözleşme gereğince yapacakları açıklama ile sözleşmeden çıkarabilecekleri özerk hükümetler adına bir açıklama ile sonradan tekrar katılabileceklerdir.

MADDE 17

Trablusgarp'tan çıkan veya oraya giden ürünler ve mallar, Türkiye'de İtalyan mal ve ürünlerine yapılan işlemin aynısı uygulanacaktır.

Türkiye'den çıkan veya Türkiye'ye giren mal ve ürünler, Traplusgarp'ta (Libya) diğer yabancı ülkelere yapılan işlemin aynısı yapılacaktır.

MADDE 18

Bu sözleşme beş yıl süre ile yapılmıştır.

Birinci fasla ilişkin olarak bir taraftan Türkiye, diğer taraftan Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti daha kısa bir süre içinde yeni bir düzen kurmaya gerekli gördüklerinden bu sözleşmeyi otuz aydan ibaret ilk devrenin

geçmesinden sonra her zaman feshetmek hakkını, fesihten altı ay sonra, anılan sözleşmenin etkisi sona ermek üzere anlaşmışlardır.

Bir taraftan Türkiye, diğer taraftan öteki imzacı devletlerden her biri, sözleşmenin uygulanması konusunda yukarıda belirtilen süreler içinde her zaman, kendilerinde bu konuda bir istek gelir gelmez yeni ticaret sözleşmeleri yapmakta, bu sürenin geçmesinden önce tamamlanmasını sağlamak için ciddiyetle takip edecekleri görüşmelere başlamaya taahhüt ederler.

Eğer yapılacak görüşmeler yukarıdaki sürelerin geçmesinden önce sonuç verirse, taraflardan her biri bu anlaşmada görüşmelere devam edip etmemekte serbest olacaktır.

MADDE 19

Bu sözleşme katılımcı devletler tarafından onaylanacaktır.

Onay belgeleri en hızlı bir şekilde Paris'te Fransız Hükümetine verilecektir.

Bu sözleşme bugünkü tarihli Lozan Barış anlaşmasının yürürlüğe girmesi koşulları ile aynı koşullarda yürürlüğe girecektir.

Onaydan önce bu sözlemse taraf devletlerin temsilcileri tarafından imzalanmıştır.

Lozan'da 24 Temmuz 1923 tarihinde yalnız bir nüsha olarak imzalanmıştır. Bu tek nüsha konulmak üzere Fransız Devlet Arşivi'ni teslim edilmiştir. Bu devlet otuz gün içinde sözleşmenin (Fransız Dışişleri Bakanı tarafından) onaylı birer suretini imzacı devletlere gönderecektir.

Horas Rumbold
Pelle
Garoni
J. S. Montanya
K. Oçiyai
E. K. Venizelos
D. Kaklamanus
Konstantin Diyamandi
Konstantin Konçesku

M. İsmet
Doktor Rıza Nur
Hasan Hüsnü

TÜRK VE RUM AHALİNİN MÜBADELESİNE DAİR SÖZLEŞME VE PROTOKOL

(30 Ocak 1923 Tarihinde Lozan'da İmzalanmıştır)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Yunan Hükümeti aşağıdaki maddeleri kararlaştırmışlardır.

MADDE 1

1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren Türkiye topraklarında oturan, Rum Ortodoks dininde bulunan Türkiye tebaası ile; Yunan topraklarında oturan Müslüman dininde bulunan Yunan tebaasının (yurttaşlarının) zorunlu mübadelesi (değişimi) yapılacaktır.

Bu kişiler Türkiye ve Yunan Hükümetlerinin izni olmadıkça Türkiye ve Yunanistan'a tekrar gelip yerleşemeyeceklerdir.

MADDE 2

Birinci maddede yazılı olan mübadele aşağıdaki kişileri içine almaz:

1- İstanbul'da oturan Rum ahali,

2- Batı Trakya'da oturan Müslüman ahali.

İstanbul'un Rum ahalisinden sayılacak olanlar; 1912 Kanunu gereğince sınırlandırılmış olan İstanbul Belediyesi sınırları içinde 30 Ekim 1918 tarihinden önce oturmakta olan bütün Rumlardır.

Batı Trakya'nın Müslüman ahalisinden sayılacak olanlar; Bükreş anlaşması ile 1913'te belirlenen sınırların doğusundaki topraklarda oturmakta olan bütün Müslümanlardır.

MADDE 3

Rum ve Türk ahalisi karşılıklı değişim uygulanan toprakları, 18 Ekim 1912 tarihinden itibaren terk etmiş olan Rum ve Müslümanlar, birinci maddede yazılı mübadeleye dâhil olacaklardır.

Bu sözleşmede kullanılan muhacir-göçmen sözü, göç edecek veya 18 Ekim 1912'den önce göç etmiş bulunan bütün gerçek ve tüzel kişileri içine alır.

MADDE 4

Aileleri Türkiye topraklarını terk etmiş olup da, kendileri Türkiye'de alıkonulmuş olan Rumlardan sakat olmayan kişiler bu anlaşmanın hükümleri gereğince Yunanistan'a gönderilecek ilk kafile arasında yer alacaklardır.

MADDE 5

Bu sözleşme gereğince yapılacak mübadele dolayısıyla, bu sözleşmenin 9 ve 10. maddeleri yürürlükte olmak şartıyla, ne Türkiye'deki Rumların, ne de Yunanistan'daki Müslümanların malları üzerindeki her türlü tasarruflarına engel olunmayacaktır.

MADDE 6

Değişim uygulanacak kişilerin ülke dışına giriş ve çıkışlarına engel olunmayacaktır. Bir muhacir-göçmen hakkında kabahatlere karşılık bir ceza verildiği, bu ceza henüz kesinleşmemiş olduğu takdirde, bu kişi hakkında soruşturma yapan ülke memurları tarafından, gideceği ülkenin memurlarına teslim edilecektir.

MADDE 7

Muhacirler-göçmenler terk ettikleri ülkenin yurttaşlığından çıkıp gittikleri ülkeye varışları anında bu ülkenin yurttaşlığını kazanacaklardır. İki ülkeden birini terk etmiş, henüz gideceği ülkeye ayak basmamış olan göçmenler, bu sözleşmenin imzalandığı tarihte yeni ülkelerinin yurttaşlığını kazanmış olacaklardır.

MADDE 8

Göçmenler bütün taşınır mallarını götürebilecekler veya naklettirebileceklerdir. Bu yüzden herhangi vergi veya harç ödemeyeceklerdir.

Her iki tarafta eski topraklarını terk eden kişiler, camiler, tekkeler, türbeler, kiliseler, manastırlar, hastaneler, şirketler ve benzeri yerlerde bulunan taşınır malları serbestçe götürebileceklerdir veya naklettirebileceklerdir.

Her iki ülkenin memurları 11. maddede yazılı karma komisyonun tavsiyesi üzerine bu eşyanın nakli hususunda gerekli kolaylığı göstereceklerdir. Taşınır mallarının tamamını veya bir kısmını yanında götüremeyecek olan göçmenler, bunları yerlerinde bırakabileceklerdir. Bu takdirde yerel memurlar bırakılan malların değerlerini de belirten listeleri sahiplerinin huzurunda ya-

pacaklardır. Bu listeler dört nüsha olarak düzenlenecek, biri düzenleyen idarede, biri karma komisyonda, biri eşyanın sahibinde kalacak, biride göçmenin gittiği ülkeye gönderilecektir.

MADDE 9

Göçmenlere ve 8. maddede yazılı kişilere ait şehir içindeki veya şehir dışındaki taşınmaz mallar, gerçek veya tüzel kişiler tarafından bırakılmış taşınır mallar, 11. maddede yazılı karma komisyonlar tarafından aşağıdaki şartlara göre tasfiye edileceklerdir.

Zorunlu göç uygulanan yerlerde bulunduğu halde, zorunlu uygulanmayan yerlerde oturan kişilerin din ve hayır kurumlarına ait olan malları da aynı koşullarda tasfiye edilecektir.

MADDE 10

İki taraf topraklarını terk etmiş olan, bu anlaşmanın üçüncü maddesi hükmü gereğince zorunlu göçe tabi sayılan kişilere ait taşınır ve taşınmaz malların tasfiyesi 9. maddeye göre 18 Ekim 1922 tarihinden beri Türkiye ve Yunanistan'da el koyma, zorunlu satış vesaire gibi bu üzerindeki mülkiyet hakkına sınırlama getirici bir şekilde kurulmuş bütün kanun ve düzenlemelerden doğan talepler, hiçbir önleme gerek olmaksızın yerine getirilecektir. Bu maddede ve 9. maddede yazılı olan mallar, bu türden bir işlem gördükleri takdirde, değerleri 11. maddede yazılı komisyon tarafından böyle bir işlem görmemiş gibi yeniden saptanacaktır.

Kamulaştırılmış mallara gelince, karma komisyon her iki ülkede değişime tabi kişilere ait, değişim uygulanan topaklarda bulunan 18 Ekim 1912'den beri kamulaştırılan bu malların değeri yeniden tespit edilecektir. Komisyon tespit edeceği zararları mal sahiplerinin lehine alacak olarak kaydedecektir. Bu alacağın miktarı mal sahiplerinin alacağına ve kamulaştırılmış olan taşınmaz malın bulunduğu devletin üzerine borç olarak yazılacaktır. 8. ve 9. maddelerde yazılı kişilerin yararlanmasından şu veya bu şekilde yasaklanmış oldukları mallarının gelirini toplamış oldukları takdirde, bu gelirlerin kendilerine iadesi, savaştan önceki ortalama gelirleri üzerine karma komisyon tarafından tespit edilecek ve kendilerine verilecektir.

11. maddede anılan karma komisyon Yunanistan'daki vakıflara ait malların, bundan doğan hakların ve çıkarların, Türkiye'de bunlara ait benzeri kuru-

luşların tasfiyesine başlarken, önceki anlaşmaları, bu kuruluşlara ve bunlarla ilgili kişilerin hak ve çıkarlarını tamamen sağlamak amacıyla tespit edilmiş olan esaslardan hareket edilecektir.

11. maddede yazılı komisyon bu hükümleri uygulamakla görevlidir.

MADDE 11

Bu anlaşmanın yürürlülüğe girdiği tarihten itibaren bir aylık süre içinde, taraflardan her biri için dört ve 1911-1914 savaşlarına katılmamış ülkelerin yurttaşları arasından, Milletler Cemiyeti üyeleri tarafından seçilmiş üç üyeden oluşan, Türkiye ve Yunanistan'da görev yapacak bir karma komisyon kurulacaktır. Komisyonun başkanlı tarafsız üyelerden biri tarafından sıra ile yapılacaktır. Karma Komisyon görev yapmayı gerekli gördüğü yerlerde bir Türk ve bir Yunanlı üye ile, kendisi tarafından atanmış bir tarafsız başkandan oluşacak ve kendi emrinde çalışacak alt komisyonlar kurabilecektir. Karma Komisyon alt komisyonlara verilecek yetkileri belirleyecektir.

MADDE 12

Karma Komisyon bu sözleşmenin konusu olan nüfus değişimine gözcülük edecek, onu kolaylaştırmak, 9 ve 10. maddelerde belirtilen taşınır ve taşınmaz malların tasfiyesine başlamakla görevli olacaktır. Komisyon nüfus değişiminin, üstte anılan tasfiyenin şeklini saptayacaktır. Genel olarak komisyon bu sözleşmenin gerektireceği önlerli almak ve sözleşmenin ortaya koyabileceği bütün sorunlarda karar verme yetkisine sahip olacaktır.

MADDE 17

Karma Komisyon ve organlarının idarelerine, görevlerini yerine getirmeleri için gerekli giderler komisyon tarafından belirlenecek oranlarda ilgili hükümetler tarafından ödenecektir.

MADDE 18

Taraflar bu anlaşmanın yürütülmesi için yasalarında gerekli değişikliği yapacaklardır.

MADDE 19

Bu anlaşma taraflara göre Türkiye ile yapılacak barış anlaşmasında yazılı imiş gibi aynı derecede geçerli olacaktır. Bu anlaşma her iki tarafın yetkili

organları tarafından onaylandıktan sonra hemen yürürlüğe girecektir. Bu anlaşma her iki tarafından temsilcileri tarafından imzalanmıştır.

Lozan'da 30 Ocak 1923 tarihinde üç nüsha olarak düzenlenmiş olup biri Türkiye Hükümetine, biri Yunanistan hükümetine verilecek, diğeri Türkiye ile barış anlaşması düzenleyen devletlere bire suret verilmek üzere Fransa hükümetine teslim edilecektir.

E. K. Venizelos
D. Kalamanus

M. İsmet
Doktor Rıza Nur
Hasan Hüsnü

PROTOKOL

Devletleri tarafından yetkilendirilmiş, aşağıda imzaları bulunan Türkiye temsilcileri, Türkiye hükümetinin, Rumların ve Türklerin değişimine dair Yunanistan'la yapılan bugünkü tarihli anlaşmanın yürürlüğe girmesini beklemeksizin, bu anlaşmanın birinci maddesi hükümlerini dikkate almaksızın, barış anlaşması imza edilir dilmez, bu anlaşmanın 4. maddesinde sözü edilen sakat kişileri tahliye ve bunların gidişlerini sağlayacaklarını beyan ederler.

30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da üç nüsha olarak imzalandı.

M. İsmet
Doktor Rıza Nur
Hasan Hüsnü.

SİVİL TUTUKLULARIN VE SAVAŞ ESİRLERİNİN DEĞİŞİMİNE DAİR TÜRK-YUNAN ANLAŞMASI

(30 Ocak 1923 tarihinde imzalanmıştır)

Aşağıda imzaları bulunan Türk ve Yunan temsilcileri, Türkiye ve Yunanistan'da bulunan sivil tutukluların karşılıklı olarak iadesini, savaş tutsaklarının değişimini sağlamak için aşağıdaki maddeleri kabul etmişlerdir.

FASIL 1
SİVİL TUTUKLULAR

MADDE 1

Şu anda Yunanistan'da alıkonulan sivil Türk esirleri Yunanistan hükümeti tarafından memleketlerine gönderilecektir. Bu hükümet, Anadolu'da oturan esirleri İzmir'e, Trakya'da oturan esirleri İstanbul'a naklettirecektir.

Yunanistan'da tutukluların vapura binmesi ve iade durumu bu anlaşma imzalandıktan yedi gün sonra başlayacak, aşağıda belirtildiği şekilde sona erecektir.

1- Yunan hükümeti tarafından hazırlanacak listelerde adları yazılı kişiler için iki haftayı geçmeyecek bir sürede,

2- Türkiye Hükümeti tarafından hazırlanacak listelerde görülen ve araştırılması gerekli kişiler için en kısa zamanda.

MADDE 2

Türkler tarafından tutuklanan sivil yunan esirleri ile rehineleri, 1. maddenin 1. fıkrasında gösterilen sivil Türk esirlerinin iadesinin sonunda iade edilebilmek ve araştırılması gereken iadesi mümkün olduğu kadar kısa bir süre içinde yerine getirilebilmesi için İzmir'de veya İstanbul'da toplanacaklardır.

MADDE 3

Türkiye ve Yunan hükümetleri tarafından verilen iade listeleri daha sonra tamamlanacaktır.

FASIL 2
SAVAŞ ESİRLERİ

MADDE 4

Birinci maddenin birinci fıkrasında gösterilen Türk sivil rehinelerini, Yunan Hükümetinin Türkiye Hükümetine iade edeceği mümkün olan az bir za-

man sonra, bu tarihten itibaren on beş günü geçmeyecek bir süre içinde Yunan hükümeti elinde bulunan savaş esirlerinin tamamını bir defada Türkiye'ye iade ve İzmir'e naklettirecektir.

Bundan sonra Türkiye subaya karşılık subay, ere karşılık er olmak üzere Yunanistan'a eşit miktarda Yunan savaş esirlerini iade edecektir. Bu savaş esirleri Türk savaş esirlerini getiren gemilere Yunanistan'a gönderilmek üzere Türk Hükümeti tarafından uygun yerlerde bulundurulacaktır. Yunan savaş esirlerinden geri kalanı barış anlaşmasının imzalanmasını takiben ve imza tarihinden itibaren üç hafta içinde Türkiye tarafından iade edilecektir.

MADDE 5

Türk ve Yunan Hükümetleri haklarında herhangi bir suçtan dolayı soruşturma açılan, veya haklarında hüküm verilen tutuklu ve hükümlüleri suç ve cezaları ne olursa olsun genel aftan yararlandırmayı, karşılıklı olarak iadeyi bütün savaş esirleri için karar vermişlerdir.

FASIL 3
İCRA KOMİSYONU

MADDE 6

1914-1918 savaşlarına katılmamış devletlere ait kızılhaç kuruluşlarının üç temsilcisi ile Türk ve Yunan hükümetlerinin birer temsilcisinden oluşan uluslar arası bir komisyon, üstteki birinci ve ikinci fasıllarda açıklanan koşullar içinde, rehinelerle sivil esirlerin iadesine, savaş esirlerinin değişimine ilişkin işlemleri idare ile yükümlü olacaktır.

Komisyon bu işlemlerin kurallarını tespit ve yürütülmesini gözetimde bulunacak, özellikle:

1- Yükleme yerlerinde ülkelerine gidecek rehinelerle esirleri Türkiye ve Yunan memurlarından almak, bu rehine ve esirlerin kimliklerini ve sayılarını tespit etmek ve çıkış noktalarında Türkiye ve Yunan memurlarına teslim etmek,

2- Çıkış noktalarından itibaren iade edilecek Türk ve Yunan rehine ve savaş esirlerinin naklini Türkiye ve Yunan hükümetleri ile birlikte düzenlemek. Yunan hükümeti bunun için gerekli olan kara ve deniz nakil araçlarını verecektir.

3- Her iki hükümetten biri tarafından istenen ve teslim edilmemiş bulunan savaş esirleri ile sivil rehinelerin sayılarını saptamak için gereken bütün araştırma ve soruşturmaların yerine Getirilmesine Türk ve Yunan hükümetlerinin memurlarının katılım ve yardımları ile başlamak konularında görevli olacaktır.

İlgili hükümetler komisyona bu hususta her türlü yardımı yapacaklar ve her türlü kolaylığı göstereceklerdir.

MADDE 7

Komisyonun yönetimi ve görevleri ile ilgili giderler Türkiye ve Yunan hükümetlerine ait olacaktır. Bu anlaşma derhal yürürlüğe girecektir.

Lozan'da 30 Ocak 1923 tarihinde üç nüsha olarak düzenlemiştir.

E. K. Venizelos

D. Kaklamanus

M. İsmet

Doktor Rıza Nur

Hasan Hüsnü

GENEL AFFA İLİŞKİN BEYANNAME VE PROTOKOL

(24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmıştır)

Bugünkü tarihli barış anlaşmasını imza koyan devletler, doğuda barışı bozmuş olan olayların unutulması ve tekrarlanması isteğinde olduklarından:

1- Türkiye'de oturan veya turmuş olan hiçbir kimse karşılıklı olarak, Yunanistan'da oturan veya oturmuş olan hiçbir kimse 1 Ağustos 1914 ve 20 Kasım 1922 tarihleri arasında, askeri veya siyasi bir hareketinden veya bu günkü tarihli Barış Anlaşmasına imza koyan bir yabancı devlete veya yurttaşlarına her hangi bir yardımda bulunmasından dolayı hiçbir nedenle Türkiye'de veya Yunanistan'da cezalandırılmayacaktır.

2- Aynı şekilde Lozan Barış Anlaşması gereğince Türkiye'den ayrılmış topraklar halkından hiç biri gerek 1 Ağustos 1914 tarihinden 20 Kasım 1922 tarihine kadar geçen süre içinde, Türkiye'ye uygun veya aykırı siyasi askeri davranışlarından, gerek bu anlaşma sonucu uyruğunun aldığı yeni durumdan dolayı kesinlikle cezalandırılmayacaktır.

3- Anılan süre içinde meydana gelen siyasi olaylarla açı bir şekilde ilişkili olarak, yine aynı süre içinde işlenmiş olan bütün cinayet ve diğer suçlar hakkında Türkiye ve Yunanistan hükümetleri karşılıklı, kesin ve tam bir genel af ilan edeceklerdir.

4- Türkiye yurttaşlarından, karşılıklı olarak Lozan Anlaşmasına imza koyan diğer devletler yurttaşlarından 20 Kasım 1922 tarihinden önce, adı geçen barış anlaşması sonucunda Türk kalacak topraklarda, askeri ve siyasi nedenlerden dolayı, adı geçen devletler memurları veya karşılıklı olarak Türkiye memurları tarafından tutuklanan, takip ve hüküm giymiş olanlar genel aftan yararlanacaklardır. Tutuklu iseler yurttaşı oldukları devletin memurlarına teslim edileceklerdir. İşgal ordularına mensup bir kişi hakkında ölüm veya ağır yaralama ile sonuçlanmış bir suça bulaşmış olanlar ayrı olmak üzere, bu hüküm isterse anılan tarihten önce genel haklara ilişkin bir suçtan dolayı verilmiş olsun veya suçlular Türkiye dışına çıkarılmış olsunlar, yukarıda açıklanan toprakların bir kısmını işgal emiş devletlerin memurları tarafından tutuklanmış, cezalandırılmış veya takip edilmiş olan Türkiye yurttaşları hakkında da aynen uygulanacaktır.

5- Bu konuda verilmiş kararlar geçersiz sayılacak, soruşturmalar durdurulacaktır.

6- Bütün devletlerin amacı olan genel güven ortamının oluşturulması isteğine katılan Türkiye Hükümeti, savaş nedeni ile dağılmış aileleri tekrar birleştirmek, hak sahiplerinin mallarını iade etmek amacıyla müttefiklerin koruması altında, 20 Ekim 1918 tarihi ile 20 Ocak 1922 tarihleri arasında yapılan hiçbir işleme itiraz etmeyeceğini beyan eder.

Bu beyan ilgililerin baş vurmaları halinde anılan işlemlerin tekrar incelenmesini engellemez. Kişilere ve mallara ait iddialar Kızılay'ın bir temsilcisi ile, Kızılhaç'ın bir temsilcisinden meydana gelecek bir komisyon tarafından incelenir. Uyuşmazlık halinde bu temsilciler bir üst hakem seçeceklerdir. Eğer bu seçimde de anlaşamazlarsa bu üs hakem Milletler Cemiyeti Meclisi tarafından seçilecektir.

7- Sivil tutukluların iadesi ve savaş tutsaklarının değişimi hakkında, Yunanistan Hükümeti ile Türkiye Hükümeti arasında 30 Ocak 1923 tarihinde yapılan anlaşmanın 5. maddesinin konusunu teşkil eden sakinleştirme tedbirlerinin kaldırılmasını onaylayan Britanya, Fransa, İtalya hükümetleri tarafından karşılıklı olmak koşuluyla 20 Ekim 1922 tarihinden sonra genel haklara ilişkin cinayet ve diğer suçları işlemiş olanlar ayrı olmak üzere, halen tutuklu olarak elerinde bulunan Türk savaş tutsakları ve sivil tutuklular çıkarına aynı hükümleri kabule hazır olduklarını beyan ederler.

24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imzalanmıştır.

Horas Rumbold
Pelle
Garoni
Montanya
Oçiyai
Venizelos
Kaklamanus
Diyamandi
Konçesku

M. İsmet
Dr. Rıza Nur
Hasan Hüsnü

PROTOKOL

Şöyle kararlaştırılmıştır:

Genel affa ilişkin beyannamenin birinci maddesi yürürlükte olmakla beraber, Türkiye hükümeti bu fıkrada hedeflenen kişilerin dâhil edildiği yüz elli kişinin Türkiye'ye girişlerini ve orada oturmalarını yasaklayabilir. Bununla beraber Türkiye Hükümeti söz konusu kişilerden, bu gün kendi topraklarında bulunanları oradan çıkarma ve yabancı ülkelerde bulunanların dönüşlerini yasaklama yetkisine sahip olacaktır. (Yüz elliliklerle ilgili hüküm). Bu kişilerin adları bu günkü tarihli barış anlaşmasının yürürlüğe girişinde, genel af beyannamesinin Türkiye ile ilgili kısmında bu hükümet tarafından yayınlanacak olan genel af beyannamesine elenecektir. Bunda başka şurası kesindir ki Türkiye hükümeti, bu konuda isteğini açıkladığı şekilde, bu kişilerin Türkiye dâhilinde kalan taşınır ve taşınmaz mallarının tasfiyesine karar verdiği takdirde, bu tasfiyeyi kendi rızaları ile yapmak üzere bunlara yukarıda belirtilen beyanname tarihinden itibaren dokuz aylık bir süre verilecek, bu sürenin geçmesinden sonra tasfiye işlemleri Türkiye Hükümeti tarafından yapıldığı takdirde değerinin tamamı adı geçen kişilere teslim edilecektir.

Şurası kesindir ki genel affa ilişkin beyannamenin birinci bendinde bulunan hiçbir kayıt Yunan Hükümetinin Yunanistan ile Türkiye arasındaki düşmanlık sırasında askerlerce kusur teşkil eden hareketten dolayı kendi ordusuna mensup bulunan veya sonradan mensup olan Müslüman olmayan tebaayı takip etmek hakkını ihlal etmeyecektir.

24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imza edilmiştir.

Horas Rumbold	M. İsmet
Pelle	Dr. Rıza Nur
Garoni	Hasan hüsnü
Montanya	
Oçiyai	
Venizelos	
Kaklamanus	
Diyamandi	
Konçesku	

YUNANİSTAN'DA BULUNAN MÜSLÜMAN MALLARINA AİT BEYANNAME

(24 Temmuz 1923 tarihinde imza edilmiştir)

Sahip oldukları yetki belgeleri gereğince hareket eden aşağıda imzaları bulunan, nüfus değişimi hakkında 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da imza edilen anlaşma hükümleri ile hedeflenen 18 Ekim 1912 tarihinden önce Girit Adası dâhil olduğu halde, Yunanistan'ı terk etmiş, yahut eskiden beri Yunanistan haricinde bulunmuş Müslümanların mülkiyet haklarına bir zarar verilmeyeceğine Yunanistan Hükümeti adına taahhüt ederler. Adı geçen kişiler mallarına serbestçe tasarruf etme hakkına sahip olacaklardır.

Bu Müslümanların malları hakkında ayrıcalıklı olarak alınmış ve uygulanmış olan bütün hükümler ve önlemler kaldırılacaktır.

Bu malların gelirleri şimdiye kadar iade edilmeksizin yahut hükümetle ilgililer arasında özel bir anlaşmaya konu teşkil etmeksizin Yunanistan hükümet veya memurları tarafından tahsil edilecektir. Daha sonra bu gelirler mülk sahiplerine verilecektir. Söz konusu gelirlere ilişkin bütün taleplerle, bu kişilerin genel olarak aldıkları önlemlerin eşitliğe aykırı olarak uygulanmasından dolayı haklarının zarara uğradığını iddia etmeleri durumunda, bütün talepler hakkında yukarıda anılan anlaşmada yazılı komisyon tarafından karar verilecektir. ancak bu kararların bu günkü tarihle imzalanan barış anlaşmasının yürürlüğe girmesinden itibaren altı ay içinde ileri sürülmesi gereklidir. Söz konusu taleplerin, Barış Anlaşmasının yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıl içinde karara bağlanabilmesi için komisyon tarafından acele olarak incelenecektir.

Yunanistan hükümeti adı geçen kişilerin kaybolmalarından dolayı mallarına serbestçe tasarrufları hususunda ortaya çıkabilecek zorlukları dikkate alarak, bunların istedikleri takdirde mallarını satmak için yukarıda yazılı karma komisyonun aracılığından yararlanmayı kabul eder. Şurası kesindir ki bu takdirde karma komisyonun müdahalesi Yunanistan için, söz konusu malların satışı hususunda hiçbir zorunluluk getirmeyecek, komisyonun görevi bu malların satışını kolaylaştırmaktan ibaret kalacaktır.

Şurası kesindir ki bu beyanname 18 Ekim 1912 tarihinden önce Türkiye'yi terk etmiş, veyahut eskiden beri Türkiye dışında oturan Rum mal sahipleri hakkında karşılıklı olmak şartıyla düzenlenmiştir.

Lozan'da 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmıştır.

E. K. Venizelos

D. Kaklamanus

GENEL SAĞLIĞA İLİŞKİN BEYANNAME

(24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmıştır)

Sahip oldukları yetki belgeleri gereğince hareket eden, aşağıda imzaları bulunan, Türkiye Hükümetinin beş yıllık süre için Sağlık İdaresine danışman olarak üç uzman Avrupalı doktor atayacağını beyan ederler. Bu doktorlar Türkiye memuru olacaklar ve Sağlık Bakanlığına bağlanacaklardır. Bu doktorlar Türkiye Hükümetince Milletler Cemiyeti Sağlık koruma encümeni ile uluslararası genel koruyucu sağlık idareleri tarafından ortaklaşa düzenlenen altı adın yazılı bulunduğu bir cetvel üzerinden seçileceklerdir. Bunların aylıkları ile diğer çalışma şartları Türkiye Hükümeti ile diğer iki uluslararası kuruluşlar arasında ortaklaşa kararlaştırılacaktır.

Türkiye Genel Sağlık İdaresi yukarıda yazılı üç Avrupalı uzman doktorun ilavesi ve yardımı ile Türkiye kıyı ve sınırlarının sağlık hizmetleri kuruluşlarını kuran ve düzenleyen bir tüzük meydana getireceklerdir. Türkiye tarafından tahsil edilen sağlık gelirleri, özellikle Türkiye'nin sağlık işlerine sarf edilecek, Sağlık Bakanlığı tarafından bu konuda bir katma bütçe oluşturulacaktır.

Lozan'da 24 Temmuz 1923 tarihinde imza edilmiştir.

M. İsmet

Doktor Rıza Nur

Hasan Hüsnü

ADLİYE TEŞKİLATINA AİT BEYANNAME

(24 Temmuz 1923 tarihinde imza edilmiştir)

Türkiye temsilcileri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin davetine, Türkiye mahkemeleri huzurunda adaletin güzel bir şekilde dağıtılacağına, egemenliği tamamen kullanmak suretiyle hiçbir yabancı müdahale olmaksızın yönetme gücüne sahip bulunduğunu beyan etmiştir. Adı geçen hükümet ahlak ve uygarlık açısından gelişmeyi sağlayacak devrimleri yapmak için inceleme ve araştırma yapmaya hazırdır. Sahip oldukları yetki belgeleri gereğince hareket eden imzacılar bu düşünceye dayanarak aşağıdaki açıklamaları yapmayı gerekli görmüşlerdir:

1- Türkiye Hükümeti, 1914-1918 savaşına katılmamış ülkelere mensup hukukçular arasından, Lahey Uluslararası Daimi Adalet Divanı tarafından düzenlenecek listeden seçeceği Avrupalı Hukuk Müşavirlerini beş yıldan az olmamak üzere gerekli göreceği bir süre için, Türkiye memuru sıfatıyla gecikmeksizin göreve almak niyetindedir.

2- Bu hukuk danışmanları Adalet Bakanlığına bağlı olacaklar, bazılarının görevleri İstanbul'da, diğerlerininki İzmir'de olacaktır. Adı geçen Avrupalı hukukçular bütün kanun hazırlama komisyonlarına katılacaklardır. Hakimlerin görevlerine doğrudan karışmayacaklar, Türkiye'nin genel hukuk sistemini, özellikle ticaret ve ceza mahkemelerinin görevlerini takip edecekler, buralarda görmüş oldukları eksikleri Adalet Bakanlığına bir rapor halinde bildireceklerdir. 1914-1918 Savaşına katılmamış Avrupa ülkelerinin hukukçuları arasından seçilmiş komisyon, hukuk, ticaret ve ceza mahkemelerinin çalışma şeklini ve kararlarını inceleyecekler, bu mahkemeler ve kararlarının infazı hakkındaki şikayetleri dinleme yetkisine sahip olacaklar, bu çalışmaların sonuçları Adalet Bakanlığına bildirecektir.

Bu hukuk müşavirleri, kolluk güçlerinin evlere girişi, araştırma yapılması, tutuklama gibi işlerden doğan kişisel şikayetleri de dinlemeye yetkili olacaklardır. Diğer yandan İstanbul ve İzmir adliyelerinde bu işlemler yapıldıktan sonra Adalet Bakanlığının en yüksek memuru tarafından gecikmeksizin hukuk müşavirlerine bildireceklerdir. Adalet Bakanlığının İstanbul ve İzmir'de bulunan en yüksek memuru –hakim veya savcı- hukuk müşaviri ile doğrudan görüşebilecektir.

3- Genel afla tahliye edilen adi suçlular yüzünden kamu düzeni zarar görmedikçe, yahut geçici tahliye durumu yasal soruşturmaya zarar vermedikçe kefaletle tahliye daima zorunlu olacaktır.

4- Hukuk ve ticaret alanındaki hakem anlaşmaları veya hakem kararları yerel mahkemenin onayından geçtikten sonra geçerli olacaktır. Yerel mahkeme hakimi kamu düzenine aykırı olmadıkça hakem kararlarını onaylamak durumundadır.

5- Bu beyanname beş yıllık bir süre için geçerlidir.

Lozan'da 24 Temmuz 1923 tarihinde düzenlenmiştir.

M. İsmet

Doktor Rıza Nur

Hasan Hüsnü

OSMANLI İMPARATORLUĞU TOPRAKLARINDA VERİLMİŞ BAZI İMTİYAZLARA DAİR PROTOKOL VE BEYANNAME

(24 Temmuz 1923 Tarihinde Lozan'da imzalanmıştır)

Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Slav Devleti ve Türkiye; Osmanlı Devleti topraklarında verilmiş olan bazı imtiyazlara ilişkin sorunları oybirliği ile çözümlemek isteğinde olduklarından yetkili kişilerce aşağıdaki hususlar kararlaştırılmıştır:

FASIL 1

MADDE 1

29 Ekim 1914 tarihinden önce, bir taraftan Osmanlı Devleti ve devletin yerel yönetimleri, diğer taraftan Türkiye den başka taraf devletler ve yurttaşları (şirketler dâhil) arasında usulüne uygun olarak yapılmış olan imtiyaz sözleşmeleri ile sonradan bu sözleşmelere yapılmış ekler, geçerli olmak üzere aynen bırakılmıştır.

MADDE 2

1- Osmanlı Devleti ile Sir A. J. Armstrog, Yütüvert ve Ortakları Limited ve Vikris Limited arasında 1913 ve 1914 yılları içinde, doklar, tersane ve denizcilik, ortak Osmanlı şirketlerinin kuruluşuna ve ayrıcalıklarına ilişkin olarak yapılmış sözleşmelerde yazılı işlemler, Türkiye Hükümetinin isteği üzerine geçersiz sayılacaktır.

İki taraf arasında bu sözleşmelerin geçersiz sayılma şartları veya aynı derecede önemli yeni bir imtiyazın verilmesi için görüşmeler yapılacaktır. Bugünkü tarihli barış anlaşmasının yürürlüğe girişi tarihinden itibaren altı aylık süre içinde Türkiye Hükümeti ile adı geçen şirketler arasında, gerek yukarıda yazılı şirketlerin ve bunlarla yazılı işlemlerin geçersiz sayılmasının şartları, gerek yeni imtiyazların verilmesi için anlama olmadığı takdirde, beşinci madde hükmüne göre seçilmiş bilir kişilerin eski sözleşmelerin feshinden doğan zararların karşılanması hususunda yeni imtiyazların verilmesi koşullarını tespite ve Türkiye Hükümetine bildirmeye hakları olacaktır.

Şurası kesindir ki yeni imtiyaz için bilirkişiler tarafından saptanacak koşullar, taraflardan birinin veya her ikisinin çıkarına uygun düşmediği takdirde,

eski sözleşmelerin feshinden dolayı zarar gören şirketlere Türkiye hükümeti uygun bir tazminat ödemeyi taahhüt eder.

2- Bugünkü tarihli barış anlaşmasının yürürlüğe konduğu tarihten itibaren altı ay içinde Reji Jeneral de Chimendifere Şirketi, kendisine 1914'te verilmiş olan Samsun-Sivas demiryolunun yapımı ve işletilmesi hakkındaki imtiyaz herhangi bir nedenle tekrar verilmediği takdirde, Türkiye Hükümeti bu şirkete isteği üzerine eş değerde bir imtiyaz vermeyi taahhüt eder. Eski imtiyazla yenisi eşit olmazsa aradaki eşitsizliğin tespiti ve verilecek tazminat miktarının tayini beşinci madde gereğince seçilmiş bilirkişi heyetine ait olacaktır.

Şurası kesindir ki Reji Jeneral Şirketi eğer Samsun-Sivas Demiryolu imtiyazına tekrar sahip olursa, bu imtiyazın şartları beşinci maddede yazılı komisyon tarafından yeni ekonomik ve iktisat durumuna göre yeniden saptanacaktır. Bu şirkete yeni imtiyaz verildiği takdirde dahi aynı komisyon çalışma koşullarını yeniden belirleyecektir.

Bilirkişiler tarafından belirlenen yeni imtiyaz koşullarını iki taraftan birinin kabul etmemesi halinde, Samsun-Sivas Demiryolu imtiyazının feshinden dolayı, şirketin uğradığı maddi zarara, Karadeniz Demiryolu şebekesinin diğer kısımları hakkında şirket tarafından yerinde yapılan keşif giderlerine karşılık bilirkişilerin ödeyeceği tazminatı adı geçen şirkete ödemeyi Türkiye Hükümeti taahhüt eder.

Türkiye yukarıda gösterilen şartlar içinde ister Samsun-Sivas ihalesini şirkete tekrar vermek, ister yeni ihale vermek, isterse tazminat ödemek suretiyle bu şirkete karşı olan taahhütlerinden tamamen kurtulmuş olacaktır.

MADDE 3

Birinci ve İkinci maddede belirtilen sözleşme anlaşmalardan yararlananların mallarından veya idarelerinden devletçe şimdiki toprakları içinde, yararlanma nedeni ile devlete veya adı geçen sözleşme ve anlaşmalardan yararlananlara, hesapların incelenmesinde gerekli sermaye, mevcut sözleşme ve anlaşmalar gereğince, sözleşme veya anlaşma mevcut olmadığı takdirde, bu protokolde gösterilen bilirkişi usulüne dayanarak gerekli ödemeler yapılacaktır.

MADDE 4

Altıncı madde hükümleri saklı kalmak koşuluyla, birinci maddede yazılı sözleşmelerle sonradan yapılan anlaşmalar hükümleri, her iki taraf için yeni iktisadi koşullara dayandırılacaktır

MADDE 5

Bugünkü tarihli barış anlaşmasının yürürlüğe girmesi tarihinden itibaren bir yıl içinde anlaşma olmadığı takdirde iki taraf gerek muhasebe denetiminde, gerek imtiyazların yeni ekonomik koşullara uydurulmasında, yukarıda anılan bir yıllık sürenin geçmesinden itibaren, iki aylık bir süre içinde iki bilirkişinin uygun ve haklı göreceği kararı kabul edeceklerdir. Bu bilirkişiler anlaşma olmadığı takdirde 11914-1918 savaşına katılmamış ülkeler yurttaşlarından, İsviçre Bayındırlık İdaresi başkanlığının yapacağı üç kişilik listeden, Türk Hükümetince iki aylık bir süre içinde belirlenecek üçüncü bir bilirkişiden oluşacak komisyona baş vuracaklardır.

MADDE 6

Birinci maddede yazılı olup bu güne kadar uygulanmamış imtiyaz sözleşmelerinin tarafları, bu protokolün yeni ekonomik koşullara dayandırılması hakkındaki hükümlerinden yararlanamayacaklardır. Bu sözleşmeler bugünkü tarihli barış anlaşmasının yürürlüğe girmesi tarihinden itibaren altı ay içinde imtiyaz sahipleri tarafından yapılacak başvuru üzerine fesh olunabilecektir. Bu takdirde imtiyaz sahibi, bu protokolde yazılı bilirkişi tarafından haklı bulunacak bir miktar tazminata hak kazanacaktır.

MADDE 7

Osmanlı Hükümeti ile birinci maddede yazılı sözleşme ve imtiyazlardan yararlananlar arasında 30 Ekim 1918 tarihi ile 1 Kasım 1921 tarihi arasında yapılan anlaşmalar ile özel kişiler arasında, yine bu süre içinde imtiyaz devir ve satışını konu alan sözleşmeler, Türkiye Hükümetinin onayına sunuluncaya kadar yürürlükte kalacaktır. Bu onay olmadığı takdirde imtiyaz sahiplerine uğradıkları gerçek zarara karşılık beşinci maddedeki koşullar içinde seçilmiş bilirkişiler tarafından belirlenecek bir tazminat verilecektir. Bu hükümler 29 Ekim 1914'ten önce imzalanmış sözleşmeler hakkında, bu protokolde yazılı yeni ekonomik şartlara dayandırma hakkına zarar vermez.

MADDE 8

Bu protokolün hükümleri 25 Nisan 1920'den itibaren Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetiyle imtiyaz sahipleri arasında yapılmış anlaşmalara uygulanmaz.

FASIL 2

MADDE 9

Bugünkü tarihli barış anlaşması ile Türkiye'den ayrılan topraklar üzerinde, toprakların yeni sahibi devlet Osmanlı Hükümeti yahut bir Osmanlı Mahalli İdaresi ile 29 Ekim 1914 tarihinden önce yapılmış imtiyaz sözleşmelerinden yararlanan diğer taraf devletler yurttaşlarına veya bu devlet yurttaşlarına ait sermayenin çoğunlukta bulunduğu şirketlere karşı Türkiye'nin hak ve görevlerini tamamen devralmıştır. Türkiye'den Balkan Savaşları sonucu ayrılmış olan topraklarda dahi, bu toprakların intikalini sağlayan anlaşmanın yürürlüğe girmesinden önce Osmanlı Devleti veya bir yerel Osmanlı İdaresi tarafından yapılmış imtiyaz sözleşmeleri hakkında aynı hükümler geçerli olacaktır. Bu yerine geçme, toprağın intikalini sağlayan anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren geçerli olacaktır. Bugünkü tarihli barış anlaşması ile Türkiye'den ayrılan topraklar hakkında bir istisna olarak 30 Ekim 1918 tarihinden itibaren geçerli olacaktır.

MADDE 10

Bu protokolün birinci madde hükümleri 7. ve 8. maddeler dışarıda olmak şartıyla, 9. maddede gösterilen sözleşmelere uygulanacaktır. Üçüncü madde Türkiye'den ayrılan topraklar üzerinde. ancak imtiyaz sahiplerinin mülkleri veya görevlilerinden orada egemen olan devlet tarafından yararlanılmış olduğu takdirde uygulanacaktır.

MADDE 11

Gerek bugünkü tarihli barış anlaşması hükmünce, gerek Balkan Savaşlarından sonra Türkiye topraklarında kalan, Osmanlı yasalarına göre kurulmuş, Türkiye'den başka devletler yurttaşları yararına olan her şirket adı geçen anlaşmanın yürürlük tarihiden itibaren beş yıl içinde mallarını, hak ve çıkarlarını gerek söz konusu toprakta egemen olan devletin, gerek tebaası önceki devleti denetleyen Türkiye'den başka diğer taraf devletlerden birinin yasalarına kurulmuş herhangi bir şirkete devretmeye yetkili olacaktır. Bu mallar, haklar ve çıkarların devredileceği şirket, bu protokol hükümlerinin sağladığı hak ve imtiyazlar da dâhil olduğu halde, şirketin sahip olduğu haklar ve imtiyazlardan yararlanacaktır.

MADDE 12

Birinci madde hükümlere, bir kısım çalışma alanları Türkiye topraklarında kalmış imtiyaz sahibi şirketlere uygulanmaz. Bununla beraber bu şirketler Türkiye dışındaki faaliyet alanlarını yeni bir şirkete devretmek suretiyle, o kısımlar için 11 ve 13. maddeler hükümlerinden yararlanabilecektir.

MADDE 13

On birinci madde gereğince Osmanlı şirketlerinin malları, hak ve çıkarları kendilerine devredilecek olan şirketler, Türkiye'den ayrılan topraklar üzerinde bu devir işleminden veya devir nedeni ile kendilerinden hiçbir vergi, resim, harç alınmayacaktır. Bu şirketler uyruğunu kazanacakları taraf devletlerden her birinin topraklarında da kendi yasalarının hükümlerine göre adı geçen devlet karşı çıkmadıkça yönetilmeye devam edileceklerdir.

Lozan'da 24 Temmuz 1923 tarihinde düzenlenmiştir.

Rumbold
Pelle
Garoni
Montanya
Venizelos
Kaklamanus
Diyamandi
Konçesku

M. İsmet
Dr. Rıza Nur
Hasan Hüsnü

BEYANNAME

Devletlerinden yetkili aşağıda imzası bulunan kişiler beyan ederler ki:

Türkiye Hükümeti, Osmanlı İmparatorluğu içinde verilmiş olan bazı imtiyazlara ilişkin bu günkü tarihli protokolün birinci faslı hükümlerini Osmanlı şirketlerine de uygulamayı taahhüt eder.

Lozan'da 24 Temmuz 1923 tarihinde düzenlenmiştir.

M. İsmet
Dr. Rıza Nur
Hasan Hüsnü

LOZAN'DA İMZA EDİLEN DEVLET SENETLERİNİN BAZI HÜKÜMLERİNE BELÇİKA VE PORTEKİZİN KATILMASINA DAİR PROTOKOL VE BU İKİ DEVLETİN BEYANNAMELERİ

(24 Temmuz 1923 tarihinde imza edilmiştir)

Bugünkü tarihli barış anlaşmasını imza eden taraflar adı geçen anlaşmanın ikinci kısmının (mali hükümler) birinci faslı hükümleri ile üçüncü kısmı -iktisadi hükümlerine Belçika ve Portekiz katılmasını kabul etmişlerdir. Bu katılma, bu anlaşmanın aynı zamanda ve aynı koşullar içinde yürürlüğe girecektir. Osmanlı İmparatorluğunda verilmiş imtiyazlara ilişkin bu günkü tarihli protokole aynı koşullar içinde Belçika'nın katılmasında anlaşmışlardır. Buna karşılık taraflar Belçika ve Portekiz'in yetkili temsilcileri tarafından bugün gerçekleşen katılma açıklamasını yazılı taahhüt olarak kabul ederler. Katılım anlaşmasının yürürlüğe girmesi ile bir taraftan Türkiye, diğer taraftan bu iki devletten her biri arasında barış ve resmi ilişkiler ihtiyaca göre yeniden kurulmuş sayılacaktır.

Lozan'da 24 Temmuz 1923 tarihinde düzenlenmiştir.

Rumbold	M. İsmet
Pelle	Dr. Rıza Nur
Garoni	Hasan Hüsnü
Montanya	
Oçiyai	
Venizelos	
Kaklamanus	
Diyamandi	
Konçesku	

BELÇİKA'NIN KATILMA BEYANNAMESİ

Aşağıda imzası ve geçerli yetki belgesi olan, bu günkü tarihli barış anlaşmasına imza koymuş devletlerin temsilcilerine verdikten sonra, bu beyanname ile Belçika Devleti adına, Lozan Barış Anlaşmasının ikinci kısmının birinci faslı hükümleri ile üçüncü kısım hükümlerine, aynı şekilde Osmanlı Devleti'nden

verilmiş olan imtiyazlara ilişkin bugünkü tarihli protokol hükümlerine katıldığını kabul ve beyan eder. Barış durumunu ve resmi ilişkileri yeniden getirecek olan katılma, Lozan Barış Anlaşmasını imzalayan devletlerin Belçika'nın katılmasını kabul ettikleri, bugünkü tarihli protokolde gösterilen hükümlerdeki şartlar içinde yürürlüğe girecektir.

Lozan'da 24 Temmuz 1923 tarihinde düzenlenmiştir.

Fernan Pelitzer

PORTEKİZ'İN KATILMA BEYANNAMESİ

Aşağıda imzası ve geçerli yetki belgesi bulunan, bugünkü tarihli Barış Anlaşmasını imza etmiş devletlerin temsilcilerine yetki belgesini verdikten sonra, bu beyanname ile Portekiz Devleti adına, Lozan Barış Anlaşmasının ikinci kısmının birinci faslı hükümleri ile üçüncü kısım hükümlerine, aynı şekilde Osmanlı Devleti'nden verilmiş olan imtiyazlara ilişkin bugünkü tarihli protokol hükümlerine katıldığını kabul ve beyan eder. Barış durumunu ve resmi ilişkileri yeniden geri getirecek olan katılma, Lozan Barış Anlaşmasını imzalayan devletlerin Portekiz'in katılmasını kabul ettikleri, bu günkü tarihli protokolde gösterilen hükümlerdeki şartlar içinde yürürlüğe girecektir.

Lozan'da 24 Temmuz 1923 tarihinde düzenlenmiştir.

A. M. Bartalemo Ferreyra

BRİTANYA, FRANSA, İTALYA ASKERLERİ TARAFINDAN İŞGAL EDİLEN TÜRKİYE TOPRAKLARININ TAHLİYESİNE DAİR PROTOKOL VE BEYANNAME

(24 Temmuz 1923 tarihinde imza edilmiştir)

Şu anda Türkiye topraklarının bazı kısımlarını işgal eden Müttefik Devletler ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, uluslarının barışseverliğini gecikmeksizin ortaya koymak, siyasi ve dostluk ilişkilerinin yeniden kurulmasını sağlamak isteğini şiddetle ve içtenlikle duydukları için, uygun şekilde yetkilendirilmiş aşağıda imzası bulunan kişiler şu önlemlerin alınmasında kesinlikle anlaşmışlardır.

1- Lozan'da imzalanan barış anlaşmasının ve diğer belgelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylandığı, Müttefik Devletlerin İstanbul'daki yüksek komiserliğine tebliğ edildiği tarihte, adı geçen devletlere ait askeri birlikler işgal edilen toprakların tahliyesine başlayacaklardır.

Tahliye işleri Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ile İstanbul Boğazında bulunan İngiliz, Fransız ve İtalyan savaş gemilerinin çekilmesini içine alacaktır.

2- Tahliye çalışmaları altı hafta içinde tamamlanacaktır.

3- Tahliye yapıldıkça, tahliye edilen topraklarda Türkiye Hükümetine veya kamu yönetimlerine ait olduğu anlaşılan, halen müttefiklerin işgalinde bulunan her türlü taşınmaz mallar ve taşınır mallar Türkiye Hükümetine verilecektir.

Her türlü haciz ve el koyma işlemleri kaldırılacaktır. Geri verme, kaldırma tam bir teslim senedi sayılacak, tutanak düzenlenecektir.

İşgal memurları, Türkiye Hükümetine ait olup da üçüncü kişiye, özellikle Osmanlı Şirketlerine erilmiş olan mal, eşya ve maddelerin mümkün olduğu kadar düzenli ve tam bir defterini Türk Hükümetine vereceklerdir.

İşgal memurları ile özel kişiler arasında yapılan sözleşmelerden doğan borçlar belirli bir şekilde ödenecektir.

4- Önceleri Osmanlı Hükümetine ait olup 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros'ta imza edilen mütareke anlaşması gereğince müttefik devletler emrine geçen, bu protokolün imzası tarihinde Türkiye'de Müttefik Devletler memurlarının ellerinde olan Yavuz Sultan Selim Zırhlısı dâhil olduğu halde savaş gemileri, toplar, diğer savaş aletleri belirtilen süre içinde bulundukları durumda ve bulundukları yerde Türkiye'ye verilecektir.

5- 11 Ekim 1920 tarihinde Mudanya'da imza edilmiş olan anlaşmanın askeri hükümleri; bu protokolün ikinci bendinde anılan süre içinde yürürlükte kalacaktır.

Bu süre içinde herhangi olaya meydan vermemek için gerekli önlemler Müttefikler ve Türkiye tarafından ortaklaşa alınacaktır.

6- Türkiye Hükümeti Barış Anlaşmasının yürürlüğe girmesini beklemeden adı geçen anlaşmaya imza koyan devletler yurttaşlarının 69, 72, ve 91. maddelerden, 72. ve 91. maddelerde belirtilen süreler geçmemiş olsa dahi ve aynı şekilde oturma sözleşmesi hükümlerinden yararlanmalarını kabul edecektir. Türkiye Hükümeti Barış Anlaşmasının 137, 139 ve 140. maddelerinde yazılı hükümlere dahi riayet edecektir.

7- Barış Anlaşmasının hükümlerinin yürürlüğe girmesini beklerken Türkiye ve Britanya Hükümetleri, sınırın tayinine kadar adı geçen anlaşmanın üçüncü maddesinin iki numaralı bendinin hükümlerine uyacaklar, mevcut durumu değiştirebilecek hiçbir harekette bulunmamayı karşılıklı olarak taahhüt ederler. Bu hükümetler Barış Anlaşmasının üçüncü maddesinin üçüncü numarasının birinci fıkrasında anılan ve Türkiye ile Irak arasındaki sınıra ait bulunan görüşmelerin, birinci bentte açıklanan tahliye işlemlerinin tamamlanmasından sonra başlamasında ve aynı fıkrada anılan dokuz aylık sürenin, söz konusu görüşmelerin başladığı tarihten itibaren devam etmesinde anlaşmışlardır.

Lozan'da 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmıştır.

Horas Rumbold	M. İsmet
Pelle	Dr. Rıza Nur
Garoni	Hasan Hüsnü
Montanya	
Oçiyai	
Venizelos	
Kaklamanus	
Diyamandi	
Konçesku	

LOZAN VE SONRASI

Lozan Konferansı'nın başlangıcından önceki günlerde (1 Kasım 1922), Padişahın yetkileri kaldırılmış, Vahideddin İngilizlerin Malaya Zırhlısı ile Malta Adası'na gitmiştir. Bu tarihlerde henüz hiç kimse, kurulacak yeni devletin yönetim biçimi için bir şey söylemiyordu. 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Anlaşması imzalandı. Padişahlık kaldırılmış, yerine yeni bir devlet başkanı getirilmemişti. Devletin adı yoktu. Hükümetin adı ise Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti idi. Anlaşmaya da bu şekilde geçirilmişti. Mustafa Kemal Paşa Rauf Orbay'ın evinde yaptığı bir konuşmada, Erzurum'da Muhafaza-i Mukaddesat Grubu Başkanı Kadı Raif Efendi'ye verilmek üzere Kazım Karabekir Paşa'ya yazmış olduğu mektupta *"Devletin başında bir Sultan ve bir Halifenin bulunacağını"* söylüyordu. Ancak 29 Ekim 1923 tarihinde, TBMM'nde alkışlarla "Cumhuriyet" kuruldu. Böylece Anadolu Türklüğü Yabgu, Kaan, Hakan, Sultan, Padişah gibi ortaksız otoritelerin yönetimini aşarak Cumhuriyetle tanışmış oldu

Türkler insanlık tarihinde Pasifik'ten Akdeniz'e, Pekin'den Viyana'ya, Cezayir'den Kırım'a, Arap Yarımadası'ndan Hindistan'a, Macaristan'dan Sibirya'ya kadar, 2000 yıllık tarih demektir. Yazgıları dünyanın tüm eski ve yeni halklarının yazgısı ile harmanlanmıştır. Tarihteki pek çok olayda doğrudan veya dolaylı olarak Türkün payı ve etkisi vardır. Bazen asırlarca insanlığın görüş alanı dışında kalmıştır. Asırlar sonra gün ışığına çıkarılmış uygarlık kalıntıları bir türlü Türklere yakıştırılamamıştır. Attila ve Hunlar Doğu Avrupa'da, Tabgaçlar İmparatorluğu Kuzey Çin'de, Güney Rusya'da bir Musevi Türk krallığı Karaimler, Hazar Türkleri, Orta Doğu'da, Bağdat'ta İslam Halifesinin şurtası veya muhafızları, İran Selçukluları, Anadolu Selçukluları, Suriye Selçukluları, küçüklü büyüklü bir sürü Oğuz Beylikleri, Hindistan'da Babür Türk İmparatorluğu, Altın Orda Devleti, Timurlular, Akkoyunlular, Karakoyunlular, Mısır'da İhşitler, Tolunlular, Memlukler, Osmanlılar ve Türkiye Cumhuriyeti... Bu muhteşem diziye Sovyet Komanizmasının çöküşü ile bağımsızlıklarına kavuşan Orta Asya ve Kafkaslardaki Türki Cumhuriyetleri de eklemek gerekir.

Yeni devlet ile Batı Türklüğünün yaşamına girmiş olan kavramlar Cumhuriyetten ibaret değildir. Bu coğrafyada yaşayan insanların bir yönetim biçimi olarak Cumhuriyetle pek bir sorunu olmamıştır. Ancak son bin yılın beyinlere nakşettiği inanç ve alışkanlıkların bir anda ters-yüz edilmesi hazımsızlıklara neden olmuştur. İskilip'te Atıf Hoca, Erzurum'da Şalcı Bacı, sayıları konusunda bir türlü anlaşma sağlanamayan İstiklal Mahkemeleri kararları ile idam edilenler... Bu hazımsızlığın kurbanları olmuşlardır.

Bu hazımsızlığın bugün (2008) tam olarak ortadan kalktığını savunma olanağı yoktur. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının siyasal yönelimlerine de yansımıştır. Avrupa–Hıristiyan kaynaklı değişimleri tam olarak özümseyenlerle, bun-

lardan bazılarına rezerv koyanlar, siyasal grupların değişmez aktörleri olmuşlardır. Bunlardan birinci grup, diğerlerinin henüz devleti yönetme olgunluğuna ulaşamadıkları görüşündedirler. Bu görüşün güzel bir örneğini Ankara eski valilerinden Nevzat Tandoğan vermiştir. Öğrenci hareketleri nedeniyle tutuklanmış bir grubun liderlerine aynen şunları söylemiştir: *Ulan öküz Anadolulu! Sizin milliyetçilikle komünizmle ne işiniz var? Milliyetçilik lazımsa onu biz yaparız. Komünizm lazımsa onu da biz getiririz. Sizin böyle şeylere aklınız ermez. Sizin iki vazifeniz var: Birincisi çiftçilik yapıp mahsul yetiştirmek, ikincisi askere çağırdığımızda askere gelmek!*

LOZAN ANLAŞMASI VE CUMHURİYET

Lozan Barış Anlaşmasından sonra kurulacak yeni Türk Devletinin nitelikleri büyük ölçüde bu anlaşmanın maddeleriyle belirlenmiştir. Bu konuda anlaşmanın eklerinden *"İdare-i Adliyeye Dair Beyanname"* başlığını taşıyan ve Türk delegasyonu tarafından kaleme alınan deklarasyon önemli ipuçları vermektedir. Buna göre:

1- Türk Hükümeti en kısa zamanda Cemiyet-i Akvam Meclisi tarafından belirlenecek Avrupalı hukukçulardan yeteri kadar hukuk müşaviri alacaktır.
2- Bu hukuk müşavirlerinin yarısı İstanbul'da, diğer yarısı da İzmir'de görev yapacaktır.
3- Bu hukuk müşavirleri Adalet Bakanlığına bağlı olacak, aylık ve ödeneklerini bu bakanlıktan alacaklardır.
4- Bütün mahkeme kararları, tutuklama ve ev arama zabıtlarının birer sureti bu müşavirlere gönderilecektir.
5- Hukuk Müşavirleri hukuk ve ceza işlemleri konusunda Türk yurttaşlarının şikayetlerini dinleme yetkisine sahip olacaklardır.
6- Hukuk Müşavirleri belirli zamanlarda Bakanlığa rapor vereceklerdir.
7- Hukuk Müşavirleri yasa yapma ve değiştirme toplantılarına katılacaklardır. Yeni yasalar konusunda bunların görüşleri alınacaktır.
8- Hakim ve savcılar müşavirlerle doğrudan görüşebileceklerdir.
9- Müşavirlerin görev süresi en az beş yıl olacak, bu süre bittiğinde Türkiye Devleti hukuk sistemini Avrupa'ya uydurmuş olacaktır.

Görülüyor ki diğer Cumhuriyet devrimlerinin temeli olan hukuk devriminin yapılacağı konusunda Lozan'da taahhütte bulunulmuştur.

Bugün Osmanlı İmparatorluğunun çekirdeği üzerinde laik, demokratik ve hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti bulunmaktadır. Olayların gerçek yönüyle tarihin eleğinden geçirilebilmesi için yüz yılın geçmesi gerektiği yaygın bir kanıdır. Lozan'ın öncesindeki ve sonrasındaki olumsuzluklar özgürce tartışıldığı takdirde devletimiz daha sağlam temellere oturacaktır. Yasalarla koruma altına alınmış düşünce ve kavramlar, serada yetiştirilen bitkiler gibidir. Örtü kalkınca doğal ortamda asla yaşayamazlar.

Devletimiz Lozan Anlaşması ile kurulmuştur. Doğal olarak bu süreçte «keşke» dediğimiz pek çok olay vardır. Ancak unutmayalım:

En kötü devlet hiç olmayan devlettir.

EK-1

FOTOĞRAFLAR

Her ne suretle olsun, hizmet edenler milletten büyük mükafatlar bekliyorsa katiyen doğru bir harekette bulunmuş olmazlar. Milletten çok şey istememeliyiz. Hizmet edenler, namus vaziyetlerini yerine getirmiş olmaktan başka bir şey yapmamışlardır.

M. Atatürk

Lozan Konferansı Baş Delegesi

MUSTAFA İSMET PAŞA (İNÖNÜ) :

24 Eylül 1884 tarihinde İzmir'de doğmuştur. Babası Bitlisli Hacı Mustafa Efendi'dir. Daha sonra Malatya'ya yerleşmiştir. Anası Bulgaristan'ın Razgrat şehrinden Necmiye Hanım'dır. İsmet Paşa dışındaki aile "Temelli" soyadını almıştır. İlk öğrenimini Sivas'ta, orta öğrenimini İstanbul'da yapmıştır. Daha sonra Mühendishane-i Berri-i Hümayun'a (Topçu Okulu) girmiş, burasını 1903'te bitirmiştir. Aynı yıl Erkan-ı Harbiye Mektebi'ne girmiş, 1906 yılında kurmay yüzbaşı rütbesiyle bu okulu bitirmiştir.

Başarılı bir askerlik yaşamı vardır. Bu dönemde yetişen bütün subaylar gibi siyasi konuların ve çalkantıların içinde yetişmiştir. İsmet Paşa'nın diplomasi ile eylemli olarak ilk tanışması Mudanya Ateşkesinde olmuştur.

Daha sonra Mustafa Kemal'in teklifi ile Lozan Konferansı'na Baş Delege olarak seçilmiştir. Siyasal yaşamına dışişleri bakanı, başbakan ve cumhurbaşkanı olarak devam etmiştir. 14 Mayıs 1950 tarihinde iktidardan ayrılmıştır. 27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra yeniden başbakan olmuştur. 8 Mayıs 1972 Tarihinde CHP Genel Başkanlığından, 14 Mayıs 1972 tarihinde milletvekilliğinden istifa etmiştir. Daha sonra eski cumhurbaşkanı sıfatıyla tabii senatör olarak Cumhuriyet Senatosuna kabul edilmiştir. 25 Aralık 1973'te ölmüştür.

Lozan Konferansı Delegesi

Doktor Rıza Nur

1879 yılında Sinop'ta doğdu. İlk öğrenimini bu şehirde yaptı. Orta öğrenimini İstanbul Soğukçeşme Askeri Rüştiyesi ve Tıbbiye İdadisinde tamamladı. Daha sonra Tıbbiye-i Şahaneden Tabib Yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu. Gülhane Askeri Tıp Akademisi Hastanesinde genel cerrahi stajı yaptı. Bu sırada zekası ve çalışkanlığı ile Alman hocalarının takdirini kazandı. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra Sinop'tan Milletvekili seçildi. Birinci hükümette Maarif Vekili oldu. Bundan sonra Cumhuriyetin ilanına kadar bütün hükümetlerde Sıhhiye Vekili oldu.

1920'de Sovyetlerle yardım ve dostluk anlaşması yapmak üzere Moskova'ya giden Heyette yer aldı.

Lozan Konferansı'na ikinci delege olarak katıldı. Tuttuğu günlüklerde bu konferansın gidişatını ayrıntılı bir biçimde anlattı. Anlaşmanın Türkiye aleyhinde maddelerinin değiştirilmesi için çalıştı.

Lozan dönüşü hükümetin icraatları, bazı devrimler ve İstiklal Mahkemesi kararları ile ilgili olarak Mustafa Kemal ile anlaşmazlığa düştü. Yurtdışına çıkarak Fransa'ya yerleşti. Atatürk'ün ölümünden sonra yurda döndü. 1942 yılında İstanbul'da öldü.

Lozan Barış Konferansında Türkiye'yi Temsil Eden Üçüncü Delege
Hasan Hüsnü Bey (Saka)

1886 yılında Trabzon'da doğdu. İlk öğrenimini bu şehirde yapı. Orta öğrenimini Trabzon Rüştiyesi ve İstanbul Mercan İdadisinde tamamladı. 1908'de Mülkiye mektebini bitirdi. Divan-ı Muhasebat'ta (Sayıştay) devlet görevine başladı. 1912'de Paris Siyasal Bilgiler Okulu, Diplomasi şubesini bitirdi. Maliye Vekaleti'nde Vergi Temyiz Komisyonu Başkanlığı, Eskişehir'de Bölge İktisat Müdürlüğü yaptı. İstanbul Mebusan Meclisinin son döneminde Trabzon Mebusu seçildi. Meclis dağılıncaya kadar bu göreve devam etti.

28 Ocak 1921'de yapılan seçimlerle başlayan TBMM'nin birinci döneminde Trabzon Milletvekili seçildi. Maliye, ardından İktisat Vekilliği yaptı.

20 Kasım 1922'de başlayan Lozan Barış Konferansına üçüncü delege olarak katıldı. Konferans süresince daha çok heyet başkanı İsmet Paşa ile işbirliği yaptı.

Lozan dönüşünde 30 Ekim 1923 tarihinde kurulan ilk Cumhuriyet Hükümetinde İktisat Vekili oldu. Daha sonra Meclis Başkan Vekilliği ve Dışişleri Bakanlığı yaptı.

10 Eylül 1947'de başbakan oldu. Bu görevi 9 Ocak 1949'a kadar sürdü.

1954 yılında politikadan çekildi. 29 Temmuz 1960 tarihinde İstanbul'da öldü.

Mahmud Celaleddin Bey (Celal Bayar)

1883 yılında Bursa'nın Gemlik ilçesinin Umurbey köyünde doğdu. Babası Bulgaristan'ın Plevne şehrinden göç etmiş Abdullah Fehmi Efendi'dir.

Celal Bayar rüştiye (ortaokul) öğrenimini bitirdikten sonra memuriyete atıldı. Sırası ile Ziraat Bankası, Duetsche Orientbank ve İttihad-ı Milli Bankasında çalıştı. Bu sırada İnegöllü Refet Bey'in kızı Reşide ile evlendi.

1913 yılında İzmir'e geldi. İzmir'de İttihat ve Terakki adına Altay Spor Kulübü'nü kurdu. 16 Ocak 1914 tarihinde Altay Spor Kulübü çalışmalarına başladı. Daha sonra "Galip Hoca" takma adı ile Ege bölgesinde Yunan işgaline karşı halkı örgütlemeye çalıştı.

Lozan Barış Konferansına müşavir sıfatıyla katıldı. İngilizler Osmanlı borçlarının altınla ödenmesi konusunda ısrar ediyorlardı. İsmet Paşa da bu teklifi kabul etti. Ancak Mahmud Celal Bey'in, bunun Türk Devleti için bir yıkım olacağını ileri sürerek şiddetle itiraz etmesi üzerine bundan vazgeçildi.

1924 yılında Türkiye İş Bankası'nı kurdu. İktisat Vekilliği ve Atatürk'ün ölümünden önceki bir yıl başbakanlık yaptı.

1946 yılında Demokrat Parti'yi kurdu. 14 Mayıs 1950 yılında Demokrat Partinin iktidara gelmesi ile Cumhurbaşkanı oldu. 27 Mayıs 1960 darbesi ile Cumhurbaşkanlığı sona erdi. Yassıada Mahkemesi tarafından idama mahkum edildi. Yaşı nedeniyle cezası müebbet hapse çevrildi.

22 Ağustos 1986 tarihinde 103 yaşında öldü. Doğduğu köy Gemlik Umurbey'de toprağa verildi. Doğduğu ev müze haline getirilmiştir.

Lozan Barış Konferansına Danışman Olarak Katılan Yahya Kemal Bey (Beyatlı)

2 Aralık 1884 tarihinde Üsküp'te doğdu. Asıl adı Ahmet Agah'dır. İlk ve orta öğrenimini İstanbul Vefa Lisesinde tamamladı. Paris'te Siyasal Bilimler Fakültesine devam etti. Çeşitli üniversitelerde hocalık yaptı.

Lozan Barış Konferansına Kültür Danışmanı olarak katıldı. Barış Anlaşmasının TBMM'nde görüşülmesi sırasında anlaşmanın aleyhinde uzun bir konuşma yaptı.

1923'te Urfa Milletvekili oldu. 1926'da Madrid, 1929'da Varşova ortaelçisi oldu. 1935-1942 yıllarında Tekirdağ, 1943–1946 yıllarında İstanbul Milletvekili olarak görev yaptı. 1948 yılında büyükelçi olarak Pakistan'a gitti. Bir yıl sonra emekli oldu.

1958 yılında İstanbul'da öldü. Rumelihisarı Mezarlığında İstanbul Boğazını gören bir yere gömüldü.

Yahya Kemal Beyatlı siyasetçiliğinden çok edebi kişiliği ile tanınmış ve İstanbul Şairi olarak edebiyat tarihimizde yerini almıştır.

Lozan Konferansında Türkiye'nin Siyasi Danışmanlarından
Hayim Naum

Hayim Naum, 1873 yılında Manisa'da doğdu. (Kendisinin ifadesine göre, kimliğinde doğum tarihi 1878 olarak kaydedilmiştir). 1893-97 yılları arasında Fransa'da eğitim gördü. Burada, Uygulamalı Yüksek Araştırmalar Okulu Dini Bilimler bölümünü bitirdi. Yaşayan Doğu Dilleri Özel Okulu'nda Farsça ve Arapça dilleri alanında eğitim görerek mezun oldu. Bu eğitimi sırasında sürgünde bulunan Jön Türklerle yakın temaslarda bulundu. Hayatı boyunca en büyük desteği, Yahudi-Alyans örgütünden gördü. Yaptığı bütün çalışmaları ve girişimleri rapor edercesine bu örgüte yazdığı mektupları vasıtasıyla bildirdi. Bu amaçla neredeyse haftada birkaç kez mektup yazdığını görmekteyiz.

Bu büyük Yahudi örgütünün en önemli çalışanları ve aktif üyeleri din adamlarından oluşuyordu. İlk başlarda tutucu din adamları yerine ilerici hahamları desteklemek ve etkilerini arttırmak maksadıyla kurulan ve kendilerini Siyonistlere karşı göstermelerine rağmen, özellikle Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına paralel olarak İsrail Devleti'nin kurulması aşamalarında önemli etkilerde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Fransa'dan döndükten sonra (1897) Alyans adına fiili olarak çalışmaya başladı. Önce örgütün desteğiyle İstanbul'daki Haham Okulunda müstakbel kayınpederi Abraham Danon'un yardımcılığına getirildi. Bu tarihten itibaren Yahudi cemaatinin yönetimini eline geçirmek için uygun zamanı kollamaya başladı. Devlet kademelerinde etkili olmanın önemli bir göstergesi olan Hahambaşılığa geçmek için uğraştı. Bu isteği, Alyans örgütü tarafından da benimseniyordu. On yıl boyunca

cemaat içindeki basamakları bir bir çıktı. Bu arada örgütün izin ve yönlendirmeleriyle 1899 yılında görev yaptığı okulun yöneticisinin kızıyla evlendi.

Naum, yükselişine katkıda bulunacak her yola başvurmaktan çekinmedi.

Sultan'ın kitaplığında görev almaya çalıştı. 1900-1904 yılları arasında Yüksek İstihkam ve Topçu Okulu'nda Fransızca öğretmenliği yaptı. Aralarında İsmet İnönü'nün de bulunduğu öğrencilere ders verdi. II. Meşrutiyetin ilanından sonra, ileride istifade etmek üzere bazı subaylarla çok yakın ilişkiler içinde bulundu. Nitekim, bu ilişkiler savaş sonrası dönem için önemli bir zemin oluşturacak, hem içerde hem de yurt dışında geniş çaplı faaliyetlerde bulunmasına imkan sağlayacaktır.

II. Meşrutiyetle birlikte Naum ve dolayısıyla Yahudi örgütleri siyaset alanındaki faaliyetlerine hız verdiler. Yaptıkları yayınlarla Jön Türk hareketini desteklediklerini beyan ettiler. Alyans'ın işleri daha da gelişti. Devrin yöneticileriyle ilişkiler daha da hızlandırıldı. Bu arada Naum önce Hahambaşı vekili ve kısa bir süre sonra da Hahambaşı seçildi (1909). Bu göreve geldikten bir süre sonra Edirne, Selanik, İskenderiye, Kahire, Şam, Beyrut ve İzmir'i içine alan geniş kapsamlı bir geziye çıktı. (1910)

Naum, Yahudilerin Filistin'e gidip yerleşmelerine, arazi satın almalarına önemli bir engel teşkil eden ve II. Abdülhamid tarafından uygulamaya sokulan "kırmızı pasaport" uygulamasından kurtulmak için girişimlerde bulundu. İttihat ve Terakki bu uygulamaya Eylül 1913 yılında son verdi. Diğer taraftan çok sayıda Yahudi'nin Osmanlı vatandaşlığına geçirilmesi için her türlü yola başvurdu. İdarecilere baskı kurma yoluna gitti ancak, başarılı olamadı.

Naum'un en büyük özelliklerinden birisi, kim olursa olsun iktidarda bulunan hükümetin adamı gibi davranmasıdır. Sultan Abdülhamid devrinde saraydan yana, İttihat ve Terakki iktidarı boyunca Jön Türklerle beraber, Mütareke yıllarında mevcut hükümetin yanında, Kurtuluş Savaşı'nda Kuva-yı Milliyeci'dir. Lozan'daki barış görüşmelerinde Türk heyetinin danışmanı ve sonrasında M. Kemal'in adamıdır. İş bitiricidir, girişimcidir, içte ve dışta her hükümetle direkt bağlantı kurabilen, resmi sıfatı olmadığı halde resmi görevli gibi hareket eden, din adamından çok diplomat, siyaset adamı ve elçi...

Kendi ifadeleriyle ilk resmi görevi, Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında Çanakkale Savaşı öncesinde uzlaşmayı sağlamak. Ancak, İngiltere ve Fransa'nın tekliflerinin ağır bulunması ve Osmanlı Devleti'nin reddetmesi ile başarısız olur. Güya, Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu durum, "çatışmanın uzamasını önleyebilecek bir barış görüşmesine uygun değildir"(!) 1918 yılında çıktığı yurt dışında, tarafsız kesimleri Türk davasına kazanmaya çalışmaktadır(!) Bu sebeple Fransız ve Alman gizli servislerinin takibine uğrar. Bu maksatla Siyonist liderler ve Yahudi kökenli önemli kişilerle görüşmeler yapar(!)

Naum'un, sinsi faaliyetleri hakkında çok önemli tespitlerde bulunanlardan birisi de Lozan görüşmelerindeki Türk heyetinde bulunan Rıza Nur'dur. Naum'un Londra ile Ankara arasında sürekli gidip gelmesi dikkat çekicidir. Görüşmeler devam ettiği sırada Paris gazetelerinden birinde çıkan bir haberde Naum; *"Merak edilmesin, İsmet benim ahbabımdır. Sözümden çıkmaz. Gider işi düzeltirim"* ifadeleriyle düşman tarafına garanti verirken, arkasından; *"Ben geliyorum. İşi düzelt-*

tim. Size mühim haberim var. Sakın ben gelinceye kadar görüşmeleri kesmeyin" şeklinde bir telgrafı İsmet İnönü'ye yollar. Yani, Fransız basınına göre Frenk taraftarı, Türklerin yanında Türk taraftarı!.. Rıza Nur, bu davranışlar karşısında öfkesine hakim olamadığını ve Hahambaşının gelişi sırasında gazete haberini kendisine fırlattığını aktarmaktadır.

"... herif dalavereye kalksa fena haşlayacaktım. Kalkmayıp bu tarzda dökülünce öfkem geçti. Gazeteyi kendisine verdim. Bu beyanatın nedir dedim. Şapa oturdu. Herif kafa tutmuyor ki... Hamur gibi yumuşak. Yalnız, soğuk muamele ve çabuk defettim gitti".

Rıza Nur, bütün tersleme ve kovmalarına rağmen Naum'un Türk heyetinin yanından ayrılmadığını, özellikle İsmet İnönü ile çok sıkı-fıkı olduklarını sert ifadelerle dile getirmektedir. İnönü'yü ikaz ederek; bu kişiden fayda gelmeyeceğini, fikir ve düşüncelerimizi, görüşmelerimizi anında karşı tarafa sızdırabileceğini nakletmektedir. Buna karşılık Naum'un İnönü'ye; bütün İngiliz ve Fransız yöneticilerini tanıdığını, hepsinin ahbabı olduğunu, işleri istediği gibi yaptırabileceğini yaptırabileceğini söylediğini aktarır.

Özellikle Lozan görüşmeleri sırasında çevirdiği entrikalar hakkında Rıza Nur'un *"Lozan'ın İçyüzü"* adlı açıklamaları önemli bilgiler vermektedir. Naum, bir taraftan görüştüğü kişilerin adamıymış gibi hareket ederken diğer taraftan İslam aleyhtarlığı faaliyetleri ile de dikkat çekici etkilerde bulunmuştur. *"Türklere dinlerini ve din temsilciliğini feda ettirmek şartıyla, sun'i istiklal işinde gizli anlaşmanın nedeni tek kelime ile Yahudiliktir. Bununla görevli olan kimse de, şimdi Mısır Hahambaşısı bulunan Hayim Naum'dur"*.

Naum, Amerika'da önemli faaliyetler içinde bulunduktan sonra Yahudi kökenli İngiliz Lord Curzon ile çok yakın münasebetleri olup, şu teklifte bulundu: *"Siz Türkiye'nin mülki tamamiyetini kabul ediniz. Onlara ben İslamiyeti ve İslami temsilciliklerini ayaklar altında çiğnetmeyi taahhüd ediyorum"*. Naum, dışarıda bu faaliyetleri sürdürürken, Ankara'ya da gelerek İnönü ve Mustafa Kemal ile dostluk kurdu.

Naum'un gizli faaliyetleri hakkında bilgi verenlerden bir tanesi de Rauf Orbay'dır. Orbay, hatıralarında; *"İsmet Paşa, anlaşıldığına göre, Lozan'da İngilizlerle bir nevi gizli arabuluculuk rolü oynayan, İstanbul'un Hahambaşısı Hayim Naum Efendinin telkinleriyle, Hilafetin artık ne şekilde olursa olsun Türkiye'de devamına müsaade edilmeyip derhal atılması lüzumu fikrini tamamıyla benimsetmiş bulunuyordu"* tespitinde bulunmaktadır.

Lozan görüşmeleri sırasında müşavir, kâtip, gazeteci gibi sıfatlarla heyete dâhil olan ve türlü hırsızlıklara, casusluklara adı karışanlardan biri olan Naum, gösterdiği başarılardan ötürü kendisini destekleyen örgütü tarafından, Yahudilerce en büyük Hahambaşılıklardan biri olarak kabul edilen Mısır Hahambaşılığına terfi ettirildi. Lozan'dan sonra Türkiye'ye dönmeyen Naum, bundan sonra Mısır'da faaliyetini sürdürdü. Rıza Nur, Naum'u deşifre ederken para ve sahtekârlık konusundaki özelliklerine de atıfta bulunmakta ve tek tek benzeri kişiler hakkında bilgi vermektedir.

Rıza Nur'un iddialarını, bizzat Naum'un hakkında övücü ifadelerle hayatını konu alan ve yazışmalarını aktaran eser doğrulamaktadır. Bu iddialardan bir tanesi İttihat ve Terakki'ye ait paralar ve belgelerin yurt dışına kaçırılması olayıdır. Eserde, Naum'un Sadrazam İzzet Paşa tarafından, İtilaf Devletleri ile bağlantı kurmakla görevlendirildikten sonra 25 Ekim 1918 tarihinde özel bir yata binip Romanya'nın Köstence Limanına doğru yola çıktığı belirtilmektedir. İşte bu sırada çok miktarda altın ve belgeler de kaçırılmıştır. Eserde, söz konusu paraların kaçırıldığını reddetmenin aksine, Naum tarafından değil de yakın çevresinde bulunan bir Yahudi banker tarafından İsviçre bankalarına transfer edildiği kaydedilmekte ve hırsızlık tescil edilmektedir.

Naum, iddiaya göre Kemalistler tarafından yarı resmi bir görevle Paris'e gönderilmiştir. Kendisinden istenen, etkili olduğunu iddia ettiği çevrelerle görüşerek Türk mücadelesine taraftar sağlamak, aleyhteki düşünce ve fikirleri izale etmek, Fransız kamuoyunu rahatlatan faaliyetlerde bulunmaktı. Ancak, Naum, gittiği her yerde doğuda bulunan Yahudilerle ilgili olarak görüşmelerde bulundu. Bu arada Türk tarafının bir temsilcisi rolünü de amacına ulaşmada basamak olarak kullandı. Nitekim, 1921 yılında Amerika'da bulunduğu sırada bizzat örgütü Alyans ile ilgili faaliyetlerde bulundu ve örgüt tarafından kendisine verilen görevi yerine getirdi. Ama, o Ankara'ya, her zaman Türklerin lehinde çalışmalarda bulunmak üzere, yurtdışındaki dostlarını Türk davasına kazandırmaya çalıştığını, ifade etmekteydi. Bu girişimleri sayesinde, 1900'lü yıllarda, İstihkam ve Topçu Okulu'nda öğretmenliğini yaptığı İsmet Paşa'nın başkanlığındaki Türk heyetlerine danışman olarak eşlik etmeyi başardı.

Naum, bağlı bulunduğu Alyans örgütünün başkanına düzenli bir şekilde mektup göndererek ayrıntılı bilgiler verdi. 27 Nisan 1919 tarihli ve İstanbul'dan başkanına yazdığı mektubunda dış bağlantıları hakkında önemli bilgiler vermektedir. *"İtalyan temsilcileriyle ilişkilerim çok iyi. Savaş sırasında tapınaklarına, mezarlıklarına, bankalardaki paralarına bile el konmak istenilen İtalyan cemaatinin yararlarını korudum... Amerika ile ilişkilerim hep çok iyi oldu... Amerika'ya dönmek için Filistin'den gelmiş Amerika Yahudileri konusunda başarılı girişimlerde bulundum... Türk ve Filistin Yahudilerini, Ermenilerin ve Yunanlıların alınyazısından kurtarmama... (rağmen) beni hala Siyonizmin karşıtı olmakla suçluyorlar..."*

Naum'un, Lozan sonrası en büyük hedefi, artık, Yahudi devletinin Filistin'de yeniden kurulması için Alyans adına çalışmaktı. Dolayısıyla İstanbul'dan ayrılarak Mısır'a taşındı. 1925 tarihinden itibaren Mısır ve Sudan Hahambaşılığına geçti. 1960 yılında Kahire'de öldü.

Yukarıdan beri yazılanlardan açıkça anlaşıldığı gibi Lozan'da Türk Devleti ile birlikte İsrail Devletinin de temelleri atılmış oldu.

Hayim Naum'un Yahudi asıllı Lord Curzon'a şöylemiş olduğu şu cümle çok ünlüdür:

"Siz Türkiye'nin mülki tamamiyetini kabul ediniz. Onlara ben İslamiyeti ve İslami temsilciliklerini ayaklar altında çiğnetmeyi taahhüt ediyorum".

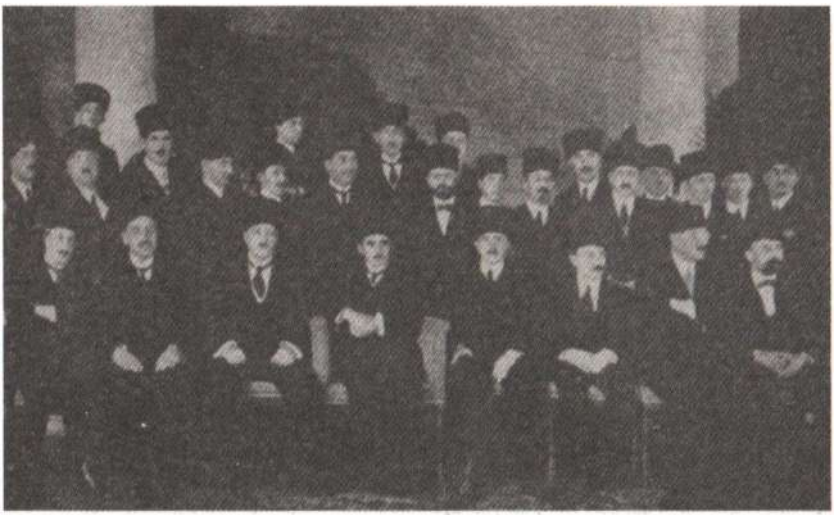

Lozan'ın ilk devresine katılan Türk Delegasyonu
Oturanlar soldan üçüncü Rıza Nur, dördüncü İsmet Paşa

Lozan barış konferansı 20 Kasım 1922 tarihine rastlayan Salı günü İsviçre'nin Lozan kentinde, Mont Benon Gazinosunda başladı. Konferansın açılış konuşmasını İsviçre Cumhurbaşkanı Habab yaptı.

Fotoğrafta görüldüğü gibi Türk temsilci ve danışmanlarının tamamı kalpaklıdır. Kalpak Kurtuluş Savaşının simgesi idi. Bu kıyafetle Türk heyeti, savaşın devam ettiğini, gerekirse Türkiye'nin savaşa devam edeceği mesajını vermek istemişlerdi. Ancak Müttefikler Türkiye'yi zafer kazanmış bir devlet olarak değil, yenilmiş bir devlet olarak kabul ediyorlardı. Türk delegasyonu İngiltere'nin yüksek miktarda savaş tazminatı talebi ile karşılaştı. Türk heyeti ise egemenlik ve sınırlar üzerinde yoğunlaşmak istiyordu. Ancak Türk heyetinin ağırlık verdiği konular Müttefikleri pek ilgilendirmiyordu.

Yapılan tartışmalardan nüfus mübadelesinin yapılmasından başka bir sonuç elde edilemedi. İngiltere delegasyonunun Lozan'ı terk etmesi ile 4 Şubat 1923'te konferansın birinci dönemi sona erdi.

Lozan Barış Konferansının İkinci Döneminde Baş Murahhas İsmet Paşa, Rıza Nur, Hasan Bey ve bazı danışmanlar

LOZANDA MÜŞAVERE HEYETİ (DANIŞMANLAR KURULU)

Lozan Barış Konferansı'na Türkiye'yi temsilen katılan kişilerin toplamı 105 kişi idi. Bu 105 kişinin içinde üç murahhas (delege) vardı. Diğerleri müşavirler, yaver ve muhafız askerler, katipler ve hatta hizmetlilerden oluşuyordu. Bu gruptan delegeler ve birkaç danışman dışında kalan kişiler Lozan'da sadece turistik gezi yapmışlardır. Ayrıca İsmet Paşa'nın kişilik yapısı gereği konferans süresince ortaya çıkan sorunları danışmanlar yerine Ankara ile çözümlemiştir.

Lozan Anlaşmasının imzalandığı üniversite binası

İsmet Paşa görüşmelerin yapıldığı Uşi Şatosundan çıkarken

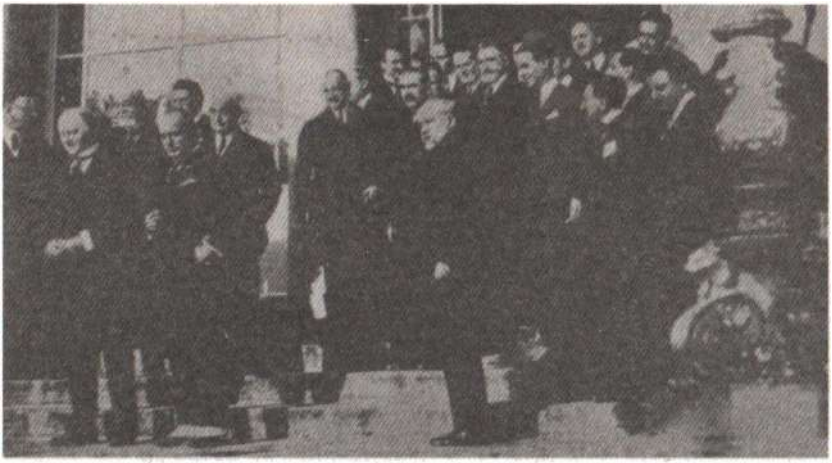

Konferansın açılış töreninde Poincare, Mussolini ve Lord Curzon salondan çıkarken

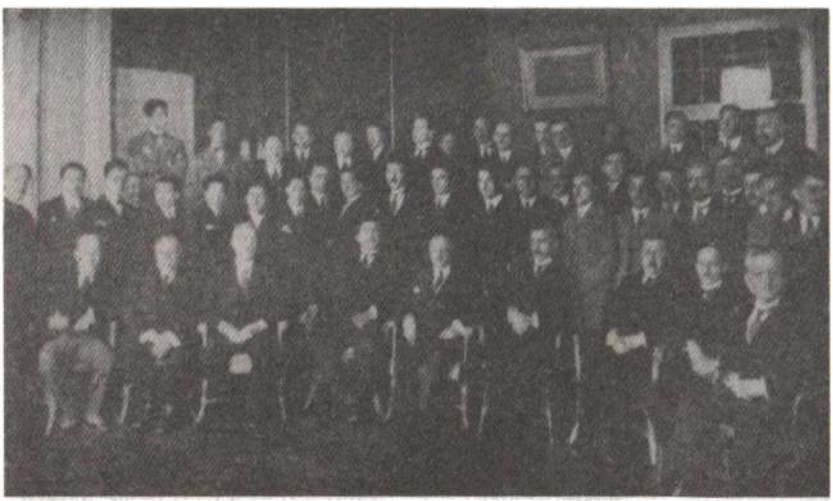

Lozan Palas'ta 17 Mayıs 1923 günü
Ramazan Bayramı münasebetiyle toplanan Türk delegasyonu

Türkiye başdelegesi İsmet Paşa diğer delegelerle birlikte Lozan Anlaşmasını imzalamak için toplantının yapıldığı üniversite binasına gelirken

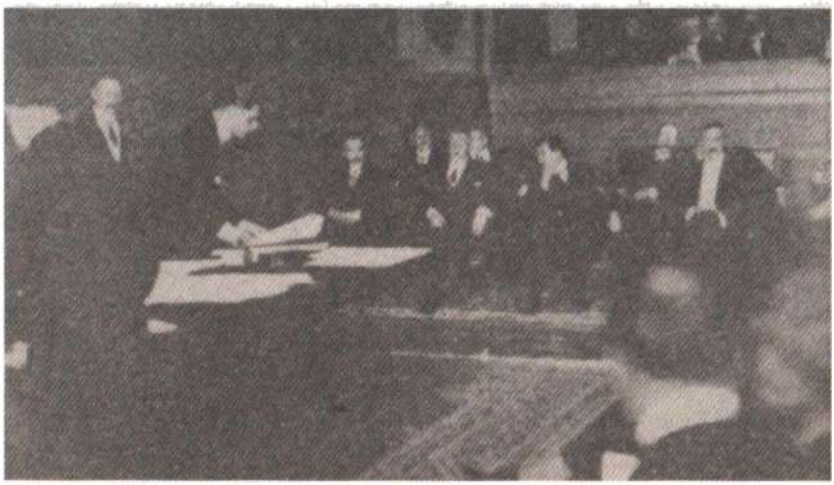

Lozan Anlaşmasının imza törenini bekleyen Türk delegeleri

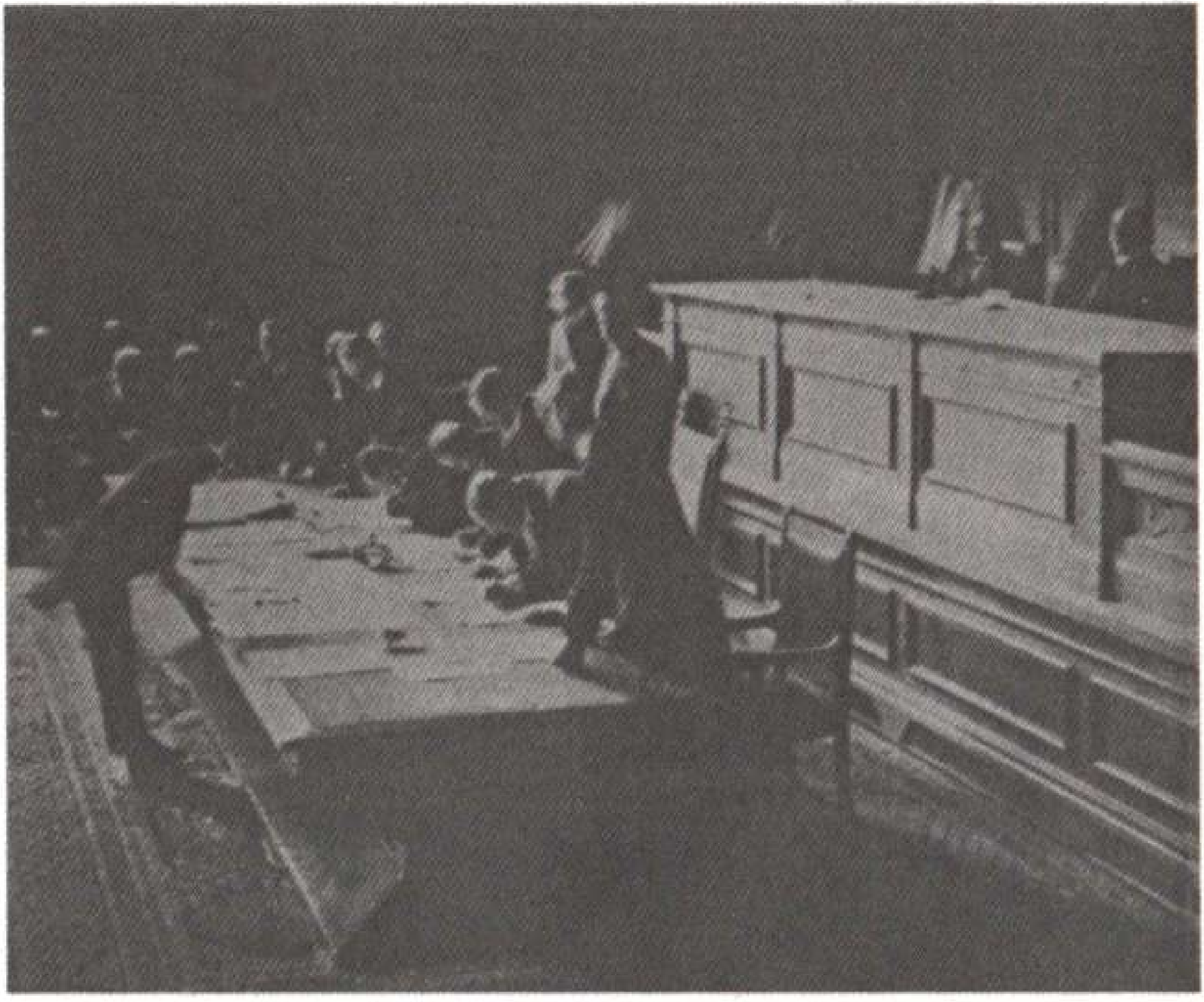

Lozan'da tarihi an: 24 Temmuz 1923, saat 15:15
Türkiye Başdelegesi İsmet Paşa Lozan Anlaşmasını imzalarken

EK-2

LOZAN
BARIŞ ANLAŞMASI

(Osmanlıca Metin)

٤

اولجه عثمانلی حکومتنه عائد اولوب ۳۰ تشرین اول ۱۹۱۸ تاریخنده موندروس ده امضا اولنان متارکه مقاوله نامه سی موجبنجه دول متفقه امرینه کچن واشبو پروتوکولك امضاسی تاریخنده تورکیه ده دول متفقهٔ مذکوره مأمورینی بلنده بولنمیه اولان « یاووز سلطان سلیم » داخل اولدیغی حالده سیلان حربیه ، اسلحه ، جبخانه و بیاده مالزمهٔ حربیه ایکنجی بنده ذکر ایدیلن مهلت ظرفنده حال حاضرلرینه بوقلدقاری موافقده تورکیه به اعاده اولنه جقلردر .

٥

۱۱ تشرین اول ۱۹۲۲ تاریخنده مذاکره ده امضا ایدلش اولان مقاوله نامهٔ عسکری احکامی ، اشبو پروتوکولك ایکنجی بنده ذکر اولنان مدت ظرفنده مرعی قالهجقدر .

اشبو مدت ظرفنده زکونا حادثه یه میدان ویرمه مك ایچون مقتضی تدابیر ، متفقین و تورکیه مأمورین عسکریسی آرهسنده بالاتفاق اتخاذ اولنه جقدر .

تحلیه عملیاتنك تولید ایده بیله جکی دیکر کافهٔ مسائل ، تورکیه مأمورینی ایله بالاتفاق ، تنظیم ایتمك اشغال مأمورینه عائد اولهجقدر .

٦

تورکیه حکومتی ، صلح معاهده نامه سنك موقع مرعیته وضعی بکلهمکزین مذکور معاهده نامه یه حواشی الامضا دولتلر نیه لرینك ٦٩ ، ٧٢ ، ٧٧ و ٩١ نجی ماده لرندن (٧٢ و ٩١ نجی ماده لرده ذکر اولنان مدتلر جریانه باشلامامش اولسه بیله) وکذلك اقامت مقاوله سی احکامندن استفاده ایتمکلری قبول ایده جکدر . تورکیه حکومتی صلح معاهده نامه سنك ۱۳۷ ، ۱۳۸ و ۱٤۰ نجی ماده لرنده مندرج احکامه دخی رعایت ایده جکدر .

٧

صلح معاهده نامه سنك موقع مرعیته وضعنه انتظار آ بریتانیا و تورکیه حکومتلرینی حدودك تعیینه قدر ، مذکور معاهده نك اوچنجی ماده سنك ایکنجی تومروسنك اوچنجی فقره سنده محافظه سی موضوع بحث اولان استانوفی تعدیل ایده بیله جك هیچ برشی باعتماً متقابلاً تعهد ایدرلر .

مذکور حکومتلر صلح معاهده نامه سنك اوچنجی ماده سنك ایکنجی تومروسنك برنجی فقره سنده ذکر اولنان و تورکیه ایله عراق آره سنده کی حدوده عائد بولنان مذاکراتك ، برنجی بنده مصرح تحلیه عملیاتی اکمال اولنور اولنماز باشلامسنده ومذکور فقره ده ذکر اولنان طفوز آی مدتك ، تجاوز عنه مذاکراتك باشلادیغی تاریخدن اعتباراً ، جریان ایتمسنده متفقدرلر .

لوزانده ۲٤ تموز ۱۹۲۳ تاریخنده تنظیم اولنمشدر .

هوراس وومبوار

تورکیه اراضیسنك تخلیه‌سنه دائر پروتوکول و بیاننامه

٢٤ تموز ١٩٢٣ تاریخنده امضا ایدلمشدر

قطعاتى الحالة هذه تورکیه اراضیسنك بعض اقسامنى اشغال ایدن ، دول متفقه یعنى فرانسه ، بیوك بریتانیا وایتالیا حکومتلرى ایله تورکیه بیوك ملت مجلسى حکومتى ، ملتلرینك آمال صلحجورانه‌لرینى بلا تأخیر قطعیه ایتمك امنیه‌سنى متساویاً پرورده ابتدکارى جهتله ،

علی الاصول مأذونیتى حائز اولان زیرده واضعین امضا متقابلاً تدابیر آتیه‌یى اتخاذ خصوصنده مطابق قالمشلردر :

١

لوزانده تقرر ایدن صلح معاهده‌نامه‌سى ودیکر سندلرك تورکیه بیوك ملت مجلسى طرفندن تصدیق قلندیغى دول متفقه‌نك استانبولده‌کى فوق‌العاده قومیسرلرینه تبلیغ ایدیلدکدن صکره ، دول مذکوره قطعاتى ، کندیلرى طرفندن اشغال ایدلمش اولان اراضینك تخلیه عملیاتنه توسل ایده‌جکلردر .

اشبو عملیات چناق قلعه بوغازى ، مرمره دکزى ایله قره دکز بوغازنده بولنان انکلیز ، فرانسز وایتالیان سفن حربیه‌سنك‌ده جکلسنى احتوا ایده‌جکدر .

٢

تخلیه عملیاتى آتى هفته ظرفنده اکمال ایدیله‌جکدر .

٣

تخلیه وقوع بولدقجه ، تخلیه اولنان اراضیده تورکیه‌حکومتنه ویا تورکیه عمومى اداره‌لرینه عائدیتى علی الاصول تحقق ایدن والحالة هذه متفقین مأمورینك تحت اشغالنه ویا تصرفنده بولنان هر نوع اموال غیر منقوله واموال تورکیه حکومتنه اعاده اولنه‌جقدر .

هر نوع حجز واستیمال تدابیرى رفع اولنه‌جقدر . اشبو اعاده وفك حجز حقنده ، قطعى وتام برتسام سندى قیمتى حائز اولمه‌جق ، ضبط ورقه‌لرى تنظیم ایدیله‌جکدر .

اشغال مأمورینى ، تورکیه حکومتنه عائد اولوبده اشخاص ثالثه‌یه وبالخاصه عثمانلى شرکتلرینه تودیع ایدلمش اولان اموال ، اشیا وموادك ممکن اولدیغى قدر تام بر دفترینى حکومت مذکوره‌یه ویره‌جکلردر .

اشغال مأمورینى ایله افراد آره‌سنده منعقد مقاولاتدن متولد دیون مقاولات مذکوره‌ده معین شرائط داخلنده تسویه اولنه‌جقدر .

پورتكيزك التحاق بيانامه‌سى

زيرده واضع الامضا اصوله موافق ومضبر كوريلن صلاحيتنامه‌سى بوكونكى تاريخلى صلح معاهده‌نامه‌سنى امضا ايتمش دولتلرك ممثلرينه بعدالابراز، اشبو بيانامه ايله، پورتكيز نامنه، صلح معاهده‌نامه‌سنك ايكنجى قسمنك [مالى احكام] برنجى فصل احكامنه اوچنجى قسمى [اقتصادى احكام] احكامنه التحاق ايتديكنى بيان ايدر .

حال صاحى ومناسبات رسميى اعادهٔ تأسيس ايده‌جك اولان بو التحاق، مذكور صلح معاهده‌نامه‌سنى امضالايان دولتلرك، پورتكيزك التحاقى قبول ايتدكلرى بوكونكى تاريخلى پروتوقوله كوسترىلن آنده ومذكور پروتوقوله مندرج احكام وشرائط داثره‌سنده اكتساب مرعيت ايده‌جكدر .

لوزانده ٢٤ تموز ١٩٢٣ تاريخنده تنظيم اولنمشدر .

آ . م . باروطولومو فه‌رده‌را

بلچیقانك التحاق بیانامه‌سی

زیرده واضع الامضا اصولنه موافق ومعتبر کوریان صلاحیتنامه‌سی بوکونکی تاریخلی صلح معاهده‌نامه‌سنی امضا ایتمش دولتلرك ممثلرینه بعدالابراز ، اشبو بیانامه ایله ، بلچیقا نامنه ، مذکور صلح معاهده‌نامه‌سنك ایکنجی قسمنك [مالی احکام] برنجی فصلی احکامی ایله اوچنجی قسمی [اقتصادی احکام] احکامنه و کذلك عثمانلی ایمپراطورلغنده ویرلمش اولان بعض امتیازاته متعلق وبوکونکی تاریخلی پروتوکول احکامنه التحاق ایتدیکنی بیان ایدر .

حال صلحی ومناسبات رسمیه‌یی اعادة تأسیس ایده‌جك اولان بو التحاق ، مذکور صلح معاهده‌نامه‌سنی امضالایان دولتلرك بلچیقانك التحاقی قبول ایتدکلری بوکونکی تاریخلی پروتوکوله کوسترییان آنده ومذکور پروتوکوله مندرج احکام وشرائط داثره‌سنده اکتساب مرعیت ایده‌جکدر .

لوزانده ٢٤ تموز ١٩٢٣ تاریخنده تنظیم اولنشدر .

فرنان بلژیر

پروتوقول

و اشبو ايكى دولتك بيانناملرى

٢٤ تموز ١٩٢٣ تاريخنده امضا ايدلمشدر

بوكونكى تاريخلى صلح معاهده‌نامه‌سنى امضا ايدن طرفين عاليين عاقدين مذكور معاهده‌نامه‌نك ايكنجى قسمنك [مالى احكام] برنجى فصلى احكامياه‌وچنجى قسمى [اقتصادى احكام] احكامنه بلجيقاوپورتكيز دولتلرينك التحاقى قبولده متفق اولوب بوالتحاق اشبو معاهده‌نامه‌نك عينى زمانده وعينى شرائطى داخلنده معرض ايده‌جكدر عثمانلى ايمپراطورلغنده ويرلمش بعض امتيازاته متعلق بوكونكى تاريخلى پروتوقوله عينى شرائط داخلنده بلجيقانك دخى التحاقى قبولده كذلك متفقدرلر .

بناءً عليه طرفين عاليين عاقدين بلجيقا وپورتكيزك اصولاً حائز صلاحيت ممثلرى طرفندن بوكون واقع اولان التحاق بيانانى سند اتخاذ ايدرلر . مذكور بيانك موقع مرعيته كجمسيله برطرفدن توركيه وديكر طرفدن اشبو ايكى دولتدن هر برى آره‌سنده حال صلح ومناسبات رسميه درجهٔ احتياجه كوره يكيدن تأسس ايتمش عد اولنه‌جقدر .

لوزانده ٢٤ تموز ١٩٢٣ تاريخنده تنظيم قلنمشدر .

هوراس روميبولد
بهلله
غارونى
ڤ . س . مونتانيا
ق . اوجيالى
أ . ق . وينيزيلوس
د . ڤافلاماتوس
قسطنطين ديماندى
قسطنطين فوتجيقو

م . عصمت
دوقتور رضا نور
حسن

بیاننامه

اصولاً حائز صلاحیت اولان زیرده واضعین امضا بیان ایدرلرکه تورکیه حکومتی ، عثمانلی ایمپراطورلغی داخلنده ورلمش اولان بعض امتیازاته متعلق بوکونکی تاریخلی پروتوکولك برنجی فصل احکامنی ، مذکور پروتوکولی عقد ایدن دیکر دولتلر تبعه‌سی سرمایه‌سنك ۱ آغستوس ۱۹۱٤ تاریخنده متفوق بولندیغی عثمانلی شرکتلرینه تطبیق ایتمکی تعهد ایلر .

لوزانده ۲٤ تموز ۱۹۲۳ تاریخنده تنظیم قلنمشدر .

م . عصمت

دوقتور رضا نور

حسن

تورکیه‌دن آتفکاك ایدن اراضی اوزرنده بودور معامله‌سندن ویادورحیله تشکللرندن دولایی‌هیچ برزسم مخصوصه ... موقع مرعیته اولان بین‌الملل مقاولات مقتضیاتنجه بوکا بر مانع بولنمدیغی تقدیرده ـ تابع طوتولمایه‌جقلردر . بوشرکتلر ، تابعیتلرینی اکتساب ایده‌جکلری دول عاقده‌دن هربرینك اراضیسنده‌دخی ، کندی احکام قانونیه‌سنه کوره مذکور دولت مخالفت ایتمدکجه ، عینی معامله‌یه تابع اوله‌جقلردر .

لوزانده ۲۴ تموز ۱۹۲۳ تاریخنده تنظیم قلنمشدر .

هوراس روسبولد
پله
فارون
ژ . س . مونتانیا
أ. ق . وه‌نیزه‌لوس
د أ. ڤاقلاماتوس
قسطنطین دیاماندی
قسطنطین ڤونچیفو

م . عصمت
دوکتور رضا نور
حسن

حکومت عثمانیه وياخود عثمانلی ادارهٔ محليه‌سی ايله ٢٩ تشرين‌اول ١٩١٤ تاريخندن اول عقد اولنمش مقاولات امتيازيه‌دن مستفيد اولان ويكر دول عاقده تبعه‌سنه وياخود مذكوره تبعه‌سی سرمايه‌سنك متفوق بولوندیغی شركتلره قارشی تورکيه نك حقوق و وظائفنه تماماً قائم اولمشدر . تورکيادن بالقان محاربه‌لری نتيجه‌سنده آيرلمش اولان اراضی داخلنده دخی اشبو اراضينك انتقالی تصريح ايدن معاهده‌نك موقع مرعيته وضعندن مقدم حكومت عثمانيه وياخود عثمانلی ادارهٔ محليه‌سی ايله منعقد اولمش مقاولات امتيازيه حقنده عينی معامله جاری اولهجقدر . بوقائمیت ، اراضينك انتقالی تصريح ايدن معاهده‌نك موقع مرعيته وضعی تاريخندن اعتباراً معتبر اولهجقدر . بوكونكی تاريخلی صلح معاهده‌نامه‌سی ايله تورکيه‌دن انفكاك ايدن اراضی حقنده استثناءً ٣٠ تشرين اول ١٩١٨ تاريخندن اعتباراً مرعی بولنه‌جقدر .

ماده ١٠

اشبو پروتوقولك برنجی فصل احكامی ٧ و ٨ نجی ماده‌لر مستثنی اولق اوزره ، طقوزنجی ماده‌ده كوسترىلان مقاولاته تطبيق ايدىله‌جكدر . اوچنجی ماده‌ده ، اراضیٔ متفكه داخلنده انجق اصحاب امتيازاتك املاك وياخدمالرندن اورادە اجرای حكم ايتمكده اولان دولت طرفندن استفاده ايدلمش اولديغی تقديرده تطبيق ايدىله‌جكدر .

ماده ١١

كرك بوكونكی تاريخلی صلح معاهده نامه‌سی حكمنجه وكرك بالقان محاربالری متعاقب تورکيه اراضی داخلنده اجرای فعاليت ايدوب عثمانلی قانونله توفيقاً تشكل ايتمش اولان تورکيه‌دن ماعدا دول عاقده تبعه‌سی منفعتك متفوق بولوندیغی هرشركت ، مذكور معاهده‌نك موقع مرعيته وضعندن اعتباراً بش سنه ظرفنده اموال ، حقوق ومنافعنی كرك موضوع بحث اراضيده اجرای حكم ايتمكده اولان دولتك ، كرك تبعه‌سنك اولكی شركتی مراقبه ايدن تورکيه‌دن ماعدا ديگر دول عاقده‌دن برينك قانونله توفيقاً متشكل سائر هرهانكی برشركته دور ايتمكه صلاحيتدار اولهجقدر . بو اموال ، حقوق ومنافعك دور ايدىله‌جكی شركت ، اشبو پروتوقول احكامنك تأمين ايتديكی حقوق وامتيازاتدە داخل اولديغی حالده ، اولكی شركتك حائز بولوندیغی حقوق وامتيازاتدن مستفيد اولهجقدر .

ماده ١٢

اون برنجی ماده احكامی ، برقسم ساحهٔ فعاليتی تورکيه طوپراغنده قالمش اولهحق صاحب امتياز خدمات عموميه شركتلرينه تطبيق اولنماز .

مع‌هذا مذكور شركتلر ، تورکيه خارجندەكی ساحهٔ فعاليتلری افسامی يكی برشركته دور ايتمك صورتيله او اقسام ايچون ١١ و ١٣ نجی ماده‌لر احكامندن مستفيد اولهبيله‌جكلردر .

ماده ١٣

اون برنجی ماده موجبنجه عثمانلی شركتلرينك اموال ، حقوق ومنافعی اوزرلرينه دور ايدىله‌جك اولان شركتلر

اولمديني تقديرده طرفين ، كرك رؤيت محاسباته كرك امتيازاتك شرائط اقتصاديهٔ جديدهيه توفيقه متعلق خصوصاتده بوقاريده ذكر ايديلن وسنه مدتك انقضاسندن اعتباراً ايكى آيلق بر مدت ظرفنده تعيين ايدهجكلرى ايكى اهل خبرهنك مناسب وتحق كورهجكى احكامى قبول ايدهجكلردر . اشبو اهل خبره ، اتفاق حاصل ايدهمزلرسه ، ١٩١٤ ـ ١٩١٨ محاربهسنه اشتراك ايتمش مملكت تبعهسندن ، اسويچره حكومت جمهوريهسى امور نافعه ادارهسى رئيسنك بابهجق اوچ كشيلك ليسته ميانندن تورك حكومتجه ايكى آيلق برمدت ايچنده تعيين ايديلهجك براوچنجى اهل خبرهيه مراجعت ايدهجكلردر .

ماده ٦

برنجى مادهده مذكور اولوب بوكونكى تاريخده برمقدمهٔ تطبيقيهيه اقتران ايتمش اولان مقاولات امتيازيه اصحابى بوپروتوكولك شرائط اقتصاديهٔ جديدهيه توفيق حقندهكى احكامندن استفاده ايدهميهجكلردر . بومقاولات بوكونكى تاريخلى معاهدهٔ صلحيهنك موقع مرعيته وضعندن اعتباراً آلتى آيلق برمدت ظرفنده اصحاب امتياز طرفندن وقوعبولهجق مراجعت اوزرينه فسخ اولونهبيلهجكدر . بوتقديرده صاحب امتياز ، اكر محل وار ايسه ، عمليات كشفيه ايچون ، طرفين آرهسنده عدم اتفاق حالنده ، اشبو پروتوكوله مذكور اهل خبره طرفندن تحق كوريلهجك اولان مقدار تضمينانه مستحق اولهجقدر .

ماده ٧

حكومت عثمانيه ايله برنجى مادهده مذكور مقاولات وامتيازاتدن مستفيد اولانلر بينده ٣٠ تشرين اول ١٩١٨ تاريخى ايله ١ تشرين ثانى ١٩١٢ تاريخى آرهسنده وقوعبولان اتفاقلر ايله افراد خصوصيه آرهسنده وينه بومدت ظرفنده امتياز دور وفراغى متضمن اولهرق منعقد اولمش مقاولات تركيه حكومتنك تصويبنه اقتران ايدنجهيه قدر موقع مرعيده قالهجقلردر . بوتصويب واقع اولماديغى تقديرده اصحاب امتيازه ، اكر محل وارايسه ، مادهٔ دوچار اولدقلرى خسار حقيقيهيه مقابل بشنجى مادهدهكى شرائط داخلنده منصوب اهل خبره طرفندن تعين اولنهجق بر تضمينات تخصيص اولنهجقدر . بو احكام ، ٢٩ تشرين اول ١٩١٤ دن اول عقد اولنمش مقاولات حقنده ، اشبو پروتوكوله مندرج شرائط اقتصاديهٔ جديدهيه توفيق حقنى اخلال ايتمز .

ماده ٨

اشبو پروتوكولك احكامى ٢٥ نيسان ١٩٢٠ دن اعتباراً تركيه بيوك ملت مجلسى حكومتيله اصحاب امتيازات آرهسنده واقع اولمش اتفاقاته تطبيق اولنماز .

فصل ٢

ماده ٩

بوكونكى تاريخلى صلح معاهدهٔ نامهسى ايله تركيهدن آيريلان اراضى داخلنده تركيهيى استخلاف ايدن دولت

برینك ویاخود دیکرینك موافقتله اقتران ایتمدیکی تقدیرده ، اسکی امتیازلرینك فسخی کیفیتندن دولایی مادهٔ دوچار اولدقلری ضرر ایچون اهل خبره‌نك محق کوره‌جکی مقدار تضمیناتی مذکور شرکتلره تسویه ایتمکی تورکیه حکومتی تعهد ایلر .

۲ — بوکونکی تاریخلی صلح معاهده‌نامه‌سنك موقع مرعیته وضعی تاریخندن اعتباراً آلتی آیلق برمدت ظرفنده « رژی ژه‌نرال دی شمندوفر » شرکتی ، کندیسنه ۱۹۱۴ ده ویریلش اولان صامسون ـ سیواس شمندوفرینك انشاسی وایشلتیلمسی حقندهکی امتیازه‌رهانکی رسیدن دولایی تکرار صاحب قیلنه‌مدیکی تقدیرده تورکیه حکومتی بوشرکته طابی اوزرینه وتلافی مقصدیله یکی بر امتیاز اعطا ایتمکی دوعهده ایلر . اسکی امتیازله یکیسنك بردکرده اولوب اولمدیغنده اختلاف اولدیغی تقدیرده اشبو معادله نقطهٔ نظرندن یکی امتیازك وسعتیله ایشلتمه شرائطی تعیین ، بشنجی ماده موجبنجه منصوب اهل خبره‌یه عائد اولهجقدر .

شو جهت مقرر درکه اکر رژی ژه‌نرال شرکتی صامسون ـ سیواس امتیازینه تکرار صاحب قیلنیرسه بوامتیاز ، (بشنجی ماده‌ده کوستریلن اهل خبره اصولیله) شرائط جدیدهٔ اقتصادیه‌یه توفیق ایدیله‌جکدر . یکی بر امتیاز ایله تلافی تقریرنده دخی شرائط جدیدهٔ اقتصادیه‌یه توفیق سلاحیتی کذلك حائز اولهجقدر .

اهل خبره طرفندن تعیین ایدیلن یکی امتیاز شرائطی طرفیندن برینك ویاخوددیکرینك موافقتله اقتران ایتمدیکی تقدیرده صامسون ـ سیواس شمندوفری امتیازینك فسخندن دولایی شرکتك مادهٔ دوچار اولدیغی ضرره وبحر سیاه شبکه‌سنك دیکر اقسامی حقنده شرکت طرفندن محاذه عملیات کثفیه ایچون پایلان مصارفه مقابل اهل خبره‌نك محق کوره‌جکی مقدار تضمیناتی مذکور شرکته تسویه ایتمکی تورکیه حکومتی تعهد ایلر .

تورکیه ، یوقاریده کوستریلن شرائط داخلنده ایسترصامسون ـ سیواس امتیازینه شرکتی تکرار صاحب قیلدیغی ، ایسترسه یکی بر امتیاز اعطا ایلهمك ونهایت ایسترسه تضمینات ویرمك ایله شرکته فارشی کافهٔ تعهداتندن تماماً تبری ایده‌جکدر .

ماده ۳

برنجی وایکنجی ماده‌لرده کوستریلن مقاولاتله اتلافاتدن مستفید اولانلرك املاکندن ویا اداره‌لرندن دولنجه ، شیمدیکی اراضیسی داخلنده ، استفاده یوزندن دولته ویا مذکور مقاولاتله اتلافاتدن مستفید اولانلره رؤیت محاسبه نتیجه‌سنده ، عائد اولهجق مبالغ ، موجود مقاولات ویا اتلافات موجبنجه یاخود ، مقاولات ویا اتلافات موجود اولمدیغی صورتده ، اشبو پروتوکوله کوستریلن اهل خبره اصولنه توفیقاً تسویه اولنه‌جقدر .

ماده ٤

آلتنجی ماده احکامی محفوظ قالق قیدیله برنجی ماده‌ده کوستریلن مقاولاتله اتلافات مؤخره احکامی ، بالاتفاق وایکی طرفده متفق اولدقلری اوزره ، شرائط اقتصادیهٔ جدیده‌یه توفیق ایدیله‌جکدر .

ماده ٥

بوکونکی تاریخلی صلح معاهده‌نامه‌سنك موقع مرعیته وضعندن اعتباراً برسنه مدت ظرفنده اتلاف حاصل

۱۲ ـ عثمانلی ایمپراطورلغی ممالکنده اعطا ایدلمش بعض امتیازاته دائر پروتوقول وبیاننامه

۲۴ تموز ۱۹۲۳ تاریخنده امضا ایدلمشدر

بریتانیا ایمپراطورلغی، فرانسه، ایتالیا، یونانستان، رومانیا، صرب ـ خروات ـ اسلوون دولتی وتورکیه، عثمانلی ایمپراطورلغی داخلنده ویریلمش اولان بعض امتیازاته متعلق مسائل متفقاً حل وتسویه ایتمك آرزوسنده اولدقلرندن اصولاً حائز صلاحیت بولنان زیرده واضعین امضا احکام آتیهیی قرارلاشدیرمشلردر :

فصل ۱

ماده ۱

۲۹ تشرین اول ۱۹۱۴ دن اول برطرفدن حکومت عثمانیه وبا مرادارهٔ محلیه ودیگر طرفدن تورکیه‌دن ماعدا دول عاقده تبعه‌سی [شرکتلرده داخل اولدیغی حالده] آره‌سنده اصولی دائره‌سنده منعقد اولهرق وقوعبولمش امتیاز مقاولاتیله آنلره متعلق اولهرق مؤخراً منعقد اشتلافات احکامی ابقا ایدلمشدر .

ماده ۲

۱ حکومت عثمانیه ایله سیر آ . ژ . آرمسترونغ ویتوورث وشرکاسی لیمیتد و ویکرس لیمیتد آره‌سنده ۱۹۱۳ و ۱۹۱۴ سنه‌لری ظرفنده دوقلره ترسانه‌لر وانشاآت بحریه مشترك‌المنفعه شرکت شاهانهٔ عثمانیه‌سنك تشکلنه واشبو امتیازیه متعلق عقداولونمش اولان مقاولاتده مندرج معاملات، تورکیه حکومتك طلبی اوزرینه تعطیل اولونه‌جقدر .

طرفین آره‌سنده ، بومقاولاتك تعدیل شرائطی وبا عینی درجهٔ اهمیتی حائز بر تشبث حقنده یکی بر امتیاز اعطاسی مقصدیله مذاکرات آچیله‌جقدر .

بوکونکی تاریخلی صلح معاهده‌نامه‌سنك موقع مرعیته وضعی تاریخدن اعتباراً آلتی آیلق برمدت ظرفنده تورکیه حکومتیله مذکور شرکتلر آره‌سنده کرك مقاولات مبحوث عنهانك تعدیل شرائطی کرك یکی بر امتیازك اعطاسی خصوصلرنده براتفاق حاصل اولمادیغی تقدیرده آنف‌الذکر شرکتلرك ، بشنجی ماده موجبنجه منصوب اهل‌خبره‌یه اسکی مقاولاتك فسخی تلافی ایده‌جك اولان یکی امتیازك تثبیت شرائطی تودیع ایتمکه حقلری اولهجقدر.

مع‌هذا شوراسی مقرردرکه یکی امتیاز ایجون اهل خبره طرفندن تثبیت ایدیله‌جك اولان شرائط ، طرفیندن

٣

جنحه مواددنده کفالتله تخلیهٔ سبیل یوزندن اسایش عمومی خللدار اولمادقجه وياخود موقتاً تخلیه کیفیتی تحقیقات قانونیهنك سلامت جریاتی اخلال ایتمدکجه کفالته ربط ایله تخلیهٔ سبیل دائما مجبوری الایفا اولهجقدر.

٤

مواد حقوقیه و تجاریهده بالجمله محکمنامهلرله محکمنامه ماهیتندهکی احکام مجاز اولوب بو صورتله ویریلهجك حکم قرارلری ، بدایت محکمهسی رئیسنك تصدیقی اوزرینه اجرا ایدیلهجکدر ، مومی الیه بدایت رئیسی، انتظام عامه مغایر اولمدقجه حکم قراری تصدیقدن امتناع ایدهمیهجکدر .

٥

اشبو بیانامه بش سنهلك برمدت ایچون مریدر .
لوزاندہ ٢٤ تموز ١٩١٣ تاریخنده تنظیم ایدلمشدر .

م . عصمت
دوقتور رضا نور
حسن

۱۱ ـ ادارهٔ عدلیه‌یه دائر بیاننامه

۲۴ تموز ۱۹۲۳ تاریخنده امضا ایدلمشدر

تورکیه هیئت مرخصه‌سی، تورکیه یوبوك ملت مجلسی حکومتنك اجانب تورکیه محاکمی حضورنده حسن توزیع عدالتك بالجمله تأمیناتی اعطا ایتمك وحاکمیتی تمامیله استعمال ایتمك صوردیله وهیچ برمداخله‌ٔ اجنبیه اولمقسزین بوکا نظارت ایتمکه قادر بولوندیغنی اولجه‌ده بیان ایتمك فرصتنه نائل اولمش ایدی. معمافیه حکومتمذکوره ترقیات اخلاقیه ومدنیه‌نك محق کوسترمکجی اصلاحاتی اجرا ایچون تدقیقات و تتبعات ایفا ابتدیرمکه آماده‌در .

حائز اولدقلری سلاحیتنامه‌لر موجبنجه حرکت ایدن زیرده واضعین امضا ، اشبو ملاحظه‌یه مبنی ، بروجه آتی بیاناتده بولونمغه لزوم کوردیلر :

۱

تورکیه حکومتی ، ۱۹۱٤ — ۱۹۱۸ حربنه اشتراك ایتمش اولان ممالك تبعه‌سی حقوقشناسانی میاننده اولق اوزره لاهی بین‌الملل عدالت محکمهٔ دائمه‌سی طرفندن تنظیم قلنه‌حق لیسته‌دن انتخاب ایده‌جکی آوروپالی حقوق مشاورلرینی ، بش سنه‌دن دون اولمامق اوزره لزوم کوره‌جکی برمدت ایچون ، تورکیه مأموری صفتیله بلاتأخیر خدمته آلمق نیتنده‌در .

۲

اشبو حقوق مشاورلری عدلیه وکیلنه مربوط بولنه‌جقلر و بر طاقملرینك محل مأموریتی استانبول شهری وديكرلرینك محل مأموریتی ازمیر شهری اولهجقدر. موسی الیهم قوانین قومیسیونلرینك مساعیسنه اشتراك ایده‌جکلر و صنف حکامك وظائفنه مداخله ایتمکسزین تورکیه حقوق ، تجارت و جزا محکمه‌لرینك طرز ایفای وظائفی تنقیه وعدلیه وکیلنه لزوم کوره‌جکلری بتون راپورلری اعطایه مأمور ایدیله‌جکلردر ؛ موسی الیهم کرك حقوق ، تجارت ویا جزایه متعلق معاملات عدلیه‌دن ، کرك مجازاتك اجراسندن وکرك قوانینك تطبیقندن تولد ایده‌بیله‌جك بالجمله شکایاتی، ـ تورکیه قوانیننه تمامی رمایتی تأمین ایچون ـ عدلیه وکیلی خبردار ایتمك اوزره قبول صلاحیتی حائز اولهجقلردر .

حقوق مشاورلری مساکنه دخولك ومحررات ویا توقیفاتك محل ویریله‌جکی شکایاتی دخی قبوله صلاحیتدار اولهجقلردر. دیکر طرفدن استانبول وازمیر دوائر قضائیه‌سنده ذکر اولونان معاملات، اجرا اولوندقدن صوکره، عدلیه وکیلنك محل ممثلی طرفندن بلاتأخیر حقوق مشاورینه بیلدیریله‌جکدر . موسی‌الیه حاکم بولی خصوصاندهٔ حقوق مشاوریله طوغریدن طوغریه مخابره صلاحیتی حائز اولهجقدر .

۱۰ ـ مسائل صحیه‌یه متعلق بیاننامه

۲۴ تموز ۱۹۲۳ تاریخنده امضا ایدلمشدر

حائز اولدقلری صلاحیتنامه‌لر موجبنجه حرکت ایدن زیرده واضعین امضا، تورکیه حکومتنك، بش سنه‌لك برمدت ایچون، حدود صحیه اداره‌سنه مشاور اوله‌رق اوچ متخصص اوروپالی طبیب تعیین ایده‌جکنی بیان ایدرلر. بوطبیبلر تورکیه مأموری اوله‌جقلر وصحیه وکیله تابع بولنه‌جقلردر. اطبای مومی الیهم، تورکیه حکومتنجه جمعیت اقوام حفظ‌الصحه انجمنی ایله بین‌الملل عمومی حفظ‌الصحه اداره‌سی طرفلرندن مشترکاً تنظیم اولنان آلتی اسامی‌یی حاوی برجدول اوزرندن انتخاب اولنه‌جقلردر. بونلرك معاشلریله دیگر شرائط تعیین واستخداملری تورکیه حکومتی ایله مارالذکر ایکی بین‌الملل مؤسسه بینده متفقاً قرارکیر اوله‌جقدر.

تورکیه ادارهٔ صحیه‌سی سالف‌الذکر اوچ اوروپالی متخصصك انضمام ومعاونتیله تورکیه ساحل وحدودلرینك خدمات صحیه‌سی تشکیلاتی تعیین ایدن برنظامنامه وجوده کتیره‌جکدر. ایشبو نظامنامه بین‌الملل مقاولات صحیه احکامنه وبوغازلره عائد قسم ایچون بوغازلر اصولنه متعلق بوکونکی تاریخله ممضی مقاوله‌نامه احکامنه توافق ایلیه‌جکدر.

تورکیه اداره‌سی طرفندن استیفا اولنان رسوم صحیه حاصلاتی منحصراً تورکیه‌نك امور صحیه‌سی احتیاجاتنه حصر وتخصیص اولنه‌جق وصحیه وکالتنجه بوخصوص ایچون تنظیم ایدیله‌جك برملحق بودجه‌ده مندرج بولنه‌جقدر.

لوزانده ۲۴ تموز ۱۹۲۳ تاریخنده تنظیم ایدلمشدر.

م. عصمت

دوکتور رضا نور

حسن

۹ـ یونانستانده بولنان املاك اسلامیه‌یه متعلق بیاننامه

۲٤ تموز ۱۹۲۳ تاریخنده امضا ایدلمشدر

حائز اولدقلری صلاحیتنامه‌لرموجبنجه حرکت ایدن زیرده واضعین امضا ، مبادلهٔ اهالی حقنده ۳۰ کانون‌ثانی ۱۹۲۳ تاریخنده لوزانده امضا اولنان مقاوله نامه احکامیه استهداف ایدلدیکی اولان و ۱۸ تشرین اول ۱۹۱۲ تاریخندن مقدم ، کرید آطه‌سی‌ده داخل اولدیغی حالده ، یونانستانی ترك ایتمش وباخود من‌القدیم یونانستان خارجنده مقیم بولنمش اولان اشخاص مسلمك حقوق ملکیتلرینه هیچ برخلل ایراث ایدیله‌جکنی ، یونانستان حکومتی‌نامنه بیان ایدرلر . اشخاص مذکوره املاکلرینه سربستجه تصرف ایتمك و بونلردن سربستجه استفاده ایلمك حقنی محافظه ایده‌جکلردر .

مذکور مسلمانلرك اموالی حقنده صورت استثنائیه‌ده اتخاذ وباتطبیق ایدلمش اولان بالجمله احکام وتدابیر رفع ایدیله‌جکدر . اشبو اموالك وارداتی شمدیه قدر اعاده ایدلمکسزین وباخود حکومتله علاقه‌داران بینننده اتفاقات مخصوصه‌یه موضوع تشکیل ایتمکسزین یونانستان حکومت وباماموریتی طرفندن اخذ وقبض ایدلمش اولدیغی تقدیرده واردات مذکوره اصحاب املاکك بدینه تسلیم اولنه‌جقدر . واردات مبحوث عنهایه متعلق بالجمله مطالب ایله اشخاص مذکورمنك ، صورت عمومیه‌ده متخذ تدابیرك غیرمساوی برصورتده تطبیقندن دولایی حقوقلرینك خلافنه اولدیغی ادعا ایتمکلری کیفیتندن منبعث بالعموم مطالب حقنده مارالذکر مقاوله‌نامه‌ده مندرج قومیسیون طرفندن قرار اعطا اولنه‌جقدر ؛ مع‌هذا مطالب مذکورمنك بونوتکی تاریخنه قدر صلح معاهده‌نامه‌سنك موقع مرعیته وضعندن اعتباراً آلتی آی مدت‌ظرفنده درمیان ایدلمش اولمکری شرطدر . مطالب‌مبحوث‌عنها معاهده‌نامهٔ مذکورك موقع مرعیته وضعندن‌اعتباراً نهایت برسنه ظرفنده برقراره ربط اولنه‌یلمك ایچون قومیسیون طرفندن مستعجلاً تدقیق اولنه‌جقدر .

یونانستان حکومتی ، سالف‌الذکر اشخاصك ، غیبوبتلرندن ناشی مظانرینه سربستجه حق تصرفلری خصوصنده تحدث ایده‌یله‌جك مشکلات فعلیه‌یی نظر اعتباره آلهرق بونلرك آرزو ایدکلری تقدیرده ملکلرینی فراغ ایتمك ایچون بالاده مذکور مختلط قومیسیونك وساطت معامله‌کاریسندن استفاده ایده‌بیلملرینی قبول ایلر . شورای مقرردرکه بو تقدیرده مختلط قومیسیونك مداخله‌سی یونانستان حکومتی ایچون ، موضوع بحث اولان املاکك اشغالی حقنده برکونا مجبوریت استلزام ایتمیه‌جك وقومیسیونك وظیفه‌سی بونلرك فراغی تسهیله منحصر قاله‌جقدر .

شورای مقرردرکه اشبو بیاننامه ۱۸ تشرین اول ۱۹۱۲ تاریخندن اول تورکیانی ترك ایتمش اولان وباخود من‌القدیم تورکیا خارجنده اقامت ایلمکده بولنان روم اصحاب املاکی لهنده معامله متقابله اجراسی شرطیله تنظیم اولنمشدر .

لوزانده ۲٤ تموز ۱۹۲۳ تاریخنده تنظیم اولنمشدر .

أ . ق . ونیزه‌لوس

د . کافلاماتوس

پروتوقول

شوراسی مقرردرکه، عفو عمومیه عائد بیاناسامه‌نك برنجی فقره‌سی مرعی اولمقله برابر، تورکیه حکومتی فقره مذکوره‌ده استهداف ایدلمش اولان قسم اشخاصه‌داخل بولونان بوزالمی کمیسیونك تورکیایه دخول و اوراده اقامتی منع ایتمك حقنی محافظه ایلر . بناءً علی ذلك تورکیه حکومتی موضوع بحث اولان اشخاصدن الیوم کندی اراضیسنده بولونانلری اورادن اخراج و ممالك اجنبیه‌ده کیلرك عودتلرینی منع ایده‌بیله‌جکدر . اشبو اشخاص اسامیسی، بوکونکی تاریخلی صلح معاهده‌نامه‌سنك موقع مرعیته جبن وضعنده، عفو عمومی بیاناسامه‌سنك کندیسنه عائد جهتجه انتاجی ضمنینده ، حکومت مذکوره طرفندن نشر ایدیله‌جك اولان عفو عمومی بیاناسامه‌سنه ربط ایدیله‌جکدر . بوندن ماعدا شوراسی‌ده مقرردرکه ، تورکیه حکومتی ، بو خصوصه‌کی آرزوسنی اظهار ایلدیکی وجهله ، اشخاص مذکوره‌نك تورکیه داخلنده بولونان املاکلرینك ودیکر اموالرینك تصفیه‌سنه ابتدار ایتلرینه قرار ویردیکی تقدیرده ، اشبو تصفیه‌یی کندی حسن رضالریله اجرا ایتمك اوزره بونلره سالف الذکر بیاناسامه تاریخندن اعتباراً طقوز آیلق برمهلت براقیله‌جق وبومهلتك انقضاسندن صوکره تصفیه معاملهسی تورکیه حکومتی طرفندن پایه‌لدیهی تقدیرده حاصلاتی تمامیله اشخاص مذکورهنك یدلرینه تسلیم اولنه‌جقدر .

کذلك شوراسی‌ده مقرردرکه عفو عمومیه متعلق بیاناسامه‌نك برنجی بنده‌ده مندرج هیچبرقید یونانستانله تورکیه آراسندهکی مخابرات آشاسنده وظائف عسکریه‌لرنجه قصور تشکیل ایدن اسبابدن دولایی کندی اردوسنه منسوب بولونان ویا منسوب اولمش اولان غیرمسلم تبعه‌سنی تعقیب ایتمك حقنی اخلال ایتمیه‌جکدر .

۲۴ تموز ۱۹۲۳ تاریخنده توزانده تنظیم ایدلمشدر .

هوراس رومبولد	م . عصمت
پالله	دوقتور رضا نور
فاروتی	حسن
ژ . س . مونتانیا	
ق . اوچیبالی	
أ . ق . ونیزه‌لوس	
د . ڤافلاماتوس	
قسطنطین دیاماندی	
قسطنطین قونجه‌تو	

٥

بو بابده اعطا اولونمش حكملرك كافه‌سى ابطال ايديلمكله ودوست دولتلر بالجمله تعقيبات توقيف اولنه‌جقدر .

٦

بتون دولتلرك پرورده ايلدكارى مسالمت عموميه‌نك تأمينى آرزوسنه اشتراك ايدن توركيه حكومتى ، حرب دولايسيله داغيلمش عائلرى تكرار جمع ايتمك و مشروع من‌لهالحقوقك اموالرينى بد تصرفلرينه اعاده ايتمك مقصديله متفقلرك زير حمايه‌لرنده و ٢٠ تشرين اول ١٩١٨ تاريخيله ٢٠ تشرين‌ثانى ١٩٢٢ تاريخى آره‌سنده اجرا اولنان معاملاته اعتراض ايتمه‌مك نيتنده بولندينى بيان ايدر .

مع هذا بو نيت ، علاقه‌دارانك مراجعتلرى حالنده مارالذكر معاملاتك يكيدن تدقيقى امكانى سلب ايتمز . اشخاصه واموالە عائد مدعيات هلال احمرك بر مرخصى ايله صليب احمرك بر مرخصندن مركب بر كوميسيون معرفتيله تدقيق اولنه‌جقدر . اختلاف ظهورنده اشبو مرخصلر بر حكم على‌الحكم انتخاب ايده‌جكلردر ؛ شايد بوانتخابده ائتلاف ايده‌مزلرسه حكم على‌الحكم جمعيت اقوام مجلسى طرفندن تعيين اولنه‌جقدر .

٧

سيويل موقوفينك اعادەسى واسراى حربك مبادلەسى حقنده يونانستان حكومتى ايله توركيه حكومتى بينده ٣٠ كانون ثانى ١٩٢٣ تاريخنده منعقد ائتلافنامه‌نك ٥ نجى مادەسنك موضوعنى تشكيل ايدن تدابير تسكينيه‌نك فعلى تصديق ايدن بريتانيا ، فرانسه و ايتاليا حكومتلرى ، توركيه حكومتى طرفندن معاملۀ متقابله شرطيله ٢٠ تشرين ثانى ١٩٢٢ تاريخندن صوكره حقوق عموميه‌يه متعلق جنايت وجنحه‌لر ارتكاب ايتمش اولانلر مستثنى اولق اوزره اليوم موقوف اولەرق كندى تزدلرنده بولونديلن تورك اسراى حربى و سيويل موقوفينى لفنده عينى احكامى قبوله مهيا اولدقلرينى بيان ايدرلر .

٢٤ تموز ١٩٢٣ تاريخنده لوزانده تنظيم اولنمشدر .

هوراس رومبولد	م. عصمت
بهلله	دوقتور رضا نور
فاروتى	حسن
ژ. س. مونتانيا	=
ق. اوچيبائى	
أ. ق. وه‌نيزه‌لوس	
د. ڤافلاماتوس	
قسطنطين ديماندى	
قسطنطين قونجه‌قو	

۸ ـ عفو عمومی یه متعلق بیاننامه وپروتوکول

۲۴ تموز ۱۹۲۳ تاریخنده امضا ایدلمشدر

بوکونکی تاریخلی معاهدهٔ صلحیه یه وضع امضا ایدن دولتلر شرقده صلحی اخلال ایتمش اولان وقایعك مفسی قالمسی آرزوسیله دخی متحسس اولدقلرندن :

صلاحیتنامه‌لری موجبنجه حرکت ایدن ذیروده واضعین امضا خصوصات آتیه‌نی بیانده متفقدرلر :

۱

تورکیه‌ده اقامت ایدن ویا اقامت ایتمش اولان هیچ برکیسه ومتقابلاً یوقاریستانده اقامت ایدن ویا اقامت ایتمش اولان هیچ بر کیسه ۱ آغستوس ۱۹۱۴ و ۲۰ تشرین ثانی ۱۹۲۲ تاریخلری بینده عسکری ویا سیاسی طرز حرکتندن ویاخود بو کونکی تاریخلی صلح معاهده‌نامه‌سنه وضع امضا ایدن بر اجنبی دولت ویا تبعه‌سنه هر هانکی بر معاونده بولونمسندن دولایی هیچ بر وسیله ایله تورکیه‌ده ومتقابلاً یوقاریستاندهازجاج وتعذیب ایدیلهمیه‌جکدر .

۲

کذلك مذکور صلح معاهده‌نامه‌سی موجبنجه تورکیه‌دن آیرلمش اولان اراضی اهالیسندن هیچ بری کرك ۱ آغستوس ۱۹۱۴ تاریخندن ۲۰ تشرین ثانی ۱۹۲۲ تاریخنه قدر کذران اولان مدت ظرفنده تورکیه‌یه مساعد ویا مخالف ، سیاسی ویا عسکری حال وحرکتندن وکرك مذکور معاهده‌نامه موجبنجه تابعیتك صورت تعیینندن دولایی ازعاج ویا تعذیب ایدیلهجکدر .

۳

ذکر اولونان مدت ظرفنده متحدث وقایع سیاسیه‌یه بدیهی برصورتده مرتبطاولهرق یه عینی مدت آثناسنده ارتکاب ایدلمش اولان بالجمله جنایت وجنحهلر حقنده تورکیه ویونان حکومتلری طرفندن متقابلاً تام ومطلق برعفو عمومی اعلان ایدیلهجکدر .

۴

تورکیه تبعه‌سندن ومتقابلاً یوکونکی تاریخلی صلح معاهده‌نامه‌سنه وضع امضا ایدن دیکر دولتلر تبعه‌سندن اولوب ۲۰ تشرین ثانی ۱۹۲۲ تاریخندن مقدم ، مذکور صلح معاهده‌نامه‌سی نتیجه‌سنده تورك قالاجق اولانلر اراضیده ماهیت سیاسیه ویاعسکریه‌یی حائز اسیابدن دولایی ، دول مذکوره مأمورینی ویا متقابلاً تورکیه مأمورینی طرفندن دردست ، تعقیب ویا محکوم ایدلش اولانلر عفو عمومیدن مستفید اولاجقلر ومعروف ایسه‌لر تبعه‌لرندن بولندقلری دولتلرك مأمورینی یدینه تسلیم ایدیلهجکلردر . اشغال اردولرینه منسوب برفرد حقنده مولی ویا آخیر برجریمه‌یی ارتکاب ایتمش اولان برضابط متجاسر اولانلر مستثنی اولق اوزره ، اشبو حکم ، ولونارع مذکوردن مقدمارتکاب ایدلش اولان حقوق عمومیه‌یه عائد برجرمدن دولایی اولسون ویاقاطعلری تورکیه خارجنه سوق ایدلش بولونسونلر بالاده بیان ایدیلن اراضیدك برقسمی اشغال اینش اولان دولتلرك مأمورینی طرفندن دردست ، تعقیب ویا محکوم ایدلش اولان تورکیه تبعه‌سی حقنده دخی مابالتطبیق اولاجقدر .

ترتیبی ایجون تحقیقاته مبروض بولنمش اولسونلر ، عفو عمومیدن استفاده‌یی تشیل خصوصنه قرار ویرمشلردر ؛ هرایکی حکومت جزالرینك وباخود علیهارینه باشلامش اولان تحقیقاتك اکمالی نظر اعتباره آلمقسزین اشبو کانی بلاتفریق اعادهٔ خصوصنده متحددرلر .

فصل ٣
اجرا قومیسیونی

ماده ٦

١٩١٤ — ١٩١٨ حربنه اشتراك ایتمیان دولتلره تابع صلیب احمر جمعیتلرینك اوچ ممثل ایله تورك ویونان حکومتلرینك برممثلندن متشکل بین‌الملل برقومیسیون ، آتف‌البیان برنجی وایکنجی فصللرده ذکر اولنان شرائط داخلنده ، رهینه‌لرله سیویل اسرانك اعاده‌سنه واسرای حربك مبادله‌سنه متعلق معاملاتی اداره‌ایله مکلف اولهجقدر. اشبو قومیسیون مذکور معاملاتك طرز وصورتی تثبیت واجراسنه نظارت ایلیهجك و بالخاصه :

ا) ارکاب نقطه‌لرنده مملکتلرینه اعاده اولنهجق رهینه‌لرله اسیرلری تورکیه ویونان مأمورلرندن آلمق ومذکور رهینه واسیرلرك هویت وعددینی تحقیق ایلمك واخراج نقطه‌لرنده تورکیه ویونان مأمورلرینه تسلیم ایتمك ؛

ب) ارکاب لیمانلرندن اعتباراً اعاده اولنهجق تورك و یونان رهینه و حرب اسیرلرینك نقلی تورکیه ویونان حکومتلریله مشترکاً تنظیم ایلمك. یونان حکومتی یونك ایجون لزومی اولان وسائط نقلیهٔ بحریه‌یی اعطا ایده‌جکدر؛

ج) هرایکی حکومتدن بری طرفندن طلب اولنان وتسلیم ایدلمامش بولنان حرب اسیرلریله سیویل رهینه‌لرك مقدراتی تعیین ایجون لازم کلن بالجمله تحقیقات وتحریاتك اجراسنه تورکیه ویونان حکومتلرینك ومأمورلرینك اشتراك ومعاونتیله مباشرت ایلمك .

خصوصلریله مکلف اولهجقدر .

علاقه‌دار حکومتلر بوخصوصده قومیسیونه بتون مظاهر تلزینی ابراز وبالجمله تسهیلاتی اعطا ایتمکی تعهد ایدرلر.

ماده ٧

قومیسیونك اداره‌لرینه وایفای وظیفه‌لرینه مقتضی مصارف متساویاً تورکیه ویونان حکومتلرینه عائد اولهجقدر.

اشبو اتفاقنامه درحال موقع مرعیته قونهجقدر .

لوزانده ٣٠ کانون ثانی ١٩٢٣ تاریخنده أوچ نسخه اولهرق تنظیم ایدلمشدر .

أ . ق . ونیزه‌لوس
د . فافلاماتوس

م . عصمت
دوقتور رضا نور
حسن

ماده ٢

تورکلر طرفندن توقیف ایدیلان سیویل یونان اسراسی ایله رهینه‌لری برنجی ماده‌نك (١) فقره‌سنده اشارت اولنان سیویل تورك رهینه‌لرینك اعاده‌سی عقبنده اعاده اولونمیلمك ومحریسی‌ایجاب ایدنلرك اعاده‌سی ممکن‌اولدیغی قدر قیصه بر مدت ظرفنده اجرا ایدیلمیلمك اوزره تورك حکومتی معرفتیله ازمیرده وياخود استانبولده جمع ایدیلهجکلردر .

ماده ٣

تورکیه ویونان حکومتلری طرفندن تودیع اولنان اعاده لیسته‌لری بالآخره اتمام واکمال اولنهجقلردر .

فصل ٢

اسرای حرب

ماده ٤

برنجی ماده‌نك (١) فقره‌سنده کوستریلن تورك سیویل رهینه‌لرینی یونان حکومتنك تورکیه حکومتنه اعاده ایدهجکی تاریخدن ممکن مرتبه آز بر زمان صکره و بوتاریخدن اعتباراً اون بش کونی تجاوز ایتمیهجك برمدت ظرفنده ، یونان حکومتی ، النده بولنان اسرای حربك مجموعنی بردفعه‌ده تورکیه‌یه اعاده وازمیره نقل ایدهجکدر.

بمده تورکیه ضابطه مقابل ضابط وفقره‌مقابل فقراولق اوزره یونانستانه مساوی مقداردہ یونان حربیه‌لرینی اعاده ایدهجکدر . بوحرب اسیرلری تورك اسرای حربیه‌سی کبیرن یونان سفینه‌لرینك عودت سیاحتلرنده مذکور واپورلرله مملکتلرینه اعاده اولونمیلمك اوزره ، تورك حکومتی طرفندن زمان لازمنده مناسب محلارده جمع ایندیریلهجکلردر .

یونان حرب اسیرلرینك متباقیسی صلح معاهده‌نامه‌سنك امضالانمسی متعاقب وامضا تاریخدن صکره اوچ هفته ظرفنده تورکیه معرفتیله اعاده اولنهجقدر .

ماده ٥

تورك ویونان حکومتلری تسکین اذهان مقصدیله الرنده بولنان بالجمله حرب اسیرلریله سیویل موقوفینه ، کرك حقوق عمومیه‌یه عائد جنایت وياجنحه‌لردن وکرك انضباطه مغایر خطیئاتدن دولایی جزایه محکوم وياجزا

۷ ـ سیویل موقوفینك اعاده‌سیله حرب اسیرلرینك مبادله‌سنه دائر تورك ـ یونان ائتلافنامه‌سی

۳۰ کانون ثانی ۱۹۲۳ تاریخنده امضا ایدلمشدر

زیرده واضع‌الامضا تورك ویونان مرخصلری ، اصول‌ونظامنه‌موافق بولدقلری صلاحیتنامه‌لرك اقتضاسنه توفیقاً حرکتله ، الیوم توركیه‌ده ویونانستانده آلیقونیلان سیویل موقوفینك متقابلاً اعاده‌سی واسرای حربك مبادله‌سی تأمین ایچون احکام آتیه‌یی قرارلشدیرمشلردر :

فصل ۱
سیویل موقوفین

ماده ۱

الحالة هذه یونانستانده آلیقونیلان سیویل تورك اسراسی ورهینه‌لری یونانستان حکومتی معرفتیله مملکتلرینه اعاده اولنه‌جقلردر . حکومت مذکوره اساس اعتباریله آناطولی سکنه‌سندن اولان اشخاصی ازمیره و تراکیا اهالیسندن اولان کسانی‌ده استانبوله نقل ایندیره‌جکدر .

یونانستانده موقوفینك واپوره ارکانی اثناسنده تبیین ایدیله‌جك اولان‌اعاده کیفیتی اساس اعتباریله اشبوائتلافنامه امضالندقدن یدی کون صکره بلشلایه‌جق و بروجه‌آتی ختام بوله‌جقدر :

ا) یونان حکومتی طرفندن احضار و اعطا اولنان لیسته‌لرده اسملری مذکور اشخاص ایچون ایکی هفته‌یی تجاوز ایتمیه‌جك برمدتده ؛

ب) توركیه حکومتی طرفندن احضار واعطا اولنان لیسته‌لرده کوریلان وتحریبی ایجاب ایدن اشخاص ایچون اك قیصه بر مدت ظرفنده .

پروتوقول

اصولاً حائز صلاحیت اولان زیرده واضعین امضا تورکیه مرخصلری ، تورکیه حکومتنك ، روم وتورك اهالینك مبادلهسنه دائر یونانستانله عقد اولنان بو اونکی تاریخلی مقاوله نامهنك موقع مرعیته کیرمسی بکامکسزین واشبو مقاوله نامهنك برنجی مادهسی احکامنی کوزتمکسزین ، صلح معاهدهنامهسی امضا اولنمز اولمماز مذکور مقاوله نامهنك دردنجی مادهسنده موضوع بحث اولان غیر معلول اشخاصی تخلیه و بونلرك عزیمتلرینی تأمین ایدهجکنی بیان ایدرلر .

۳۰ کانون ثانی ۱۹۲۳ تاریخنده لوزانده اوچ نسخه اوله رق تنظیم اولنمشدر .

م . عصمت
دوقتور رضانور
حسن

مالقرنی ترك ایتدیرمك ایچون تعدوضریدن دوغریبه ونه‌ده دولایسیله هیچ بر تضیق اجرا ایدلیه‌جکنی متقابلاً تعهد ایدرلر . کذلك مملکتی ترك ایدن ویا ترك ایده‌جك اولان مهاجرنی هیچ بر ویرکو ویا فوق‌العاده رسمه تابع طوتمیه‌جقلرنی دخی تعهد ایدرلر. ایکنجی ماده موجبنجه مبادله‌دن استثنا ایدیلن مناطق سکنه‌سنك، مناطق مذ کوره‌ده قالق ویا تکرار اورایه دخول ایتمك حقلرینه تورکیه و یونانستانده حریتلرندن و حق تصرفلرندن سربستجه استفاده ایتملرینه هیچ بر مانع ایقاع ایدلیه‌جکدر . بوحکم مبادله‌دن استثنا ایدلمش مناطق مذ کوره سکنه‌سنه عائد اموالك سربستی‌فراغی واشبو سکنه میاننده تورکیه‌لی ویونانستانی ترك‌ایتمك آرزوسنده بولنانلرك اختیارلریله عزیمتنی منع ایچون برسبب اولمرق ایلری سورولمیه‌جکدر .

ماده ١٧

مختلط قومیسیونك و عضولرینك اداره‌لرینه و ایفای وظیفه‌لرینه مقتضی مصارف قومیسیون طرفندن تعیین ایدیله‌جك نسبتلرده علاقه‌دار حکومتلر طرفندن درعهده اولنه‌جقدر.

ماده ١٨

طرفین عالیین عاقدین قوانین موضوعه‌لرنده اشبو مقاوله نامه‌نك اجراسنی تأمین ایچون لازم اولانجق تعدیلاتی متقابلاً اجرا ایلکی تعهد ایدرلر .

ماده ١٩

اشبو مقاوله نامه طرفین عالیین عاقدین نظرنده تورکیه ایله عقد اولنه‌جق صلح معاهده نامه‌سنده مندرج ایمش بی عینی حکم وقوتی حائز اولاجقدر . مذ کور معاهده نامه‌نك ایکی طرف عالی متعاقد طرفندن تصدیقی متعاقب درحال مرعی اولاجقدر .

تصدیقاً للمقال، صلاحیتنامه‌لرینك اصوله موافق ومعتبر اولدیغی کوریلن ، واشبو مقاوله‌نامه‌یی امضا ایتمشلردر .

لوزانده ٣٠ کانون ثانی ١٩٢٣ ده اوچ نسخه اوزرینه تنظیم ایدلمش اولوب بری یونانستان حکومتنه و بری تورکیه بیوك ملت مجلسی حکومتنه اعطا ایدیله‌جك و اوجنجیسی ، تورکیه ایله منعقد صلح معاهده نامه‌سنه وضع امضا ایدن دول سائره‌یه برر مصدق صورتی ویرلمك اوزره ، فرانسه جکومتی خزینهٔ اوراقنه تودیع قلنه‌جقدر .

أ . ق . وینزیلوس
د. قافلامانوس

م . عصمت
دوکتور رضا نور
حسن

ماده ١٤

قومیسیون علاقه‌دار مال صاحبنه الدن آلنان وکائن اولدیغی اراضی حکومتك امرینه قالاجق اولان اموالدن دولایی کندیسنه بورجلی قالان مبلغ معین بر بیانناممه توديع ايده‌جکدر .

اشبو بیانناممه‌لرده‌کی اساس اوزرینه ذمت اولهجق مبالغ تصفیه‌لك وقوعبولهجق مملکت حکومتلك مهاجرك منسوب اولدیغی حکومته قارشی بربورجی تشکیل ايده‌جکدر . بو مهاجر اساس اعتباریله هجرت ایتدیکی مملکتده آلهجغی اولان مبالغه مقابل ترك ایتدیکی اموالله قیمت وماهیتجه مساوی اموال آلاجقدر .

هر آلتی آیده بر حکومتلر طرفندن بروجه‌بالا ذکر اولنان بیانناممه‌لر اساسی اوزرینه متقابلاً واجب‌التأدیه مبالغك بر حسابی تنظیم ايديله‌جکدر .

تصفیهٔ نهایده اکر دیون متقابله آرهسنده معادلت موجود ایسه بونا متعلق حسابات یکدیکرینه محسوب ايديلهرك قپاديله‌جقدر . اکر اشبو محسوب معاملهسندن صوکره حکومتلردن بری دیکرینه قارشی بورجلی قالیر ایسه‌اشبو بورج بقیه‌سی بروجه‌پشین تأدیه ايديله‌جکدر . اکر بورجلی حکومت بو تأدیه ایچون مهلت طلب ایدرسه، مبلغ مدیون به اعظمی اوچ تقسیط سنوی ایله تأدیه ايدلمك شرطیله ، قومیسیون بو مهلتی بخش ايده‌بیله‌جك واشبو مهلت انناسنده تأدیه ايديله‌جك فائض تعیین ايده‌جکدر .

اکر تأدیه ايديله‌جك مبلغ اولدقجه مهم اولور ودها اوزون مهلتلری استلزام ایدرسه مدیون حکومت بورجلی اولدیغی مقدارك یوزده یکرمیسنه قدر مختلط قومیسیونجه تعیین ايديله‌جك بر مبلغی پشین اولارق تأدیه ايده‌جك وباقیسی ایچون مختلط قومیسیون طرفندن تعیین ايديله‌جك مقدار فائضلی واعظمی یکرمی سنه‌لك برمهلتده قابل اطفا استقراض تحویلاتی اخراج ايده‌جکدر . مدیون حکومت بواستقراضك نسویه‌سنه قارشولق اولهرق قومیسیون طرفندن قبول ايدلمش رهنلر تخصیص ايده‌جکدر . بورهنلر یونانستانده بین‌الملل قومیسیون و استانبولده دیون عمومیه مجلسی طرفندن اداره و واردانی قبض ايديله‌جکدر . بو رهنلر ایچون عدم ائتلاف حالنده بونلری تعیین ایتمك جمیت اقوام مجلسنه عائد اولاجقدر .

ماده ١٥

مهاجرتی تسهیل مقصدیله علاقه‌دار دولتلر طرفندن مختلط قومیسیونه مذکور قومیسیونجه تعیین ايديلان شرائط داخلنده آوانس اولهرق مبالغ تخصیص ايديله‌جکدر .

ماده ١٦

تورکیه‌ویونانستان حکومتلری اشبو مقاوله‌نامه موجبنجه اراضیلرینی ترك مجبوریتنده بولنان اشخاصه ومهاجرینك عزیمت ايده‌جکلری مملکتلره عقلری ضمنده سوق ايديله‌جکلری لیمانلره پایله‌جق تبلیغاته متعلق بالجمله مسائلده اون برنجی ماده‌ده مذکور مختلط قومیسیونله ائتلاف ايده‌جکلردر.

طرفین عاقدین مبادله ايديله‌جك اهالیه عزیمتلری ایچون تعیین ايديلن تاریخدن اول مملکتلرینی وبا

١١ نجی ماده‌ده ذکر اولنان مختلط قومیسیون یونانستانده‌کی اوقافه عائد اموالك وبوندن متولد حقوق ومنافعك وتورکیه‌ده رومللره عائد تمائلی تأسیساتك تصفیه‌سنه باشلارکن متقدم معاهده‌نامه‌لره اشبو تأسیساتك و یونانلره علاقه‌دار اشخاصك حقوق و منافعی تامینه احقاق ایچك مقصدیله تثبیت ایدلش بولنان اساساتدن ملهم اولهجقدر .

١١ نجی ماده‌ده ذکر اولنان مختلط قومیسیون اشبو احکامی تطبیقه مأمور اولهجقدر .

ماده ١١

اشبو مقاوله‌نامه‌نك موقع مرعیته‌وضعندن اعتباراً بر آیلق برمهلت ظرفنده طرفین عالیین عاقدینندن هر بری ایچون درت و ١٩١٤ — ١٩١٨ حربنه اشتراك ایتمه‌مش اولان حکومات تبعه‌سی آره‌سندن جمعیت اقوام مجلسنجه انتخاب ایدلش اوچ اعضادن مرکب وتورکیه‌ده ویا یونانستانده منعقد اولهجق مختلط بر قومیسیون تشکیل اولنهجقدر . قومیسیونك ریاستی اشبو اوچ بیطرف اعضانك هر بری طرفندن متناوبةً درعهده ایدیلهجکدر .

مختلط قومیسیون کندیسنه لازم کورونهجك محلارده هر بری بر تورك ، بر یونانلی اعضا ایله کیفی طرفدن تعیین ایدیلهجك بیطرف بر رئیسدن مرکب وکیفی امری آلتنده جالیشهجق تالی قومیسیونلرتشکیل ایتمك حقنه‌مالك اولهجقدر . مختلط قومیسیون، تالی قومیسیونلره ویریلهجك صلاحیتلری تعیین ایده‌جکدر .

ماده ١٢

مختلط قومیسیون اشبو مقاوله‌ده مذکور مهاجرته نظارت وآنی تسهیل ایتمك وطفوزنجی واونجی ماده‌لرده مذکور اموال منقوله وغیر منقوله‌نك تصفیه‌سنه توسل ایتمك وظیفه‌سیله مکلف اولاجقدر .

مذکور قومیسیون مهاجرتك ومارالذکر تصفیه‌نك صور واشکالنی تثبیت ایده‌جکدر .

عمومی برصورتده مختلط قومیسیون اشبو مقاوله‌نامه‌نك اجراسنك استلزام ایده‌جکی تدابیری اتخاذ ایتمك واشبو مقاوله‌نامه‌نك محل ویریلهجکی بالجمله مسائلده قرار ویرمك خصوصلرنده یونون صلاحیتلری حائز اولهجقدر .

مختلط قومیسیونك مفرراتی اکثریت آرا ایله اتخاذ اولنهجقدر .

تصفیه ایدیلهجك اموال ، حقوق ومنافعه متعلق بالجمله اعتراضات قومیسیون طرفندن صورت قطعیده حل ایدیلهجکدر .

ماده ١٣

مختلط قومیسیون ، علاقه‌داران دیکلندکدن وباخود برای استماع اصولله توفیقاً دعوت ایدلدکدن سوکره اشبو مقاوله‌نامه‌یه توفیقاً تصفیه ایدیلهجك اولان اموال منقوله وغیر منقوله‌نك تقدیر قیمته باشلامدیرلق ایچون یونون صلاحیتلری حائز اولهجقدر .

تصفیه ایدیلهجك اموالك تقدیر قیمته اشبو اموالك آلتون قیمتی اساس اولاجقدر .

هرایکی مملکت مأمورینی ۱۱ نجی ماده‌ده محرر مختلط قومیسیونك توصیه‌سی اوزرینه بونلرك قبل خصوصنده اعطای تسهیلات ابراز ایده‌جکلردر .

اموال منقوله‌لرینك تمامی‌وبرقسمنی برابرلرنده کوتوره‌میه‌جك اولان مهاجرین بونلری محللرنده براقه‌بیله‌جکلردر. بوتقدیرده مأمورین محلیه براقیلان اموال منقوله‌نك مفردات دفتریی وقیمتی مهاجرت ایدن شخصك مواجهه‌سنده تثبیت ایده‌جکلردر . مهاجر طرفندن براقیلان اموال منقوله‌نك مفردات وقیمتی بین اولان ضبط و قیدی درت نسخه اوزرینه تنظیم ایدیله‌جك وبونلردن بری مأمورین محلیه تسلیم ایدیله‌جك ، ایکنجیسی طقوزنجی ماده‌ده محرر تصفیه معامله‌سنه اساس تشکیل ایتمك اوزره ۱۱ نجی ماده‌ده ذکر ایدیلن مختلط قومیسیونه ، اوچنجیسی مهاجرك هجرت ایتدیکی مملکتك حکومتنه تودیع ایدیله‌جك ، دردنجیسی‌ده مهاجره اعطا اولنه‌جقدر .

ماده ۹

مهاجرینه وسکزنجی ماده‌ده مصرح جماعاته عائدشهر داخلنده وبافرادکی اموال غیرمنقوله ومذکورمهاجرین وبا جماعات طرفندن براقلمش اولان اموال منقوله ۱۱ نجی ماده‌ده مصرح مختلط قومیسیونلر طرفندن آتیده‌کی احکامه توفیقاً تصفیه ایدیله‌جکدر .

مجبوری مبادله‌یه تابع حوالیده بولنوب مبادله‌یه غیر تابع حوالیده متمکن جماعتلرك مؤسسات دینیه وبا خیریه‌سنه عائد اولان اموال دخی کذلك عینی شرائط داخلنده تصفیه ایدیله‌جکدر .

ماده ۱۰

طرفین عالیین عاقدینك اراضیسنی اقدمجه ترك ایتمش اولان واشبو مقاوله‌نامه‌نك اوچنجی ماده‌سی احکامی موجبنجه مبادله‌ٔ اهالیده داخل عد ایدیلن اشخاصه عائد اموال منقوله وغیر منقوله‌نك تصفیه‌سی ۹ نجی ماده‌یه توفیقاً و ۱۸ تشرین اول ۱۹۲۲ تاریخندن بری تورکیده و یونانستانده مصادره وبا مجبوری بیع وسائره کبی اشبو اموال اوزرندهکی حق ملکیته هر هانکی بر تحدید وقید ایرات ایدیمی بر صورتده تأسیس ایدلش بالجمله قوانین ونظاماتدن منبعث ، مرته ماهیتده اولورسه اولسون بالجمله تدابیره تابع طوتلمسزین اجرا ایدیله‌جکدر . اشبو ماده‌ده و ۹ نجی ماده‌ده محرر اموال بو جنسدن بر تدبیره معروض قالمش اولدقلری تقدیرده قیمتلری اون برنجی ماده‌ده مصرح قومیسیون طرفندن اشبو تدابیر تطبیق ایدلدکمش کی تعیین وتثبیت اولونور .

استملاك ایدلش اولان اموالك کلنجه ، مختلط قومیسیون هر ایکی مملکتده مبادله‌یه تابع اشخاصه عائدومبادله‌یه تابع اراضیده کائن اولوب ۱۸ تشرین اول ۱۹۱۲ دن بری استملاك ایدلش اولان اشبواموالك یکدن قیمت تقدیر ایده‌جکدر . قومیسیون ، تعیین ایده‌جکی ضرورلری مال صاحبلری لهنده تعمیر ایلیه‌جك برتعویض تعیین ایده‌جکدر. بو تعویضك مقداری مذکور مال صاحبلرینك مطلوبنه واستملاك ایدلش اولان اموال غیر منقوله‌نك بولوندیغی اراضیده‌کی حکومتك ذمتنه کچیریله‌جکدر .

سکزنجی وطقوزنجی ماده‌لرده مذکور اشخاص انتفاعندن شو وبا بو صورتله محروم ایدلش اولدقلری مالرینك وارداتی اخذ ایتمه‌مش اولدقلری تقدیرده اشبو واردات قیمتنك کندیلرینه اعاده‌سی حریدن اولکی ایراد وسطی اساسی اوزرینه ومختلط قومیسیون طرفندن تثبیت ایدیله‌جك اشکاله توفیقاً تأمین اولنه‌جقدر .

ماده ٤

عائدلری تورکیه اراضیسنی ترك ایتمش اولوبده کندیلری الیوم تورکیه‌ده آلیقونلمش بولنان روم اهالیسنه منسوب بالجمله غیر معلول اشخاص اشبو معاهده‌نامه احکامی موجبنجه یونانستانه سوق ایدیلمجك ایلك روم قافله‌سنی تشکیل ایده‌جکلردر .

ماده ٥

اشبو مقاوله‌نامه موجبنجه اجرا ایدیلمجك مبادله دولایسیله ، اشبو مقاوله‌نامه‌نك طقوزنجی واونجی مادهلری احکامی مرعی اولمق اوزره ، ته تورکیه‌دکی رومارك ونده یونانستاندهکی تورکلرك حقوق تصرفیه‌سنه و مطلوباتنه هیچ برخلل ایراث ایدیلیه‌جکدر .

ماده ٦

مبادله‌یه تابع اهالیدن برشخصك مرتکب اولدیغی جنایت برکونه حائل وضع ایدیلمیه‌جکدر. برمهاجر علیهنه برجزای ترهیبی ایله محکومیت قطعیه لاحق اولدیغی وهنوز قطعیت کسب ایتمهمش محکومیت وبا تعقیبات جزائیه‌بولندیغی تقدیرده اومهاجر، علیهنده تعقیبات اجرا ایدن مملکت مأموریتی طرفندن جزاسنی چکمك وياخود محاکمه ایدلمك اوزره عزیمت ایده‌جکی مملکت مأموریتنه تسلیم ایدیلمیه‌جکدر .

ماده ٧

مهاجرلر ترك ایتدکلری مملکتك تابعیتی غائب ایده‌جکلر وعزیمت ایتدکلری مملکتك اراضیسنه وصوللری آنیده‌اوعملکتك تابعیتی اکتساب ایلیه‌جکلردر. ایکی مملکتدن برووادیکرینی اقدیجه‌ترك ایتمش وهنوز یکی‌تابعیتلرینی اکتساب ایتمهمش اولان مهاجرلر اشبومقاوله‌نامه‌نك امضاسی تاریخنده اشبوتابعیت جدیده‌یی اکتساب ایلیه‌جکلردر.

ماده ٨

مهاجرلر هرجنسدن منقول مالارینی برابرلرنده کوتورمك وبا نقل ایتدیرمکده سربست اولهجقلر وبویوزدن تاخراج ، نه‌ادخال رسمنه ، نه‌ده باشقه هیچ بر رسم ویرمکه تابع طوتولیه‌جقلردر .

کذلك اشبو اتفاقنامه احکامی موجبنجه حکومتین عاقدیندن برینك اراضیسنی ترك ایده‌جك اولان جماعت اعضاسی (جوامع ، تکیه‌لر، مدرسه‌لر ، کایسالر ، مناستلر ، مکتبلر ، خسته‌خانه‌لر، شرکتلر، جمعیتلرواشخاص معنویه ومرهانکی ماهیتده اولورسه اولسون دیکر تأسیسات مأمورین و مفسوخینی داخل اولدیغی حالده) کندی جماعتلرینه عائد اموال منقوله‌یی سربستجه برابرلرنده کوتورمك ویا نقل ایتدیرمك حقنه مالکدرلر . .

٦ ـ تورك و روم اهالينك مبادله‌سنه دائر مقاوله‌نامه و پروتوقول

٣٠ كانون ثانى ١٩٢٣ تاريخنده امضا ايدلمشدر

تورکیه بویوك ملت مجلسی حکومتیله یونان حکومتی ، آتیده‌کی موادی قرارلاشدیرمشلردر :

ماده ١

١ مایس ١٩٢٣ تاریخندن اعتباراً تورکیه اراضیسنده متمکن روم اورتودوکس دینندە یونان تورکیه تبعه‌سی ایله یونان اراضیسنده متمکن مسلمان دینندە یونان یونان تبعه‌سنك مجبوری مبادله‌سنه ابتدار ایدیله‌جکدر .

اشخاص مذکوره تورکیه و یونان حکومتلرینك کندی مملکتلری حقنده مساعدسی اولدقجه نه‌تورکیه‌ده، نه‌ده یونانستانده کلوب تکرار برلشه‌میه‌جکلردر .

ماده ٢

برنجی ماده مصرح اولان مبادله آتیده‌کی اهالیه شامل دکلدر :

ا) درسعادت روم اهالیسی ؛

ب) غربی تراکیانك مسلمان اهالیسی .

درسعادتك روم اهالیسی عد ایدیله‌جکلر ١٩١٢ قانونی موجبنجه محدید ابعادلش بولنان درسعادت شهر اماتی حوزه‌سنده ٣٠ تشرین‌اول ١٩١٨ تاریخندن مقدم ساکن بولونمش اولان بالجمله رومللردر . غربی تراکیانك مسلمان اهالیسی عد ایدیله‌جکلر ، بکرش‌معاهده‌نامه‌سیله ١٩١٣ ده تعیین ایدیلن خطحدودك شرقندەکی حوالیده متمکن بالجمله مسلمانلردر .

ماده ٣

روم وتورك اهالیسی متقابلاً مبادلەیه تابع بولنان اراضیدن ١٨ تشرین اول ١٩١٢ تاریخندن اعتباراً ترك ایتمش اولان روم ومسلمانلر برنجی ماده‌ده مصرح اولان مبادلەیه داخل عد اولنه‌جقلردر .

اشبو مقاوله‌نامه‌ده‌ذکری کچن «مهاجر» تعبیری مهاجرت ایده‌جك ویا ١٨ تشرین اول ١٩١٢ تاریخندنبرو مهاجرت ایتمش بولنانبالجمله اشخاص مادیه ومعنویه‌یی قصد ایدر .

اشبو مقاوله‌نامه‌یی ، اونوز آیدن عبارت اولان ایلك بر دورەنك انقضاسندن صکره ، هرزمان فسخ ایتمك حقنی ، فسخدن آلتی آی صکره سالف‌الذکر مقاوله‌نامه‌نك تأثیری نهایت بولمق اوزره ، یکدیکرینه قارشی طاتیقده مطابق قالمشلردر .

بر طرفدن تورکیه ودیکر طرفدن دول عاقدهٔ سائره‌دن هربری ، مقاوله‌نامه‌نك تطبیق حقنده بر وجه بالا تبدیت ایدیلن مدتلر ظرفنده هر زمان وکندیلرندن بوخصوصده طلب واقع اولور اولماز یکی تجارت معاهده‌لری عقدی ضمننده مذکور مدتلرك انقضاسندن اول اکمالی تأمین ایچون کمال فعالیتله تعقیب ایده‌جکلری مذاکراته کیریشمکی تعهد ایدرلر .

اکر مبحوث عنه مذاکرات سالف‌البیان مدتلرك انقضاسندن اول نتیجه پذیر اولامامش بولونورسه طرفین عالیین عاقدیندن هر بری سربستی حرکتی تکرار اکتساب ایده‌بیله‌جکدر .

ماده ١٩

اشبو مقاوله‌نامه تصدیق ایدیله‌جکدر .

تصدیقنامه‌لر سرعت ممکنه ایله پارسده تودیع اولنه‌جقدر .

اشبو مقاوله‌نامه بوکونکی تاریخلی صلح معاهده‌نامه‌سی ایله عینی شرائط داخلنده موقع مرعیته کیره‌جکدر .

تصدیقاً للمقال ، بالاده ذکر اولنان مرخصلر اشبو مقاوله‌نامه‌یی امضا ایتمشلردر .

لوزانده ٢٤ تموز ١٩٢٣ تاریخنده یالکز برنسخه اولهرق تنظیم ایدلش اولوب بو نسخه فرانسه حکومت جمهوریه‌سی خزینهٔ اوراقنه تودیع اولنه‌جق وحکومت مذکوره واضع‌الامضا دولتلرك هر برینه بر مصدق نسخه‌سی اعطا ایده‌جکدر .

هورأس روميبولد
م. عصمت
بهلله
دوقتور رضا نور
غاروني
حسن
ژ. س. مونتانيا
ق. اوچيائي
أ. ق. وه‌نيزه‌لوس
د. قافلاماتوس
قسطنطين ديباماندي
قسطنطين فوتچسقو

ماده ۱۵

ملکیت صناعیه، ادبیه وياصنايع نفيسه ملكيتي اموريته متعلق اوراق ، دفاتر وپلانلره وبونلرك تورکیه‌ده واقع اولدقلرندن، اهاليسنه تورکیه‌دن اراضی تفریق اولنان دولتلر دوائرینه، محتملی اولان دور وبا تبلیغنه دائر بالجمله مسائل علاقه‌دار مملکتلر آراسنده مخصوص مقاوله‌نامه‌لر ایله تنظیم ایدیله‌جکدر .

احکام عمومیه

ماده ۱۶

دول عاقده ، اشبو مقاوله‌نامه‌نك موقع مرعیته وضعی آنده ، کندی حاکمیت وبا اداره‌لرینه تابع بولنان بر حکومت مختاریه مالك دومینیونلرك ، مستملکه‌لرینك ، ممالك محميه‌لرینك وبا ماورای ایجاده کائن ممالك وبا اراضیلرینك کافه‌سنده وبا بعضیلرنده مقاوله‌نامهٔ مذکور احکامنك تطبیق ایدیلمیه‌جکنی بیان ایتمك حقنی محافظه ایتمکده اولوب بو تقدیرده تورکیه ، مذکور دومینیونلر ، مستملکه‌لر ، ممالك محميه ، ممالك وبا اراضیسیه قارشو اشبو مقاوله‌نامه‌دن متولد تعهداتدن آزاده قاله‌جقدر .

شو قدرکه دول مذکوره ، اشبو مقاوله‌نامه موجبنجه بایه‌جقلری بیانات ایله مقاوله‌دن اخراج ایدیله‌جکلری حکومت مختاریه مالك هر دومینیون ، مستملکه ، مملکت محميه ، مملکت وبا اراضی نامنه اشبو مقاوله‌نامه احکامنه مؤخراً اشتراك ایدیله‌بیلیرلر .

ماده ۱۷

طرابلس غربدن نشأت ایدن وبا اورایه کیدن امتعه ومحصولات تورکیه‌ده ایتالیان امتعه و محصولاتنك تابع اولدقلری اصولك عینه تابع طوتیله‌جقدر .

تورکیه‌دن نشأت ایدن وبا تورکیه‌یه کیدن امتعه و محصولات طرابلس غربده دیکر هرانجی مملکته بایلان اك مساعد معامله‌دن مستفید اولهجقدر .

ماده ۱۸

اشبو مقاوله‌نامه بش سنه مدت ایچون عقد اولنمشدر .

برنجی فصله متعلق اولدقری برطرفدن تورکیه ودیکر طرفدن یونانستان ، رومانیا ، صرب ـ خروات ـ سلوونی دولتی دها قیصه برمدت ظرفنده مبادلات تجاریه‌لری ایچون یکی بر نظام تأسیسنه توسل لزومنی کوسترمدن ،

تورکیه‌ده کذلك معامله‌ٔ متقابله شرطیله ، اوزرلرنده ویا اصل ایلك ظرفلرنده یاخود خارجی ظرفلرنده منشأ ، جنس ، ماهیت ویا اوصاف مخصوصه‌لری حقنده دوغریدن دوغریی‌یه ویا بالواسطه ساخته تعریفاتی حاوی مارقه ، اسم ، اشارت ویا هردرلو علاماتی طاشیان بالجمله محصولات ویا امتعه‌نك ادخال ویا اخراجی ایله داخلده اعمالی ، تداولی ، بیعی ومیدان فروخته وضعی ، مجازات مخصوصه ایله منع وترهیب ایتمکی تعهد ایلر .

ماده ١٣

تورکیه ، عینی خصوصده کذلك معامله‌ٔ متقابله‌ده بولنلرق شرطیله ، اوصاف مخصوصه‌لری‌طوپراق‌ویااقلیمدن آلان محصولاتك بر عنوان محلی طاشیسی حقنی ویا عنوان محلی استعمالنك جائز اولهیله‌جکی شرائطی تعیین ویا تنظیم ایدوب دیکر عاقد بر مملکتده موقع مرعیده بولنان و صلاحیتدار مأموریی طرفندن تورکیه‌یه صدورت منتظمه‌ده تبلیغ اولنان قوانینه وقوانین مذکوره موجبنجه متخذ اداری ویا عدلی مقرراته توفیق حرکت ایتمکی تعهد ایلر؛ قوانین ومقررات‌مذکوره خلافنه اولهرق عنوان محلی‌طاشیان محصولات‌ویاامتعه‌نك ادخال‌واخراجی‌ایله اعمال ، تداول ، بیع ویا موقع فروخته وضعی تورکیه طرفندن منع ایدیله‌جك و ١٢ نجی ماده‌ده ذکر اولنان تدابیر ایله جزالندیریله‌جکدر .

ماده ١٤

تورکیه اشبو مقاوله‌نك موقع مرعیته وضعندن اعتباراً اون ایکی آی مدتك انقضاسندن اول :

١ — ملکیت صناعیه‌نك حمایه‌سنه دائر اولوب ٢ حزیران ١٩١١ تاریخنده واشینغتونده تعدیل ایدیلان ٢٠ مارت ١٨٨٣ تاریخلی بین‌الملل پارس مقاوله‌نامه‌سنه ، معاملات و اصول مخصوصه‌سنه توفیقاً ، اشتراك ایتمکی ؛

٢ — کذلك ادبیاته وصنایع نفیسه‌یه عائد آثارك حمایه‌سنه متعلق اولهرق ١٣ تشرین ثانی ١٩٠٨ تاریخنده برلینده تکرار تعدیل ایدیلان ٩ ایلول ١٨٨٦ تاریخلی بین‌الملل برن مقاوله‌نامه‌سی ایله ادبیاته و صنایع نفیسه‌یه عائد آثارك حمایه‌سنه دائر ٢٠ مارت ١٩١٤ تاریخلی برن منضم پروتوکوله اشتراك ایلمکی تعهد ایدر .

بالاده مذکور مقاوله‌نامه‌لرله پروتوکولك تورکجه لسانیه ترجمه حقنه دائر احکامنه متعلق اولهرق تورکیه طرفندن درمیان ایدیلان قید احترازی‌یه بو مقاوله‌نامه‌نك موقع مرعیته وضعی تعقیب ایدن سنه ظرفنده مذکور مقاوله‌نامه‌لرله پروتوکولی مشترکاً امضا ایتمش بولنان دیکر دولتلر طرفندن هیچ اعتراض وقوع بولمدیکی تقدیرده اشبو مقاوله‌نامه‌یه واضع‌الامضا بولنان دول سائره‌ده سالف‌الذکر قید احترازی‌یه اشبو مقاوله‌نامه‌نك مدت دوامنجه اعتراض الهیه‌جکلردر .

اشبو مقاوله‌نامه‌یه واضع‌الامضا بولنان دولتلر تورکیه‌نك حق ترجمه‌یه متعلق قید احترازیسنه اشتراکده دوام ایده‌مدکلری تقدیرده تورکیه آنف‌الذکر مقاوله‌نامه‌لرله پروتوکوله اشتراکده دوامه مجبور طوتولیه‌جکدر .

٣ — تورکیه ، عینی مدتك انقضاسندن اول ، مذکور مقاوله‌نامه‌لر اساسانه توفیقاً ، دول سائرهٔ عاقده تبعه‌سنك صناعته، آثار ادبیه‌یه وصنایع نفیسه‌یه عائد ملکیتی قوانین مؤثره ایله تصدیق وحمایه ایتمکی تعهد ایلر .

وسفائنك ليمان ، دوق ، ريختيم ومرساردە توقف ، تحميل وتخليەلرينە متعلق بالجملە تسهيلاتدن استفادەلرينە عائد خصوصاتدە برطرفدن تورکيە ودیگر طرفدن دول عاقدهٔ سائرەنك هربری ، ملی سفائنە تطبيق ايتدكلری معاملەيە مساوی بر معاملەيی متقابلاً يكديگرينە تطبيق ايدەجكلردر .

كذلك ، عينی معاملهٔ متقابله شرطيله، حكومت، مأمورين، اشخاص خصوصيه، جمعيات ويا هرنوع مؤسسات نام ويا منفعتنه اولەرق تحصيل اولنان رسوم صحيه ، ليمان ، ريختيم ، دميرله ، فلاغوزلق ، قرانتينه ، فنار رسومی ورسوم عمائهٔ سائرەيی ، سفائنك مكلف اولدقلری هرنوع رسوم، تكاليف وتأديات خصوصندەدە مساوات مطلقه جاری اولەجقدر .

ادخال ويا اخراج ايديلان امتعه اوزرينه موضوع رسوم وتكاليف، آنجق امتعهٔ مذكورەنك منشأ ومواردويا مخرجلرينه كورە تعيين ايدلديكی و برنجی فصلك احكامنه توفيقاً ديكر بالجملە دول عاقدەيه صورت مقساويەدە مابەالتطبيق بولندقلری جهتله تورکيه ، معاملهٔ متقابلەيه مظهر اولمق شرطيله ، ادخال ويا اخراج ايديلان امتعەيی ، ادخالات ويا اخراجاته توسطايدن سفينەنك سنجاغی، مواصلت ويا عزيمت ليمانلری، كيتك سيروسفری واسكەلەرده توقف اوزرينه مؤسس هيچ برورسم متفاوت ، رسم منضم ويا هرهانكی ماهيتده ويا نەنام آلتنده اولورسه اولسون وكونا تزييد رسومه تابع طوتلمامق كذلك تعهد ايلر .

ماده ۱۱

سفينه وكيلەر و بونلرك حوالەلرينه و بولجيلرينه متعلق اولوب حربدن اول تورکيه طرفندن معتبر طانمش ويا خود باشليجه دول بحريه طرفندن آتياً معتبر طانيله بيلەجك اولان هرنوع وثائق ويا شهادتنامەلر تورکيه طرفندن ديكر دول عاقده تابعيتنده بولنان سفائن حقندە معتبر وتورکيه سفينه و كيلەرينه اعطا ايديلان متقابل شهادتنامەلره معادل عد ايديلەجكدر .

بواحكام، تورکيه طرفندن تورك سفينه وكيلەرينه، باشليجه بحری دولتلرطرفندن تطبيق ايديلان اما وله معادل شرائط داثرەسنده اولمق اوزره، اعطا ايديلان وثائق وشهادتنامەلر آنجق دول عاقدەجه بالذات كندیلری طرفندن وبريلان وثائق وشهادتنامەيه معادل عد ايدلديكی تقديرده معتبر اولەجقدر .

فصل ۳

ماده ۱۲

تورکيه ، معاملهٔ متقابله شرطيله ، ديكر دول عاقدەدن هرهانكی بريسنك مملكتندن نشأت ايدن محصولات طبيعيه ويا مصنوعەيی معاملات تجاريەده هردرلو غيرقانونی رقابته قارشو تأمين ايتمك اوزره بالجملە تدابير تشريعيه ويا اداريەيی اتخاذ واقامهٔ دعواية مساعده ايتمكی تعهد ايلر .

دنکارك عددی ونوعی	مارقه‌لر نومرو	وزن صافی و غیر صافی (کیلوغرام حسابیله) یاخود حجم استیعاب وقیمت	جنس امتعه

مسئولیتی تحتنده اولدیغی بومحرره طرفدن تأیید قلندی . سنه

(بیانتامه‌یی ویرمك امضاسی)

کیفیت طرفزدن (شهادتنامه‌یی اعطا ایدن دائره) بالتصدیق بالاده محرر امتعه‌نك معامله‌ٔ بیعیه‌سنك فی‌الحقیقه بوملکتده ایفا ایدلدیکنی‌ده آیریجه تأیید ایلرز .

(تاریخ و شهادتنامه‌یی اعطا ایدن دائره‌نك امضاسی)

. . . . . شهبندرخانه‌سنجه کوریلمك اشبو امضا تصدیق اولنمشدر .

(تاریخ، امضا وشهبندرخانه مهری)

فصل ۲

ماده ۹

تورکیه ، عینی خصوصده کندیسنه معامله‌ٔ متقابله‌ده بولنلمق شرطیله ، ملی سفائنه تطبیق ایتمکده اولدیغی معامله‌یه مساوی برمعامله‌یی وبادیکر هرهانکی پردولته تطبیق ایتمکده‌اولدیغی وبا ایده‌بیله‌جکی دهامساعد برمعامله‌یی دیکر دول عاقده سفائنه تطبیق ایتمکی تعهد ایلر .

تورکیه، دیکر دول عاقده‌دن هربرینه قارشی ودول مذکوره‌دن هربری تورکیه‌یه‌قارشی صید ماهی‌یی، بحری قابوتاژی یعنی الکاسنك برلیمانندن آلنان امتعه و یولجیلرك عینی الکاك دیکر برلیمانه بحراً نقلی ولیمانلر خدماتی یعنی جر وقلاغوزلق وهرهانکی ماهیتده اولورسه اولسون بالجمله خدمات داخلیه‌یی کندی سنجاغنه حصر ایتمك حقنی محافظه ایدر .

ماده ۱۰

صید ماهی ، بحری قابوتاژ ولیمان خدماتی حقنده مادهٔ آتیده ذکر اولنان استثنا آت محفوظ قالق شرطیله ، مملکته ورود ایدمجك وبا مملکتدن چیقه‌جق هرنوع امتعه‌نك ادخال وبا اخراجی وبا یولجیلرك نقل حقوقه

شکر . . . . . ۹۵ غروش کیلوسی

بیسکوی
چیقولاته
سود خلاصه‌سی
شکرله و خلوفوز
مشروبات غیر کحولیه ، غازوز ، لیموناده
دیکر بتون شکرلی مستحضرات

محتوی اولدقلری پوزده مقدارندهکی شکره نظراً بر استهلاك رسمنه تابعدرلر

تنباکو ۴۰ غروش کیلوسی

مربوط ۳

منشأ شهادتنامه‌سی نمونه‌سی

. . . . . ده مقیم

[۱] مستحصل ویا فابریقه‌تور
. . . . . ده مقیم . . . افندینك وکیلی
تجارتدن . . . . . افندینك

کندی مسئولیتی آلتنده اولهرق آتیده محرر امتعه‌نك مرسل طرفندن بزه ایراز ایدیلان وثائق معتبره‌یه استناداً [۲]
(تورك یاخود . . . . .) منشأ ویا معمولاتندن اولدیغی حضورمزده بیان ایلدیکنی تصدیق ایلرز
(شهادتنامه‌یی اعطا ایدن دائره) [۳]

بوامتعه . . . . . یه عائد اولهرق . . . . . ده تاجر
ویا فابریقه‌تور . . . . . افندی‌نامنه
(. . . . . واپوری ویا قره طریق) ایله کوندرلمشدر.

---

[۱] لزومسز معروضات حك ایدیلهجکدر .

[۲] شهادتنامه مستحصل ویا فابریقه‌تور ویاخود وکیلی طرفندن آلندیغی زمان « مرسل طرفندن بزه ایراز ایدیلان وثائق معتبره‌یه استناداً » کلهلری حذف ایدیلهجکدر .

[۳] شهادتنامهلر کرك تجارت ویا زراعت نظارتلری ، کرك مرسلك منسوب اولدیغی تجارت اوطه‌سی وکرك مرسل‌الیه مملکتك موافق کورهجکی دیکر مرجع تشکیلات ویا جمعیت طرفندن اعطا ایدیلهجکدر .

۱۸۵ – ۱۸۷ – ۱۸۸ . . . . . آواق قابلری .
۱۹۲ . . . . . الدیونلر .
۲۰۰ – ۲۰۱ . . . . . ایشلتمش ویا ایشلتمه‌مش کورکلر .
۲۱۷ – ۲۱۸ . . . . . موبیله
۲۷۳ – ۲۷٤ – ۲۷۵ . . . . . الایشلمه‌لری(روده‌دری)، دانتلار وباموق شریدلر.
۳۰۲ . . . . . قبا ایبك فبریقه‌سی .
۳۰۵ . . . . . غازه الخ .
۳۰۶ . . . . . ایبك توللخ .
۳۰۸ . . . . . ایبکلی منسوجات .
۳۱۱ – ۳۱۲ . . . . . ایبك محافیلر [جاشیرلر]
۳۱٤ . . . . . ایپکلی قوماش والبسه خرجلری (پاس مانتوری).
۳۲٤ . . . . . یوك قوشاق وشالر .
۳۳۹ . . . . . البسه .
۳٤۸ . . . . . بازلق ، قیشلق شبه‌لر ، الخ .

مربوط ۲

استهلاك رسومی

چای	٤۰ غروش	کیلوسی
قهوه	۲۰ »	»
پترول	٦ »	»
پرنج	۱۰ »	»
مارغارین‌واوله‌ثومارغارین ودیکر شحوم حیوانیه	۸۰ »	»
سته آرین مومیری	۳۰ »	»
صابون	۵ »	»
یکی ومستعمل طوربه و چووال . .	۵ »	»
بهارات	۳۰ »	»
کبریت	۱/۲ »	٦۰ کبریتلك مرقوطوسی
موم کبریت	۱ »	» » »
سیغاره کاغدی	۱ »	۵۰ پاپرانی
چاقاق	۲۵ »	دانه‌سی

خصوصاندہ دیگر مرهانکی بر مملکت تطبیق ایدهجکی دها مساعد مرهمامهدن دیگر طرفین عاقدهیی استفاده ایتدیرهجکدر .

ماده ۷

تورکیه ودیگر دول عاقده ، ادخال ایدیلن اشیانك منشأی اولان مملکتی رائه ایتمك اوزره اشبو اشیانك مذکور مملکت استحصالات واعمالات ملیهسندن اولدیغنی وباخود مذکور مملکتده اوصرادینی تحولات دولایسیله اوصورتده تلقی ایدلك لازم کلدیکنی مثبت رسمی برشهادتنامه ابرازینی ادخالاتده بولنان اشخاصدن متقابلاً طلب ایدهبیلهجکلردر .

اشبو فصله مربوط ۳ نومرولی تعلیماتنامه توفیقاً ترتیب اولنهجق منشأ شهادتنامهلری، کرك تجارت ویا زراعت نظارتی، کرك مرسلك منسوبیاولدیغی تجارتاوطهسی کرکسه مرسل الیه مملکتك قبول ایدهجکی دیگر مرتشکیلات ویا هیئت طرفندن اعطا ایدیلهجکدر . مذکور شهادتنامهلر مرسل الیه مملکتك بر ممثل سیاسی ویا شهندهیسی طرفندن تصدیق اولنهجقدر .

پوسته یا کتاری، مرسل الیه مملکت بونلرك برماهیت تجاریهیی حائز ارسالاتدن اولدیغنی آکلادیغی تقدیرده، منشأ شهادتنامهسندن وارسته طوتیلهجقلردر .

ماده ۸

معهذا اشبو فصل احکامندن استفاده کیفیتی ، دیگر مرهانکی براجنبی مملکته بخش ایتدیکی معامله قدر مساعد برمعاملهیی ، مقاولهنامهنك بتون مدت دوامنجه ، تورکیه یه تأمین ایتمیهجك اولان دول عاقدهدن هیچ بری طرفندن طلب ایدیلهمیهجکدر .

مربوط ۱

۹ مثله تابع موادك لیستهسی

	لیره قرشی
باناس .	۶۵
پورتقال .	۶۹
شکرلی مستحضرات .	۱۲۱
معدن صولری .	۱۳۰
پارلاق دریلر .	۱۷۸
طوموز دریلری .	۱۸۰

٦ — آلتون سکهنك وبا آلتون معدننك اخراجی منع ایتمك ؛
٧ — دولت انحصارلری تأسیس وبا ادامه ایلمك .

دیکر دول عاقده‌دن هربری طرفندن ، کندیسنه مذکور دولتك احکام قوانینی موجبنجه ، محق بر معامله‌ٔ متقابله اجراسی شرطیله ، تورکیه ، ممنوعاتی هیچ برنوع فرق کوزه‌تمکسزین تطبیق ایتمکی واشیای ممنوعه ایچون استثنالر وبا رخصتلر بخش ایلدیکی حالده ، هیچ بر عاقد دولت تجارتنك ضرربنه اولهرق ، دیکر بردولت عاقده وبا هرهانکی بردولتك تجارتی اصلا مظهر مساعده ایتمهمکی تعهد ایلر .

ماده ٤

معامله‌ٔ متقابله شرطیله تورکیه‌ده آقسیز وبا استهلاك رسمی ، دیکر دول عاقده ممالکندن نشأت و ورودایدن امتعه‌یه ، آنجق تورکیه‌ده استحصال ایدیلان عینی وبا مماثلی اشیا اوزرندن استیفا اولونديغی مقداردە اولق اوزره تطبیق ایدیله‌جکدر .

بوندن ماعدا تورکیه مربوط ٢ نومرولو جدولده محرر موادّدن مذکور جدولده کوسترلمش استهلاك رسومنی کندی تبعه‌سیله دیکر دول عاقده تبعه‌سی آرهسنده عینی شرائط مساوات داثره‌سنده اولق اوزره تحصیلده دوام ایدیله‌جکدر .

معامله‌ٔ متقابله شرطیله اوقتروا رسومی وبا مأمورین محلیه‌جه استیفا قلنان دیکر هر رسم ، اکر تورکیه‌ده استحصال ایدیلان مواد اوزرینه موضوع ایسه ، تورك محصولاتیله دیکر دول عاقده ممالکندن نشأت و ورود ایدن محصولات آرهسنده برفرق کوزه‌تیلمکسزین تطبیق اولنه‌جق وا کر تورکیه‌ده استحصال ایدیلن مواداوزرینه موضوع ایسه ، منشأ و موردلری رسمی اولورسه اولسون عینی وبا مماثلی بالجمله اجنبی محصولاتنه هیچ برنوع فرق کوزه‌تمکسزین عین صورتله تطبیق ایدیله‌جکدر .

ماده ٥

دیکر دول عاقده‌دن هربری طرفندن کندی قوانینه توفیقاً تورکیه‌یه محق بر معامله‌ٔ متقابله بالطبع شرطیله ، تورکیه‌نك ، محصولات طبیعیه وبا ممصولاتدن مرهانکی بر ماده اوزرینه وضع ایتش اولدیغی وبا ایده‌بیله‌جکی هر اخراجات رسمی ، هیچ بر واسطه ایله دیکر دول عاقده‌دن مرهانکی بریسنك تجارتی ضرربنه بر فرق احداث ایدیله‌میه‌رك ، بالجمله مرسل‌الیه ممالك ایچون مساوی صورتده تطبیق ایدیله‌جکدر .

ماده ٦

تورکیه‌نك ، تعرفه خصوصنده وبا علی‌العموم دیکر هرکونا تجاری خصوصاتده ، برکونکی تاریخلی معاهده‌نامه موجبنجه توزکیه‌دن آیریلان اراضیدن مرهانکی بریسنه وباخود ، حدود تجارتی ایچون ، محدود بردولت تطبیق ایدیله‌جکی فوائد مخصوصه مستثنی اولق اوزره ، تورکیه برنجیدن بشنجیه قدر اولان ماده‌لرده موضوع بحث

ماده ٢

١ ایلول ١٩١٦ تاریخلی عثمانلی تعرفه‌سنده محرر و تورك اوراق قدیمه‌سی ایله استیفا قلنان رسوم ، پروجه آتی تعیین ایدیلان شرائط دائره‌سنده ، قامیو فیأتنه کوره زمان زمان تعدیل وتصحیح اولنه‌جق اولان امثال تزییده تابع طوتیله‌جقدر .

اشبو امثال ١ مارت ١٩٢٣ تاریخنده موقع مرعیته بولنان امثال اولدیغی‌جقدر . آنجق مربوط (١) نومرولی جدوله تعداد ایدیلن مواد « ٩ » مثله تابع اولدیغی‌جقدر .

پروجه بالا ذکر ایدیلن امثال قامیو فیأتنه کوره آتیده‌کی قواعده توفیقاً تنظیم وتألیف اولنه‌جقدر :

بوامثال انکلیز لیراسی ٧٤٥ غروش کاغد پاره قیمتنده اولدیغی برزمانده تثبیت ایدلش اولدیغندن اگر اشبو مقاوله‌نامه‌نك موقع مرعیته وضعنه تقدم ایدن آی ظرفنده تورك لیراسنده فی‌ مذکوره نسبتله ٪ ٣٠ دن فضله وسطی بر تزاید قیمت حصوله کلیرسه ١٢ و ٩ مثلاری عینی آیك فی‌ وسطیسی ایله متناسباً تنزیل ایدیلك لازم کله‌جك ؛ بوصورتله تعدیل وتصحیح ایدیلان مثل ، متعاقب اوچ آی ظرفنده مابه‌التطبیق اولدیغی دوام ایده‌جکدر؛ بومثل ، اوچ آی خاتمنده ، ایجاب ایدرسه ، صوك آیك وسطی قامیو فیأتنه کوره یکیدن تعدیل اولنه‌جقدر .

عینی وجهله اگر اشبو مقاوله‌نامه‌نك موقع مرعیته وضعنه تقدم ایدن آی ظرفنده تورك لیراسی برانکلیز لیراسی ایچون ٧٤٥ غروشدن عبارت فی‌ ابتدائیه نسبتله ٪ ٣٠ دن فضله وسطی برتنزل قیمت کوستررسه ١٢ و ٩ مثلاری عینی آیك وسطی فیأتنه کوره تزیید اولنه‌بیله‌جکلردر؛ بوصورتله تعدیل وتصحیح ایدیلان مثل، متعاقب اوچ آی ظرفنده مابه‌التطبیق اولدیغی دوام ایده‌جکدر ؛ بومثل اوچ آیك خاتمنده ایجاب ایدرسه ، صوك آیك وسطی قامیو فیأتنه کوره یکیدن تعدیل اولنه‌جقدر .

تورك لیراسنك تنزل قیمتی حائز « ٥٠ » مثلی ، ١٢ و ٩ مثلارینك تابع اولدقلری شرائط داخلنده تزییده اولنه‌بیله‌جك وفقط تورك لیراسنك تزاید قیمتی حائز « مثل مذکور آنجق انکلیز لیراسی اوراق قدیمه اولدیغی بش تورك لیراسندن دون برقیمتده بولندیغی زماندن اعتباراً تنزیل اولنمق ایجاب ایده‌جکدر .

مسکوکاتك اصلاحی حالنده، پروجه بالا تثبیت اولنان مختلف مثلارکومرولکرسومناتمقدارینه خلل کتیرمیه‌جك صورنده یکی واسکی سکه آرمسنده‌کی فرقه کوره تعدیل اولنه‌جقلردر .

ماده ٣

تورکیه ، آتیده‌کی خصوصات ایچون لزوم کوریله‌جك اولانلردن ماعدا بالجمله ادخالات وبا اخراجات ممنوعیتلرینی اشبو مقاوله‌نامه‌نك موقع مرعیته وضعی متعاقب رفع ایتمکی واشبو مقاوله‌نامه‌نك دوامی مدتجه تکرار تأسیس ایلهمه‌کی تعهد ایدر :

١ — حیات غذائیه‌یه لزوم اولان منابعی محافظه وملتك فعالیت اقتصادیه‌سنی وقایه ایتمك ؛

٢ — سلامت دولتی تأمین ایلهمك ؛

٣ — اشخاص وحیوانات ونباتاتی امراض ساریه و حیوانیه ونباتیه‌دن وقایه ایتمك ؛

٤ — آفیون وسائر سمیاتك استعمالك مانع اولمق ؛

٥ — تورکیه‌ده استعمالی ممنوع بولنان مواد کثولیه‌نك ادخالی منع ایلهمك ؛

اورته ایلچی موسیو قسطنطین قونجسقو ؛

جشمتلو صدر ـ خرواتلر ـ اسلاووه‌نلر قرالی حضرتلری :

برنده ، فوق‌العاده مرخص واورته ایلچی دوقتور موسیو میلوتین یوانووچ ؛

تورکیه یوبوك ملت مجلسی حکومتی :

امور خارجیه وکیلی ، ادرنه مبعوثی عصمت پاشا ؛

امور صحیه ومعاونت اجتماعیه وکیلی ، سینوب مبعوثی دوقتور رضا نور بك ؛

سابق وکیل ، طرزون مبعوثی حسن بك ؛

حضراتی تعیین ایتمشلردر .
مشارالیهم اصولله موافق ومعتبر کوریلن صلاحیتنامه‌لرینی ابرازدن صوکره احکام آتیه‌یی قرارلاشدیرمشلردر :

فصل ۱

ماده ۱

اشبو مقاوله‌نامه‌نك موقع مرعیته وضمنی متعاقب دیکر دول‌عاقده اراضیسندن نشأت و ورود ایدن محصولات طبیعیه ویا مصنوعه‌یه ، تورکیه‌یه حین ادخالنده ، تطبیق اولنه‌جق تعرفه‌لر ۱ ایلول ۱۹۱۶ تاریخنده موقع مرعیته قونولان عثمانلی گمرك اشیا تعرفه‌لری اولاجقدر .

حشمتلو ایتالیا قرالی حضرتلری :

اعیاندن ، ایتالیا سفیر کبیری، استانبولده فوق‌العاده قومیسر ، سن موریس و لازار وقورون دیتالی نشانلریك غران قرووا رتبه‌سنی حائز اصالتلو مارکی قامیل فارونی ؛

آتنه فوق‌العاده مرخص واورته ایلچیسی ، سن موریس ولازار نشانك قوماندوروقورون دیتالی نشانك غراند اوفیسیه رتبه‌سنی حائز موسیو ژول سه‌زار مونتانیا ؛

حشمتلو ژاپونیا ایمپراطوری حضرتلری :

صوله‌یلوان نشانك برنجی رتبه‌سنی حائز ، روما فوق‌العاده سفیر کبیر ومرخصی موسیو کتارو اوچیائی ژوزامی ؛

حشمتلو یونانلیلر قرالی حضرتلری :

اسبق هیئت نظار رئیسی ، صوورور نشانك غران قرووا رتبه‌سنی حائز موسیو الهفتریوس ق . ونیزه‌لوس ؛

لوندره اورته ایلچیسی، صوورورنشانك قوماندور رتبه‌سنی حائزموسیو دمه‌ترقلاماتوس؛

حشمتلو رومانیا قرالی حضرتلری ؛

اورته ایلچی موسیو قسطنطین ڤی . دیاماندی ؛

۵ ـ تجارت مقاوله نامه‌سی

۲٤ تموز ۱۹۲۳ تاریخنده امضا ایدلمشدر

برطرفدن ،

بریتانیا ایمپراطورلغی، فرانسه ، ایتالیا ، ژاپونیا ، بلغارستان ، یونانستان ، رومانیا ، صرب ـ خروات ـ اسلووەن دولتی ،

ودیکر طرفدن ،

تورکیه ،

مناسبات اقتصادیه‌لرینی حقوق دول اساسی اوزرینه و تجارتی تشویق ومبادلاتی تسهیل ایده‌جك اك مناسب شکلده تأسیس آرزوسیله متحسس اولدقری ،

بو مقصده برمقاوله‌نامه عقدینه قرار ویرمشلر ومرخصلری اولق اوزره :

خشتلو بویوك بریتانیا وایرلاندا قرالیت متحده‌سی و ماورای البحار بریتانیا اراضیسی قرالی وهندستان ایمپراطوری حضرتلری :

استانبولده فوق‌العاده قومیسر اصالتلو سیر هوراس ژورژ مونتاکو رومبولد ، بارونه ، ژ . ث . م . ژ ؛

فرانسه جمهوریتی رئیسی :

فرانسه سفیر کبیری، جمهوریتك شرفده فوق‌العاده قومیسری ، لژیون دونور نشان‌ملینك غرانداوفیسیه رتبه‌سنی حائز فریق جنرال موسیو موریس پەلله ؛

تصديقنامه‌لر سرعت ممكنه ايله پارسده تودیع اولنه‌جقدر .
اشبو مقاوله‌نامه بوكونكی تاریخلی صلح معاهده‌سی ايله عين شرائط محتده موقع مرعيته كيرمجكدر .

تصديقاً كامقال ، بالاده ذكر اولنان مرخصلر اشبو مقاوله‌نامه‌يی امضالامشلرذدر .

لوزانده ٢٤ تموز ١٩٢٣ تاريخنده يالكز بر نسخه اولهرق تنظيم ايدلش اولوب بو نسخه فرانسه حكومت جمهوريه‌سی خزينهٔ اوراقنه تودیع اولنه‌جق وحكومت مذكوره واضع الامضا دولتلرك هربرينه آنك بر مصدق نسخه‌سنی اعطا ايلهيه‌جكدر .

هوراس رومبولد
پاله
غارونی
ژ . س . مونتانيا
ق. اوجيالی
أ . ق . وه‌نيزه‌لوس
د . قافلامانوس
قسطنطين ديامانديی
قسطنطين فوتجفو

م . عصمت
رضا نور
حسن

ودین ایچون حبس متعلق بالجمله مسائل ، علاقه‌دار دولتلر آرمسنده عقد اولنه‌جق مقاولات مخصوصه ایله حل اولنه‌جقدر .

فصل ۳
احکام نهائیه

ماده ۱۹

دول عاقده ، کندی حاکمیت و اداره‌لرینه تابع اولان بر حکومت مختاره‌یه مالك دومینیونلرینك ، مستملکه‌لرینك ، ممالك محمیه‌لرینك وبا ماورای بحارده‌کی مملکت وبا اراضیلرینك کافه‌سنده وبا بعضیلرنده اشبو مقاوله‌نامه احکامنك تطبیق اولونمیه‌جغنی ، مقاوله‌نامهٔ مذکورك موقع مرعیه دخولی آنده ، بیان اینك حقنی محافظه ایدرلر ؛ بوتقدیرده تورکیه ذکر اولونان دومینیونلره ، مستملکاته ، ممالك محمیه‌یه ، مملکتکره واراضیه قارشو اشبو مقاوله‌دن منبعث تعهداتدن برئی اوله‌جقدر .

شوقدرکه دول مذکوره اشبو مقاوله‌موجبنجه بیانات ایله مقاوله‌دن اخراج ایدیله‌جکلری حکومت مختاره‌دن مستفید دومینیون ، مستملکه ، مملکت محمیه ، مملکت وبا اراضیدن هرهانکی برینی نامنه مقاوله‌یه مؤخراً اشتراك ایدیله‌جکلردر .

ماده ۲۰

اشبو مقاوله‌نامه تاریخ مرعیتدن اعتباراً بدی سنه مدت ایچون عقد ایدلمشدر .

مقاوله‌نامه‌نك مدت مذکوره انقضاسندن لااقل برسنه مقدم طرفین عالیین عاقدینندن هرهانکی بری طرفندن فسخی بیان ایدلدیکی تقدیرده ، احکامی فسخی تبلیغ ایدیلنجیه قدر مرعی قاله‌جق و فسخ ، انجق تبلیغندن اعتباراً بر سنه مدتك انقضاسندن صوکره حائز تأثیر اوله‌یله‌جکدر .

مقاوله‌نامه‌نك فسخی تورکیه‌دن غیری عاقد دولتلردن هرهانکی بری طرفندن بیان اولنورسه ، اشبو فسخ ، انجق مذکور دولتله تورکیه آرمسنده حائز تأثیر اوله‌جقدر .

تورکیه ، مقاوله‌نامه‌یی کرك دیکر بالجمله دولتلره قارشی وکرك بودولتلردن یالکز برینه قارشی فسخ صلاحیتی حائز اوله‌جق وشق اخیره مقاوله‌نامه ، دیکر دولتلره قارشی موقع مرعیتده قاله‌جقدر .

ماده ۲۱

اشبو مقاوله‌نامه تصدیق ایدیله‌جکدر .

محفوظ قالق شرطیله، هرخصوصده تبعهٔ محلیه‌نك تابع اولدقلری عین شرائط دائره‌سنده محاکمه سریسته مراجعتله دعوی اقامه ودفع ایدهبیله‌جکلردر.

ماده ۱۵

۱۶ نجی ماده حکمی محفوظ قالق شرطیله، تورکیه و دیکر دول طاقده آره‌سنده‌کی مناسباتده، صلاحیت عدلیه مسائلی حقوق بین‌الدول اساساتنه توفیقاً حل اولنه‌جقدر.

ماده ۱۶

تورکیه ایله دیکر دول طاقده آره‌سنده مقرردرکه احکام شخصیه موادندن یعنی نکاح، اشتراك اموال زوجین طلاق، تفریق ابدان، جهاز، ابوت، بنوت، بنی، اهلیت شخصیه، رشد، وصایت، قیمك، حجر مسائلنده واموال منقوله‌یه دائر موادده وصیت ویا توارث ویاخود تقسیم وتصفیهٔ ترکه مسائلنده و علی الاطلاق حقوق عائله مسائلنده دول مذکوره‌نك تورکیه‌ده متمکن اولان ویا اوراده بولنان تبعه‌سنه قارشی اتخاذ احکام شخصیه‌سی موضوع بحث اولان طرفك تابع اولدیغی مملکتده منعقد محاکم ملیه ویا دیکر مقامات ملیه حائز صلاحیت اولهجقدر.

اشبو حکم، حقوق بین‌الدوله ویا عقد اولنه‌بیله‌جك مقاولات خصوصیه‌یه نظراً قونسولوسلرك نفوس وقوعاته متعلق موادده حائز اولدقلری وظائف مخصوصه‌یی خلالدار اعتدبکی طرفینك محاکم ملیه ویادیکر مقامات ملیه‌لرینك دائرهٔ صلاحیتلرینه داخل اولدیغی بروجهبالا تصدیق قلنان مسائله عائد دلائل وبیناتی تورکیه محاکمنك طلب وقبول خصوصنده‌کی حقلرینه‌ده خلل ویرمز.

برنجی فقره حکمندن مستثنی اولهرق، شاید دعواده علاقه‌دار طرفلرك کافه‌سی تورکیه محاکمنك قضاسنه تحریراً راضی اولورلر ایسه، محاکم مذکوره، طرفینك قانون ملیسی موجبنجه قرار ویرمك اوزره برنجی فقره‌ده مندرج مسائل حقنده دخی حائز صلاحیت اولهبیله‌جکلردر.

ماده ۱۷

تورکیه‌ده اجنبیلرك شخصاری و مالاری ایچون تورکیه محاکمی تزدنده حقوق دوله‌ودیکر مملکتلرده صورت عمومیه‌ده تطبیق ابدیلن اساس واصوللره موافق برحمایه آلتنه آلنه‌جقلری خصوصنده مؤمن بولندیریله‌جکی تورکیه حکومتی بیان ایلر.

ماده ۱۸

تورکیا ایله دیکر دول طاقده بینلرنده‌کی مناسباتده، مصارف محاکمه‌یی مؤمن کفالت آلتنجه، اعلاماتك اجراسنه، اوراق عدلیه وغیر عدلیه‌نك تبلیغنه، استنابه، مصارف محاکمه‌یه عائد محکومیتلره، مجانی مظاهرت عدلیه‌یه

ماده ۱۰

اگر تورکیه حکومتی هرنه نام وبا ماهیتده اولورسه اولسون وبرکو معافیتلری احداث ایدهجك اولورسه اشبو معافیتلر تورکیه تبعهسنه وتورکیه قوانینی موجبنجه تشکل شرکتلره اولدیغی کبی تورکیهده مؤسس دول عاقده تبعه وشرکتلرینهده بخش اولنهجقدر.

اشبو حکم دولته وجوده کتیریلن مؤسساته ویا برخدمت عمومیه امتیازنی حائز اولانلره بخش ایدیلن ویرکو معافیتلرندن استفادهیی طلب ایچون مابهالاحتجاج اولهماز .

ماده ۱۱

سکزنجی ماددهدن اونجی ماددیه قدر موضوع بحث اولان خصوصاتك کافهسنده تورکیهده دیکر دول عاقده تبعهسنه ولاياتجه ویا محل اداره لرجه طرح اولنهبیلهجك تکالیف، رسوم وخرجلر تورکیه تبعهسنك تابع طوتیلهجقندن باشقه ویا دها آغیر اولهبیلهجقدر .

ماده ۱۲

تورکیهده تأسس ایلهبن ویا اجرای فعالیت ایدن دیکر دول عاقده تبعهسنه ویا بونلرك تورکیه طوپراقلری اوزرندهکی اموال، حقوق ومنافعه ودول مذکورهدن برینك قانونی موجبنجه تشکل ایتمش اولوب تورکیهده تأسس ویا اجرای فعالیت ایدن شرکتلر ، فیلیالره، وشعبهلره ویا آجنتهلره، حتی حال حربده بیله ، برکونا استقراض مجبوری تحمیل اولنهمیهجق ونروتلرندن افرازاً سائر مأخوذات استثنائیهده بولنلیهجقدر .

ماده ۱۳

قاپیتولاسیونلرك لغوینه بناءً تورکیه ، دول اجنبیه تبعهسنه ، کندی تبعهسنه بخش ایتدیکی معاملهدن دها مساعدهکار برمعامله بخش ایتمهیهجك واشبو فصلده تصریح اولنان مواد حقنده کندی تبعهسنه ودیکر دول عاقده تبعهسنه مساوی معامله اساسنی تطبیق ایدهجکدر .

فصل ۲

صلاحیت عدلیه

ماده ۱٤

تورکیهده دیکر دول عاقده تبعهسی وبالمقابله دول مذکوره اراضیسنده تورك تبعهسی، ۱۸نجی ماده احکامی

قسم ۲

تکالیفه عائد احکام

ماده ۸

تورکیه اراضیسی اوزرنده مکث ایتمك ویرلشمك وکذلك تورکیه‌ده دیکر دول عاقده تبعه‌سنه ٤ نجی ماده‌ده بیان‌اولنان شرائطه توفیقاً مساعده‌ایدیلن هرنوع تجارت، صناعت واستیمارات اجرا ایلمك وبا هرنه‌صورتله اولورسه اولسون فعالیتده بولونمق ایچون دول عاقدهٔ مذکوره تبعه‌سی هرنه ماهیتده وهرنه نام ایله اولورسه‌اولسون تورکیه تبعه‌سنك تابع اولدیغی ویرکو، رسوم وبا تکالیفدن بشقه وبا دها آغیر برکونه ویرکو، رسوم وبا تکالیفه تابع طوتولیه‌جقلردر.

خارجده یرلشمش اولوب تورکیه اراضیسندن مرورلری اثناسنده هر هانکی صورتله فعالیتده بولنه‌جق دول مذکوره تبعه‌سی عینی اهمیت وماهیتده فعالیتده بولنان تورك تبعه‌سیله تورکیه‌ده یرلشمش سائر اجنبیلرك عملکتده ویرکولر تحقیقده جاری احکام موجبنجه تابع اولدقلری ویرکو، رسم ومکلفیتدن، هرنه ماهیتده وهرنه نام ایله اولورسه اولسون، باشقه وبا دها آغیر برکونه ویرکو، رسم وبا تکالیفه تابع طوتولیه‌جقلردر.

سالف‌البیان دولتلر تبعه‌سنك تورکیه اراضیسنده‌کی اموال، حقوق ومنافعی کرك احراز، تصرف وانتفاع وکرك فراغ، انتقال وبا توارث خصوصلرنده تورك تبعه‌سنك اموال، حقوق و منافعه بوخصوصلرده تحمیل اولونان بالجمله مکلفیتلردن وبالواسطه وبا بلاواسطه رسم وبا ویرکودن باشقه وبادها آغیر مکلفیت، رسم وبا ویرکویه تابع طوتولیه‌جقدر.

ماده ۹

نقلیات وبا سیغورطه شرکتلری‌ده داخل اولمق اوزره، دیکر دول متعاقده‌دن برینك قوانینی موجبنجه تشکل ایتمش اولوب اشبو مقاوله‌نامه‌نك بشنجی ماده‌سی احکامنه توفیقاً تورکیه‌ده تأسیس وبا اوزاده اجرای معامله ایدن تجاری، صناعی وبا مالی شرکتلر، تورکیه قوانینی موجبنجه تشکل ایتمش عینی ماهیتی حائز شرکتلرك تابع‌طوتولمادقلری هیچ برویرکویه، رسمه وبا خرجه هرنه ماهیتده وهرنه‌نام ایله اولورسه اولسون تابع طوتولمایه‌جقلردر.

عینی احکام مذکور مملکتلرك غیرما وبا شرکتلرینك اشبومقاوله‌نامه‌نك بشنجی ماده‌سی احکامنه توفیقاً تورکیه‌ده مؤسس بولنان وبا اوراده اجرای فعالیت ایدن فیلیال، شعبه، آجنته وبا سائر ممثلکلرینه دخی تطبیق اولنه‌جقدر. شورای مقرردرکه اشبو غیرما وبا شرکتلرك مدیریتی تورکیه خارجنده بولوندیغی تقدیرده ذکر اولنان فیلیال، شعبه، آجنته وممثلکلر آنجق تورکیه‌ده حقیقةً موضوع سرمایه‌لری اوزرندن وباخود ویرکویه تابع اولدقجق سرمایه تحقیق ایدیلمدیکی تقدیرده، مذکور سرمایه‌نی تعیینه مدار اولهیله‌جك حقیقی تمتع وایرادلری اوزرندن ویرکو وبا سائر تکالیفه تابع اولهیله‌جکلردر.

ایدیلمجك وذكر اولنان اونایکی آی مدتك انقضاسنه قدر مقاوله نامه عقد اولنمادینی تقدیرده ، افرادك ۱ كانون ثانی ۱۹۲۳ تاریخندهکی حقوق مکتسبه‌سنه رعایت قیدیله ، دول عاقده‌دن هر بری بتکرار سربستی حرکتی اکتساب ایلیه‌جکدر .

ماده ٥

دیکر دول عاقده‌دن هرهانکی بریك ممالکنده اصولنه توفیقاً تشکل ایتمش اولان تجاری ، صناعی ، وامالی شرکتلر ـ تغلیه وسیغورطه شرکتلری داخل اولدیغی حالده ـ تورکیده طابعیه‌جقدر.

شرکات مذکوره تشکلرینه، اهلیتلرینه ودعوی اقامه‌سی ودفع حقنه متعلق بالجمله خصوصاتده قانون ملیلرینه توفیقاً معامله کوره‌جکلردر .

مذکور شرکتلر ، تورکیه ممالکنده تأسس ایدیلمجکلر و تشکل ایلدکلری اولدقلری مملکت تبعه‌سی طرفندن اجرا ایدیلمیلن ومذکور ممالکنده حل‌شرکتلره تابع اولمایان هردرلو تجارت وصناعتلری‌اجرا ایلیه‌بیلمجکلردر . مبحوث عنه شرکتلر ، انتظام عامه‌یه متعلق احکامه رعایت قیدیله ، ذکر اولنان ممالکده سربستجه معاملاتلرینی ایفا ایدیلمجکلر ویو خصوصده هرمسائل ملی شرکتلك حقوقندن عیناً استفاده ایلیه‌جکلردر .

شرکات مذکوره ، قوانین ونظامات مملکته توفیقحرکت ایلیه‌جك ، هردرلو اموال منقوله‌یی احراز ، تصرف ودور وفروخت حقنه مالك اولهجقلردر ؛ شرکتك ایفای معامله ایده‌بیلمسی ایچون لازم اولان اموال غیرمنقوله حقنده دخی عین حکم جاری اولهجق ایسه‌ده ، بو احواله ، اموال غیر منقوله احرازی کیفیتی شرکتك هدف مخصوص تشکلی اولدیغی مقرردر .

ماده ٦

تورکیده ، دیکر دول عاقده تبعه‌سی خدمت عسکریه متعلق قوانینه تابع اولیه‌جقلردر . بونلر خدمت عسکریه بربنه قائم اولان هرنوع خدمت ومجبوریت وبا تکلیفدن معاف اولهجقلردر .

منفعت عامه‌یه مستند اولدیغی قانوناً متحقق بر سبب بولنمادقجه وکندیلرینه اولجه حق تضمینات ویرلمدکجه تبعهٔ مذکورمك اموالی استملاك اولنمایجق ویا ، ولو موقتاً اولسون ، بونلر مالکندهکی حق انتفاعلرندن محروم ایدیلمیه‌جکدر . اولجه اعلان ایدلمدکجه هیچ براستملاك معامله‌سی اجرا اولنمیه‌جقدر .

ماده ٧

تورکیه ، کرك برحکم قانونی اوزرینه ، کرك ضابطهٔ اخلاقیه و صحیه وبا تسآل حقندهکی قوانین وبا نظامات امثالاً وکرك دولتك امنیت داخلیه وبا خارجیه‌سنه متعلق اسبابدن طولایی، دیکر عاقد دولتلر تبعه‌سنی ، فرداً تطبیق اولنهجق تدابیر صورتنده طرد و تبعید حقنی محافظه ایدر . دول عاقدهٔ مذکوره کرك بونلری ، کرك مالکارینی هروقت قبول ایتمکی قبول ایدرلر .

طرد وتبعید معامله‌سی حفظالصحه والسائیته موافق شرائط تحتنده اجرا اولنهجقدر .

بریسی ایچون معاملهٔ متقابله اجراسندن امتناع ایدهجك اولورسه آنك تبعه وشركتلری، تورکیهده ذکر اولنان عین حکمدن استفاده ایدهجکدر .

اشبو مادهنك تطبیقنده ، دول عاقدهنك دومینیونلری، مستملکاتی ایله حمایه وایحکماری آلتندهکی ممالکدن آیری آیری ممالك عاقده عد واعتبار ایدیلهجکدر .

قسم ۱

دخول واقامت

ماده ۲

تورکیه طوپراغنده ، دیکر دول عاقده تبعهسی شخصلری و مالاری اعتباریله عمومی حقوق بین‌الدوله توفیقاً مظهر قبول اولهجق وحقارنده او صورتله معامله ایدیلهجکدر . تبعهٔ مذکوره تورکیهده شخصلری ، مالاری ، حقوق ومنفعتلری خصوصندهقوانین ومأمورین محلیهنك حمایهنامه ومستمره‌سنه نائل اولاجقلردر. خارجدن مهاجرته متعلق احکامه خلل کلهمك اوزره تبعهٔ مذکوره ، مملکتده مری قوانین و نظاماته توفیق حرکت شرطیله ، تورکیهیه دخول واوراده اقامت‌خصوصندهسربستیٔ نامه مالك اولاجقلر وبناءً علیه تورکیهیه کیدوب کلهیهلهجك واورادهمکث ایلیهیلهجکلردر .

ماده ۳

تورکیهده ، دیکر دول عاقده تبعهسنك قوانین ونظامات محلیهیه توفیقاً هر درلو اموال منقوله وغیر منقوله‌یی احرازه ، تصرفه ودوره وفراغه حقلری اولهجقدر؛ تبعهٔ مذکوره بالخاصه بیع ومبادله وهبه وصیتابله وباخود دیکر هرصورتله اموال مجوثه‌یی تصرف ایدهبیلهجکلری کبی برموجب قانون وراثت طرفیله ویا هبه وباخود وصیت صورتیله اموال مذکورهیه مالك اولهبیلهجکلردر .

ماده ٤

تورکیهده ، دیکر دول عاقده تبعهسنك وبالمقابله دول مذکوره اراضیسنده تورك تبعهسنك تجارت ، صناعت وصنعتك انواع مختلفهسنه قبولاری ایچون اشبو مقاوله‌نامهنك تاریخ مرعیتندن اعتباراً اون ایکی آی ظرفنده تورکیه ایله دول مذکوره آره‌سنده مقاولات خصوصیه عقد ایدیلهجکدر .

شوراسی مقرردرکه مبحوث عنه مقاوله‌نامهنك مقدمه قدر ۱ کانون ثانی ۱۹۲۳ تاریخندهکی استانبول محافظه

اورته ایلچی موسیو قسطنطین قونجسقو ؛

حشمتلو صربلر ـ خرواتلر ـ اسلووه‌نلر قرالی حضرتلری :

برنده فوق‌العاده مرخص واورته ایلچی دوقتور موسیو میلوتین یووانوویچ ؛

توركیه یوبوك ملت مجلسی حكومتی :

امور خارجیه وكیلی ، ادرنه مبعوثی عصمت پاشا ؛

امور صحیه ومعاونت اجتماعیه وكیلی ، سینوب مبعوثی دوقتور رضا نور بك ؛

سابق وكیل ، طرابزون مبعوثی حسن بك ؛

حضراتی تعیین ایتمشلردر .
مشارالیهم اصولله موافق ومعتبركوریلن صلاحیتنامه‌لرینی ابرازدن صوكره احكام آتیه‌یی قرارلاشدیرمشلردر :

فصل ۱

شرائط اقامت

ماده ۱

اشبو فصلده مندرج احكامدن هر بریسنك توركیه‌ده دیكر دول عاقده تبعه وشركتلرینه تطبیق ، دول‌مذكوره اراضیسنده توركیه تبعه وشركتلری حقنده تمام برمعامله‌ٔ متقابله تطبیق شرط صریحنه معلقدر .
دول مذكوره‌دن بری كرك قانونلری اقتضاسنجه و كرك دیكر بر صورته مبحوث عنه احكامدن هر هانكی

حشمتلو ایتالیا قرالی حضرتلری :

اعیاندن ، ایتالیا سفیر کبیری، استانبولده فوق‌العاده قومیسر ، سن موریس ولازار وقورون دیتالی نشانلرینك فران قرووا رتبه‌سنی حائز اصالتلو مارکی قامیل فارونی ؛

آتنه فوق‌العاده مرخص واورته ایلچیسی، سن‌موریس ولازار نشانك قوماندور وقورون دیتالی نشانك فرانك اوفیسیه رتبه‌سنی حائز موسیو ژول سه‌زار مونتانیا ؛

حشمتلو ژاپونیا امپراطوری حضرتلری :

صوله‌ی لووان‌نشانك برنجی رتبه‌سنی حائز ، روما فوق‌العاده سفیر کبیر ومرخصی‌موسیو کتتارو اوچیائی ژوزامی ؛

حشمتلو یونانلیلر قرالی حضرتلری :

اسبق هیئت نظار رئیسی ، صووور نشانك فران قرووا رتبه‌سنی حائز موسیو آلهفتریوس ق . وه‌نیزه‌لوس ؛

لوندره اورته ایلچیسی، صووور نشانك قوماندور رتبه‌سنی‌حائز موسیو دمه‌تر قاقلامانوس؛

حشمتلو رومانیا قرالی حضرتلری :

اورته ایلچی موسیو قسطنطین ڤی . دیامانتی ؛

٤ ـ اقامت وصلاحیت عدلیه حقنده مقاوله‌نامه

٢٤ تموز ١٩٢٣ تاریخنده امضا ایدلمشدر

بر طرفدن ،

بریتانیا ایمپراطورلغی ، فرانسه ، ایتالیا ، ژاپونیا ، یونانستان ، رومانیا ، صرب ـ خروات ـ اسلاوه‌ن دولتی ،

دیکر طرفدن ،

تورکیه ،

تورکیه‌ده دیکر دول عاقده تبعه‌سنك واشبو دولتلر اراضیسنده تورکیه تبعه‌سنك شرائط اقامتلرینی و صلاحیت عدلیه‌یه عائد بعض مسائل عصری حقوق دوله توفیقاً تنظیم ایلك آرزوسنده بولندقلرندن ،

بوخصوصده برمقاوله عقدینه قرار ویرمشلر و مرخصلری اولق اوزره :

حشتلو بویوك بریتانیا و ایرلاندا قرالیت متحده‌سی و ماورای ابحار بریتانیا اراضیسی قرالی وهندستان ایمپراطوری حضرتلری :

استانبولده فوق‌العاده قومیسر اصالتلو سیر هوراس ژورژ مونتاکو رومبولد ، بارونه ، ژ . ث . م . ژ ؛

فرانسه جمهوریتی رئیسی :

فرانسه سفیر کبیری ، جمهوریتك شرقده فوق‌العاده قومیسری، لژیون دونور نشان ملیسنك فرماندارلرندن اوفیسیه رتبه‌سنی حائز فریق جنرال موسیو موریس پیلله ؛

اشبو مقاوله‌نامه لوزانده ٢٤ تموز ١٩٢٣ تاريخنده بالكز برنسخه اوله‌رق تنظيم‌ايدلمش اولوب مذكور نسخه فرانسه حكومتى خزينهٔ اوراقنه توديع ايديلمجك وحكومت مذكوره برنسخهٔ مصدقه‌سنى دول ممضيه‌دن هربرينه توديع ايده‌جكدر .

حورناس رومبولو

پاله

فارونى

ژ . س . مونتانيا

ق . اوجيانى

ب . مورفوف

استانجيوف

أ . ق . وه‌نيزه‌لوس

د . قافلامانوس

قسطنطين ديامانذى

قسطنطين فوتجستو

م . عصمت

دوقتور رضا نور

حسن

سلاحدن تجريد و عدم ابديه‌جكدر . بو قيدلدن هيچ بريكى استحكام انشا ابديه‌جك وهيچ برسلاح وبا لوازم حربيه‌ده‌پوسى وتعرضى وباتدافعى اولسون، عسكرى، بحرى وياهوائى سائرجهتى برتأسيسات وجوده‌كتيريله‌جكدر.

٢ — ژاندارمه، پوليس قوتى، كمرك مأمورلرى، حدود محافظلرى كبى آسايش داخلى يى تأمينه وحدودلرى ترصده مقتضى عناصر مخصوصه‌دن ماعدا هيچ برقوة مسلحه ، نه طوره‌بيله‌جك نه‌ده حركاته بوله‌بيله‌جكدر .

هيچ بر طياره‌وياسائر مراكب هوائيه‌يى احتوا ايتمه‌جك اولان اشبو عناصر مخصوصه‌نك موجودى آتى الذكر مقدارى تجاوز ايتمه‌جكدر :

ا — غيرعسكرى حالة افراغ ابديلن تركيه اراضيسنده جماً [٥٠٠٠] كشى ؛

ب — غيرعسكرى حالة افراغ ابديلن يونان اراضيسنده جماً [٢٥٠٠] كشى ؛

ج — غيرعسكرى حالة افراغ ابديلن بلغار اراضيسنده جماً [٢٥٠٠] كشى .

بونلرك تجهيزاتى مركوتا طوپ خارج اولق شرطيله آنجق روده‌لومدر ، فلنج و توفنك وبهر [١٠٠] فشكدن [٤] ماكينه‌لى تفنكدن عبارت اولاجقدر .

بوأحكام ٢٧ تشرين ثانى ١٩١٩ تاريخلى نويى معاهده‌سى پيرجنجه بلغارستانه ترتب ايدن مجبوريتلرى اخلال ايتمه‌يه‌جكدر .

٣ — عسكرلكدن تجريد ابديلن مناطق اوزرنده هرهانكى بارانى حامل عسكرى وبا بحرى طياره طيرانى ممنوعدر .

ماده ٤

اشبو مقاوله‌نامه‌ده اراضيلرى موضوع بحث اولان هم حدود دولتلردن بريسنك احكام سالفه‌يه رعايت خصوصنده درميان ابده‌جكى برطلبى اولديغى تقديرده مذكور دولت اشبو طلبى جميت اقوام مجلسنه توديع ايده‌جكدر .

ماده ٥

اشبو مقاوله نامه تصديق ابديله‌جكدر .

تصديقنامه‌لر سرعت ممكنه ايله پارسده توديع ابديله‌جكدر .

اشبو مقاوله‌نامه بلغارستان ، يونانستان وتركيه طرفلرندن تصديق ايديلديكندن اعتباراً مرعى اولاجقدر .

برضبطنامهٔ مخصوص بو تصديقلرى قيد وتثبيت ايده‌جكدر . اوزمانده بونى هنوز تصديق ايتمش اولان ديكر دولتلرك حقنده بو مقاوله نامه ، دول مذكوره ديكر دول حافظه‌يه فرانسه حكومت جمهوريه‌سى طرفندن اخبار ابديله‌جك اولان ، تصديقنامه‌لرينى توديع ايتدكجه مرعيته كيره‌جكدر .

ژاپون حكومتى تصديقك اجرا ابدلش اولديغنى پارسده‌كى ممثل سياسيسى واسطه‌سيله فرانسه حكومت جمهوريه‌سنه بيلديرمكله اكتفا ملاحيتى حائز اولاجق وبوتقديرده تصديقنامه‌سنى سرعت ممكنه ايله توديع ايده‌جكدر .

تصديقاً ذيلمال مرقوم الذكر مرخصلر اشبو مقاوله نامه‌يى امضا ايتمشلردر .

١ — تورکیه اراضیسنده آطهار دکزندن قره‌دکزه قدر :

بوکوندکی تاریخده امضا ایدیلن صلح معاهده‌نامه‌سنك ایکنجی ماده‌سنك ١ و ٢ نومرولو قسملرنده تعیین ایدیلن تورکیه‌نك یونانستانله وبلغارستانله اولان حدودینه اولدقجه موازی بر خط . بو خط قرق کلیسا حوالیسنده قرق کلیسا قصبه‌سی ایله غص قصبه‌نك مرکزندن اعتباراً اصغری بش کیلومترلك بر دائره‌یی غیر عسکری حاله افراغ ایدیلن منطقه‌دن خارج براقق شرطیله ومذکور حدوددن اصغری اوتوز کیلومتره مسافه‌ده چیزیلجکدر وآطهار دکزنده ایبریجه [Ibridje Burnu] برونندن بدأ ایدرك قره‌دکزده سربس [Serbes Burnu] برونندہ نهایت بولدیجقدر ؛

٢ — یونانستانله اراضیسنده ، آطهار دکزندن یونان ـ بلغار حدودینه قدر :

مکری برونك اوجندن [مکری قصبه‌سی خارج اولق اوزره] باشلایه‌رق وشمالیه دوغری تخمینی یه قدر مربع شکلنده اولدقجه موازی براستقامت تعقیب ایدرك وبعده مهر قوز [Meherkoz] ك شرقندن کوچوك قره‌بندك تقریباً اون بش کیلومتره غربنده یونان ـ بلغار حدودی اوزرنده تعیین ایدیلجك بر نقطه‌یه واصل اولان بر خط ؛

٣ — بلغار اراضیسنده ، یونان ـ بلغار حدودندن قره دکزه قدر :

بروجه بالا تعیین ایدیلن نقطه‌دن بدأ ایدوب پاپاس کویك بش کیلومتره غربنده ادرنه یولی قوسو قوافق [Kossukavak] ده قطع ایدرك بعده یونان ـ بلغار وتورك ـ بلغار حدودندن اصغری اوتوز کیلومتره برمسافه‌دن دیجه‌رك وبالکز خرمانلی منطقه‌سنده خرمانلی قصبه‌سیله قصبه‌نك مرکزندن اعتباراً اصغری بش کیلومترلك بر دائره‌یی غیر عسکری حاله افراغ ایدلش منطقه خارجنده برافدرق قره‌دکزده عنبرلر [Anberler] ك شمال غربیسنده کائن کورفزك الك ایچرلك نقطه‌سنده ختام بولهجق بر خط .

ماده ٢

اشبو مقاوله‌نامه‌نك موقع مرعیه وضعی تاریخدن اعتباراً اون بش کون ظرفنده تشکیل ایدیلجك بر تحدید کومیسیونی ، برنجی ماده‌ده ایضاح ایدیلن حدودی اراضی اوزرنده تعیین ایدوب تعیین چیزیلجکدر . اشبو کومیسیون فرانسه ، بیوك بریتانیا ، ایتالیا ، بلغارستان ، یونانستان و تورکیه طرفندن ـ هردولت ایکیشر بر ممثل بولونمق شرطیله ـ تعیین ایدیلجك ممثلردن متشکل اولاجقدر . بلغار ، یونان وتورکیه ممثلرندن هربری آنجق بلغار ، یونان وتورکیه اراضیسنه عائد عملیاته اشتراك ایده‌بیلجکدر ؛ مع‌مافیه بوعملیاتدن حاصل اولاجق مساعینك هیئت مجموعه‌سی کومیسیونك جلسهٔ عمومیه‌سنجه تعیین قید ایدیلجکدر .

ماده ٣

برنجی ماده‌ده محرر منطقه‌لرك غیرعسکری حاله افراغی آتیده‌کی شرائطه کوره اجرا وادامه ایدیلجکدر :

١ — الیوم موجود بولغان بالصوم دائمی ویا محرا استحکاماتی ، اراضیسنده بولندقلری دولت طرفندن

حشمتلو رومانیا قرالی حضرتلری :

اورته ایلچی موسیو قسطنطین ئی . دیاماندی ؛

اورته ایلچی موسیو قسطنطین فوتچسقو ؛

حشمتلو صربلر ـ خرواتلر ـ اسلووه‌نلر قرالی حضرتلری :

برنده ، فوق‌العاده مرخص واورته ایلچی دوقتور موسیو میلوتین یوانووویچ ؛

تورکیه بویوك ملت مجلسی حکومتی :

امور خارجیه وکیلی ، ادرنه مبعوثی عصمت پاشا ؛

امور صحیه ومعاونت اجتماعیه وکیلی ، سینوب مبعوثی دوقتور رضا نور بك ؛

سابق وکیل ، طرابزون مبعوثی حسن بك ؛

حضراتی تعیین ایتمشلردر .
مشارالیهم اصولنه موافق ومعتبر کوریلن صلاحیتنامه‌لرینی ابرازدن صوکره احکام آتیه‌یی قرارلاشدیرمشلردر :

ماده ۱

آطه‌لر دکزندن قره دکزه قدر ، تورکیه‌یی بلغارستاندن ویونانستاندن تفریق ایدن حدودك طرفینده‌کی اراضی آتیده‌کی حدود داخلنده وتقریباً اوتوز کیلومترو وسعتنده اولمق غیرعسکری حاله افراغ ایدیلهجکدر . (مربوط خریطه‌یه مراجعت)

دیتالی نشانلرینك غران قرووا رتبه‌سنی حائز اصالتلو مارکی قامیل غارونی ؛

آلته فوق‌العاده مرخص واورته ایلچیسی ، سن موریس ولازار نشانك قوماندوروقورون دیتالی نشانك غراند اوفیسیه رتبه‌سنی حائز موسیو ژول سه‌زار مونتانیا ؛

حشمتلو ژاپونیا ایمپراطوری حضرتلری :

صوله‌ی‌لووان نشانك برنجی رتبه‌سنی حائز ، رومانفوق‌العاده سفیر کبیر ومرخصی موسیو کنتارو اوچیائی ژوزامی ؛

حشمتلو بلغارلر قرالی حضرتلری :

شمندوفر ، پوسته وتلغراف ناظر سابقی موسیو بوغدان مورفوف ؛

لوندره فوق‌العاده مرخص و اورته ایلچیسی ، حقوق دوقتوری و سن الکساندر نشانك غران قرووا رتبه‌سنی حائز موسیو دیمتری ستانچیوف ؛

حشمتلو یونانلیلر قرالی حضرتلری :

اسبق هیئت نظار رئیسی ، صووور نشانك غران قرووا رتبه‌سنی حائز موسیو الهفتریوس ق . ونیزه‌لوس ؛

لوندره اورته ایلچیسی، صووورنشانك قوماندوو رتبه‌سنی حائزموسیو دمه‌ترقافلامانوس؛

۳ـ تراکیا حدودینه دائر مقاوله نامه

۲٤ تموز ۱۹۲۳ تاریخنده امضا ایدلمشدر

بریتانیا ایمپراطورلغی، فرانسه، ایتالیا، ژاپونیا، بلغارستان، یونانستان، رومانیا، صرب ـ خروات ـ اسلووەن دولتی و تورکیه، تراکیا حدودی اوزرنده صلحك ادامه‌سی امنیه‌سیله،

وبو کون امضا ایدیلن صلح معاهده‌نامه‌سنك ۲٤ نجی مادەسنده بیان ایدلدیکی اوزره اشبو حدودك هرایکی طرفنده بعض تدابیر مخصوصة متقابلهنك اتخاذی لزومنی بو مقصدله تقدیر ایدرك،
بوبابده برمقاوله‌نامه عقدیته قرار ویرمشلر ومرخصلری اولق اوزره:

حشمتلو بویوك بریتانیا وایرلاندا قرالیت متحدەسی و ماورای ابحار بریتانیا اراضیسی قرالی وهندستان ایمپراطوری حضرتلری:

استانبولدە فوق‌العاده قومیسر اصالتلو سیر هوراس ژورژ مونتاکو رومبولد، بارونه، ژ. ث. م. ژ؛

فرانسه جمهوریتی رئیسی:

فرانسه سفیر کبیری، جمهوریتك شرفده فوق‌العاده قومیسری، لژیون دونور نشان‌ملیسنك فرماندوفیسیه رتبه‌سنی حائز فریق جنرال موسیو موریس پهله؛

حشمتلو ایتالیا قرالی حضرتلری:

اعیاندن، ایتالیا سفیر کبیری، استانبولدە فوق‌العاده قومیسر وسن موریس و لازار وقوروز

اسنايجوف

أ . ق . ونيزەلوس

د . قافلاماوس

قسطنطين ديامانديس

قسطنطين قونجسفو

یوقاریکی لقره‌ده محرر حرکنه سبب اولان افعال نهایت بولور بولماز ، بوقازلر نظامی اشبو مقاوله احکامی ایله معین اولدیغی وجهله یکدن تمامیله تطبیق اولنه‌جقدر .

بوقازلرك غیر عسکری حاله افراغنه وسربستیسنه تعلق ایدن احکامك بر جزء متممی تشکیل ایدن اشبو حکم، طرفین عالیین عاقدینك جمیت اقوام عهدنامه‌سی موجبنجه حائز اولدیغی حقوق ووظائفه خلل ایراث اتمز.

ماده ۱۹

طرفین عالیین عاقدین ، غیر ممضی دولتلری اشبو مقاوله‌نامه‌یه التحاقه سوق ایچون بتون غیرتلرینی صرف ایدجکلردر .

اشبو التحاق دیپلوماسی طریقیله فرانسه جمهوریتی‌حکومتنه وحکومت مذکوره طرفندنده ممضی وملتحق اولان دولتلرك کافه‌سنه تبلیغ اولنه‌جقدر. التحاق، فرانسه حکومتنه یاپیلمجق تبلیغ کوننده‌اعتباراً معتبر اولمه‌جقدر.

ماده ۲۰

اشبو مقاوله‌نامه تصدیق ایدیلمجکدر .

تصدیقنامه‌لر سرعت ممکنه ایله پارسده تودیع اولنه‌جقدر .

اشبو مقاوله‌نامه بو کونکی تاریخلی معاهدهٔ صلحیه ایله عینی شرائط داخلنده مرعیه کیرمجکدر . معاهدهٔ مذکوره‌یه واضع‌الامضا اولیوب بو اثناده اشبو مقاوله‌نامه‌یی هنوز تصدیق ایتمش اولمجق اولان دولتلر حقنده بو مقاوله‌نامه ، دول مذکوره ، دیکر دول عاقدیه فرانسه حکومت جمهوریه‌سی طرفندن اخبار ایدیلمجك اولان تصدیقنامه‌لرینی تودیع ابتدکجه مرعیه کیرمجکدر .

تصدیقاً للمقال ، بالاده مذکور مرخصلر اشبو مقاوله نامه‌یی امضا ایتمشلردر .

۲۴ تموز ۱۹۲۳ تاریخنده لوزانده یالکز برنسخه اولمق تنظیم ایدلش‌اولوب اشبو نسخه فرانسه حکومتی خزینهٔ اوراقنه وضع ایدیلمجك وحکومت مذکوره عاقدبولتلردن هربرینه آنك‌بر مصدق‌نسخه‌سنی ویره‌جکدر.

هوراس رومبولد	م . عصمت
بمله	دوکتور رضا نور
غلوتی	حسن
ژ . س . هوشتانیا	
ق . اوجیالی	
ب . مورفوف	

ایده جکلردر . قومیسیونك سائر مصارف متضمنی جمیت اقوامك مصارفی تقسیم ایچون تثبیت ایدیلش اولان نسبت دائره‌سنده مذکور حکومتلر طرفندن درعهده اولنه‌جقدر .

ماده ١٤

قومیسیون ایکنجی ماده‌یه مربوط لاحقه‌نك ایکنجی ، اوچنجی و دردنجی بندلرینك موضوعنی تشکیل ایدن حرب گیمیلرینك وعسکری سفن هوائیه‌نك مرورینه متعلق احکامه لایقیله مراعات اولنمق اولمدیغنه باقمقه مکلف اوله‌جقدر .

ماده ١٥

بوفاصل قومیسیونی وظیفه‌سنی جمیت اقوامك حمایه‌سی تحتنده اجرا ایده‌جك وهر سنه جمیت مذکوره‌یه وظیفه‌سنك صورت ایفاسندن باحث بر راپور گونده‌جك و بوندن باشقه تجارت وسیروسفر نقطهٔ نظرندن فائده‌لی هر درلو معلوماتی اعطا ایده‌جکدر . بو مقصده قومیسیون بوفاصله‌دکی سیروسفر مسئله‌سیله اشتغال ایدن تورکیه حکومتی دوائری ایله مناسبتده بولنه‌جقدر .

ماده ١٦

وظیفه‌سنك ایفاسی ایچون لازم اولان تفتیشاتمه‌لری ایچون قومیسیونه حائز اوله‌جقدر .

ماده ١٧

اشبو مقاوله‌نامه احکامی تورکیه‌نك تورك صولرنده دونانماسی سریستجه جولان ایتدیرمك حقنه ایراث خلل ایتمه‌جکدر .

ماده ١٨

بوفاصلك وجوار منطقه‌لرك غیر عسکری حاله افراغنك تورکیه ایچون عسکری نقطهٔ نظردن بغیرحق برتهلکه تشکیل ایتماسی وافعال حربیه‌نك بوفاصلك سربستیسی ویا غیر عسکری حاله افراغ ایدیلش اولان متاطقنك امنیت وانضباطنی تهلکه یه القا ایتماسی آرزو ایدن طرفین عالیین حاقدین ، احکام آتیه‌یی قبول ایدرلر :

اکر سربستیٔ مروره متعلق احکامه اطاعت ایدیلمز بر تجاوز ، تاکیدلی برلعرض ، یاخود هر حانکی برفصل حرب ویا تهدید حرب ، بوفاصلدن سیر وسفرك سربستیسی ویا غیر عسکری منطقه‌لرك امنیتی تهلکه یه قویه‌جق اولورسه ، طرفین عالیین حاقدین وهرحالده فرانسه ، بیوك برتانیا ، ایتالیا و ژاپونیا بو خصوصده جمیت اقوام مجلسنك قرار ویره‌جکی بنون وسائطه اوزاری مشترکاً منع ایده‌جکلردر .

شرقنده کائن اناطولی ساحهٔ ساحلیسی قسنده ، داریجه به قدر ، بوغازلردن مروری تصیب ایدهبیلهجك هیچ بر دائمی طوپ بطاریهسی یاخود طورپیل انداخت موقتاری تأسیس ایتمیهجکدر .

ماده ٨

بای‌تختك احتیاجاتی ایچون ، استانبول ، بك اوغلی ، غلطه ، اسکدار ایله آطهلر (پرنس آطهلری) داخل اولدیغی حالده استانبولده ومذکور شهرك جوار قریبندهاعظمی اون ایکی بیك کیشیلك برقوهٔ عسکریه بولندیرهجکدر. استانبولده برترسانه وبر اس بحری محافظه ایدیلهجکدر .

ماده ٩

اگر حرب حالنده توركیه یاخود یونانستان محارب دولت حقلرینی استعمال ایدرك بالاده معین غیر عسکریلك حالنده تعدیلات اجرا ایدهجك اولورلرسه صلح تأسیس ایدن اچنجی اشبو مقاوله ایله معین اصولی اعاده یه مجبور اولهجقلردر .

ماده ١٠

استانبولده ١٢ نجی ماده‌ده بیان ایدلدیکی صورتده متشکل برین‌الملل قومیسیون تأسیس ایدیلهجك واشبو قومیسیون « بوغازلر قومیسیونی » عنوانی آلهجقدر .

ماده ١١

قومیسیون وظائفی بوغازلرك سولری حقنده ایفا ایدهجکدر .

ماده ١٢

قومیسیون بر تورك ممثلنك تحت ریاستنده ، اشبو مقاوله‌نامه‌یه واضع‌الامضا دولتلر اولق حیثیتیله و مقاوله‌نامهٔ مذکورك اشبو دولتلر طرفندن تصدیقی واقع اولدقجه ، فرانسه ، بیوك بریتانیا ، ایتالیا ، ژاپونیا ، بلغارستان ، یونانستان ، رومانیا ، روسیه وصرب ـ خروات ـ اسلومن دولتی ممثلرندن مرکب اولهجقدر .

آمریقا دول متحدهسی حکومتی ایچون اشبو مقاوله‌یه التحاق کیفیتی ، قومیسیونده کندیسك بر ممثل بولندیرمق حقنی استلزام ایدهجکدر .

عینی حق اشبو ماده‌نك برنجی فقرهسنده اسامی ذکر ایدیلمیان بحر سیاهه ساحلدار دیگر مستقل دولتلر ایچون عین شرائط داثرهسنده محفوظ اولهجقدر .

ماده ١٣

قومیسیونده ممثل بولندیران حکومتلر کندی ممثلرینك مستحق اولهبیلهجکلری تخصیصاتی کندیلری تسویه

قومیسیون ٤ نجی ماده‌نك ١ نجی فقره‌سنده محرر منطقه‌لرك حدودینی محاذده تثبیت ایتمك اوزره اشبو مقاوله‌نامه‌نك تاریخ مرعیتندن اون بش کون صوکره اجتماع ایده‌جکدر .

اشبو قومیسیونده تمثیل ایدیلن حکومتلردن هربری کندی ممثلرینك استحقاقی اولان تخصیصاتی ویره‌جکدر .

قومیسیونك اجای وظیفه ایتمسندن منبعث مصارف عمومیه تمثیل ایدیلن دولتلر طرفندن ، حصص متساویه وجهیله درعهده ایدیله‌جکدر .

ماده ٦

استانبوله دائر اولان سکزنجی ماده احکامی محفوظ قالمق شرطیله غیر عسکری حاله افراغ ایدلش منطقه‌لرده وآطه‌لرده هیچ بر استحکام ، دائمی طوپجی تأسیساتی ، تحت‌البحر ایشلیان آلتلر (تحت‌البحر سفائن مستثنا) وعسکری سفن هوائیه تأسیساتی وهیچ بر اس‌بحری بولونمیه‌جقدر .

بورالرده انضباطك محافظه‌سی ایچون الزم بولنان وسلاحلری ، طوپ مستثنا اولمق اوزره ، تفنك ، رووولوور ، قلنج وهر یوز نفر ایچون درت ماکنه‌لی تفنك (فوزیل میترالیوز) دن عبارت بولنه‌جق اولان پولیس وژاندارمه قوتندن باشقه هیچ برقوة مسلحه بولنمیه‌جقدر .

غیر عسکری حاله افراغ ایدلش منطقه‌لرك وآطه‌لرك قره صولرنده تحت‌البحر سفینه‌لردن باشقه هیچ برکونا تحت‌البحر ایشلیان آلت بولونمیه‌جقدر .

بالاده مذکور فقره‌لره رغماً تورکیه ، تورك طوپراقلرینك غیر عسکری حاله افراغ ایدلش منطقه‌لردن وآطه‌لردن وتورك دونمانسنك دمیر آتمق حقنه مالك بولندیغی کذا غیر عسکری حاله افراغ ایدلش قره صولردن قوای مسلحه‌سنی ترانسیت صورتیله کچیرملك حقی محافظه ایده‌جکدر .

بوندن باشقه تورکیه حکومتی بوغازلرده طیارەلر ویا بالونلر واسطه‌سیله دکزك سطحی وقصری ترصد ایتدیرمك صلاحیتی حائز اولاجقدر . تورکیه سفن هوائیه‌سی بوغاز صولری وتورك اراضیسنك غیر عسکری حاله افراغ ایدلش منطقه‌لری اوزرنده اوچه‌یله‌جکلر واورالرداخلنده هرطرفده کمال سرعتی ایله‌قره‌یه ویا دکزمایه‌یله‌جکلردر .

کذلك تورکیه ایله یونانستان غیر عسکری حاله افراغ ایدلش منطقه‌لر وآطه‌لرده وبونلرك قره صولرنده ، تحت سلاحه آلنه‌جق افرادك ، مذکور منطقه‌لر وآطه‌لر خارجنده ، تعلیم وتربیه‌لری ایچون ایجاب ایدن اشخاص حرکاتی اجرا ایتمك صلاحیتنه مالکدرلر .

تورکیه ایله یونانستان کندی اراضیلرینك مذکور منطقه وآطه‌لرنده هردرلو ترصد وتلغراف وتلفون ووسائط ضیائیه مخابراتی سیستمی تأسیس خصوصنده حائز سرعتی اولاجقلردر . یونانستان غیر عسکری حاله افراغ ایدلش یونان آطه‌لرینك قره صولرندن دونمانسنی کچیرمه‌یه‌جك وفقط یوصولری تورکیه‌یه قارشی اس‌الحرکات اولمق وباخود بومقصدله بحری ویا عسکری تحشیدات ایچون قوللانامایه‌جقدر .

ماده ٧

تحت‌البحر سفینه‌لردن باشقه تحت‌البحر ایشلیان هیچ برآلت حربیه دکزی صولرینه وضع ایدیلمیه‌جکدر .

تورکیه حکومتی حربیه دکزینك نه آوزویا ساحة ساحلیه‌سنده ونه‌ده قره‌دکز بوغازی منطقه‌غیرعسکریه‌سنك

درونلرنده برطبیب بولنان وبوغازلردن بلا توقف ویا اشیا چیقارمقسزین طوغریدن طوغریه کچن سفائن تجاریه دخی عینی حکمه تابع اولهجقدر .

طبیبی بولونمیان سفائن تجاریه بوغازلرده توقف ایتمهیهجك اولسهلریله اورایه دخولدن اول قواعد صحیهٔ بین‌المللهٔ رعایت مجبور بتندهدرلر .

بوغازلر لیمانلرندن برینه اوغرایهجق اولان سفائن حربیه ایله سفائن تجاریه بولیاندهٔ ، اورادهٔ تطبیق لازم‌کلن قواعد صحیهٔ بین‌المللهٔ تابع طوتیلهجقلردر .

ماده ۳

بوغازلرده مروری وسیر وسفری هردولو موافعدن آزاده بولوندیرمق ایچون ٤ نجی دن ۹ نجیه قدر اولان ماده‌لرده مندرج بولنان تدابیر ، بوغازلرك صولرینه وساحللرینه وکذلك بوغازلرده کائن ویا اورالره قریب اولان آطه‌لرده تطبیق اولنهجقدر .

ماده ٤

آتیده تعیین ایدیلن منطقه‌لر و آطه‌لر غیری عسکری حالهٔ افراغ ایدیلهجکلردر :

۱ — چناق قلعه وقره دکز بوغازلرینك بروجه آتی تحدید ایدیلن منطقه‌لر التماسنجه ایکی ساحللری (مربوط خریطه‌یه مراجعت) :

چناق قلعه بوغازی : شمال قره‌بوره ، کلیولی شبه‌جزیره‌سی و ساروس کورفزینك باغلا برونی شمال شرقیسنك درت کیلومترو بعدنده‌کائن برنقطه‌سندن بدأ ایله‌مرمره دکزی اوزرنده قوم‌لغی‌ده نهایت بولان وقوماغلك (بوموقع خارجدر) جنوبندن کچن برخطك جنوب شرقیسنده‌کی ساحه ؛

جنوب شرقیسنده ، ساحل ایله بوزجه‌آطه‌قارشیسنده اسکی استانبول برونندن بدأ ایله مرمره دکزی اوزرنده ساحلك همان قره‌بینا شمالنده کائن برنقطه‌سنده نهایت بولنق اوزره ساحلدن یکرمی کیلومترو بعدده چیزلمش اولان خط آره‌سنده‌کی ساحه .

قره دکز بوغازی (استانبول حقنده‌کی اصول مخصوصه‌یه خلل کلمهمك شرطیله ، ماده ۸) : شرقیسنده ، قره‌دکز بوغازینك شرق ساحلندن اون بش کیلومترو مسافه‌ده چیزلمش برخطهٔ قدر امتداد ایدن منطقه ؛

غربیسنده ، قره‌دکز بوغازینك غرب ساحلندن اون بش کیلومترو مسافه‌ده چیزلمش برخطه قدر امتداد ایدن منطقه .

۲ — امیر علی آطه‌سی مستثنا اولمق اوزره بتون مرمره دکزی آطه‌لری .

۳ — آطه‌لر دکزنده سمادیرك ، یعنی ، ایمروز ، بوزجه آطه وطاوشان آطه‌لری .

ماده ۵

فرانسه ، انکلتره ، ایتالیا وتورکیه حکومتلری طرفندن بر رکنی اولمرق منصوب درت اعضادن متشکل بر

بوغازلره كيرمسى لازم كلن سفينه‌لرك مقدارينى و اسملرينى توقف مجبور اولمقسزين جناق قلعه‌سنك وبا قومدكز بوغازينك مدخلنده براشارت استاسيونه تبليغ ايدهجكدر .

تورکيه بواشارت استاسيونلرينى بيلديرهجكدر وبوغازلره دخول كيفيتى تأخره اوغرايمامق لازم‌كلديكندن تبليغ مذكور وقوع بولنجيه قدر اجنبى حرب سفينه‌لرينك بوغازلردن سريعاً مرورلرى باقى قالهجقدر .

ج) عسكرى وغير عسكرى سفن هوائيه ايچون اشبو قواعد ايله تعيين ايديلن شرائط دائرهسنده بوغازلرك اوزرندن طيرانه مساعده اولنمى .

اولا — بوغازلرك دار قسملرينك هربرطرفنك خوقندهبشر كيلو مترولق براراضى شريدى اوزرندن اوچش سربستيسى؛

ثانياً — توقف عارضى (بان) حالنده تورکيه‌نك ساحلنده قرعه وياقرعه صولرنده دكزه اينمك صلاحيتى استازام‌ايدر.

٤ §

حرب سفينه‌لرينك مدت مرورلرينك تحديدى

بوغازلردن ترانزيت حالنده كچن حرب سفينه‌لرى، خصارات‌وبا عارضهٔ بحريه احوالى مستثنااولق شرطيله وامنيت سفر ايجاب ايتديرديكى تقديرده اثناى ايقامه‌ده مدتى ده داخل‌اولق اوزره ، هيچ برحالده مرورلرى ايچون الزم اولان زماندن فضله برمدت بوغازلرده توقف ايدهميهجكلردر .

٥ §

بوغازلرك و قومدكزك ليمانلرنده توقف

ا) اشبو لاحقه‌نك برنجى و ايكنجى واوچنجى بندلرى كبيرك ، حرب كميلرينك سفن هوائيه‌نك بوغازلردن وبوغازلرك فوقندن مرورينه تطبيق اولنور وتورك ليمانلرنى وطياره منزلرينى عينى زمانده زيارت ايدهبيلهجك بر دولتك حرب سفينه‌لريله عسكرى سفن هوائيه‌لرينك مقدارى و كذلك بونلرك مدت اقامتلرى حقنده تورکيه‌نك لزوم كورهجكى نظامنامه‌لرى وضع ايتمك حقنه خلل ايرات ايتمز .

ب) قره دكزه ساحلدار دولتلر كندى ليمانلرى وطياره منزللرى ايچون عينى حقوقه مالك اولهجقلردر .

ج) اليوم طونه آوروپا قوميسيونده تمثيل ايديلن دولتلرك اشبو نهرك منصبلرنده و قلاصه قدر استاسيونر اولق اوزره بولوندرديقلرى خفيف سفائن ايكنجى بنده ذكر اولنان سفائنه انضمام ايدهجك وايجابى حالنده ديكر سفائن ايله تبديل ايديلهبيلهجكدر .

٦ §

محافظهٔ صحيه متعلق احكام خصوصه

دورونلرنده وبا ، قولرا وباثيفوس وقوعاتى ظهور ايدن وبا يدى كوندنبرى ظهور ايتمش اولان سفائن حربيه وكذا بولاشيق برليمانى بش كره يكرمى درت ساعتدن دها آز بر زماندنبرى ترك ايتمش بولنان سفائن بوغازلرى قرانتينه تحتده كچمك وبوغازلرك بولاشديرلمسنه هيچ برمحل براقامق ايچون مقتضى تدابير واقيه‌يى سفينه وسائطيله اتخاذ ايتمكه مجبور اولهجقلردر .

هوائیه‌نك وایجابی حالنده سائرشكلده‌كی سفائنك مقداوندن خبردار ایده‌جكدر. بوندن باشقه مذكور قوته منسوب برسفینه‌نك بحر سیاهه دخولندن ویا اورادن خروجندن متولد مركونامحولات درحال علاقه‌دار دولتلرك اطلاعنه ایصال ایدیله‌جكدر.

بوغازلردن قره دكزه متوجهاً كچیریله‌جك برقوهٔ بحریه‌نك حسابنده بالكز سلح سفینه‌لرك عددی وشكلی (تیپی) نظر اعتباره آلنه‌جقدر.

ب) حرب زمانده تورکیه بیطرف اولدیغی تقدیرده :

سنجاق نه‌اولورسه اولسون هیچ برمعامله‌یه ، رسومه ویا هیچ برکونا مكلفیته تابع اولمقسزین، ایكنجی بندك (ا) اشارتلی فقره‌سنده مذكور تحدیدات عینی تحدیدات دائره‌سنده كوندوز وكیجه مرور سربستیٔ نامی .

معمافیه ، بو تحدیدات محارب دولتلره بونلرك قره‌دكزده‌كی محاربلك حقوقنه ایراث خلل ایده‌جك صورتده تطبیق ایدیله‌میه‌جكدر .

تورکیه بیطرف بولندیغی جهتله زمان صلحده اولدیغی كبی زمان حربده دخی صولری و هواسی تماماً سربست قالمسی لازمكلن بوغازلرده تورکیه‌نك بیطرف بردولت صفتیله حقوق و وظائفی سیر وسفائنی تصعیب ایده‌جك بر ماهیتده هیچ بر تدبیر اتخاذ ایتمسنه صلاحیت ویریله‌جكدر .

محاربلرك حرب سفینه‌لرینه و عسكری سفن هوائیه‌لرینه بوغازلرده برکونا ضبط و مصادره‌یه توسل ایتمك ، حق مصابنه اجرا ایتمك ویا دیكر هرهانكی برحركت خصمانه یاپمق ممنوع اولمه‌جقدر .

حرب سفینه‌لری تعمیرات یاپمق وارزاق آلمق خصوصلرنده بحری بیطرفلنه دائر ۱۹۰۷ تاریخلی ۱۳ نجی لاهی مقاوله‌نامه‌سی احكامنه تابع اولمه‌جقلردر .

سفن هوائیه‌نك بیطرفلنی حفنده‌كی قواعدی تعیین ایده‌جك بین‌الملل برمقاوله‌نامه عقد اولونجه‌یه قدر عسكری سفائن هوائیه بوغازلرده ۱۹۰۷ تاریخلی ۱۳ نجی لاهی مقاوله‌نامه‌سنك حرب سفینه‌لرینه بخش ایتدیكی معامله‌یه تماثل برمعامله‌دن مستفید اولمه‌جقلردر .

ج) حرب زمانده تورکیه محارب اولدیغی تقدیرده :

بیطرف حرب سفینه‌لری ایچون هیچ برمعامله‌یه، رسمه ویا هیچ برکونا مكلفیته‌تابع اولمقسزین وفقط ایكنجی بندك (ا) اشارتلی فقره‌سنده ذكر ایدیلن تحدیداتك عینی تحدیداته تابع اولمه‌رق مرور سربستیٔ نامی .

دشمن سفائن بحریه وهوائیه‌سنك بوغازلردن استفاده‌سنه مانع اولق اوزره تورکیه طرفندن اتخاذ ایدیله‌جك تدابیر ، بیطرف سفائن بحریه وهوائیه‌نك سربستیٔ مرورینه مانع اولمه‌جق ماهیتی حائز بولنیه‌جقدر وبومقصدله تورکیه مذكور سفائن بحریه وهوائیه‌یه لازمكلن تعلیماتی ویا قلاغوزلری ویرمكی تعهد ایلر .

بیطرف عسكری سفن هوائیه بوغازلردن، تهلكه ومخاطره كندیلرینه عائد اولق‌صورتیله كچه‌یله‌جك‌وماهیتلری آكلاشلدقی اوزره تفتیش حقنه تابع بولونه‌جقلردر . بونك ایچون سفن هوائیه تورکیه طرفندن بوخصوصده تعیین واحضار اولونه‌جق مناطقده قره‌یه ویا دكزه اینمكه مجبور اولمه‌جقلردر .

٣ §

ا) تورکیه ایله حال صلحده بولنان دولتلرك تحت‌البحرلری بوغازلردن آنجق سویك یوزنده كچه‌جكلردر .

ب) كرك بحر سفیددن كرك بحر سیاهدن كلن برقوهٔ بحریهٔ اجنبیه‌نك قوماندانی تحت قوماندانسنده بولنوب

تورکیه‌نك حقوق ووظائفی حرب اثناسنده تورکیه بیطرف بولندیغی تقدیرده صولری وهواسی صلح زمانسنده اولدیغی کبی تماماً سربست قالماسی لازم کلن بوغازلردن سیر سفائنی تصیب ایدهبیله‌جك ماهیتده هیچ بر تدبیر اتخاذ ایتمسنه صلاحیت ویرمیه‌جکدر .

قلاغوز اخذی اختیاری قالمقدهدر .

ج) حرب زمانسنده تورکیه محاسب اولدیغی تقدیرده :

بیطرف سفینه‌لر وبیطرف غیرعسکری سفائن هوائیه ایچون اشبو سفائن بحریه وهوائیه دشمنه بالخاصه قاچاق اشیا ، دشمن قطعاتی ویا تبعه‌سی طاشیمق صورتیله دشمنه یاردیم ایتمدکلری تقدیرده ، سیر سفائن سربستیسی . تورکیه‌نك بوسفائن بحریه وهوائیه بی تفتیش حق بولونه‌جق وبونك ایچون مذکور سفائن هوائیه‌نی تورکیه‌طرفندن بوخصوصده تعیین و احضار اولنه‌جق مناطقده قرمیه ویا دکزه ایتمکه مجبور اولهجقلردر . دشمن سفینه‌لرینه حقوق دولك قبول ایتدیکی تدابیری تطبیق ایتمك خصوصنده تورکیه‌نك حائز اولدیغی حقوقه خلل کلهمشدر .

تورکیه ، دشمن سفینه‌لرینك بوغازلردن استفاده‌لرینی منع ایچون لازم عد ایدهجکی تدابیری اتخاذ صلاحیت تامه‌سنه مالکدر . مع‌مافیه بو تدابیر بیطرف سفائنك سربستیٔ مرورینی منع ایدهجك ماهیتده اولمایه‌جقدر وبو مقصدله تورکیه سفائن مذکوره لازم کلن تعلیماتی ویا قلاغوزلری ویرمکی تعهد ایلر .

٢ §

معاون سفینه‌لر عسکر نقله سفینه‌لری، طیاره طاشیان سفینه‌لر و عسکری سفائن هوائیه داخل اولدیغی حالده ، سفائن حربیه

ا) صلح زمانسنده :

سنجاق نه اولورسه اولسون ، هیچ بر معامله ، رسم ویا مکافیت اولمقسزین ، فقط قوتلرك مجموعنه متعلق آتیده‌کی قیود احترازیه محتنده ، کوندوز وکیجه مرور سربستیٔ نامی .

بردولتك بحر سیاهه متوجهاً بوغازلردن امرار ایدهبیله‌جکی اعظمی قوت قرهدکزه ساحلدار دولتلره منسوب ومرور اثناسنده بحر سیاهده موجود اك قوتلی دونمانك اعظمی قوتی تجاوز ایتمیه‌جکدر ؛ مع مافیه دولتلر بحر سیاهه هر زمانده و هر حالده ، بهری اون بیك طونیلاتویی کچه‌یین او چ سفینه‌یی تجاوز ایتمیه‌جك بر قوهٔ بحریه کوندرمك حقنی محافظه ایدرلر .

بوغازلردن کچه‌جك سفائنك مقدارلری خصوصنده تورکیه‌یه هیچ بر مسئولیت ترتب ایتمیه‌جکدر .

اشبو قاعده‌یه مراعاتله امکان بحش اولق ایچون اونجی مادهده محرر بوغازلر قومیسیونی بحر سیاهه ساحلدار دولتلرك هربرندن هرسنه کانون ثانینك و تموزك برنجی کونلری بحر سیاهده مالك بولندقلری زرهلیلرك ، محاربه قرووازورلرینك ، طیاره طاشیان سفینه‌لرك ، قرووازورلرك ، طوربیدو محربلرینك ، تحت‌البحرلرك وباخود سائر هرشکل (تیپ) سفائن ایله دکزه‌نن هوائیه‌سنك مقداری، سفائن مسلحه‌یی ، موجودی تنزیل ایدیلن‌وبا احتیاطده وبا تعمیرده وباخود حال تعدیلده بولنان سفائندن تفریق ایتمك صورتیله طلب ایده‌جکدر .

بونك اوزرینه بوغازلرقومیسیونی، علاقه‌دار دولتلری قرهدکزه‌کی الدقوتل دونمانك احتوا ایتدیکی زرهلیلرك، محاربه قرووازورلرینك، طیاره طاشیان سفینه‌لرك، قرووازورلرك ، طوربیدو محربلرینك ، تحت‌البحرلرك ، سفن

مادہ ۱

طرفین عالیین عاقدین اشاغیده « بوغازلر » تعبیر عمومیسیله بیان ایدیلن جناق قلعه بوغازی ومرمره دکزی وقره دکز بوغازلرنده دکزده و هواده سربستیٔ مرور وسربستیٔ سیر و سفر اساسی تصدیق و اعلان ایتمك خصوصنده متحدالافکاردر .

مادہ ۲

بوغازلردن حرب وصلح زمانلرنده سفائن تجاریهٔ بحریه وهوائیه‌نك وسفائن حربیهٔ بحریه وهوائیه‌نك مروری وسیر وسفری بعد ازین مربوط لاحقه احکامنه توفیقاً تنظیم ایدیله‌جکدر .

لاحقه

سفائن تجاریهٔ بحریه و هوائیه وسفائن حربیهٔ بحریه و هوائیه‌نك بوغازلردن مروری حقنده قواعد

§ ۱

خسته خانه کیلری ، یاطر ، بالقچی سفینه‌لری وغیر عسکری طیارهلر داخل اولدیغی حالده ، تجارت سفائنی

ا) صلح زمانلرنده :

سنجاق وحوله نه اولورسه اولسون، بین‌الملل احکام صحیه‌نك مرعیتی باقی اولمق وفلاغوزلق، فنار، رومورکور رسملری وباخود عینی ماهیتده‌کی دیکر رسوم کبی دوغریدن دوغریه‌یه ایفا ایدیلن خدماته مقابل رسومه شامل اولمامق وتورکیه حکومتی طرفندن الحالة هذه امتیازی ویرلمش اداره ومؤسسه‌لر طرفندن بوخصوصنده استعمال اولنان حقوقه خلل کلدیرمك شرطیله هیچ برمعامله ، رسوم ویا تکالیف اولفسزین کوندوز وکیجه مرور و سیر سفائن سربستیٔ تامی .

بورسومك جبایتی تسهیل ایچون بوغازلردن کچن تجارت سفینه‌لری تورکیه حکومتی طرفندن تعیین ایدیله‌جك مواقعه اسملرینی ، تابعیتلرینی ، طونیلاتولرینك مقدارینی وسمت مقصودلرینی بیلدیره‌جکلردر .

فلاغوز اخذی اختیاری قالمقدمدر .

ب) حرب زمانلرنده تورکیه یطرف قالدیغی تقدیرده :

بالاده محرر عین شرائط داخلنده، کوندوز وکیجه مرور وسیر سفائن سربستیٔ تامی. یطرف بردولت سفینه

لوندره اورتهٔ ایلچیسی، صووور نشانك قوماندور رتبه‌سنی حائز موسیو ده‌تر فاقلامانوس؛

حشمتلو روما پاپا قرالی حضرتلری :

اورتهٔ ایلچی موسیو قسطنطین ڤی . دیاماندی ؛

اورتهٔ ایلچی موسیو قسطنطین قونجیتو ؛

روسیه :

موسیو نیقولا ایوانوویچ یوردانسکی ؛

حشمتلو صربلر ـ خرواتلر ـ اسلوونلر قرالی حضرتلری :

برزده فوق‌العاده مرخص واورتهٔ ایلچی دوکتور موسیو میلوتین یووانوویچ ؛

توركیه بویوك ملت مجلسی حكومتی :

امور خارجیه وكیلی ، ادرنه مبعوثی عصمت پاشا ؛

امور صحیه ومعاونت اجتماعیه وكیلی ، سینوب مبعوثی دوكتور رضا نور بك ؛

سابق وكیل ، طرابزون مبعوثی حسن بك ؛

حضراتی تعیین ایتمشلردر .

مشارالیهم اصولنه موافق ومعتبركوریلن سلاحیتنامه‌لرینی ابرازدن صوكره احكام آتیه‌یی قرارلاشدیرمشلردر :

حشمتلو ایتالیا قرالی حضرتلری :

اعیاندن ، ایتالیا سفیر کبیری، استانبولده فوق‌العاده قومیسر ، سن موریس ولازار وقورون دیتالی نشانلرینك غران قروواریه‌سنی حائز اصالتلو مارکی قامیل غاروفی ؛

آتنه فوق‌العاده مرخص واورتهٔ ایلچیسی، سن‌موریس ولازار نشانك قوماندور وقورون دیتالی نشانك غراند اوفیسیه ریه‌سنی حائز موسیو ژول سه‌زار مونتانیا ؛

حشمتلو ژاپونیا ایمپراطوری حضرتلری :

صوله‌ی لووان‌نشانك برنجی ریه‌سنی حائز ، روما فوق‌العاده سفیر کبیر ومرخصی‌موسیو کتارو اوچیانی ژوزامی ؛

حشمتلو بلغارلر قرالی حضرتلری :

شمندوفر ، پوسته وتلغراف ناظر سابقی موسیو بوغدان مورفوف ؛

لوندره فوق‌العاده مرخصی واورتهٔ ایلچیسی ، حقوق دوفتوری ، سن آلکساندر نشانك غران قروواریه‌سنی حائز موسیو دیمتری ستانچیوف ؛

حشمتلو یونانلیلر قرالی حضرتلری :

اسبق هیئت نظار رئیسی ، صووور نشانك غران قروواریه‌سنی حائز موسیو آلهفتریوس ق.زوه‌نیزه‌لوس ؛

۲ ـ بوغازلرك تابع اولدقلرى اصوله دائر

مقاوله نامه

۴۷ تموز ۱۹۲۳ تاريخلى معاهده ملحقيدر

بريتانيا ايمپراطورلغى ، فرانسه ، ايتاليا ، ژاپونيا ، بلغارستان ، يونانستان ، رومانيا ، روسيه ، صرب ـ خروات ـ اسلوونن دولتى وتوركيه ،

بوكونكى تاريخلى معاهدهٔ صلحيه‌نك ۲۳ نجى مادهسيله تأسيس اولنان بوغازلرده بيتون ملللره مخصوص ايله قرهدكز آرهسنده سربستجه مرور وسفاينك تأمين اعلام اتمسيله ،

وبو سربستلك ادامهسى صلح عمومى وتجارت جهان ايچون لازم اولديغى نظر دقته آلقلرندن ،

بو خصوصده برمقاوله نامه عقدينه قرار ويرمشلر وهريرى كندى مرخصلرى اولمق اوزره :

حشمتلو بويوك بريتانيا واير لاندا قرالیت متحدهسى ، ماوراى ابحار بريتانيا اراضيسى قرالى وهندستان ايمپراطورى حضرتلرى :

استابو لده فوق العاده قومسير اصالتلو سير هوراس ژورژ مونتاكيو رومبولد ، بارونه ، ژ . ث . م . ژ ،

فرانسه جمهورى رئيسى :

فرانسه سفير كبيرى ، جمهوريتك سرقائده فوق العاده قومسيرى ، لژيون دونور نشان ملبسنك عزائد اوفيسيه زبدهسنى حائز فرانسى جنرال موسيو پوورليس بولله ،

أ . ق . وينيزيلوس

د . ڤلاماتوس

قسطنطين دياماندى

قسطنطين فونجستو

خصوصی مقاوله‌نامه ، مذکور ایکی طرف عالی عاقد آرمسنده ، اشبو معاهده‌نامه‌ده محرر اولدیغی تقدیرده حائز اولدیغی قوت وقیمتك عینی حائز اولهجقدر .

ماده ١٤٣

اشبو معاهده‌نامه ممکن اولدیغی قدر قیصه بر مدت ظرفنده تصدیق ایدیلهجکدر .

تصدیقنامهلر پارسده موضوع ومحفوظ اولهجقدر .

ژاپون حکومتی تصدیقك اجرا ایدلش اولدیغنی پارسدهکی ممثل سیاسیسی واسطهسیله فرانسه حکومت جمهوریهسنه بیلدیرمکله اکتفا ایدهجك وبو تقدیرده معاهده‌نامهیی ممکن اولدیغی قدرسرعتله تودیع ایدهجکدر .

دول معظمهدن هر بری اشبو معاهدهیی ، کندی طرفندن امضا ایدلش و لوزان قونفرانسنك سند نهائیسنده ذکر وتصریح اولنمش اولان سندات سائره ایله برلکده — اگر بونلر بر تصدیق استلزام ایدیورسه — تك وعینی وثیقه ایله تصدیق ایدهجکدر .

بر طرفدن تورکیه ، دیکر طرفدن بریتانیا ایمپراطورلغی ، فرانسه ، ایتالیا ، ژاپونیا ، وبالخود آرهلرندن اوچی ، تصدیقنامهلرینی تودیع ایدر ایمز ایلك تودیع ضبطنامهسی تنظیم ایدیلهجکدر .

بو ایلك ضبطنامهنك تاریخندن اعتباراً معاهده‌نامه بو صورتهاولی تصدیق ایدن طرفین عالیین عاقدین آرمسنده موقع مرعیته کیرهجکدر . دیکردولتلر ایچون ، تصدیقنامهلرینك تودیعی تاریخنده ، متعاقباً موقع مرعیته کیرهجکدر .

شو قدرکه یونانستانه و تورکیه یه متعلق اولق اوزره برنجی مادهنك و ایکنجی مادهنك ٢ نومرولی فقره‌سی ایله بشنجیدن اون برنجی داخل اولق اوزره اشبو مادهیه قدر اولان مادهلر احکامی ، یونان وتورکیه حکومتلری کندی تصدیقنامهلرینی تودیع ایتمدی عقبنده ، اشبو تاریخنده بالاده بیان اولنان ضبطنامه هنوز تنظیم ایدلمامش اولسه بیله ، موقع مرعیته کیرهجکدر .

فرانسه حکومتی تصدیقنامهلرك تودیعی ضبطنامهلرینك مصدق بر صورتی بالجمله دول معظمهیه ویرهجکدر .

تصدیقاً للمقال مارالذکر مرخصلر اشبو معاهده‌نامهیی امضا ایتمشلردر .

٢٤ تموز بیك طقوز یوزیکرمی اوچ تاریخنده لوزانده بالکز برنسخه اولهرق تنظیم ایدلش اولوب بونسخه فرانسه حکومت جمهوریهسی محزن اوراقنه وضع ایدیلهجك وحکومت مزبوره دول عاقده‌دن هر بریته مصدق بر نسخهسنی تودیع ایدهجکدر .

هوراس روسپولو
پالله
فاروتی
ڤ . س . مونتانیا
ق . اوجیائی

م . عصمت
دوکتور رضا نور
حسن

کرك تورکیه‌دن و کرك اراضیٔ متفکه‌دن کونورلمش اولان اوراقك ، دفاترك ، پلانلرك ، سندانك ودیکر وثائقك اصللری منحصراً آلندقلری اراضی‌یه متعلق بولندقلری تقدیرده متقابلاً اعاده اولنه‌جقدر .

اشبو معاملاتدن حاصل مصارف طالب اولان حکومته عائد اولهجقدر .

احکام آتیه ، اسکی عثمانلی ایمپراطورلغنه عائد اولوب ۱۹۱۲ سنه‌سندن صکره یونانستانه انتقال ایدن قضالرده کائن املاك واراضی‌یه ویا اوقافه متعلق دفاتره دخی عینی شرائط تحتنده مابه‌التطبیقدر .

مادہ ۱٤۰

تورکیه ایله دیکر دول عاقده آرمسنده اثنای حربده و ۳۰ تشرین‌اول ۱۹۱۸ تاریخندن مقدم متقابلاً اجرا اولنان اغتنامات بحریه یکدیکرلرینه قارشو هیچ بر طلب وادعایه محل ویرمیه‌جکدر . استانبولی اشغال ایدن دولتلر طرفندن تاریخ مذکوردن صکره متارکه‌نك اخلالی سبیله اجرا ایدلمش اولان ضبطلر حقنده دخی عینی حکم جاریدر .

شوراسی مقرردرکه استانبولی اشغال ایدن دولتلرك حکومتلری ویا تورکیه حکومتی طرفندن ۲۹ تشرین اول ۱۹۱٤ تاریخندن ۱ کانون ثانی ۱۹۲۳ تاریخنه قدر کندی لیمانلرنده ویا اشغال ابتدکاری لیمانلرده قوللانیلمش اولان هر نوع مراکب بحریه ، هیچ استیمایسی آز سفائن ، یاطلر ومعونه‌لر حقنده کرك مذکور دولتلرك حکومتلری وتبعه‌لری جانبندن وکرك تورکیه حکومتی وتبعه‌سی طرفندن هیچ بر طلب درمیان اولنمیه‌جقدر . مع‌هذا اشبو حکم عفو عمومی‌یه دائر بوکونکی تاریخلی بیانامه‌نك آلتنجی بندی احکامی اخلال ایتمدیکی کبی ۲۹ تشرین‌اول ۱۹۱٤ تاریخندن مقدمکی حقوقه مستند اولهرق افراد طرفندن افراد سائره علیهنه واقع اولهبیلهجك مطالب ومدعیاته‌ده خلل کتیرمیه‌جکدر .

قوای یونانیه طرفندن ۳۰ تشرین‌اول ۱۹۱۸ تاریخندن صکره ضبط اولنان تورك بایراغی حامل سفائن، تورکیه‌یه اعاده اولنه‌جقدر .

مادہ ۱٤۱

اشبو معاهده‌نامه‌نك یکرمی بشنجی ماده‌سنك و ۲۸ حزیران ۱۹۱۹ تاریخلی ورسای صلح معاهده‌نامه‌سنك ۱۵۵ نجی و ۲۵۰ نجی و ٤٤۰ نجی ماده‌لرینك وکذلك سکزنجی قسمنك (تصریات) اوچنجی لاحقه‌سنك جلهٔ تطبیقاتندن اولمق اوزره الحالة هذه واضع الید بولنان متفق حکومتلرك رضاسی لاحق اولمقسزین اثنای حربده آلمان حکومتی ویا تبعه‌سی طرفندن عثمانلی حکومتنه ویا تبعه‌سنه‌دور وفراغ ایدلش اولان آلمان سفائنك کافه‌سنه متعلق اولهرق آلمان حکومتنه ویا تبعه‌سنه قارشو ترتب ایده‌بیلمش اولان هر کونا تعهدندن تورکیه حکومتنك وتبعه‌سنك ابرا ایدلش اولهقاری بیان اولنور .

تورکیه ایله کندی یاننده حرب ایتمش اولان دیکر دولتلرك مناسباننده دخی ، ایجاب ایدرسه ، عینی حکم جاری اولهجقدر .

مادہ ۱٤۲

یونانستان ایله تورکیه بینده روم و تورك اهالینك مبادله‌سنه دائر ۳۰ کانون ثانی ۱۹۲۳ تاریخنده عقد اولنان

٣ ـ احكام عموميه

ماده ١٣٧

طرفين عالين عاقدين آراسنده خلافه مقرر ايدن احكام مستثنا اولق اوزره ، ٣٠ تشرين‌اول ١٩١٨ تاريخندن اعتباراً اشبو معاهده‌نك موقع مرعيته وضعنه قدر استانبولى اشغال‌ايدن دولتلر تبعه‌لرينك، اجنبيلرك وياتورك تبعه‌سنك حقوق ، اموال ومنافعنه وبونلردن هربرينك تركيه مأمورينى ايله اولان مناسبتلرينه دائر مذكوردولتلرك مأمورلرى طرفندن ويا انلرله بالاتفاق اتخاذ اولونان قرارلر ويا اعطا ايديلن اوامر معتبر عد اولنه‌جق وبونلردن‌طولايى مذكور دولتلر ويا مأمورلرى عليهنه هيچ بر طلب درميان ايديله‌مه‌جكدر .

بالاده مذكور مقررات ويا اوامردن دولايى دوچار اولنان بر ضرردن متحث ديكر كافة مطالب مختلط حكم محكمه‌سنه تودیع اولنه‌جقدر .

ماده ١٣٨

عفو عمومى‌يه دائر بوكونكى تاريخلى بيانناممه‌نك دردنجى و آلتنجى بندلرى احكامنه خلل كلمه‌مك شرطيله ، مواد عدليه‌ده ٣٠ تشرين‌اول ١٩١٨ تاريخندن اعتباراً اشبو معاهده‌نك موقع مرعيته وضعنه قدر استانبولى اشغال ايدن دولتلرك حاكملرى، محكمه‌لرى ويامأمورينى طرفندن وكذلك ٨ كانون‌اول ١٩٢١ تاريخنده تشكيل اولنان مختلط انجمن عدلى جابندن تورکيه‌ده صادر اولان مقررات واوامر ، تدابير اجرائيه داخل اولمق اوزره معتبر عد اولنه‌جقدر .

شوقدركه برعسكرى محكمه ويا برپوليس محكمه‌سى طرفندن موادحقوقيه‌يه دائرصادراولان برقرارعدليدن‌دولايى افرادين برى لهنه دوچار اولديغى برضررك تعميرى ضمننده ديكر برفرد جابندن‌برطلب درميان اولنديغى تقديرده، اشبو طلب ، مختلط حكم محكمه‌سنك تدقيقنه عرض اولنه‌جق واوده ايجاب ايدرسه بربدل تضمين تأديه‌سنه حكم‌وحتى براعاده معامله‌سنى امر ايده‌بيله‌جكدر .

ماده ١٣٩

ملكى ، عدلى ويا مالى ادارلر ويا ادارهٔ اوقافه متعلق اولوب عثمانلى ايمپراطورلغندن آيريلان برطوپراغك حكومتى منحصراً علاقه‌دار ايدن وتورکيه‌ده بولنان اوراق، دفاتر، پلانلر، سندات وديكر هرنوع وثائق وبالمقابله بونلردن عثمانلى ايمپراطورلغندن آيريلان اراضى‌ده بولنوب تورکيه حكومتى منحصراً علاقه‌دار ايدنلر هر ايكى طرفدن متقابلاً اعاده اولنه‌جقلردر .

بالاده بيان اولنان اوراق ، دفاتر ، پلانلر ، سندات وديكر وثائقه واضع اليد اولان حكومت ، كندوسنى دخى بونلرله علاقه‌دار عد ايدييورسه ، آنلرى كندوسى محافظه ايده‌بيله‌جك وآنجق علاقه‌دار حكومته ، طلب اوزرينه بونلرك فوطوغرافلرينى ويامصدق صورتلرينى اعطا ايله مكلف اولنه‌جقدر .

تنظیم واداره‌سنی مناسب کوردکلری هر هانکی واسطهٔ اجرائیه یه تودیعده سربست اولهجقلردر . اشبو وسائط ماهیت عسکریه‌یی حائز اولمایهجقدر . مدفنلرك یکدن برك دیرلمسی ومزارلق و عظام مخزنی تأسیسی تأمین ایجون لازم عد ایدیلهجك اولان اخراج اموات ونقل اجساد ایله کندیلرینه اراضی تخصیص ایدیلن حکومتلرجه وطنلرینه اعادهسی ایجاب ایدهجکنه حکم اولونهجق اموانك اخراج واجسادك نقل کیفیتلرینه توسل ایتدیرمك حقنی بالکز بونلر حائز اولهجقلردر .

ماده ١٣٤

بریتانیا ، فرانسه وایتالیا حکومتلری تورکیه‌ده کائن مدفنلرینك، مزارلقلرینك ، عظام مخزنلرینك وآبدهلرینك تبعهلری میانندن تعیین ایدلش بکجیلر طرفندن محافظهسنی تأمین ایتدیرمك حقنی حائز اولاجقلردر . بو بکجیلر تورکیه مأمورینی طرفندن طائفهجقلر ومدفنلرك، مزارلقلرك وآبدانك محافظهسنی تأمین ایچون مذکور مأمورلرك معاونتنه مظهر اولاجقلردر ، بو بکجیلر هیچ بر صفت عسکریه‌یی حائز اولمیهجقلر وفقط شخصلرینك مدافعهسی ایچون بر رهوولوور وياخود اوتوماتیك طبانجه ایله مسلح اولابیلهجکلردر .

ماده ١٣٥

١٢٨ تحیدن ١٣١ تجیه قدر اولان ماده‌لرده ذکر اولنان اراضی تورکیه وتورکیه مأمورینی وبا حاله کوره یونانستان ویونان مأمورینی طرفندن هیچ بر نوع بدل ایجاره ، رسمه وبا ویرکویه تابع طوتلیهجه‌در . بریتانیا ، فرانسه وایتالیاحکومتلری ممثلریله مدفنلری، مزارلقلری، عظام مخزنلرینی وآبدانی زیارت آرزوسنده بولنان اشخاص ایچون اورالره دخول هر زمان سربست اولاجقدر . تورکیه حکومتی و یونان حکومتی مذکور اراضیه موصل اولان یولرك اداره ومحافظهسنی مؤبداً درعهده ایدهجکدر .

تورکیه‌حکومتی ویونان حکومتی‌مارالذکر مدفنلرك ، مزارلقلرك، عظام‌مخزنلرینك وآبدانك‌اداره وبا محافظه‌سنه مأمور اشخاصك احتیاجاتی واراضینك استفاسی ایچون لازم اولان مقداردهسویه‌ندارك ایدهبیلملری ضمننده بریتانیا ، فرانسه وایتالیا حکومتلرینه هر درلو تسهیلاتی بخش ایتمکی تعهد ایدرلر .

ماده ١٣٦

بریتانیا ، فرانسه وایتالیا حکومتلری ، تورکیه‌دن آیریلان آراضیده بولنانلر دخی داخل اولمق اوزره کندی حکملرینه تابع اراضیده مدفون بولنان تورك بریه و بحریه‌سی ایچون مدفنلر ، مزارلقلر ، عظام مخزنلری وتذکیر ناملرینه مخصوص آبدات تأسیسی ضمننده ١٢٨ تجی و ١٣٠ تجی‌دن ١٣٥ تجیه قدر اولان ماده‌لر احکامندن استفاده ایلمك حقنی تورکیه حکومتنه بخش ایتمکی تعهد ایدرلر .

ماده ۱۳۰

مدفنلره ومزارلقلره وعظام مخزنلرینه وآبدانه متعلق مسائلی محلنده حل ایتمکه مأمور اولهرق بریتانیا ، فرانسه وایتالیا حکومتلرندن هر بری تورکیه ویونان حکومتلرینکده بر ممثل مأمور ایدهجکلری بر قومیسیون تعیین ایلیهجکلردر .

اشبو قومیسیونلر بالخاصه :

۱ — اموانك دفن ایدلدیکی ویا دفن ایدلش اولابیلهجکی مناطقی کشف وتعیین وموجود مدفنلری ، مزارلقلری ، عظام مخزنلرینی وآبدانی تثبیت ایتمك ؛

۲ — مرقدلرك ، اکر ایجاب ایدرسه بر آرهیه یکیدن جمع ایدلمسنه نه کبی شرائط تحتنده توسل ایدیلهجکنی تعیین ایتمك ؛ تورك اراضیسنده تورك ممثلیه ویونان اراضیسنده یونان ممثلیه بالاشتراك یکیدن بر آرهیه جمع اولنهجق قافله مزارلقلرینك وتأسیس ایدیلهجك عظام مخزنلریله آبدانك موقعلرینی تعیین ایتمك و اشغال ایدیلن سطحی ضروری اولان حد اصغری یه تنزیل صورتیله اشبو مواقعك حدودینی تحدید ایتمك ؛

۳ — کندی تبعهلری ایچون تأسیس ایدلش ویا ایدیلهجك مدفنلرك ، مزارلقلرك ، عظام مخزنلرینك وآبدانك قطعی پلانلرینی منسوب اولدقلری حکومتلری نامنه تورکیه ویونان حکومتلرینه تبلیغ ایتمك ؛

وظیفهلریله مکلف اولهجقلردر .

ماده ۱۳۱

کندیلرینه اراضی تخصیص اولنمسان حکومتلر اشبو اراضیی یوقاریده ذکر اولنماندن غیری صورتده استعمال ایتمهمکی و استعماله مساعده ایلهمهمکی تعهد ایلرلر . مذکور اراضی دکز کنارنده واقع ایسه ساحل ، اراضینك تخصیص اولندیغی حکومت طرفندن هر هانکی عسکری بحری ویا تجاری هیچ برمقصدایچون استعمال ایدیلهمیهجکدر ، اوزرنده مدفنلر ومزارلقلر تأسیسندن واز کچیلهجك وآبده رکزی ایچون استعمال ایدیلهجك اولان اراضی پنه تورکیه ویاخود حاله کوره یونان حکومتنه قالهجقدر .

ماده ۱۳۲

۱۲۸ نجی دن ۱۳۰ نجی یه قدر اولان مادهلرده ذکر اولنان اراضینك بریتانیا ، فرانسه وایتالیا حکومتلرینه مؤبداً و تماماً وکاملاً مستقید اولمالری ایچون تخصیص ایدلمرینه عائد تشریعی ویا اداری تدابیر لازمه ۱۳۰ نجی مادهنك ۳ نجی فقرهسنده بیان ایدیلن تبلیغی تعقیب ایدهجك اولان آلتی آی ظرفنده ، تورکیه حکومتی ویونان حکومتی طرفندن اتخاذ ایدیلهجکدر . اکر استملاکات لازم کلیرسه اشبو استملاکلر تورکیه ویونان حکومتلرینه عائد اراضی اوزرنده متقابلاً مذکور حکومتلر معرفتیله ومصارفی کندیلرینه عائد اولمق اوزره اجرا ایدیلهجکدر.

ماده ۱۳۳

بریتانیا ، فرانسه وایتالیا حکومتلری تبعهلرینك مدفن ومزارلقلرینك وعظام مخزنلرینك و آبدهلرینك تأسیس ،

اسارتده وفات ایدن اسرای حربلرینه و سیویل موقوفلرینه عائد مدفن و مزارلقلری و عظام مخزنلرینی و تذکیر ناملری ایچون دیکلمش آبدهلری محتوی عرصهلری کندیلرینه آیری آیری و مؤبداً تخصیص ایتمکی تعهد ایدر . کذلك ۱۳۰ نجی مادهده مذکور قومیسیونلر طرفندن برلشدیرمه مزارلقلری ، عظام مخزنلری وباخود آبدهلر تأسیسی ایچون آتیده لزومی کوریلهجك اولان اراضیی‌ده کندیلرینه تخصیص ایدهجکدر .

بوندن ماعدا اشبو مدفنلره ، مزارلقلره ، عظام مخزنلرینه وآبدانه سربستی دخوله مساعده ایتمکی والدی‌الاقتضا لازم اولان جاده وبولك انشاسنه رخصت ویرمکی تعهد ایدر .

یونان حکومتی کندی اراضیسنه متعلق اولهرق عینی خصوصاتی تعهد ایدر .

یوقاریده‌کی احکام، تخصیص اولونان اراضیده تورکیه حاکیتنه وباخود، حاله کوره، یونان حاکیتنه ایراث خلل ایتمز.

مادہ ۱۲۹

تورکیه حکومتی طرفندن تخصیص ایدیلهجك اراضی میانده ، بالخاصه بریتانیا ایمپراطورلغی ایچون ۳ نومرولو خریطه‌ده کوسترلمش اولان آتزاق دیلمن حوالی « آری بورنی » اراضیسی داخل اولهجقدر .

بریتانیا ایمپراطورلغنك بالاده بیان اولنان اراضیدن استفادهسی بر وجه آتی شرائطه تابع طوتیلهجقدر :

۱ — مذکور اراضی اشبو صلح معاهدهنامهسیله تعیین اولنان جهت تخصیصدن غیری بر صورتله استعمال ایدیلهمیهجك ؛ بناءً علیه هیچ بر عسکری وباخود تجاری مقصدله وبا آنفالیان جهت تخصیص خارجنده سائر هیچ بر مقصدله قوللانیلهمیهجقدر .

۲ — تورکیه حکومتی مزارلقلرده داخل اولدیغی حالده ، مذکور اراضیی تفتیش ایتدیرمك حقنی هر زمان حائز بولنهجقدر ؛

۳ — مزارلقلرك محافظهسنه تخصیص ایدیلان سیویل بکجیلرك عددی هر مزارلق ایچون بر بکجیدن فضله اولمیهجقدر . مزارلقلرك خارجنده بولنان اراضی ایچون مخصوص بکجیلر اولمیهجقدر ؛

٤ — مذکور اراضیده مزارلقلرك کرك داخل و کرك خارجنده صرف محافظه لازم اولهجق مسکنلردن باشقه ابنیه انشا ایدیلهمیهجکدر ؛

٥ — مذکور عرصهلك ساحل اوزرنده اشخاص وامتعه اخراج وارکابنی تسهیل مدار اولهمیهجك هیچ بر ریخنیم ، متدرك وبا اسکله انشا ایدیلهمیهجکدر ؛

٦ — بالجمله معاملات لازمه بالکز بوقازلرك ایچ ساحلنده اجرا ایدیلهمیهجك واراضیی‌به آطهلر دکزی ساحلندن دخوله آتیحق مذکور معاملاتك اجراسندن صوکره مساعده اولنهجقدر . تورکیه حکومتی ممکن اولدیغی قدر قدر بسیط اولمسی لازم کلن اشبو معاملاتك ، بوماده‌نك دیکر احکامنه خلل کلمهمك شرطیله ، تورکیه‌به کیدن دیکر اجنبیلر حقنده موضوع معاملاتدن زیاده زحمتی موجب اولماسنی وهرنوع بی فائده تأخره محل ویرمیهجك شرائط تحتنده ایغا قلمسنی قبول ایدر ؛

۷ — اراضیی زیارت ایتمك ایستهین اشخاص مسلح اولهجقلر دنورکیه حکومتی اشبو تمنوعیت قطعیهنك تطبیقنه نظارت ایتمك حقنی حائز بولنهجقدر ؛

۸ — ۱۵۰ کشیدن زیاده اولان هر زوار قافلهسنك مواصلتندن لا اقل بر هفته اول تورکیه حکومتنك خبردار ایدلمسی مقتضیدر.

المجون تأمين ايدیلن آبده‌لرینه حرمت واونلری حسن محافظه ایتدیره‌جکلردر .
طرفین عالیین عاقدین ، ایجبارندن هربرینك مالوالذکر مزارلقلرینی ، مدفنلرینی و عظام مخزنلرینی تعیین ، قید واداره وصونمق بولوندقلری محللرده مناسب آبده‌لر رکزینه هربرینك مأمور ایدمیله‌جکی قومیسیونلره، کندی اراضیلرنی اوزرنده وظیفه‌لرینی ایفا ایچون بالجمله تسهیلاتی ارائه خصوصنده اتتلاف ایدمجکلردر . بوقومیسیونلر هیئتی برعسکری ماهیتی حائز اولمایه‌جقلردر .
عاقدین مذکوره بروجه بالا ذکر اولونان بری و بحری عسکرلرینك بقایای اجسادینك وطنلرینه اعادەسی خصوصنده‌کی طلبلرینی قبول ضمننده ، قوانین ملیه‌لری احکامی ومحت عمومیه ضرورتلری نظر دقته آلمق قیدیله هردرلو تسهیلاتی متقابلاً ارائه ایتمکه موافقت ایدرلر .

ماده ١٢٥

طرفین عالیین عاقدین :
اولا — اسارتده وفات ایدن اسرای حربك وسویل موقوفینك ، تعیین هویتلری ایچون فائدەلی تفصیلاتك علاوەسیله برابر تمام بر جدولی ،
ثانیاً — هویتلری تعیین ایدلمکسزین دفن ایدیلن اموانك مدفنلرینك عدد وموقعلری حقنده هردرلو تعریفاتی متقابلاً یکدیکرینه اعطا ایتمکی تعهد ایدرلر .

ماده ١٢٦

رومانیا اراضیسنده ٢٧ آغستوس ١٩١٦ دن بری وفات ایدن تورك عسا کر بریه و بحریه‌سنك و اسرای حربینك مدفن و مزارلقلرینك وعظام مخزنلرینك وتذکر نامه‌لری ایچون دیکیلن آبده‌لرك حسن حالده محافظه‌سی ایله ، سویل موقوفینه دائر ١٢٤ و ١٢٥ نجی مادەلردن متولد سائر هردرلو مجبوریتلر ایچون ، رومانیا حکومتی ایله تورکیه حکومتی آرەسنده مخصوص بر اتتلافنامه عقد ایدیله‌جکدر .

ماده ١٢٧

١٢٤ نجی و ١٢٥ نجی مادەلرك عمومی ماهیتده اولان احکامنی اکمال ایچون بر طرفدن بریتانیا ایمپراطورلغی، فرانسه و ایتالیا حکومتلری دیکر طرفدن تورکیه و یونانستان حکومتلری ١٢٨ نجی‌دن ١٣٦ نجی‌یه قدر اولان مادەلرده‌کی احکام مخصوصه‌یی قرارلاشدیرمشلردر .

ماده ١٢٨

تورکیه حکومتی، بریتانیا ایمپراطورلغه ، فرانسه وایتالیا حکومتلرینه قارشی کندی اراضیسی اوزرنده بولنرك بیطان حربنده وبا بحروحیتله وبا قضا وبا خسته‌لق نتیجه‌سنده وفات ایتمش اولان بری و بحری عسکرلری ایله

مادہ ١٢٠

انضباطه مغایر حرکاتدن دولایی جزایه مستحق وبا محکوم اولان اسرای حرب وسیویل موقوفین، جزالرینك اکمالنه وباخود حقلرندهکی تعقیبات قانونیهنك ختام بولمسنه قدر بلمسقزین اعاده ایدیلهجکلردر .

انضباطه عائد جرائمدن ماعدا افعالدن دولایی جزایه مستحق وبا محکوم اولمش اولانلر تحت موقوفیتده ادامه ایدیلهجکلردر .

مادہ ١٢١

طرفین عالیین عاقدین قائیلرك تحریمی وبا عدم اعاده آرزوسنی اظهار ایتمش اولان اسرای حرب و سیویل موقوفینك تعیین هویتلری ایچون متقابلاً کندی اراضیلری اوزرنده هردرلو تسهیلاتی ارائه ایتمکی تعهد ایدرلر .

مادہ ١٢٢

طرفین عالیین عاقدین، اشبومعاهده نامه موقع مرعیته وضع ایدیلیر ایدیلز ، اسرای حربه و سیویل موقوفینه عائد اولدیغی وبا عائد اولمش بولندیغی حالده آلیقونمش بولنان بالجمله اشیا ، آقچه ، اسهام و تحویلات و سندات واوراق و وثائق وبا هرنوع اشیای ذاتیهنك اعادهسنی تعهد ایدرلر .

مادہ ١٢٣

طرفین عالیین عاقدین ، اردولری طرفندن اسیر ایدلمش اولان اسرایحربك اداره واعاشهسی ایچون مصروف مبالغك متقابلاً تأدیهسندن صرف نظر ایلدکلرینی بیان ایدرلر .

٢ ـ مزارلقلر

مادہ ١٢٤

آتیده کلهجك ١٢٦ نجی مادهده موجود احکام مخصوصهیه خلل کلمکسزین، طرفین عالیین عاقدین، ایچلرندن هربرینك ٢٩ تشرین اول ١٩١٤ دن بری میدان حربده وباخود عجزاحیته وبا فضا وبا خستهلق نتیجهسندهوفات ایتمش بری وبحری عسکرلریله عینی تاریخدن بری اسارتده ایکن وفات ایتمش اولان اسرای حرب وسیویلموقوفینك کندی حاکیتلری آلتنده بولونان اراضی اوزرندهکی مزارلقلرینه ، مدفنلرینه ، عظام مخزنلرینه وتذکیرنامهلری

حالنده مذکور قومیسیونده تمثیل ایدیلن دولتلردن هربری ، قرار اخیری اتخاذ ایده‌جك اولان ، جمیت اقوام مجلسنه حق مراجعته مالك اوله‌جقدر .

ماده ۱۱۷

تورکیه ایله مکهٔ مکرمه حجنه و قدس شریف زیارتنه وحجاز شمندوفرینه نظارت ایتمك ایله علاقه‌دار دولتلر ، بین‌الملل مقاولات محیه احکامی موجبنجه، تدابیر مخصوصه اتخاذ ایده‌جکلردر. اجرا آتده بروحدت تامه تأمینی ضمننده بو دولتلرله تورکیه، حج وزیارت امور محیه‌سنك تألیف وتنظیی ایچون، برقومیسیون تشکیل ایده‌جکلر وبو قومیسیونده تورکیه دوائر محیه‌سیله مصر بحریه وقارانتنه محیه مجلسی تمثیل ایدلمش اوله‌جقلردر .

مذکور قومیسیون ، اراضیسنده اجتماع ایده‌جکی دولتك اوله موافقتی استحصال ایده‌جکدر .

ماده ۱۱۸

حج وزیارت امور محیه‌سنك تألیف وتنظیی قومیسیونك مساعیسی حقنده کرك جمیت اقوام حفظ الصحه قومیته‌سنه وبین‌الملل عمومی حفظ الصحه ادارهسنه وکرك حج وزیارت ایله علاقه‌دار هر مملکتك طلب ایده‌جك اولان حکومته راپورلر ویریله‌جکدر . قومیسیون کندیسنه جمیت اقوامدن ، بین‌الملل عمومی حفظ الصحه ادارهسندن وياخود علاقه‌دار حکومتلر طرفندن وقوعبولان بونون سؤالر حقنده رأیی بیان ایده‌جکدر .

قسم ۵

احکام مختلفه

۱ ـ اسرای حرب

ماده ۱۱۹

طرفین عالیین عاقدین، الفرنه مقابل اولان حرب اسیرلریله سیویل موقوفلری درحال مملکتلرینه اعاده‌یی تعهد ایدرلر. یوقاریده بیان و تورکیه‌نك متقابلاً الفرنه بولونان اسرای حرب و سیویل موقوفینك عیادهلری اشبو حکومتلر آراسنده ۳۰ کانون ثانی ۱۹۲۳ تاریخنده لوزانده امضا ایدلمش اولان اتفاقنامهٔ مخصوصك موضوعنی تشکیل ایدر.

ماده ١١٣

طرفين عالیئن عاقدين، هر برى كنديسنه تعلق جهتندن، تورکیاده اجنبى پوسته خانه لرينك الغاسى قبول ايتدكلرينى بيان ايدرلر .

فصل ٢

مسائل صحيه

ماده ١١٤

استانبول مجلس كيرامور صحيه سى لغو اولونمشدر. تورکیه سواحل وحدودينك تشكيلات صحيه سيله تورك اداره سى وظيفه داردر .

ماده ١١٥

مقادير وشرائطى محق اولهجق اولان يكانه و عينى تعرفهٔ صحيه ، تورك باپراغلرينى تفريق ايتمكسزين ، بوتون كيلره و تورکیه تبعه سنه تطبيق ايديلن عينى شرائط داخلنده دول اجنبيه تبعه سنه تطبيق اولنه جقدر .

ماده ١١٦

تورکیه آچيقده قالمش اولان مأمورين صحيه نك سابق استانبول مجلس كيرامور صحيه سنك تفويضدن بالتفريق ويرلمك اوزره تضمينانه استحقاقلرينه واشبو مجلسك مأمورين حاضره و سابقه سنك وآنلرك من له الحقلرينك ديكر بالجمله حقوق مكتسبه لرينه تماماً رعايت ايتمكى تعهد ايلر. اشبو حقوقه ، سابق استانبول مجلس كيرامور صحيه سنك احتياط آقچه سنك جهت تخصيصه ، اسكى ادارهٔ صحيه نك تصفيهٔ قطعيه سنه متعلق بالجمله مسائل ايله كذلك بوكا مشابه ويا مربوط اولان ديكر هر مسئله ، صورت مخصوصه ده متشكل بر قوميسيون طرفندن حل و تسويه ايديلهجك وبو قوميسيون ، آلمانيا آوستريا ومجارستان مستثنا اولمق اوزره استانبول مجلس كيرامور صحيه سنه اشتراك ايتمش اولان دولتلردن هربرينك برمثلندن متشكل اولهجقدر . كرك بوفاريده بيان اولنان تصفيه يه وكرك بوتصفيه دن صوكره قالان نقودك جهت تخصيصه متعلق بر مسئله دن دولايى اشبو قوميسيونك اعمالنى آرمسنده، اختلاف ظهوريدى

بونلرك تسلمى شرائطى تعيين وموجود آتليه‌لرده نقل ايديلن مالزمنك محدود بر مدت ظرفنده حسن حالده محافظه‌سنى تأمين ايچون لزوم كورديكجه صور حليه‌يى تنظيم ايده‌جكدر ؟

٤ — مالزمه ، اشيا وآلات وادوات ، ادوات متحركه‌نك تابع اولديغى عينى شرائط تحته‌نده ترك ايديله‌جكدر .

ماده ١٠٩

خلافه احكام موجود اولمادقجه ، يكى بر حدودك جيزيلمسى يوزندن بر دولتك اصول مياهى (جدول كشادى ، فيضان ، اروا واسقا ، تبييس ياخود بوكا مماثل خصوصات) ديكر بر دولتك اراضيسنه مباشرتا ايديله‌جك مساعى‌يه مربوط بولوندينى وياخود بر دولتك اراضيسى اوزرنده ، حريدن مقدمكى تعاملات موجبنجه ديكر بر دولتك اراضيسنده متولد مياه وقواى مياهيه استعمال ايدلديكى تقديرده ، علاقه‌دار دولتلر آره‌سنده هر بريننك منافع وحقوق مكتسبه‌لرينى محافظه ايده‌جك ماهيتده بر اتلاف تأسيس ايديلك لازمدر .

عدم اتلاف حالنده مسئله تحكيم طريقيله حل اولونه‌جقدر .

ماده ١١٠

روماليا وتوركيه كوستنجه ـ استانبول قابلوسنك ايشلتمه شرائطى حق بر صورتده تثبيت ايچون آره‌لرنده اويوشه‌جقلردر . اتلاف حصول بولمادينى تقديرده مسئله تحكيم طريقيله حل اولونه‌جقدر .

ماده ١١١

توركيه بالذات كندى نامنه وتبعه‌سى نامنه ، آرتق كندى اراضيسنده قره ايله اتصال پيدا ايتمين قابلولرك جملەسنى وياخود اقسامى اوزرندەكى ، هر هانكى بر ماهيتده اولورسه اولسون بالجمله حقوق ، مستندات وامتيازاتدن صرف نظر ايدر .

اكر بالاده‌كى فقره موجبنجه دور ايدلمش اولان قابلولر وياقابلولرك برقسمى اموال خصوصيه‌دن ايسه اصحابنك ضرر وزيانلرينك تضمينى ، ملكيتك منتقل اولديغى حكومتمه عائد اولەجقدر . تضمينات مقدارنده عدم اتلاف حالنده بومقدار تحكيم طريقيله تعيين ايديله‌جكدر .

ماده ١١٢

توركيه كندى اراضيسنده قره ايله لاقل بر اتصال پيدا ايدن قابلولر اوزرنده مقدما حائز اولديغى حقوق ملكيتى محافظه ايده‌جكدر .

مارالذكر قابلولردن تورك اوليان اراضيده قره ايله اتصال ايتمكرى حقوقنك استعمالى وايشلتمه‌لرينك شرائطى علاقه‌دار دولتلر طرفندن صورت مصلحانه‌ده تنظيم اولنه‌جقدر . عدم اتلاف حالنده اختلاف ، تحكيم طريقيله حل ايديله‌جكدر .

نظر دقتته وضع ایتمکله مکلف و وظیفه‌سنك ایفاسی‌امرنده بالجمله تسهیلات لازمه‌یه مظهر اولمه‌جق اولان یرر ممثل تعیین ایتمك حقنی حائز اولمه‌جقلردر . بو ممثلر احتیاجاری اولمه‌جق مادون هیئت مأمورینك مقدار واوصاف‌حقنده قومیسرله ائتلاف ایده‌جکلردر .

احکام مذ کوره‌نك اجراسنه متعلق اولوب حلنه موفق اولمه‌مدیغی هر مسئله‌یی جمعیت اقوام مجلسنك قراریته عرض ایتمك مذ کور قومیسرك عهده‌سنه ترتب ایده‌جکدر . یونانستان و تورکیه حکومتاری ا کثریت آرا ایله اتخاذ مقررات ایله‌بن مجلس مذ کور طرفندن صادر اولمه‌جق هر قراره رعایت ایلمکی تعهد ایدرلر .

آنف‌الذ کر قومیسرك معائنی و ایفا ایده‌جکی خدمته عائد مصارف یونانستان و تورکیه حکومتاری طرفندن مناصفةً درعهده ایدیله‌جکدر .

تورکیه بالآخره ادرنه‌یی قه‌لی بورغازله استانبول آرمسنده‌کی خطه ربط ایدن بر شمندوفر خطی انشا ایلدیکی تقدیرده اشبو مادەنك قه‌لی بورغاز و بوسنه‌کوی قریسنده کائن یونانستان ـ تورکیه حدود تخاطی آرمسنده‌کی ترانسیته متعلق احکامی متقابلاً حکمسز قاله‌جقدر .

علاقه‌دار حکومتیندن هربری معاهدهٔ حاضرەنك مرقع مرعیته وضعندن اعتباراً بش سنه‌لك برمدت ختامنده اشبو مادەنك ایکنجیدن بشنجیه قدر اولان فقرەلرنده مصرح مراقبه‌یی ادامه ایتمکه محل اولوب اولمادیغنه دائر بر قرار ویردیرمك ایچون جمعیت اقوام مجلسنه مراجعت ایتمك حقنی حائز اوله‌جقدر . مع هذا شورای مقرردرکه یونان ـ بولغار حدودیله بوسنه‌کوی بیننده کائن شرق شمندوفرلرینك ایکی قسمی اوزرنده‌کی ترانسیته دائر اولان برنجی فقرەنك احکامی مرعی قاله‌جقدر .

ماده ۱۰۸

کرك عثمانل حکومتنه و ترك خصوصی شرکتلره عائد اولوب اشبو معاهده موجبنجه عثمانل امپراطورلغندن آیریلان اراضیده کائن لیمانلر ایله دمیر یولارینك دورینه متعلق احکام مخصوصه باقی قالمق وکذلك دول‌عاقدین آرامسنده امتیازات اصحابنه و مأمورینك امور تقاعدیلرینه متعلق اولەرق اولدن اتخاذ اولنمش ویا اولنه‌جق احکام محفوظ بولونمق اوزره دمیر یولارك دوری بروجه آتی شرائط داخلنده وقوع بوله‌جقدر :

۱ — بالعموم دمیر یولارینك اعمالات وتأسیساتی تمامیله ومکمن اولدیغی قدر ایی بر حالده ترك ایدیله‌جکدر ؛

۲ — کندیلرینه مخصوص ادوات متحرکه‌سی اولان بر شبکه تمامیله ترك ایدلش اولان اراضی اوزرنده‌بولوندیغی تقدیرده مذ کور ادوات متحرکه ۳۰ تشرین‌اول ۱۹۱۸ تاریخلی صوك مفردات دفتری موجبنجه طاقیله ترك اولنه‌جقدر ؛

۳ — اشبو معاهده موجبنجه اداره‌سی اقسامه اوغرایه‌جق خطوطك ادوات متحرکه‌سنك قسمی متعدد شعبات کندیلرینه تعویض اولنان اداره‌لر آرمسنده صلحاً اویوشمق صورتیله تعیین ایدیله‌جکدر . بو اویوشمه ۳۰ تشرین اول ۱۹۱۸ تاریخلی صوك مفردات دفترینه کوره مذ کور خطوط اوزرنده قید ایدلش اولان ادوانك ، اهمیتی ، سرویس خطلری‌ده داخل اولق اوزره خطوطك اوزونلغی ، مناقلانك ماهیت واهمیتی نظر اعتباره آلنه‌جقدر . عدم ائتلاف حالنده اختلافات تحکیم طریقیله حل ایدیله‌جکدر . لدی‌الایجاب بونه حکم قراری ، هر شعبه‌ده براقیلمسی اقتضا ایدن لوقوموتیفلری ، یوللی واشیا واغونلرینی آرآنه ،

تورکیه بواصول آلتنه وضع ایدیلهجك لیمانلری بالاخره بیلدیرهجکدر .

ماده ١٠٤

تورکیه ٢٠ نیسان ١٩٢١ تاریخلی بارسلون قونفرانسنك بین‌الملل دمیریولارینه متعلق وصایاسنی قبول ایتدیکنی بیان ایلر. بووصایا ، اشبو معاهدهنك موقع مرعیته وضعندن اعتباراً تورك حکومتی طرفندن متقابل اولق قیدیله ، تطبیق ایدیلهجکدر .

ماده ١٠٥

تورکیه اشبو معاهدهنك موقع مرعیته وضعی متعاقب ١٤ تشرین اول ١٨٩٠ ، ٢٠ ایلول ١٨٩٣ ، ١٦ تموز ١٨٩٥ ، ١٦ حزیران ١٨٩٨ و ١٩ ایلول ١٩٠٦ تاریخلرنده برنده امضا ایدیلن دمیر یولر واسطهسیله امتعه نقل حقندهکی مقاوله نامهلری وصور تسویهیی قبول وتصدیق ایتمکی تعهد ایدر .

ماده ١٠٦

یکی حدودك تذرکاهی دولایسیله ، عنی مملکتك ایکی قسمنی یکدیکرینه ربط ایدن بر خط دیکر مملکتی قطع ایتدیکی وياخود بر مملکتدن باشقلرینك برشعبه خطی دیکر برمملکتده نهایت بولدیغی قسمدهبرده ایکی مملکت آرهسندهکی مناقلاته متعلق خصوصاتده ایشلتمه شرائطی ، مقررات مخصوصه محفوظ اولق قیدیله ، علاقهدار شمندوفر ادارهلری بینده عقد ایدیلهجك بر اتلافنامه تنظیم اولنهجقدر . بو ادارهلر اشبو اتلافنامه شرائطنده اویوشمغه موفق اولهمادقلری تقدیرده شرائط مذکوره تحکیم طریقیله تعیین ایدیلهجکدر .

تورکیا ایله همدود دولتلر بینندهکی بالعموم یکی حدود استاسیونلرینك تأسیسی وبو استاسیونلر آرهسندهکی خطوطك ایشتلمسی عینی شرائط دائرهسنده عقد اولنهجق اتلافنامهلرله تنظیم ایدیلهجکدر .

ماده ١٠٧

مورد وبا مخرجی تورکیه وبا یونانستان اولوب یونان ـ بولغار حدودیله قابلی بورغاز قریندهکی یونان ـ تورکیه حدودی آراسنده کائن شرق شمندوفرلرینك اقسام ثلثهسندن ترانزیت صورتیله مستفید اولان بولجار و امتعهٔ مجاریه ، اشبو ترانزیتدن طولایی هیچ برورسم وبا خرجه وتعده برکونا پاسپورط وبا کومرولك معاینهسی معاملهسنه تابع اولمایهجقلردر .

اشبو مادهنك اجرای احکامی جمعیت اقوام مجلسی طرفندن انتخاب ایدیلهجك اولان بر قومیسر طرفندن تأمین ایدیلهجکدر .

یونانستان وتورکیه حکومتلری بوقومیسر زدینه ، سالفالذکر احکامك اجراسنه متعلق هرمشکلی قومیسرك

١٣) ١ مايس ١٩٢٠ تاريخلى پروتوكول احكامى تطبيقاً، وضعيت جغرافيه‌سنك اقتضا ايتديردیکی تعديلاته، تورکيه نائل اولديغى کوردیکی تقديرده ـ سياحت هوائيه‌نك تنظيمنه دائر اولان ١٣ تشرين اول ١٩١٩ تاريخلى مقاوله‌نامه ؛
١٤) کبريت اعمالنده بياض فوسفور استعمالنك منعنه دائر ٢٦ ايلول ١٩٠٦ ده برنده امضالانان مقاوله‌نامه ؛
تورکيه، بوندن بشقه ، تلغى وتلسز تلغراف حقنده بين الملل بر مقاوله‌نامه‌لرك تنظيمنه اشتراك ايمكى تعهد ايلر .

قسم ٤

طرق مناقله ومسائل صحيه

فصل ١

طرق مناقله

ماده ١٠١

ورکيا نرانسيتك سربستيسى حقنده پارسلون قونفرانسى طرفندن ١٤ نيسان ١٩٢١ تاريخنده قبول ايدلش اولان مقاوله‌نامه و نظامنامهٔ ايله متافى بين الملل اولان قابل سير وسفر طرق مياهيه‌يه تطبيق اولنه‌جق اصول حقنده مذكور قونفرانس طرفندن ١٩ نيسان ١٩٢١ تاريخنده قبول ايدلش بولنان مقاوله‌نامه ونظامنامه‌يى ومتضمن پروتوكول قبول ايتديكنى بيان ايدر .
بناءً عليه تورکيه اشبو معاهده‌نامه‌نك موقع مرعيته وضعندن اعتباراً مذكور مقاوله‌نامه ، نظامنامه و پروتوكولر احكامنك موقع تطبيقه وضعنى تعهد ايدر .

ماده ١٠٢

تورکيه، بحرى ساحلدن محروم دولتلرك بحرى بايراغه مالكيت حقلرينك طانمامسنى متضمن ٢٠ نيسان ١٩٢١ تاريخلى پارسلون بيانتامه‌سى قبول ايتديكنى بيان ايدر .

ماده ١٠٣

تورکيه ٢٠ نيسان ١٩٢١ تاريخلى پارسلون قونفرانسنك بين الملل اصوله تابع لمياناره عائد اولان وصاياسنى قبول ايتديكنى بيان ايدر .

دول حائزه‌دن بونلره طرف اولانلر آرەسنده یکیدن موقع مرعیته کیرەجکلردر :

١) بحر البحر قابلولرك محافظه‌سنه دائر ١٤ مارت ١٨٨٤ ، ١ کانون اول ١٨٨٦ و ٢٣ مارت ١٨٨٧ تاریخلی مقاوله‌نامه‌لرله ٧ تموز ١٨٨٧ تاریخلی اختتامی پروتوکول ؛

٢) کمرك تعرفه‌لرینك تشریه وکمرك تعرفه‌لرینك نشری ایچون (بین‌الملل برالحاد) تشکیلنه دائر ٥ تموز ١٨٩٠ تاریخلی مقاوله‌نامه ؛

٣) پارسده بین‌الملل حفظ‌الصحة عمومیه اداره‌سی تشکیلنه دائر ٩ کانون‌اول ١٩٠٧ تاریخلی اتلافنامه ؛

٤) رومادە بین‌الملل بزراعت انستیتوسی تشکیلنه دائر ٧ حزیران ١٩٠٥ تاریخلی مقاوله‌نامه ؛

٥) ٹمسقو نهری اوزرنده مرور ورسومنك مبایعه‌سنه عائد ١٦ تموز ١٨٦٣ تاریخلی مقاوله‌نامه ؛

٦) اشبو معاهده‌نامه‌نك اون طقوزنجی ماده‌سنده‌کی احکام مخصوصه قید احترازیسی تحتنده ، سویش قانلك سربستی ابتیعه‌سالی تأمین ایده‌جك براصول تأسیسنه عائد ٢٩ تشرین‌اول ١٨٨٨ تاریخلی مقاوله‌نامه ؛

٧) ٣٠ تشرین ثانی ١٩٢٠ تاریخنده مادریده امضالانان مقاوله‌نامه واتلافنامه‌لر داخل اولدیغی حالده پوسته اتحاد عمومیسی حقنده‌کی مقاوله‌نامه واتلافنامه‌لر ؛

٨) ١٠ | ٢٢ تموز ١٨٧٥ تاریخنده سن‌پترسبورغده امضالانان بین‌الملل تلغراف مقاوله‌نامه‌لری و ١١ حزیران ١٩٠٨ ده لیزبون بین‌الملل تلغراف قونفرانسنده قرارلاشدیریلن نظامنامه‌لر وتعرفه‌لر .

ماده ١٠٠

نورکیه آتیده تعداد اولنان مقاوله‌نامه ویا اتلافنامه‌لره التحاق ویا اونلرك تصدیق ایلیکی تعهد ایلر :

١) اوطوموبیللرك ملل مختلفه ممالکنده سیرینه متعلق ١١ تشرین اول ١٩٠٩ تاریخلی مقاوله‌نامه ؛

٢) کومرروکه تابع واغونلرك قورشونلامالرینه دائر ١٥ مایس ١٨٨٦ تاریخلی اتلافنامه و ١٨ مایس ١٩٠٧ تاریخلی پروتوکول ؛

٣) مصادمه ، معاونت وامور تخلیصیهٔ بحریه حقنده‌کی بعض قواعدك توحیدینه دائر ٢٣ ایلول ١٩١٠ تاریخلی مقاوله‌نامه ؛

٤) خسته‌خانه کیملرینك لیانلرده رسوم وتکالیفدن معافیتی حقنده ٢١ کانون اول ١٩٠٤ تاریخلی مقاوله‌نامه ؛

٥) قادینلرك یرزندن اجرای تجارتك منعی حقنده ١٨ مایس ١٩٠٤ ، ٤ مایس ١٩١٠ و ٣٠ ایلول ١٩٢١ تاریخلی مقاوله‌نامه‌لر ؛

٦) فحشیانه دائر نشریاتك منعی ایچون ٤ مایس ١٩١٠ تاریخلی مقاوله‌نامه ؛

٧) ٥٤ ، ٨٨ و ٩٠ نجی ماده‌لر حقنده‌کی قیود احترازیه محفوظ قالمق شرطیله ، ١٧ کانون ثانی ١٩١٢ تاریخلی صحیه مقاوله‌نامه‌سی ؛

٨) فیلوکسرایه قارشی اتخاذ اولنه‌جق تدابیره عائد ٣ تشرین‌اول ١٨٨١ و ١٥ نیسان ١٨٨٩ تاریخلی مقاوله‌نامه‌لر ؛

٩) آفیون حقنده ٢٣ کانون ثانی ١٩١٢ تاریخنده لاهی‌ده امضالانان مقاوله‌نامه ایله ١٩١٤ تاریخلی منضم پروتوکول ؛

١٠) ٥ تموز ١٩١٢ تاریخلی بین‌الملل تلسز تلغراف مقاوله‌نامه‌سی ؛

١١) آفریقاده مواد کئولیه‌نك تابع اولدقجی اصوله دائر سن ژرمن ـ آن‌ای‌ده امضالانان ١٠ ایلول ١٩١٩ تاریخلی مقاوله‌نامه ؛

١٢) ٢٦ شباط ١٨٨٥ تاریخلی برلین سند عمومیسیله ، ٢ تموز ١٨٩٠ تاریخلی بروکسل بیانامه وسند عمومیسنك یکیدن تدقیقی متضمن اولدیغی سن ژرمن ـ آن‌ای‌ده امضالانان ١٠ ایلول ١٩١٩ تاریخلی مقاوله‌نامه ؛ .

ماده ٩٦

علاقه‌دار حکومتلر هر محکمه ایچون بالاصالق برکاتب عمومی تعیین ایده‌جکلر وهرپری اوکا بر ویا برقاچ کاتب رفیق ایله‌جکلردر . کاتب عمومی ایله کاتبلر ، علاقه‌دار حکومتلرك موافقتیله معاونلرینه لزوم کوره‌جکلری اشخاصی خدمته آلهبیله‌جك اولان ، محکمه‌نك تحت امرنده بولنه‌جقلردر .

هرمحکمه قلمنك دائره‌لری استانبولده اولدیغی قدر . دیکر هرجانکی برمحکمه ملحق قلم دائره‌لری احداث اینمك علاقه‌دار حکومتلره عائد اولدیغی قدر .

هرمحکمه کندیسنه تودیع ایدیله‌جك اولان مصالحه عائد اوراق ، محررات ووثائق قلمنده محافظه ایده‌جك ووظیفه‌سنك ختامنده بونلری عدل انتقادینك بولنش اولدیغی مملکت حکومتنك خزینهٔ اوراقنه تودیع ایده‌جکدر. بواوراق ، علاقه‌دار حکومتلره دائما کشاده بولنه‌جقدر .

ماده ٩٧

هرحکومت ، تعیین ابتدیکی مختلط حکم محکمه‌سی اعضاسی ایله تعیین ایده‌جکی مأمور (آژان) ویا کاتبلرك اجورات ومخصصاتی تأدیه ایلیه‌جکدر .

رئیس ایله کاتب عمومینك اجورات ومخصصاتی علاقه‌دار حکومتلر طرفندن متفقاً تعیین اولنه‌جق و اجورات ومخصصات مذکوره ایله محکمه‌نك مصارف مشترکه‌سی هرایکی حکومت طرفندن مناصفةً تأدیه ایدیله‌جکدر .

ماده ٩٨

اشبو فصل ژاپونیا ایله تورکیه بینده تکون ایدوب معاهدهٔ حاضره موجبنجه مختلط حکم محکمه‌نك دائرهٔ صلاحیتنده بولنمسی لازمکه‌جك اولان مصالح حقنده قابل تطبیق اولمایه‌جقدر ؛ مصالح مذکوره ایکی حکومت آرمسنده بالائتلاف حل وفصل اولنه‌جقدر .

فصل ٦

معاهده‌نامه‌لر

ماده ٩٩

اشبو معاهده‌نامه‌نك موقع مرعیته وضعی عقبنده و دیکر جهتدن حاوی اولدیغی احکام خلافنه اوصه‌زمن زیرده تعداد اولونان اقتصادی ویا فنی ماهیتده‌کی ذوی‌الاطراف معاهدات ، مقاولات وائتلافات تورکیه ایله دیکر

طرفين عالين عاقدين ، مختلط حكم محكمه‌لرينك مقرراتى قطعى عد ايتمكلرى وكندى تبعه‌لرى حقنده بونلرى مجبورى الاتباع قبيله‌جقلرينى و اعلامات كندولرينه تبليغ ايديلدكدن اون درت ساعت ظرفنده استيناف حاجت اولمقسزين بوتون اراضيلرى داخلنده اجراسنى تأمين ايدهجكلرينى قبوله متعهد قالدقلرى

بوندن بشقه ، طرفين عالين عاقدين بالخاصه تبليغاتك ايصاله ودلائل جمعنه دائر خصوصاتنده كندى محكمه ومأمورلرينك مختلط حكم محكمه‌لرينك يد اقتدارلرنده بولنه‌جق اولان هردولو معاونى دوغرىدن دوغرىيه اعطا ايتمارينى تعهد ايلرلر .

ماده ٩٥

مختلط حكم محكمه‌لرينك رهبرى عدالت ، حقانيت وحسن نيت اولمه‌جقدر .

هر محكمه حضورنده استعمال اولنه‌جق لسانى تعيين ايدهجك ومصالحه تعلقيله وقوفى تأمين ايچون ايجاب ايدن ترجمانلرى بايدبره‌جق وكندى حضورنده تعقيب ايديلهجك اصول محاكمه قواعدينى ومدتلرينى تنظيم ايلهمحكمه‌لرينك بو قواعدك تنظيمنده ، اساسات آتيه‌يه رعايت اولنه‌جقدر :

١ — اصول محاكمه ، بر لايحه و متقابلاً بر لايحهٔ جوابيه ابرازينى احتوا ايدهجك وبر لايحهٔ ردية جوابيه ايله متقابل بر لايحهٔ ردية جوابيه اعطا اولنه‌بيله‌جكدر . شايد طرفيندن برى ملاحظات شفاهيه درميان ايتمك ويا ايتديرمك طلبنده بولنورسه ، طرف ديگر‌ده بويله برحالده عينيله حركت ايتمك صلاحيتى ويرلمك شرطيله ، بوكا مأذون اولنه‌جقدر .

٢ — محكمه تحقيقات اجراسنى ، اوراق ابرازينى . اهل خبره‌يه مراجعتى امر ايتمك ، محاكمه‌نده بشقه و معاينه اجرا و هر كونا معلومانى طلب ايتمك و شاهدلرى استماع ايتمك و طرفيندن وياخود مختلفندن هر درلواضاحات شفاهيه ويا تحريريه‌يى طلب ايتمك خصوصلرنده كافهٔ صلاحيتى حائز اولمه‌جقدر .

٣ — معاهدهٔ حاضره‌ده خلافنه مندرج احكام مستثنا اولمق اوزره ، محكمه‌نك تشكيلندن اعتباراً آلتى آى مدتك خاتمه‌سندن صوكره هيچ بر طلب و ادعا قبول اولنيه‌جقدر . مكرکه محكمهٔ مذكوره‌نك بر قرارى ايله اعطا ايدلش و بعد مسافه ويا قوهٔ مجبره اسبابنه مبتنى اولمق صورت استثنائيه‌ده محق كورلمش بر مساعدهٔ مخصوصه موجود اوله .

٤ — بر سنه ظرفنده ، مجموعى سكز هفته‌يى تجاوز ايتميه‌جك اولان تعطيل دوره‌لرى مستثنا اولمق اوزره ، هر هفته مصالحك سرعت جريانى تأمين ايتمك ايچون مقتضى مقداردده جلسه عقد ايتمك محكمه‌نك جمله وظائفندندر .

٥ — حكمك ، ايشك محكمه‌جه مذاكره‌يه قونولديغى افاده ايدن ختام محاكمه‌دن اعتباراً نهايت ايكى آى صوكره هر حالده اصدار ايدلش اولمليدر .

٦ — ايشك ايجاب ايدهجكى مرافعات شفاهيه ايله هر حالده حكمك تفهيمى جلسهٔ علنيه‌ده وقوعبوله‌جقدر .

٧ — هر مختلط حكم محكمه‌سى ، مصالحك حسن نهايته نافع عد ايتديكى تقديرده ، محل انعقادى خارجنده بر ويا برقاچ جلسه عقدى صلاحيتنى حائز اولمه‌جقدر .

بو محكمه‌لردن هر بری ، ایکیسی علاقه‌دار حکومتلرك هر بری طرفندن تعیین اولنمق اوزره ، اوچ اعضادن مرکب اولهجقدر . بو حکومتلر متعدد دفعی تعیین ایتمك صلاحیتی حائز اولهجقلر ومحکمه‌ده اعضا صفتیه بولونه‌جق ذاتی ایجاب حاله کوره بونلر میاندن انتخاب ایدهجکلردر . رئیس ، علاقه‌دار ایکی حکومت آره‌سنده بالائتلاف تعیین اولنه‌جقدر .

مساعدهٔ حاضره‌نك موقع مرعیته وضعی تاریخندن اعتباراً ایکی آی مدت ظرفنده بو ائتلاف حصول بذیر اولمادیغی تقدیرده رئیس مومی الیه ، علاقه‌دار حکومتلردن بریسنك طلبی اوزرینه ، لاهی بین‌الملل عدالت محکمهٔ دائمه‌سی رئیسی طرفندن حرب اثناسنده بیطرف قالمش اولان دولتلر تبعه‌سنه منسوب ذوات میاندن تعیین ایدیلهجکدر .

اگر بو ایکی آی ظرفنده علاقه‌دار حکومتلردن برینی کندیسنی محکمه‌ده تمثیل ایده‌جك اعضای انتخاب ایتمه‌جك اولورسه دیگر علاقه‌دار حکومتك طلبی اوزرینه مذکور اعضانك امر تعیینی جمیت اقوام مجلسه عائد اولهجقدر .

محکمه اعضاسندن بریسنك وفاتی ویا استعفاسی تقدیرنده ویاخود محکمه اعضاسندن بری هر هانکی بر سببدن دولایی وظائفی ایفا ایده‌میه‌جك بر حاله بولنورسه ، نصب ایجون مقرر اصوله توفیقاً ، یرینه دیگرینك تعیینه توسل ایدیلهجکدر . مذکور ایکی آی مدت وفاتك ، استعفانك و ایفای وظیفه‌ده عدم امکانك اصولی دائرمسنده ثبوت بولدیغی کوندن اعتبار ایدیلهجکدر .

ماده ۹۳

مخالط حکم محکمه‌لری استانبوله اولهجقدر . اگر مصالحك کیفیتی حق کوسترمسه علاقه‌دار حکومتلر هر محکمه‌ده بر ویا برقاچ شعبهٔ متضمن احداث ایتمك صلاحیتی حائز اولهجقلردر . اشبو شعبه‌لردن هربرینك انعقادی ایجون لزومنه کوره هر هانکی بر محل تعیین ایدیلهبیلهجکدر .

بو شعبه‌لرك هر بری بر رئیس ثانی ایله ۹۲ نجی مادهنك ۲ الی ۵ نجی فقره‌لرنده مذکور اولدیغی وجهله منصوب ایکی اعضادن متشکل اولهجقدر .

هر حکومت حضور محکمه‌ده کندیسنی تمثیل ایتمك ایجون بر ویا برقاچ مأمور (آژان) تعیین ایده‌جکدر . شاید مخالط بر حکم محکمه‌سنك ویاخود شعبه‌لردن بریسنك تشکلندن اعتباراً اوچ سنه صوکره اشبو محکمه ویا شعبه مساعیسی اتمام ایتمش بولونورسه و مذکور محکمه ویا شعبهنك محل انعقادینك بولندیغی اراضویه صاحب اولان دولت طلب ایدرسه سالف الذکر حکم محکمه‌سی ویا شعبه‌سی اشبو اراضی خارجنه نقل اولونه‌جقدر .

ماده ۹۴

۹۲ و ۹۳ نجی مادهلر موجنجه احداث ایدیلن مخالط حکم محکمه‌لری اشبو مساعده موجنجه کندی صلاحیتلری داخلنده بولونان اختلافات حقنده حکم ویره‌جکلردر . .

اکثریت اعضانك ویردیکی قرار محکمه‌نك قراری اولهجقدر .

برطرفدن متفق دولتلر تبعه‌لری ویا اونلرك طور اقامتده ساكن ویا اوراده صنعتلرینی اجرا ایتمكده اولان اشخاص ایله دیكر طرفدن عثمانلی تبعه‌سی آرمسنده حال حربدن مقدم عقد ایدلمش اولان رخصت مقاوله‌نامه‌لری نوعیله متفق دولت آرمسنده متحدث حال حرب تاریخندن اعتباراً منسوخ عد ایدیلمكدر . آنجق هر حالده ، بونوع برمقاوله‌نامه‌دن ابتداءً مستفید اولان كیمسه اشبو معاهده‌نك موقع مرعیته وضعی تاریخندن اعتباراً آلتی آی ظرفنده صاحب حقوقدن یكی بر رخصت طلب ایتمك حقنی حائز اولهجق و بونك شرائطی طرفین آرمسنده بالاتفاق قرار لاشدیریله‌جك مازسه اشبو قسمك یدنجی فصلنده مندرج مختلط حكم محكمه‌سی طرفندن تعیین اولنه‌جقدر . اوعقدرده محكمه ، ایجاب ایدرسه ، حرب اثناسنده حقوقك استعمالندن طولایی محق كورمه‌جكی لازم التسویه مبالغی تعیین ایدیله‌جكدر .

ماده ۹۰

اشبو معاهده موجبنجه تورکیه‌دن آیریلان اراضی اهالیسی كرك بو اتفاقاته وكرك بونك نتیجه‌سی اولهرق حاصل اولان تبدل تابعیته رغماً ، عثمانلی قوانینته كوره بو تبدل آنده صاحب اولدقلری ملكیت صناعیه ، ادبیه وصنایع نفیسه ملكیتی حقوقندن تورکیه‌ده تام وكامل برصورتده استفاده‌لرینی محافظه ایده‌جكلردر .

بو معاهده ایله تورکیه‌دن آیریلان اراضیده بواتفاقك آنده مرعی ویا ۸۶ نجی ماده موجبنجه یكیدن تأسیس ویا احیا ایدیله‌جك اولان ملكیت صناعیه ، ادبیه وصنایع نفیسه ملكیتی حقوقی مذكور اراضینك انتقال ایده‌جكی دولت طرفندن طانینه‌جق وعثمانلی قوانینی موجبنجه دوامی قبول ایدیلن مدتجه بواراضی اوزرنده موقع مرعیته وضع اولنه‌جقدر .

ماده ۹۱

عثمانلی ایمپراطورلغی حكومتنك درسعادتده ویا محال سائره‌ده ۳۰ تشرین اول ۱۹۱۸ تاریخندن‌بری اصولاً وبرمش اولدیغی اختراع براتلری ویا فابریقه علامات فارقه‌سی حقنده ایفا ایتمش اولدیغی معاملات تسجیله وكذلك اشبو براتلره علامات فارقه‌نك دور ویا فراغنه متعلق مرحولو قیدویا تسجیل معاملاتی علاقه‌دارلرك اشبو معاهده‌نك موقع مرعیته وضعندن اعتباراً اوچ آی ظرفنده ویره‌جكلری استدعانامه اوزرینه تورکیه حكومتنه عرض وحكومت مشارالیها طرفندن تسجیل ایدیله‌جكدر . اشبو تسجیلك حكمی تسجیل ابتدائی تاریخندن معتبر اولهجقدر .

فصل ۵

مختلط حكم محكمه‌سی

ماده ۹۲

طرفدن متفق دولتلردن هر بری و دیكر طرفدن تورکیه آرمسنده معاهدهٔ حاضره‌نك موقع مرعیته وضعی تاریخندن اعتباراً اوچ آی مدت ظرفنده برر مختلط حكم محكمه‌سی تشكیل اولنه‌جقدر .

حربدن اول ویا حربك دوام ایتدیکی مدت اثناسنده وقوع بولمش برطلب ایله اوتاریخدنبری احرازی ممکن بولنان ملکیت صناعیه حقوقی استحصال ویا محافظه ویا بوبابده اعتراض دومیان ایدیلملری ایچون دیکر هر بر عاقد دولت اراضیسنده تورك تبعه‌سنه وتورکیه‌ده مذکور دولتلرك تبعه‌سنه ، رسم منضم وهیچ بر نوع جزا اولمقسزین هرمراجعتی اجرا ، هرمعاملهٔ اکمال ، هردرلو رسومی تسویه وصورت عمومیه‌ده هردولت قوانین ونظاماتنك استلزام ایتدیکی کافهٔ معاملاتی ایفا ایلك اوزره ، اشبو معاهده‌نك موقع مرعیته وضعی تاریخندن اعتباراً اقلی برسنه مهلت ویرلمشدر .

بعض مراسم ومعاملاتك ایفا واتمام ایچون مساعدتدن ویا برسمك وبرلمه‌سندن طولایی ساقط عدایدلش اولان ملکیت صناعیه حقوقی اختراع براتلریله رسملره عائد خصوصاته بونلری غیر مرئی عد اوانديغی زمانلرده ایشبو تن ویا استعمال ایدن اشخاص ثالثه‌نك حقوقی صیانت ایچون هردولتك مقتضای نصفت عد ایده‌جکی تدابیری اتخاذ ایله‌بیله‌جکی قید احترازیسی ایله ـ تکرار اکتساب مرعیت ایده‌جکدر .

براختراع براتنك موقع تطبیقه وضعی ویاخود فابریقه علامت فارقه‌سنك ویا تجارتك ویا برسمك استعمالی ایچون وبرلین مهلده ١ اغستوس ١٩١٤ ایله اشبو معاهده‌نامه‌نك موقع مرعیته وضعی تاریخی آره‌سنده‌کی مدت داخل حساب ایدیله‌جك و بوندن بشقه ١ آغستوس ١٩١٤ تاریخنده حالا معتبر بولنمش اولان هیچ براختراع براتنك وفابریقه ویا تجارت علامت فارقه‌سنك ، ویا رسمك اشبو معاهده‌نامه‌نك موقع اجرایه وضعندن اعتباراً ایکی سنه مدت کچمدکچه ، صرف موقع تطبیقه عدم وضعی ویا عدم استعمالی جهتیله ، سقوط ویا فسخه تابع اولمیه‌جغی مقرردر .

ماده ٨٨

برطرفدن تورکیه تبعه‌سیله تورکیه‌ده مقیم اولان ویا تورکیه‌ده صناعتلرینی اجرا ایتمکده بولنان اشخاص ودیکر طرفدن متفق دولتلر تبعه‌سی ایله متفقلرك اراضیسنده اقامت ویا صناعتلرینی اجرا ایدن اشخاص وکذلك بو اشخاصك حرب اثناسنده بعض حقوق دور ایتمش اولدیغی اشخاص ثالثه طرفلرندن ، حال حرب تاریخی ایله اشبو معاهده‌نامه‌نك موقع مرعیته وضعی تاریخی آره‌سنده کچن مدت ظرفنده ، دیکر طرفك اراضیسنده حدوثه کلمش اولوب اثنای حربده هرهانکی برزمانده موجود بولنمش اولان ویاخود ٨٦ نجی مادیه استناداً یکیدن تأسیسی ایجاب ایدن ملکیت صناعیه ، ادبیه ویا صنایع نفیسه ملکیتی حقوقی خلفدار ایتمش کبی عد اولنه‌بیلن افعالدن طولایی بر دعوی اقامه وهیچ برطلب درمیان ایدیله‌میه‌جکدر .

بالاده ذکر اولنان افعال مباشره ، طرفین عالیین عاقدین حکومتلری ویا اونلر حسابنه ویا اونلرك موافقتیله دیکر اشخاص طرفندن ملکیت صناعیه ، ادبیه ویا صنایع نفیسه ملکیتی حقلریك استعمالی وکذلك بو حقوقك تطبیق اولنه‌بیله‌جکی محصولات ، آلات و مواد ویا هردرلو اشیانك فروختی ، موقع فروخته وضعی ویا استعمالی ضلالی‌ده داخلدر .

ماده ٨٩

ملکیت صناعیه حقوقندن استفاده ، یاخود ادبیاته ویا صنایع نفیسه‌یه متعلق آثاری تکثیر حفنده

ماده ٨٥

دیون عمومیهٔ عثمانیه اشبو فصلدن و اشبو قسمك (اقتصادی احکام) دیکر فصولدن بالاتفاق خارج براقیلمشدر .

فصل ٤

ملکیت صناعیه ، ادبیه ویا صنایع نفیسه ملکیتی

ماده ٨٦

اشبو معاهده احکامی محفوظ قالق قیدیله ، ملکیت صناعیه ، ادبیه و یا صنایع نفیسه ملکیتی حقوق ، عاقد دولتلردن هربرینك قوانینه نظراً ١ اغستوس ١٩١٤ ده موجود بولنمش اولدقلری حال اوزره ، طرفین عالیین عاقدین اراضیسنده ، اشبو معاهدهنك موقع مرعیته وضعندن اعتباراً ، بوحقوقدن حال حربك باشلادیغی آنده متنفع اولان اشخاصك ویا منالهالحقلرینك لهنه تکرار تأسیس ویا اعاده اولونمجقدر . کذلك اکر حرب وقوعه کلهمش اولسه ایدی بر ملکیت صناعیهنك ویاخود ادبیاته ویا صنایع نفیسهیه متعلق براثر تشرینك حایمسی ایچون قانون داثرهسنده واقع اولمش بر مراجعت اوزرینه حربك دوام ایتدیکی مدت اثناسنده اکتساب ایدیلهبیلهجك اولان حقوق دخی اشبو معاهدهنامهنك موقع مرعیته وضعی تاریخندن اعتباراً اشبو حقوقه استحقاق بولنان اشخاص لهنه اولاوراق تصدیق وتأسیس ایدیلهجکدر .

بالاده مندرج احکام موجبنجه اعاده تأسیس ایدیلهجك اولان حقوقه خلل ایراث ایتمهمك شرطیله اثنای حربده متفق دولتلردن برینك تشریعی ، اجرائی ویا اداری بر مقامی طرفندن اتخاذ قلنمش اولهبیلن تدابیر مخصوصهیه ابتناءً عثمانلی تبعهسنه متعلق ملکیت صناعیه ، ادبیه ویا صنایع نفیسه ملکیتی خصوصنده ایضا ایدیلن بالجمله معاملات (رخصت اعطاسیده داخل اولق اوزره) مرعی قالهجق وحکماری تمامیله جاری اولمقده دوام ایدهجکدر . بوحکم هرحانکی برمتفق دولت تبعهسنك حقوقی حقنده ورکیه مقامانی طرفندن اتخاذ ایدلش معاملات ممائله ایچون دخی عین وجهله جاریدر .

ماده ٨٧

١ آغستوس ١٩١٤ تاریخنده فاتاً اکتساب ایدلش اولان ویاخود اکر حرب واقع اولمامش بولنسه ایدی

٢ ـ بحری سیغورطه‌لر

٦ §

طرفینك دشمن اولمازندن مقدم مخاطره باشلامش اولدیغی تقدیرده و سیغورطه‌جینك تابع اولدیغی دولت ویا آشبو دولتك متفقاری طرفندن وقوعبولان حرکات حربیه نتیجه‌سنده‌کی خساراتی تأمین و تضمینه دائر اولمامق شرطیله دکز سیغورطه مقاوله‌نامه‌لری، محتوی بولندقاری احکام جاری بولنمق اوزره، مفسوخ عد ابدلیه‌جکلردر.

٣ ـ حریق سیغورطه‌لری و دیکر سیغورطه‌لر

٧ §

فقرهٔ سالفه‌ده ذکر ابدیلن قیداحترازی تحتنده حریق ویا دیکر سیغورطه مقاوله‌نامه‌لری مفسوخ عد ابدلیه‌جکدر.

فصل ٣

دیون

ماده ٨٤

حربدن اون عقد ابدلش مقاوله‌نامه‌لر موجبنجه حربدن اول ویا حرب اثناسنده واجب‌التادیه اولش بولونان و حرب سببیله تسویه‌سز قالش اولان دیونك ، مقاوله‌نامه‌لرده مندرج شرائط دائره‌سنده ومقاوله ابدیلن پاره ایله او پاره‌نك اخراج ابدلدیکی مملکتده جاری رایجی اوزرندن تسویه و تأدیه‌سی لازم کله‌جکنی طابیق خصوصنده طرفین مالین عاقدین متفقدرلر.

اشبو قسمك ایکنجی فصل لاحقه‌سنك احکامنه خلل کلمه‌مك شرطیله شو جهت مقرردرکه حربدن اولکی بر مقاوله موجبنجه اجراسی لازم کلن تأدیات حرب اثناسنده مذکور مقاوله‌ده کوسترلیدن پاره‌دن غیری پاره ایله قسماً ویا تماماً تحصیل ابدلش بولنان مبالغك مقابل اولدیغی تقدیرده ، بو تأدیات ، حقیقتده تحصیل اولونمش اولان مبالغی ، تحصیلاتك وقوعبولدیغی پاره ایله ادا ایتمك صورتیله اجرا اولونمیه‌جکدر. بو حکم ، اشبو معاهدتنامه‌نك موقع مرعیته وضعندن اول علاقه‌دارلر آره‌سنده صورت مصلحانه‌ده واقع اولش اولان تعهدات مخالفه‌یی خلل‌دار ایده‌میه‌جکدر .

§ ٢

اليوم برمتفق دولت تبعه‌سی اولان شرکتلر ایله تورکیه تبعه‌سی آرمسنده ١٩١٤ سنه‌سی ٢٩ تشرین اولدن مقدم عقد ایدلمش اولوب تورك آلتونندن غیری برنقد ایله تأدیه‌سی قبول واجوراتی ١٨ تشرین‌ثانی ١٩١٥ تاریخندن اول وصوکره وياخود بالکزحه بوتاریخدن مقدم تأدیه ایدیلن حیات سیغورطه‌سی مقاوله‌نامه‌لری بروجه آتی تسویه ایدیله‌جکدر : (اولا) ـ ١٨ تشرین‌ثانی ١٩١٥ تاریخندن اولکی زمانلرایچون مقاوله‌نامه‌ده ذکر ایدیلن جنس پاره ایله وبوجنس نقدی اخراج ایدین مملکتك رایجنه کوره سیغورطه ایدیلن شخصك حقوق پولیچه‌نك شرائط عمومیه‌سنه توفیقاً تثبیت ایدیله‌جکدر [مثلا فرانق ، آلتون فرانق ، یاخود اوراق نقدیه فرانق اولهرق تصریح ایدیلن هر مبلغ فرانسز فرانغیله تسویه ایدیله‌جکدر] ؛ (ثانیاً) ـ ١٨ تشرین‌ثانی ١٩١٥ تاریخندن صوکرکی زمانلر ایچون بیله، اشبو نقدی اخراج ایتمش اولان مملکتك رایجنه کوره تسویه ایدیله‌جکدر.

مقاوله‌نامه‌لری الیوم متفق بردولتك تحت تابعیتنده بولنان شرکتلرله ٢٩ تشرین‌اول ١٩١٤ تاریخندن‌اول تورك پاره‌سندن غیری برنقد ایله عقد ایدلش واجورانك تأدیه‌سی طولایسیله الآن موقع مرعیتده قالمش اولان تورکیه تبعه‌سی ، اشبو معاهده‌نامه‌نك موقع مرعیته وضعی تاریخندن اعتباراً اوچ آی ظرفنده اشبو مقاوله‌نامه‌لرده‌مذکور پاره ایله واو نقدی اخراج ایلیان مملکتك رایجنه کوره، سرمایه‌لرینی اتمام ایچون پولیچه‌لرینی یکیدن تنظیم وتأسیس ایتمك حقنه مالك اولهجقلردر . بونك ایچون ١٨ تشرین‌ثانی ١٩١٥ دنبری وعده‌لری ختام بولمش اولان اجوراتی مذکور پاره ایله تسویه ایده‌جکلردر . بوکا مقابل موی‌الیهمك مذکور تاریخدن اعتباراً تورك اوراق نقدیه‌سی ایله تأدیه ایتدکلری اجورات کندیلرینه عین جنس نقد ایله اعاده ایدیله‌جکدر .

§ ٣

تورك لیراسی اولارق عقد ایدلش اولان سیغورطه مقاوله‌نامه‌لری بدلاتنك تسویه‌سی تورك اوراق نقدیه‌سیله وقوع بولاجقدر .

§ ٤

سیغورطه شرکتلرینه برمقاوله‌ٔ مخصوصه ایله پولیچه‌لرینك قیمتی واجورانك صورت تأدیه‌سی اولجه تنظیم ایتمش اولان سیغورطه‌لی شخصلرله اشبو معاهده‌نامه‌نك موقع مرعیته وضعی تاریخنده پولیچه‌لری صورت قطعیه‌ده تأدیه ایدلش اولان شخصلره ٢ نجی و ٣ نجی فقره‌لرك احکامی تطبیق ایدیله‌جکدر .

§ ٥

فقرات سالفه‌نك تطبیقی ضمننده طرفینك تعهدات متقابله‌لرینی حساب ایچون حیات بتمرك احتمالاته قاضك مقدارینی مزج ایده‌رك استناد ایدن سیغورطه مقاوله‌نامه‌لری حیات‌اوزرینه یاپلمش سیغورطه مقاوله‌نامه‌سی حکمنده عد اولنه‌جقدر .

برماهیت اکتساب ایتدیکی تاریخدن اعتباراً دشمن عد وتلقی اولونه جقلردر .

عقد مقاوله ایدنلردن برینی ایچون دشمن مملکتی اولدیغی حالده حرب اثناسنده اوراده اقامت ایدرك شخص واموالی حقنده سربستجه تصرفاته بولونه بیلمش اولدیغی طرفین عالیین عاقدینندن برینك اراضیسی داخلنده (شرکتلرده داخل اولق اوزره) دشمن اشخاص ویا اونلرك مأمورلری آرهسنده عقد اولونمش مقاوله نامه لر ، ٧٣-٧٥ و٧٩-٨٠ نجی مادهلر احکامندن مستثنا اولهرق احکام عمومیه به تابع طوتیله جقدر .

مادہ ٨٣

اشبو فصلك احکامی ژاپونیا ایله تورکیه آرهسنده تطبیق اولونه جق واحکام مذکوره ده موضوع بحث اولان مواد ، سالف البیان ایکی مملکتك هر برنده قوانین محلیه یه توفیقاً حل وفصل ایدیله جکدر .

ملحقه

١ــ حیات سیغورطه لری

١ §

برسیغورطه جی ایله بالآخره دشمن اولمش برشخص آرهسنده عقد ایدلش اولان حیات سیغورطه مقاوله نامه لری مخاصمانك کشادی ویا شخص مذکورك دشمن اولمسی دولایسیله مفسوخ عد ایدلیه جکدر .

فقرهٔ سالفه یه کوره مفسوخ عد ایدلهن برمقاوله نامه احکامنجه حرب اثناسنده واجب التأدیه اولمش اولان هرسیغورطه ایدلش مبلغ بعدالحرب قابل تسویه اولاجقدر . اشبو مبلغه واجب التأدیه اولدیغی زماندن تسویه ایدلدیکی تاریخه قدر سنوی یوزده بش فائض ضم ایدیله جکدر .

حرب اثناسنده سیغورطه اجورانتك عدم تأدیه سندن ویاخود مقاوله نامه احکامنك عدم اجراسندن ناشی شاید برمقاوله نامه حکمسز ویا تاثیرسز قالمش ایسه سیغورطه اولان شخص ویا وکیلاری ویاخود من له الحقوق اشبو معاهده نامه نك موقع مرعیته وضعی تاریخدن اعتباراً اون ایکی آی ظرفنده ، هرزمان ، پولیچه نك حکمسز قالدیغی و یاخود مفسوخ عد ایدلدیکی کونکی قیمت اشترائیه سی سیغورطه جیدن سنوی یوزده بش ضم فائضله طلب ایده جکدر .

حیات سیغورطه مقاوله نامه لری ٢٩ تشرین اول ١٩١٤ تاریخدن مقدم امضا ایدیلوب اشبو مقاوله نامه لرك احکامنه نظراً اجورانك عدم تأدیه سندن ناشی اشبو معاهده نامه دن اول فسخ ویاخود تنزیل ایدلش اولان تورك تبعه سی اشبو معاهده نامه نك موقع مرعیته وضعی تاریخدن اعتباراً اوچ آی ظرفنده وشاید اوآسناده برحیات ایه لر سیغورطه ایدیلن سرمایه نك تمامی ایچون پولیچه لرنی یکیدن تنظیم ایتمکه یه لاحیتدار اولاجقدر .

بونك ایچون قومپانیا دوقتورینك یاهنی و قومپانیه نك مطلوبه موافق کوره جکی بر سایهٔ طیه دن کچدکدن صوکره متماخل اجورانی یوزده بش فائض مرکب ضمیله تأدیه یه مجبور اولهجقلردر .

اشبو حکم، بالخاصه فائض وتمتع قوپونلرینك ابرازی مدتلرینه ولاجل التأدیه قرعه‌سی اسبابنه اتمش بولونان وياخود سائر برصورته واجب التأدیه اولان اسهمك ابرازی مدتلرینه تطبیق ایدیلیر.

رومانیایه تعلق ایدن خصوصاتده بالاده مذکور ٢٧ اغستوس ١٩١٦ تاریخندن اعتباراً تبطیل ایدلش عد اولنه جقدر.

ماده ٨٠

دشمنلر پیتندهکی مناسباتده قبل الحرب تنظیم ایدلش اولان هیچ برسند تجاری، محضا قبول ویا تأدیه ایچون مدت مطلوبه ظرفنده ابراز ایدلدیکندن ویا حرب اثناسنده نه کشیده‌جیلره نه جیرانطه‌لره عدم قبول ویا عدم تأدیه‌دن دولایی اخباروقوع بولمادیغندن، نه پروتستونك‌ونده هرهانکی برصاحه‌نك عدم ایفاسندن دولایی غیر معتبر عد ایدلمه‌جکدر.

اکر برسند تجاریدنك قبول ویا تادیه‌سی ضمننده مجبوریت ابرازی یاخود عدم‌قبول وياعدم تأدیه‌نك کشیده‌جی ویا جیرانطه‌لره مجبوریت اخباری ویا او سندك پروتستو مجبوریتی ایچون مقتضی مدت، حرب اثناسنده منقضی اولمش وسندی ابراز ویا پروتستو ایتمك ویا عدم قبول ویا عدم تأدیه‌سنی اخبار ایهملشایله مکلف اولان‌طرف بونی حرب زمانده ایفا ایتمهش ایسه، سندی ابراز، عدم قبول ویا عدم تأدیه‌یی اخبار وياخود پروتستو تنظیمی ایچون کندیسنه، اشبو معاهده‌نامه‌نك موقع مرعیته وضعندن اعتباراً اوچ آی مدت ویریله‌جکدر.

ماده ٨١

واجب التأدیه اولمش دیونی تأمیناً حریدن اول تأسیس قلنمش منقول ویا غیرمنقول مرهونات وياتأمیناتی آقچه‌یه تحویل ایچون حرب اثناسنده پیلمش اولان صاحیشار، مدیونی خبردار ایتمك اوزره مقتضی مراسم کاملاً ایفا اولنه‌مامش اولسه بیله، مدیون مذکورك هردرلو ضرر وزیانلر حقنده رؤیت محاسبه ایچون، دائنی مختلط حکم محکمه‌سنه دعوت ایده‌بیلمسی حق محفوظ قالمق قید صریح احترازیسی تحتنده ـ معتبر طانه‌جقدر.

محکمه طرفین آرهسنده‌کی حسابانی تصفیه ایتمك ورهن ویا تأمینات اولهرق ویریلن مالك شرائط فروختنی تدقیق ایلهمك و اکر دائن سوء نیته حرکت ایتمش یاخود رهنی صاتمقدن اجتناب ایچون ویا بو صاحیشلك فی حقیقه وقوعنی تأمین ضمننده بد اقتدارنده اولان هر واسطه‌یه مراجعت ایتمامش ایسه مدیونك صاحیش حسیله اوغرادیغی ضرری تعمیر مجبوریتی دائنه تحمیل ایلهمك وظیفه‌سنی حائز اوله‌جقدر.

بواحکام آتیجق دشمنلر آرهسنده قابل تطبیق اوله‌جق وبالاده‌محرر معاملاتدن ١مایس١٩٢٣ تاریخندن صوکره اجرا ایدلش اولانلرینه تشمیل ایدلمه‌جکدر.

ماده ٨٢

بوفصلك مفادنجه، برمقاوله‌نامه‌نك طرفینی تشکیل ایدن اشخاص، آرهلرنده تجارتك فعلاً غیرممکن اولدیغی ویا مذکور اشخاصدن بریسنك تابع اولدیغی قوانین، اوامر ویا نظامات ایله تجارت منع ایدلدیکی ویا غیرقانونی

۳۰ تشرین اول ۱۹۱۸ تاریخندن صوکره ۱۶ مارت ۱۹۲۰ تاریخنه قدر استانبول حکومتیله اصولی دائرمسنده عقد اولونمش مقاوله‌نامه‌لر دخی کذلك معتبر و حقوق عمومیه احکامنه تابعدر .

۱۶ مارت ۱۹۲۰ دن صوکره استانبول حکومتیله اصولی دائرمسنده عقد اولونمش ومذکور حکومتك حاکیت فعلیه‌سی آلتندهکی اراضیده متعلق بولونمش اولان بوتون مقاوله‌نامه‌لر ایله ائتلافنامه‌لر ، اشبو معاهدهنك موقع مرعیته وضعندن اعتباراً اوچ آی مدت ظرفنده ، علاقه‌دارلرك وتوعبوله‌حق مراجعتلری اوزرینه ، تورکیه بویوك ملت مجلسنك تصویبنه عرض اولونه‌جقدر . بومقاوله‌نامه‌لر موجبنجه وقوعبولمش اولان تأدیات ، تأدیات مذکوره‌یی اجرا ایتمش اولان طرف حسابنه اصولاً مطلوب قید ایدیله‌جکدر .

تصویب واقع اولدیغی حالده ، علاقه‌دار طرفك ـ اکر ایجاب ایدر ایسه ـ طوغریدن طوغریه وفعلاً دوچار اولدیغی ضرره تقابل ایده‌جك مقدارده برتضمینه استحقاقی اولهجق وبو تضمین ، مصلحانه برائتلاف حاصل اولدیغی تقدیرده ، مختلط حکم محکمه‌سی طرفندن تعیین ایدیله‌جکدر .

بومادهنك احکامی نه امتیاز مقاوله‌نامه‌لرینه نه ده امتیازاتك دور وفراغنه تطبیق اولونه‌ماز .

ماده ۷۸

بالاخره دشمن اولمش طرفین آرهسنده ، امتیاز مقاوله‌نامه‌لرندن بشقه منعقد مقاوله‌لره عائد اولهرق ظهوراتمش ویا زیرده کوستریلن آتی آی مدتك انقضاسندن اول ظهور ایده‌یه‌جك اولان بالجمله اختلافات ، مختلط حکم محکمه‌سی طرفندن حل ایدیله‌جکدر . مع‌هذا بیطرف دولتلرك قانونلرینك تطبیقندن دولایی دول مذکوره محاکم علیه‌سنك دائرهٔ صلاحیتنه داخل اولان اختلافات مستثنادر . اشبو شق اخیرده اختلافات مذکوره ، مختلط حکم محکمه‌سی طرفندن دکل محاکم بیطرفیهٔ مبحوث عنها طرفندن حل وفصل ایدیله‌جکدر . بومادهٔ موجبنجه مختلط حکم محکمه‌سنك دائرهٔ صلاحیتنده اولان اختلافاته متعلق شکایاتك ، مذکور محکمه‌یه تشکلی تاریخندن اعتباراً آتی آی مدت ظرفنده عرض ایدلش اولمی لازمدر .

بومدتك انقضاسنده مختلط حکم محکمه‌سنه عرض ایدلمه‌مش اولهجق اختلافات ، حقوق عمومیه احکامنه توفیقاً صلاحیتدار محاکم طرفندن حل وفصل ایدیله‌جکدر .

بومادهنك احکامی نه حرب اثناسنده عینی مملکتده‌اوطورمش وشخصاً یاخود مأمورینه سربستجه متصرف بولونمش اولان بوتون طرفلر آراسنده منعقد مقاوله‌نامه‌لره ، نه ده طرفینك دشمن اولدقلری تاریخدن مقدم صلاحیتدار برمحکمه طرفندن برحکم اقتران ایتمش اختلافاته تطبیق اولونه‌ماز .

ماده ۷۹

طرفین مالین عائدین اراضیسی اوزرنده دشمنلر آرهسنده‌کی مناسباتده مرور زمانه ، مهل قانونینك مرورندن متولد عدم استماع دعوایه و یا سقوط حقه دائر هردولو مدتلر ، ایستر حربك بداینندن اول ، ایسترسه‌ندن صوکره جریانه باشلامش اولسون ، ۲۹ تشرین اول ۱۹۱٤ دن معاهدهٔ حاضرهنك موقع مرعیته وضعندن اوچ آیلك انقضاسنه قدر تعطیل ایدلش عد اولونه‌جقدر .

و) موضوعی مقاولورسه اولسون افراده ویا شرکتلرله دولت وولایات وبلدیهلر ویاخودبوکا مماثل دیگر [redacted] حکمیهٔ اداریه آرمسنده منعقد مقاوله‌نامه‌لر ؛

ز) عائله احکامنه متعلق مقاوله‌نامه‌لر ؛

ح) هیئله ویا تماهیتده اولورسه اولسون تبرعاته عائد مقاوله‌نامه‌لر .

اشبو ماده مقاوله‌نامه‌لره حین عقدنرنده بالذات حائز اولدقلری قیمتدن بشقه برقیمت اضافه‌سی ایچون احتجاجه صالح اولهماز .

اشبو ماده امتیازات مقاوله‌نامه‌لرینه تطبیق اولونمایه‌جقدر .

٧٤ ماده

سعورطه مقاوله‌نامه‌لری اشبو فصلك لاحقه‌سنده مندرج احکامه تابعدر .

ماده ٧٥

٧٣ نجی و٧٤ نجی مادەلرده تعداد اولنان مقاوله‌نامه‌لرله بالاخره یکدیکرینه دشمن اولان افراد بینلرنده عقد ایدلش امتیاز مقاوله‌نامه‌لرندن غیری مقاوله‌نامه‌لر، طرفینك دشمن اولدقلری تاریخدن اعتباراً منفسخ اولمش عد ایدیلهجکلردر .

معمافیه مقاوله عاقدلرندن هربری ، اشبو معاهدەنك موقع مرعیته وضعندن اعتباراً اوچ آی طرفنده ایجاب ایدرسه ، طرف دیکره مقاوله‌نك عقدی تاریخنده‌کی شرائط ایله اتمامی طلب اولوندیغی تاریخنده‌کی شرائط آرمسنده موجود فرقه مقابل ایدەجك تضمیناتی تأدیه ایتمك شرطیله ، مقاوله‌نامه‌نك اجراسنی طلب ایدەبیلهجکدر . بوتضمینات ، طرفین آرمسنده ائتلاف ایدیلهمدیکی حالده ، مختلط حکم محکمه‌سی طرفندن تعیین ایدیلهجکدر .

ماده ٧٦

اشبو معاهدەنامەنك موقع مرعیته وضعندن اول ٧٣ الی ٧٥ نجی مادەلرده محرر مقاوله‌نامه‌لرك دول عاقده تبعه‌سندن اولان عاقدلری آرمسنده وبالخاصه بومقاولانك فسخنه ، ادامه‌سنه ، صور اجراآتیه‌سنه وباخود تعدیله دائر وتأدیه ایدیلهجك آقچەنك جنسه ویا قامیو رایجه متعلق ائتلافلرده داخل اولدیغی حالده وقوعه کلن صور تسویه‌نك معتبر اولدیغی تصدیق اولونور .

ماده ٧٧

٣٠ تشرین‌اول ١٩١٨ دن صوکره متفقین تبعه‌سیله تورکیه تبعه‌سی بینلرنده منعقد مقاوله‌نامه‌لر معتبر و حقوق عمومیه احکامنه تابعدرلر .

بولنان اموال و حقوق ومنافع ، مذكور حكومتلر ايله آلمانيا ، آوسترياء ، مجارستان وبولغارستان حكومتلرى وياخود اونلرك علاقه‌دار تبعه‌لرى آره‌سنده تقرر ايده‌جك اختلافلرك انعقادينه قدر حكومات متفقه يدلرنده قالاجقدر. اكر امؤال وحقوق ومنافع مذكوره تصفيه ايدلمش ايسه بوتصفيه معاملاتى تصديق ايدلمشدر .

اشبو معاهده ايله توركيه‌دن آيرلمش اولان اراضى داخلنده اجراى حاكميت ايدن حكومتلر ، بومعاهده‌نامه‌نك موقع اجراييه وضعندن اعتباراً برسنه ظرفنده اواراضيده بولنان آلمانيايه ، آوسترياييه ، مجارستانه وبولغارستانه وياتبعه‌لرينه عائد اموال وحقوق ومنافعى تصفيه ايده‌بيله‌جكلردر .

شمديه قدر اجرا ايدلمش اولسون ويا هنوز اجرا ايدلمامش بولنسون تصفيه‌لرك خصوصيله اكر اموال آلمان ، آوسترياء ، مجار وبولغار دولتلرينه عائد ايسه ، علاقه‌دار دولت ايله عقد اولنمش اولان صلح معاهده‌نامه‌سيله مؤسس تعميرات قوميسيونه اعطا ايديله‌جكدر . اكر تصفيه ايديلن اموال ، اموال خصوصيه‌دن ايسه بدلى طوغريدن طوغريه صاحبلرينه ويريله‌جكدر .

بومادەنك احكامى عثمانلى آتونيم شركتلرينه تطبيق اولنماز .

اشبو مادەده ارائه ايديلن تدابيردن طولايى توركيه حكومتى هيچ بروجهله مسئول اولميه‌جقدر .

فصل ۲

مقاوله‌نامه‌لر ومرور زمانلر

مادە ۷۳

سكسان ايكنجى مادەده تعريف ايدلديكى وجهله مؤخراً دشمن اولمش اولان طرفلر بينده ومذكور مادەده كوسترىلن تاريخدن مقدم منعقد اولوب آتيده ذكر ايديلن انواعه منسوب بولونان مقاوله‌لر ، احتوا ايتدكلرى احكامه واشبو معاهده‌نك احكامنه تابع بولنمق شرطيله ، مرعى قالىرلر :

ا) اموال غيرمنقوله صاحيشنه متعلق مقاوله‌نامه‌لر سكسان ايكنجى ماده موجبنجه طرفينك دشمن اولمدنى تاريخدن مقدم تسليم معاملەسى فعلاً اجرا اولنمش وفقط نفس بيع معاملەسى اسولاً تحقق ايتديرلەمش بولنميه؛

ب) افراد آره‌سنده منعقد ايجار واستيجار مقاوله‌نامه‌لريله بدل ايجار ووعد ايجار مقاوله‌نامه‌لرى ؛

ج) افراد آره‌سنده منعقد معادن، اورمان وياخود زراعت ايديله‌جك اراضى ايشتغاله‌سنه متعلق مقاوله‌نامه‌لر؛

د) غير منقولاتك تأمينات اولەرق ارائه‌سنه متعلق مقاوله‌نامه‌لر ايله منقولاتك رهنته وتأمينات كوسترلمسنه‌عائد مقاوله‌نامه‌لر ؛

ه) شركت تأسيسنه متعلق مقاوله‌نامه‌لر ، بوحكم تابع اولدقلرى قانونه كوره شركاءكندن بشته برشخصيتى بولونمايان قوللكتيف شركتلره (پارتنه‌رشيپ) تطبيق اولونه‌ماز ؛

و دیکر طرفدن تورك تبعه‌سی آره‌سنده عقد اولنمش مقاولاتدن متولد دیون مذکور مقاوله‌لرده مندرج شرائط دائره‌سنده یونانستان حکومتی طرفدن تسویه اولنه‌جقدر .

ماده ٦٩

١ آغستوس ١٩١٤ ده مستفید اولدقلری اسوله کوره دول متفقه تبعه‌سنك و مالکرینك تابع اولدقلری هیچ بر ویرکو ، رسم ویا رسم منضم ١٩٢٢ ـ ١٩٢٣ سنه‌مالیه‌سی تحققاتندن مقدمکی سنه‌لر ایچون تبعهٔ مذکورمدن ویا مالکرندن جبایت ایدیله‌جکدر .

١٩٢٢ ـ ١٩٢٣ سنهٔ مالیه‌سندن مقدمکی سنه‌لر حساباتنه عائد اولمق اوزره ١٥ مایس ١٩٢٣ دن صوکره مبالغ اخذ وتحصیل ایدلمش بولونور ایسه اشبو معاهده‌نك موقع مرعیته وضعنده ، مقابل مقدار مبالغ‌من‌له‌الحقلره رد اولنه‌جقدر .

١٩٢٣ مایسنك اون بشنجی مقدم تحصیل ایدیلن مبالغ حقنده هیچ برطلب و ادعا درمیان اولونامایه‌جقدر .

ماده ٧٠

٦٥ ، ٦٦ و ٦٩ نجی ماده‌لره مستند مطالب ، اشبو معاهده‌نك موقع اجرایه وضعندن اعتباراً آلتی آی مدت ظرفنده صلاحیتدار مأمورین تزدنده واتلاف حاصل اولمازسه ، یه اشبو معاهده‌نك موقع مرعیته وضعندن اعتباراً اون ایکی آی مدت ظرفنده مختلط حکم محکمه‌سی تزدنده درمیان واقامه اولونه‌جقدر .

ماده ٧١

برتانیا ایمپراطورلغی ، فرانسه ، ایتالیا ، رومانیا وصرب ـ خروات ـ اسلوونن دولتی ویا یونانك تبعه‌لری کندی اموال و حقوق ومنافعلری حقنده ٢٩ تشرین اول ١٩١٤ تاریخندن اول حکومت عثمانیه تزدنده سرد مطالب ویا اقامهٔ دعوی ایچون اولدقلرندن ، اشبو قسمك احکامی ، مذکور مطالب ویا دعاوی‌یی برصورتله اخلال ایدمیه‌جکدر . برتانیا ، فرانسه ، ایتالیا ، رومانیا وصرب ـ خروات ـ اسلوونن حکومتلری تزدنده حکومت عثمانیه ویا تبعه‌سی طرفندن سرد ویا اقامه اولنمش مطالب ویا دعاوی حقنده‌ده عینی معامله جاری اولنه‌جقدر . بومطالب ویا دعاوی تورکیه حکومتیله اشبو ماده‌ده کوستریلن حکومتلر تزدنده ، کاپیتولاسیونلرك الغاسی نظر اعتباره آلنمق صورتیله ، عینی شرائط آلتنده تعقیب اولنه‌جقدر .

ماده ٧٢

معاهدهٔ حاضره ایله تورك قالان اراضی داخلنده آلمانیا به ، آوستریا به ، مجارستانه وبولغارستانه ویا اونلرك تبعه‌لرینه عائداولوبده اشبو معاهده‌نك موقع‌مرعیته وضعندن مقدم حکومت متفقه جابندن هجر ویا اشغال ایدلمش

اولمش بولونمجق اولان اشخاص ثالثك تضمين ضرری دخی اوحکومته عائد اولهجقدر . اشبو تضمين ضرر کفتلنن محدث ابدیلهجك اختلافلك حل محاکم عمومیهنك دائرهٔ صلاحیتنده بولونهجقدر .

مباشر کافهٔ احوالده ، تضمين ضرر ایچون اشخاص متعلقه علیهنه اقامهٔ دعوی ایتمك متضرر اولان اشخاص ثالثه عائد اولهجقدر .

بومقصدله دشمن اموال و حقوق ومنافعی حقنده طرفین عالیین عاقدین طرفندن توسل واتخاذ اولنان بالجمله معاملات تصرفیه وبا دیکر تدابیر استثنائیهٔ حربیه ، تصفیه معاهدهسی هنوز ختام بولمامش ایسه ، درحال رفع وتوقیف ابدیلهجکدر . صاحبلرینك مطالبهٔ اموال وحقوق ومنافع مذکوره تعیین اولنور اولوقت ایلك فرصتده صورتیله استعمال اولونهجقدر .

آلتنجی بشنجی مادهلرله اعادهسی مقرر اولان اموال ، حقوق ومنافع اشبو معاهدهنامهنك امضاسی تاریخنده طرفین عالیین عاقدین حکومتلرندن برینك مأمورینی جابندن تصفیه ایدلش بولونور ایسه ، مذکور حکومت بدل تصفیهیی صاحبلرینه تسویه ایتمك صورتیله اموال وحقوق ومنافع مذکورهیی عیناً اعاده ایتمك مجبوریتندن وارسته قالهجقدر . اکر صاحبنك مراجعتی اوزرینه بشنجی فصلده ذکر اولنان مختلط حکم محکمهسی ، تصفیهنك دیکر قیاسی بولدیرهجق شرائط آتیهده اجرا ایدلمش اولدیغی رأیده بولونور ایسه مذکور محکمه ، طرفین آرهسنده ائتلاف حاصل اولمدیغی تقدیرده ، حق کورهجکی مقدارده بدل تصفیهیی تزیید ایدهیلهجکدر . مال صاحبی ایله حاصل اولان ائتلافدن وباخود آنفالذکر مختلط حکم محکمهسی قراردن اعتباراً ایکی آی مدت ظرفنده تأدیه وقوع بولمدیغی تقدیرده ، اموال و حقوق ومنافع مذکوره اعاده ایدیلهجکدر .

مادہ ٦٧

طرفندن یونانستان ، رومانیا ، صرب ـ خروات ـ اسلوونن دولتی ودیکر طرفدن تورکیه ، کندی اردولری ودوائری جابندن تورکیه اراضیسنده وبا متناظراً یونستان ، رومانیا وصرب ـ خروات ـ اسلوونن دولتی اراضیسنده اخذ وضبط ایدلش وبا سکومسترو اولنش اولوبده الیوم کندی اراضیسی داخلنده بولونانلرهنوع اموالمنقولهنك محکمتلرنده محری واعادهسی خصوصنده کرك تدابیر اداریهٔ مناسبهنك اتخاذی ، کرك اوراق ووثائق عائدهسنك تسلیمی صورتیله تسهیلات ارائهسی متقابلاً تعهد ایدرلر .

اشبو محری واعاده کیفیتی ، کذلك آلمان ، آوسترا ـ مجار وبا بولغار اردولری ودوائری طرفندن یونان ، رومانیا وبا صرب ـ خروات ـ اسلوونن دولتی اراضیسی اوزرنده ضبط وبا سکومسترو اولونوبده تورکیه وبا تبعهسنه دور اولونمش بولونان آنفالذکر اشیا ایله یونان ، رومانیا وبا صرب اردولری طرفندن تورك طوپراغنده ضبط وبا سکومسترو ایدیلمك یونانستانه ، رومانیایه وبا صرب ـ خروات ـ اسلوونن دولتنه وبا تبعهلرینه دور ایدلش اولان اشیا حقنده دخی جاری اولهجقدر .

اشبو محری واعادهیه متعلق استدعانامهلر ، معاهدهنك موقع مرعیته وضعندن اعتباراً آلتی آی ظرفنده اعطا اولهجقدر .

مادہ ٦٨

تورکیهنك یونان اردوسی طرفندن اشغال ایدلش بولنان مناطقنده برطرفده یونانستان مأمورینی ودوائری

فصل ١

اموال، حقوق ومنافع

مادہ ٦٥

٢٩ تشرين اول ١٩١٤ تاريخنده دول متفقه تبعه‌سی اولان اشخاصه عائداولوب اشبو معاهده‌نك موقع اجراسنه وضعی تاريخنده تورك قالهجق اراضی اوزرنده حالاً موجود وقابل تشخيص اولان اموال ، حقوق ومنافع بولندقلری حال اوزره ، من‌له‌الحقلرينه درحال اعاده اولونه‌جقدر .

بالمقابله، تورك تبعه‌سنه عائد اولوب ٢٩ تشرين اول ١٩١٤ تاريخنده دول متفقه‌نك حاكميتی [illegible] بولنان واخود بالفعل محاربه‌لرينی متعاقب عثمانلی ايمپراطورلغندن فك ارتباط ايدنلرك وكون دول مذكوره‌نين تحت حاكميتنده بولنان اراضی اوزرنده حالاً موجود وقابل تشخيص اولان اموال ، حقوق ومنافعدن بولندقلری حال اوزره من‌له‌الحقلرينه درحال اعاده ايديله‌جكدر . كذلك بو معاهده ايله عثمانلی ايمپراطورلغندن آيرلش اراضی اوزرنده بولونوب تورك تبعه‌سنه عائد اولان ودول متفقه مأمورينی جابندن تصفيه ايدلش ويا لاعلى التعيين سائر تدابير استثنائيه‌يه تابع قيلنمش بولونان اموال ، حقوق ومنافع حقندهده عينی‌اعاده معامله‌سی‌ده درحال يايله‌جقدر .

اشبو معاهده ايله عثمانلی ايمپراطورلغندن آيريلان بر طوبراقده كائن اولوب عثمانلی حكومتی طرفندن تدابير فوق‌العادهٔ حربيه‌يه تابع طوتولمش اولدقدن صوكره مذكور طوبراقده اجرای حاكميت ايدن دولت عاقده‌نك اليوم بدنده بولنان قابل تشخيص كافهٔ اموال وحقوق ومنافع صاحب مشروعلرينه ، بولندقلری حال اوزره ، اعاده ايديله‌جكدر . مذكور اراضی اوزرنده اجرای حاكميت ايدن دولت عاقده جابندن تصفيه ايدلش اولان اموال غيرمنقوله دخی عينی اعاده معامله‌سنه تابع طوتيله‌جقدر . افراد آره‌سنده بونلردن ماعدا اولان بالجمله استحقاق مدعياتی ، صلاحيتدار محل محكمه‌لرينه راجع اوله‌جقدر .

استحقاق ادعا اولنان اموالك تشخيصنه ويا اعاده‌سنه متعلق كافهٔ اختلافات بوقسمك بشنجی فصلنده محرر مختلط حكم محكمه‌سنه عرض ايديله‌جكدر .

مادہ ٦٦

٦٥ نجی مادهنك برنجی و ايكنجی فقره‌لری احكامنك تنفيذ و اجراسی ايچون طرفين عالين عاقدين من‌له‌الحقلری الك سريع براصول ايله وكندیلرينك رضاسی اولمقسزين تحميل ايدلش اولديله‌جك هركونا تكاليف وقيوددن آزاده برحالده اموال ، حقوق ومنافعلرينه متصرف قيله‌جقلردر . اموال وحقوق ومنافع مذكوره‌نين اعاده‌سنی اجرا ايده‌جك اولان حكومتدن بالواسطه ويا بلاواسطه اكتساب ايتمش اولوب‌ده اعاده‌دن طولای متضرر

وارامل معاشاتندن استفاده ایدنلرك معاشلرندن دولایی تورکیه حکومتنه قارشی هیچ برطلب درمیان ایده میه جکلردر.

ماده ٦٢

آلمانیا ایله منعقد ۲۸ حزیران ۱۹۱۹ تاریخلی ورسای صلح معاهده نامه سنك ۲٦۱ نجی ماده سی و ۱۰ ایلول ۱۹۱۹ تاریخنده آوسترویا ایله و ۲۷ تشرین ثانی ۱۹۱۹ تاریخنده بلغارستان ایله و ٤ حزیران ۱۹۲۰ تاریخنده مجارستان ایله منعقد معاهده نامه لرینك مواد متناظره سی موجنجه آلمانیا، آوسترویا، بلغارستان ومجارستانك تورکیه دن آلاجغی بولندقلری بالجمله مطلوباتك دورینی تورکیه قبول ایلر.

سائر دول عاقده بوخصوصدن دولایی تورکیه ذمتنه ترتب ایدن دیوندن تورکیه یی ابرا ایلمکی قبول ایدرلر.

تورکیه نك آلمانیا، آوسترویا، بلغارستان ومجارستاندن آلاجغی اولان مطلوبات دخی سائر دول عاقده لهنه دور اولونمشدر.

ماده ٦٣

حربدن صوکره آلمانیادن تورکیه یه اخراج اولنه جق امتعه بدلاتنه مقابل آلمانیا حکومتنك تورکیه اوراق نقدیه سنی معین برقامیو وفاتیله قبول ایده جکنه دائر واقع اولان تعهداتدن مذکور آلمانیا حکومتی ابرا ایلدیکنی، تورکیه حکومتی بر سائر دول عاقده ایله بالاتفاق، بیان ایدر.

قسم ۳

اقتصادی احکام

ماده ٦٤

بوقسمده «دول متفقه» تعبیرندن مقصد تورکیه دن ماعدا دول عاقده در. «متفقین تبعه سی» تعبیری، تورکیه نك غیری دول عاقده تبعه سندن بولنان وباخود دول مذکوره دن برینك تحت حمایه سنده کی بردولت ویااراضی تبعه سندن اولان اشخاص حقیقیه، شرکات، جمعیات ومؤسسانه شاملدر.

بوقسمك «متفقین تبعه سنه» متعلق بولنان احکامی، دول متفقه تابعیتی حائز اولمادقلری حالده فعلاً بودولتلر طرفندن مظهر حمایه اولمش بولونمارندن دولایی مأمورین عثمانیه جابندن متفقین تبعه سی کبی معامله کورمش وبویوزدن ضرره دوچار اولمش اولان اشخاص حقنده ده تطبیق ایدیله جکدر.

[illegible] ۳ حزیران ۱۳۳۱ (۳ غوز ۱۹۱۵) تاریخلی مفاوله نامه
[illegible] معتبر اولمق اوزره محرر متنه نظراً دیون عمومیهٔ عثمانیه مجلسنه تحمیل ایدیلش اولان بالجمله
[illegible] تکلیفات فسخ اولونمشدر .
کذلك تورکیه ، حکومت عثمانیه طرفندن انکلتره به سپارش اولنوب بریتانیا حکومتی طرفندن ۱۹۱٤ تاریخنده
وضع ید ایدیلش اولان حرب سفینه‌لری ایچون تأدیه قلنمش بولنان مبالغك اعادهسی نه بریتانیا حکومتندن و نه ده
تبعه‌لرندن طلب ایتمه‌یکی قبول و بوندن دولایی هردولو مطالبندن فراغت ایدر .

ماده ۵۹

بوتانستان حرب قوانینه مغایر اولهرق آناطولیده یونان اردو ویا اداره‌سنك اغفالندن متولد خساراتك تعویضی
مجبوریتی طانیر .
دیکر طرفدن تورکیه ، بوتانستانك حربك تمادیسندن و بونك نتایجندن متولد وضعیت مالیهسی نظرده تاخذ ایله
تسعیرات خصوصنده یوتانستان حکومتنه قارشی هردولو مطالباتدن صورت قطعیده فراغت ایدر .

ماده ۶۰

کرك بالفعل محاربه‌لری نتیجه‌سنده و کرك اشبو معاهده ایله لهلریته عثمانلی ایمپراطورلغندن اراضی آیرلمقده
اولان دولتلر عثمانلی ایمپراطورلغنك اشبو اراضی اوزرنده بولنان کافهٔ اموال واملاکی مجاناً اکتساب
ایده‌جکلردر .
شوراسی مقرردرکه ۲۶ آغستوس ۱۳۲٤ (۸ ایلول ۱۹۰۸) و ۲۰ نیسان ۱۳۲۵ (۲ مایس ۱۹۰۹)
تاریخلی اراده‌لرك خزینهٔ خاصه‌دن دولته نقلی امر ابتدکاری اموال واملاك وکذلك ۳۰ تشرین اول ۱۹۱۸
خزینهٔ خاصه طرفندن خدمات عمومیه منفعتنه اداره ایدلمکده بولنمش اولان اموال واملاك ، دول مذکوره اشبو
اموال واملاکه متعلق خصوصاتده عثمانلی ایمپراطورلغی یرینه قائم اولهجقلری و اموال مذکوره اوزرینه مؤسس
اولان وقفلرك معتبر طانماسی لازم کلهجکی جهتله ، فقرهٔ آتیده کوستریلن اموال واملاك مبانه داخل
کرك بالفعل محاربه‌لری نتیجه‌سنده و کرك بالآخره بوتانستانه انتقال ایتمش اولان اسبق عثمانلی ایمپراطورلغی
اراضیسی اوزره‌کائن اولوب خزینهٔ خاصه‌دن دولته کچمش بولنان اموال واملاك حقنده تورکیه ایله حکومت
یونانیه آرهسنده متکون اختلاف ، عقد اولهجق بر تحکیمنامه به توفیقاً و ۱ - ۱٤ تشرین ثانی ۱۹۱۳ تاریخلی آنته
معاهدهسنه مربوط ۲ نومرولو خصوصی پروتوکول موجبنجه لاهیه برمحکمهٔ حکمیه‌به تودیع اولونه‌جقدر .
بومادهنك احکامی ، خزینهٔ خاصه نامنه مقید اولوب ویا اونك طرفندن اداره ایدیلوب اشبو مادهنك ایکنجی
و اوچنجی فقره‌لرنده موضوع بحث اولانلرك اموال واملاكك ماهیت حقوقیهسنی تبدیل ایتمیه‌جکدر .

ماده ۶۱

اشبو معاهده موجبنجه تورکیه‌دن غیری بردولتك تبعهسی مبانه کرن دینی وعسکری تقاعد ومعاش ارباب

[ب] قسمی

آوانسلر	مقاوله‌نامه‌نك تاریخی	فائض	اعتباری رأس‌المال ابتدائیسی تورك لیره‌سی
		٪	
بغداد شركتی	١٦/٣ حزیران ١٩٠٨	٧	٣٠٠,٠٠٠
فناوار اداره‌سی	١٨/٥ آغستوس ١٩٠٤	٨	٥٥,٠٠٠
» »	١٨/٥ تموز ١٩٠٧	٧	٣٠٠,٠٠٠
كوسكنجه قابلو شركتی	٢٧/ ٩ تشرین‌اول ١٩٠٤	٤	١٧,٣٣٥
تونل شركتی	» » » »	...	٣,٠٠٠
ایتام صندوقی	مختلف تاریخلرده	...	١٥٣,١٤٧
دویچه بانق	٢٦/١٢ آغستوس ١٩١٢	٥,٥	٣٣,٠٠٠
فناوار اداره‌سی	١٦/٣ نیسان ١٩١٣	٧	٥٠٠,٠٠٠
آناطولی دمیر یول شركتی	٥/٢٣ مارت ١٩١٤	٦	٢٠٠,٠٠٠

فصل ٢

احكام مختلفه

ماده ٥٨

برطرفدن تورکیه ، دیکر طرفدن (یونانستان خارج اولدیغی حالده) دول سائرهٔ عاقده ، تورکیا ایله دول مذکوره‌نك وکذلك (اشخاص حکمیه‌ده داخل اولدیغی حالده) تبعه‌لرینك ، ١ اغستوس ١٩١٤ تاریخیله‌معاهدهٔ حاضره‌نك موقع مرعیته وضع تاریخی بیننده کذران اولان مدت ظرفنده کرك افعال حربیه‌دن ، کرك استیلا، ضبط ، سکوستره ، تصرف ویا مصادره تدابیرندن منبعث ضایعات وضرر وزیانلردن دولایی هردرلو مطالب تقدیمده بولونمقدن متقابلاً فراغت ایدرلر .

مع‌مافیه بالاده‌کی حکم ، اشبو معاهده‌نك اوچنجی قسمنده محرر احکامه (اقتصادی احکام) خلل ویرمیه‌جکدر .

آلمانیا ایله منعقد ٢٨ حزیران ١٩١٩ تاریخلی صلح معاهده‌نامه‌سنك ٢٥٩ نجی ماده‌سنك (١) اشارتیله فقره‌سی وآوسترویا ایله منعقد ١٠ ایلول ١٩١٩ تاریخلی صلح معاهده‌نامه‌سنك ٢١٠ نجی ماده‌سنك (١) اشارتیله فقره‌سی موجبنجه آلمانیا وآوسترویا طرفندن دور ایدلش اولان آلتون نقود اوزرنده‌کی هردرلو حقوقدن ، تورکیه (یونانستان مستثنا اولدرق) دیکر عاقد دولتلر لهنه فراغت ایدر .

برنجی فصل مربوط لایحه [illegible]

۱ تشرین ثانی ۱۹۱٤ تاریخندن اولکی دیون عمومیه حسابنك جدولی

[آ] قسمی

استقراض ۱	مقاوله نامه‌نك تاریخی ۲	فائض ۳	دوره اجنا ٤	تاریخ ایدیلن باقه ٥
دیون موحده	۱-۱٤-۱۹۰۳/۹-۸-۲۱/٦/۱۹۰٦	٪ ٤	. .	
اکرامیه‌لی تورك تحویلاتی	۱۸۷۰/۱/۱۰	٤	. . .	
عثمانیه	۱۸۹۰/٤/۳۰-۱۸	٤	۱۹۳۱	عثمانی باقه‌سی
تنباکو	۱۸۹۳/۵/۸-٤/۲٦	٤	۱۹٥٤	عثمانی باقه‌سی
شرقی شمندوفرلری	۱۸۹٤/۳/۱۳-۱	٤	۱۹٥۷	دویچه بانق و [illegible] باقه و ایکی [illegible] داخل اولدیغی
٥۰/۰ ۱۸۹٦	۱۸۹٦/۳/۱۲-۲/۲۹	٥	۱۹٤٦	عثمانی باقه‌سی
کوسوفك ۱۹۰۲	۱۸۸٦/۵/۲۸-۹/۱۱-۱۰/۲۹-۱۷			
	۱۹۰۲	٤	۱۹٥۸	عثمانی باقه‌سی
٤۰/۰ ۱۹۰۳ صیه بحری	۱۹۰۳/۳/٦-۲/۲۱-۱۸۸۸/۱۰/۳	٤	۱۹٥۸	دویچه بانق
بغداد ۱ نجی ترتیب . .	۱۹۰۳/۳/۵-۲/۲۰	٤	۲۰۰۱	دویچه بانق
٤۰/۰ ۱۹۰٤	۱۹۰۳/۹/۱۷-٤	٤	۱۹٦۰	عثمانی باقه‌سی
٤۰/۰ ۱۹۰۱ — ۱۹۰٥	۱۹۰۱/۱۲/٤-۱۱/۲۱ /۱۱/٦-۱۹۰۱			
تجهیزات عسکریه . . .	۱۹۰٥/۵/۸-٤/۲٥-۱۹۰۳ . .	٤	۱۹٦۱	عثمانی باقه‌سی
بغداد ۲ نجی ترتیب . .	۱۹۰٥/٤/۱۷-٤	٤	۱۹٦۱	دویچه بانق
بغداد ۳ نجی ترتیب . .	۱۹۰۸/٦/۲-۵/۲۰	٤	۲۰۰٦	دویچه بانق
٤۰/۰ ۱۹۰۸	۱۹۰۸/٦/۲-۵/۲۰	٤	۲۰۱۰	دویچه بانق
٤۰/۰ ۱۹۰۹	۱۹۰۸/۹/۱۹-٦	٤	۱۹٦٥	عثمانی باقه‌سی
صوما - باندرمه . . .	۱۹۰۹/۱۰/۱۳-۹/۳۰	٤	۱۹٥۰	عثمانی باقه‌سی
حدیده - صنعا	۱۹۱۰/۱۲/۳-۱۱/۲۰	٤	۱۹۹۲	عثمانی باقه‌سی
کوسوفك ۱۹۱۱ . . .	۱۹۱۱/۳/۹-۲/۲٤	٤	۲۰۰٦	فرانسز باقه‌سی
تونل اداره‌ئ انحصاریه‌سی اوانی	۱۹۱۰/۱۱/۹-۱۰/۲۷	٤	۱۹٥۲	دویچه بانق و ضروی
تونل اوانی اروا واسقاسی	۱۹۱۳/۱۱/۱۸-۵		۱۹۳۲	
دوق، ترسانه وانشا آتی بحریه	۱۹۱۳/۱۲/۲-۱۱/۱۹	٥,٥۰۰	۱۹٤۳	
٥۰/۰ ۱۹۱٤	۱۹۱٤/٤/۲٦-۱۳	٥	(۱۹٦۲)	عثمانی باقه‌سی
تونل اداره‌ئ انحصاریه‌سی اوانی	۱۹۱۳/۸/٤	. . . .	. . .	
٥۰/ ۱۹۱۱ خزینه تحویلاتی (سفائن حربیه مبایعه‌سی)	۱۹۱۱/۷/۱۳	٥	۱۹۱٦[*]	تورکیا مل باقه‌سی
بانق عثمانی ۱۹۱۲ خزینه تحویلاتی	۱۹۱۲/۱۱/۲۱-۸	٦	۱۹۱٥[*]	عثمانی باقه‌سی
۱۹۱۳ خزینه تحویلاتی دوفریدن دولری به اخراج ایدیلان تحویلات داخلی	۱۹۱۳/۲/۱-۱/۱۹	٥	۱۹۱۸[*]	[illegible]

١٢ نجی مادده مصرح أحكامه كنجه بونلرك قسط سنويسی ١٤/١ تشرين ثانی ١٩١٣ تاريخندن اعتبار و اون بشنجی مادده موضوع بحث اولان أحكامك قسط سنويسی ١٧ تشرين اول ١٩١٢ تاريخندن اعتبار واجب التأديه اوله جقدر.

اشبو معاهده موجبنجه عثمانلی دولتندن فك ايديلن آسيادهكی اراضی اوزرنده يكی متشكل دولتلرك و ٤٦ نجی مادهنك سوك فقره سنده محرر اراضی كندیسنه الحاق ايديلن دولتك بورجلی اولدقلری تقاسيط سنويه نك ١٩١٤ ملوسنه ١٩٢٠ تاريخندن اعتباراً لازم التأديه اوله جقدر.

ماده ٥٤

اشبو فصله مربوط جدولك (آ) قسمنده تعداد ايديلن ١٩١١ ، ١٩١٢ و ١٩١٣ خزينه تحويلاتی مقابولاتی تعيين اولنان تأديه تاريخلرندن اعتباراً اون سنه مدت ظرفنده مقرر فائضلريله برابر تسويه اولنه جقدر.

ماده ٥٥

تورکيه دخی داخل اولديغی حالده ٤٦ نجی مادده ذكر اولنان دولتلر ، اشبو فصله مربوط جدولك (آ) قسمنده تصريح اولنديغی وجهله ديون عموميهٔ عثمانيه دن كندیلرينه اصابت ايدن و (٥٣) نجی مادده معين تاريخلردن اعتباراً لازم التأديه اولوب تسويه ايديلهمش بولنان تقاسيط سنويه مقدارنی ديون عموميهٔ عثمانيه مجلسنه تأديه ايدهجكلردر. بو تأديه اشبو معاهدهنك موقع مرعيته وضعندن اعتباراً مساوی يكرمی قسط سنوی ايله وبلا فائض ايفا ايديلهجكدر. تورکيه دن ماعدا دولتلر طرفندن ديون عموميه مجلسنه تأديه اولنان تقاسيط سنويه ادارهٔ مذكوره طرفندن دول مذكوره حسابنه تورکيه طرفندن تأديه ايدلمش اولان مبالغ مقدارينه تقابل ايدنجهيه قدر تورکيهنك بورجلو فائضيله يكی تقاسيط متداخليه محسوب ايديله جكدر.

ماده ٥٦

بعدازين ديون عموميهٔ عثمانيه مجلس اداره سنده آلمان ، آوستريالی ومجار حاملرك مرخصلری بولونميه جقدر.

ماده ٥٧

ديون عموميهٔ عثمانيه استقراض وآوانسلرينه وقارشيلغی مصر وبركسی ايله تأمين ايدلش اولان ١٨٥٥ ، ١٨٩١ و ١٨٩٤ عثمانلی استقراضاتنه عائد فائض قوپونلرينك ارباز مهلتلری ايله سالف الذكر استقراضلردن قرعه سی چيقمش اولانلر اسهامك تحصيل بدلاتی ايچون ارباز مهلتلری ، طرفين عالينين عائدن اراضيسنده ، ٢٩ تشرين اول ١٩١٤ تاريخندن اعتباراً اشبو معاهدهنك موقع مرعيته وضعندن صكره او چ آيك اقتضاسنه قدر تأجيل ايدلش عداولونميه جقدر.

مالیه‌لری اتباعنده [۱۹۰۷ سنه‌سنده موضوع کومرولك رسوم مخصوصه‌سی قانون
دولتك وسطی واردات عمومیه‌سندن ، برنجی فقره‌ده ذکر اولنان اراضی وآطار حصه‌سنك
منفکه وسطی واردانی آرمسنده بولنه‌جق مقداره نسبتله عین نسبت داژمسنده اولنه‌جقدر .

ماده ۵۲

اشبو فصله مربوط جدولك (ب) قسمنده مذکور آوانسلر تورکیه ایله ٤٦ نجی ماده‌ده ذکر اولنان دیگر دولتلر آرمسنده شرائط آتیه داژمسنده تقسیم اولنه‌جقدر :

اولا — جدوله مصرح اولوب ۱۷ تشرین‌اول ۱۹۱۲ده موجود بولنان آوانسلر خصوصنده ، اشبو معاهده‌نك موقع اجرایه وضعی تاریخنده تسویه اولونمامش رأس‌المالی وارایسه اشبو رأس‌المال وکذلك ۵۳ نجی ماده‌نك برنجی فقره‌سنده ذکر ایدیلن تاریخلردن بری متراکم فائضلری ایله تواریخ مذکوره‌دن بری وقوعبولان تأدیات ، ۵۰ نجی ماده‌نك برنجی و ۵۱ نجی ماده‌نك کذا برنجی فقره‌سنده مندرج احکامه توفیقاً تقسیم اولونه‌جقدر .

ثانیاً — اشبو ایلك تقسیم نتیجه‌سنده عثمانلی دولتنه اصابت ایدن مبالغ وجدوله مصرح اولوب دولتلر طرفندن ۱۷ تشرین‌اول ۱۹۱۲ تاریخی ایله ۱ تشرین‌ثانی ۱۹۱٤ تاریخی آرمسنده عقد ایدلش بولنان آوانسلر واشبو معاهده‌نامه‌نك موقع مرعیته وضعی تاریخنده تسویه اولنمیان رأس‌المالی وار ایسه اشبو رأس‌المال ، وکذلك ۱ مارت ۱۹۲۰ تاریخنه قدر متراکم فائضلر ایله مذکور تاریخلردن بری وقوعبولان تأدیات ، ۵۰ نجی ماده‌نك ایکنجی و ۵۱ نجی ماده‌نك ایکنجی فقره‌سنده مندرج احکامه توفیقاً تقسیم اولنه‌جقدر .

دیون عمومیهٔ عثمانیه مجلسی مذکور آوانسلردن علاقه‌دار دولتلردن هربرینه اصابت ایدن حصه مقداری اشبو معاهده‌نك موقع مرعیته وضعندن اعتباراً اوچ آی مدت ظرفنده تعیین وبوه‌قداری مذکور دولتلرهٔ تبلیغ ایله‌جکدر .

تورکیه‌دن ماعدا دولتلره تحمیل ایدیلن مبالغ ، مذکور دولتلر طرفندن دیون عمومیه مجلسته تأدیه ایدیله‌جك ودیون عمومیه مجلسنجه‌ده یا دائره‌لره تسویه ایدیله‌جك ویاخود تورکیه‌نك ، مذکور دولتلر حسابنه کرك فائض وکرك رأس‌المال آقچه‌سی نامیله تأدیه ایتمش بولندیغی مبالغ مقدارینه تقابل ایدنجه‌یه قدر تورکیه حکومتی حسابنه ابراد قید اولونه‌جقدر .

فقرهٔ آتیده‌ده اجرامی ذکر اولنان تأدیات ، اشبو معاهده‌نامه‌نك موقع مرعیته وضعندن اعتباراً مساوی پش تقسیط سنوی ایله ایفا اولونه‌جقدر . تأدیات مذکوره‌نك عثمانلی دولتی دائنلرینه ایفا ایدیله‌جك قسمی ، آوانس مقاولاتنده مقرر فائضلری احتوا ایده‌جك وتورکیه حکومتنه عائد اولان قسمی بلافائض ادا اولونه‌جقدر .

ماده ۵۳

بالفعل محاربانی نتیجه‌سنده لهلرینه عثمانلی دولتندن اراضی آیرلش اولان دولتلرك بروجل اولوب اشبو فصله مربوط جدولك (آ) قسمنده مندرج بولنان دیون عمومیهٔ عثمانیه استقراضاتی تقاسیط سنویه‌سی ، مبحوث عنه اراضینك دول مذکوره‌یه انتقالی مبین اولان معاهدهلرك موقع مرعیته وضعی تاریخندن اعتباراً لازم‌التأدیه اولنه‌جقدر .

اولا — ١٧ تشرين اول ١٩١٢ تاريخندن اولكى استقراضلر ايله آنلره عائد مرتبات سنويه ، ١٩١٢-١٩١٣ بالقان حربلرى نتيجه‌سنده بونلرك اولديغى حال اوزره ، عثمانلى ايمپراطورلغى ايله محاربات مذكوره نتيجه‌سنده عثمانلى دولتندن لهارينه اراضى تفريق اولنان بالقان حكومتلرى واشبو معاهده‌نك ١٢ نجى و ١٥ نجى ماده‌لرنده موضوع بحث آطه‌لرك كندیلرينه الحاق اولونديغى دولتلر آره‌سنده تقسيم اولنه‌جق ومذكور محاربه خاتمه وبرن معاهده‌لرك وبا متأخراً عقد ايدلش معاهداتك موقع مرعيته وضعلرندن صوكره وقوعبولان اراضى تحولاتى نظر اعتباره آلنه‌جقدر .

ثانيا — بوبابك تعيندن صوكره دولت عثمانيه‌نك عهده‌سنده قالان استقراضات بقيه‌سى ايله آنلره عائد مرتبات سنويه بقيه‌سنه دولت عثمانيه طرفندن ١٧ تشرين اول ١٩١٢ تاريخى ايله ١ تشرين ثانى ١٩١٤ تاريخى آره‌سنده عقد اولنان استقراضات و بونلره عائد مرتبات سنويه علاوه اولونمق صورتيله حاصل اولنه‌جق يكون ، تورکيه ، وآسياده يكى تشكيل اولنوب اشبو معاهده موجبنجه دولت عثمانيه‌دن لهارينه اراضى تفريق ايديلن دولتلر ومذكور معاهده‌نك ٤٦ نجى ماده‌سنك صوك فقره‌سنده‌كى اراضى كندیسنه الحاق ايديلن دولت آره‌سنده تقسيم اولنه‌جقدر .

رأس‌المال تعيينى اشبو معاهده‌نك موقع مرعيته وضى تاريخنده مراستقراضك رأس‌المالنك بالغ اولديغى مقدار اوزرندن اجرا اولنه‌جقدر .

ماده ٥١

٥٠ نجى ماده‌ده بيان اولنان تقسيم نتيجه‌سى اولمق دبرن عموميه عثمانيه مرتبات سنويه‌سنك علاقه‌دار هر دولته اصابت ايدن حصه بوجه آتى تعيين اولونه‌جقدر :

اولا — ٥٠ نجى ماده‌نك فقره اولا سنده بيان ايديلن تقسيم اجرا اولنمزدن ، اولامزده ١٢ نجى و ١٥ نجى ماده‌لرده بيان اولنان آطه‌لرايله بالقان حربلرى نتيجه‌سنده عثمانلى دولتندن آيريلان اراضينك مجموعنه اصابت ايديه‌جك حصه مقدارينك تقديرينه توسل اولونه‌جقدر . اشبو حصه‌نك مقدارى ٥٠ نجى ماده‌نك برنجى فقره‌سى احكامنه توفيقاً تقسيم اولنه‌جق تقاسيط سنويه يكونه نسبتله بالفى ، ١٩٠٧ سنه‌سنده موضوع كومروك رسوم منضمه‌سى حاصلاتى‌ده داخل اولديغى حالده ، (١٩١٠ - ١٩١١) و (١٩١١ - ١٩١٢) سنة ماليه‌لرى اثناسنده عثمانلى دولتنك واردات عموميه‌سى يكون وسطيسى ايله سالف‌الذكر آطه‌لر واراضئ منفكنك ، برلكده اولمرق ، واردات عموميه‌سى يكون وسطيسى آره‌سنده‌كى عينى نسبت داثره‌سنده اولنه‌جقدر .

بوبابه تعيين ايديه‌جك مقدار ، لهارينه بالاده‌كى فقره‌ده مذكور اراضى الحاق ايديلن دولتلر آراسنده بعده تقسيم ايديه‌جك وبوصورتله مذكور دولتلردن هربرينه اصابت ايده‌جك حصه‌نك ، بيناننده تقسيم ايديه‌جك يكون عمومیه نسبتله بالفى بو دولتلردن هربرينه الحاق ايديلن اراضى واردات وسطيسى ايله بالقان حربى نتيجه‌سنده عثمانلى دولتندن آيريلمش اراضينك ١٢ نجى و١٥ نجى ماده‌لرده ذكر اولنان آطه‌لرك مجموعنك (١٩١٠ - ١٩١١) و (١٩١١-١٩١٢) سنة ماليه‌لرى ظرفنده‌كى واردات عموميه وسطيسى آره‌سنده‌كى عينى نسبت داثره‌سنده اولنه‌جقدر .

اشبو فقره‌ده موضوع بحث واردانك حسابنده كومروك حاصلاتى نظر اعتباره آلنمايه‌جقدر .

ثانيا — ٤٦ نجى ماده‌نك صوك فقره‌سنده ذكر اولنان اراضى داخل اولديغى حالده اشبو معاهده موجبنجه عثمانلى دولتندن آيريلان اراضيه‌ به كلنجه ، علاقه‌دار هردولته اصابت ايدن حصه‌نك ، ٥٠ نجى ماده‌نك برنجى فقره‌سى احكامنه توفيقاً تقسيم قلنه‌جق تقاسيط سنويه يكون عمومیه‌سنه نسبتله مقدارى (١٩١٠-١٩١١) و (١٩١١-١٩١٢) سنة

[redacted] عمومیه مجلسنه کندی حصه‌لرینك تأدیه‌سنی تأمین ایچون کافی مقداردە قارشیلق (آرمق) [redacted] بالاده محرر مدت ظرفنده مذکور قارشیلقلر تأسیس اولندیغی وباخود تأسیس اولنان قارشیلقلرك مواقی اولوب اولدیغی حقنده اختلاف ظهور ایتدیکی تقدیرده اشبو معاهده‌نامه‌یه واضع امضا هرهانکی بر دولت طرفندن جمعیت اقوام مجلسنه مراجعت ایدیلمیه‌جکدر .

جمعیت اقوام مجلسی ، قارشیلق اولهرق تخصیص اولنان واردانك جبایتی ، تورکیه‌دن ماعدا آرەلرنده دیون عمومیه تقسیم ایدیلمجك اولان دولتلر اراضیسنده موجود بین‌الملل تشکیلات مالیه‌یه تودیع ایدیلمیه‌جکدر . جمعیت اقوام مجلسنك مقرراتی قطعی اولهجقدر .

ماده ٤٩

علاقه‌دار دولتلردن هر بریته اصابت ایدن تقاسط سنویه مقدارینك ٤٧ نجی ماده احکامی [redacted] قطعیسنه توسل اولندیغی کوندن اعتباراً برآی مدت ظرفنده اشبو فصله مربوط جدولك (آ) [redacted] معین دیون عمومیهٔ عثمانیه‌نك رأس‌المال اعتباریسنك طرز تقسیمی شیئ ایتمك اوزره بارسه برعهیسیون [redacted] ایدەجکدر . اشبو تقسیم، تقاسط سنویه‌نك توزیعی ایچون قبول‌ایدلش اولان نسبتلرکوره واستقراض مقاوله‌سی اشبو فصلك احکامی نظر اعتباره آلنهرق یاپیلهجقدر .

برنجی فقره‌ده محرر قومیسیون تورکیه حکومتنك برممثلی ایله دیون عمومیهٔ عثمانیه مجلسنك برممثلندن موحده ایله رومایلی‌دمیر یولی تحویلاتندن غیری‌دیونك برممثلندن وعلاقه‌دار دولتلردن هربرینك تعیین‌ایدەجکی ممثلدن متشکل اولهجقدر . قومیسیونده اتلافه منجر اولهمیان کافهٔ مسائل ٤٧ نجی مادەنك (٤) نجی فقره‌سنده محرر حکمه تودیع ایدیلمیه‌جکدر .

تورکیه کندی حصه‌سی ایچون یکی‌اسهام اخراجنه قرار ویردیکی تقدیرده تورکیه حکومتی ممثلی ایله‌دیون عمومیه مجلسی ممثلندن ودیون موحده ایله رومایلی دمیریولی تحویلاتندن غیری دیون ممثلندن مرکب بر قومیته معرفتله اول باول تورکیه‌یه متعلق اولق اوزره ، دیون رأس‌المالنك تقسیمی اجرا ایدیلمیه‌جکدر . مجدداً احداث ایدیلمجك اسهام قومیسیونه تودیع ایدیلمیه‌جك‌وقومیسیون، تورکیه‌نك ایراسنی ودیکر طرفدن دیون‌عمومیهٔ عثمانیه‌دن‌عهده‌سنه برر حصه تحمیل اولنان دیکر دولتلره قارشی حاملارك حقوقی مبین شرائط دائره‌سنده اسهام مذکوره‌نك حاملرینه اعطاسنی تأمین ایدەجکدر . دیون عمومیهٔ عثمانیه‌دن هردولتك حصه‌سنی تمثیلاً اخراج ایدیلمیه‌جك اسهام طرفین حاملینه‌عائدین اراضیسنده هردرلوتخا رسمندن وبا اشبو اخراجدن تولد ایدەجك‌سائر رسومدن‌معاف‌طوتولاجقدر .

علاقه‌دار دولتلردن هربرینه اصابت ایدن مرتبات سنویه‌نك تأدیه‌سی ، رأس‌المال اعتباریسنك تقسیمنه متعلق اشبو ماده‌ده مندرج بولنان احکامدن دولایی تأخیر ایدیلمیه‌جکدر .

ماده ٥٠

٤٧ نجی ماده‌ده مذکور مرتبات سنویه‌نك و (٤٩) نجی ماده‌ده موضوع بحث اولان دیون عمومیه‌نك رأس‌المال اعتباریسنك تقسیملری بروجه آتی وقوعبوله‌جقدر :

آرناوتلق کندیلرینه الحاق اولندیغی دولتلر ونهایت اشبو معاهده موجبنجه عثمانی ایمپراطورلغندن آیریلان آسیا آرناوتلغی اوزرنده مجدداً تشکل ایدن دولتلر آرهسنده تقسیم ایدیلهجکدر . بوندن ماعدا بالاده ذکر اولنان دولتلرك کافهسی ٥٣ نجی ماده‌ده کوستریلن تاریخلردن اعتباراً اشبو فصله متدرج شرائط دائره‌سنده دیون عمومیهٔ عثمانیه مرتبانه عائد مکلفیات سنویه‌یه دخی اشتراك ایدهجکلردر .

٥٣ نجی ماده‌ده تثبیت ایدیلن تاریخلردن اعتباراً تورکیه دیکر دولتلرك عهده‌سنه تحمیل ایدیلن حصص اشتراکیه‌دن هیچ بروجهله مسئول طوتیلمیه‌جکدر .

١ آغستوس ١٩١٤ تاریخنده عثمانلی حاکمیتی آلتنده اولوب تورکیه‌نك اشبو معاهده‌نامه‌نك ٢ نجی ماده‌سنده تعیین ایدیلن حدود خارجنده بولنان تراکیا اراضیسی ، دیون عمومیهٔ عثمانیه‌نك تقسیی خصوصنده مذکور معاهده‌نامه موجبنجه عثمانلی ایمپراطورلغندن آیرلش کبی تلقی ایدیلهجکدر .

ماده ٤٧

دیون عمومیهٔ عثمانیه مجلسی ، اشبو فصله مربوط جدولك (آ) فقره‌سنده مندرج استقراضاته عائد اولان وعلاقه‌دار دولتلردن هربرینه اصابت ایدن تقاسیط سنویه‌نك مقدارینی اشبو معاهده‌نامه‌نك موقع مرعیته وضع تاریخندن اعتباراً اوچ آی مدت ظرفنده ٥٠ و ٥١ نجی ماده‌لرده موضوع اساسات اوزرینه تعیین ایده‌جك ومذکور مقداری دول مذکوره‌یه تبلیغ ایلیه‌جکدر .

سالف‌الذکر دولتلر دیون عمومیهٔ عثمانیه مجلسنك بوخصوصده‌کی مساعیسنی تعقیب ایتمك اوزره استانبوله مرخصلر کوندرمك صلاحیتی حائز اولهجقلردر .

دیون عمومیه مجلسی ، بولغارستان ایله ٢٧ تشرین‌ثانی ١٩١٩ تاریخنده منعقد صلح معاهده‌نامه‌سنك ١٣٤ نجی مادهسنده ذکر اولنان وظائفی ایفا ایده‌جکدر .

اشبو ماده‌ده محرر اساسات تطبیقنه متعلق اولهرق علاقه‌دار طرفلر بینده تحدث ایده‌بیله‌جك اولان بتون اختلافات ، برنجی فقره‌ده مصرح تبلیغاتك ایفاسندن صوکره نهایت برآی ظرفنده جمعیت اقوام مجلسندن ارائهسی رجا ایدیله‌جك برحکمه تودیع اولنه‌جق واشبو حکم اعظمی اوچ آی مدت ظرفنده قراراریی اعطا ایده‌جکدر. حکمه ویریله‌جك اجرت ، جمعیت اقوام مجلسی طرفندن تعیین ودیکر مصارف تحکیمیه ایله برابر علاقه‌دار طرفلره تحمیل ایدیله‌جکدر . حکمك مقرراتی قطعی اوله‌جقدر . ذکر اولنان حکمه مراجعت تقاسیط سنویه‌نك تأدیه‌سنی تأخیر ایتمیه‌جکدر .

ماده ٤٨

اشبو فصله مربوط جدولك (آ) فقره‌سنده کوستریلن دیون‌عمومیهٔ عثمانیه‌نك آرهلرنده تقسیم ایدیله‌جکی دولتلردن تورکیه‌دن ماعداسی ٤٧ نجی ماده‌ده موضوع بحث اولان تقاسیط سنویه‌دن هربرینك عهده‌سنه اصابت ایدن حصهلر حقنده مادهٔ مذکوره مفادی موجبنجه کندیلرینه وقوعبولاجق تبلیغات کوندکن اعتباراً اوچ آی مدت

فرانسه ، ایتالیا وژاپونیا جمیت اقوام مجلسی اکثریتی طرفندن اشبو مواد حقنده اصولی دائره سنده قبول ایدیلدیکی اولان مرد ولو تعدیلاتی رد ایتمکی مساعدهٔ حاضره ایله تعهد ایلرلر .

تورکیه ، جمیت اقوام مجلسی اعضاسندن هر بریندن برتعهدنامهٔ هر هانکی بر یه قارشی وقوعبولان تجاوزی وبا تجاوز تهدیدینی مجلسك نظر دقتنه عرضه سلاحیتدار اولدیغی وبو مجلسك اجتماع حالهٔ کره مناسب ومؤثر تلقی ایدیلدیکی برصورت حرکت اتخاذ وتعلیمات اعطا ایدیلدیکی قبول ایدر .

بوندن باشقه تورکیه ، اشبو مادهلره متدائر حقوقی وبا فعلی مسائلده تورکیه حکومتیله واضع الامضا دیکر دولتلردن هر هانکی بری وبا جمیت اقوام مجلسی اعضاسندن هر هانکی دیکر بر دولت بینده اختلاف افکار وقوعه کلدیکی تقدیرده اشبو اختلافك ، جمیت اقوام عهدنامه سنك ١٤ نجی مادهسی مفادینه نظراً بین الملل ماهیتی حائز براختلاف کبی تلقی ایدلمسی قبول ایدر . تورکیه حکومتی بو قبیلدن اولان هر هانکی اختلافك ، دیکر طرف طلبی ایتدیکی تقدیرده ، بین الملل عدالت محکمهٔ دائمه سنه تودیعی قبول ایدر . محکمهٔ دائمهنك قراری قابل استیناف اولمایوب جمیت اقوام عهدنامه سنك اون اوچنجی مادهسی موجبنجه ویرلمش برقرارك قوت وحکمنك عینی حائز اولدیغی جقدر .

مادہ ٤٥

اشبو فصل احکامی ایله تورکیهنك غیر مسلم اقلیتلری حقنده طابعنان حقوق ، یونانستان طرفندن دخی کندی اراضیسنده بولنان مسلمان اقلیت حقنده طانمشدر .

قسم ٢

مالی احکام

فصل ١

دیون عمومیهٔ عثمانیه

مادہ ٤٦

اشبو فصله مربوط جدوله محرر دیون عمومیهٔ عثمانیه اشبو فصله مندرج شرائط دائره سنده تورکیه ایله ١٩١٢ - ١٩١٣ بالقان محاربه لری نتیجه سنده لهارینه عثمانلی امپراطورلغندن اراضی تفریق ایدلمش اولان دولتلر واشبو معاهدهنك ١٢ و ١٥ نجی مادهلرنده موضوع بحث اولان کیمسه لرك واشبو مادهنك صوك فقره سنده مذکور

شهرلرده وقصابه‌لرده بونورك تبعه‌سنك جوجقلرينك ابتدائی مكتبلرده كندی لسانلرينه تحصيل ايتمارينی تأمين ضمننده تسهيلات مناسبه ابراز ايده‌جكدر . بوحكم تركيه حكومتنك مذكور مكتبلرده تورك لسانينك تدريسنی مجبوری قيلمسنه مانع اولمز .

غيرمسلم اقليتلره منسوب تورك تبعه‌سنك مهم نسبتده موجود اولدقلری شهرلرده وياقصابه‌لرده دولت بودجه‌سی، بلديه وياسائر بودجه‌لر طرفندن تربيه ، دين ويا امرخير مقصديله واردات عموميه‌دن تخصيص ايديله‌جك مبالغدن استفاده وتخصيصات افرازی خصوصنده مذكور اقليتلر عادلانه برصورتده حصه‌مند اولهجقلردر .

مبالغ مذكوره علاقه‌دار مؤسسانك صاحب صلاحيت ممثللرينه تسويه ايديله‌جكدر .

ماده ٤٢

تركيه حكومتی غيرمسلم اقليتلرك حقوق عائله ويا احكام شخصيه‌لری بحثنده بومسائلك مذكور اقليتلرك عرف وعادتلرنجه حل وفصل ايدلمسنه مساعدەدرلو احكام وضعيه موافقت ايدر .

اشبو احكام تركيه حكومتی ايله علاقه‌دار اقليتلردن هربرينك مساوی مقداردە ممثللرندن مركب مخصوص قوميسيونلر طرفندن تنظيم اولنه‌جقدر . اختلاف وقوعنده تركيه حكومتی ايله جمعيت اقوام مجلس الاتفاق آوروپا حقوقشناسلری ميانندن منتخب برحكم علی الحكم تعيين ايده‌جكلردر .

تركيه حكومتی مذكور اقليتلره عائد كليسالره ، خورالره ، مزارلقلره وسائر مؤسسات دينيه‌يه هردرلو حمايه‌يی بخش ايلمكی تعهد ايدر . عينی اقليتلرك حال حاضرده تركيه‌ده موجود اولان اوقاف ومؤسسات دينيه وخيريه‌لرينه هردرلو تسهيلات ومساعدات اعطا اولنه‌جق و تركيه حكومتی يكی مؤسسات دينيه وخيريه احداثی ايچون بو قبيل سائر مؤسسات خصوصيه‌يه تأمين ايدلمش اولان تسهيلات لازمه‌دن هيچ برينی دريغ ايتمه‌يه‌جكدر .

ماده ٤٣

غيرمسلم اقليتلره منسوب تورك تبعه‌سی ، احكام اعتقاديه‌لرينه مغاير وياديني آيينلرينی محل مراعاتيه‌نك ايغاسنه مجبور طوتليه‌جقلری كبی هفته تعطيللری كونلرنده محكمه‌لرده اثبات وجود ايتمكدن ويا هرهانكی برمعامله‌ء قانونيه اجراسندن استنكاف ابتدكلرندن طولايی بونلرك هيچ برحقلری ساقط اوليه‌جقدر .

معمافيه بوحكم ، مذكور تورك تبعه‌سنی انتظام عامه‌نك محافظه‌سی ايچون ديكر هرهانكی تورك تبعه‌سنه تحميل ايديلن مجبوريتلردن آزاده قيلمايه‌جقدر .

ماده ٤٤

تركيه ، اشبو فصلك يوقاريكی ماده‌لرينك تركيه‌نك غيرمسلم اقليتلرينه تعلق ايتديكی مرتبه‌ده مذكور ماده‌لرو حكمانك بين‌الملل منفعتی حائز تعهدات تشكيل ايتمارينی وجمعيت اقوامك كفالتی آلتنه وضع ايدللرينی قبول ايلر. اشبو احكام جمعيت اقوام مجلسنك اكثريتنك موافقتی اولمقسزين تعديل ايديله‌مه‌يه‌جكلرهر . بريتانيا امپراطورلغی ،

ماده ٣٨

تورکیه حدودی ، توسعه ، سیب ، لسان ، عرق ویا دین فرقی ایتمکسزین تورکیه تبعه‌سی اولان هر شخصه حیات وحریتلرینجه حمایهٔ تامه وکامله بخش ایتمکی تعهد ایدر .

تورکیه‌نك بوتون اهالیسی انتظام عامه و آداب عمومیه ایله غیرقابل تألیف اولمایان هردین ، مذهب ویا اعتقادك کرك عمومی وکرك خصوصی صورتده سربستی اجراسی حقنه مالك اولهجقلردر . غیرمسلم اقلیتلر ، بوتون تورك تبعه‌سنه تطبیق ایدیلن وتورکیه حکومتی طرفندن مدافعه‌ملیه وانتظام عامه‌نك محافظه‌سی ایچون مملکتك هرطرفنده ویا برقسمنده اتخاذ ایدیلن تدابیر محفوظ قالق شرطیله ، سربستی سیر وسفر وهجرتدن تمامیله استفاده ایده‌جکلردر .

ماده ٣٩

غیرمسلم اقلیتلره منسوب تورك تبعه‌سی ، مسلمانلرك استفاده‌ایتدکلری عینی حقوق مدنیه وسیاسیه‌دن استفاده ایده‌جکلردر .

تورکیه‌نك بوتون اهالیسی دین فرقی ایدلمکسزین قانون نظرنده مساوی اولهجقلردر .

دین ، اعتقاد ویا مذهب فرقی هیچ برتورك تبعه‌سنك حقوق مدنیه وسیاسیه‌دن استفاده‌سنه وبالخاصه خدمات عمومیه‌یه قبولنه ، مأموریته ونرآتبه تائیلنه‌ویا مختلف مسالك امورینی و صنایعی اجرا ایتمه بر مانعه تشکیل ایتمه‌جکدر .

هرهانکی تورکیه تبعه‌سنك کرك مناسبات خصوصیه ویا تجاریده ، کرك دین ، مطبوعات ویا هرنوع نشریات خصوصیه و کرك اجتماعات عمومیه‌ده هرهانکی بر لسانی سربستجه استعمال ایتمه‌سنه قارشی هیچ بر قید وضع ایدیلمیه‌جکدر .

لسان رسمی موجود اولمقله برابر ، تورکجه‌دن غیری لسان ایله متکلم بولنان تورك تبعه‌سنه محاکم حضورنده کندی لسانلرینی شفاهی صورتده استعمال ایده‌بیلملری ضمننده تسهیلات مناسبه ابراز اولنه‌جقدر .

ماده ٤٠

غیرمسلم اقلیتلره منسوب اولان تورك تبعه‌سی حقوقاً وفعلاً دیکر تورك تبعه‌یه تطبیق ایدیلن عین معامله وعینی تأمیناتدن مستفید اولهجقلر وبالخاصه ، مصرفلری کندیلرینه عائد اولق اوزره هرنولو مؤسسات خیریه ، دینیه ویا اجتماعیه‌یی ، هردرلو مکتب وسائر مؤسسات تعلیم وتربیه‌یی تأسیس ، اداره ومراقبه ایتمك وبورارالرده کندی لسانلرینی سربستجه استعمال وآیین دینلرینی سربستجه اجرا ایتمك خصوصلرنده مساوی برحقه مالك بولنه‌جقلردر .

ماده ٤١

تدریسات عمومیه خصوصنده ، تورکیه حکومتی غیرمسلم تبعه‌نك مهم برقسمیت داخلیه‌سنك

مادہ ٣٤

اشبو معاهدہ احکامی موجبنجه تورکیه‌دن آیریلان بر محل اهالیٔ اصلیه‌سندن اولوب ١٨ یاشنی متجاوز اولان واشبو معاهده‌نامه‌نك موقع اجرایه وضعی آنده ممالك اجنبیه‌ده یرلشمش بولنان تورك تبعه‌سی ، تورکیه‌دن آیریلان ممالکده اجرای حاکمیت ایدن حکومتلر ایله کندیلرینك یرلشمش بولوندقلری مملکتلرك حکومتلری آرمسنده یقدینه لزوم کوریله‌بیله‌جك استثنائات قید احترازیسی تختنده ، اهالیٔ اصلیه‌سندن بولوندقلری اراضیده مرعی اولان تابعیتی اکتسابده مخیردرلر ؛ شوشرطله‌که ، عرقلری اعتباریله بواراضی اهالیسنك اکثریتنه منسوب اولهلر ، واو اراضیده اجرای حاکمیت ایدن حکومتده بوکا موافقت ایده . بوحق خیار اشبومعاهده‌نامه‌نك موقع مرعیته وضعی تاریخندن اعتباراً ایکی سنه مدت ظرفنده استعمال ایدلملیدر .

مادہ ٣٥

دول عاقده ، اشبو معاهده‌نامه‌ده وبا آلمانیا ، آوستریا ، بلغارستان وبا مجارستانله منعقد صلح معاهده‌نامه‌لرنده وباخود تورکیه‌دن باشقه دول عاقدهٔ مذکوره ایله وبا آنلردن بریله روسیه بینده وباکندی آرالرنده منعقد بر معاهده‌نامه‌ده بیان ایدیلن و علاقه‌دارانه ، کندیلری ایچون اکتسابی ممکن اولان ، هرهانکی برشکله تابعیتی احراز مساعدسنی بخش ایدن حق خیارك استعمالنه هیچ بروجهله ممانعت کوسترمیه‌جکلرینی تعهد ایدرلر .

مادہ ٣٦

اشبو فصل احکامنك تطبیقنه متدائر اولان کافهٔ خصوصاتده ذاتالزوج قادینلر زوجلرینك واون سکزیاشندن دون اولان چوجقلرده ابویلرینك تابع اولدقلری شرائطه آیباع‌ایده‌جکلردر .

فصل ٣

اقلیتلرك حمایه‌سی

مادہ ٣٧

تورکیه ، ٣٨ دن ٤٤ یه قدر اولان ماده‌لرده مصرح احکامك قوانین اصلیه شکلنده طانینسی وهیچ برقانون ، هیچ برنظام وهیچ برمعاملهٔ رسمیه‌نك براحکامه منافی ویامعارض اولامسی وهیچ برقانون ، هیچ بر نظام وهیچ بر معاملهٔ رسمیه‌نك احکام مذکوره‌یه احراز فوق اتخاذ ایتمه‌سی تعهد ایدر .

فصل ٢

تابعیت

ماده ٣٠

اشبو معاهده‌نامه احکامی موجبنجه تورکیه‌دن آزیلان اراضیده یرلشمش تورك تبعه‌سی بحق وقوانین علیه موضوع شرائط داخلنده اشبو اراضینك انتقال ایتدیکی دولتك تبعه‌سی اولهجقلردر.

ماده ٣١

١٨ یاشنی متجاوز اولوبده ٣٠ نجی ماده احکامی موجبنجه تورکیه تابعیتی ضایع وبحق یکی برتابعیت اکتساب ایدن اشخاص اشبو معاهده نامه‌نك موقع مرعیته وضی تاریخندن اعتباراً ایکی سنه مدت ظرفنده تورك تابعیتی اختیار ایتمك صلاحیتی حائز اولهجقلردر.

ماده ٣٢

اشبو معاهده‌نامه‌یه توفیقاً تورکیه‌دن آزیلان برقسم اراضیده یرلشمش و مذکور اراضیدمکی اکثریت اهالیدن عرق اعتباریله آیری اولان اون یکی یاشنی متجاوز اشخاص اشبو معاهده‌نك موقع مرعیته وضمندن اعتباراً ایکی سنه مدت ظرفنده اهالیسنك اکثریتی کندیسنك عرقنه منسوب اولان دولتلردن برینك تابعیتی ، مذکور دولتك موافقی شرطیله ، اختیار ایدمیه‌جکلردر .

ماده ٣٣

٣١ و ٣٢ نجی مادهلر احکامنه توفیقاً حق خیارلرینی استعمال ایدن اشخاص ، یونی تعقیب ایدن اون ایکی آی ظرفنده اقامتگاهلرینی ، حق خیارلرینی لهنه استعمال ابتدکاری دولت اراضیسنه نقله مجبوردرلر .

اشبو اشخاص حق خیارلرینی استعمالدن مقدم مقیم بولوندقلری دیکر دولتك اراضیسنده مالك اولدقلری اموال غیرمنقولهیی محافظه ایتمکده سربست اولهجقلردر .

اشبو اشخاص مرتوع اموال منقولهلرینی برابرلرنده کوتورمیه‌جکلردر . بوندن طولایی کندیلرینه داخلده هیچ برخرج وبا رسم طرح اولونمیه‌جقدر .

ماده ۲۶

[redacted] آلمانیا نك ، آوسترویا نك ، بلغارستان نك ، یونانستان نك ، مجارستان نك ، لهستان نك ، رومانیا نك ، [redacted] ـ اسلوونی دولتی ایله چك ـ اسلوواقیا دولتلك حدودینی، اشبو حدود یکری بشنجی ماده‌ده [redacted] اولنان معاهدهلر و یاخود متمم بالجمله مقاوله‌لرله تثبیت ایدلش ویا ایدیله‌جك اولدیغی شکلده تصدیق وقبول ایتدیکنی بیان ایدر .

ماده ۲۷

تورکیه حکومتی ویاتورکیه مأمورینی طرفندن، تورکیه اراضیسی خارجنده‌اشبو معاهده‌نامه‌یه واضع‌الامضا دیگر دولتلرك محمیسی کیننده ویا حمایه‌سنده‌بولنان اراضی تبعه‌سی ایله تورکیه‌دن آریلان اراضی تبعه‌سی اوزرنده سیاسی، تشریفی ویا اداری خصوصاتده هرهانکی بر سبب مستند اولورسه‌اولسون هیچ برصلاحیت ویاحق قضا استعمال ایدیله‌جکدر. [redacted] مأمورین مذهبیه اسلامیه‌نك وظائف دینیه‌لرینه خلل ایراث ایدلش دکلدر .

ماده ۲۸

طرفین عالیین عاقدین تورکیه‌ده قاپیتولاسیونلرك کافهٔ نقاط نظردن تماماً الغاسنی هرری کندیسنه تعلق جهتدن قبول ایتدکلرینی بیان ایدرلر .

ماده ۲۹

فرانسز تبعه‌سی قاسلیر و تونسلیلر تورکیه‌ده دیگر فرانسز تبعه‌سنك تابع اولدیغی اصولك هر خصوصده [redacted] تابع اولهجقلردر .

طرابلس غرب و بنغازی اهالیسی ، تورکیه‌ده دیگر ایتالیان تبعه‌سنك تابع اولدیغی اصولك هر خصوصده [redacted] تابع اولهجقلردر .

یوماده‌نك احکامی اصلاً تونسلی ، طرابلس غربلی و قاسلی اولوب‌ده تورکیه‌ده یرلشمش بولنانلرك تابعیتلری خصوصنده رأیحکمی تضمن ایتز.

مقابلاً تورك تبعه‌سی، رعیتی وایکنجی فقره‌ده‌کی احکامدن اهالیسنك مستفید بولوندیغی مملکتلرده، یومملکتلرك تابع اولدقلری فرانسه ویاایتالیاده‌کی اصولك کیفیتدن مستفید اولهجقلردر .

ریعتی فقره‌ده‌کی احکامدن اهالیسی مستفید اولان مملکتلردن ورود ایدن ویا اومملکتلره سوق اولنان اشیانك تورکیه‌ده تابع اولدیغی اصول ایله بالمقابله تورکیه‌دن ورود ایدن ویا تورکیه‌یه سوق ایدیلن اشیانك مذکور مملکتلرده تابع اولدیغی اصول ، فرانسه حکومتی ایله تورکیه حکومتی آره‌سنده بالائتلاف تعیین ایدیله‌جکدر .

[redacted] شوراسي مقرردركه فيرلس حكومتي ، تورکيه حکومتنك موافقتي اولمقسزين تورك تابعيتندن [redacted] احراز ايتمش اولان کيسه‌لره انکلتره تابعيتي تعويضدن امتناع ايتمك سلاحيتي حائز اولهجقدر .

ماده ٢٢

تورکيه ، يکرمي بدنجي ماده‌نك احکام عمومیسنه خلل کلمهمك شرطيله ١٨ تشرين اول ١٩١٢ تاريخلي لوزان معاهده‌نامه‌سي و آکا متعلق سندات موجبنجه هرنه‌صاحيتدار اولورسه اولسون طرابلس غرب (Libye) اوزرنده حائز اولمش اولديغي کافهٔ حقوق وامتيازاتك الغای قطعيسني طاييدينی بيان ايدر .

٢ ـ احکام مخصوصه

ماده ٢٣

طرفين عالين عاقدين ، بوفاصلرك اصوله دائر بوکونکی تاريخله منعقد مقاوله‌نامهٔ مخصوصه‌سنك اون اوچنجی وجهله ، چناق قلعه بوغازنده ، مرمره دکزنده وقره‌دکزبوغازنده بحراً وطرق هوائيه‌ايله کرك صلح وکرك زمانلرنده سربستیٔ مرور وسيرسفائن اساسنی تصديق وبيان خصوصنده متحددرلر . مذکور مقاوله‌نامه ، بوفاصلرك طرفين عالين عاقدين نظرنده ، اشبو معاهده‌نامه‌ده مندرج اولديغی تقديرده حائز اولهجق حکم و قوتك حائز اولهجقدر .

ماده ٢٤

اشبو معاهده‌نامه‌نك ايکنجی ماده‌سنده تعريف ايديلن حدودك اصوله متعلق بوبوکونکی تاريخله منعقد مقاوله‌نامهٔ مخصوص بورادهکی طرفين عالين عاقدين نظرنده ، اشبو معاهده‌نامه‌ده مندرج اولديغی تقديرده حائز اولهجق حکم وقوتك عينی حائز اولهجقدر .

ماده ٢٥

تورکيه ، کندیسيله بان يانه حرب ايتمش اولان دولتلر ايله ديکر دول عاقده يتنده منعقد معاهدات صلحيه ومقاولات منضمه‌نك تمامیٔ مرعی طاييني واسکی آلمانيا ايمپراطورلغی ، آوستريا ، مجارستان وبلغارستان ايراضيسنده دائر اتخاذ اولونمش وبا اولنهجق مقرراتی قبول ايلهکی وچوبلهجه تعيين ايديلن حدود داخلنده‌کی يکدولتلری طاييني تعهد ايدر .

[redacted] احکامی جاورت مناسبتیه تورکیه ایله محدود مملکتلرله آرمسنده تقرر ایتمش وبا ایده‌جك اولان احکام خصوصیه‌یی اخلال ایتز .

ماده ١٧

تورکیه‌نك مصر وسودان اوزرندکی بتون حقوق ومستنداتندن فراغتله حکمی ٥ تشرین‌ثانی ١٩١٤ تاریخندن معتبردر .

ماده ١٨

مصر ویرکوسیله تأمین ایدیلن عثمانلی استقراضلرینه یعنی ١٨٥٥ ، ١٨٩١ و ١٨٩٤ استقراضلرینه متعلق بالجمله تعهدات ومکلفیاتدن تورکیه ابرا اولنمشدر. اشبو اوچ استقراض مرتباتی ایچون مصرطرفندن واقع اولان تأدیات سنویه الحالة هذه مصر دیون عمومیه‌سی مرتباتنك برقسمی تشکیل ایتمکده اولدیندن ، دیون عمومیهٔ عثمانیه متعلق سائر بالجمله مکلفیاتدن مصر ابرا اولنمشدر .

ماده ١٩

مصر دولتنك طانجه‌سندن متولد مسائل ، علاقه‌دار دولتلر آرمسنده تعیین ایدیله‌جك شرائط دائرمسنده مؤخراً تقرر ایده‌جك احکام ایله حل ایدیله‌جك و تورکیه‌دن آریلان اراضی‌یه متعلق اولان اشبو معاهده‌نامه احکامی مصر دولتنه تطبیق ایدیله‌جکدر .

ماده ٢٠

تورکیه، بریتانیا حکومتی طرفندن قبریسك ٥ تشرین‌ثانی ١٩١٤ ده اعلان اولنان الحاقی طانیدیغنی بیان ایدر .

ماده ٢١

٥ تشرین‌ثانی ١٩١٤ تاریخنده قبرس آلهسنده متمکن اولان تورك تبعه‌سی قانون محلینك تعین ایتدیکی شرائط دائرمسنده انکلتره تابعیتی اکتساب وبوبوزدن تورك تابعیتی ضایع ایده‌جکلردر. بوحقدا اشبو معاهده‌نامه‌نك موقع مرعیته وضعندن اعتباراً ایکی سنه‌لك برمدت ظرفنده تورك تابعیتی اختیار ایده‌بیله‌جکلردر؛ بو تقدیرده حق خیارلرنی استعمال ایتدکلری تاریخی تعقیب ایدن اون ایکی آی ظرفنده قبرس اطه‌سنی ترك ایتمکه مجبور اوله‌جقلردر . اشبو معاهده‌نامه‌نك موقع مرعیته وضعی تاریخنده قبرس آلهسنده متمکن اولوب ده قانون محلینك تعین ایتدیکی شرائط دائرمسنده وقوعبولان مراجعت اوزرینه تارخ مذکوره انکلتره تابعیتی احراز ایتمش وبا ایتمك اوزره بولونمش اولان تورك تبعه‌سی دخی یوقدن طولایی تورك تابعیتی ضایع ایده‌جکلردر .

ماده ۱۳

سلحك محافظه‌سی تأمین ضمننده یونان حکومتی مدللی ، سافر ، سیسام و نیقاریا آطه‌لرنده آتیده‌کی تدابیره رعایت اینمکی تعهد ایلر :

اولاً — مذکور آطه‌لرده هیچ بر اس بحری ، هیچ بر استحکام تأسیس وانشا ایدیله‌جکدر .

ثانیاً — یونان عسکری طیاره‌لرینك وسائر مراکب هوائیه‌سنك آناطولی ساحل اراضیسی اوزرنده طیران اینمی منع ایدیله‌جکدر .

مقابلهٔ تورکیه حکومتی دخی عسکری طیاره‌لرینك وسائر مراکب هوائیه‌سنك مذکور آطه‌لر اوزرنده طیراتی منع ایدیجکدر .

ثالثاً — مذکور آطه‌لرده یونان قوای عسکریه‌سی ، تحت سلاحه آلنوب محلنده تعلیم و تربیه ایدیله‌جك اولان استان ارباینك مقدار مساعدینه و یوتون یونان اراضیسنده موجود یونان ژاندارمه و پولیس مقداری ایله متناسب اولمق ژاندارمه و پولیس مقدارینه منحصر قالمجقدر .

ماده ۱٤

تورکیه حاکمیتی آلتنده قالان امبروز و بوزجه آطه‌لری ادارهٔ محلیه ایله اشخاص واموالك حمایه‌سی خصوصنده غیر مسلم اهالیٔ محلیه مرد‌ولو تأمیناتی بخش ایدن عناصر محلیه‌دن مرکب برتشکیلات مخصوصهٔ اداریهٔ قابل اولمجقدر. سالف‌الذکر آطه‌لرده امنیت وآسایش بالاده‌مذکور ادارهٔ محلیه‌سرفنیه اهالیٔ محلیه‌میاندن آلنان‌ادارهٔ محلیه‌نك امری تحتنده یونان رجیئت ضابطه واسطه‌سیله تأمین ایدیله‌جکدر .

روم وتورك اهالینك مبادله‌سنه دائر یونانستان ایله تورکیه آرمسنده عقد ایدیلمش ویا عقد ایدیله‌جك احکام ایمروز وبوزجه آطه‌لری اهالیسنه قابل تطبیق اولمایه‌جقدر .

ماده ۱۵

تورکیه زیرده تعداد اولنان آطه‌لر اوزرندکی بالجمله حقوق ومستندانندن ایتالیا لهنه فراغت ایدر:

الیوم ایتالیانك تحت اشغالنده بولنان استامپالیا (Astropalia) ، ردوس (Rhodes) ، قالکی (Kharki) ، سقاریانو ، قازوس (Casso) ، پیسقوپیس (Tilos) ، میسیروس (Nisyros) ، قالیموس (Kalymnos) ، لروس ، پاتموس ، لیپسوس (Lipso) ، سومبکی (Symi) واستانکوی (Kos) آطه‌لری ایله بونلرك توابعندن اولان آطه‌جقلر ومعیس (Castellorizo) آطه‌سی (۲ نومرولو خریطه‌یه مراجعت) .

ماده ۱٦

تورکیه اشبو معاهده‌نامه مصرح حدودلر خارجنده کائن بالجمله اراضی اوزرنده وبو اراضیه متعلق بوکنلك اشبو معاهده‌ایله اوزرلرنده کندی حق حاکمیتی طاقمش اولان اطه‌لردن غیری جزیره‌لر اوزرنده ـ که بو اراضی وجزیره‌لرك مقدراتی علاقه‌دارلر طرفندن تعیین ایدلش ویا ایدیله‌جکدر ـ هرنه‌ماهیتده اولورسه اولسون حاق اولدیغی بالجمله حقوق ومستندانندن فراغت ایتدیکنی بیان ایلر .

ماده ۸

دولتلر ، تخطیط حدود قومیسیونه وظیفه‌سنك ایفاسی ایچون لازم اولان مناقلات ، تسکین ، عربه (درکار ، حدود علامتاری) متعلق معاونتی کرك طوغریدن طوغریه و کرك مأمورین محلیه واسطه‌سیله اجرا ایچون تعهد ایدرلر .

بالخاصه تورکیه حکومتی ، ایجابی تقدیرنده ، وظیفه‌سنك ایفاسنده تخطیط حدود قومیسیونه معاونت ایچون تابع مأمورین قتیه اعطا ایچون تعهد ایلرلر .

ماده ۹

علاقه‌دار دولتلر ، قومیسیون طرفندن وضع ایدیلن اولان نیرنکی قطعه‌لرینی ، اشارتلری و دیرکلری وبا حدود علامتلرینی حسن محافظه ایچون تعهد ایلرلر .

ماده ۱۰

حدود علامتلری بربرندن کوزله کورمیه‌جك مسافه‌لره وضع اولنه‌جقلردر . بونلره نومرو وضع ایدیله‌جك ، بولندقلری موقعلر و نومروللری بر خریطه اوزرنده اشارت ایدیله‌جکدر .

ماده ۱۱

تخطیط حدوده عائدقطعی ضبطنامه‌لر ومربوطی خریطه‌لرله‌وثائق اوچ نسخهٔ اصلیه اولهرق تنظیم اولنه‌جقلردر . بونلردن ایکیسی هم حدود دولتلر حکومتلرینه تودیع ایدیله‌جك و اوچنجی نسخه‌سیده اشبو معاهده‌یه وضع امضا ایلهین دولتلره بر صورت مصدقه‌سی تودیع ایده‌جك اولان فرانسه جمهوریتی حکومتنه ارسال قلنه‌جقدر .

ماده ۱۲

ایمروز و بوزجه آطه‌لری ایله طاوشان آطه‌لرندن غیری شرقی بحر سفید آطه‌لری و بالخاصه لیمنی ، سمندرك ، مدللی ، ساقز ، سیسام و نیقاریا آطه‌لری اوزرنده یونان حاکمیتنه دائر ۱۷ ـ ۳۰ مایس ۱۹۱۳ تاریخلی لوندره معاهده‌نامه‌سنك بشنجی و ۱ ـ ۱٤ تشرین ثانی ۱۹۱۳ تاریخلی آتنه معاهده‌نامه‌سنك اون بشنجی ماده‌لری احکامیله تبعاً ۱۳شباط ۱۹۱٤تاریخلی لوندره قونفرانسنده‌امخاذ ایدیلوب ۱۳ شباط ۱۹۱٤ تاریخنده یونان حکومتنه تبلیغ ایدیلن قرار ، اشبو معاهده‌نامه‌نك ایتالیانك حاکمیتی آلتنه وضع ایدیلن و ۱۵ نجی ماده‌ده مذکور اولان آطه‌لره متعلق احکامی محفوظ قالق شرطیله ، تأیید ایدلشدر . آسیا ساحللرندن اوچ میلدن دون مسافده‌ده بولنان آطه‌لر ، اشبو معاهده‌ده خلافنه صراحت بولنمدقجه ، تورکیه حاکمیتی آلتنده قالهجقلردر .

ایدیلهجکدر . بو قومیسیون هردولت ایچون بر مرخص اولق اوزره یونانستان وتورکیه مرخصلرندن ومذکور مرخصلرجه بر دولت ثالثه تبعه‌سی یاخود منتخب برر ئیسدن ترکب ایدهجکدر .

مذکور قومیسیون اداری حدودلری و محل منافع اقتصادیه‌یی ممکن اولدیغی قدر نظر دقته آلهرق اشبو معاهدهنامه‌دکی تعریفاتی اك یقیندن تعقیب ایتمك هرحال وکارده جهد وغیرت ایدهجکدر.

قومیسیونك مقرراتی اکثریت آرا ایله اتخاذ ایدیلهجك و مقررات مذکوره علاقهدار طرفلر ایچون مجبوری الایفا اولهجقدر .

قومیسیونك مصارفی علاقهدار طرفلر جابندن متساویاً درعهده ایدیلهجکدر .

ماده ٦

برنهر ویا ایرماغك ساحلریله تعیین اولنیوب‌ده بحرالریله تعیین ایدیلن حدوده کلنجه : اشبو معاهدهنامه تعریفاتنده استعمال ایدیلن Cours بحرا و Chenal قنال تعبیرلری ، بر طرفدن ، سیر و سفره غیر مساعد اولان نهرلرده صو بحرلرندك و یاخود باشلیجه قولتلك ، دیکر طرفدن ، سیر و سفره مساعد اولان نهرلرده باشلیجه سیر و سفر قنالك متوسط خطی معناسنی افاده ایدر .

مع‌هذا خط حدودك محتمل اولان تبدلاتنده خط مذکورك بو صورتله تعیین ایدیلن بحرا ویا قنالی تعقیب ایدهجکنی و یاخود مذکور بحرا ویا قنالك اشبو معاهدهنامه موقع مرعیته وضع ایدلدیکی آنده حائز بولوندیغی وضعیتده‌ی صورت قطعیده تعیین ایدیلهجکنی تصریح ایتمك تخطیط حدود قومیسیونه مائد اولهجقدر .

اشبو معاهده‌ده خلافته برحکم اولمدقجه ، حدود بحریه ، ساحلدن اوچ میلدن دون مسافه‌ده کائن آطه وآطه‌جقلری احتوا ایدر .

ماده ٧

علاقهدار دولتلر تخطیط قومیسیونه مساعیی ایچون لازم کلن هردلو وثائق ، بالخاصه حدود حاضره ویا سابقهنك تحدیدینه متعلق ضبطنامهلرك صورت مصدقهلرینی ، موجود بولوندیغی تقدیرده کی بوتون خریطهلرك ، مساحه‌یه متعلق معلوماتی ، ترتیب و تنظیم ایدیلوب نشر ایدلمش مساحه خریطهلرینی و حدود تشکیل ایدن نهرلرك یتاق تبدیل ایتمسی حقنده‌کی معلوماتی اعطا ایتمکی تعهد ایدرلر . تورکیه مأمورینی تزدنده بولنان خریطهلرك ، مساحه‌یه متعلق معلومات وحتی نشر ایدلمه‌مش خریطهلر اشبو معاهده‌نك موقع اجرایه وضعی آنندن اعتبارآ مدت قصیرهٔ ممکنه ظرفنده قومیسیون رئیسنه درساندنده تسلیم ایدیلهجکدر .

بوندن ماعدا علاقهدار دولتلر ، قومیسیونه بوتون وثائقك بالخاصه پلانلر و قادسترولرك و طاپو دفترلرینك تومیلی ومذکور قومیسیونك طلبی اوزرینه املاك واراضیه واقتصادی جریانلره دائر بالجمله معلوماتك وایضاحاتك لازمهٔ سائرهنك اعطاسی ضمننده مأمورین محلیه تعلیمات ویرهجکلرینی تعهد ایدرلر .

اورادن آردا منبعه طوغری یونهر اوزرنده وپیورمك کویك عبان جوارنده اولق اولق اوزره اراضی اوزرنده تعیین ایدیلهجك بر نقطهیه قدر ؛

آردا مجراسی ؛

اورادن جنوب شرق استقامتنده یوسنه کویك یرکلومتره منصب جهتنده مریج اوزرنده کائن برنقطهیه قدر : یوسنه کوپی تورکیه ده براقلان حس اولنجق درجهده مستقیم بر خط . چورمك کوپی ، بشنجی مادهده ذکر ایدیلن قومیسیون طرفندن اهالیسی اکثریت اعتباریله تورك ویا روم اولدوقلرینه‌جنه‌کوره تورکیه‌یه ویا یونانستانه ویریلهجکدر . ۱۱ تشرین‌اول ۱۹۲۲ تاریخندن صوکره بوکیفیت ایدن اهالی بوخصوصده حسابه آلنیجقدر ؛

اورادن آطلار دکزینه قدر :

مریج مجراسی .

مادہ ۳

بحر سفیددن ایران حدودینه قدر تورکیه‌نك حدودی بروجه زیر تثبیت ایدلشدر :

اولا — سوریه ایله :

۲۰ تشرین‌اول ۱۹۲۱ تاریخنده عقداولنان فرانسه ـ تورکیه اتلافنامه‌سنك ۸ نجی مادهسنده مصرح ومعین حدود ؛

ثانیا — عراق ایله :

تورکیه ایله عراق آره‌سنده‌کی حدود طقوز آی ظرفنده تورکیه ایله بویوك بریتانیا آره‌سنده صورت مصالحانه‌ده تعیین ایدیلهجکدر .

تعیین اولنان مدت ظرفنده ایکی حکومت آره‌سنده اتلاف حصوله کلهمدیکی تقدیرده ، اختلاف جهت اقوام مجلسه عرض اولنهجقدر .

خط حدود حقنده اتخاذ اولنهجق قراره انتظاراً تورکیه وبریتانیا حکومتلری مقدرات قطعیهسی بوقراره متعلق اولان اراضینك حال حاضرنده هرهانکی برتبدل اقاعنه باعث اولهجق ماهیتده هیچ برحرکت عسکریه ویا سائرده بولنهمق متقابلاً تعهد ایدرلر .

مادہ ٤

اشبو معاهده‌نامه‌ده ذکر ایدیلن حدود اشبو معاهده‌نامه‌یه مربوط بولنان ..... مقیاسنده‌کی خریطه‌لر اوزرنده ترسیم ایدلشدر . معاهده‌نامه متنی ایله خریطه آره‌سنده اختلاف وقوعنده معاهده‌نامه متنی معتبر اولهجقدر .

مادہ ۵

ایکنجی مادهنك فقرهٔ ثانیه‌سنده محرر حدودی اراضی اوزرنده جیزمکه بر تخطیط حدود قومیسیونی مأمور

قسم ١

سیاسی احکام

ماده ١

اشبو معاهده‌نك موقع مرعیه وضی تاریخندن اعتباراً برطرفدن بریتانیا ایمپراطورلغی ، فرانسه ، ایتالیا ، ژاپونیا ، یونانستان ، رومانیا ، صرب ـ خروات ـ اسلوون دولتی و دیکر طرفدن تورکیه آرمسنده و کذلك طرفین تبعه‌لری بینلرنده حال صلح صورت قطعیه‌ده تکرار تأسس ایده‌جکدر .

طرفین آراسنده مناسبات رسمیه وجود بولمجق و طرفینك اراضیلری داخلنده سیاسی وشهبندری مأمورینی واقع اولمجق اثلاف خصوصیه‌یه خلل کلمکسزین ، حقوق دول اساسات عمومیه‌یله تعین ایدلمش اولان مماملره مظهر اولمجقلردر .

فصل ١

١ ـ اراضی‌یه متعلق احکام

ماده ٢

بحر سیاه‌دن آطلر دکزینه قدر تورکیه‌نك حدودی بروجه‌زیر تثبیت ایدلمشدر (بو تومرولو خریطه‌یه مراجعت) :

اولا — بلغارستانله ایله :

رمزوالی منصبندن تورکیه‌یه ، بلغارستانه ویونانستانه ماثل اوچ حدودك مرتج اوزرنده کائن نقطة التصاقه قدر بلغارستانك الیوم تحدید ایدلمش اولدیغی شکلده جنوب حدودی ؛

ثانیاً — یونانستانله ایله :

اورادن آردا ومریج نهرلرینك برلشدیکی نقطه‌یه قدر :

مریج مجراسی ؛

لوندره اورته ایلچیسی، صووور تشاتنك قوماندور رتبه‌سنی حائز موسیو ده‌مه‌ری قافلامانوس؛

حشمتلو زوماتیا قرالی حضرتلری؛

یاورته ایلچی موسیو قسطنطین ئی . دیاماندی؛

اورته ایلچی موسیو قسطنطین فونجستو؛

حشمتلو صربلر ـ خرواتلر ـ اسلووه‌نلر قرالی حضرتلری:

برنده فوق‌العاده مرخص واورته ایلچی دوقتور موسیو میلوتین یووانوویچ؛

تورکیه بویوك ملت مجلسی حکومتی:

امور خارجیه وکیلی، ادرنه مبعوثی عصمت پاشا؛

امور صحیه ومعاونت اجتماعیه وکیلی، سینوب مبعوثی دوقتور رضا نور بك؛

سابق وکیل، طرابزون مبعوثی حسن بك؛

حضراتی تعیین ایتمشلردر .
مشارالیهم اصولله موافق ومعتبر کوریلن صلاحیتنامه‌لرینی ابراز ایدوب مواد آتیه‌ی قرارلاشدیرمشلردر :

حشمتلو ایتالیا قرالی حضرتلری:

اعیاندان ایتالیا سفیر کبیری، استانبولده فوق العاده
قومیسر، سنی موریس و سن لازار و قورون دیتالی
نیشانلرینك قران قردوا رتبه سنی خائز
آجالتلو مارکی قامیل غاوورق،

آتیناده فوق العاده مرخص و اورتله الچی، سنی موریس
و لازار و قوماندور و قورون دیتالی نیشانلرینك غرانده
اوفیسیه رتبه سنی خائز موسیو ژل سزار مونتانیا،

حشمتلو ژاپونیا قرالی حضرتلری امپاراطوری حضرتلری:

حولای لوزان نیشانینك برنجی رتبه سنی حائز،
رو ما فوق العاده سفیر کبیری و مرخص موسیو کنتارد
اوجیاك ترزامی،

حشمتلو یونانلر قرالی حضرتلری:

اسبق کابینه نظار رئیسی، حودور نیشانینك
غرانده قردوا رتبه سنی خائز موسیو الفتریوس ق. وینیزه لوس،

صلح معاهده نامسی

بر طرفدن
برتانیا امپاراطورلغی، فرانسه، ایتالیا، ژاپونیا، بولغاریستان،
یونان یستان، حرب - فروت - اسلاون دولتی
و دیگر طرفداران توركیه؛
1914 سنه سندن بری شرقیك سكونتی اخلال ایدن
حال حربه فقط خورده حائره و برماك آرزوی متقابلیله
متحسس اولرق، وكندی ملتلرینك مشترك رفاهی و
سعادتی ایچون لزوم اولدن دوستانه تجاری مناسباتی
بیناریده تأسیس ایتمك امنده بولنرق، و بو مناسباتك
دولتلرینك استقلال و حاكمیتنه حرمت اساسینا مستند
اولماسی وجوبنی ملاحظه ایدرلرك، بو مقصدله بر معاهده
عقدنه قرار ویرمشلر و مرخصلری اولرق:

عشتملو بویك برتانیا و ایرلند قرالیت متحده سی
حضرتلری ماوراء البحار برتانیا آراضیسی قرالچه و هند یستان
امپاراطوری حضرتلری:
استانبولده فوق العاده قومیسر اعالیلو سیر هوراس
ژورژ صوینلاكو رومبولد، باروننا تعیین. م. ژ.

فرانسه جمهوریتی رئیسی:
فرانسه سفیر كبیری، جمهوریتك شرقده فوق العاده
قومیسری، لژیون دونور نیشان صاحبلرندن فرانسوا
اوفسیه رتبه سنی حائز فریق جنرال موریس پلله.

لوزان

صلح معاهدة ناصيسي

مقاولات وسندات سرية

٢٤ تموز ١٣٣٩-١٩٢٣

نشرة
١٣٣٩